ศาสนาอยู่ที่ไหน

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

ศาสนาอยู่ที่ไหน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

สารบัญ

๑. ศาสนาทำให้คนต่างกับสัตว์
๒. จงพยายามเปลี่ยนเสื้อให้ทันสมัยก่อนตาย
๓. ส.ค.ส.สินค้าประเสริฐ
๔. ฟังธรรมะป่า
๕. ศาสนาเจริญหรือเสื่อมอยู่ที่ใจ
๖. พุทธบริษัทพึงรู้และปฏิบัติอย่างไร
๗. พุทธะ ธรรมะ สังฆะ เป็นโอสถ
๘. สรณะ
๙. ความสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี
๑๐. อาโลโก อุทปาทิ ความสว่างบังเกิดขึ้นแล้ว
๑๑. ยอดธรรม
๑๒. นักรบ นักหลบ
๑๓. ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์
๑๔. รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง
๑๕. ทรัพย์ทางกายทางใจสมบัติอันพึงใจ
๑๖. เรียนกรรมฐานเพื่ออะไร
๑๗. ศาสนาทำให้คนวิเศษกว่าสัตว์
๑๘. เที่ยวกรรมฐานในกายนคร
๑๙. ทั่วไปเกี่ยวกับจิตตภาวนา
๒๐. ของปลอม ของจริง
๒๑. อำนาจกิเลส อำนาจศาสนธรรม

๒๒. ศาสนาเท่านั้นชำระใจสกปรก
๒๓. พุทธศาสนาให้ที่พึ่งทางใจ
๒๔. ความอัศจรรย์แห่งธรรม
๒๕. ถึงเมืองอิ่มพอ
๒๖. โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์
๒๗. อิสระเสรี
๒๘. มาฆบูชา
๒๙. ถางป่าภายในและล้างป่าช้า
๓๐. จิตจะบริสุทธิ์ได้อย่างไร
๓๑. พุทธศาสนธรรมขั้นต่าง ๆ จนถึงรื้อภพรื้อชาติ
๓๒. นักบวชพึงมุ่งหมุนธรรมจักร
๓๓. ศาสนธรรม คือเครื่องยืนยันมรรค ผล นิพพาน
๓๔. เพียรเป็นอัศจรรย์ ผลก็เป็นอัศจรรย์
๓๕. วิธีพิสูจน์จิตและพระพุทธศาสนา
๓๖. การปฏิบัติของพระอาจารย์

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
วันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

“ศาสนาทำให้คนต่างกับสัตว์”

วันนี้ท่านทั้งหลายได้มาเยี่ยมวัดป่าบ้านตาด เป็นโอกาสที่เหมาะสมที่ได้มาเยี่ยมผู้ป่วย คือคุณเพาด้วย คุณเพาก็ได้รักษาตัวที่โรงพยาบาล และได้รักษามาเต็มกำลังความสามารถ จากนั้นก็ได้มารักษาที่นี่ ฟังเสียงตอนนี้ก็เหมือนว่า วัดป่าบ้านตาดนี้เป็นเรือนพยาบาล แต่หมายถึงธรรมโอสถ คุณเพามาเพื่ออบรมจิตใจ ที่เรียกว่า “ภาวนา” ฟังคำอบรมของพระท่านแสดง เพื่อรักษาจิตใจอยู่เป็นประจำในอิริยาบถทั้งสี่ ส่วนยาก็รับประทานไป จิตก็ทานธรรมโอสถคือการฟังธรรมและการภาวนาไปอีกเหมือนกัน การได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์ท่านสอนอยู่เสมอ และการอบรมตนโดยทางจิตตภาวนานี้เรียกว่า “รักษาจิตด้วยธรรม”

โดยทั่วไป กายนี้มีการรักษากัน แต่จิตใจไม่ค่อยมีการรักษา เพราะฉะนั้น แม้ส่วนร่างกายพอมีความสุขอยู่บ้าง แต่ความสุขทางด้านจิตใจมักไม่ค่อยมีกัน ส่วนใหญ่ คือ ใจไม่ค่อยมีความสุข แต่ส่วนย่อย คือ กายมีความสุข ร่างกายจัดเป็นส่วนย่อยของใจ ใจเป็นส่วนใหญ่ในตัวบุคคลแต่ละคน แต่แทนที่จะบำบัดรักษาจิตใจ ซึ่งเป็นส่วนใหญ่อันเป็นรากฐานสำคัญของส่วนร่างกาย แต่ไม่ค่อยจะมีการเหลียวแลกัน หากจิตใจนี้เป็นสิ่งที่ไม่เหนียวแน่นมั่นคงกว่าร่างกายแล้ว ต้องพังทลายแหลกเหลวไปนานแล้ว ไม่สามารถที่จะครองร่างกายมาได้ถึงขนาดนี้เลย ทั้งนี้ก็เพราะจิตมีความแน่นหนามั่นคงและทนทานอยู่มาก ในการกระทบกระเทือนกับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้าไปสัมผัสกับจิตอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่สืบเนื่องมาจาก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งต้องไหลลงรวมในจิตใจ เช่นเดียวกับน้ำสายต่าง ๆ ไหลลงรวมในมหาสมุทรทะเลนั้นแล

สภาพอารมณ์สกปรกไหลลงสู่จิตใจซึ่งเป็นของสำคัญอยู่ทุกเวลานาที จนกลายเป็นภาชนะสำหรับรับใส่ขยะไปเสีย จึงหาความแปลกประหลาด ความอัศจรรย์ และหาความสุขความสบายไม่ได้ ฉะนั้น การที่มาอบรมศีลธรรมทางด้านจิตใจ จึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งกับส่วนใหญ่ คือใจที่เป็นส่วนใหญ่ของร่างกาย หากว่าใจมีเหตุมีผล มีอรรถมีธรรมภายในตัวอยู่แล้ว เวลาระบายออกทางกายและวาจา ก็ถูกต้องดีงามไม่ค่อยผิดพลาด การกระทำอะไรไม่ค่อยผิดพลาด ใจก็มีความสุข กายก็เป็นปกติสุข หากจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นบ้าง ก็ไม่เดือดร้อนวุ่นวายกระเทือนเข้าไปถึงใจ จนกลายเป็นโรคชนิดหนึ่งขึ้นมา

การอบรมธรรมเข้าสู่จิตใจจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ท่านสอนเรื่องพระพุทธศาสนาว่า "พุทธะ" ก็แปลว่า "ผู้รู้" ไม่มีใครที่จะรู้ยิ่งเห็นจริง ประเสริฐยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นเจ้าของศาสนา ตรัสออกมาแต่ละประโยคแต่ละคำ ล้วนเป็นสิ่งที่ชอบโดยความจริงทั้งนั้น ไม่มีผิดพลาดคลาดเคลื่อนเหมือนอย่างสามัญชนทั้งหลายพูดกันเลย ธรรมดาสามัญชนอย่างเราทั้งหลายพูดกันนั้น พูดกันไม่ค่อยมีเหตุผล ไม่มีขอบเขตกว้างแคบลึกตื้น หยาบละเอียด ว่ากันไปแล้วแต่น้ำลายจะพาฟุ้งพาไป ฟุ้งไปได้หมด พูดวันยังค่ำก็ได้ ความสนใจที่จะใคร่ครวญตามคำพูดคำจา ทั้งของเขา ของเรา เพื่อจะเห็นประโยชน์นำมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นความสุขสบาย ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดหน้าที่การงานนั้นไม่ค่อยมีกัน เพราะเหตุว่า คำพูดเหล่านั้นไม่ค่อยเป็นสาระเท่าที่ควรจะเป็น และควรนำมาพิจารณาถือเอาประโยชน์ได้

แต่คำพูดของพระพุทธเจ้านั้น ออกมาจากความสัตย์ความจริง คือ ออกมาจากใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ซึ่งเป็นธรรมทั้งแท่งภายในพระทัย เมื่อแสดงออกเพื่อสัตว์โลก ก็แสดงออกมาด้วยพระเมตตาอย่างยิ่ง หรือเมตตาอย่างถึงใจทั้งสองฝ่าย การสั่งสอนสัตว์โลกไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นประโยคหรือเป็นภาระอันหนักมาก สำหรับศาสดาที่เป็น "ครูของโลกทั้งสาม" ไม่เป็นเพียงครูของมนุษย์เท่านั้น ยังเป็นครูของเทวดา ดังที่มีในหลักธรรมว่า **สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา** นั่น! คือ เป็นทั้งครูของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เที่ยวแจกเที่ยวแบ่งอรรถธรรม เพื่อให้เข้าถึงใจของประชาชน และสัตว์ทั่วไปให้ได้รับความสุข ความเจริญทางใจ

เหตุไรจึงต้องเที่ยวแจกเที่ยวแจง เที่ยวแนะนำสั่งสอน? ก็เพราะสัตว์โลกยังโง่ สิ่งที่ตาเห็นอยู่ก็ผิด สิ่งที่หูได้ยินอยู่ก็ผิด อะไร ๆ ที่มาสัมผัสสัมพันธ์ ก็คอยแต่จะคิดเป็นเรื่องผิดทั้งนั้น เนื่องจากความโง่เขลาอยู่ภายในใจพาให้ผิด สิ่งที่เห็นอยู่รู้อยู่ก็ผิดไปได้ ปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ ไม่ถูก

พระองค์ทรงเห็นเหตุเห็นผลของสัตว์โลกว่า เป็นผู้โง่เขลาอย่างนี้ จึงได้นำพระโอวาทที่ถูกต้องดีงามมาสั่งสอน ที่เรียกว่า "ศาสนา" ก็ศาสนานั้นท่านสอนเพื่อใคร? นอกจากเพื่อมนุษย์เราเท่านั้น พระองค์เองก็เป็นผู้บริสุทธิ์ ถึงวิมุตตินิพพานแล้ว ตั้งแต่วันตรัสรู้ทีแรก ไม่มีความจำเป็นอะไร ที่จะมาเที่ยวแบ่งสันปันส่วนเอาจากบรรดาสัตว์โลกทั้งหลายด้วยการอบรมสั่งสอน ไม่มี แม้กระนั้นภาระใครในโลกนี้จะสู้กับภาระของพระพุทธเจ้าได้ เราทำงานแม้แต่เพียงเล็กน้อยก็บ่นกันอุบอิบ ๆ วันยังค่ำคืนยังรุ่ง อยู่ในสถานที่ใด มีแต่คนบ่นยุ่งไปตาม ๆ กัน

พระพุทธเจ้าทรงทำประโยชน์ให้แก่โลกมากมาย ตั้ง ๓ โลกธาตุ ฟังซิ!แล้วทำไมพระองค์ไม่บ่นเหมือนพวกเราล่ะ ภาระของพระองค์ ทั้งกว้าง ทั้งใหญ่ ขนาด ๓ โลกธาตุมีจำนวนมากเพียงไร ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ที่จะทรงแนะนำสั่งสอน แม้ในที่สุดขณะที่กำลังจะปรินิพพาน ก็ยังต้องมีสัตว์โลกเข้าไปเกี่ยวข้อง คือ "สุภัททปริพาชก" เข้าไปทูลถามปัญหา ถูกพระอานนท์กีดกันเอาไว้ กลัวจะเป็นการรบกวนพระองค์ท่านให้เป็นการลำบากในพระกายขณะที่จะปรินิพพาน แม้เช่นนั้นก็ไม่ทรงปล่อยวางพระเมตตา รับสั่งให้ สุภัททปริพาชก เข้าเฝ้า ประทานพระโอวาทย่อ ๆ แล้วรับสั่งให้พระอานนท์บวชให้ในขณะนั้น เวลาได้รับพระโอวาทเป็นที่พอใจจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ออกมาบำเพ็ญเพียรได้บรรลุธรรมในคืนวันนั้น เป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาตั้งแต่เริ่มแรกประกาศศาสนา จนถึงปรินิพพาน มีพระ "สุภัททปริพาชก" เป็นพระสาวกอรหันต์องค์สุดท้าย นั่น! ฟังซิ อัศจรรย์ไหมล่ะ พระเมตตาของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสัตว์โลก!

ถ้าเป็นพวกเรา ๆ ท่าน ๆ แล้ว จะได้ยินแต่เสียงครวญครางราวกับเสือถูกปืนนั่นแลแทนเสียงอรรถเสียงธรรมในเวลานั้น

ถ้าพูดถึงความเมตตาก็ไม่มีลดละ แม้ขณะที่จะปรินิพพาน ก็ยังประทานพระโอวาทอันเป็นยอดคำสอนว่า "**อามนฺตยามิ โว ภิกฺขเว, ปฏิเวทยามิ โว ภิกฺขเว, ขยวยธมฺมา สงฺขารา, อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ**" "ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย (ซึ่งตอนนั้นน่าจะมีแต่ภิกษุทั้งนั้นท่านจึงว่า **ภิกฺขเว**) บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลายให้พิจารณาสังขารธรรม ซึ่งมีความเกิดความดับอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันด้วยความไม่ประมาทเถิด" เพียงเท่านี้แล้วก็ปิดพระโอษฐ์เป็นวาระสุดท้าย ไม่รับสั่งอะไรอีก

คำว่า "ปิดพระโอษฐ์" คือไม่รับสั่งอะไรต่อไปอีก ทำหน้าที่ปรินิพพานโดยลำดับ ๆ ตั้งแต่ ปฐมฌาน เข้าปฐมฌาน แล้วก็ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เป็นลำดับ จนถึง "อากาสานัญจายตนะ" คือ ที่เรียกว่า "อรูปฌาน" อรูปฌาน ๔ แล้วก็ก้าวเข้าสู่ "นิโรธสมาบัติ" ที่เรียกว่า "สัญญาเวทยิตนิโรธ" ดับสัญญา เวทนา อยู่ที่นั่น แล้วถอยกลับออกมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึง "ปฐมฌาน" แล้วเข้าสู่ปฐมฌานอีก พอก้าวผ่านรูปฌานสี่ คือจตุตถฌานแล้ว ไม่เสด็จเข้าฌานไหนต่อไปอีก ปรินิพพานไปในขณะนั้น เป็นอันว่าหมดภาระในการสั่งสอนสัตว์โลก

ตั้งแต่วันตรัสรู้มาจนถึงวันทำหน้าที่ปรินิพพานในวาระสุดท้ายนั้น พระองค์ไม่ทรงว่างเลย เรียกว่า "ทรงมีพุทธกิจห้า" คือ ประจำพระองค์ แม้จะทรงงดเว้นบ้างก็เป็นเพียงบางสมัยเท่านั้น

(๑) ตอนบ่าย ๓ โมง ๔ โมง ทรงแสดงธรรมแก่ประชาชน มีพระราชามหากษัตริย์ เป็นต้น

(๒) ตอนค่ำ ๒ ทุ่ม ๓ ทุ่ม ประทานโอวาทแก่พระสงฆ์

(๓) ตอน ๖ ทุ่มไปแล้ว ทรงแก้ปัญหาเทวดา และประทานโอวาทแก่เทวดาชั้นต่าง ๆ

(๔) ตอนปัจฉิมยาม ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกว่า ใครที่จะมีอุปนิสัยสามารถบรรลุธรรมอย่างรวดเร็ว แต่ชีวิตจะเป็นอุปสรรคต่อมรรคผลนิพพานเสียก่อน พูดอย่างภาษาเราๆ ก็ว่า "จะตายไปง่ายๆ" ก็ต้องเสด็จไปโปรดคนนั้นก่อน เหล่านี้เป็นภาระทั้งนั้น การพิจารณาเล็งญาณดูสัตวโลก ก็คือ "พุทธกิจๆ" ก็คือ งานของพระพุทธเจ้า เป็นประจำอยู่ในโลก

(๕) ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาตเป็นประจำอยู่อย่างนี้ ไม่ทรงละเลยและลืมพระองค์ต่อหน้าที่

ในโลกนี้ใครที่จะมีภาระมากเหมือนพระพุทธเจ้า ที่ทรงรับภาระทั้ง"๓ โลกธาตุ" เล่า! สามัญชนดัง เราๆ ท่านๆ เพียงทำอะไรนิดๆ หน่อยๆ ก็บ่นว่า งานมาก งานหนัก รู้อะไรนิดๆ หน่อยๆ ก็สำคัญตนว่ารู้มาก แทบจะหารถไฟมาขนความรู้ออกจ่ายตลาด ให้โลกได้ร่ำลือ ซึ่งความจริงเท่าขี้ผงเท่านั้น เราประกอบความพากเพียรหรือทำหน้าที่การงานเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ถือว่าเป็นความลำบากลำบน ยิ่งจะทำภาวนาเพื่ออรรถเพื่อธรรมเพื่อจะนำความสุขเข้าสู่ใจให้มีความสงบเย็นใจบ้าง ก็ถือว่าเป็นของยากของลำบากไปเสีย อำนาจวาสนาน้อยไม่ควรจะทำมากมาย ให้กิเลสมันหลอกไปทั้งวันทั้งคืน ในเวลาที่จะสั่งสมกิเลส ไม่เห็นคิดถึงอำนาจวาสนาและความหนักเบาใดๆ บ้างเลย จึงเสียเปรียบให้กิเลสอยู่ตลอดเวลา

เมื่อกิเลสเต็มหัวใจแล้ว เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย แล้วบ่นให้กิเลส บ่นแต่ฝ่ายผล แต่ฝ่ายเหตุไม่บ่นไม่แก้มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรขึ้นมา ฉะนั้น เพื่อความเหมาะสมไม่ให้เสียกาลเสียเวลาที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ ก็ผ่านมานาน กี่ปีแล้วตั้งแต่วันตกคลอดจากท้องแม่จนกระทั่งป่านนี้ เราได้กี่ปีกี่เดือน เราได้ผ่านกาลผ่านสมัย ผ่านหน้าที่การงาน ผ่านความทุกข์ความลำบากมานานเพียงไร เคยประสบพบเห็นสิ่งต่างๆ ได้ผลมากน้อยเพียงไร ได้นำมาบวกและลบบ้างหรือยัง ผลที่ปรากฏนั้นมีอะไรบ้าง สูญหายไปหรือได้กำไรมากน้อยเพียงใดบ้าง เวลาที่จะก้าวไปข้างหน้า จะมีสิ่งใดเป็นชีวิตจิตใจ เพื่อยึดถือเกาะเกี่ยวเพื่อประทังความเป็นอยู่ในภพนั้น?

งานทางโลกนั้นทำจนถึงวันตายก็ไม่มีสิ้นสุด ต้องปล่อยวางและตายไปจนได้ วันตายนั่นแหละถึงจะว่างสำหรับงานของโลกเรา เป็นอย่างนี้ไม่ว่าใคร ๆ เหมือนกันหมด ใครอยู่ที่ไหนไม่มีว่าง มันว่างได้แต่ขณะที่ตาย เพราะเหตุไร? เพราะความตายมันเหนืองานการทั้งหลายที่จะต้องปล่อยขณะนั้น

ถ้าเราคอยเวลาว่างจะไม่มีเวลาว่างเลย จนกระทั่งวันสิ้นลมหายใจนั่นแลถึงจะว่างว่างเพื่อสิ้นลม ในขณะที่ยังเป็น ๆ อยู่นี้ พอคิดอ่านอะไร ๆ ได้ทั้งภายนอกภายใน กิจการที่จะเกิดผลเกิดประโยชน์แก่ตน ก็ควรจะเร่งรีบขวนขวายเสียแต่บัดนี้ นี่ยังเป็นกาลอันควรเฉพาะอย่างยิ่งคือจิตตภาวนา ซึ่งเป็นอาหารสำคัญอย่างยิ่งของใจ ท่านเรียกว่า “ธรรม” “ธรรมโอสถ” นี้แลเป็นเครื่องเยียวยาจิตใจให้ปราศจากความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ทำให้เกิดความสงบสุขได้เป็นอย่างดี เพราะมีอาหารคือ “ธรรม” เป็นเครื่องเสวย

ในเบื้องต้นของการอบรมจิตใจนี้ ท่านสอนให้มี “ธรรม” บทใดบทหนึ่งเป็นเครื่องกำกับรักษาใจ ไม่เช่นนั้นจะส่ายแส่ไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นของที่เคยชิน แล้วก่อความทุกข์ให้จนเป็นที่เดือดร้อนอยู่เสมอ ท่านจึงสอนให้ภาวนา เช่น “ภาวนา พุทโธ หรือ ธัมโม หรือ สังโฆ หรือ กำหนด “อานาปานสติ” หรือ ตามลมด้วย “พุทโธ” เช่น “พุท” เข้า “โธ” ออก ดังนี้ ก็ได้ทั้งนั้นตามจริตนิสัยที่ชอบในธรรมบทใด

แต่การกำหนดนั้น ให้ความรู้สึกอยู่ภายในจิตใจของตนโดยเฉพาะ เช่นกำหนดลมหายใจเข้าออกก็ให้รู้ขณะที่ลมเข้า ขณะที่ลมออกไป จนกระทั่งหยุดภาวนา จะตั้งลมที่จุดไหน ที่ไหนเป็นที่เด่นสำหรับความรู้สึก ลมที่มาสัมผัสนั้นเด่นที่ตรงไหน เช่น ดั้งจมูกเป็นต้น ถ้าเด่นที่ตรงไหนก็ตั้งลมที่ตรงนั้น คือ ตั้งสติลงที่จุดนั้น ลมเข้า ลมออก กำหนดให้รู้ เช่นเราจะตามด้วย “พุทโธ” เวลาลมเข้าก็ “พุท” ลมออกก็ “โธ” ก็ได้ ให้มีความรู้สึกอยู่โดยเฉพาะกับลมหายใจเท่านั้น ไม่ต้องไปหมายถึงเหตุถึงผลอันใด ที่นอกไปจากการทำงาน คือ กำหนดลมหายใจในขณะนั้น

ฉะนั้นเมื่อเวลาสติของเรามีติดต่อสืบเนื่องกันไปเป็นลำดับ จิตก็ไม่มีโอกาสที่จะแลบไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย จิตจะหยั่งเข้าสู่ความสงบโดยลำดับ ๆ แม้แต่ลมหายใจ ซึ่งเคยหายใจว่า “หยาบ” ในขณะที่เรากำหนดเบื้องต้น ก็จะค่อย ๆ กลายเข้าสู่ความละเอียดไปโดยลำดับ ๆ บางครั้งจนถึงกับลมหายไปหมดในความรู้สึก นี่เพราะความละเอียดมากของลม ละเอียดจนถึงขนาดลมหายไปแล้วในขณะนี้ ไม่มีลมเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อย่างนั้นก็มี นี่แหละเรื่องของการภาวนา

ใจขณะนั้นจะมีความสงบมากและเป็นที่อัศจรรย์ เมื่อลมดับไปไม่มีอะไรเหลือเลย กายก็ดับไปพร้อมกัน คือดับในความรู้สึก ไม่ใช่ว่ากายนี้ดับหายไปไหน กายก็นั่งอยู่เช่นนี้นี่แล แต่ความรู้สึกนั้นไม่มาเกี่ยวข้องกับกาย คือเป็นความรู้ล้วน ๆ เป็นเอกเทศอยู่โดยลำพังตนเอง นี่ท่านเรียกว่า "จิตสงบ" จิตเป็นตัวของตัวในชั้นนี้ เป็นความสุขขึ้นมาอย่างแปลกแปลกประหลาด และอัศจรรย์!

ในขณะที่จิตสงบ ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวาย กาลเวลาสถานที่ไม่มีเลยในขณะที่จิตเป็นความสงบ เพราะจิตไม่สำคัญมั่นหมายกับกาล สถานที่ เวล่ำเวลา ที่ไหนเลย มีแต่ "ความรู้" ที่ทรงตัวอยู่เท่านั้น นี่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการภาวนา เรียกว่า "เป็นผลของการภาวนา" ก็ได้

ผู้กำหนด "พุทโธ" ก็มีลักษณะอาการอย่างเดียวกัน ถ้ากำหนด "พุทโธ" โดยไม่เกี่ยวข้องกับลม ก็ให้มีความรู้สึกอยู่กับคำว่า "พุทโธ ๆ ๆ ๆ" โดยลำดับ ไม่ต้องไปคาดไปหมายถึงผลว่าจะเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง บางทีอาจมีคนมาหลอกว่า "เวลาภาวนาประเดี๋ยวเกิดนิมิตอย่างนั้นขึ้นมา อย่างนี้ขึ้นมา จะเป็นบ้านะ" คนที่เขาพูดอย่างนี้ก็มี แต่ส่วนมากคนที่พูดอย่างนั้นไม่เคยภาวนา มาพูดปาว ๆ อย่างนั้นแหละ หลอกคน คนที่คอยจะเชื่ออยู่แล้วเพราะเป็นคนลักษณะเดียวกันแล้วก็เชื่อกันง่าย ๆ กลัวกันง่าย ๆ เสริมความขี้เกียจกันง่าย ๆ จนถึงขั้นไม่ทำภาวนาเลยก็มี ตรงนี้ระวังให้ดี เพราะมารในสังคมพุทธศาสนามีอยู่มาก จะว่าไม่บอก

ถ้ามีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุมีผลภายในตนเอง ซึ่งเคยกระทำในการภาวนามาแล้วจะไม่เชื่อคำพูดเช่นนั้น เพราะเหตุไร เพราะพระพุทธเจ้าตรัสสอนสัตว์โลก ไม่ได้สอนสัตว์โลกให้เป็นบ้า พระพุทธเจ้าท่านเป็นศาสดา ก็ไม่ใช่ศาสดาบ้า จะมาสอนสัตว์โลกให้เป็นบ้าได้อย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมที่ท่านทรงสอนไว้โดยถูกต้องแล้ว จะเป็นบ้าไปได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้ จึงไม่ควรเชื่ออย่างงมงาย จะเสียการ

เหตุที่จะเป็นบ้านั้น ก็มีทางเป็นได้ เพราะแยกจากธรรม คิดผิดจากหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ เช่น กำหนดภาวนา "พุทโธ ๆ ๆ ๆ" แต่ปล่อยจิตส่งไปรู้เห็นอะไร ก็เพลินไปตามนั้นเสีย จนกระทั่งลืมคำบริกรรม และหลงไปตามนิมิตนั้น ๆ เช่นนี้มีทางผิดได้ คนก็ว่าเป็นบ้าเป็นบอ เพราะผิดจากหลักของการภาวนา ผิดจากหลักของศาสนา และเอาศาสนาไปตำหนิติเตียนว่า "ภาวนาแล้วจะเป็นบ้า"

เมื่อเรากำหนดอยู่เช่นนี้ไม่มีอะไร กำหนดคำว่า "พุทโธ ๆ ๆ ๆ" ก็ให้รู้อยู่กับใจของเรานี่ ไม่ต้องไปคิดวาดภาพว่า สวรรค์เป็นอย่างนี้ นิพพานเป็นอย่างนั้น เทวบุตรเทวดา

เป็นอย่างนั้น เหมือนที่เราเรียนมานั่น ท่านเห็นด้วยความจริง ด้วยญาณของท่าน ในหลักธรรมชาติของท่านที่รู้ แต่เราไปเห็นด้วยการวาดภาพ ด้วยการคาดคะเนเดาเอา การวาดภาพหลอกตัวเองเช่นนั้น ก็เลยหลอกตัวเองจริง ๆ เพราะตัวเองชอบอย่างนั้น เมื่อถูกหลอกขึ้นมาแล้ว ผลของมันก็คือความเป็นบ้า ใจฟุ้งซ่านไม่มีหลักธรรมยึด บางรายก็เสียสติและเป็นบ้าไปเลยก็มี นี่เป็นความผิด ควรระวัง

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรไปคาดหมายผลอะไรทั้งหมด นอกจากทำความเพียรอยู่กับคำบริกรรมภาวนาเท่านั้น นี้แลเป็นงานที่จะสืบต่อเนื่อง ยังผลให้เกิดขึ้นเป็นลำดับ ๆ ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ใด ไม่มีวันใด ที่จะทำผลให้ปรากฏขึ้นในขณะภาวนา นอกจากงานคือ คำบริกรรมภาวนา ที่เรากำลังภาวนาอยู่ด้วยความนึกอย่างนี้เท่านั้น

นี่เป็นหลักใหญ่เป็นหลักรับรองแห่งการภาวนา ถ้าจิตกับคำบริกรรมได้สัมพันธ์อยู่กับลมแล้ว จะไม่มีอะไรที่น่ากลัวเกิดขึ้นแน่นอน เรื่องที่เขาพูดโกหกกันตามที่ไม่เคยภาวนานั้น เป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ อย่างนั้นแหละไม่ใช่ความจริง ความจริงเป็นดังที่ได้อธิบายมานี้ ตามหลักธรรมท่านสอนไว้อย่างนี้ จงเริ่มภาวนาอย่างที่ว่านี้ จะไม่เป็นบ้า นอกจากเป็นคนดี คนฉลาด ทั้งกิจนอกการใน และความสง่างามทางจิตใจโดยถ่ายเดียว

ผู้ที่ภาวนา “อานาปานสติ” นั้น มีความสำคัญอยู่ตอนหนึ่ง แต่ตะกี้นี้ไม่ได้อธิบายให้ถึงเหตุถึงผลของลมนั้น คือขณะที่ภาวนาไปถึงขั้นที่ลมละเอียด ละเอียดลงไป ละเอียดลงไป จิตรู้อยู่เป็นลำดับ ๆ แล้วปรากฏว่า ลมนี้หายไปเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ นี่จะเกิดความวิตกขึ้นมาภายในใจ ซึ่งเป็นเครื่องหลอกคนอีกเหมือนกัน จึงได้แทรกตรงนี้ไว้เพื่อให้เข้าใจ

เมื่อปรากฏว่าลมได้หายไปในความรู้สึก แล้วมันจะเกิดความวิตกขึ้นมาว่า “เมื่อลมหายไปแล้วจะไม่ตายเหรอ?” นี่แหละหลอกตนเอง ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ต้องกลัวตาย เมื่อวิตกขึ้นมาอย่างนี้ ลมก็ปรากฏขึ้นมาทีเดียว และได้เพียงแค่นี้ ไม่ละเอียดยิ่งไปกว่านั้น เพราะฉะนั้นเพื่อตัดปัญญาข้อนี้ เมื่อลมหายไปในขณะที่เราภาวนา ก็ให้ทำความรู้กับตนเอง “ลมจะหายไปก็ตาม เมื่อจิตยังครองร่างกายอยู่แล้ว จะไม่ตาย” เพียงเท่านี้ก็ตัดปัญหาความกลัวตายซึ่งเป็นอารมณ์รบกวนเสียได้

เวลาเรานอนหลับ ซึ่งราวกับคนตาย ลมจะหายหรือไม่หาย เราไม่เห็นมีกำหนดกฎเกณฑ์มัน และเราก็ยังไม่ตาย เวลาเราภาวนา เรายิ่งรู้ละเอียดยิ่งกว่านั้น ว่าลมหายไปด้วยความรู้สึกในการภาวนาของเรา น่าจะมีสติยิ่งกว่าการนอนหลับ แต่ไปกลัว นั่นแสดงว่าไม่ทันกลมายาของกิเลส เพื่อให้รู้ทันกลมายาของกิเลส จึงต้องทำความรู้ตัวตามหลักความ

จริงว่า “เมื่อลมหายไปแล้ว จิตยังครองกายอยู่ ไม่ตาย” เพียงเท่านี้จิตจะทะลุถึงธรรมขั้นละเอียด จนหายไปหมดทั้งร่างกายและลม ไม่ปรากฏในความรู้สึกนั้นเลย นี่ชื่อว่า “ภาวนาเข้าสู่จุดละเอียดของอานาปานสติ” บางรายก็ทรงตัวอยู่เป็นชั่วโมง ๆ ก็มี บางรายก็ไม่นานแล้วแต่กำลังของผู้ปฏิบัติ

สิ่งที่ได้รับอันเป็นส่วนผลในขณะนั้น ได้แก่จิตมีความละเอียด รู้อยู่โดยลำพังตนเองเท่านั้น รู้อยู่โดยเฉพาะในขณะนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ใดทั้งสิ้น นี่ท่านเรียกว่า “เอกัคคตาจิต” ถ้าจิตไม่คิดเกี่ยวข้องกับอารมณ์ใด ๆ เลย เหลือแต่ความรู้อันเดียวเรียกว่า “เอกัคคตา” แปลว่า ถึงความเป็นหนึ่ง หนึ่งก็เป็นหนึ่งกับความรู้เท่านั้น ไม่เป็นสองกับอารมณ์ ไม่มีสองกับคำบริกรรมภาวนาใด ๆ ทั้งหมด เพราะในขณะนั้นได้ปล่อยวางโดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้ที่ทรงตัวอยู่โดยลำพังเท่านั้น ท่านเรียกว่า “เอกัคคตาจิต”

ในการภาวนาเป็นอย่างนี้ ยังผู้ปฏิบัติให้ประจักษ์ในจิตใจโดยลำดับ ถ้าลงได้ทำตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วไม่ไปไหน ต้องเข้าสู่ความจริง คือผลที่พึงได้รับต้องได้รับตามเหตุที่เราดำเนินถูกต้อง แต่ถ้าจิตมีความสุขมากน้อยเพียงไร พอจิตปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา เราจะเกิดความสะดุดใจทันทีว่า “อ้อ! ความสุขเป็นอย่างนี้” เพราะความสุขภายในจิต ไม่เหมือนความสุขอันใดที่เคยผ่านมาแล้ว เป็นความสุขที่แปลกประหลาดอัศจรรย์ยิ่งกว่าความสุขใด ๆ ทั้งหมดในโลกนี้!

เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงมีมาประจำตลอดทุกวันนี้ ไม่เช่นนั้นศาสนาสูญหายไปนานแล้ว เพราะรสชาติของศาสนาสู้รสชาติของโลกไม่ได้ นี่เรียกว่า “รสนิยม” ก็สู้ของโลกไม่ได้ ความแปลกประหลาดอัศจรรย์ใด ๆ และสาระสำคัญก็สู้โลกไม่ได้ ศาสนาล้มไปนานแล้ว ไม่มีใครสนใจพอศาสนธรรมจะจีรังมาถึงปัจจุบันนี้

แต่นี่เพราะศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งกว่าโลกใด ๆ ทั้งหมดในบรรดาโลกทั้งสามนี้ เพียงแต่จิตสงบเท่านั้น เราก็เห็นความแปลกของเราแล้ว ภายในร่างกาย จิตใจ ซึ่งไม่เคยแปลก ไม่เคยเห็นความอัศจรรย์ ที่ปรากฏขึ้นมาเพราะความสงบนั้นเลย แต่ขณะที่ภาวนาจิตก็มีความสงบขึ้นมา นั่น! เป็นผลขึ้นมาแล้ว เรื่องความเพียร ความอุตส่าห์พยายาม หรือความขยัน ความมีเวล่ำเวลา นั้นมาเอง มากับความพอใจ มากับความเชื่อที่เราได้เห็นผลนั้นเป็นประจักษ์พยานแล้ว เรื่องเวล่ำเวลาก็ดี สถานที่อะไรที่ตนจะทำภาวนา หรือทำความสงบใจ หรือทำความเพียรในด้านจิตใจ ไม่ต้องถาม เมื่อจิตมีความพอใจแล้ว มันเสาะแสวงหาได้เองทีเดียว นี่เป็น “ขั้นหนึ่งของการภาวนา”

วิธีการภาวนาเป็นอย่างนี้ ให้เราฝึกถึงขั้นภาวนาเพื่อความสงบ

ทีนี้ขั้นของปัญญาที่เรียกว่า "วิปัสสนาแท้" ดังที่เราพูดกันนั้น พูดติดปากว่า "ไปทำวิปัสสนา" คำว่า "วิปัสสนา" แปลว่า ความเห็นแจ้งด้วยการพิจารณาทางปัญญา ถ้าพูดรวม ๆ แล้วเรียกว่า "ภาวนา" นี้ครอบทั้ง "สมถวิปัสสนา" เพียงพูดกันว่า "ทำวิปัสสนา" ก็เข้าใจกันว่า "ทำภาวนา" นั้นแล

ขั้น "วิปัสสนา" จริง ๆ นั้น ก็คือการพินิจพิจารณา เมื่อจิตมีความสงบเย็นแล้วจิตย่อมมีอุบายต่าง ๆ ในเมื่อเราพาคิดพาพิจารณาแยกแยะธาตุขันธ์ เรื่อง "อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา" เราเคยได้อ่านจากตำรับตำราว่า "อนิจจังอยู่ที่ไหน ทุกขังอยู่ที่นั่น ทุกขังอยู่ที่ไหน อนัตตาก็อยู่ที่นั่น" เห็นแต่คนนั้นแก่ คนนี้ตาย เห็นแต่คนนั้นพลัดพราก ล้มหายตายจากกัน ตัวของเราก็คือตัวพลัดพราก ตัว **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหมือนกัน "โอปนยิโก" น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา ซึ่งแก่ขึ้นมาทุกวัน ๆ นับแต่วันตกคลอดออกมา แก่ขึ้นเรื่อย ๆ แก่ขึ้นมาโดยลำดับ แปรสภาพขึ้นมาเรื่อย ๆ นี้เรียกว่า "**อนิจฺจํ** "

ความทุกข์ก็ติดแนบมาตั้งแต่วันเกิด ขณะที่ตกคลอดออกมานั้นสลบไสล ตัวของเด็กนั้นไม่รู้ตัวเลย ความทุกข์เหลือประมาณ บางรายก็ตายไปเสียตั้งแต่อยู่ในท้อง ขณะตกคลอดออกมาตายก็มี เพราะทนทุกข์ที่สาหัสไม่ไหว เรื่องความทุกข์มันติดแนบมาตั้งแต่เล็กจนกระทั่งบัดนี้ เรายังจะสงสัยเรื่อง "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" ที่ไหนไปอีก กองอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่กับเราอย่างสมบูรณ์อยู่แล้วตลอดเวลา

อนิจจัง คือ ความแปรสภาพไปทุกขณะ แม้แต่เวลานี้ นั่งอยู่สักครู่เดียวมันก็เหนื่อยแล้วล่ะ มันแปรแล้ว ธาตุขันธ์ มันแปรเป็นอย่างอื่น เกิดความทุกข์ขึ้นมาแล้ว

อนัตตา เราจะถือเป็นสาระแก่นสารอะไรในธาตุในขันธ์อันนี้ มันก็เป็นแต่กองดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ประชุมกันอยู่อย่างธาตุเท่านั้น เรียกว่า "ธาตุสี่" ขันธ์ก็เรียกว่า "ขันธ์ห้า" คือ รูป ได้แก่ร่างกายของเรานี้ เป็นขันธ์ หมายถึงกอง หรือหมวด เป็นหมวด ๆ เวทนา คือ ความสุข ความทุกข์เฉย ๆ หรือความเป็นหมวด เป็นกองอันหนึ่ง สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ สังขาร คือ ความคิดความปรุง วิญญาณ คือ ความรับทราบ เมื่อตาสัมผัสรูป ฯลฯ ทั้งห้านี้ ท่านเรียกว่า "ขันธ์ห้า"

เพราะฉะนั้น ขันธ์ห้านี้ มันมีสาระอะไรอยู่ภายในตัวของมัน พอจะไปยึดไปถือว่า "สิ่งนี้เป็นเรา" นี่หมายถึงเรื่อง "วิปัสสนา" นี่คือการแยกหาความจริง แยกให้เห็นความจริงที่มีอยู่ในตัวเราเอง แต่เราโง่ ไม่สามารถที่จะมองเห็นความจริงนี้ได้ จึงเรียกว่า "อันนั้น

เป็นเรา อันนี้เป็นของเรา” พออะไรมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เกิดความสลดหดหู่ เสียอกเสียใจ กลายเป็นโรคจิตขึ้นมาภายในตนก็มีแยะ เพราะความคิดปรุงเลยเถิด

โรคจิต ก็คือ โรควุ่นวาย โรคความทุกข์ เดือดร้อน นั่นเอง ยังไม่ถึงกับว่า “โรคจิต” จนกระทั่งถึงกับเป็นบ้า นั่นมันหนักมากไป ถึงกับไม่มีสติ มันก็เป็นบ้า

เมื่อพิจารณาแยกแยะดูด้วยปัญญาอย่างนี้ เราจะเห็นอุบายของปัญญา มีความสามารถที่จะตัดกิเลสออกได้เป็นตอน ๆ เป็นระยะ ๆ จนกระทั่งสามารถตัดขาดออกได้หมดภายในขันธ์ห้า

ที่ว่า อันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นเรา จิตกับขันธ์ห้า เป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก เวลาปัญญาได้แยกแยะพินิจพิจารณาด้วยอำนาจของความฉลาด ที่ฝึกหัดมาจนชำนิชำนาญ สามารถแยกออกได้ นี่ทราบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปก็รูป สิ่งนั้น ๆ ก็เป็นสิ่งนั้น ๆ แต่เราไม่ใช่สิ่งนั้น ๆ มันแยกกันได้โดยลำดับ ๆ จนกระทั่งสามารถแยกจิตออกจากอาสวะกิเลส ที่ฝังจมอยู่ในจิตนั้นออกได้ เลยไม่มีอะไรเหลือภายในจิต นั่นแลท่านเรียกว่า “พุทโธ” แท้

ผลของการปฏิบัติจิตตภาวนา เมื่อถึงขั้นสุดท้ายแล้ว ได้เป็น “พุทโธ” แท้ เช่นเดียวกับ “พุทโธ” ของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้หมายถึง “พุทโธ” ของพระพุทธเจ้าองค์นั้นแท้ แต่หมายถึง “พุทโธ” ของเรา เทียบเคียงกัน ความบริสุทธิ์นี้เสมอกันกับของพระพุทธเจ้า แต่ “พุทธวิสัย” และ “สาวกวิสัย” นี้ผิดกันไปตามอำนาจวาสนา ซึ่งนอกไปจากความบริสุทธิ์

ความสามารถอาจรู้ด้วยการแนะนำสั่งสอน ความเฉลียวฉลาดของพระพุทธเจ้าต้องสมภูมิพระองค์ท่าน แค่พวกสาวกก็เต็มตามภูมิของตน สำหรับความบริสุทธิ์นั้นเสมอกัน ท่านว่า “**นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย**” นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา จนถึงพระสาวกองค์สุดท้ายบรรดาที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ความบริสุทธิ์เสมอกัน ไม่มียิ่งหย่อนต่างกันเลย นี่เหมือนกันตรงนี้

นี้แล คือ ผลที่เกิดจากการที่ทำจิตด้วยการภาวนา ทำไปโดยลำดับ แก้กิเลสไปโดยลำดับ จนกระทั่งหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ นั่นแลผู้ทรงความสุขอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีอันใดเหนือกว่าความสุขประเภทนี้ ท่านเรียกว่า “โลกุตรธรรมอันสูงสุด” คือ ธรรมเหนือโลก

เหนือโลก คือ เหนือธาตุ เหนือขันธ์ เหนือสิ่งใดทั้งหมด ไม่มีอะไรจะยิ่งกว่าสิ่งที่บริสุทธิ์นี้ นี้คือผลที่เกิดขึ้นจากการภาวนา ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงทำก่อนใครในโลก

สมัยนั้น และพาดำเนินมาก่อน จนถึงสมัยปัจจุบันถึงพวกเราชาวพุทธ ที่บำเพ็ญตามพระองค์อยู่เวลานี้

ศาสนธรรมท่านสอนอย่างมีเหตุมีผล พวกเราควรดำเนินไปตามหลักท่านสอนไว้ และผลจะต้องปรากฏขึ้นตามนั้น อย่างนั้น ๆ นี่! เหตุมีอยู่ ผลต้องมี ผู้ปฏิบัติถูกต้องดีงามตามหลักธรรมที่ท่านสอน ผลจะไม่ได้รับอย่างไร!

คำว่า "ธรรม" ก็คือ "สวากขาตธรรม" ที่ตรัสไว้ชอบแล้ว ไม่ใช่ "โมฆธรรม" ผู้ปฏิบัติทำไมจะไม่ได้รับผล มรรค ผล นิพพาน ที่ว่าสูญ ๆ นั้น สูญไปไหน ? นอกจากจะสูญจากบุคคลที่ไม่สนใจต่อการปฏิบัติเท่านั้น แม้แต่ครั้งพุทธกาล มรรค ผล นิพพาน ก็ไม่มีสำหรับบุคคลที่ไม่สนใจ แต่มีสำหรับผู้สนใจปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

สมัยนี้ก็เหมือนกัน "มัชฌิมา" คือ ศูนย์กลางต่อความจริงอยู่เสมอ ศูนย์กลางเพื่อการแก้กิเลส เหมาะสมเพื่อการแก้กิเลสอยู่ตลอดไป ไม่ว่ากิเลสตัวใด ประเภทใด ไม่สามารถที่จะผ่านพ้นอำนาจของ "มัชฌิมาปฏิปทา" นี้ไปได้เลย จึงเป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแก้กิเลสของสัตว์โลก ท่านเรียกว่า "มัชฌิมา" จะเป็น "มัชฌิมา" สมัยทุกวันนี้ หรือ "มัชฌิมา" สมัยพุทธกาลก็ตาม จะต่างกันอย่างไร ไม่มีอะไรต่างกัน เพราะเป็น "สวากขาตธรรม" อย่างเดียวกัน กิเลสก็ประเภทเดียวกัน มัชฌิมาเครื่องแก้กิเลสก็ประเภทเดียวกัน ที่เรานำมาปฏิบัติกำจัดกิเลส ทำไมกิเลสจะไม่หลุดลอยไปได้ ด้วยอำนาจแห่งการปฏิบัติธรรม ที่ถูกต้องดีงามตามหลัก "มัชฌิมา" นั่นแล้ว จะต้องได้ผลเหมือนกัน

แต่ มรรค ผล นิพพาน ไม่มีสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติเท่านั้น ไม่ว่าสมัยใด ๆ จะมีเฉพาะผู้ปฏิบัติ มีมากมีน้อยตามกำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ มีอยู่เพียงนี้

เรียกว่า "สวากขาตธรรม" ตรัสไว้ชอบแล้ว "นิยยานิกธรรม" นำผู้ปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ จนกระทั่งพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ไม่มีอันใดที่จะเหนือจากธรรมของพระพุทธเจ้าไปได้ ที่จะเป็นเครื่องแก้กิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ จึงเป็นที่ "ลงใจ" ในการประพฤติปฏิบัติธรรม โลกทั้งหลายยังไม่มีใครพูดได้ถูกต้องแม่นยำ ยิ่งกว่าศาสดาที่เป็นผู้สิ้นกิเลสแล้ว และพูดออกมาจากความจริงทั้งนั้น

ความคดโกง ความหลอกลวง ต้มตุ๋น อย่างโลกนี้ พระพุทธเจ้าไม่นำมาพูด เพราะนี้มันเป็นเรื่องของกิเลส เรื่อง "ธรรม" ต้องพูดตรงไปตรงมา พูดตามเหตุตามผล พูดตามความสัตย์ความจริง ผู้ปฏิบัติตามความสัตย์ความจริง ทำไมจะไม่รู้ความจริง ต้องรู้! ความยิ่งใหญ่อยู่ที่ตรงนี้ไม่อยู่ที่อื่น อย่าพากันสงสัย ลูบคลำเหมือนคนตาบอด ทั้งที่มีธรรมซึ่งเป็นองค์แทนศาสดาอยู่เต็มเมืองไทยชาวพุทธ!

ในอวสานแห่งการแสดงธรรมนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพินิจพิจารณา หากว่าธรรมที่แสดงมานี้ หนักเบามากน้อยเพียงใด จะเป็นที่แสลงหูแสลงใจ ก็ขออภัยไว้ด้วย เพราะธรรมนี้ เป็น “ธรรมป่า” หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ไม่มากก็น้อยเอาละ จบ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

จงพยายามเปลี่ยนเสื้อให้ทันสมัยก่อนตาย

เมื่อตะกี้นี้เราได้พูดกันถึงเรื่อง "เปลี่ยนเสื้อ" เปลี่ยนเสื้อนั้นมีหลายชนิด เปลี่ยนเสื้อดีเป็นเสื้อขาดก็มี ระวังให้ดีนะ เปลี่ยนเสื้อคน เอาเสื้อสัตว์มาใส่ก็มี นั่น ระวัง! เช่นเรานั่งอยู่เวลานี้ เราสมมุตินะเราจะขยะแขยงไหม เรานั่งอยู่เวลานี้เราใส่เสื้อมนุษย์ แล้วไปเอาเสื้อหมามาใส่ มันยุ่งไหม นั่นต้องคิด!

การพูดเช่นนี้ กรุณาอย่าถือว่าเป็นการต่ำ เป็นความต่ำ แต่เป็นเรื่องความจริง ที่เอามาเทียบเคียงให้ทราบว่า ความสูง ความต่ำ เกิดจากความดี และชั่ว ที่พาให้เหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน ภายในจิตใจของสัตว์โลก จึงต้องเทียบให้ฟัง นี่เราเทียบใกล้ ๆ นี้ก็น่าขยะแขยงแล้ว แล้วเรื่องมันจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ถ้าหากเราประมาทให้ตัวเอง เคยสูงแล้วมันจะต่ำลงไปได้ เคยดีแล้วมันจะชั่วลงได้ เพราะฉะนั้น เราจงพยายามที่จะให้ดีขึ้นยิ่งกว่านี้ไปโดยลำดับ ถ้าเปลี่ยนเสื้อ ก็เปลี่ยนเสื้อที่ราคาเท่านี้ขึ้นเป็นราคาเท่านั้น เสื้อคุณภาพของมันเป็นอย่างนี้แล้ว เลื่อนคุณภาพของมันขึ้นไปโดยลำดับ ตามคุณภาพของจิตเราที่มีมากน้อยนั่นแหละ

คุณธรรม คุณภาพ คุณธรรมที่มีอยู่ภายในจิตใจนั้นแล เป็นเหตุที่จะทำให้เปลี่ยนสภาพสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ถ้าหากคุณธรรมไม่ค่อยมี มันเป็นบาปธรรม แทรกอยู่ภายในจิตก็เปลี่ยน "ลงไป" เรื่อย ๆ เปลี่ยนเสื้อดี เป็นเสื้อขาดไปละ เปลี่ยนเสื้อคน เป็นเสื้อสัตว์ เป็นเสื้อเปรต เสื้อผี เป็นไปได้หมด

จิตนี่เป็นของไม่แน่นอน เพราะมีเครื่องหมุนจิตให้เป็นไปในแง่ต่าง ๆ ได้ เครื่องหมุนอันนั้นก็เป็นความชั่วนั่นเองที่หมุนไปทางต่ำ ไม่มีความดีที่จะหมุนให้ไปทางสูงเลยมี แต่เหตุชั่วทั้งนั้น แล้วเรามักจะคล้อยตามสิ่งที่ชั่วสิ่งที่ไม่ดีอยู่เสมอ ทั้งที่เราไม่ปรารถนาความชั่ว แต่ความคล้อยตามนั้นบ่งบอกอย่างชัดเจน เราควรสังเกตตอนนี้ ระมัดระวังตอนนี้ให้ดี!

การปฏิบัติใด ๆ ก็ตาม งานใดก็ตามในโลกนี้ ไม่เหมือนกับงาน คือการปฏิบัติต่อจิตใจ ซึ่งเป็นงานละเอียดลออ และรวดเร็วที่สุด กำหนดไม่ทัน รู้ไม่ทัน ทั้ง ๆ ที่ตัวจิตก็เป็นตัวรู้เป็นตัวปรุง แต่ที่ว่า "รู้ไม่ทัน" คือ สติรู้ไม่ทัน สติเราต้องผลิตขึ้นมา ต้องพยายามอบรม พยายามตั้งสติ ตั้งท่าตั้งทาง เช่นเดียวกับเราเดินไปในสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย เช่น ที่

เป็นขวากเป็นหนาม เป็นต้น เราต้องระมัดระวัง ความระมัดระวังตั้งจิตตั้งใจเดินนั้นแล ท่านเรียกว่า “สติ”

เช่น ระวังจิตไม่ให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ดี ขัดกับธรรม คือ ความต้องการของเรา ที่จะให้จิตสงบในเวลาภาวนา เป็นต้น ความระมัดระวังเช่นนี้ ท่านเรียกว่า “สติ” เราพยายามระมัดระวังเสมอ พยายามอบรมความระวังนี้ให้มากขึ้น ความระวังเรื่อย ๆ ก็เป็นความเคยชินภายในตัวเอง แล้วค่อยรู้เรื่องรู้ราว มีสติเป็นพื้นขึ้นมาโดยลำดับ จนกลายเป็น “มหาสติ มหาปัญญา” ขึ้นได้ จากสติที่ล้มลุกคลุกคลาน จากปัญญาที่ล้มลุกคลุกคลาน นี่แหละท่านจึงสอนให้อบรม สอนให้บำรุงสติ โดยลำดับ

พวกเราอยู่ในฐานะที่จะต้องเปลี่ยนเสื้ออย่างที่ว่านั้น เพราะกฎบังคับมีอยู่ภายในใจ แม้เราจะไม่รู้ก็ตาม กฎอันนี้เป็นสิ่งที่ลี้ลับ อันเกินความรู้ของตน จะสามารถรู้เห็นเรื่องของตัวได้ แต่มีท่านผู้สามารถรู้ได้เป็นพระองค์แรก คือ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ท่าน ท่านเหล่านี้ไม่ต้องสงสัยว่า ท่านจะไม่ทราบสิ่งลึกลับเหล่านี้

ถ้าท่านไม่ทราบ ท่านก็ถอดถอนแก้ไขไม่ได้ สิ่งลึกลับอันนี้จะเป็นความลึกลับเฉพาะสติปัญญาที่ยังไม่สามารถเท่านั้น แต่เมื่อสติปัญญาสามารถแล้ว ก็เปิดเผยขึ้นมาหมด ไม่มีอะไรลี้ลับ

ขึ้นชื่อว่า “สมมุติภายในใจ” แล้ว จะต้องถูกปัญญารื้อถอนขึ้นมาจนหมดสิ้น แล้วพ้นจากความ “สมมุติ” ท่านเรียกว่า “วิมุตติ” นั่นแหละ ความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ภายในจิตใจของเรานี้ ไม่ว่าส่วนดีส่วนชั่ว มันเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ด้วยกัน แต่เราไม่สามารถที่จะทราบสิ่งลึกลับที่มีอยู่ในตัวเราได้ นี่เป็นเหตุให้เกิดความประมาทนอนใจไม่ระมัดระวัง โดยเข้าใจว่า “สิ่งนั้นไม่มี” บ้าง ทั้ง ๆ ที่ท่านผู้รู้ก็บอกว่า “มี” สิ่งนั้นเป็นภัยเราเข้าใจว่าไม่เป็นภัยบ้าง ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นเป็นภัยที่มีอยู่ภายในใจเราด้วย เลยทำให้ประมาทนอนใจ แล้วเป็นความไม่สนใจด้วย เป็นความเข้าใจดียิ่งกว่าท่านผู้รู้อีกด้วย ทั้ง ๆ ที่โง่ที่สุดมันก็อยู่กับความโง่นั่นแหละ กิเลสตัวว่าฉลาด! ผู้ที่ฉลาดจริง ๆ แล้วท่านไม่อวด คนโง่มักอวดฉลาดเสมอ ไม่ว่าใคร ๆ มักอวด นี่เราพูดกันในเรื่องของ “ธรรม”

หากว่าเราแม้มีความหยิ่งภายในใจเราว่าเป็นผู้ฉลาด แต่ใคร่ต่อการปฏิบัติจิตตภาวนา ยังไงก็ไปไม่พ้นที่จะทราบตามความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ซึ่งมีอยู่กับตัวเราเองตั้งแต่ขั้นหยาบจนถึงขั้นละเอียด และขั้นละเอียดสุด เพราะพระองค์ทรงนำสิ่งที่จริงอยู่ภายในใจของสัตว์ทั้งนั้นออกมาแสดง ให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รู้ ได้เห็น ได้ดู ได้ชม ไม่ใช่เอามาจากที่อื่นใด เพราะ “ธรรม” ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนี้ ไม่ได้สอนแบบปลอม ๆ

พระพุทธเจ้าไม่ได้รู้ "ธรรม" อย่างปลอมๆ จะมาสอนโลกแบบหลอกลวงได้อย่างไร ปฏิบัติก็จริง รู้ก็จริง สิ่งที่รู้ สิ่งที่ละ ก็เป็นของมีจริง และรู้ได้จริง ละได้จริง จึงมาสอนโลกด้วยความจริงนั้นๆ

สอนพวกเราก็นำเรื่องของพวกเราทั้งนั้นออกมาสอนเรา แม้จะนำเรื่องของผู้ใดออกมาสอนก็ตาม เรื่องนั้นเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ความโลภ พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงถึงเรื่อง ความโลภ ความโกรธ ความหลง แม้จะแสดงเรื่องของบุคคลใดก็ตาม ก็คือเรื่องของเรานั่นแหละ

สำหรับเราผู้ตั้งใจศึกษาเพื่อถอดเพื่อถอนกิเลส หรือเพื่อส่งเสริมธรรม สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ภายในใจเราด้วยกัน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าสอนโลกจึงไม่ได้มุ่งต่อผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่มุ่งต่อสัตว์โลกที่ควรจะได้รับประโยชน์ตามกำลังของตน เพราะพระพุทธเจ้ามิใช่ผู้คับแคบตีบตัน เว้นเฉพาะบุคคลที่ควรสงเคราะห์เป็นกรณีพิเศษ พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์เป็นรายบุคคลไปบ้าง นอกนั้นธรรมก็เป็นธรรมกลางๆ ให้เหมาะสมกับพุทธบริษัทที่สดับธรรมจากท่าน พุทธบริษัทนั้นๆ ย่อมมีกิเลสประเภทเดียวกัน

ฉะนั้นการสอนธรรมแต่ละครั้ง จึงปรากฏว่ามีผู้ได้รับผลประโยชน์ ตลอดถึงบรรลุมรรค ผล นิพพาน มีจำนวนมาก เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น? ก็เพราะเรื่องความจริงนั้นเหมือนกัน แสดงเรื่องความจริงออกมาเป็นกลางๆ เท่านั้น ใครก็ "โอปนยิโก" คือ น้อมเข้ามาสู่ตัว ท่านพูดถึงความโลภ ความโลภของเราก็มี พูดถึงความโกรธ ความหลง ก็ต่างคนต่างมี พูดถึงเรื่องละความโลภ ความโกรธ ความหลง ต่างคนก็พยายามละด้วยกัน ท่านเทศน์ให้รู้ สอนให้รู้ ต่างคนต่างมีความรู้อยู่แล้ว และสนใจฟังด้วย ทำไมจะไม่รู้

ธรรมเหมือนกัน กิเลสอาสวะเหมือนกัน พระพุทธเจ้าประทานแก่ผู้ใดก็ตาม บรรดาผู้ที่มีความสนใจหวังผลประโยชน์จากการฟัง ก็ต้องได้รับผลมากไปตามเหตุ ถ้าเราจะเสาะแสวงดูโทษที่มีอยู่ภายในตัวเรา เราก็ควรจะทราบได้อย่างชัดเจนทำไมจะไม่ทราบ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและตำหนิติเตียนนั้น มีอยู่กับใครถ้าไม่มีอยู่กับพวกเราที่มีกิเลสด้วยกันนี้ ก็เมื่ออยู่กับพวกเราแล้ว ทำไมเราจะไม่ทราบว่าอันใดเป็นกิเลส ถ้าทราบว่าอันนั้นเป็นกิเลส และกิเลสเป็นภัย เราจะต้องมีความกลัว ความขยะแขยง ถ้าท่านสอนวิธี "ละ" เราจะต้องรีบนำมาปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ แล้วได้ผลขึ้นมาโดยลำดับ นี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง สิ่งที่มีอยู่ในตนก็ให้ท่านสอน ถ้าไม่โง่จะให้ท่านสอนทำไม มันมีด้วยกันทุกคน สติปัญญาก็มีอยู่ด้วยกันแต่ไม่ทราบ นี่แหละท่านจึงเรียกว่า "พวกเราโง่" เหยียบย่ำไปมาอยู่กับความจริงทั้งหลาย ก็ไม่ทราบ

ให้พยายามเปลี่ยนเสื้อ เปลี่ยนเสื้อเรื่อย ๆ เอาจนกระทั่งถึง “เสื้อทันสมัย” ไม่ต้องไปหามาจากเมืองนอกเมืองนาที่ไหนกัน ส่วนมากสิ่งใดที่ว่าทันสมัยแล้วจะต้องมาจากเมืองนอก เมืองเราไม่มี เพราะเหตุใดถึงไม่มี? น่าคิดอยู่มาก สติปัญญาเราก็พอ มีมือเท้าเราก็พอมี ทำไมถึงไม่ทันสมัย มันไม่ทันที่หัวใจของกิเลสนั่นเอง ที่มันพาคน “เห่อ” จนลืมเนื้อลืมตัว และเอาจนฉิบหาย เพราะมันยังไม่ยอมรู้สึกตัวว่าโง่ ล้าสมัย สิ่งที่ซื้อมานั้นทันสมัยอยู่หรอก แต่ตนนั่นซิ มันเห่อ มันโง่ มันจึงล้าสมัยไปโดยไม่รู้ตัว

พูดง่าย ๆ อย่างนี้ ถ้าจะพิจารณาตามเหตุตามผลแล้วมันทันด้วยกันนั่นแล สัตว์ก็ทันสมัยไปตามสัตว์แต่ละประเภท คนก็ทันสมัยกันแต่ละชาติแต่ละภาษา ถ้าไม่โง่ ไม่ดูถูกกัน ต่างสัตว์ ต่างคน ต่างหาเลี้ยงตัวเอง ไปดูถูกกันทำไม ถ้าไม่ใช่คนเลวคนล้าสมัยของมนุษย์น่ะ!

เอ้า ย่นเข้าภายในอีก การทันสมัยน่ะ คือ อะไร? เปลี่ยนเรื่อย ๆ ด้วยสติปัญญา คือเปลี่ยนอารมณ์ส่วนหยาบด้วยอุบายวิธีแห่งการพิจารณา เราจะทราบภายในใจเราโดยลำดับ

ครั้งแรกที่ยังไม่เคยอบรมไม่เคยปฏิบัติศึกษาศาสนาเลย จิตใจของเราเป็นอย่างไร? พูดไม่ถูก เพราะเราไม่สนใจ พอมาปฏิบัติศาสนา เฉพาะอย่างยิ่ง คือการอบรม “ภาวนา” จิตทั้ง ๆ ที่เคยคิดเคยปรุงเรื่องราวอยู่ตลอดเวลา แต่ก่อนเราไม่ค่อยสนใจว่า “อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ” แต่พอมาฝึกหัดอบรมภาวนา ชักจะทราบขึ้นมาโดยลำดับ “วันนี้จิตชักยุ่ง” ซึ่งแต่ก่อนมันก็ยุ่งอยู่แล้วแต่เราไม่ทราบ พอมาฝึกหัดภาวนาเข้า พอจิตชักยุ่ง และจิตกระทบกระเทือนอะไร ก็รู้ได้เร็วขึ้น อะไรมาสัมผัส คอยแต่จะกระทบกระเทือนใจ ให้เจ้าตัวรู้เสมอ

แต่ก่อนขออภัย! ใจเป็นหลังหมี มันดำไปหมดจึงไม่รู้ อะไรมาถูกก็ดำไปด้วยกันหมด มันดำเต็มที่จนหาที่สกปรกไม่เจอ อะไรมาถูกมันก็ดำเหมือนกันไปหมด แต่ถ้ามีดำ ๆ ด่าง ๆ บ้าง อะไรมาถูกมันก็ทราบได้บ้าง นี่เวลาอบรมกับไม่เคยอบรมเลยมันผิดกันมาก อะไรมากระทบกระเทือน มันเป็นอันเดียวกันหมด ทีนี้พอจิตเราได้รับการอบรมแล้ว มีความสงบเยือกเย็นบ้าง พอมีสิ่งไรมาสัมผัสมากระทบกระเทือนบ้าง มันรู้ได้เร็ว แต่เราไม่ได้คิดว่า ความรู้ได้เร็วนี้ เกิดขึ้นมา เป็นขึ้นมา เพราะการอบรม

เราก็มาคิดเสียว่า “โอ้ แต่ก่อนเราไม่ภาวนา ก็ไม่เห็นเป็นอะไร พอมาภาวนาแล้วจิตชักเป็นนั่น ชักเป็นนี่ สิ่งที่มากระทบกระเทือน ทำให้รู้ได้เร็ว เพราะความรับรู้ของเรา มันคล่องแคล่วขึ้น สติมีพอจะทราบสิ่งนั้น สิ่งนี้แล้ว ก็ค่อยทราบขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งจิตมีความสงบเยือกเย็นมากขึ้น เป็นฐานแห่งความสงบประจำใจ อะไรมาผ่าน ให้ผิดปกติแห่งความ

สงบ จะทราบทันทีๆ แล้วพยายามแก้ไข จะทราบทั้งสาเหตุด้วยว่า วันนี้จิตไม่ค่อยสะดวก เป็นเพราะเหตุนั้น ๆ นี่คือ ความระมัดระวัง เพราะเรื่องสติที่เราเคยอบรมมาเรื่อย ๆ จนมีสติให้ทราบเรื่องของตัวได้เร็วขึ้น แม้ที่สุด ความเคลื่อนไหวของตัวเอง เกี่ยวข้องกับเรื่องใดก็ทราบ สิ่งอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง มาสัมผัส จิตเรานำสิ่งเหล่านั้นเข้ามาครุ่นคิดต่างๆ จนเกิดเป็นอารมณ์ขึ้นมา ใจก็ทราบว่า วันนี้ใจไม่สะดวก ใจมีสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ มีสิ่งนี้เป็นอารมณ์ ความทราบนี้แหละ เป็นสักขีพยานอันหนึ่งของการปฏิบัติ

ที่จะทำให้ได้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ให้ทราบได้รวดเร็วยิ่งกว่านี้ และแก้กันได้อย่างรวดเร็ว เพียงขั้นความสงบของจิตก็ทราบอยู่แล้ว ถ้าพูดถึงขั้น “ปัญญา” นั้น ยิ่งรวดเร็ว!

อะไรจะมีความสวยงามยิ่งกว่าจิต จะสง่าผ่าเผยยิ่งกว่าจิต จะมีคุณค่ายิ่งกว่าจิต จะเป็นธรรมชาติที่อัศจรรย์ยิ่งกว่าจิต จะรู้ได้รวดเร็วยิ่งกว่าจิต ไม่มีในโลกทั้งสามนี้! สิ่งไรก็ตาม ที่อยู่ในวิสัยเราที่จะทราบได้ด้วยความสัมผัส จะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ตาม จะไม่เหมือนจิตที่ได้รับการอบรมมาด้วยดีแล้วรู้เรื่องของตัว จากผลแห่งการชำระมาโดยลำดับเลย ใจจะปรากฏมีความสง่าผ่าเผย มีความสงบเยือกเย็น มีความผ่องใส เป็นสิ่งที่ไม่จืดจางด้วย ทำให้มีความละเอียดลออ มีความอัศจรรย์อะไรบอกไม่ถูก มีความดูดดื่มในความสง่าผ่าเผย ในความผ่องใส ในความสงบสุขของตนไปเรื่อยๆ นี่! เพียงเท่านี้เราก็พอทราบได้แล้วว่า “รสแห่งธรรม คือ ความสงบนี้เหนือรสทั้งหลายอยู่แล้ว” ยิ่งมีการชำระไปเรื่อยๆ ความผ่องใสนี้ก็จะเปลี่ยนสภาพไปเรื่อยๆ เหมือนเราเปลี่ยนเสื้อเป็นเสื้อทันสมัยนั่นเอง

เปลี่ยนเรื่อยๆ ความสง่าผ่าเผยก็เปลี่ยนอาการ เป็นความละเอียดเข้าไปอีก เช่นพูดว่า “สวยงาม ก็เปลี่ยนๆ ไปตามกันหมด จนกระทั่งความอัศจรรย์ก็เปลี่ยน อัศจรรย์แค่นี้ อัศจรรย์แค่นั้น แปลกประหลาดแค่นี้ แปลกประหลาดแค่นั้น ในขั้นของจิต จนกระทั่งเป็นอัศจรรย์ยิ่งเลย “สมมุติ” ทั้งหลายไป นั่น! ความอัศจรรย์กลายเป็นความอัศจรรย์ “นอกสมมุติ” อีก เพียงความอัศจรรย์ขั้นในสมมุติ มันก็ยิ่งกว่าความอัศจรรย์ทั้งหลายในโลกนี้แล้ว เพราะฉะนั้นเราจึงควรทราบว่า สิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุดในโลกนี้ ได้แก่ใจนี่เอง!

ใจจึงควรได้รับความเหลียวแล เช่นเดียวกับกิจการหรือวัตถุสมบัติอื่นๆ ยิ่งเราต้องการทราบจากผลของการบวกลบ แห่งความเป็นมาและเป็นไปข้างหน้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเกิดความสนใจต่อสมบัติ คือ ใจนี้มากขึ้น และเกิดความสนใจในการประพฤติปฏิบัติ การรักษา การอบรมตัวเอง มีน้ำหนักมากขึ้นโดยลำดับๆ ไม่ท้อถอย ยิ่งกว่างานอื่นใดที่

ผ่านมา และพยายามสร้างสมบัติ หรือส่งเสริมสมบัติอันนี้ให้เด่นมากขึ้น ให้เป็นที่น่าพอใจภายในตัวเอง

ปัจจุบันขณะปฏิบัติ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เราก็ได้ชมความรู้ ความเด่น ความสงบ เย็นใจ ความสบายใจ ความแปลกประหลาดความอัศจรรย์อยู่ภายในใจดวงนี้ เวลาจะตายก็ไม่คิดเดือนร้อน เพราะอันนี้เองเป็นตัวประกันแห่งการเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติ ไปสู่ภพใดแดนใด หรือสู่สถานที่ใด จะได้เสวยผลเช่นไร ความจริงกับตัวเอง ก็บอกอยู่แล้ว โดยผลซึ่งกำลังรับอยู่ รู้อยู่เวลานี้ ใจอยู่กับอันนี้ ทราบแล้วไม่เดือดร้อน ไม่เสียใจ เพียงเท่านี้ก็ชื่อว่า "เราได้ความมั่นใจ" สมบัติอันนี้เป็นที่แน่ใจ สมบัตินี้ไม่หลอกลวง สมบัติชิ้นนี้เป็นสมบัติที่ติดตัว คือ ติดกับใจไป!

ไม่เหมือนสมบัติอื่น ซึ่งทำให้มีความดีใจในขณะนี้แล้วเสียใจในขณะต่อไป คือ ต้องมีการพลัดพรากจากสิ่งนั้นสิ่งนี้ อย่างท่านว่า "**ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ**" ปรารถนาไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ ได้มาแล้ว เวลาพลัดพรากจากกันก็เป็นทุกข์อีก แต่สมบัติที่ว่านี้ไม่เป็นเช่นนั้น ตรงกันข้าม ติดแนบกับตัวไปเลย สมกับที่เป็น "อัตสมบัติ"โดยแท้

ที่พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทแก่บรรดาสัตว์ ก็เพื่อจะให้น้อมเข้ามาปฏิบัติต่อจิตใจที่เป็นสมบัติอันสำคัญนี้ ให้เด่นขึ้นภายในตัว และให้จิตเป็นเจ้าของ "ธรรมสมบัติ" นี้จะเป็นที่ภาคภูมิใจทั้งปัจจุบันที่เป็นอยู่เวลานี้ และอนาคตที่จะเปลี่ยนสภาพนี้ไปสู่ภพหน้าจิตนี้จะไปอย่างสง่าผ่าเผย ไปอย่างมีเหตุมีผล มีธรรมเป็นเครื่องบำรุงรักษา ดังที่ท่านสอนไว้ว่า "**ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี**" ธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติธรรม

ธรรมที่ไหนมารักษาเรา? เอ้า ให้เราคิดดูตรงนี้ ธรรมในคัมภีร์นั้น หรือธรรมในหนังสือเล่มนั้นเช่นนี้เหรอ ? ไม่ใช่ คือ เรียน "ธรรม" จากตำรา รู้แล้วนำมาปฏิบัติตัวเองจนปรากฏผลขึ้นมา "ธรรมอันนี้แล" ที่ปรากฏเป็นผลขึ้นมาประจักษ์อยู่ในใจเวลานี้ เป็น "ธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติ" คือเราเอง ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

คำว่า "ชั่ว" คือสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ตกไปในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนานั้นเอง "ธรรม" จะพาเป็นไปตามผลแห่งความดีที่ได้ปฏิบัติมาแล้วนี้เท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

สมบัตินี้อยู่กับเรา ให้พยายามส่งเสริมสมบัตินี้ให้ได้ประจักษ์ อย่างน้อยให้เป็นความเย็นใจเถอะ นี้เป็นที่แน่ใจ เป็นที่ตายใจได้จริง ๆ เพียงจิตใจมีความสงบเท่านั้นก็ปรากฏเป็นความเย็นใจขึ้นมา เป็นหลักใจขึ้นมาประกันตัว จงพยายามอบรมขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อความสงบนั้นเป็นรากเป็นฐานให้มีความมั่นคงขึ้นเป็นลำดับ ก็ยิ่งเป็นความมั่นใจของผู้ปฏิบัตินั้น ๆ มากขึ้น

เอ้า พิจารณาทางด้าน "ปัญญา" เพื่อจะเปิดสิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่อภายในใจนี้ออก อะไรที่มาปกคลุม? ก็ความยึดมั่นถือมั่น ความสำคัญผิดของตนนั้นแล กลับมาเป็นภัยแก่ตนเอง มาปกคลุมจิตใจเสียเอง ความสำคัญมั่นหมาย ความคิด ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด เพราะไม่รู้ในสิ่งใด จึงต้องยึดมั่นถือมั่น ท่านแสดงออกไป

เรื่องภายนอกมีมากมาย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส พูดกว้าง ๆ นะนี่

รูป รูปอะไร เราแยกขยายออกไปเต็มโลกเต็มสงสาร รูปหญิง รูปชาย รูปพัสดุสิ่งของ สมบัติเงินทองอะไร เรียกว่า "รูป" ทั้งนั้น เสียงก็เสียงอะไรต่าง ๆ ว่ากันไป เช่น เสียงขับลำทำเพลง เป็นต้น ที่จิตไปสำคัญมั่นหมายกับเสียงเหล่านี้ แล้วสร้างความปิดบังตัวเองโดยไม่รู้สึกตัว ความสำคัญมั่นหมายนี้แล ปกคลุมหุ้มห่อจิตใจให้มืดมิดปิดตา ไม่ทราบความจริงของสิ่งเหล่านั้น เพราะไม่ทราบความจริงของจิตที่หลอกลวงตัวเอง ท่านจึงสอนให้พิจารณา "ภายนอก" เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ด้วยสติปัญญา นี่เป็น "ปัญญาชั้นหนึ่ง" ที่จะถอนตัวออกมาจากสิ่งเหล่านั้น แล้วก็ย้อนเข้ามาถึงสิ่งสำคัญที่ติดแนบอยู่กับตัวเรา ที่ถือว่าเป็น "เรา" มาตั้งแต่วันเกิด "ผม" ก็เห็นว่าเป็นเรา เป็นของเรา "ขน" ก็ว่าเป็นเรา "เล็บ" ก็เรา "ฟัน" ก็เรา เนื้อ หนัง กระดูก ทุกชิ้นทุกสิ่งทุกอันภายในร่างกายนี้ เป็นเราและเป็นของเรา เหล่านี้เป็นสิ่งที่จิตติดมากทีเดียว ใจกับกายติดกันจนแยกไม่ออก ถ้าไม่แยกด้วยสติปัญญา ดังที่ได้อธิบายมานี้

รูป ที่เรียกว่า "กาย" นี้ มันติดเป็นอันเดียวกับใจ ใจกับกายนี้ก็เป็นเรา เราเป็นใจ ใจก็เป็นกายนี้ ทั้งกายทั้งใจนี้เป็นเรา และเรียกว่า "เรา" โดยความรู้สึกของสามัญชนทั่ว ๆ ไปเป็นอย่างนั้น

เวทนา ความสุขก็ตาม ความทุกข์ก็ตาม เฉย ๆ ก็ตาม เกิดขึ้นกับร่างกายหรือใจ ใจจะถือว่าเป็นเรา เป็นของเราทั้งสิ้น เราเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นเรา ยุ่งไปหมด เราเป็นสุข สุขเป็นเรา อะไร ๆ ก็เป็นเราเสียสิ้น

สัญญา ความจำ ก็เราจำ อะไรก็เราจำ ความจำเป็นเรา เป็นของเรา

สังขาร ก็เราคิดเราปรุง ดี ชั่ว เป็นเราเป็นของเรา คิดกันยุ่งจนแทบล้มแทบตาย เพราะความคิดมันก่อกวนวุ่นวาย ก็ยังว่าเป็นเรา นั่นเห็นไหมล่ะ? มันหลงอย่างนี้เอง

วิญญาณ รับทราบอะไร ก็เป็นเราทั้งหมด ได้ยินว่า "นรก" พอได้ยินก็ถือเอาคำว่า "ได้ยิน" นั้นเป็นเรา เป็นของเราเข้าไปอีก และเรื่องทั้งหลายก็มากองอยู่ภายใน "จิต" จิตจึงแย่ อะไร ก็ขนเข้ามา ขนเข้ามา จอมปลอมอะไร ก็ขนเข้ามาให้จิตแบก จิตรับ จิตหามวุ่นไปหมด แล้วจะไม่ทุกข์อย่างไร

นี่แลสิ่งที่ปิดบังจิตใจ สิ่งกดขี่บังคับ สิ่งทับถมจิตใจ สิ่งเสียดแทงจิตใจ คือ ความหลงของใจเอง ที่ไปกว้านเอาสิ่งเหล่านั้นเข้ามาเป็นภัยแก่ตัวเอง เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้ปัญญาเป็นผู้บุกเบิก เป็นผู้แยกแยะให้เห็นตามความจริง เอ้า รูป "**รูปํ อนิจฺจํ**" มันไม่เที่ยง มันแปรปรวน ก็รู้กันอยู่แล้ว "**รูปํ อนตฺตา**" ไม่ใช่ตน ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ใคร และไม่ใช่ของใคร เป็นความจริงอยู่ตามสภาพของมัน "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ**" ก็ทุกข์ เห็นกันอยู่พอแล้ว ถือว่าเป็น "ตน" ที่ไหนได้ ฟังแต่ว่า "**อนตฺตา อนตฺตา**" มันไม่ใช่ทั้งนั้น เรายังจะฝืนความไม่ใช่ตน ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่หรือ? ถ้าไม่อยากจะอยู่กับกองขันธ์ห้า ก็จงพิจารณาแยกตัวออกตามที่ท่านสั่งสอน อย่าเอากิเลสโสมมไปยื้อแย่งแข่งดีกับ "สวากขตธรรม" ท่าน ที่ตรัสไว้โดยชอบแล้ว มันขวางธรรมท่าน

พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้จริงเห็นจริงแท้ๆ ทำไมไม่เชื่อพระพุทธเจ้า "**รูปํ อนตฺตา**" เรายังถือว่าเป็นอัตตาตัวตนอยู่หรือ ท่านผู้รู้แท้ๆ เป็นผู้สอนเรา ทำไมเราไม่เชื่อ เรากราบ "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ไปทำไม เมื่อเราไม่เชื่อ คำว่า "**รูปํ อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา**" ซึ่งเป็น "อนัตตา" ทั้งสิ้นนี้ เรายังจะถือว่า นี้เป็นเรา เป็นของเราอยู่แล้ว เราจะเชื่อพระพุทธเจ้าไปทำไม เรากล่าวถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ มีความหมายอะไรเล่า ถ้าเรายังไม่เชื่อความจริง คือธรรมที่พระองค์ประทานไว้ว่าเป็นความจริง พวกเรานี่มันคือ "เทวทัต" ในร่างของพุทธบริษัท จึงไม่เชื่อธรรมท่าน

ควรจะละความจอมปลอมของตนเอง ให้เห็นความจริงอย่างท่านว่าด้วยปัญญาพระพุทธเจ้าว่าอย่างนั้น แต่เรากลับว่าอย่างนี้ ท่านว่า "อนัตตา" ปฏิเสธตลอดเวลา ถ้าเป็นภาษาของเรา ก็น่าจะว่า "เอ้า ตีข้อมือไว้ เดี๋ยวเอื้อมไปจับโน่น เดี๋ยวเอื้อมไปจับนี่" ท่านตีข้อมือไว้ "อย่าจับ อย่าไปจับ อย่าไปแตะต้อง ไป ๆ อย่ายุ่ง พวกดื้อด้านนี้ ยุ่งจริง" ว่ายังงั้น เป็นผู้ใหญ่แล้ว ยังดื้อด้านหาญทำไม่เข้าเรื่อง ยิ่งกว่าเด็กตัวซน ๆ เสียอีก นี่

รูปํ อนตฺตา อย่าไปยุ่ง **เวทนา อนตฺตา** อย่าไปยุ่ง **สญฺญา อนตฺตา สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา**อย่ายุ่ง อย่ายุ่งนะ เดี๋ยวตีมือ เพราะเป็นไฟทั้งนั้น รู้ไหม? พวกนี้พวกยุ่ง พวกเผาตัวเองนี่ เราถูกเผาลนมานานเท่าไรแล้ว เพราะความถือว่าเป็นเรา เป็นของเรานี่น่ะ ยังไม่เข็ดหลาบอยู่หรือ จะพากันดื้อไปถึงไหนกันนี่

เราพิจารณาให้รู้ชัดเจน และปล่อยวางไว้ตามความจริงของมัน จะสุขก็ให้รู้ตามความจริงของมัน สุขเกิดขึ้น สุขดับไป สุขเป็นไตรลักษณ์ ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ดับไป ทุกข์เป็นไตรลักษณ์ รูปเป็นไตรลักษณ์ สัญญาเป็นไตรลักษณ์ สังขารเป็นไตรลักษณ์ วิญญาณเป็น

ไตรลักษณ์ ให้เห็นว่าเป็นไตรลักษณ์ เป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ รู้แล้วถอนตัวเข้ามาอยู่เป็นอิสระ อย่าไปยุ่ง อย่าไปแบกไปหาม นี่เรียกว่า "ปัญญาค้นดูให้เห็นชัดเจน"

เมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านี้รอบตัวหมดแล้ว มันไม่ไปไหน สติปัญญาจะหมุนติ้วเข้าไปสู่จิตตัวลุ่มหลงที่กลมกลืนกับ "อวิชชา" นั่นแหละ นั่นแลบ่อแห่ง "อวิชชา" แท้ บ่อแห่งความเกิดแท้ บ่อแห่งความเปลี่ยนเสื้อเปลี่ยนแสง เปลี่ยนภพ เปลี่ยนชาติ เปลี่ยนอยู่ที่ตรง "จิต" นั่นแหละ

เอ้า สติปัญญาค้นเข้าไปทำลายมัน รังของ "อวิชชา" มันฝังอยู่ในจิตนี้ เมื่อแยกออกได้หมดแล้วด้วยสติปัญญา ทางฝ่ายขันธ์ก็ย้อนเข้าไปถึง "**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา**" **อวิชฺชาปจฺจยา** จริง ๆ มันมาจากไหน ใครเป็นอวิชชา? ถ้าไม่ใช่ผู้ที่รู้ ซึ่งเต็มไปด้วยความหลงฝังอยู่ภายในตัวนั้น ปัญญาสอดแทรกเข้าไป พิจารณาเข้าไปให้เห็นธรรมชาตินี้คืออะไรกันแน่? มันก็ไตรลักษณ์ดี ๆ นั่นเอง พวกกิเลสตัณหาอวิชชาจะเป็นอะไรไป ให้พิจารณาตรงนี้ ตอนนี้เรียกว่าพิจารณา "จิต" ให้เป็นไตรลักษณ์ เช่นเดียวกันไม่ผิด ถ้าเราถือว่าเป็นตนแล้วก็เท่ากับเรากินปลาทั้งก้าง หรือกินไก่ทั้งกระดูก กินข้าวทั้งเปลือกโดยไม่เลือกเฟ้น จะเป็นอันตรายแก่ใครเล่า คิดให้ดีก่อนจะกลืนลงไป ไม่งั้นตาย! เพราะก้างและกระดูกขวางคอ

ที่ว่าจิตเป็นไตรลักษณ์ตอนนี้ คือ จิตมีสิ่งที่เป็นไตรลักษณ์ครอบงำอยู่นั่นเอง เราจะถือว่าจิตเป็นตนในขณะนั้นไม่ได้ ต้องพิจารณาตรงนั้น ให้เห็นความจริงของไตรลักษณ์ ซึ่งมีอยู่ภายในจิต

เราเห็นแต่ไตรลักษณ์ที่มีอยู่ตามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่เราต้องการเห็นไตรลักษณ์อันละเอียดแห่ง "สมมุติ" ฝังอยู่ภายในจิต จึงต้องพิจารณา "จิต" เช่นเดียวกับพิจารณาอาการทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้เป็นไตรลักษณ์ ดูให้เห็นจริงด้วยสติปัญญา สิ่งที่มันไม่อาจทนทานอยู่ได้ ด้วยอำนาจของปัญญาผู้ทำลาย มันจะสลายตัวลงไป คือ จะแตกกระจายลงไป สิ่งที่เป็นความจริงโดยธรรมชาติของตัว สิ่งนั้นจะคงอยู่ เช่น "ผู้รู้"

เมื่อสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายสลายตัวลงไปแล้ว ผู้รู้นี้จะทรงตัวอยู่ กลายเป็นผู้รู้ที่บริสุทธิ์ขึ้นมา ผู้นี้ไม่ฉิบหาย ผู้นี้ไม่เป็นไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์ก็หมดปัญหาในขณะที่กิเลสอาสวะทั้งหมดสิ้นสุดไปจากใจ คำว่า "ไตรลักษณ์" ภายในใจจึงหมดไป เรื่อง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ภายนอกก็ตาม ภายในก็ตาม รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ตาม ย่อมหมดปัญหาไป เมื่อ "อวิชชา" สิ้นไปจากใจโดยเด็ดขาดแล้ว

เมื่อจิตพ้นจาก “สมมุติ” แล้ว อะไรๆ ก็เป็นความจริงไปตามๆ กัน ไม่มีอะไรเป็นปัญหาต่อไปอีก เพราะใจไม่สร้างปัญหาให้แก่ตัวเอง เนื่องจากสติปัญญารู้รอบขอบชิดแล้ว

นี่เรียกว่า “เสื้อที่ทันสมัยที่สุด” การเปลี่ยนให้เปลี่ยนตรงนี้ เราไม่ต้องไปหาเปลี่ยนที่ไหนอีก เปลี่ยนตรงนี้แล้ว ไม่ต้องไปหาตัดที่ไหนมาเย็บมาย้อม มายุ่งวุ่นวายอีก เปลี่ยนเสื้อนี้ไป เป็นเสื้อนั้น เสื้อนั้น เป็นเสื้อนี้ แบบหมุนไม่หยุด! จงพยายามเอา “เสื้อตัวเดียวนี้” ไว้เสีย “**นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ**” อะไรจะสูญ ก็สูญไปเถอะ ขอให้ได้ “เสื้อทันสมัยนี้” แล้วเป็นที่พอใจ พากันเข้าใจไหมล่ะ? เทศน์จะจบแล้ว ยังไม่เข้าใจกันอยู่หรือนี่

เอาละ เทศน์เท่านี้ เอวัง จบจริง ๆ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ส.ค.ส.สินค้าประเสริฐ

คำว่า "ศาสนา" นั้นเป็นกิริยา หรือเป็นอาการที่ออกมาจาก "ธรรม" แท้ เมื่อแยกออกมาเป็นคำพูด เป็นอาการหรือเป็นคำสอน ไม่ว่าจะเป็น "พระสูตร" "พระวินัย" หรือ "พระปรมัตถ์" เป็นอาการแห่ง "ธรรม" ทั้งนั้น คำว่า "ศาสนา คือ คำสั่งสอน" ถ้าหากมีเพียงเท่านี้ก็ไม่ซึ้ง แต่คำสั่งสอนนี้ออกมาจาก "ธรรมแท้" ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ สิ่งที่พระองค์ทรงครองอยู่ภายในพระทัยนั้นแล คือ "ธรรมแท้" ดังที่เทศน์ผ่านมาแล้ว ท่านนำธรรมที่ท่านแยกเป็นอาการออกมา มาแสดงในทางเหตุ คือ วิธีการปฏิบัติ ออกเป็นผลเพื่อความสุข หรือเพื่อความสงบสุขเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป จนถึง "ธรรมแท้" ถ้าไม่มี "ปฏิปทา" เครื่องดำเนิน ก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงความสงบสุขเป็นลำดับ ๆ จนถึงความสุขกับสุดยอดได้

คำว่า "ผล" ก็เป็นอาการหนึ่ง คือ เป็นชื่อแห่งธรรมที่ปรากฏอยู่ในจิตใจ ตามขั้นตามภูมิ ของใจ ของธรรม ที่เรียกว่า "ธรรมแท้" เป็นลำดับ ๆ ขึ้นไป ดังท่านว่า "โสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล" นี่เป็นธรรมแท้ คือ แท้ไปตามขั้นแห่งธรรมที่ผู้สำเร็จ หรือผู้บรรลุได้เข้าถึงธรรมขั้นนั้น ๆ เรียกว่า "ธรรมแท้"

ส่วนชื่อ "โสดา สกิทา อนาคา และอรหัต" นี้เป็นอาการอันหนึ่งออกมา ท่านแสดงผล ก็เป็นอาการทั้งนั้นแหละ ผลที่แท้จริง ก็คือใจเป็นผู้ครอง ใจเป็นผู้รู้เห็น เป็นสมบัติของใจ ติดอยู่กับใจ เพราะเกิดขึ้นกับใจ

ฉะนั้น เมื่อพูดถึงศาสนา หรือศาสนธรรม จึงไม่ค่อยซึ้ง เพราะเป็นอาการออกมาแล้ว ไม่ใช่ตัวจริง แต่เมื่อปฏิบัติเข้าไปโดยลำดับ จนปรากฏผลขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติเป็นขั้น ๆ นั่นแหละ จึงเรียกว่า "ธรรม" ตามขั้นของธรรมแท้ที่ได้บรรลุภายในจิตใจของผู้ปฏิบัติ

ศาสนธรรมฝ่ายเหตุ ก็เปรียบเหมือนเครื่องมือทำงาน ถ้ามีแต่เครื่องมือ จะมีมากน้อยเพียงไร ก็เพียงกองเต็มอยู่ในบ้านในเรือน ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ถ้าผู้เป็นเจ้าของไม่นำเครื่องมือนั้นไปประกอบการงานตามหน้าที่ของเครื่องมือนั้น ๆ ที่ควรจะใช้ในกิจการใดตามความต้องการและความฉลาดของตน เครื่องมือนั้นจึงจะสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ทำขึ้นมาเป็นลำดับ

ศาสนธรรม จะมีแต่คำพูด มีแต่การศึกษาเล่าเรียนจดจำไว้มากน้อยเพียงไร ก็จดจำไว้ที่ใจเปล่า ๆ ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์อะไร ต้องอาศัยการปฏิบัติตามธรรมที่ได้ฟัง ได้จดจำไว้นั้น จึงจะเกิดผลขึ้นมาภายในใจ นั้นแลชื่อว่า "เป็นผลที่สำเร็จขึ้นมา" จากการปฏิบัติธรรม เช่นเดียวกับบ้านเรือน เป็นต้น ที่สำเร็จมาจากเครื่องมือที่เรานำมาใช้ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่ควรเอาเครื่องมือที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียน หรืออ่านในหนังสือพุทธศาสนาเล่มใดก็ตาม มาทิ้งไว้กับ "ความจำ" เฉย ๆ แล้วถือเอาความจำนั้นมาเป็นสมบัติของตน โดยมีแต่ชื่อ มีแต่เงา ไม่ปรากฏตัวจริงเลย นั้นไม่ถูกต้อง สิ่งที่ถูกและเหมาะสมอย่างยิ่ง คือ การปฏิบัติ! ท่านสอนว่าอย่างไรก็ปฏิบัติตามนั้น เฉพาะอย่างยิ่งสอนให้รักษาจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นต้นเหตุอันยิ่งใหญ่ภายในตัวเรา จึงควรระมัดระวังรักษาจิตนี้ด้วยดีตลอดไป

จิตนี้ มีสิ่งสลับซับซ้อนแทรกซึมอยู่มากนับไม่ถ้วน จนเต็มไปหมดภายในดวงใจ ซึ่งเป็นนักธุรกิจ และนักสั่งสมอารมณ์ต่าง ๆ ตลอดเวลา จนมองหาดวงใจแท้ไม่ปรากฏ มีแต่สิ่งจอมปลอมทั้งนั้น คิดออกมาในแง่ใดมีแต่เรื่องจอมปลอม เมื่อพิสูจน์ตามหลักจิตตภาวนาแล้ว ย่อมจะทราบสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย ที่แสดงออกมาจากใจ จนนับไม่ถ้วนว่ามีเรื่องอะไรบ้าง ความเป็นทั้งนี้เพราะอะไร? ก็เพราะว่า สิ่งที่บรรจุอยู่ภายในใจนั้นมีมากต่อมาก เหลือจะนับอ่านได้ การแสดงออกของสิ่งที่บรรจุอยู่ภายในใจนั้น ไม่มีที่สิ้นสุด คิดได้วันยังค่ำคืนยังรุ่ง ทุกอิริยาบถ ไม่มีหยุด ไม่มีวันเสาร์ วันอาทิตย์ ไม่มีวันพระวันโกน ไม่มีเดือน ปี นาที โมง ที่จิตไม่คิดปรุง ซึ่งส่วนมากคิดแต่เรื่องเหลวไหล นำไฟกิเลสมาเผาใจเปล่า ๆ หาสาระแก่นสารที่เป็นประโยชน์ และความร่มเย็นภายในใจไม่ค่อยมี ทั้งนี้เพราะความคิดปรุงเหล่านี้ออกมาจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ออกมาจากสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย ที่ฝังอยู่ในใจมากต่อมาก คิดปรุงเท่าไร ก็ส่งผลเป็นทุกข์เข้าไปเผาลนจิตมากเท่านั้น จะหมดจะสิ้นไปได้อย่างไร เพราะความคิดนี้ผลิตสิ่งที่ไม่มีค่านั้นให้เพิ่มตัวขึ้นมาภายในใจเรื่อย ๆ หมุนเวียนกันไป หมุนเวียนกันมาอยู่อย่างนั้น จึงไม่มีเวลาจบสิ้นกันได้

ถ้าจะปล่อยให้เป็นไปตามความคิดความนึกของใจ ซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งผลักดันแล้ว จะมีแต่ความหมุนไปเพื่อสั่งสมกิเลสขึ้นให้มาก และเพิ่มผล คือ ความทุกข์ให้เกิดขึ้นจนแก้ไม่หวาดไม่ไหวนั่นแล นี่แหละที่จิตหาความสงบร่มเย็นไม่ได้ เพราะสิ่งที่ร้อนมีอยู่ภายในใจไปอยู่ที่ไหนจึงร้อน? นั่งอยู่ก็ร้อน เดินอยู่ก็ร้อน นอนอยู่ก็ร้อน เว้นเสียแต่ขณะที่หลับไปเท่านั้น ในอิริยาบถทั้งสี่ หรือในสถานที่ใด ๆ ก็มีแต่ความร้อน

จิต ไม่มีอิริยาบถ เป็นความร้อนตามเหตุปัจจัย ที่พาให้ร้อนอยู่ภายใน เพราะสิ่งที่ทำให้ร้อนมีอยู่ภายในจิต ท่านจึงสอนให้ชำระ สอนให้ระงับ สอนให้พิจารณา ใคร่ครวญ ดูตามกระแสของจิตที่คิดออกมา แต่ละสิ่งละอย่างว่าเป็นอย่างไร! จะได้กลั่นกรอง เลือกเฟ้นความคิดความเห็นนั้น ด้วยสติปัญญา อันเป็นเครื่องกำราบปราบปรามสิ่งเหล่านี้ ให้หมดสิ้นไปจากใจโดยลำดับ

นักปราชญ์ท่านถือกันยิ่งนัก เรื่องการชำระและการรักษาจิต เพราะท่านรักสงวนจิตใจมากยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในโลก ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง เราพอมีเวลาปฏิบัติต่อตนเอง แม้จะมีงานมากเพียงใด ควรถือ “งานอบรมจิต รักษาจิต” เป็นคู่เคียงกันไป ทั้งนี้สำคัญอยู่ที่ความสนใจ ความใคร่ต่อการประพฤติปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีออกจากใจ เราพอทำได้ด้วยกัน แม้แต่กำลังเขียนหนังสือ หรือทำงานอะไรอยู่ ความคิดที่เคยคิดปรุง ทำไมจึงคิดปรุงได้ในขณะนั้น แต่ความคิดที่เป็นอรรถเป็นธรรม ทำไมจะคิดไม่ได้ ต้องคิดได้ด้วยกัน ถ้ามีความรักใคร่พอใจคิด

ในข้อนี้ ที่พอจะเห็นได้ชัด ๆ โดยไม่มีความสงสัยเลยนั้น ก็ตอนที่ “สติปัญญา” ออกก้าวเดินตามหลักธรรมชาติของตน ที่เรียกว่า “สติปัญญาอัตโนมัติ” จะอยู่ในท่าใด อิริยาบถใด หรือทำงานอะไรอยู่ก็ตาม สติปัญญาจะทำหน้าที่ปราบปรามกิเลสอยู่ตลอดเวลาไม่ว่า ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นเสียแต่หลับเท่านั้น นอกจากนั้นไม่มีว่าง ที่สติปัญญาจะไม่ทำงาน ในการค้นคว้าปราบปรามกิเลสชนิดต่าง ๆ

แต่ที่เป็นอย่างนี้ได้ เพราะอะไร? ก็เพราะความฝึกฝน และการอบรมอยู่เสมอ ความเพียรสืบต่อเนื่องกันโดยลำดับลำดา จนกลายเป็นผู้มีสติและปัญญาสืบเนื่องกันเป็นลำดับ ในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่มีความพลั้งเผลอเหมือนขั้นเริ่มแรกฝึกหัดอบรมใหม่ ๆ ซึ่งเต็มไปด้วยความเผอเรอ โดยไม่คาดคิดว่า “สติปัญญา” จะเป็นไปได้ถึงเพียงนี้

เรื่อง “วัฏจักร” ที่เคยหมุนเวียนอยู่ภายในใจของเรานี้ มันหมุนเวียนมานาน ไม่ทราบว่า กี่กัปกี่กัลป์ จนพอตัว แล้วแสดงตัวออกมาโดยอัตโนมัติ คือ ความคิดปรุงต่าง ๆ ที่เป็น “สมุทัย” ยังทุกข์ให้เกิดขึ้น โดยไม่ตั้งอกตั้งใจคิดปรุง แต่จิตมันคิดปรุงขึ้นมาได้โดยลำพัง เรื่องอดีตที่ผ่านมา กี่วัน กี่ปี กี่เดือนแล้ว ใจยังคิดปรุงเป็นอารมณ์กวนใจได้ราวกับเพิ่งเกิด เพิ่งมี อย่างสด ๆ ร้อน ๆ เมื่อกระทบ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ดีชั่ว ต่าง ๆ ก็นำมาครุ่นคิด วุ่นวายอยู่ในใจ ทั้ง ๆ ที่บางครั้งเราก็อิดหนาระอาใจ ไม่อยากให้มันคิด แต่มันยังคิดได้ และคิดอยู่ตลอดเวลา จนหาทางระงับไม่ได้ กลายเป็นไฟไปหมดทั้งกายทั้งใจ

ก็มี นี่เพราะความเคยชินของจิต ที่อัดฉีดยาพิษเข้าไว้จนเต็มดวง จะบังคับให้คิดหรือไม่ก็เป็นความเคยชินเสียแล้ว ย่อมคิดได้ ปรุงได้ ธรรมด๊า...ธรรมดา!

เราจะทำการงานอะไร หรืออยู่อย่างไรก็ตาม ความคิดนี้ย่อมเป็นไปได้โดยอัตโนมัติตามธรรมชาติของมัน เพราะมันเคยตัว จนกลายเป็นความเคยชิน เป็นอัตโนมัติ ขึ้นมาในทางนี้

"สติปัญญา" ในขั้นเริ่มต้นก็ ล้มลุกคลุกคลาน จนเกิดความอิดหนาระอาใจก็มีในบางครั้ง แม้ไม่มาก ก็พอจับความรู้สึกของตนได้ ไม่ว่าจิตก่อกวน ด้วยความคิดปรุงไม่สงบ แต่ก็สงบลงได้ด้วยความพยายามฝึกหัดดัดแปลง ไม่ลดละท้อถอยความเพียร

แม้ท่านผู้สำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้ว ดังพระพุทธเจ้า และสาวกท่าน ขณะที่ยังมีกิเลสอยู่ภายในจิตใจท่าน ก็ย่อมมีความอิดหนาระอาใจในบางครั้งได้ เช่นเดียวกับพวกเราทั้งหลายนี้แล เพราะความรุนแรงของกิเลสที่แสดงตัวในเวลานั้น ๆ เป็นแต่ท่านคิดไปชั่วกาล แล้วก็ระงับ ดับกันได้ ด้วยความเพียร จึงควรถือท่านเป็นแบบฉบับ เวลากิเลสอาละวาด ขัดขวางต้องต่อสู้มันด้วยความเพียร เช่นท่านที่เป็น "สรณะ" ของพวกเรา

เมื่อเราได้พยายามอยู่โดยสม่ำเสมอ มากน้อย ตามกำลังความสามารถของตน ด้วยการอบรม ด้วยการพยายามรักษาจิต จิตเมื่อได้รับการอบรม ได้รับการดูแลรักษาอยู่เสมอย่อมจะสงบ และปลอดภัยไปเรื่อย ๆ แม้จะมีสิ่งกระทบกระเทือน สติสตังก็พอมีขึ้นป้องกันตัวบ้าง ไม่ปล่อยให้อารมณ์ร้ายที่เกิดขึ้นทำลายตน เต็มกำลังของเขา โดยหาเครื่องป้องกันต่อสู้ไม่ได้แบบคนสิ้นท่า เช่น บางคราวเกิดความไม่พอใจในเรื่องอะไร หรือในบุคคลใดขึ้นแต่ก่อนเราไม่ทราบ เราถือเอา "ความโมโหโทโสนั้น เป็นเราอย่างเต็มตัว" เป็นอำนาจอย่างเต็มที่ ถ้าไม่ได้โมโหเต็มที่ตามอารมณ์ เหมือนกับเรานี้ไม่ใช่คน และไม่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษถ้าได้โมโหโทโสโกรธแค้นให้เขาวันยังค่ำ และได้ด่าทอเขาอย่างสมใจ นั่นแหละ คือเราเป็นเราแท้! เป็นตัวอำนาจวาสนาของเราทั้งคน วันนั้นเราเป็นเราทั้งคน แต่เราไม่ทราบว่า "เราเป็น คลังกิเลส" เป็น "ยักษ์" เป็น "ผี" ในร่างมนุษย์ทั้งคน!

ต่อเมื่อได้รับการอบรมด้วยธรรม พอมีสติให้ทราบว่า สิ่งนั้นชั่ว สิ่งนี้ดี ไปโดยลำดับแล้ว พอเกิดความไม่สบายใจขึ้นมา หรือหงุดหงิดขึ้นมา โกรธขึ้นมาเกี่ยวกับเรื่องใด หรือบุคคลใดก็ตาม มากระทบกระเทือนจิตใจ ให้สติรับทราบทันทีว่า "อ้อ นี่เราโกรธแล้วยังไงกันนี่" ก็พอมีอุบายสอนตนบ้างว่า "ธรรม และ มรรค ผล นิพพาน คือ ความโกรธ ความหงุดหงิดนี่หรือ?" "ทำไมจึงชอบนักล่ะ นี่ คือ ไฟ เผาใจ เผาตัว รู้ไหม? จะเอานี้หรือ เป็น

มรรค ผล นิพพาน น่ะ ถ้าไม่เอา ก็รีบดับไฟนี้เสีย อย่าปล่อยให้ลุกลาม เดี๋ยวเป็น “เถ้า” ไปหมดทั้งร่างนะ!”

แม้จะระงับดับลงไม่ได้ในขณะนั้นก็ตาม สติเราก็ยังมีว่า “นี่เราโกรธแล้ว” แสดงว่าเราไม่ชอบความโกรธ เพราะกำลังของความโกรธที่เคยตัวมันมีกำลังกว่า จึงรวดเร็วยิ่งกว่าเรา และแสดงตัวขึ้นมาได้ ทั้งๆ ที่รู้อยู่ด้วยสติ และพยายามกำจัดมันเต็มกำลังความสามารถในขณะนั้น ไม่ยอมคล้อยตามมันดังที่เคยเป็นมา

นี่ มันผิดกันอย่างนี้แหละ คนที่ได้รับการอบรม กับไม่ได้รับการอบรม!

ผู้ไม่ได้รับการอบรมมาเลยนั้น ต้องถือความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นตัวของตัว ๑๐๐ % วันไหนได้โกรธ วันไหนได้โลภ ได้หลง ลืมตัว ไปด่าว่าใครต่อใครอย่างเต็มปาก จนหมดความกระดากอายในความเป็นมนุษย์ละก็ วันนั้นถือว่าตัวเป็น “คนทั้งคน” เป็นคน ๑๐๐ % ไม่บกพร่อง เป็นเราทั้งคนทีเดียว เป็นเจ้าอำนาจวาสนา เพราะได้โกรธให้เขาอย่างสมใจที่อยากโกรธ นี่คือ ผู้ไม่ได้รับการอบรม ความรู้สึก และการแสดงออกจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อได้รับการอบรมพอสมควรแล้ว คำที่ว่า “เป็นคนทั้งคน” เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่แสดงตัวขึ้นมานั้น กลับเห็นว่าเป็นความผิดของตัวอย่างน่าอับอายขายขี้หน้า แม้ระงับไม่ได้ในขณะนั้น ก็พยายามระงับได้ในวาระต่อไป แม้จะยังไม่ได้ในวาระต่อไป ก็พยายามระงับดับมัน ไม่นอนใจ จนระงับกันลงได้ด้วยความพยายามหลายครั้งหลายหน แม้เช่นนั้น เราก็ยังได้เห็นโทษของตัวว่า “ไม่น่าเลย ไปโกรธเขาทำไม ไปเดือดให้เขาทำไม เรื่องเช่นนั้น คนเช่นนั้น! ก็เราพยายามหาของดี แต่ความโกรธไม่ใช่ของดี เขาโกรธให้เรา โมโหโทโสเรา เรายังไม่พอใจ เหตุใดเราจึงแสดงความไม่พอใจต่อเขาได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนาเลย นี่แสดงว่า เราก็ผิดมากมาย รู้สึกเสียใจตนเอง” นั่น!

นี่คือผู้ได้อบรมธรรมะเป็นอย่างนี้! เห็นโทษในสิ่งที่เป็นโทษจริง เห็นคุณในสิ่งที่เป็นคุณจริง ไม่ได้เห็นคุณในสิ่งที่เป็นโทษ เหมือนที่ไปโกรธให้เขา แล้วยังเห็นว่าตัวเป็นคนเต็มคน

พออบรมไป อบรมไปนานๆ สติสตังค่อยดี ปัญญาค่อยรวดเร็วขึ้นโดยลำดับ สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ค่อยกระทบกระเทือนใจ ให้ต้องแก้กันบ่อยๆ คือ ไม่ค่อยเกิดความกระทบกระเทือนใจง่ายเหมือนแต่ก่อน แม้สิ่งภายนอกจะเข้ามาสัมผัส หรือเขาพูดกระแทกแดกดันอะไรก็ตาม เราพอมีสติยับยั้ง รู้เรื่องรู้ราวของเรื่องนั้นกับเราที่จะออกรับกัน หรือจะออกโดนกันบ้าง ชนกันบ้าง กระทบกระเทือนกันบ้าง ตามวิสัยของโลกมีกิเลส ที่อยู่ร่วมกัน จิตพอยับยั้งและทรงตัวได้ไม่รุนแรง และรู้ความละเอียดขึ้นไปโดยลำดับ กระทั่งพอแสดง

ความหงุดหงิดขึ้นมาภายในใจ ก็รู้ทันทีว่า "ความหงุดหงิดนี้คือตัวโทษ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วกับเราเวลานี้" และรีบแก้ไขทันที ไม่ปล่อยให้หมักหมมอยู่นาน เมื่อเห็นสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นโทษโดยความเป็นโทษของมันแล้ว ย่อมเชื่อว่า "เป็นผู้เห็นชอบ และพยายามละจนได้" ต่อไปสิ่งเหล่านี้ก็ไม่ปรากฏขึ้นแก่เราได้อย่างง่ายดาย และค่อย ๆ หมดไป หมดไป เพราะสติปัญญาเครื่องปราบปรามมีกำลังแก่กล้าขึ้นทุกวัน

จิตค่อยใสสะอาดไปด้วยวิธีการชำระ การรักษา การระมัดระวัง โดยลำดับ ๆ นี่แหละคือ "จิตมีเจ้าของ" คือ มีสติปัญญาคอยระมัดระวังรักษาอยู่เสมอ ไม่ปล่อยตัวกลัวกิเลสที่เคยมีอำนาจบนหัวใจ

สติปัญญาเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อมีอยู่ในกิจการงานใด งานนั้นย่อมเป็นชิ้นเป็นอันไม่ค่อยผิดพลาด นอกจากจะเหลือวิสัยของสติปัญญาจริง ๆ ถ้าอยู่ในวงของสติปัญญาแล้วไม่ค่อยพลาด เพราะนำมาใช้กำกับงานอยู่เสมอ

คนที่ไม่มีสติ ไม่มีปัญญานั้น ย่อมจะพลาดไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าอะไร จนเป็นความเคยชิน เพียงเท่านี้ก็พอจะทราบความเคยชินของการรักษาใจเรา ด้วยการอบรม มีอะไรมากระทบกระเทือนในระยะนี้ เราทราบได้ง่ายกว่าระยะที่ยังไม่เคยอบรมมาเลย จนกระทั่งสติปัญญามีภูมิทำหน้าที่การงานโดยลำพังตนเองได้ ซึ่งไม่ต้องบังคับบัญชาใด ๆ ด้วยแล้วนั้น ยิ่งมีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าต่อสิ่งทั้งหลายที่มาเกี่ยวข้อง ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นก็เป็นต้นเหตุอันหนึ่ง ที่จะให้กิเลสเกิดขึ้นภายในใจ แต่มันก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะจิตใจมีสติปัญญาครอบ หรือรักษาอยู่ตลอดเวลา และหมุนตัวเพื่อแก้ไข และถอดถอนสิ่งที่มีอยู่แล้วให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ และพยายามกำจัดสิ่งภายนอก ที่จะมาเกี่ยวข้องใจด้วยสติปัญญารอบด้าน

การรบกับข้าศึก คือ กิเลสประเภทต่าง ๆ ทั้งกลางวัน กลางคืน ไม่หยุดยั้ง เมื่อมีกำลังสามารถโดยอัตโนมัติแล้ว อยู่ที่ไหนก็เป็นความเพียรแก้กิเลส เพื่อการรบกิเลส ถอดถอนกิเลส หรือฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสไปโดยลำดับ ไม่ว่า จะนั่ง จะเดิน จะยืน จะนอน มีแต่ "ฆ่า ๆ กิเลส" ให้หลุดลอยออกไปจากใจเรื่อย ๆ แล้วกิเลสจะมีมาจากไหนบ้าง เมื่อมีแต่การทำลาย ไม่มีการส่งเสริม ก็หมดไป หมดไป ผลสุดท้าย ก็เป็นใจอิสระเต็มตัว

คำว่า"อิสระ" นี้ ได้แก่ ความไม่อยู่ในบังคับบัญชาของสิ่งใด ขึ้นชื่อว่า "สมมุติ" ในโลกทั้งสามนี้ เป็นอิสระโดยหลักธรรมชาติของตน คือ เป็นจิตล้วน ๆ ไม่มีอะไรเข้ามาแทรกสิงเลย นี่ผลที่เกิดขึ้นมาจากการตะเกียกตะกาย ล้มลุกคลุกคลานมาตั้งแต่ต้น จนกระทั่งถึงจุดนี้ ล้วนแต่เกิดขึ้นจากการอบรมทั้งนั้น ทุกข์ก็ยอมรับ สุขก็ยอมรับ เราเดินทางจะให้

สม่ำเสมอโดยถ่ายเดียวไม่ได้ แม้แต่ทางลาดยาง ก็ยังมีที่สูงๆ ต่ำๆ ตามเนิน ตามที่ลุ่ม ที่ดอน

การปฏิบัติธรรม ก็ย่อมมีที่สูงที่ต่ำ มีลำบาก มีสะดวกสบายบ้าง เช่นเดียวกัน แต่ทางอยู่ตรงนี้ เราจะแยกแยะเดินลัดตัดไปทางอื่น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องไปตรงนี้ จะยากลำบาก ต้องผ่านไปตรงนี้

"มัชฌิมา" คือ ตรงไหน ก็เดินตามมัชฌิมา มัชฌิมาพาขึ้นก็ขึ้น พาลงก็ลง เอ้ากิเลสพาขึ้น ก็ขึ้น เพื่อไล่กิเลส ตามกิเลส กิเลสพาลงเหว ลงบ่อ สติปัญญาตามขุดตามค้น ตามฟาดตามฟัน หั่นแหลก กิเลสลงที่ไหน ตามฟันกิเลสที่นั่น เพราะเหตุไร เพราะกิเลสเป็นสิ่งลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สม่ำเสมอเหมือนธรรม แต่มันอยู่บนหัวใจคน

เมื่อสติปัญญาผลิตขึ้นมาพอแก่การแก้ไข หรือพอแก่การติดตามปราบปรามกันได้แล้ว กิเลสเคลื่อนไปไหน สติปัญญาก็เคลื่อนไปด้วย เอ้าขึ้นสูง สติปัญญาก็ขึ้นไปด้วย เคลื่อนลงต่ำ ก็ต่ำไปด้วย เอาจนกิเลสตาย ไม่มีอะไรเหลือภายในใจแล้ว สติปัญญาถึงจะปล่อยวาง ปล่อยมือเป็นลำดับ ๆ ตัวไหนตาย ปล่อยไป ตัวไหนยังไม่ตาย ตามฆ่าตามฟันจนแหลกละเอียดไปตาม ๆ กัน ไม่ให้มีเหลืออยู่ได้

นั่น! นักรบของพระพุทธเจ้า พุทธสาวกท่านเป็นอย่างนั้น เราเป็นพุทธสาวกคนหนึ่งเป็นลูกศิษย์ตถาคต ด้วยความเป็นพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา จะได้แก่ใคร อุบาสก อุบาสิกา ครั้งนั้นกับครั้งนี้เป็นคนเหมือนกัน รับพระโอวาท คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือศาสนธรรมของพระองค์เช่นเดียวกัน นำมาแก้ไขดัดแปลง ปราบปรามกิเลส ซึ่งเป็นประเภทเดียวกันกับครั้งพุทธกาล ให้หมดสิ้นไปจากใจ

กิเลสครั้งโน้น กับ กิเลสครั้งนี้ กลัวธรรมด้วยกัน ธรรมครั้งนี้ กับ ธรรมครั้งโน้น มีอำนาจที่จะปราบปรามกิเลสได้ด้วยกัน จึงไม่มีอะไรผิดกัน นอกจากว่ากิเลสมันจะหากลอุบายต่าง ๆ หลอกเราให้หลงเชื่อตามมัน แล้วก็เห็นธรรมเป็นกิเลสไปเท่านั้น ถ้าเห็นธรรมเป็นกิเลส หรือเห็นกิเลสเป็นธรรม ก็เรียกว่า "พลิกคมมีดที่เคยฟันกิเลสให้เป็นสันก็ฟันกิเลสไม่ขาด จากนั้นกิเลสก็ฟันเราด้วย "คม" คือ อุบายความฉลาดของมัน เราก็ปล่อยให้มันกล่อมทั้งวัน ทั้งคืน ยืนเดิน นั่งนอน กล่อมอยู่เรื่อยไป ผล คือ ที่มันป้อนให้เรา มีแต่ความทุกข์ทั้งมวล

ความจริง การบ่นไม่ใช่การระบายทุกข์นี่ ถ้าหากว่าการบ่นว่าทุกข์ เป็นการระบายทุกข์ออกได้แล้ว ทั้งโลก บ่นได้ด้วยกัน เพราะปากมีนี่ เรื่องอื่น พูดได้ บ่นได้ บ่นให้ทุกข์ทำไมจะบ่นไม่ได้ ถ้ากิเลสมันกลัวบ่น มันฉิบหายไปหมดนานแล้ว แต่กิเลส ไม่หลุดลอย

เพราะการบ่น นอกจากการปฏิบัติ กำจัดมัน ด้วยกำลังความเพียรลงที่ใจ ซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลสทุกประเภทนี้เท่านั้น กิเลสถึงจะกลัว จงกำจัดมันที่ตรงนี้

สุขอะไร ก็ไม่เท่าสุขใจ สุขใจนั้น สุขสวัสดี ไม่ว่าปีใหม่ ปีเก่า สุขอยู่เรื่อย ๆ สวัสดีปีใหม่ เพราะเบื่อหน่ายปีเก่าที่พาให้ทุกข์ ทั้งๆ ที่ปีใหม่ มันก็ทุกข์ ยังตั้งความหวังไว้ว่า ปีใหม่จะมีความสุขอย่างโน้นอย่างนี้ คาดกันไป ยุ่งกันไป ถึงวันปีใหม่ ละ โอ้โฮ ส่ง ส.ค.ส. กันให้ยุ่ง ส.ค.ส. มันเป็นตัวหนังสือ แต่ตัวใจมันไม่สุข มันเป็น ส.ค.ท. ส่งความทุกข์ซี้! เพราะทุกข์มันอยู่ภายในใจนี่

จง “ส.ค.ส.” วันนี้นะ อย่าไป “ส.ค.ส.” วันนั้น ปีนี้ให้ยุ่งไป อย่าไปหาเกาที่ไม่คันเดี๋ยวหนังถลอกหมด เอ้า เกาตรงที่มันคันนี้ มันทุกข์อยู่ที่ตรงไหน คันที่ตรงนั้น เกาที่ตรงนั้น แก้กันที่ตรงนั้น ส.ค.ส. กันที่ตรงนั้นแหละ เกิดขึ้นที่นั่น นี่เป็น “ส.ค.ส. ทางพุทธศาสนา” เป็นความคิดที่ถูกต้อง ที่โลกเขาทำนั้นก็ไม่ได้ผิด แต่เราแยกอันนั้นมาเพื่อสอนเรา คือ “โอปนยิโก”

เราไม่ได้ตำหนิติเตียนโลกเขาที่ทำมาเป็นประเพณีนิยม จิตใจมีความรื่นเริงบันเทิงไปในแง่ใด ซึ่งไม่ผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง ก็เป็นความดี ไม่ว่าโลกไหน ๆ ต้องมีความรื่นเริงบันเทิง มีความหวังเรื่อยไป

แต่ถ้าจะพิจารณา หรือคิดไปในแง่เดียวเท่านั้น ก็ไม่เกิดประโยชน์ ให้ย้อนหน้าย้อนหลัง พลิกสัน พลิกคม ของมีดเล่มเดียว ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง

การอธิบายถึงเรื่อง “ส.ค.ส.” ที่ย้อนเข้ามาในเรา เพื่อจะให้เห็น “ส.ค.ส.” ภายในส.ค.ส. ภายนอก ส.ค.ส. ภายใน ได้แก่ การส่งความสุขให้แก่ใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่มัวหมอง หรือรบกวนจิตใจให้สิ้นไป และมีความสุขแทรกขึ้นมาได้โดยลำดับ จนความสุขเกิดขึ้นภายในใจ เป็น ส.ค.ส. ขึ้นภายในใจ อยู่ที่ไหนก็สบาย ปีใหม่ ปีเก่า ก็สบาย เดือนใหม่ เดือนเก่า ก็สบายทั้งนั้น เพราะทุกข์หมดไปจากใจแล้ว จะไม่สบายยังไงคนเรา ที่เป็นทุกข์ ก็เพราะกิเลส กองทุกข์ มันเป็นเจ้าเรือนอยู่ภายในใจ เมื่อทุกข์หมดไปสุขก็เข้ามาเป็นเจ้าเรือนเท่านั้นเอง!

การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร จึงยุติ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ฟังธรรมะป่า

เทศน์ธรรมะป่า ไม่ได้ตั้ง "นโมฯ" ระลึกนอบน้อมต่อ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็อธิบายไปเลยทีเดียว ท่านผู้ฟังก็กรุณาฟังตามสบาย ทำความสงบใจ ไม่ต้องพนมมือก็ไม่เสียความเคารพ ขอให้ใจเคารพธรรมอยู่ภายในความรู้สึก คือ ใจ อย่าให้ใจส่งไปในที่ต่าง ๆ ตามปกติของใจ ชอบนึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ เสมอ ในขณะที่ฟังธรรมกรุณาให้ความรู้สึก คือ ใจ นั้นอยู่กับตัว การฟังเสียงอรรถเสียงธรรมก็จะชัดเจนขึ้น

จิตเมื่อได้รับสัมผัสกับธรรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่มีอะไรเข้ามาแทรก จิตไม่มีโอกาส "แย็บ" ออกไปสู่อารมณ์ภายนอก เพราะความสัมผัสกับธรรมสืบต่อเนื่องอยู่โดยลำดับแล้ว ใจก็จะสงบลงไป ใจที่สงบลงไปนั่นแหละเป็นสิ่งที่จะให้ความสุข และรู้ความแปลกประหลาดของใจ

ถ้าใจไม่มีความสงบเลย ก็จะหาความสุขไม่ได้ตลอดไป ดังเราผ่านโลกมานานทุก ๆ คน นับแต่วันเวลาโผล่ออกมาสู่ความเป็นมนุษย์ ก็เริ่มผ่านโลกมาโดยลำดับ จนกระทั่งบัดนี้เป็นเวลาหลายเดือน หลายปี สิ่งที่เกี่ยวข้องกับ "ความรู้สึก" คือ ใจ นี้เราก็ได้ทราบมาโดยลำดับ ทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งได้ ทั้งเสีย ทั้งสุข ทั้งทุกข์ ทั้งสรรเสริญ และนินทา เพราะโลกเต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ เราต่างก็ไม่ได้ความสุข เป็นที่แน่นอน ตายใจกับสิ่งเหล่านี้บ้างเลย

ทีนี้การเรียนธรรม การอบรมธรรม การปฏิบัติธรรม เพื่อผลประโยชน์ใด? ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่ง ที่ควรคิดอ่านกัน เพราะตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า "ธรรมเป็นคู่ควรกับมนุษย์ยิ่งกว่าสัตว์จำพวกใดทั้งสิ้น แม้แต่พระพุทธเจ้าจะมาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ๆ ก็ต้องมาตรัสรู้ในแดนแห่งมนุษย์นี้ ไม่ได้ตรัสรู้ที่อื่น การประกาศธรรมสอนโลก ก็สอนลงในแดนแห่งมนุษย์ก่อนอื่น และแสดงอย่างเปิดเผยแก่มนุษย์ทั้งหลายทุกแง่ทุกมุม ตลอดถึงอากัปกิริยา ทางกาย ทางวาจา ตลอดทางใจที่คิดปรุงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ โลกมนุษย์เป็นผู้ที่ได้เปรียบโลกทั้งหลายอยู่มาก เกี่ยวกับ "ศาสนธรรม"

ทีนี้ศาสนากับเรามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไรบ้าง? ความรู้สึกคนเราในบางครั้งหรือบางราย เห็นว่า "ศาสนานี้ไม่จำเป็น" ก็มี "ศาสนาเป็นความจำเป็น" ก็มี ในเมื่อศาสนาไม่จำเป็นกับเราแล้ว เราจำเป็นกับอะไร? นี่ก็เป็นปัญหาอันหนึ่ง

สำหรับเราถ้าต้องการเหตุผล ต้องการหลักเกณฑ์ ต้องการสารคุณแก่ตน เพราะเราเกิดมาทุกๆ คน ไม่ต้องการมาล่มจม มาฉิบหายวายปวง ต้องการหาคุณค่าสาระ ความดีหรือสิ่งที่พึงใจติดตัว เพื่อเพิ่มศักดิ์ศรีของมนุษย์ให้สูงส่งขึ้นโดยลำดับ หรือต้องการหลักฐานมั่นคงด้วยทรัพย์สมบัติเงินทองต่างๆ ตลอดคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ แม้แต่สิ่งภายนอกเรายังขวนขวายเหมือนโลกทั่วๆ ไป เพื่อเป็นหลักฐานเครื่องประทังชีวิตความเป็นอยู่ เช่น ตึกรามบ้านช่องหรือบ้านเรือน อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่มใช้สอยเหล่านี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เครื่องอาศัยในเวลาจำเป็น

โลกทั้งหลายจึงต้องเสาะแสวงหากัน และถือเป็นสิ่งสำคัญประจำครอบครัว และชีวิต เพราะร่างกาย จิตใจ ได้อาศัยสิ่งเหล่านี้ หากไม่มีสิ่งเหล่านี้ ร่างกาย จิตใจ ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ และต้องสลายไป โดยไม่ถึงกาลเวลาอันควรเลย วันหนึ่งๆ เราที่ไม่เคยอดอาหาร ลองอดดูสักวันหรือสักเวลา ร่างกาย จิตใจ จะเป็นอย่างไรบ้าง ต้องเป็นความหิวโหย ทุกข์ร้อนขึ้นมา เพียงวันเวลาหนึ่งเท่านั้น ก็จะเห็นคุณค่าของอาหารมาก ในวันหรือเวลาที่เราอดอาหาร แต่ถ้ารับประทานจิ๊บๆ จั๊บๆ ทั้งวันทั้งคืน จนปากกับท้องร้องขอความช่วยเหลือ เพราะขนใส่เกินเหตุเกินผล ถึงกับปากท้องทนทำงานต่อไปไม่ได้ เนื่องจากทำงานหนักเกินขอบเขต ถ้าอย่างนี้ปากกับท้องก็แย่!

แม้อาหารการกิน ที่เคยถือเป็นความจำเป็นสำหรับความหิวโหยอ่อนเพลียทางร่างกาย ก็กลายเป็นเรื่องสนุกสนานไปเสีย ไม่มีความสำคัญ เนื่องจากความกินไม่มีประมาณความพอดี แต่อย่าลืมว่า คนชนิดนี้จะทำลายตัวเองไปเรื่อย จนตายทั้งเป็น เพราะตัวเองไม่มีความสำคัญ หาความทดสอบตนได้ยาก ถ้าอดอาหารเพียงวันหนึ่ง อาหารจะมีความจำเป็นสำหรับผู้หิวโหยอยู่ไม่น้อย!

เช่น หน้าหนาว เราไม่ต้องห่มผ้าสักคืนหนึ่ง จะเห็นความจำเป็นและความสำคัญของผ้าห่มเพียงไร คืนหนึ่งไม่ได้นอน เราจะเห็นคุณค่าของการหลับนอนมากน้อยเพียงไร

ถ้ามีการตั้งข้อสังเกตในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับตน จัดว่าเป็นผู้รอบคอบ ไม่หลวมไปกับอะไรง่ายๆ สมบัติเงินทอง ข้าวของต่างๆ ที่ใช้อยู่ในบ้านเรือน เฉพาะอย่างยิ่งเงิน แม้อยู่ในบ้าน ก็ยังติดกระเป๋าเราอยู่ตลอดเวลา ออกจากบ้านต้องติดตัวไปด้วยมากน้อยตามความต้องการที่เห็นว่าจะเพียงพอกับความจำเป็น

หากไม่มีสิ่งเหล่านี้จะทำอย่างไร? ต้องการจับจ่ายอะไรก็ไม่ได้ เพราะไม่มีเงินติดตัวไป บรรดาสิ่งที่เราเห็นว่ามีความจำเป็นจะต้องซื้อ หรือแลกเปลี่ยนด้วยเงิน แต่เงินไม่มีเสีย

หรือเงินไม่ได้ติดตัวไปเสียเวลานั้น ความต้องการของเราต้องมีมาก ความจำเป็นต้องมีมาก "เงิน" เห็นจะเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในเวลานั้น

นี่เทียบสิ่งภายนอกที่โลกเสาะแสวงหากัน ไม่ได้หยุดได้อยู่ จนเป็นเหมือน "กงจักร" กัน ทั้งวันทั้งคืน เพราะอะไร? ก็เพราะสิ่งเหล่านี้เกี่ยวกับธาตุขันธ์เรียกร้องต้องการนั่นเอง

ธาตุขันธ์เป็นเรื่องใหญ่โตมาก แม้จะรูปร่างเล็ก ๆ แต่ก็ใหญ่โตอยู่ที่ความบกพร่องต้องการไม่หยุดหย่อน ภูเขาทั้งลูกไม่มีความจำเป็นอะไรกับเรานักหนา แต่ธาตุขันธ์ของแต่ละราย ละราย เป็นความจำเป็นแก่ตนมาก เพราะเป็นภาระสำคัญที่จะรับผิดชอบ และดูแลรักษา นับแต่วันอุบัติจนกระทั่งถึงวันสลายวายชนม์ลงไป จะต้องปฏิบัติรักษากันเรื่อยมาเพราะเป็นความจำเป็น จะไม่ปฏิบัติรักษาก็ไม่ได้

นี่ถ้าเราลองหยุดเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งดังที่กล่าวมานี้ เราจะเห็นความสำคัญของสิ่งนั้นมากเพียงไร ต้องรู้ขึ้นภายในตัวเอง เฉพาะอย่างยิ่งเราเคยรับประทานอาหารวันหนึ่ง ๓ มื้อ และวันนี้ไม่รับประทานเลย ไม่รับอะไรทั้งนั้นนอกจากน้ำ ความทุกข์ ความหิวโหย จะแสดงขึ้นมากเพียงไร ขณะนั้นอาหารเครื่องบำรุงจะมีคุณค่ามากเพียงไร

ทีนี้ย้อนเข้ามาหาศาสนา ศาสนาที่มีความจำเป็นบ้างไม่จำเป็นบ้าง หรือไม่มีความจำเป็นเลย สำหรับบุคคลบางประเภท แม้พระพุทธองค์ก็ไม่สนพระทัยสั่งสอนให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่า

วัตถุสมบัติ มีเงินทอง เป็นต้น โลกถือเป็นความจำเป็นโดยทั่วกัน

ส่วนพระศาสนามีความจำเป็นอย่างไรบ้าง?

ศาสนา คือ โอชารส เครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ หรืออาหารทิพย์ อาหาร คือ ธรรมเป็นอาหารอันโอชะของจิตใจ ซึ่งมวลสัตว์กระหายภายในใจ ไม่มีอาหารอันเหมาะสมกับใจมาผ่าน เกิดความทุกข์ไม่มีประมาณ เพราะขาดอาหาร คือ "ธรรม" ฉะนั้นธรรมจึงจำเป็นต่อโลกมากมาย ถ้าไม่จำเป็นพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงปรารถนาความเป็นศาสดาเพื่อสั่งสอนโลก แม้พระองค์เองก็คงไม่ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อพ้นจากโลกจากสงสาร ซึ่งเป็นกองทุกข์อันยาวเหยียดหาที่สิ้นสุดมิได้ ที่มีอยู่ใน "สามโลก" นี้

พระพุทธเจ้าทรงหลุดพ้นจากทุกข์อันแสนทรมานในโลกทั้งสามนี้เพราะอะไร? ถ้าไม่ใช่เพราะ "ธรรม" ในหลักธรรมชาติ การแก้กิเลส แก้ความยุ่งเหยิงวุ่นวายทุกประเภทต้องแก้ด้วยหลักธรรม ที่เรียกว่า "ศาสนธรรม" ถ้าไม่มี "ธรรม" เป็นเครื่องมือย่อมแก้ไม่ได้ และต้องเกิด ตาย อย่างล่มจมงมทุกข์อยู่เรื่อยไปไม่มีจบสิ้นลงได้

การแก้ใจออกจากกิเลส อันพาให้เกิดทุกข์ทั้งมวล จะเอาเงินทองข้าวของต่าง ๆ ไปแก้ สมบัตินั้นจะมีมากน้อยเพียงไร ก็สักแต่เป็น “กองเงินกองทอง” อยู่เท่านั้น กองทุกข์ก็เป็น “กองทุกข์” อยู่ภายในใจตามเดิม กองสมบัติ ก็เป็นกองสมบัติอยู่โดยปกติของตนไม่มีทางที่จะแก้ไขกันได้เลยสำหรับทุกข์ทางใจ

แต่ธรรมนี้สามารถจะแก้ และลบล้างกิเลสกองทุกข์ภายในจิตใจ ให้หมดไปได้โดยไม่สงสัย เพราะธรรมเคยแก้กิเลสมาแล้วจนกระเทือนโลก ด้วยเหตุนี้ธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นทั่วโลกดินแดน ที่ต้องการความสุขความเจริญ นอกจากจะไม่มีความรู้สึกนึกคิดใด ๆ เช่นเดียวกับสัตว์เดรัจฉาน และหัวตอเท่านั้น ศาสนาจึงไม่จำเป็น เพราะสัตว์และหัวตอรับศาสนาไม่ได้ สัตว์ทำอะไรก็ไม่สนใจในความหมายดี ชั่ว ผิด ถูก ใด ๆ หัวตอก็ทำบาปทำบุญไม่เป็น ไปนรก สวรรค์ นิพพาน ติดคุกติดตะรางไม่เป็น เพราะเป็น “หัวตอ”

แต่เราไม่ใช่ “หัวตอ” เราเป็นคนทั้งคน เรื่องของศาสนาจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับเรา ถ้าพิจารณาตามทางเหตุผลในความรับผิดชอบตนเองแล้ว ศาสนากับเราก็แยกกันไม่ออก เราคือศาสนา ศาสนาคือเรา เพราะเหตุใด?

ศาสนาท่านสอนว่าอย่างไร? ท่านสอนให้เป็น “คนดี” ประพฤติชอบ อยู่ในกรอบของศีลธรรม ท่านสอนในที่เป็นประโยชน์ และปลอดภัยแก่เราเอง

การแสดงออก จะแสดงออกในทางดีหรือชั่ว อะไรที่เป็นสาเหตุให้เกิดสุขหรือทุกข์ขึ้นมา ต้องอาศัยแนวทางของศาสนาเป็นเครื่องดำเนิน ลำพังเราก็เดินไม่ถูกทางและขนทุกข์ใส่ตัวเอง ตลอดกาลสถานที่ คนเราต้องการความสุข ความเจริญ เต็มหัวใจด้วยกัน แต่มักไปโดนแต่ความทุกข์เสียมากกว่าจะเจอความสุข เพราะเหตุใด? ก็เพราะเดินไม่ถูกทางที่จะให้เกิดความสุข ความเจริญ นั่นเอง!

ดังนั้น “ศาสนา” อันเป็นเข็มทิศแนวทางที่ถูกต้องเพื่อความสวัสดีปลอดภัย จึงจำเป็นอย่างยิ่ง! คำว่า “ศาสนา” ก็ได้แก่คำสั่งสอน นี้พูดอย่างเผิน ๆ ว่า “คำสั่งสอน” เมื่อแยกออกมาสู่โลกสมมุติแล้ว ไม่ค่อยเต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความจริงของธรรมแท้ และไม่ค่อยมีน้ำหนักเท่าที่ควร คำว่า “ศาสนา ๆ” จึงไม่ค่อยถึงใจและจำเป็นสำหรับความรู้สึกของโลก ที่ไม่เข้าใจศาสนาพอ

แต่ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติของ “ธรรม” ที่กลายมาเป็นศาสนาเครื่องสอนโลกแล้ว รู้สึกเบา ๆ ไม่เต็มอรรถเต็มธรรมแท้ เหมือนธรรมสัมผัสใจ และสถิตอยู่กับใจ โดยเฉพาะ!

คำว่า “ธรรม” นั้น สำคัญมาก ศาสนธรรมที่ดึงออกจากธรรมแท้ นั่นแหละมาเป็น “กรุย” เป็น “หมายป้ายทาง” หรือเป็นแบบแปลนแผนผัง พอสัตว์โลกได้ดำเนินตาม เพื่อได้เข้าถึงองค์แห่งธรรมแท้ ซึ่งจะสัมผัสและสถิตอยู่ที่ใจของผู้ปฏิบัติธรรม

เบื้องต้นก็อาศัยธรรมฝ่ายเหตุ ชี้บอกให้ทำอย่างนั้น ให้ละอย่างนี้ ให้ปฏิบัติดำเนินอย่างนี้ จะประสบพบเห็นผลนั้นๆ คือ ธรรมฝ่ายผลอันแท้จริงนั้นแล ซึ่งจะเข้าสัมผัสใจเพราะการบำเพ็ญเหตุอันถูกต้อง

จิตใจของโลก มีความต้องการความสุข ผ่านความทุกข์ทุกประเภทให้พ้นไป อยู่ตลอดเวลา แม้จะโง่แสนโง่ ก็ต้องการความสุขความเจริญ ดังที่กล่าวมาอยู่ตลอดเวลานาที ใจเสาะแสวงหาความสุข และหาทางออกจากทุกข์ไม่มีวันจืดจาง เป็นแต่ไม่พบทางออก มาสู่ภพนี้แล้ว ก็อยากไปสู่ภพนั้นต่อไปอีก ที่จิตคิดปรุงเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องโลกนั้น โลกนี้ เรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องทุกข์ เรื่องสุข เรื่องรัก เรื่องชัง เรื่องโกรธ เรื่องเกลียด คิดไปตลอดเวลา จิตไม่ได้หยุดอยู่เป็นปกติ ก็เพราะความเสาะความแสวง ความตั้งหน้าตั้งตาท่องเที่ยวของจิต เพื่อหาความสุขนั้นแล

ส่วนมาก ก็คือ ความทุกข์ และความโลภ ราคะ ตัณหา บีบบังคับให้ต้องคิดวกไปเวียนมาหาที่จอดแวะไม่ได้ ใจจึงเป็นทุกข์มากกว่ากาย เพราะหาที่ออก ที่ถูก ที่ดี ไม่ได้ ถ้าไม่มี “ธรรม” เป็นหนทางให้คิดให้ทำในทางถูก ทางดี ใครก็ตามย่อมหาความสงบสุขทางใจได้ยากเต็มที เหมือนนักโทษในเรือนจำ แม้มีจำนวนมาก ก็ไม่ช่วยกันให้มีความสุขได้เลย

ในโลกถ้ามีมนุษย์ชนิดที่เต็มไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง และราคะตัณหา อยู่ด้วยกันจำนวนมาก ก็ไม่อาจยังกันและกันให้ถึงความสุขโดยถูกทางได้เลย นอกจากจะกดถ่วง หรือฉุดลากกันลงเหวลงบ่อ ให้ล่มจมไปตามๆ กันเท่านั้น เมื่อคิดถึงคนจำนวนมาก ที่ไม่อาจชี้แนวทาง “บุญ บาป นรก สวรรค์ และนิพพาน ให้กันได้โดยถูกต้อง เหมือนศาสนธรรม ที่ประกาศสอนไว้ พุทธศาสนิกชนจึงควรภูมิใจ ที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา อันเป็น “ศาสนธรรมแท้” แน่แก่ใจ และปฏิบัติบำเพ็ญเต็มความสามารถ แม้หัวใจขาดดิ้นสิ้นซาก ก็ขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ไปเลย ไม่อาลัยเสียดาย เพราะในโลกนี้นับตัวเราท่านเข้าด้วยกัน ไม่มีอะไรวิเศษเลอเลิศยิ่งกว่า “ธรรม” ธรรมเป็นสูงสุดในแดนโลกธาตุ

ทั้งนี้กรุณาปฏิบัติให้รู้ธรรมทางใจ สัมผัสธรรมทางใจเถิด คำว่า “ธรรมเลิศ ๆ” จะเป็นคำอุทานของท่านเอง โดยไม่มีใครบอกใครแนะ ใครบังคับ หากเป็นความยอมรับอย่างซึ้งใจของท่านเอง

ธรรมที่สัมผัสใจ หรือธรรมที่สถิตอยู่ในใจของท่านผู้ปฏิบัตินี้แล เป็นธรรมที่ถึงใจอย่างบอกไม่ถูก คำว่า "ศาสนธรรม" คือ คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ฝ่ายเหตุสอนให้รู้ธรรมภายในใจ ส่วนผล คือ ธรรมอันเลิศที่สัมผัสใจ หรือสถิตอยู่ภายในใจ ธรรมที่เป็นสักขีพยานอย่างเด่นชัด นอกจากธรรมฝ่ายผลที่ปรากฏเด่นอยู่ที่ใจของผู้บำเพ็ญแล้ว ผู้เทศน์ไม่อาจกล่าวที่ไหนได้ถูกต้องยิ่งกว่า ธรรมที่อยู่ในใจของท่านผู้ได้บรรลุธรรมด้วยข้อปฏิบัติของตน

ธรรมแท้ไม่เหมือนคำพูด ไม่เหมือนการคาดคิดนึกเดาเอา ไม่เหมือนมโนภาพ แต่เหมือนใจที่สงบผ่องใส เหมือนใจที่สง่าผ่าเผย เหมือนใจที่ปราศจาก "สมมุติ" โดยประการทั้งปวง คือใจที่บริสุทธิ์ มากกว่าจะเหมือนอะไรในโลก จะเห็นได้ว่า "**เอกีภูตมฺปนตฺถโต**" เมื่อสงเคราะห์จาก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็รวมเป็นธรรมแท่งเดียว "**เอกีภาโว**"

ธรรมเป็นขั้น ๆ ดังกล่าวมาควรแก่มนุษย์กว่าสัตว์จำพวกใดในโลก จึงไม่ควรปัดธรรมออกจากตัวเรา ผู้ปัดธรรมออกจากตัว คือผู้ปัดความสุข ความสมหวังทุกด้านออกจากตัว เหลือแต่เนื้อ หนัง กระดูก หุ้มห่อกันอยู่เท่านั้น ก็ไม่ผิดอะไรกับสัตว์ตายตามข้างถนน ที่ยังมีหนังหุ้มกระดูกอยู่ แต่กลิ่นเหม็นไปทั่วสารทิศ

คนที่ชอบธรรม รักใคร่เลื่อมใสในธรรม คือ ประเภทผ้าขี้ริ้วห่อทอง หรือประเภทผ้าราคาแพงห่อทอง เป็นผู้มีคุณค่ามาก โดยไม่ต้องอาศัยการเสกสรรปั้นยอใด ๆ ทั้งสิ้น

ท่านผู้ใดยังไม่มีธรรม ยังไม่สนใจในธรรม ควรสนใจและบำเพ็ญ ทาน ศีล ภาวนาเสียแต่บัดนี้ ท่านจะไม่เสียใจภายหลัง เพราะความจำเป็นหรือความจนตรอกรออยู่ข้างหน้าทุกคนไม่มีการยกเว้น ถึงวันเวลาผู้นั้นก็รู้เอง ไม่จำเป็นต้องบอกก็ได้

เฉพาะอย่างยิ่ง "จิตตภาวนา" เป็นธรรมสำคัญมาก สามารถทราบความเป็นมาความเป็นอยู่ และความเป็นไปของตนภายในจิตได้ไม่ต้องสงสัย เช่น ความเกิด ความตายเป็นต้น ตายที่นั่นมาเกิดที่นี่ มีอยู่กับจิตดวงเดียว เป็นสาเหตุพาให้ไป เป็นไปไม่มีสิ้นสุดถ้าไม่ตัดเชื้อที่ทำให้เกิดซึ่งมีอยู่กับใจนี้เสีย

การที่จะประคับประคองจิตให้ไปเกิดที่ดีคติที่งามนี้ ต้องประคับประคองด้วยการสร้างธรรม คือ กุศลธรรมขึ้นในใจ ผลก็เป็นคุณงามความดี ให้ผู้บำเพ็ญได้เสวยสุขทุกภพทุกชาติไป เราเป็นมนุษย์จึงควรบำเพ็ญศีลธรรมให้มีขึ้นภายในใจ เพื่อให้ใจได้ยึดเป็นหลักใจ เมื่อมีของดีเป็นที่ยึดเหนี่ยวเกี่ยวเกาะแล้ว ย่อมไปดี อยู่ดี มีสุข จะไปเกิดภพไหนก็ไปเถอะ คนมี "บุญ" ประจำใจแล้วไม่ล่มจมแน่นอน

แต่คนมีบาป อยู่เฉยๆ ก็ร้อน นั่งอยู่ก็ร้อน เดินอยู่ก็ร้อน ยังไม่ตายก็ร้อน ตายไปก็ร้อน เพราะความร้อนอยู่กับหัวใจ ไม่ได้อยู่ที่อื่นใด ไปเกิดในภพใดแดนใดก็ร้อนหาความร่มเย็นเป็นสุขไม่ได้เลย และไม่มีใครช่วยได้

ชาตินี้ ใครก็เคยเจอทุกข์ และกลัวทุกข์อยู่แล้ว ยังจักกล้าหาญต่อทุกข์ในภพต่อไปอยู่หรือ ซึ่งอาจทุกข์หนักมากกว่าที่เคยเจออยู่นี้ ใครจะไปทราบได้!

สิ่งอื่นเราเคยได้ศึกษาและอบรมมามากต่อมาก สรุปผลก็ดังที่เห็นๆ กันนั่นแล แต่จิตเราที่กำลังแสดงละครอยู่ตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ภายในตัวเรา ยังไม่ได้พิสูจน์กันว่าเป็นอย่างไร พอมีรายได้กับมันบ้างไหม หรือมีแต่ขาดทุนสูญดอกลงทุกวัน ใจคิดเรื่องอะไรบ้าง คิดหายาพิษหรือหาภัยอะไรบ้างมาเผาลนตนเอง เหล่านี้เรายังไม่ค่อยได้คิดกัน ไม่ได้หาอุบายแก้ไข หรือมิได้สนใจที่จะแก้ไขกันบ้างเลย จึงต้องแบกแต่ทุกข์ทั้งวันทั้งคืน เพราะความปล่อยขโมยออกหายาพิษ ไม่ว่าจะเป็น ชาติ ชั้น วรรณะ ใดก็ตาม ย่อมหลีกเว้นความทุกข์ อันเป็นผลแห่งการปล่อยตัวปล่อยใจ ไปตามยถากรรมนี้ไม่ได้ เพราะจิตเป็นผู้สร้างขึ้น มิใช่ผู้ใดเป็นผู้สร้าง อุบายวิธีที่จะแก้ไขสิ่งไร้ค่านี้จะแก้ด้วยวิธีใด?

หลักสำคัญ ก็คือ พยายามฝืน ไม่ทำตามใจเสียทุกอย่าง เมื่อทราบว่าสิ่งนี้ไม่ดีจะต้องแก้ไข มิให้เป็นไปตามความอยากซึ่งหาประมาณมิได้ คล้อยตามและส่งเสริมเท่าไรยิ่งกำเริบใหญ่ยิ่งกว่าไฟได้เชื้อ

ประการสำคัญ ก็คือ ต้องฝึกหัดจิตใจ ธรรมดาของใจต้องมีความคิดความปรุงต่างๆ อยู่เสมอ มีนิสัยหลุกหลิก วอกแวก คลอนแคลน ไม่มีอะไรจะคล่องแคล่วรวดเร็วไปยิ่งกว่าใจ แต่เมื่ออาศัยหลักธรรม มี “สติ” เป็นต้น มีคำบริกรรมแห่งธรรมบทใดบทหนึ่ง เช่น “พุทโธ” หรือ อานาปานสติ เป็นต้น เข้าเป็นเครื่องกำกับใจ มีสติรับรู้อยู่กับคำบริกรรมนั้นๆ ไม่ให้เผลอส่งใจไปสู่อารมณ์อื่นๆ ในขณะที่ทำภาวนานั้นแหละ จิตจึงจะสงบจากความวุ่นวายต่างๆ ลงได้

เมื่อใจมีความสงบ ย่อมจะรู้เห็นสารคุณขึ้นภายในตัว และเห็นโทษแห่งความระเหเร่ร่อนในความไม่มีหลักมีเกณฑ์ของใจ ถ้ายังไม่มีสิ่งเทียบเคียง ได้แก่ ความสงบสุข กับความฟุ้งซ่าน ให้เกิดทุกข์มาเทียบเคียงกัน ก็ไม่ทราบว่าอะไรดี อะไรไม่ดี จึงต้องมีสิ่งเทียบเคียงเป็นคู่แข่งกัน

มีแต่ความทุกข์ร้อน ร้อนไปทั้งวันทั้งคืน นับแต่เกิดมาไม่เคยมีความเย็นเป็นเครื่องแก้กัน ก็ไม่ทราบว่าอะไรจะดีกว่าสิ่งที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ฉะนั้นความเห็นคุณในสิ่งหนึ่ง จึง

ทำให้เห็นโทษภัยในอีกสิ่งหนึ่งได้อย่างชัดเจน และหาทางออกจากสิ่งที่เป็นภัยเพื่อสิ่งที่เป็นคุณต่อไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงควรอบรมใจให้เป็นไปในทางดี วันเวลามีอยู่ มืดแจ้งมีอยู่ ตั้งแต่วันเกิดมา ไม่เคยหายไปไหน เช่น มืดในขณะนี้ พรุ่งนี้เช้าก็สว่างขึ้นมา มืดกับแจ้งไม่เคยหายไปไหน เราหาโอกาสกับมืดและแจ้งได้ทุกเวลานอกจากจะไม่หา วันเวลาจะมีเพียงไร ก็ไม่มีสำหรับเขาอยู่นั่นเอง ความจนตรอกจนมุม หาทางออกไม่ได้ก็อยู่กับผู้นั้น ทั้ง ๆ ที่เวลามีอยู่แต่ก็หาเวล่ำเวลาไม่ได้

ถ้าสนใจแก้ปัญหานี้ให้ตกไปบ้างแม้ไม่มาก ก็พอสะดุดใจบ้าง และควรระลึกเตือนตน พอให้ได้สติยั้งคิดบ้างว่า "วันไหนก็ไม่มีเวลา วันไหนก็ไม่มีเวลา ไม่ว่าวันนี้ วันหน้า เดือนไหน ปีใด ที่ผ่านมา ล้วนไม่มีเวลา แม้ปัจจุบันนี้ก็ไม่มีเวลา ต่อไปอนาคตข้างหน้า ก็จะไม่มีเวลาเลยจริง ๆ เหรอ แต่เวลาตาย ทำไมตายได้? ทำไมจึงมีโอกาสตายล่ะ? ไปได้เวลามาจากไหนถึงได้ตาย เวลาหายใจอยู่ ทำไมไม่มีโอกาส ไม่มีเวลา บทตายทำไมมีเวลาล่ะ!" เพียงเท่านี้ก็สะดุดใจ!

ขณะที่ตายแล้วจะมาทำอะไรไม่ได้ และไม่เกิดประโยชน์ เพราะหมดลมหายใจแล้ว ทำอะไรไม่ได้แล้ว สุดหนทางเดินของชีวิต! เห็นมีแต่นิมนต์พระมา "**กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา**" ให้ยุ่งไปเปล่า ๆ เวลายังเป็นอยู่ไม่สนใจกับ "กุสลา" คือ ความฉลาดหาบุญ ฉะนั้นเพื่อความแน่ใจ จงสร้าง "กุสลา" คือ ความฉลาดขึ้นกับตนในเวลามีชีวิตอยู่นี้อย่าประมาทแบบไม่มีความอิ่มพอ บทเวลาเจอทุกข์จะทานน้ำหนักไม่ได้

เฉพาะอย่างยิ่ง ให้มีความเฉลียวฉลาดต่อความเป็นอยู่ ความเป็นไปของใจ ชื่อว่า "กุสลา" คือ การสร้างความเฉลียวฉลาดขึ้นภายในตนให้เป็นที่มั่นใจ เวลาตายแล้ว ใครจะ "กุสลา" หรือไม่กุสลา ก็ไม่เห็นเป็นปัญหาอะไร เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้มีความฉลาดในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่ตายแล้วนิมนต์พระมา "**กุสลา ธมฺมา**" ยกไปสวรรค์ นิพพานกันหมด ถ้าเช่นนั้นจะมาปฏิบัติศาสนาให้ลำบากทำไม หลวงตาบัวตัวบรมขี้เกียจนี้ยิ่งแล้ว ไม่มาบวชให้เสียเวล่ำเวลา ตายแล้วนิมนต์พระขรัวตาสักองค์เดียวก็พอ มาสวด **กุสลา ธมฺมา** ให้ไปสวรรค์ฉิบ เพราะการบวชนี้ลำบากลำบนเหลือเกินแต่ก็ทนเอา เพราะต้องการความดีความฉลาด อันเป็นธรรมพาให้พ้นทุกข์ จนทนอยู่ ทนปฏิบัติมาจนบัดนี้

ถ้า "กุสลา" เป็นของง่าย ๆ สวดขึ้น ก็พาคนตายไปสวรรค์กันหมดจริง ๆ ก็จะยากอะไร บวชขรัวตาไว้เฝ้าวัดสักองค์ก็พอ เวลาใครตายก็นิมนต์ไป "**กุสลา ธมฺมา กุสลา ธมฺมา**" และยกคนตายไปสวรรค์ ไปนิพพานเสียหมด ไม่ต้องลำบากในการทำบุญให้ทาน

รักษาศีล ภาวนา อะไรเลย แต่นี่มันไม่เป็นเช่นนั้น ถ้า "**กุสลา ธมฺมา**" คือ ความฉลาดไม่มีอยู่ภายในจิต ภายในตัวแล้วจะทำอย่างไรให้ฉลาด ให้เป็นสวรรค์ นิพพาน มันก็อย่างนั้นเอง ยกมากี่คันรถ กี่พระไตรปิฎกมาสวด มันก็เท่านั้นแหละ! เพราะสวดออกจากปาก ต่างหาก **กุสลา ธมฺมา** ไม่ได้อยู่กับใจของผู้ตาย นี่!

การสวดเพื่อคนตาย ได้สำเร็จด้วย "มาติกา" หรือ อภิธรรมสูตร นั้นๆ นี่ก็ยังไม่เห็น เพราะผู้ตายหมดความรู้สึกและการรับทราบใดๆ แล้ว การสวดจะช่วยละกิเลสตัณหา เสริมความดี ละความชั่วของคนนั้นๆ ได้อย่างไร!

ธรรมบทใดก็ตาม เพื่อปราบกิเลสของผู้บำเพ็ญธรรม ในเวลา "เป็น" อยู่ต่างหาก การทำบุญให้ทานขณะที่ตาย เราไม่ปฏิเสธว่าไม่เป็นบุญ ไม่เป็นกุศล แต่อยากให้เห็นความสำคัญในแง่ที่สำคัญเพิ่มขึ้นอีก ที่พวกเราควรทราบไว้ด้วย จะไม่เห็นความสำคัญของ "**กุสลา ธมฺมา**" ในตำรายิ่งไปกว่า "**กุสลา ธมฺมา**" ที่สร้างขึ้นในจิตก่อนตาย ตามที่พระองค์ทรงเน้นหนักแก่มวลสัตว์ตลอดวันปรินิพพาน

การสร้างกุศล คือ ความฉลาดให้แก่ตนเสียแต่บัดนี้นั้นเป็นความชอบธรรม ตายแล้ว ใครจะมา "กุสลา" หรือไม่กุสลา ก็ไม่วิตก เป็นห่วงกับกุศลที่เขาอุทิศให้ จงสร้างให้พอแต่บัดนี้ เต็มตัวแต่บัดนี้แล้ว ใครจะอุทิศให้หรือไม่อุทิศให้ ก็ไม่สำคัญ เพราะเรามีอยู่ในตัวเราแล้ว และไปอย่างสบายหายห่วง นี่เป็นหลักประกันตัวได้อย่างแน่นอน

เวลานี้ใจเราโง่หรือฉลาด? จงดูความฉลาดและความโง่ที่ใจเรา ซึ่งส่วนมากมีแต่กิเลสฉลาดกว่าเราแทบทุกอาการที่เคลื่อนไหว จึงพาให้เราจนมุมด้วยความทุกข์ ความลำบาก อยู่เสมอ หากฉลาดด้วยธรรมแล้ว ก็จะมีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าต่อทางดี ใจก็มีความผ่องใส มีความสงบเย็น

ความฉลาดในธรรม นำบุคคลผู้บำเพ็ญให้มีความสงบร่มเย็น ทั้งปัจจุบันและอนาคต ชื่อว่า "**กุสลา ธมฺมา** พาอยู่ พาไป พาให้เป็นสุข"

การเรียนตามคัมภีร์ใบลานนั้นไม่ได้ปฏิเสธ เรียนเท่าไรก็เรียนไปเถิด ถ้าไม่ได้สร้างสติปัญญาขึ้นภายในใจให้มีความเฉลียวฉลาด แก้กิเลสอันเป็นตัวทำให้โง่อยู่ภายในให้หมดไปด้วยการปฏิบัติ แม้จะแบกคัมภีร์ไปเต็มบ่า ตั้งร้อยตั้งพันคัมภีร์ นั้นก็เป็นเพียงแต่คัมภีร์ ไม่อาจแก้กิเลสตัวใดได้ กิเลสก็ยังเต็มหัวใจอยู่นั่นแล จะมี "ดีกรี" พอกิเลสกลัวบ้างหาได้ไม่

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนให้พิจารณาที่จิต ซึ่งเป็นที่ซ่องสุมของกิเลส ของทุกข์ทั้งมวล กิเลส ตัณหา ภพชาติน้อยใหญ่ทั้งหลาย เกิดขึ้นที่ใจ จึงต้องเรียนและปฏิบัติให้รู้ที่ใจ

เป็นสำคัญ เพราะคำว่า “กิเลส ตัณหา อาสวะ เป็นต้นนั้น เป็นเพียงชื่อของกิเลส ตัวกิเลสแท้นี่มีอยู่ในใจของสัตว์โลก” ฉะนั้นเมื่อเรียนรู้ชื่อแล้ว จำต้องปฏิบัติ ที่ท่านเรียกว่า “จิตตภาวนา” เป็นขั้น ๆ ไป อันเป็นวิธีการถอดถอนกิเลสออกจากใจโดยลำดับไม่อับจน!

การภาวนา คือ การตะล่อมกิเลส และขุดค้นตัวกิเลสขึ้นมาทำลายด้วยสติปัญญา มีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง จะชื่อว่า “ผู้ฉลาดฆ่ากิเลส” คือ ฉลาดฆ่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ของตัวให้หมดไปโดยลำดับ ๆ ใจก็นับวันโปร่งโล่งสบาย เพราะปกติคนเรามันหนัก มันทุกข์ เพราะความโลภ เพราะความโกรธ เพราะความหลง ไม่ใช่จะมีความสุขความสบาย เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลง สัตว์โลกเป็นทุกข์เพราะสิ่งเหล่านี้แลเป็นสำคัญ

ธรรม ท่านสอนให้แก้ ให้ปลดเปลื้องสิ่งเหล่านี้ให้หมดไป หมดไป ความสุขนั้นไม่ต้องถาม จะเกิดขึ้นมาเอง การสร้างตัวเองให้ฉลาด การบำเพ็ญตัวเองเพื่อเป็นคนดีมีความสุข จงสร้างที่ตรงนี้ อย่าให้ถึงเวลาเขาเอาเข้าโลงแล้ว เคาะโลงปัก ๆ “รับศีลนะพ่อนะ รับศีลนะแม่นะ” ราวกับเด็กไม่รู้เดียงสา ตอนมีชีวิตอยู่ไม่สนใจกับอรรถกับธรรม ตายแล้วจะไปเอาศีลมาจากไหน จะรู้ศีลรู้ธรรมได้ที่ไหน ถ้าไม่รู้ในขณะยังมีชีวิตอยู่?

เราจึงควรรู้เสียแต่บัดนี้ ถ้ารู้ศีล รู้ธรรม ภายในใจเสียแต่ในบัดนี้ เราบำเพ็ญให้เต็มสติกำลังเสียแต่บัดนี้แล้ว อยู่ที่ไหนก็อยู่เถอะคนเราจะไม่เดือดร้อนเลย เพราะธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ “ตุ๊กตา” เป็นเครื่องเล่นของเด็ก พอจะเที่ยวหลอกคนว่า “ตายแล้วค่อยเอาบุญ” ตอนยังมีชีวิตอยู่ยังไม่มีบุญ ความจริงศาสนามิได้เป็นอย่างนั้น จงทำลงไปให้เห็นประจักษ์กับตัวเอง เพราะศาสนธรรมประกาศท้าทายความจริงอยู่ตลอดเวลา นับแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มาจนกระทั่งบัดนี้ และจะเป็นความจริงตลอดไปไม่มีสิ้นสุด นอกจากจิตใจของสัตว์โลกจืดจาง และปลอมไป ไม่สนใจในธรรมเท่านั้น ความจริงแทรกเข้าไม่ได้

ปกติของใจสามัญชน สิ่ง “ปลอม” ทั้งหลายเข้าได้วันยังค่ำ ดังความโกหกหลอกลวง เป็นต้น ซึ่งเป็นของปลอม มักเชื่อกันง่าย ๆ ส่วนความจริงไม่ค่อยเชื่อ เพราะหัวใจสกปรก หยิบยื่นของสะอาด คือ ธรรมเข้าไปให้ มันไม่เข้า ไม่รับ เพราะใจสกปรก เอาของดี ของจริง เข้าไปให้จึงไม่รับ ถ้าเป็นของสกปรกด้วยกันแล้ว วันยังค่ำมันรับได้ ราวกับความทุกข์ที่เกิดจากของปลอม จะทำให้ตนตายไม่ได้ ใจสกปรกกับอารมณ์สกปรกพันกันไป เลยยิ่งกว่า “แหพันลิง” ฉะนั้นจิตสามัญชนจึงเป็นจิตประเภท “แหพันลิง”

กำหนดลงที่ใจดูซิ เวลานี้ใจเป็นอย่างไร มันเป็นแบบ “แหพันลิง” หรือแบบไหน เพราะเราเป็นผู้พิสูจน์เราเอง เป็นผู้เรียนและปฏิบัติธรรม ควรจะรู้ใจตัวเองว่าหนักไปในทางใด ถ้าผิดต้องรีบแก้ไข ไม่นอนใจสมกับเป็นผู้เห็นภัยในกิเลส ตัวก่อทุกข์อยู่บนหัวใจ

พระพุทธเจ้าไม่ทรงหวังอะไรจากพวกเราเลย นอกจากพระเมตตาอย่างเดียวเท่านั้น ศาสนธรรมที่ประกาศสอนโลก ก็ด้วยพระเมตตาล้วน ๆ เราเองผู้รับเหมากองทุกข์บนหัวใจอยู่ตลอดเวลา ยังไม่สะดุดใจบ้างเลย ก็สุดวิสัยที่ธรรมจะเข้าแทรกถึงใจได้ และตายเปล่าแบบไม่มีกุศลภายในใจ

เมื่อไม่มีกุศลภายในใจนับแต่วันเกิดจนถึงวันตาย จะมีอะไรไปช่วยแก้ทุกข์ในภพนั้น ๆ เวลาไปตกทุกข์ในกำเนิด “อบายภูมิ” และเป็นผู้รับเหมากองทุกข์อยู่คนเดียวนั้นดีแล้วหรือ ? ควรคิดให้ดีขณะที่ยังมีลมหายใจอยู่นี้ ตายแล้วหมดหนทางคิดเพื่อแก้ไขดัดแปลง

รีบคิดเสียแต่ในบัดนี้ อย่าปล่อยให้ความประมาทกดขี่บนหัวใจไปตลอดกาล การแก้ทุกข์เพราะวิบากกรรมของความประมาทนั้น มันแก้ไม่ได้ ถ้าไม่รีบแก้เสียแต่ยังไม่ถึงขั้นนั้น เช่น คนยังไม่ติดคุก รีบแก้ตัวเสียก่อน ก็พอพ้นภัยได้ แต่เมื่อติดคุกแล้ว จะไปแก้คดีทีหลังหมดทางแก้ ต้องรับเสวยทุกข์ไป นี่เรายังไม่ตาย ก็รีบแก้เสียแต่บัดนี้ ชื่อว่า “มนุษย์เป็นผู้ฉลาด” ฉลาดเอาตัวรอด ฉลาดปลดเปลื้องสิ่งที่เป็นภัยแก่ตัว ด้วยการสร้างความดีหรือกลับตัวสร้างแต่ความดีโดยลำดับ ๆ เพราะวันคืน ปีเดือน ล่วงไป ล่วงไป ชีวิตความเป็นอยู่ก็ล่วงไปด้วย สังขารร่างกายค่อยเสื่อมโทรมลงไปโดยลำดับ จะเข้าใจว่ามันเจริญไปที่ไหน นอกจากเจริญไปหา “ป่าช้า” เท่านั้น

“โลก **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**” นี้ ใครจะว่าดีวิเศษ มีความสุขความเจริญสักเท่าใด ก็มีแต่ความสำคัญมั่นหมายไปเฉย ๆ “เมาอารมณ์” กันอยู่เท่านั้น ความจริง ก็คือ “ความเย็นใจ ไม่มีติดตัวไป” นั่นแล เกิดเป็นวัน เป็นคืน มีแต่กองทุกข์ที่แบกหามเต็มกำลังภายในใจ หาที่ปลงวางไม่ได้ ถ้าไม่มีความดีเข้าสนับสนุน หรือต้านทานกันบ้าง

อันความเสกสรรปั้นยอ และความสำคัญมั่นหมายว่า ตนเป็นอย่างนั้น ตนเป็นอย่างนี้นั้น มันหลอกต่างหาก หาความจริงไม่ได้ อย่าไปหลงมันหลอกมากนักเลย ให้ดูจิตใจตัวที่กำลังแบกทุกข์อยู่นี่น่ะ เพราะส่วนมากมันแบกแต่ทุกข์ ไม่ยอมปลงวางในอิริยาบถต่าง ๆ

บางทีมีคนมายกยอว่า เราฉลาด แต่เราฉลาดจริงไหม ให้ดูตัวนี้ โลกธรรมมันมีอยู่ที่นี่ ให้รู้ตัวนี้ แล้วใจจะสบายหายห่วง ตายก็ตายไปเถอะ ไม่ยากไม่ลำบากอะไร เพราะการเกิดกับการตาย เป็นของคู่กันมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว กลัวมันไปไหน? กลัวมันให้โง่ทำไม

มันอยู่กับเรานี่ เราวิ่งมันก็วิ่ง เรานอนมันก็นอน เรานั่งมันก็นั่ง เราเดินมันก็เดินตามเราไปทุกขณะ ถึงวาระสุดท้ายแล้วก็ตาย! เพราะ “เกิด” กับ “ตาย” เป็นของคู่กัน

ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จงสร้างความดีที่จะเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตน อย่าให้เสียท่าเสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ในท่ามกลางพระพุทธศาสนา อย่ากอดกองมหาสมบัติอยู่ แต่ไม่ได้อะไรเป็นสาระแก่นสารติดตัวไปบ้างเลย การเป็นเช่นนั้นดูว่าเรานี้โง่กว่ามนุษย์เดินดินกินข้าวด้วยกันเกินไป ไม่สมกับเกิดทันพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นจอมปราชญ์ฉลาดแหลมคม ทรงแก้กิเลสได้แล้ว ทรงทุ่มเท “ธรรมะ” สั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาจริง ๆ

เราผู้ที่รับธรรม ข้อปฏิบัติจากท่านมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นสารคุณแก่ตน ยังปฏิบัติไม่ได้ แล้วจะไปหวังความสุขความเจริญจากอะไร จากโลกไหน ไม่มีทางเลย ถ้าปล่อยโอกาสนี้แล้ว นั่นคือความหมดหวัง อยู่ที่ใด ไปที่ใด ก็หมดหวัง มีแต่ความขื่นขมจมทุกข์อยู่เท่านั้น ถ้าไม่สร้างความหวังให้แก่ตนเสียตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่เวลานี้

จะจัดว่าเป็นบุคคลผู้ฉลาด ก็เมื่อสามารถนำตนผ่านไปได้ด้วย “ธรรม” อันเป็นสมบัติกลาง ผู้ฉลาดก็ยึดเป็นที่พึ่งอันเกษมได้!

การฝึกหัด “ภาวนา” ในเบื้องต้นโปรดยึดคำบริกรรมเป็นสำคัญ กว่าการเล็งผลใด ๆ เช่น บริกรรม “พุทโธ ๆ” ก็ให้มีความรู้สึกอยู่กับคำว่า “พุทโธ” จริง ๆ มีสติกำกับความรู้สึกอยู่ตลอดไปจนถึงเวลาหยุด เมื่อคำบริกรรมติดต่ออยู่กับ “พุทโธ” คือ ติดแนบอยู่กับงานโดยสม่ำเสมอแล้ว ความรู้สึกที่เคยคิดสร้างเรื่องต่าง ๆ ให้วุ่นวาย ก็จะรวมเข้ามาในจิตนี้ ที่ท่านเรียกว่า “จิตสงบ” จิตสงบนั้นหมายถึงอย่างนี้ คือ กระแสของใจรวมตัวเข้ามาสู่จิตดวงเดียว เป็นความสงบสุข

การภาวนาเป็นความลำบากและหนักใจอยู่บ้าง ก่อนจะเห็นความแปลกประหลาดภายในใจดวงนี้ ซึ่งไม่เคยรู้เคยเห็นมาแต่ก่อน ทั้ง ๆ จิตก็อยู่กับตัว สิ่งที่จะให้รู้ให้เห็นก็อยู่กับตัว แต่ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรจึงไม่รู้ไม่เห็นตัวและเรื่องของตัว ใจจึงมั่นหมายเอา ทั้งตัวเราทั้งหมดเป็นตัวรู้ เมื่อร่างกายนี้สลายลงไป เจ้าตัวก็หมดปัญญา ราวกับสูญสิ้นล่มจมไปหมด ทั้ง ๆ ที่ใจมิได้สลายไป มิได้สูญสิ้นไปจากความเป็นจิตเป็นใจมาดั้งเดิม ฉะนั้นคนที่มีความเห็นว่า “ตายแล้วสูญ” จึงมักจะคิดอย่างนี้

“ถ้าจับตัวสำคัญ” นั้นไม่ได้ คือ “ตัวสำคัญว่าตายแล้วสูญ” นั้นไม่ได้ ก็จะต้องก่อความลังเลสงสัยอยู่ร่ำไป แต่ผลที่ได้รับก็คือ ความผิดหวัง ในที่ทุกสถาน ตลอดกาลของภพชาติที่ยังเป็นไปอยู่

ความสำคัญว่า "ตายแล้วสูญ ตายแล้วสูญ" นี้แลเป็นภัยใหญ่ และยึดเยื้อแก่สัตว์โลก ราวกับเป็นผู้สิ้นหวังโดยประการทั้งปวงทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะอนาคตเป็นความหมดหวัง เหมือนหินหักครึ่งท่อนต่อกันให้ติดไม่ได้ จะเรียกว่า "ผู้มีอนาคตอันกุดด้วน" ก็ไม่น่าจะผิด

ความจริงนั้นใจนี้ไม่สูญ ท่านจึงสอนให้รู้ความจริงของใจ และสิ่งเกี่ยวข้องกับใจโดยทางจิตตภาวนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงได้จากจิตตภาวนา มิได้รู้ด้วยการคาดคะเน หรือด้นเดาเอาเฉย ๆ

ผู้ต้องการความจริงอย่างแน่ใจ หายสงสัย จึงควรทำตามแบบของพระพุทธเจ้า ผู้สิ้นความสงสัยโดยสิ้นเชิงแล้ว แต่อย่าทำตามแบบคนที่มีกิเลส เช่น ด้นเดาเอา เป็นต้น

ต่อไปนี้เป็น "ถาม ตอบ"

ถาม ๑ ดิฉันอยากกราบเรียนว่า การเดินจงกรมนั้น เดินวิธีใด ถึงจะถูกค่ะ ?

ตอบ กิริยาของการเดินจงกรม ตามปกติ ก็เดินกลับไปกลับมา แต่ความระลึกรู้ของเราที่จิต ผู้ทำงานก็ให้ทำงานอยู่ภายใน ดังที่เคยทำอยู่ เช่น กำหนด "พุทโธ"เดินไป ก็ให้รู้อยู่กับ "พุทโธ" กลับไปกลับมา ก็ถูกต้องตามวิธีเดินทำความเพียรในอิริยาบถเดินและอาการของการเดิน

นั่ง จะนั่งแบบไหนก็ได้ แต่ที่ท่านชอบนั่งกัน ท่านนั่งแบบ "ขัดสมาธิเพชร" หรืออะไรทำนองนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อความสม่ำเสมอในอิริยาบถต่าง ๆ ของร่างกาย การนั่งพับเพียบ มักจะหนักทางด้านที่ถูกทับ คือ นั่งพับทางนี้ก็จะหนักทางด้านนี้ ไม่เสมอกัน ท่านจึงนั่งขัดสมาธิ รู้สึกว่ากายทรงความหนักเบาเสมอกัน ไม่หนักทางใดทางหนึ่งมากไป เวลานั่งนาน ๆ ความกดของส่วนร่างกายกับพื้นก็เสมอกัน เราจะเห็นคุณค่าของการนั่งขัดสมาธิในเวลานั่งนาน ๆ พอนั่งรู้สึกเมื่อย ก็พลิกเปลี่ยนเสีย พลิกเปลี่ยนเสียทุกครั้งที่รู้สึกเมื่อย ก็จะไม่เห็นความสำคัญของการนั่งขัดสมาธิ การนั่งขัดสมาธิเป็นเวลานาน ๆ คือ นั่งหลาย ๆ ชั่วโมง เช่น ๕-๖ ชั่วโมง ๗-๘ ชั่วโมง หรือแต่หัวค่ำจนสว่าง อย่างนี้จะเห็นความสำคัญของการนั่งขัดสมาธิ ว่ามีส่วนเหน็ดเหนื่อยเสมอกัน

ถาม ๒ ขณะที่กำหนดจิตว่า "พุทโธ ๆ ๆ" นี้ จำเป็นที่จะต้องทราบลมหายใจเข้าออกหรือไม่ ?

ตอบ ถ้าต้องการทราบก็ได้ ไม่ขัดข้อง ไม่เป็นอุปสรรคต่อกัน ตามแต่จริตนิสัยชอบ อย่าฝืนจริตนิสัยที่ถนัดในวิธีใด ก็เป็นการถูกต้อง

ถาม ๓ แต่ถ้าเรากำหนดจิต "พุทโธ ๆ ๆ" อย่างเดียว แล้วเอาใจอยู่ที่ "พุทโธ" อย่างเดียว โดยไม่ไปคำนึงถึงลมหายใจเข้าออก จะไม่เป็นการสะดวกหรือ ?

ตอบ อันนี้ให้เป็นไปตามอัธยาศัยของเจ้าของ ถ้าเจ้าของเห็นอะไรสะดวกก็ให้ทำอย่างนั้นได้ อันนี้เป็นไปตามอัธยาศัย เพราะจริตนิสัยคนเราไม่เหมือนกัน เช่น กำหนด "พุทโธ" แล้วกำหนดลมหายใจ ตามด้วย "พุทโธ" ก็ได้หรือกำหนดเฉพาะ "พุทโธ" ก็ได้ หรือจะดูเฉพาะลมก็ได้ แต่ส่วนมากถ้าสติยังไม่ดีจะกำหนดเฉพาะลมอย่างเดียวไม่ค่อยจะได้หลักเกณฑ์เป็นที่พอใจเท่าที่ควร ต้องอาศัยคำบริกรรมกำกับด้วย

แต่ถ้าท่านผู้ชำนาญแล้วนั่นเป็นอีกแง่หนึ่ง ผิดกัน ผิดกันมาก บางครั้งต้องบังคับให้จิตสงบด้วยบทภาวนาเสียแทบล้มแทบตาย ก็ยังไม่สงบเลย บางครั้งยังพาเผ่นเสียด้วยซ้ำไป ความจริงก็ไม่น่าพูดว่า "พาเผ่น" แต่เรื่องมันน่าพูดก็จำต้องพูด เพราะขณะนั้นจิตดื้อและผาดโผนมากจนเอาไว้ไม่อยู่ จึงควรจะเรียกว่า "เผ่น" ทั้งนี้เพราะกำลังสติไม่พอกับกำลังกิเลสตัณหาในจิต ผาดโผนโลดเต้นเผ่นกระโดด เมื่ออาศัยการฝึกทรมานหลายครั้งหลายหนเข้า ใจก็ค่อยเชื่องขึ้น พอฝึกเข้า ฝึกเข้า สติก็ค่อย ๆ มีขึ้นมา ใจก็ค่อยมีกำลังขึ้นเรื่อย ๆ และจิตก็สงบได้ง่าย พอมีความชำนาญเข้าจริง ๆ แล้ว จะทำให้สงบเมื่อใดก็ได้ตามใจหวัง ไม่ขัดขืน นั่นฟังซิ!

ทั้ง ๆ ที่แต่ก่อนมันพาเราเผ่น พอสติมีความสามารถบังคับได้แล้ว ใจก็หมอบเลย พอกำหนดปั๊บ มันหมอบ และ "ลง" ปุ๊บ ในเวลานั้น ไม่ชักช้าเลย นี่แลเราจึงพอเห็นได้ว่าการฝึกจิต กับไม่ฝึกนั้น มีผลต่างกันอย่างไร และการฝึกจิตในขณะที่สติยังไม่ดี กับสติที่มีความสามารถบังคับจิตได้เป็นลำดับ ๆ แล้ว ผิดกันอย่างไร นั่นเราต้องทราบในตัวของเราเอง ไม่จำเป็นต้องถามใคร เพราะ "**สนฺทิฏฺฐิโก**" พระพุทธเจ้ามิได้ทรงผูกขาดเฉพาะพระองค์ผู้เดียว ผู้ปฏิบัติดี มีสิทธิ์รู้เห็นได้ด้วยกัน

ถ้าใจสงบดีก็ไม่มีอะไรมากวน การกวนก็คือเจ้าของกวนเจ้าของนั่นแหละ ตามหลักธรรมชาติแล้วเจ้าของกวนตัวเอง โดยคิดเรื่องนั้น คิดเรื่องนี้ ใจปรุงแต่งออกไปเป็นภาพต่าง ๆ เป็นภาพสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนี้บ้าง เป็นภาพเรื่องนี้ เป็นภาพเรื่องนั้น เป็นภาพคนนั้น เป็นภาพคนนี้ ไม่อาจพรรณนาให้จบสิ้นได้ คือ แย็บออกไปจากใจก็เป็นภาพ ภาพที่ปรากฏนั้นก็ออกไปจากตัวนี่แหละ ที่กระเพื่อมกวนตัวเอง ไม่ใช่ที่ไหนสิ่งใดมาหลอกลวงเรา มีแต่จิตปรุงภาพ หลอกตัวเองทั้งสิ้น พอจิตสงบลงไปแล้ว ภาพต่าง ๆ ก็ไม่แสดงตัว ก็ไม่มีเรื่อง

อะไร มีแต่ความรู้ล้วน ๆ เหมือนโลกนี้ไม่มี เพราะตัวนี้ไปให้ความหมายอะไรทั้งโลก พอจิตสงบ สิ่งหลอกลวงด้วยภาพต่าง ๆ ก็ระงับไป นี่แล คือ สงบ

คำว่า “โลกนี้ไม่มี” ทั้ง ๆ ที่โลกนี้มีอยู่ แต่ความรู้สึก คือ ใจ ไม่ไปเกี่ยวข้องว่าอันนั้นมี อันนั้นเป็นอย่างนั้น มีความรู้อันเดียวทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุข ขณะนี้ คือ ขณะใจสบาย ไม่มีอะไรกวน เจ้าของก็ไม่กวนเจ้าของ นี่เป็นขั้นนี้ก่อน

รู้สึกว่าดี และดีใด ไม่เหมือนดีใจ ได้อะไร ไม่เหมือนได้ใจมาครองเป็นมหาสมบัติเด่นอยู่กับตัวตลอดเวลา “อกาลิโก”!

ขั้นละเอียดไปกว่านี้ ก็ยังมีอีกเป็นลำดับ จนสุดคำว่า “ละเอียด” หมดความหมายไปโดยสิ้นเชิง ถ้าถึงนั่นแล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไรอีก หมดปัญหาภายในใจ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ศาสนาเจริญหรือเสื่อมอยู่ที่ใจ

ครั้งพุทธกาลปรากฏว่าท่านสนใจทาง "จิตตภาวนา" มากกว่าด้านวัตถุ ไม่ใช่มากธรรมดา ท่านถือเป็น "เนื้อ" เป็น "หนัง" เป็นสาระสำคัญ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม เพื่อมรรค ผล นิพพานจริง ๆ

ต่อมาสมัยปัจจุบันนี้ กลับสนใจทางด้านวัตถุ ที่ตรงกันข้ามไปเลย จะเห็นได้ในที่ต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งตามวัดวาอาราม ทั้งวัดบ้าน วัดป่า ในเมือง นอกเมืองมีแต่การก่อสร้าง การประดับตกแต่งเพื่อความสวยงามตามสมัยนิยม และถือเป็นกิจพระศาสนาจริง ๆ ขึ้นมาแทนการปฏิบัติธรรมดังครั้งพุทธกาลท่านดำเนินมา

ครั้งพุทธกาล ท่านไม่สนใจในกิจอย่างนี้นักเลย แต่สนใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส มากกว่าทางด้านวัตถุ การอยู่ด้วยกันก็อยู่ด้วยความสงบเงียบ เฉพาะพระเราจะเห็นได้เวลาท่านอบรมสั่งสอนกัน เกี่ยวกับเรื่องความสงบ กับพระวินัย เวลาพระต้องการไม้หรือสิ่งต่าง ๆ ที่จะมาทำประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ ในบริเวณที่อยู่อาศัย เวลาท่านเรียก **"อนุปสัมบัน"** จะเป็นเณร หรือเป็นฆราวาส ญาติโยมผู้ใดผู้หนึ่งก็ตามที่มีอยู่ในที่นั้น ท่านกวักมือให้คนนั้นมาหา แล้วสั่งว่า "เราต้องการสิ่งนี้ ๆ" ท่านไม่ได้เรียก ไม่ได้ตะโกนให้มีเสียงดังเป็นการรบกวนพระองค์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันเลย แปลว่าท่านต้องการความสงัด หรือท่านชอบอยู่ด้วยความสงัดตลอดเวลา สถานที่ทำความพากเพียรของท่านเป็นที่น่าอยู่สำหรับผู้บำเพ็ญสมณธรรม

แต่พวกเรากลับให้เป็นสถานที่ที่น่าดูน่าชมตามโลกนิยม อันเป็นเรื่องของโลกไปเสีย แต่สถานที่ทำความเพียรไม่ค่อยมีหรือไม่มี คือ สถานที่เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา อันเป็นส่วนสำคัญของพระโดยแท้ไม่มี กลับเป็นสถานที่อยู่อาศัย ที่หลับที่นอน อันสะดวกสบายไปหมด กลับตรงกันข้าม เพราะที่อยู่อาศัย ที่หลับที่นอน เป็นความสบายมาก ย่อมเป็นการส่งเสริมกิเลส มีความเกียจคร้าน ความลืมตัว เป็นต้น ให้มากขึ้นโดยลำดับ

ถ้าสถานที่เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา เป็นที่สะดวกสบาย ย่อมเป็นทำเลที่จะฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี มีทางจะมองเห็นอรรถเห็นธรรม ตามนโยบายที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

ครั้งพุทธกาล เวลาท่านสนทนาธรรมกัน ก็สนทนาแต่เรื่องอรรถเรื่องธรรม เรื่องเหตุเรื่องผล เพื่อการแก้กิเลส สถานที่ก็แสดงเกี่ยวกับสถานที่ทำความเพียร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาทั้งนั้น เรื่องการบ้านการเมืองไม่เข้าไปเกี่ยวข้องเลย ตรงกันข้ามกับสมัยนิยมของพวกเราแทบทุกอย่าง

ทุกวันนี้ เรื่องธรรมไม่ค่อยมี มีเรื่องการบ้านการเมืองยุ่งไปหมด พระนั่งชุมนุมกันที่ตรงไหนเวลาใด มีแต่พูดเรื่องโลก ๆ แบบเดียวกัน หากจะพิจารณาปลงธรรมสังเวชก็น่าจะได้ปลงกันตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องของกิเลสจะหมดสิ้นไปได้อย่างไร ? เพราะไม่มีทางแก้กิเลส ไม่มีทางสิ้นกิเลส นอกจากเป็นทางสั่งสม และส่งเสริมกิเลสไปโดยลำดับเท่านั้น

ศาสนาก็เลยกลายเป็น “สักแต่ว่าศาสนา” ทำอะไรก็ “สักแต่ว่าเป็นพิธี” เป็นพิธีไปหมด เมื่อหนักเข้าจิตใจก็ด้านต่อธรรม เพราะความใฝ่ใจในพิธี พิธีก็เลยออกหน้าออกตาและกลายเป็นสาระแก่นสาร เป็น “เนื้อ” เป็น “หนัง” ขึ้นมาแทนของจริงไปหมด ความจริงก็เลยกลายเป็นกระพี้ เป็นเปลือกไป สุดท้ายก็มาตำหนิศาสนาว่า “หมดเขตหมดสมัย!” “มรรค ผล นิพพานไม่มี!”

นั่น! ฟังซิ อย่างนั้นมีอยู่เยอะ! หากจะย้อนมาตำหนิตนเสียบ้าง ก็กลัวจะมากระเทือนกิเลส ต้องไปตำหนิศาสนา ซึ่งเป็นการสั่งสมกิเลสความไม่รู้สึกตัวยิ่งขึ้น สุดท้ายก็เป็นผู้บรรลุ มรรค ผล ตามกิเลส กิเลสเป็นตัวมรรคตัวผล ไม่บรรลุ มรรค ผล นิพพานตามพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้!

นี่ย่นเข้ามาถึงเราผู้ปฏิบัติ วาระจิตที่คิดไปทางสั่งสมกิเลสนั้นมีมากน้อยเพียงไร กับวาระจิตที่คิดเพื่ออรรถเพื่อธรรม ซึ่งควรจะนำมาทดสอบกัน เพราะการกล่าวทั้งนี้ไม่ได้กล่าวเพื่อตำหนิติเตียนผู้หนึ่งผู้ใด แต่กล่าวตามเรื่องของธรรมที่จะสงเคราะห์เข้ามาสู่ตัวเราผู้มุ่งหวังต่อธรรมอยู่แล้ว และกำลังฟังธรรมอยู่เวลานี้ จะได้รู้สึกว่าที่กล่าวผ่านมานี้ มีเรื่องของเราทุกคนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย

พูดกันดาษดื่นทุกแห่งทุกหนว่า “พวกแดงเป็นอย่างนั้น” “พวกคอมมิวนิสต์เป็นอย่างนี้” นั้นก็เป็นเรื่อง “นอก ๆ” สำหรับโลก จะให้ชื่อว่า “แดง” หรือ “ไม่แดง” ไม่สำคัญนัก ที่สำคัญก็คือ กิเลส ตัณหา อาสวะ มันครอบคลุมจิตใจเข้ามาก ๆอยู่ที่ไหนมันก็ร้อนแดงเป็นไฟเหมือนกัน คนนั่นแหละเบียดเบียนคน ง่ายยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ จะมาเบียดเบียนทำลายกัน นอกจากคนเบียดเบียนกัน เอารัดเอาเปรียบกัน เพราะมนุษย์ที่ฉลาดทำได้ทุก

อย่าง ก็ไม่เห็นอะไรจะมาเบียดเบียนทำลายมนุษย์ ทำลายจิตใจ และทรัพย์สมบัติมนุษย์ให้ฉิบหาย ยิ่งกว่ามนุษย์ทำต่อกัน เพราะอำนาจของกิเลสมีความโลภ เป็นต้น เป็นตัวการ

ถ้าศาสนาซึ่งสอนให้คนมีความเห็นใจกันด้วยเหตุด้วยผล เป็นต้น ไม่มีอยู่ภายในจิตใจคนแล้ว ไม่ว่าจะให้ชื่อให้นามลัทธิ หรือการกระทำนั้น ๆ จะเป็นอะไรก็ตาม มันก็คือเปลวไฟกองใหญ่ ๆ ภายในหัวใจแต่ละคนนั่นแล เผากันให้เกิดความเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า!

จิตใจคน เมื่อได้คิดไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งเป็นเครื่องก่อกวน วุ่นวายตัวเอง โดยไม่มี "ธรรม" เป็นเครื่องระงับ ก็ทำนองเดียวกัน ถ้าคิดมาทางเหตุทางผล ทางอรรถทางธรรม ก็มีการยับยั้งชั่งตวงตัวเอง มีการแยกแยะ แบ่งสู้แบ่งรับ มีการต่อสู้ในสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นข้าศึกแก่ใจ จิตใจก็มีความเจริญขึ้นได้ เมื่อมีความบำรุงรักษากันอยู่

ส่วนมากมีแต่การทำลายด้วยการคิดนึก พูด ทำในแง่ต่าง ๆ ทั้งที่ตนเข้าใจว่าบำรุงรักษาใจ เช่น นั่งภาวนาเพื่อสงบอารมณ์ แต่กลับนั่งสั่งสมอารมณ์ที่เป็นข้าศึกแก่ใจเป็นต้น ใจ เปรียบเหมือนผ้าขาว ไม่อิ่มสีต่าง ๆ ใจนั้นไม่อิ่มต่อการอยากรู้อยากเห็น อยากได้ยินได้ฟัง อยากรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาสัมผัสสัมพันธ์ใจ ใจไม่มีความอิ่มพอในอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นใจเด็ก ใจผู้ใหญ่ เพศใด วัยใด มีความอยากรู้อยากเห็นอยู่เป็นประจำเช่นเดียวกันทั่วโลก

ความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วนั้น เป็นปัจจัยผลักดันอยู่เสมอ เมื่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาสัมผัสเกี่ยวข้องภายในใจ จึงเป็นเหมือนเอาสีต่าง ๆ มาย้อม ย้อมผ้าขาว สีเป็นอย่างไร ผ้าขาวต้องเป็นไปตามสีที่ย้อมนั้น

จิตใจทีแรกท่านก็บอกว่า "ผ่องใส" ตามหลักธรรมชาติ ท่านกล่าวไว้ แต่อาศัยกิเลสที่จรมา ตอนที่กิเลสจรมา ก็ตอนที่จิตนี้เองจรออกไปหากิเลส จรออกเที่ยวหาอารมณ์ต่าง ๆ ออกไปทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส เครื่องสัมผัส แล้วก็นำอารมณ์เหล่านั้นเข้ามาคละเคล้าจิตที่ผ่องใส ให้กลายเป็นจิตที่เศร้าหมองขุ่นมัวไปตาม ๆ กัน ที่ว่า "กิเลสจรมา" คือมากับอารมณ์นี้เอง เนื่องจากจิตไปคว้าไปยึดเหนี่ยวเอาสิ่งนั้น ๆ เข้ามาเป็นอารมณ์ของใจกลายเป็นจิตที่เศร้าหมองไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีทั้งหลาย

ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า "ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมนั้นผ่องใส แต่อาศัยกิเลสที่จรมาเข้าคละเคล้ากับใจ ใจจึงเป็นไปต่าง ๆ ตามอารมณ์ หรือตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้องนั้น ๆ

ท่านไม่ได้บอกว่า "จิตเดิมแท้บริสุทธิ์" นี่ ท่านบอกเพียงว่า "จิตเดิมแท้ผ่องใส" ไม่ได้บอกว่า "บริสุทธิ์" ถ้าจิตบริสุทธิ์จริง ๆ แล้ว จะไม่มาเกิด นี่เป็นจิตผ่องใสตามฐาน

ของ "อวิชชา" เท่านั้น จึงเป็นจิตคู่ควรแก่การเกิด ถ้าจิตเดิมแท้บริสุทธิ์แล้วก็ไม่มีปัญหาที่จะต้องมาเกิด แก่ เจ็บ ตายอีก! ถ้าเพียงแต่ผ่องใส ก็แน่นอนในการเกิดอีก

จิตที่ผ่องใสก็เหมือน "เมล็ดต่าง ๆ" ที่เก็บเชื้อไว้ในเมล็ดของมัน เวลาไปเพาะมันก็เกิดขึ้นมา นี่เป็นเพียงความสงบของกิเลสที่มีอยู่กับจิตนั้น ระยะเริ่มแรกเกิด จิตไม่มีเครื่องมือที่จะใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย แม้มีก็ยังไม่สมบูรณ์ มีแต่จิตล้วน ๆ นั้น จึงเป็นจิตที่ผ่องใส คือจิตไม่ได้ใช้กิริยา พอผสมคละเคล้ากับส่วนร่างกาย พอมีเครื่องมือใช้ได้บ้าง ก็เริ่มไหวตัว คือจิตก็แสดงตัวออกมาได้ตามกำลังของเครื่องมือ คือ "อายตนะ" ที่พอจะใช้ได้ขนาดไหน เช่นเด็กเล็ก ๆ ก็ยังใช้ "อายตนะ" ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย แต่ก็เริ่มไหวตัวไปโดยลำดับ พอเติบโตขึ้นมาทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นเครื่องมือก็สมบูรณ์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็นำออกใช้ได้ไม่มีหยุดหย่อนตลอดไปนั่นแหละ

ตาก็ดู หูก็ฟังเรื่อย กิเลสก็เกิดขึ้นเรื่อย ๆ หรือเข้ามาเรื่อย จนไม่ทราบว่าอะไรเป็นอะไร หมดทั้งตัวล้วนแต่เป็นเรื่องของ "กิเลส ตัณหา อาสวะ"

พลิกดู พิสูจน์ดูในแง่ใดมุมใดเวลาใด อดีต อนาคต ล้วนแล้วแต่จิตเที่ยวกอบโกยเอากิเลสฝังเข้ามาภายในใจและเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับ เพราะฉะนั้นเวลาจะแก้มันจึงลำบาก เพราะการสั่งสมเราสั่งสมสิ่งเหล่านี้มาตั้งแต่ยังไม่รู้เดียงสาภาวะ ตลอดกัปไหนกัลป์ไหนก็สั่งสมมา

การที่จะแยกให้จิตบริสุทธิ์หรือให้ผ่องใสตามใจมั่นหมาย หรือตามความสำคัญของตนนั้น จึงเป็นไปได้ยาก มันควรแก่เหตุแก่ผลที่จะมีความสงบ หรือผ่องใสได้มากน้อยเพียงไร ตามแต่การกระทำของเรา

เมื่อหมั่นกระทำอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ไม่ลดละความเพียร คือ มีการบำรุงรักษาอยู่เสมอ จิตใจจะต้องมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ แม้ในปัจจุบันที่เรากำลังบำเพ็ญอยู่เวลานี้ จะเป็นชั่วระยะเดือนก็ตาม ระยะปีก็ตาม ด้วยการระมัดระวังรักษาจิตอยู่โดยสม่ำเสมอ เราจะทราบความเคลื่อนไหว คือ อาการของจิต พร้อมทั้งจิตว่ามีความแตกต่างจากแต่ก่อนอย่างไรบ้าง เราพอทราบได้

หากไม่ได้อบรมอะไรเลย ปล่อยไว้ตามบุญตามกรรม ใจก็ดำเหมือนหมีทั้งตัวนั่นแล อะไรไปถูกก็ไม่ทราบว่ามันเปื้อนมันเปรอะอะไรต่ออะไรบ้าง เพราะมันดำเสียหมด จนไม่ทราบว่าเปื้อนที่ตรงไหน สกปรกที่ตรงไหน เพราะหมีมันดำหมดทั้งตัว นี่หมายถึงหมีดำ ๆ ใจที่เคยสกปรกด้วยกิเลส ก็ดำเหมือนหมีทั้งตัวนั่นแล เป็นเพียงหมีดำนั้น ดำตามธรรมชาติของมันต่างหาก ไม่สกปรกเหมือนใจที่ดำด้วยกิเลส

แต่ถ้ามีการชะล้างเป็นลำดับ ๆ ก็ย่อมสะอาด และพอทราบได้ เช่น เรามาปฏิบัติภายในเดือนนี้เป็นอย่างไร ปฏิบัติอยู่เสมอ ได้รับการอบรมอยู่เสมอ ภายในเดือนนี้เป็นอย่างไร เดือนหน้า เดือนต่อมาเป็นอย่างไร ใจก็ทราบตัวเองมาได้โดยลำดับ เพราะผลค่อยปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ จากการชำระสะสางโดยทางความเพียรโดยสม่ำเสมอ

ความสงบแต่ก่อนเป็นอย่างนั้น บัดนี้กลายมาเป็นอย่างนี้ ฐานของจิตแต่ก่อนมีความหยาบ แม้จะมีความสงบเป็นฐานของจิตได้ แต่ฐานอันนั้น กับฐานของจิตอันนี้มีความละเอียดต่างกัน

ถ้าพูดถึงด้านปัญญา แต่ก่อนพิจารณาก็รู้สึกขลุกขลัก ๆ คิดอะไรไม่ค่อยได้เหตุได้ผล มีแต่ความขี้เกียจ ครั้นต่อมาค่อยได้เหตุได้ผลขึ้นไปเป็นลำดับ ต่อมาก็คล่องแคล่วผิดกันมาเรื่อย ๆ การเคลื่อนไหวของสติปัญญาที่ดำเนินอยู่โดยสม่ำเสมอนั้น ก็คือการชำระซักฟอกความหม่นหมองของใจ ซึ่งมีกิเลสฝังอยู่ภายใน ให้ค่อยหมดไป หมดไป จิตใจจึงค่อยแสดงความผ่องใสขึ้นมาเรื่อย ๆ

นี่แหละความปรากฏว่า ศาสนาเสื่อม หรือ ศาสนาเจริญจะปรากฏที่ใจของผู้ปฏิบัติศาสนานั้นแล ไม่ใช่จะปรากฏที่คัมภีร์ใบลาน ที่ท่านเขียนมากี่คัมภีร์ คัมภีร์นั้น ๆ ก็มีอยู่อย่างนั้น จะว่าเสื่อมหรือเจริญก็เป็นคัมภีร์อยู่อย่างนั้น จะเรียน จะอ่านบทใด คำใดก็ถูกต้องไปตามที่ท่านเขียนท่านจารึกไว้แล้ว จะเสื่อมไปไหน คัมภีร์ศาสนาไม่ได้เสื่อม แต่เสื่อมที่จิตใจคน ถ้าเจริญก็เจริญที่จิตใจคนผู้ปฏิบัติศาสนา

ความเสื่อมของศาสนา ก็ได้แก่ความเคลื่อนไหวที่ไม่ดีของคนนั่นเอง ถ้าจิตและกายวาจาเคลื่อนไหวไปในทางที่ต่ำ ศาสนาก็ย่อมเสื่อมไปโดยลำดับ ความไม่มีศีลมีธรรม ไม่มีเหตุมีผล ไม่คำนึงถึงความผิดความถูก ชั่วดี ศาสนาเสื่อมไปโดยอาการนั้น

การปฏิบัติส่งเสริมทางจิตใจ รักษาจิตใจอยู่โดยสม่ำเสมอ ใจซึ่งเป็นที่สถิตของศาสนา ก็มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับ ๆ นี่แลศาสนาเจริญ เจริญที่ใจเราเอง เหตุก็เจริญ ได้แก่การปฏิบัติถูกโดยสม่ำเสมอ ใจเจริญมาเรื่อย ๆ เรื่อย ๆ ผลคือสิ่งที่จะได้รับ ก็มีความสงบเย็นไปโดยลำดับเช่นกัน ปัญญาก็ค่อยแตกแขนงออกไปเรื่อย ๆ ขัดเกลาจิตใจของตน ให้มีความผ่องใส ให้มีความแกล้วกล้าสามารถขึ้นไปเรื่อย ๆ ศาสนาก็เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ภายในจิตใจนี้เอง ที่เรียกว่าศาสนาเจริญ

“ศาสนาเจริญ กับ มรรคผลเจริญ” ก็เจริญที่ใจ ความเจริญของศาสนาตามพุทธประสงค์แท้ คือนี่เอง ไม่ใช่วัดวาอาราม ต้องหรูหราไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ถึงจะเรียกว่า

"ศาสนาเจริญ" นั่นมันเจริญด้วยไม้ ด้วยอิฐ ด้วยปูน ด้วยหิน ด้วยทราย ด้วยเหล็กหลา ฝาผนัง ซึ่งที่ไหนก็มี แต่ไม่อาจระงับดับทุกข์ทางใจได้ เหมือนศาสนาเจริญขึ้นที่ใจ

การบำรุงศาสนา ก็คือ การบำรุงจิตใจเรา ให้มีความเจริญทันกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เคยเป็นข้าศึกต่อจิตใจและหน้าที่การงานให้เสียไป ตลอดสมบัติเงินทองไม่มีเหลือตกค้างในกระเป๋า เพราะถูกความเห่อเหิมลืมตัวมาปล้นเอาไปกินเรียบ พยายามบำรุงสติปัญญาให้เกิดขึ้น คือพยายามค้นคว้าในสิ่งที่มีอยู่กับเรา และสิ่งที่เกี่ยวข้อง เพราะเราติดสิ่งที่มีอยู่นี้แล ไม่ได้ติดสิ่งที่ไม่มี ที่รักก็รักสิ่งที่มีอยู่ เกลียด โกรธ ชังต่าง ๆ ก็เกิดจากสิ่งที่มีอยู่ การแก้จึงแก้สิ่งที่มีอยู่ ที่ถือว่าเป็นข้าศึกต่อตัว หรือใจเรา

คำว่า " แก้" ได้แก่การแก้ความรู้ความเห็นผิดของตน ให้ไปในทางที่ถูก เมื่อแก้ถูกทาง ก็ค่อยปลดปล่อยกันไปเรื่อย ๆ ใจก็เบา เมื่อภาระทั้งหลายที่เกิดจากการยึดมั่นถือมั่นเบาบางลงไป จิตก็ค่อยดีขึ้น เจริญขึ้น แต่ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะถอดถอนกิเลสแต่ละประเภทเป็นเรื่องของปัญญาทั้งนั้น จะทำหน้าที่คู่เคียงกันไปกับสติผู้ควบคุมงาน

"สมาธิ" เป็นที่ตะล่อมกระแสของจิตเข้ามาสู่จุดที่หมาย เพื่อจะได้ดำเนินงานได้สะดวก ถ้าจิตไม่มีความสงบเลยนั้น เราจะพิจารณาทางด้านปัญญา ก็กลายเป็นสัญญาและก่อความวุ่นวายสับสนไปหมด หาเหตุผลไม่ได้ นอกจากจนตรอกจนมุมจริง ๆ เพราะความฟุ้งซ่านของจิต จะเอาปัญญามาใช้เพื่อสกัดกั้นใจที่ฟุ้งซ่าน ให้เข้าสู่วงสมาธินั้นได้

เวลาจำเป็นจริง ๆ เราก็ถือเอาทุกขเวทนา เป็นต้น หรือ จิตจนตรอกจนมุมด้วยเหตุอันใด เราถือเอาเหตุนั้นเป็นเครื่องพิจารณาทางเดินของปัญญา เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์นั้น ๆ จิตย่อมเกิดความเฉลียวฉลาดขึ้นมา สามารถเอาตัวรอด และเข้าถึงจุดที่ต้องการได้

ตามธรรมดาจิตไม่ค่อยมีความสงบภายในตัวเองเลย การพิจารณาทางปัญญาไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร เวลาพิจารณาไปทีแรกก็ดี เหมือนเป็นปัญญาจริง ๆ ครั้นต่อไป ต่อไปต่อไปก็ค่อยเถลไถลไป จนกลายเป็นสัญญาไปเรื่อย ๆ ราวกับไม่เคยพิจารณาเลย ฉะนั้นท่านจึงสอนให้ทำจิตให้มีความสงบก่อนบ้างแล้ว ค่อยพิจารณาทางด้านปัญญานั้นเหมาะสมอย่างยิ่ง

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า "**สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา. ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ.**" ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก, จิตที่ปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยรอบ" นั่น!

อะไร ๆ ก็ตามก่อนจะดีหรือดีเยี่ยม ต้องได้รับการอบรมมาด้วยดีก่อน ดังสมาธิอบรมปัญญา ปัญญาอบรม หรือ ซักฟอกจิต เป็นต้น ก่อนจะดี หรือ หลุดพ้นได้

เหตุที่ปัญญาจะก้าวเดินได้โดยสะดวก ก็มีสมาธิ คือ ความอุ่นหนาฝาคั่งอยู่ภายในจิตใจ ถ้าจะเทียบถึงธาตุขันธ์ ก็คือ เมื่อธาตุขันธ์ได้รับประทานอาหารพอสมควรแล้ว พักผ่อนนอนหลับให้มีกำลังพอควรแล้ว จะทำหน้าที่การงานอะไรก็ได้

จิตใจไม่เดือดร้อนวุ่นวาย เพราะความหิวโหยบีบบังคับ จิตใจที่มีความสงบ ย่อมไม่หิวโหยต่ออารมณ์ทั้งหลาย ไม่เหมือนจิตใจที่อยู่ตามธรรมดาซึ่งไม่มีความสงบเลย เมื่อจิตใจสงบพอมีกำลังเป็นบาทแห่งวิปัสสนาแล้ว จะพาพิจารณาแยกแยะเรื่องอะไร ปัญญาก็ค่อย ๆ พิจารณาเป็นเหตุเป็นผลไปโดยลำดับลำดา ตามหน้าที่การงานที่พาให้ทำ ปัญญาก็ทำหน้าที่ไปตามงานนั้น ๆ โดยไม่หลบหลีกปลีกตนเถลไถลไปไหน พยายามคิดค้นสิ่งนั้นจนได้เหตุผลต้นปลาย หายสงสัยไปเป็นลำดับ ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในเมื่อมีสมาธิอบรมแล้ว พิจารณาคล่องแคล่วว่องไว ผิดกับใจที่ไม่มีความสงบเป็นพื้นฐานอยู่มาก

นี่เป็นขั้นหนึ่งในการที่จะก้าวออกทางปัญญา แต่กรณีพิเศษที่ว่า ปัญญาอบรมสมาธิ” นั้นก็เคยได้อธิบายไว้แล้วนั่น เมื่อถึงคราวจนตรอกจนมุมเข้าจริง ๆ ปัญญาจะหมุนตัวไปเองในทันทีทันใด และเห็นผลประจักษ์ คือจิตจะหยั่งลงสู่ความสงบโดยลำดับ เพราะอำนาจของปัญญาตีต้อนด้วยความจดจ่อต่อเนื่องกัน อย่างเอาจริงเอาจังในเวลานั้น คือทำแบบเอาเป็นเอาตายเข้าแลก ไม่สนใจกับงานอื่นใดทั้งสิ้น ตั้งหน้าตั้งตาทำธุระหน้าที่อันนั้นในปัจจุบันทันด่วน จนเห็นผลเป็นที่พอใจและประทับใจขึ้นมา

เบื้องต้นของการดำเนินปัญญา ต้องอาศัยสมาธิเป็นหลักตายตัว เพราะสมาธิเป็นสิ่งสำคัญอยู่มากในการหนุนปัญญา แต่พอปัญญาได้ก้าวเดินไปแล้ว เรื่องสมาธิจะค่อยด้อยลงลดลง ไม่ค่อยจะมาสนใจกับสมาธิมากเหมือนแต่ก่อน จิตจะเพลินต่อการพิจารณาไปเรื่อย ๆ

การพิจารณานั้น จะพิจารณาอะไร ก็พิจารณาสิ่งที่มีอยู่กับตัว และใจที่กำลังคิดอยู่นั้นแล ใจติดอะไรเล่า พูดอย่างนี้เราก็ทราบ เฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ธาตุขันธ์ จิตมันติดอยู่ที่นี่จึงค้นคว้าในสิ่งเหล่านี้ให้เห็นชัดเจน คือคลี่คลายออกดูจนเห็นประจักษ์ ครั้งนี้ครั้งนั้นหลายครั้งหลายหน ใจค่อยแจ่มแจ้งประจักษ์ใจไปเอง ทำไมจะไม่เพลิดเพลินในการงานต้องเพลิน ไม่ว่างานนอก งานใน เมื่อทำลงไปเห็นผลประจักษ์โดยลำดับ ๆ ก็ต้องมีความขยันหมั่นเพียรขึ้น แต่ถ้าทำอะไรไม่ได้ผล ก็ย่อมขี้เกียจ ไม่อยากทำ

จิตที่ยังไม่เห็นผลในการพิจารณา ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ต้องได้บังคับบัญชา ทุกข์ยากลำบาก เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าขนาดไหน ก็ต้องบังคับบัญชาให้ทำ ถ้าได้เห็นผลมาครั้งหนึ่ง สองครั้งแล้ว ก็มีแก่ใจไปเอง ต่อไปเมื่อผลสืบเนื่องไปเป็นลำดับ เรื่องความขยันหมั่นเพียร ไม่ต้องบอก เป็นขึ้นมาเอง ภาระหนักเบาเพียงใด ทำได้ทั้งนั้น ไม่มีถอย เพราะผลเป็นเครื่องดึงดูดให้อยากทำ ให้พากเพียร ให้อดทน

ท่านว่า "รสใดที่จะยิ่งกว่ารสแห่งธรรมนั้น ไม่มี ในโลกธาตุนี้!" ท่านจึงว่า "รสแห่งธรรม ชนะซึ่งรสทั้งปวง" คำว่า "ทั้งปวง" นั้น แปลว่า "หมด" พอรสแห่งธรรมได้ปรากฏขึ้นที่ใจแล้ว ก็ทำให้ดูดดื่ม ซึมซาบ หรือ ซาบซึ้ง ที่เต็มไปด้วยความสุข ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน จึงทำให้มีความขยันหมั่นเพียร ที่จะเพิ่มรสขึ้นไปโดยลำดับ เพื่อความรู้ความเห็นให้ซึ้งในธรรมทั้งหลาย นี่แหละความขยันหมั่นเพียรเป็นมาเองอย่างนี้ ไม่เช่นนั้นใจจะดับกิเลส ตัวมีรสชาติอันแหลมคมในหัวใจ ด้วย "มหาสติ มหาปัญญา" ได้อย่างไร

ทีแรกก็ล้มลุกคลุกคลานไป ตั้งได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ล้มไปบ้าง ตั้งได้บ้าง แพ้บ้าง ชนะบ้าง เดากันไป ถูไถกันไป ผิดบ้างถูกบ้างคละเคล้ากันไป ศาสดาของพวกเราก็เคยเป็นมาอย่างนี้ แต่อาศัยความเพียรพยายามก็พ้นได้ เราถูไถด้วยความเพียร ด้วย "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" ให้มากกว่าการหวังพึ่งผู้อื่น

ต่อมาความชนะก็มีมากขึ้น และมากขึ้น จนสุดท้ายคำว่า "แพ้" ไม่ให้มีเลย เอ้า! ให้ตายเสียดีกว่า ถ้าจะแพ้กิเลสตัวนั้นตัวนี้ หรือตัวใดก็ตาม ขอให้ตายเสียดีกว่าที่จะแพ้ ถึงขั้นนี้แล้วเป็นไม่ยอมถอยอย่างเด็ดขาด หัวจะขาด ชีวิตจะดับไปก็ตาม ยอมให้ขาดไป ดับไป ตามโลกอนิจจัง แต่คำว่า "แพ้" จะมีขึ้นมาไม่ได้! ถ้าไม่ตายเสียก่อนเอาชนะกิเลส

นี่ท่านเรียกว่า "ปัญญาเป็นอัตโนมัติ" ไม่เช่นนั้นก็ "มหาสติ มหาปัญญา" ซึ่งออกมาจากปัญญาที่ล้มลุกคลุกคลานนั้นแล แต่เพราะความบำรุง ความส่งเสริม ฝึกหัดอยู่เสมอ ก็ต้องมีความคล่องแคล่วแกล้วกล้าขึ้นเป็นธรรมดา

การพิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ จนแหลกละเอียดก็เพราะปัญญานี้แล "หลง" ก็เพราะความไม่มีปัญญา เครื่องพิจารณา เวลารู้ก็รู้สิ่งที่มีอยู่นี้แหละ ไม่รู้สิ่งใด หลงก็หลงสิ่งที่มีอยู่ เวลารู้ก็รู้ซึ้ง! "อ๋อ! ธรรมวิเศษมีอยู่กับตัว ทำไมแต่ก่อนไม่รู้กัน!" "ทำไมเพิ่งมารู้เดี๋ยวนี้?" ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เพิ่งมาปรากฏในขณะนี้เท่านั้น ธรรมนี้มีอยู่แต่ดั้งเดิม ทำไมไม่รู้? ความรู้ไปอยู่ที่ไหนแต่ก่อน ถึงไม่รู้ไม่เห็น ทำไมเพิ่งมารู้เดี๋ยวนี้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้มีอยู่ตั้งแต่วันเกิด

"นั่น! ฟังซิเป็นอย่างไร" ความหลงของพวกเรา น่าขบขันเจ้าของบ้างไหม? น่าอับอายกิเลสบ้างไหม! ที่ถูกมันต้มตุ๋น มานานแสนนาน ยังเพลินหลงกับมันอยู่ได้! มาเห็นโทษของตัวบ้างไหม? ขณะที่เจอเข้าไป เจอเข้าไป คือเจอว่าความจริงตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้เข้าใจไปเรื่อย ๆ ถ้าลงใจได้จริงอย่างนั้น รู้ตรงไหนมันก็ละ มันก็ถอดถอนออกไปเรื่อย ๆ จนไม่มีอะไรหลงเหลืออยู่ภายในใจได้เลย

ขันธ์ทั้งห้าหมด พระพุทธเจ้าทรงละได้ แน่ะ! ท่านเคยหลงขันธ์ทั้งห้า แล้วท่านมาพิจารณา ก็รู้ขันธ์ทั้งห้า ปล่อยวางขันธ์ทั้งห้า สาวกอรหัต อรหันต์ ท่านก็เคยเป็นนักหลงมาด้วยกัน เช่นเดียวกับพวกเรา การหลงโลก หลงสงสาร ไม่มีใครเกินหน้าพวกมีกิเลส พวกมีกิเลสต้องหลงด้วยกันทั้งนั้น ไม่ทราบว่าใครจะแข่งใคร ใครจะเก่งกว่าใคร มันเท่า ๆ กัน

เราอย่าเข้าใจว่าเรามีกิเลส คนอื่นไม่มีกิเลส เรามีทุกข์ เขาไม่มีทุกข์ เรามันคนโง่ เขาคนฉลาด แต่มันเหมือน ๆ กันนั่นแหละในโลกนี้ เพราะความพากเพียรพยายามอยู่อย่างสม่ำเสมอ สิ่งที่หลงก็ค่อยรู้เข้ามา รู้เข้ามา ค่อยถอดค่อยถอนเข้ามา เช่น ธาตุขันธ์ นี่ก็ไม่ได้ใหญ่โตเท่าภูเขา แต่มันหนาแน่นยิ่งกว่าภูเขา แทงไม่ทะลุง่าย ๆ ยกไม่ขึ้น คือ ยกขึ้นสู่ "ไตรลักษณ์" ยกไม่ขึ้น! "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" ใจมันปีนเกลียวกับ "**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" อยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า "มันหนักมันหนา" จนแทบไม่มีใครสนใจยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ และสับฟันลงด้วยสติปัญญา พอให้กิเลสที่เนื้อหอมของสัตว์ทั้งโลก ซึ่งชอบกันมาก ได้เป็นอาหารอันโอชาของธรรมภายในใจบ้าง

เมื่อปัญญาสอดแทรกเข้าไปโดยลำดับ และทะลุไปหมด พอทะลุขันธ์ห้าแล้ว ยังไม่แล้ว! ต้องทะลุอีก คือทะลุ "อวิชชา" ที่มีอยู่ภายในจิตอีกที ทีนี้โล่งไปหมด! ไม่มีอะไรติด! ที่ติดมันก็ติดอยู่ภายในตัวนี้เท่านั้น ตัวเองติดตัวเอง ตัวเองบังตัวเอง ความโง่บังความรู้ ความฉลาด "อวิชชาบังวิชชา" "กิเลสบังธรรม"

พอใช้ปัญญาพิจารณาค้นคว้าเข้าไป ขุดค้นเข้าไป ขุดค้นเข้าไป เมฆหมอกทั้งหลายที่มีปิดบังอย่างมิดชิดอยู่ภายในใจออกหมดแล้ว ใจก็เบิกกว้าง ยิ่งกว่าท้องฟ้า อวกาศ "**อาโลโก อุทปาทิ**" ใจสว่างโร่ ทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีอะไรปิดบังได้อีก!

นั่น ท่านเรียกว่า "โลกวิทู" รู้แจ้งโลก รู้ที่มันมืด ๆ นี้แหละ ท่านรู้ที่ว่าเป็น "โลกวิทู" "รู้แจ้งโลก" คือรู้ที่นี่เอง ปกติโลกธาตุ โลกขันธ์ เป็นโลกที่มืดที่สุด เป็นโลกที่หนาที่สุด ยิ่งกว่าภูเขา ทำลายไม่แตกง่าย ๆ ภูเขาทั้งลูกเขาทำลายแตกกระจายหมด แต่ธาตุขันธ์นี้ทำลายไม่แตก ต้องเอาสติปัญญาเข้าทำลายโดยสม่ำเสมอไม่ลดละ ภูเขาภูเรานี้จึงจะแตกกระจายได้ โดยไม่สงสัย

ขอย้ำอีกที เมื่อรื้อธาตุ รื้อขันธ์ ออกสู่ความจริง คือ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยความซึ้งภายในจิตแล้ว ข้าศึกก็ไม่มี หมดข้าศึกในขั้นนี้!

เอ้า! ย้อนสติปัญญาเข้าสู่ใจโดยเฉพาะ! กิเลส ตัณหา อาสวะ ไม่มีที่หลบซ่อน แม้อยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ถูกตีต้อนด้วยปัญญาวิ่งเข้าไปสู่จิต ตีต้อนเข้าไปที่จิตอีก เอาให้แหลกไปตาม ๆ กัน แม้จิตจะสูญ ก็ยอมให้สูญ ไม่มีความเสียดายเลยว่าเมื่อจิตถูกการพิจารณาฟาดฟันกิเลส ที่มีอยู่กับจิตโดยเฉพาะแล้ว กลัวจิตจะฉิบหายล่มจมไป ไม่ต้องกลัว!

ความกลัวนั้นแล คือ กิเลสอยู่ที่ตรงนั้น มันไม่อยากให้แตะต้อง จงค้นลงไปที่จิต ฟาดฟันลงไปที่จิตจนแตกกระจาย เวลากิเลสอวิชชาแตกแล้ว จิตไม่แตก มันเป็นเรื่องของกิเลสแตกต่างหาก กิเลสสลายไปต่างหาก จิตไม่ได้สลาย กลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมาทั้งดวง นั่นแล ท่านเรียกว่า “พุทโธ ๆ” แท้ ของผู้บรรลุธรรมขั้นนี้

ทีแรกเราก็นำพระนามของพระพุทธเจ้ามาบริกรรมว่า “พุทโธ ๆ” โดยอาศัยพระนามนี้เป็นเกาะอาศัยของจิต “พุทโธ ๆ” ต่อไป ต่อไปคำว่า “พุทโธ” กับความรู้ของเราก็ค่อยกลมกลืนกันเข้าเป็นลำดับ จนกลายเป็นอันเดียวกันแล้ว คำว่า “พุทโธ”ก็ปล่อยได้ในขณะนั้น นี่ก็เป็น “พุทโธ” ขั้นหนึ่ง

จาก “พุทโธ” ขั้นนี้ ก้าวขึ้นไปจนถึง “พุทโธ” ขั้นบริสุทธิ์หลุดพ้นจาก “อวิชชา” “ตัณหา อาสวะ” ทั้งมวล นั่นเป็น “พุทโธ” ที่แท้จริง, เป็น “ธัมโม” แท้, เป็น “สังโฆ” แท้ พุทธะ ธรรมะ สังฆะ เป็นอันเดียวกันในขณะนั้น

แต่ตามอาการว่า “พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์” นั่นพูดตามหลักสมมุติ ที่โลกสมมุติกัน ท่านก็แยกประเภทออกไป คือ

พระพุทธเจ้า คือ ศาสดาที่ทรงสั่งสอนโลก โดยอาศัยพระธาตุ พระขันธ์ พระสกลกาย ประกาศธรรมสอนโลก อันนี้แหละที่เรียกว่า “พุทธะ” เรือนร่าง “พุทธะ” ก็ได้แก่พระสกลกาย

พระธรรม ก็ได้แก่ “**ธมฺโม ปทีโป**” ที่มีความสว่างกระจ่างแจ้ง อยู่ในพระทัยที่บริสุทธิ์นั้น

พระสงฆ์ ก็คือผู้ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ตามพระพุทธเจ้า นี่ท่านเรียกเป็นประเภท ๆ ก่อน

พอถึงความจริงล้วน ๆ แล้ว คำว่า “พุทธะ ธัมมะ สังฆะ” นั้นก็เป็นอันเดียวกัน คือเป็นธรรมทั้งแท่ง ฉันใดฉันนั้นเหมือนกันหมด อาการไม่มี! อาการพระพุทธเจ้าเป็นอย่าง

นั้น พระธรรมเป็นอย่างนี้ พระสงฆ์เป็นอย่างนั้นไม่มี มีแต่ธรรมล้วน ๆ ภายในจิต คือ สว่างไสวหมดสมมุติ

จะหาอดีต อนาคต กาล สถานที่ใด ๆ ไม่เจอ สมมุติทั้งปวงไม่มีความหมายสำหรับจิตดวงนั้น นั่นแลคือจิตที่พ้นจากสิ่งที่กดถ่วง บรรดาสมมุติน้อยใหญ่ไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตนั้นเลย

นี่คือผลแห่งการรักษา การปฏิบัติจิตใจ บำรุงจิตใจโดยสม่ำเสมอ ยากก็ตาม ง่ายก็ตาม ผ่านไปด้วยความเพียรทั้งนั้น จนกระทั่งถึงจุดหมายปลายทาง ผู้นั้นเป็นผู้พ้นแล้วจากความเป็น "นักจับจองป่าช้า" เป็นนักเกิด นักแก่ เจ็บ ตาย นักแบกทุกข์ให้ลำบากลำบนเป็นผู้พ้นไปแล้ว!

ยังแต่ขันธ์ปัจจุบัน ก็เป็นขันธ์ล้วน ๆ อาการอะไรที่เจ็บปวดตรงนั้นตรงนี้ ก็ทราบไปตามธรรมชาติของมันที่จะต้องเป็นอย่างนั้น จะบังคับให้เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะทางเดินของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต้องเดินไปตามหลักธรรมชาติของเขา! ผู้ที่รู้จริงแล้วก็รู้ตามธรรมชาติของมัน ต่างอันต่างจริง พอถึงวาระสุดท้ายแล้ว ธาตุขันธ์จะทนต่อไปไม่ไหวเหรอ? "ก็ปล่อยทิ้งเสีย" หมดกังวล หายห่วงโดยประการทั้งปวง!

นั่นแล ท่านเรียกว่า "อนุปาทิเสสนิพพาน" ล้วน ๆ ไม่มีสมมุติ คือขันธ์ เป็นต้น เจือปนเลย ฉะนั้นคำว่า "อนุปาทิเสสนิพพาน" จึงหมายถึง จิตที่พ้นจากสมมุติทั้งปวงและพ้นจากความรับผิดชอบในขันธ์โดยประการทั้งปวงแล้ว

ธรรมที่กล่าวมานี้ อยู่ที่ไหน ถ้าไม่อยู่ที่ "ผู้รู้" เวลานี้ ไม่มีที่อยู่ ผู้นี้เป็นผู้รู้ แต่เวลานี้ยังหลงอยู่ ยังไม่สามารถทำความรู้นี้ให้เต็มภูมิ อย่างความรู้ล้วน ๆ ได้ จึงต้องอาศัยการซักฟอก คือ การฝึก การปฏิบัติ การได้ยินได้ฟัง จนกระทั่งเชื่อตัวเองได้ตามความสามารถและบรรลุธรรมเต็มภูมิแล้ว ก็เหมือนกันหมด!

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร จึงยุติแต่เพียงนี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

พุทธบริษัทพึงรู้และปฏิบัติตนอย่างไร

ภาวะสงครามโลก ก็คือ ความทุกข์ ความพินาศ ฉิบหายของสัตว์โลก นั้นมันเกิดเป็นครั้งเป็นคราว ธาตุขันธ์ ใจ กับกิเลสตัณหา เป็นสงครามที่เกิดแก่เราทุกคน มันเกิดอยู่ตลอดเวลา สงครามนี้ใคร ๆ ก็มี ใคร ๆ ก็เกิด ปกติมันอยู่กับธาตุกับขันธ์ อยู่กับจิตใจ

อยู่กับธาตุกับขันธ์ ก็คือ การเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหัวตัวร้อน มีประการต่าง ๆ ที่เรียกว่า "สงครามจำเพาะตัวใครตัวเรา" ต้องใช้ยาเข้าไปปราบ ถ้ายาถูกมันก็หาย ถ้ายาไม่ถูกมันก็ตาย นี่ก็สงคราม คือสงครามธาตุขันธ์

สงครามโลก ก็มีเรื่องธาตุกับขันธ์ ทำลายสมบัติเงินทองต่าง ๆ ทำลายจิตใจของกันและกัน

สงครามภายในระหว่างกิเลสกับใจนั้น ก็เป็นทำนองเดียวกัน ถ้าอันนี้ระงับสงครามโลกก็ไม่เกิด เพราะสงครามภายในใจไม่เกิดชนวน ที่ทำให้เกิดสงครามเพราะกิเลสนี้มีมาก เมื่อลุกลามขึ้นมากน้อยเพียงไรก็แสดงออกมาให้โลกได้เห็นชัดเจน ถ้าสุมอยู่ภายในก็แสดงอยู่ภายในขันธ์ อยู่ภายในจิตใจของแต่ละคน ซึ่งล้วนแต่เรื่องของสงครามทั้งนั้น นี่ควรเรียกว่า "สงครามใต้ดิน" และเป็นสงครามยืดเยื้อเรื้อรังไม่รู้จักสงบและเลิกรากันได้ ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องปราบปราม ดังท่านผู้ได้ชัยชนะเคยปราบปรามมาแล้ว

แต่คำว่า สงครามนี้ มีการต่อสู้กัน จึงเรียกว่า "สงครามในขันธ์" นี้พอจะทราบได้ เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วยปรากฏขึ้นมา ก็เอายามาแก้ไข้หรือปราบกับ นี่ก็มีการต่อสู้ต้านทานกันที่เรียกว่า "สงคราม"

ส่วนสงครามระหว่างใจกับกิเลสนั้น ถ้าไม่มีการแก้ไข ไม่มีการต่อสู้กันเลย ปล่อยให้กิเลสรุกฝ่ายเดียว ก็ไม่มีทางชนะได้ จำต้องปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลายอยู่เรื่อยไปไม่มีจุดหมายปลายทาง ไม่มีที่สิ้นสุดแห่งกองทุกข์ที่มีอยู่ในใจของสัตว์โลก นี้เป็นสิ่งที่น่ากลัวอยู่มาก เพราะฉะนั้นท่านผู้ปฏิบัติธรรม จึงต้องรีบเร่งขวนขวาย ในอันที่จะแก้สิ่งที่เป็นพิษภัยแก่จิตใจของตนให้เบาบางลง การแก้ไขดัดแปลงและถอดถอนนี้ เรียกว่า "การต่อสู้" หรือเรียกว่า "สงคราม" ก็ได้ คือมีการรบ มีการต่อสู้กัน ซึ่งอาจมีได้ทั้งแพ้และชนะ ตามแต่กำลังของฝ่ายใดมีมากกว่ากัน

ถ้าขณะใด เวลาใด วันใด กิเลสมันชนะเรา เราก็ยอมทนทุกข์ทรมานภายในใจ ถ้าเราชนะเราก็มีความผาสุกเย็นใจ กิเลสแพ้หมอบไปชั่วกาลชั่วเวลา เราก็มีความสะดวกสบายใจ ด้วยการชำระ หรือด้วยการต่อสู้กันโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาไปตามสติปัญญา ซึ่งเป็นอุบายแก้หรือปราบปรามกิเลส ถ้ารู้เท่าทันกิเลสมันก็ระงับ และระงับดับลงได้เป็นลำดับ ๆ ถ้าอุบายไม่ทัน มันก็ทำเราให้ได้รับความทุกข์ ลำบากที่เรียกว่า "เจ็บตัวอยู่ภายใน" แต่มักไม่ผูกโกรธ ผูกแค้นเพื่อแก้มือกับมันต่อไป กิเลสจึงไม่แพ้เอาง่าย ๆ และกุมบังเหียนอยู่ตลอดเวลา

อุบายที่จะสู้กับกิเลส ก็คือสติปัญญา เสบียงก็คือความพากเพียรอยู่เสมอ ความอุตส่าห์พยายาม ความอดความทน หนักก็เอาเบาก็สู้ ไม่ถอย นี่คือกองเสบียง เป็นกำลังสติปัญญาเป็นเครื่องมือระงับดับกิเลสทั้งหลาย ให้เบาบางและหมดไปจากใจ นี่เรียกว่า "การต่อสู้กัน ระหว่างกิเลสกับธรรม"

ถ้ามีการต่อสู้กัน ก็ต้องมีการแพ้การชนะกัน ถ้าไม่มีการต่อสู้ หมอบราบไปเลยก็เรียกว่า "ยอมแพ้อย่างราบถ่ายเดียว" ความสุข ความภาคภูมิใจที่จะเกิดขึ้นก็ไม่มี มีแต่ความทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้นจากอำนาจของกิเลสถ่ายเดียว แต่ถ้ามีการต่อสู้กัน แม้จะได้รับความลำบากลำบนในการต่อสู้ เช่นเดียวกับการรบกันในสงครามโลกก็ตาม ก็ยังพอมีทางจะได้ชัยชนะ พอเป็นขวัญใจไปเป็นระยะ ๆ และมีความสุขใจ จากความเพียรที่ได้อุตส่าห์ต่อสู้กับกิเลสเรื่อยมา

"สรณะ" ของพวกเรา คือ **พุทฺธํ** ก็ดี, **ธมฺมํ สงฺฆํ** ก็ดี" ท่านผ่านการสงครามได้ชัยชนะมาแล้วทั้งนั้น พระพุทธเจ้า รบสงคราม ๖ พระพรรษา ธงชัยถึงปรากฏขึ้นมาเป็น "**ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ**" แก่พวกเรา พระสงฆ์สาวก ต่างองค์ก็ต่างเข้าสู่สงคราม ตั้งแต่วันอุปสมบท

เริ่มแรกตั้งแต่อยู่ในฆราวาสเหย้าเรือนมีความมุ่งมั่นต่ออรรถต่อธรรม ประพฤติปฏิบัติจนถึงได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา แล้วตั้งหน้าบำเพ็ญตนเพื่อชำระกิเลส หรือปราบปรามกิเลส ซึ่งมีอยู่ภายในใจให้หมดไปโดยลำดับ ๆ ในสนามรบ คือป่าเขา ลำเนาไพรด้วยความเพียร ซึ่งมีประจำอยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ

อาการแห่งการรบในอิริยาบถต่าง ๆ นั้น ท่านมักทำอยู่ในป่า ในเขา ร่มไม้ ชายป่าชายเขา ในถ้ำเงื้อมผา ที่เห็นว่าเหมาะสมกับการรบ หรือการต่อสู้กับกิเลสของแต่ละองค์ ๆ ที่จะเลือกหาเอาตามอัธยาศัย

อุบายวิธีที่สำคัญ คือสติปัญญา มีความพากเพียรเป็นเครื่องสนับสนุนอยู่ตลอดมา จึงได้ปรากฏองค์เป็น **"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** คือ ผู้ชนะในสงครามระหว่าง กิเลสกับจิต หรือระหว่างกิเลสกับธรรม ได้ครองบรมสุขภายในใจ และปรากฏเป็น "สรณะที่สาม" ขึ้นมาเป็นคำว่า **"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"**

ทั้ง "สามรัตนะ" นี้ได้ผ่านสงครามมาแล้วอย่างเต็มที่ บางองค์เอาชีวิตเข้าแลก เพราะการต่อสู้ ซึ่งมียากง่ายต่างกัน จึงได้ชัยชนะมา

เราซึ่งเป็นพุทธบริษัท ไม่ได้ก้าวเข้าสู่สงครามเลย มีแต่ยอมแพ้อย่างราบไป ตลอดเวลานั้น คำว่า "พุทธบริษัท" ก็ไม่มีความหมายอะไรเลย! ฉะนั้นเพื่อให้คำว่า "พุทธบริษัท" ซึ่งได้แก่ลูกเต้าเหล่ากอของพระพุทธเจ้ามีความหมายเด่นขึ้น ก็ต้องมีการต่อสู้ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ดังเราทั้งหลายมาบำเพ็ญกันอยู่เวลานี้ อันเป็นความชอบธรรมในนามของพุทธบริษัท

การมาสู่สถานที่บำเพ็ญนี้ ใคร ๆ ก็ต้องทราบว่าไม่ใช่วิมาน และจะขึ้นสู่ "วิมาน" ตามสมมุตินิยมกัน แต่ทราบกันแล้วว่าเข้ามาสู่สถานที่ลำบากทรมานตน! จะอยู่เหมือนอยู่บ้านอยู่เรือน นอนสะดวกสบาย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของทิพย์นั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ หรือ "ป่า" ในบ้านเราก็ไม่มี เรามาอยู่ในป่านี้อันเต็มไปด้วยสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่พึงปรารถนา เช่น ขวากหนาม ตลอดสิ่งรกรุงรังทั้งหลาย ทุกสิ่งทุกอย่างมักขาดแคลนตาม ๆ กัน แต่เราก็ไม่เห็น "ว่า" ทำให้เกิดความทุกข์ลำบากภายในใจ

เราตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติกำจัดกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในใจ ด้วยความรื่นเริงบันเทิงและความพออกพอใจ ชื่อว่าเราดำเนินตามรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า และชื่อว่าเราเป็น "ผู้กำลังรบ" ในสงคราม ระหว่างกิเลสกับธรรม โดยถือใจเป็นสนามรบ ข้าศึกและธรรม มีอยู่ที่ใจนี้ทั้งสองอย่าง ธรรมก็มีอยู่ที่ใจ กิเลสก็มีอยู่ที่ใจ การรบกันก็รบที่นี่

ฉะนั้นในขณะที่รบพุ่งชิงชัยกับกิเลส จิตใจจึงรู้สึกว่ามีความทุกข์ลำบากเป็นธรรมดา เพราะเป็นสนามรบของกิเลสและธรรม ซึ่งรบกันอยู่ในสถานที่นี้ เรายอมรับในเรื่องความลำบากลำบน ผลที่จะพึงเกิดขึ้นจากความลำบาก เพราะความพากเพียรในการรบกับกิเลส ก็คือ "ความสงบสุขภายในใจ" ในวาระต่อไป

เมื่อมีความท้อแท้อ่อนแอเกิดขึ้น หรือมีความท้อถอย มีความอิดหนาระอาใจ ต่อความพากเพียรเกิดขึ้น พึงระลึกถึง "ธงชัยของพระพุทธเจ้า" ท่านเขียนไว้ในสูตร ว่า

"อิติปิโส ภควา หรืออรญฺเญ รุกฺขมูเล วา สุญฺญาคาเรว ภิกฺขโว" ที่ท่านสอนพระว่า "เธอทั้งหลาย ไปอยู่ในรุกขมูลร่มไม้ก็ดี ในเรือนว่างก็ดี หากมีความขลาดความกลัว

เกิดขึ้น พึงระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา น้อมเข้ามาให้สนิทติดแนบอยู่กับใจแล้ว ภัยทั้งหลายก็จะหายไป คือความกลัวที่เกิดขึ้นภายในจิตใจนั้น จะค่อยเบาและหายไป" ท่านว่า

"โน เจ พุทฺธํ สเรยฺยาถ, อถ ธมฺมํ สเรยฺยาถ" หากระลึกถึงพระพุทธเจ้า ความกลัวภัยนั้นยังไม่หายไป ก็ให้พึงระลึกถึงพระธรรม แล้วภัยทั้งหลายจะระงับไป หรือความกลัวซึ่งมีอยู่ภายในใจจะหายไป เมื่อระลึกถึงพระธรรม (ความกลัว) ยังไม่หายไป พึงระลึกถึงพระสงฆ์เถิด ภัยทั้งหลายจะหายไป"

"นี่เป็นหลักยึดของใจที่จะให้เกิดชัยชนะ ให้เกิดความมั่นใจ ให้เธอทั้งหลายยึดนี้เป็นหลักใจ เมื่ออยู่ในสถานที่เปลี่ยว เช่น รุกขมูลร่มไม้ หรือเรือนว่าง ในป่าในเขาที่ใดก็ตาม พึงยึดถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ที่เป็นรัตนะใดก็ตาม เป็นหลักภายในจิตใจ พวกเธอทั้งหลายจะมีชัยชนะ ความหวาดกลัวทั้งหลายจะไม่เข้ามาราวีจิตใจ และถึงชัยชนะไปโดยลำดับ" นี่เป็นพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระในครั้งพุทธกาล

ครั้งพุทธกาลกับครั้งนี้ ก็คือ พระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน เราก็คือ พุทธบริษัท ซึ่งเป็นคนเช่นเดียวกันกับครั้งพุทธกาล การระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็น "องค์รัตนะ" อันเดียวกัน จึงเป็นการเหมาะสมตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

เราอยู่ในสถานที่ใด หากว่าเกิดความท้อแท้อ่อนแอขึ้นมา ให้ระลึกถึงปฏิปทาของพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินมา ท่านดำเนินอย่างไร ท่านถึงได้เป็น "พระศาสดา"? ท่านดำเนินด้วยความท้อแท้อ่อนแอ ดำเนินด้วยความท้อถอยอย่างนี้ หรือดำเนินแบบไหน?

พึงระลึกอย่างนี้เสมอ เมื่อเอาท่านผู้ดี ผู้มีชัยชนะ มาเป็นที่ระลึก จิตใจเราย่อมคืบหน้า หรือคล้อยตามนั้น ไม่ให้กิเลสหรือความท้อแท้อ่อนแอ ฉุดลากไปได้ง่าย ๆ และระลึกถึงพระธรรม หรือพระสงฆ์ เป็นหลักยึด

"พระธรรม" ท่านว่า "เป็นของประเสริฐเลิศโลก" ความขี้เกียจอ่อนแอ ความท้อถอยเหล่านี้ เป็นของประเสริฐหรือไม่ เราทำไมจึงคล้อยตามและเชื่อถือและพอใจกับความขี้เกียจมักง่าย ความอ่อนแอนี้นักหนา! "ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นของประเสริฐแล้ว โลกที่เต็มไปด้วยสิ่งเหล่านี้ ทำไมจึงไม่ประเสริฐเล่า? เราควรจะยึดอันใดเป็นหลัก และควรจะปล่อยอันใด ยึดอันใด?" อันเป็นความถูกต้องเหมาะสมกับเราผู้เป็นนักรบ

เมื่อเหตุผลเครื่องยืนยันพร้อมแล้ว ใจก็ต้องปล่อยสิ่งที่ไม่ดี และยึดความเข้มแข็งอันเป็นของดี เพื่อเข้าถึงธรรม อันเป็นของประเสริฐให้มั่นคงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

“สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ” ของพวกเราท่านท้อแท้อ่อนแอหรือ ความท้อแท้อ่อนแอนี่กับ **สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** เข้ากันได้ไหม ความท้อแท้อ่อนแออันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นเครื่องทำลาย “สรณะ” ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจให้สูญไปเหล่านี้ เป็นเครื่องเตือนตัวเอง พร่ำสอนตัวเอง เพื่อต่อสู้กันระหว่างกิเลสกับธรรม หรือกิเลสกับสติปัญญา

ความโง่เขลา คือกิเลส แต่มันฉลาดสำหรับกล่อมคนให้เคลิ้มหลับ ตัวมันเองไม่โง่ แต่คนที่ไปเชื่อมันนั้นโง่ คนที่เชื่อมันก็หยาบ คนที่เชื่อมันก็ขี้เกียจอ่อนแอถอยหลัง

แต่คนที่เชื่อ “ธรรม” ย่อมแก้สิ่งเหล่านี้ออกได้ แล้วขยับตัวเลื่อนฐานะของจิตขึ้นโดยลำดับ ๆ เพราะฉะนั้นการเชื่อธรรมจึงจะทำให้เรามีคุณค่า มีสาระขึ้นไปโดยไม่มีขอบเขตจำกัด

การปฏิบัติธรรมมีความลำบากมากแต่ครั้งพุทธกาลมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเดินทางสายเดียวกัน เพราะการสู้รบกับกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งเหนียวแน่นและฝังลึกภายในใจ จะเอาความสะดวกสบายมาจากที่ไหน แม้แต่การทำงานธรรมดาก็ยังลำบาก การต่อสู้กับกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งเหนียวแน่นทนทานที่สุดภายในใจ และเป็นสิ่งที่ถือกรรมสิทธิ์ในหัวใจคนมานาน ทั้งเคยเป็น “ศาสดาจารย์ ของวัฏจักร” นี้มาไม่รู้กี่กัปกี่กัลป์ในใจดวงหนึ่ง ๆ เราจะกำจัดปัดเป่าหรือชำระมันออกได้อย่างง่ายดายเหมือนปอกกล้วยได้อย่างไร เพราะกิเลสไม่ใช่กล้วยพอจะปอกกันได้ง่าย ๆ นี่ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องตะเกียกตะกาย จึงต้องพยายามสุดกำลังความสามารถ ทั้งสติปัญญา ทั้งความพากเพียรด้านต่าง ๆ ที่จะให้เป็นไปตามอรรถตามธรรม เพื่อสิ่งเหล่านี้จะได้ลดน้อยและหมดสิ้นไป ความสุข ความสำราญบานใจปรากฏขึ้นแก่เรา ผู้ดำเนินตามหลักธรรมแห่งพุทธบริษัทอันเป็นหลักใหญ่ที่เราจะพึงดำเนิน พึงระลึกไว้เสมอในการปฏิบัติธรรม เพราะกิเลสนั้นคอยกระซิบหลอกอยู่ตลอดเวลา นั่ง นอน ยืน เดิน ในอิริยาบถใด กิเลสจะต้องคอยกระซิบตามอุบายของมันอยู่เสมอ

ถ้าผู้ปฏิบัติประมาทนอนใจ ผลิตธรรม หรือสติปัญญาไม่ทัน ก็จะต้องคล้อยตามกิเลส และหลงไปโดยไม่รู้สึกตัว ถ้าอาศัยสติปัญญาอยู่เสมอ อะไรกระซิบขึ้นมา เป็นเรื่องของกิเลสเราก็ทราบ เป็นเรื่องของธรรมเราก็ทราบ พอมีทางแก้ไขหรือหลบหลีกกันไปได้

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายก็ดี ท่านสมบุกสมบันลำบากตรากตรำมาจนสุดชีวิตจิตใจแทบจะไปไม่รอด แต่ก็หลุดพ้นมาได้เพราะความเพียรกล้าไม่ล่าถอย จึงนับว่าเป็น **“พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ”** ของพวกเรา ที่องอาจกล้าหาญเหนือ “ไตรภพ” เรียนจบกลมารยาของกิเลสทั้งสามโลกธาตุ เราผู้ดำเนินตามท่านซึ่งอยู่ในแนวรบอัน

เดียวกัน ก็ต้องมีความลำบากลำบนเป็นธรรมดา แต่ไม่ยอมถอย บางครั้งต้องเอาชีวิตเข้าประกันเลย เป็นก็เป็น ตายก็ตาย แต่สิ่งที่มุ่งหมายนั้น อย่างไรก็ต้องให้ติดมือมา ไม่ติดมือมาก็ให้ตายในสนามรบ ถ้าไม่ตายก็ให้ได้ชัยชนะ บางครั้งต้องเป็นอย่างนั้น สำหรับผู้ต้องการธรรมอันประเสริฐมาครองใจ

ถ้าเอาความอ่อนแอมาเป็นหลัก มาเป็นเครื่องยึด เช่นที่เคยเป็นอยู่แล้ว ก็เป็นอย่างเราๆ ท่านๆ ไม่มีใครผิดแผกแปลกต่างจากใคร เพราะสิ่งเหล่านี้มันมีเหมือนกัน มันเป็นสิ่งจอมปลอม หลอกลวงเหมือนกัน คนจึงเป็นเหมือนๆ กัน ไม่มีใครดียิ่งกว่าใครไปได้ ถ้าไม่แก้สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่จอมปลอมนี้ออกไปจากใจได้ ใจจะหาความเด่นดวงไม่ได้เลย

จิตนี้อยู่กับตัว คือความรู้ รู้อยู่กับตัว กิเลสก็แทรกอยู่กับความรู้นี้ และคอยกระซิบความรู้นี้ให้เป็นไปต่างๆ ในแง่ที่เป็นไปในทางต่ำเสมอ

สติปัญญาเป็นเครื่องกำจัด เป็นเครื่องกั้นกางกีดขวางสิ่งเหล่านี้ ที่เป็นของไม่ดีให้ผ่านพ้นออกไปได้ จิตใจจะได้สว่างกระจ่างแจ้งเด่นดวงขึ้นโดยลำดับๆ มองเห็นอรรถเห็นธรรม มองเห็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ มองเห็นสุขว่าเป็นสุข มองเห็นสาระว่าเป็นสาระ มองเห็นสิ่งที่ไร้สาระว่าเป็นของไร้สาระโดยความจริง และประสบพบเห็นความสุขความเจริญภายในใจ

นี่เป็นหลักใหญ่แห่งการประพฤติธรรม ท่านเคยประพฤติมาอย่างนี้ เราก็ต้องประพฤติอย่างนี้ เพราะทางดำเนินเพื่ออรรถเพื่อธรรม ก็ต้องเหยียบย่ำทำลายหรือฝ่าฝืนกิเลส คำว่า “กิเลส” ก็เหมือนขวากหนาม ต้องคอยทิ่มแทงเราอยู่เสมอ การแก้ไขกิเลสจึงเป็นการลำบากบ้างเป็นธรรมดา แต่ไม่ควรจะถือเอามาเป็นอุปสรรค

“ความตาย” นั้นน่ะ “ขวางหน้า” อยู่แล้วด้วยกันทุกคน! เราอยู่ด้วยกัน เฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ ก็ล้วนมีความตายเต็มตัวด้วยกัน ไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่ากัน ความตายเต็มร่างกาย และทุกวินาทีที่เรามานั่งอยู่ที่นี่ ก็เรียกว่า “ก้าวไปทุกชั่วโมง” กาลเวลากินเข้าไปเรื่อยๆ เป็นวินาที เป็นนาที เป็นชั่วโมง เป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี เข้าไป เข้าไปจนถึงจุดแห่งความตาย แล้วก็ตายได้ด้วยกัน

อยู่ด้วยกัน แม้จะรักชอบกันขนาดไหน ความตายมันก็ไม่ได้ไว้หน้าใครทั้งนั้น ถึงกาลแล้วก็ต้องพลัดพรากจากกันไป ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนว่า

สพฺเพ สตฺตา อันว่าสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น

อเวรา โหนฺตุ จงอย่าได้คาดเวร จงอย่าได้มีเวรแก่กันและกัน

อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ จงอย่าได้พยาบาท อาฆาต อย่าได้เบียดเบียนกัน

"อนีฆา โหนฺตุ สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ" จงอย่าได้เกลียดหน่าย ชังกัน จงทำตนไปสู่ความสุขโดยทั่วกันเทอญฯ

ที่ท่านสอนให้สัตว์ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ให้เห็นอกเห็นใจกัน ให้มีความเมตตาสงสารซึ่งกันและกัน เพราะอย่างไรก็เหมือนสัตว์ที่เขาตีตราไว้แล้วนั่นน่ะ เห็นเขาใส่รถไปก็ดี ไล่ไปก็ดี ตามถนนหนทาง เขาตีตราไว้แล้ว "โอ้ สัตว์ตัวนี้จะตายวันนั้น สัตว์ตัวนี้จะตายวันพรุ่งนี้" เขาบอกไว้แล้ว และตีตราส่งออกมาเรื่อย ๆ จากนั้นก็ไล่เข้าโรงฆ่าสัตว์ ชีวิตเป็นอัน "จบกัน" ที่นั่น !

พวกเราเขาก็ตีตราไว้แล้ว จะว่าอย่างไร คนนี้วันนั้น คนนั้นเดือนนั้น คนนั้นปีนั้น ตีตราไว้หมด เป็นแต่เพียงตรานี้ไม่เหมือนกับตราที่เขาตีกับวัว กับหมู กับสัตว์ต่าง ๆ เท่านั้น คนและสัตว์ก็มีตราหมดทุกตัวอยู่แล้ว จึงไม่ควรประมาท ควรรีบเร่งขวนขวายบำเพ็ญเสียแต่บัดนี้!

คุณงามความดีเป็นสมบัติของเรา ร่างกายนั้นมอบให้เป็นสมบัติของ "พระยามัจจุราช" คือ ความแตกความสลาย ความตาย ปล่อยให้เขาไป! อย่าไปเสียดาย อย่าไปหึงหวง หึงหวงก็เป็นความลำบากลำบนไปเปล่า ๆ ปล่อยตามความเป็นจริงนั้น ๆ เป็นความสะดวกสบาย สมกับผู้เรียนธรรม ให้รู้ตามเป็นจริง ปล่อยให้เป็นไปตามสภาพของ "โลกอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา" ในตัวของเรานี้เป็น "โลกของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา"! ปล่อยลงตามสภาพของเขา ด้วยสติปัญญาที่พิจารณาเห็นชอบแล้ว จิตใจเราก็ปล่อยวาง ไม่เห็นต้องยุ่งเหยิงกับภาระอันหนัก ซึ่งเป็นสมบัติของ "โลกไตรลักษณ์" หรือ "อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา"

จิต ที่เรียนรู้รอบตัวแล้วก็ไม่หนักใจ มีแต่ความ เบาบาง สว่างกระจ่างแจ้ง สลัดปัดทิ้งสิ่งพัวพันได้หมด จิตก็เป็น"วิมุตติ" คือความหลุดพ้นจาก "โลกไตรลักษณ์" นั่นแลท่านเรียกว่า "นิพพาน" จะเรียกอะไรก็ได้ พอถึงขั้นนั้นแล้วสบายทั้งนั้นแหละ ฉะนั้นขอให้ทุก ๆ ท่านนำไปประพฤติปฏิบัติ

เอาละขอยุติแต่เพียงนี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

พุทธะ ธรรมะ สังฆะ เป็นโอสถ

คนแทบทั้งโลกมีความเห็นอันเดียวกัน และจากความเห็นอันเดียวกัน คำพูดก็เป็นเหมือนๆ กันว่า "ถ้าชาติหน้ามี ขอให้เป็นอย่างนั้นๆ !" ทำไมจึงพูดอย่างนั้น? ก็เพราะเข้าใจว่า ชาติหน้าไม่มี ภพหน้าไม่มีนั่นเอง มีแต่ความสิ้นหวังความหมดหวังเต็มหัวใจทั้งๆ ที่ ตัวจิต "ผู้พาให้เกิด ตาย" สืบเนื่องกันโดยลำดับ ก็คือ "ตัวภพ, ตัวชาติ" เต็มตัวอยู่แล้ว เป็นเพียงจิตไม่ทราบความเป็นมาของตนเท่านั้น จึงทำให้เกิดความรู้ความเห็นไปว่า "ถ้าภพหน้า ชาติหน้ามี ขอให้เป็นอย่างนั้นๆ" ที่คิดหรือพูดอย่างนี้ก็เพราะเข้าใจว่า ภพหน้า ชาติหน้า ไม่มีนั่นเอง

นี่คือ ความคิด ความสำคัญของคนส่วนมากเป็นอย่างนี้ โดยไม่มีหลักประกันรับรองแต่อย่างใด เป็นความคิดเห็นอย่างลอยๆ แต่เชื่อเอาเป็นจริงเป็นจัง ไม่สนใจจะถอนเลย จึงจัดว่าเป็นความเห็นที่ทำลายตัวเองอย่างช่วยไม่ได้ ถ้าไม่ค้นหาความจริงจาก "ศาสนธรรม" ที่ยืนยันความเกิด ความตายของสัตว์โลกอยู่แล้ว ด้วยการปฏิบัติธรรมดังที่พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายดำเนินมา

ความจริง อัตภาพร่างกายของคนและสัตว์แต่ละราย ก็คือ ตัวภพ ตัวชาติ อยู่แล้ว ซึ่งเกิด ตาย ถ่ายเทมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่พาให้โลกเกิด ตาย ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้ ก็คือ "อวิชชา" แปลว่า รู้แบบงูๆ ปลาๆ ดังเราๆ ท่านๆ นี้แล ไม่อาจรู้ความเป็นมาและความจะเป็นไปในภพชาติต่อไปของตน รู้เพียงความเป็นอยู่นี้เท่านั้น ว่าตนเป็น "คน" แต่ไม่รู้ว่ามาจากภพใด กำเนิดอะไร ทั้งนี้เพราะ "อวิชชา" พาให้หลง พาให้เกิด แต่มิได้พาให้สูญ และมิได้ปิดทางภพหน้า ชาติหน้า ไม่ให้สัตว์ไปเกิด อวิชชาเปิดไว้เสมอ แต่ปิดมิให้สัตว์โลกรู้ ว่าภพหน้าชาติหน้ามีอยู่ การปิดมิให้สัตว์โลกรู้ว่าภพหน้าชาติหน้ามี ก็คือกลอุบายลวงสัตว์โลกอยู่โดยดี ฉะนั้นจึงพากันเคลิ้มหลับตามเพลงลูกทุ่งของอวิชชากล่อม

ใจความของเพลง "อวิชชา" ที่สัตว์โลกเคลิบเคลิ้มและรับมา เล่าสู่กันฟังว่า "ภพหน้า ชาติหน้าไม่มี ตายแล้วก็สูญพันธุ์กันไปเลย ไม่ได้เกิดอีก"

แต่กรุณาย้อนมาคิดดู สัตว์ที่เกิดมาเป็นประจำทุกเวลา เฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์นับวันมากขึ้นทุกวันเวลา เมื่อดูตามนี้มันขัดกันไหม กับความเห็นที่ว่า ภพหน้า ชาติหน้าไม่มี ตาย

แล้วสูญพันธุ์น่ะ? ดูมันขัดมันขวางกันจนเกินกว่าจะหลงเชื่ออวิชชาจนลืมนึกลืมฝัน ไม่ลืมหู ลืมตาดูความจริง คือใจอันเป็นตัวภพตัวชาติ พาให้เกิด ตาย กันบ้างเลย

"อวิชชา" ที่พาให้เกิด ตาย อยู่กับใจ ผู้เป็นเชื้อ รังแห่งภพชาติจึงคือใจโดยแท้ รู้ "อวิชชา" เมื่อใด ถึงจะทราบโดยสมบูรณ์ว่า "ภพหน้า ชาติหน้า มีแก่สัตว์โลก" เพราะมีเครื่องยืนยันว่า "อวิชชา" เป็นตัวการพาให้เกิดตาย อวิชชาหมดจากใจ ใจก็บริสุทธิ์ ไม่มีผู้พาให้เกิดตาย แต่ไม่ได้สูญ และไม่ใช่มีอยู่แบบโลกเข้าใจกัน แต่มีแบบ "วิมุตติ" ที่นอกสมมุติแล้ว ซึ่งใครๆ ในไตรโลกธาตุไม่อาจคาดหมายและด้นเดาได้ เพราะไม่ใช่วิสัยจะคาดหมาย เหมือนสมมุติทั่ว ๆ ไป

การปฏิบัติธรรม ก็เพื่อรู้เรื่องของตัวโดยชัดแจ้งนั่นแล สิ่งที่กล่าวมานี้ มี "อวิชชา" เป็นต้น เป็นของมีอยู่ในตัว ในใจเราทุกคน มี "วิชชา" ของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่จะสามารถเปิดสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลาย ซึ่งปิดบังจิตใจอย่างมิดชิดจนไม่รู้เนื้อรู้ตัวนี้ ให้เปิดเผยออกมาตามความเป็นจริงได้ และ "ละ" ได้ตามความจริงก็มี "ธรรมของพระพุทธเจ้า" นี่เท่านั้น อย่างอื่นยังมองไม่เห็น ใครๆ อย่าไปหาญมองหาญคว้า ถ้าไม่อยากเจอ "น้ำเหลว" น่ะ จะว่าไม่บอก

"มรรคแปด" ท่านเรียกว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" คือทางสายกลาง กลางต่อจุดมุ่งหมาย กลางต่อความจริง จึงไม่เป็นธรรมที่ล้าสมัย ดังคนที่ไม่มีสมัยไร้สาระพูดอยู่เสมอ แต่เป็นสิ่งที่ทันกับเหตุการณ์เสมอไป ไม่เช่นนั้นท่านก็ไม่เรียกว่า "มัชฌิมา" คือศูนย์กลางที่พร้อมจะรับเหตุการณ์ดีชั่วอยู่เสมอ ไม่มีคำว่า "ผิดพลาด หรือไม่ทันกิเลสชนิดใดชนิดหนึ่ง" แต่ "มัชฌิมาปฏิปทา" ปราบได้ทุกชนิด จนกิเลสทุกประเภทดับสนิทในพระทัยและสะเทือนโลก จึงทรงประกาศธรรมนี้สอนสัตว์โลก เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

ท่านแสดงเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็คือพูดเรื่องของทุกข์อันสำคัญ ที่เกิดขึ้นในสี่วาระ ซึ่งล้วนเป็นเรื่อง "ทุกข์ในอริยสัจสี่" พูดอย่างนี้ก็กระเทือนไปทั่วโลกธาตุอยู่แล้ว **"ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา"** นี้ ที่เป็นอยู่ในธาตุในขันธ์ของสัตว์ และบุคคลทั่วๆ ไป เป็นแต่สัตว์ไม่ทราบเรื่อง "สมมุติ" กว้างขวางละเอียดลออเหมือนอย่างพวกมนุษย์เรา ความจริงก็มีเต็มตัวเช่นเดียวกัน แต่เขาไม่ใช่สัตว์ "ขี้บ่น" เหมือนมนุษย์ ซึ่งเป็นจอมโลกในการบ่น แทบยาที่นำมารักษา สู้ไม่ได้

มนุษย์เราทราบในสิ่งเหล่านี้ได้ดี ศาสนาจึงควรแก่มนุษย์ที่จะพึงปฏิบัติ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงสอนเรื่องของ "ทุกข์" เป็นอย่างนี้ๆ แก่มนุษย์ ใน "อริยสัจสี่" ท่านแสดงไว้ใน "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" **สมุทัย อริยสจฺจํ** คืออะไร ? **"นนฺทิราคสหคตา**

ตตฺร ตตฺราภินนฺทินี เสยฺยถีทํ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา" ความเพลิดเพลินด้วยอำนาจราคะตัณหาทั้งสามนี้ เป็นเหตุให้สัตว์ลุ่มหลงลืมตัว ไม่มีวันเวลาสร่างซา ถ้าไม่บรรเทา หรือแก้มันเสียบ้าง พอมีความสงบเย็นใจ ด้วยธรรมเครื่องซักฟอกหรือกำจัดให้หมดไป

สามอย่างนี้เป็นรากใหญ่ เป็นส่วนใหญ่ของกิเลสทั้งหลาย ท่านก็แสดงว่า อยู่ที่จิตนี้ ไม่ได้แสดงว่าอยู่ที่ไหน ผู้ฟังเมื่อเอาจิต คือผู้รู้ตั้งไว้ดีแล้ว จะทราบความจริงที่ท่านแสดงเรื่องของกิเลส ซึ่งมีอยู่กับตัวไปทุกระยะ มันเป็นอยู่ มีอยู่กับจิตกับกายของเรานี้ด้วยกันทั้งนั้น เช่น "**ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา**" เป็นต้น ก็คือ ร่างกายเป็นผู้เกิด ผู้แก่ แต่ใจเป็นผู้รับทุกข์ทั้งมวล ความเกิดเป็นทุกข์ ก็หมายถึง จิตใจของผู้รับทราบนั้นเองเป็นทุกข์ ไม่ได้หมายถึงร่างกายเป็นทุกข์ ร่างกายไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร นอกจากจิตจะเป็นผู้รับทราบให้เท่านั้น ความรับทราบของจิต ในขณะเดียวกันก็รับความทุกข์ด้วย

ชาติปิ ทุกฺขา คือจิตผู้มาก่อกำเนิดเกิดขึ้นมา เป็นผู้รับผิดชอบ เป็นผู้ทุกข์ แต่ท่านแยกออกมาว่า "สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นทุกข์" ให้จิตได้เห็นโทษในสิ่งเหล่านี้เต็มที่ จะได้ไม่ลุ่มหลงและเป็นทุกข์ไปตาม "**ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ**" คือ เกิดก็เป็นทุกข์ แก่ ชราภาพ ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ให้เห็นโทษแห่งความทุกข์นี้ เพื่อจะได้ถอดอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นนั่นเสีย ไม่ใช่เพื่ออะไร ก็ร่างกายส่วนต่างๆ มิใช่ "ธาตุรู้" พอจะรับรู้และเสวยเวทนา ฉะนั้นที่ท่านว่า "**ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา**" จึงเพื่อจิต ผู้เป็นเจ้าของนั่นเอง ให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ระหว่างกายกับจิตที่เกี่ยวเนื่องกัน

ที่ท่านแสดงไว้ใน "อนัตตลักขณสูตร" ก็เหมือนกันว่า "สิ่งนั้นเสียดแทง สิ่งนี้เสียดแทง มันเป็นไปเพื่อความอาพาธ หรือเป็นไปเพื่ออะไรก็ตาม ความเป็นไปนั้นๆ เมื่ออะไรผิดปกติ ก็เสียดแทงเข้ามาที่ใจ เสียดแทงมาที่ใจ ใจเป็นผู้รับเคราะห์ทั้งหมด และให้เห็นโทษในสิ่งนั้นๆ ด้วย ให้เห็นความหลงของตน ที่ไปเกี่ยวข้องผูกพันเขาด้วย

เทศน์นี้ไม่มีหนีจากจิต เทศน์อยู่ในจิตล้วนๆ เพราะเรื่องทั้งปวงเป็นเรื่องของจิต ซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้หลง ร่างกายมิใช่ผู้รู้ มิใช่ผู้หลง จึงไม่จำเป็นต้องสอนเขาให้เป็นอะไร นอกจากเป็นร่างกาย ตามที่สมมุติให้เท่านั้น

ในข้อที่สามท่านว่า "**นิโรธ อริยสจฺจํ**" ที่พึงทำให้แจ้ง ซึ่ง "นิโรธ" ความดับทุกข์ อะไรจะเป็นเครื่องทำ "นิโรธ" ให้แจ้ง ถ้าไม่ใช่ "มรรค" มีสมาธิ สติปัญญา เป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมเกี่ยวโยงกัน "มรรค" อะไรเป็นสำคัญ? คือ "สัมมาทิฏฐิ" "สัมมาสังกัปโป" ได้แก่ "องค์ปัญญา" ต้องเป็นผู้นำเสมอ คนฉลาดต้องเป็นหัวหน้างาน เอาคนโง่ไปเป็น

หัวหน้างานไม่ได้ จะทำให้งานแหลกเหลวป่นปี้ไปหมด ผลได้ไม่ค่อยมี แล้วยังทำให้งานนั้นเสียไปด้วย จึงต้องเอาคนฉลาดเป็นหัวหน้างาน ใน “มรรคแปด” “สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป” ท่านก็เอา “ปัญญา” เป็นผู้นำหน้า

“สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ” ที่จะ “ชอบ” ไปได้ ก็ต้องมีปัญญาเป็นผู้ควบคุม “สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ” ก็เหมือนกัน คือต้องมี “ปัญญา” เคลือบแฝงอยู่ด้วยเช่นกัน ไม่ยังงั้นจะเป็น “สมาธิหัวตอ” หรือเป็น “สมาธิมังกี้ (ลิง)” โดดไปนอกโลก ไปสู่สวรรค์ พรหมโลก กระทั่งนิพพาน ทั้งๆ ที่กิเลสยังพอกพูนเต็มหัวใจ กลายเป็นสมาธิที่น่าสังเวชเอ็นดู ทั้งที่เจ้าตัวภูมิใจ โอ่อ่า สง่าผ่าเผย แทบจะเหาะจะบิน ทั้งที่ไม่มีปีก

“สัมมาสติ” คือ ระลึกชอบ ระลึกชอบ ระลึกที่ไหน ระลึกชอบ ใคร ๆ ก็ทราบว่าคืออะไร แล้วระลึกที่ไหน ถึงจะเรียกว่า “ชอบ”? ระลึกใน “สติปัฏฐานสี่” คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ก็ย้อนเข้ามาอยู่ที่นี่ (จิต) อีกนั่นแหละ สัจจะ ซ้อน สัจจะ! ฉะนั้น “สัจธรรม” กับ “สติปัฏฐาน” จึงใช้แทนก็ได้ในวงปฏิบัติ

“สัมมาสมาธิ” เมื่อระลึกชอบแล้ว สัมมาสมาธิก็สงบโดยชอบ ไม่ใช่เที่ยวรู้นั้นรู้นี้หลวกลวงตนเอง โดยไม่มี “สติ ปัญญา” เป็นเครื่องควบคุมคุ้มกัน กลั่นกรองสิ่งเหล่านั้นว่า ผิด หรือ ถูก

“มรรคแปด” เหล่านี้แล เป็นกุญแจเปิดพระนิพพาน! ที่ว่า “การทำพระนิพพานให้แจ้ง” ก็ทำด้วยข้อปฏิบัติ ด้วย “สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปโป จนกระทั่ง สัมมาสมาธิ” อาการแห่งการกระทำทั้ง ๘ นี้ เป็นการทำพระนิพพานให้แจ้ง

“นิโรธ” คือ ความดับทุกข์ นั่นดับได้ ถ้าดับตามวิธีที่ถูกต้อง คือด้วย “มรรค” นี้ ถ้าไม่ใช่วิธีนี้แล้ว ทำอย่างไรทุกข์ก็ไม่ดับ ต้องบ่นวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ซึ่งเป็นการเพิ่มความทุกข์ความลำบากขึ้นอีก จนหาทางปลงวางจิตไม่ได้

การดับทุกข์ ตามความคล่องปาก คล่องใจ ของโลกปัจจุบัน มักดับด้วยวิธีเพิ่มเชื้อ เช่น เวลาเกิดความกลัดกลุ้มขึ้นมา มักจะหาทางระบาย หรือดับทุกข์ด้วยวิธีดื่มเหล้า เข้าโรงหนัง โรงบาร์ ซึ่งเป็นทางส่งเสริมให้คนเป็นบ้ายิ่งขึ้นไปอีก แทนที่จะหาอุบายแก้โดยถูกต้องถูกทาง พอให้ทุกข์เบาบางลงไป สมกับมนุษย์เป็นสัตว์ฉลาด แต่การระบายทุกข์แบบนี้กลับทำคนให้โง่ลงไปอีก จนไม่มีสิ้นสุดยุติ

ธรรมทั้งหมด สอนลงที่ใจ ใจนี้แล คือที่อยู่ของกิเลส ที่อยู่ของ “วัฏวน” ทั้งหลาย คลังแห่งกิเลสคือ ใจ คลังแห่งธรรม ก็คือใจ เมื่อถ่ายเท “กองแห่งกิเลส” ออกหมดธรรมก็เข้าแทนที่ ใจก็เป็นคลังแห่ง “ธรรม” ขึ้นมา

"วัฏฏะ" หรือ วิวัฏฏะ" ไม่นอกเหนือไปจากใจดวงเดียวนี้ เมื่อถ่ายเทสิ่งที่เป็น "วัฏฏะ" ออกแล้ว "วิวัฏฏะ" ก็ปรากฏตัวขึ้นมาเอง เช่นเดียวกับสถานที่รกรุงรัง เมื่อถากถางและตัดฟันต้นไม้ใบหญ้าออกให้หมดแล้ว ก็เตียนโล่งขึ้นมาในสถานที่รกรุงรังนั้นเอง ความรกรุงรังนั้นเองปกคลุมสถานที่ ไม่ให้แสดงความเตียนโล่งขึ้นมาได้ ผู้ต้องการสถานที่ให้เตียน และสะอาด จำต้องถากถางสิ่งปกคลุม และปัดกวาดให้ดี สถานที่นั้นก็เตียน และสะอาดขึ้นมาเอง

จิตเวลานี้กำลังรกรุงรังด้วยอะไร? ความโลภก็ทับถมจิต ปกคลุมจิต ความโกรธ ความหลง กิเลสน้อยใหญ่ ก็ปกคลุมจิตดวงนั้นจนโงหัวไม่ขึ้น ถ้าเป็นคนถูกอะไรทับถมปกคลุมขนาดนั้น ต้องตายไปนานแล้ว

กิเลสไม่ปกคลุมที่ไหนเลย ไม่ปกคลุมที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่มันปกคลุมที่ใจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัส เป็นเพียงทางเดินของกิเลส ไม่ใช่กิเลสจริง ตัวกิเลสจริงมันปกคลุมอยู่ที่ใจ ท่านจึงสอนลงที่ใจ ก็จิตใจมีความเกี่ยวเนื่องกับอะไร ท่านจึงสอนแยกแยะออกไป ให้เห็นโทษเห็นภัยในสิ่งต่าง ๆ ตามที่จิตไปเกี่ยวข้อง เช่น ให้พิจารณา รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ว่าเป็นเหมือนลูกศรทิ่มแทงจิตใจของบุรุษตาฟาง ทำให้ใจติดพัน รักใคร่ ชอบใจ หรือ เกลียดชังต่าง ๆ แยกสิ่งนั้น ๆ และแยกดูจิตของตัว ให้เห็นเป็นฝักเป็นฝ่าย เป็นชิ้นเป็นอัน ไม่ให้ระคนคละเคล้ากัน อันเป็นการฝืนความจริงอย่างยิ่ง เพราะสภาพที่รู้ คือจิตต่างกับ ตา หู ฯลฯ และ รูป เสียง ฯลฯ เหล่านั้นยิ่งกว่าฟ้ากับดิน

ท่านสอนข้างนอก (เสียง) และข้างใน (หู) ก็เพื่อให้รู้ข้างนอก ให้รู้ข้างใน สอนข้างใน ก็ให้รู้ข้างในโดยตลอดทั่วถึง ธรรมทั้งหลายจึงรวมอยู่ที่ใจ สอนด้วยอุบายใดก็เพื่อใจทั้งนั้น เพราะใจเป็นตัวการสำคัญ ที่เรียกว่า "จอมหลง" ก็คือใจ "จอมรู้" ก็คือใจ "จอมปราชญ์" ก็คือใจ เมื่อชำระความโง่เขลาออกจากใจได้แล้ว ความฉลาดไม่ต้องบอกหากเกิดขึ้นเอง! เมื่อกิเลสตัวพาให้โง่ออกจากใจโดยสิ้นเชิงแล้ว ความเข้าใจว่าตนฉลาดที่กิเลสพาให้คิดโง่ ๆ เช่นนั้น ก็หมดไป สติปัญญาซึ่งเป็นธรรมช่วยให้ฉลาด ก็จะพาให้ผู้นั้นฉลาดขึ้น และจะพาไม่ให้ลืมตัว เพราะความโง่กับความฉลาดอยู่ในฉากเดียวกัน เหมือนกับมีด มีทั้ง "สัน" ทั้ง "คม" ตามแต่จะมีอุบายใช้มัน จิตก็เช่นกัน ตามแต่ผู้เป็นเจ้าของจะพาให้เป็นไป ทั้งความโง่ ความฉลาด เป็นได้ทั้งนั้น

ขอย้ำอีกครั้ง "**ชาติปิ ทุกฺขา**" เกิด ก็คือกายของเรานี้ เกิดมาแล้วมันเป็นอย่างไร มันก่อความวุ่นวายอะไร? แก่เราบ้าง ที่เห็นได้ชัดเจน เปลี่ยนไปทั้งวัน ทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง

นอน มีแต่การเปลี่ยน เป็นการบรรเทาทุกข์ทั้งนั้น นั่งนานก็ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนไปเดิน เดินก็เปลี่ยนไปยืน ยืนก็เปลี่ยนไปนอน เปลี่ยนไปเรื่อยๆ อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนไม่ได้ อยู่ในอิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่งนานๆ ก็เป็นทุกข์ขึ้นมา เพราะฉะนั้นอิริยาบถจึงเป็นวิธีการบรรเทาขันธ์ และปิดบังทุกข์ด้วยในตัว

ถ้าจะเปรียบเทียบดู ก็เหมือนเอาถ่านเพลิงมาไว้บนฝ่ามือ จะให้มันค้างอยู่บนฝ่ามือข้างหนึ่งไปเรื่อยๆ ไม่ได้ ต้องร้อนมาก และ ฝ่ามือต้องพองไปหมด จึงต้องโยนขึ้นไปบนอากาศ และตกลงบนฝ่ามือ แล้วโยนขึ้นไปอีก โยนขึ้น ตกลง เช่นนี้จนถึงที่ปลง ความร้อนของถ่านเพลิง ก็ไม่รุนแรงมากนัก

ธาตุขันธ์ก็เหมือนกัน ต้องเปลี่ยนอิริยาบถทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เรื่อยๆ ไปจนกระทั่งถึงวันตาย คิดดูซิ! วันตายของเรานั่นแหละ คือ วันปล่อยวางธาตุขันธ์ ธาตุขันธ์ก้อนนี้จะพิจารณาอย่างไร จิตเรายังยึดยังถือ ไม่ยอมปล่อยวางเลย?

เอ้า พิจารณาลงที่นี่ เพื่อปลดปลงปล่อยวาง ปัญญามีไว้เพื่ออะไร หุง ต้ม แกงกินก็ไม่ได้? เอาไว้สำหรับแก้สิ่งงมงาย สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ซึ่งมีอยู่ในใจของเรา จงพยายามแก้ลงที่ตรงนี้ คือใจ พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ที่พ้นจากทุกข์ทั้งมวลไปแล้ว ท่านพิจารณาแก้กันที่นี่ทั้งนั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่พิจารณาและปล่อยวาง เอาธาตุขันธ์นี้แหละเป็นสนามรบ เป็นที่พิจารณา ทุกข์เกิดขึ้นที่ไหนก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ให้เห็นตามสภาพแห่งความจริงของมันโดยสม่ำเสมอ เมื่อทุกข์เกิดขึ้นก็ให้พิจารณาเรื่องทุกข์ เราเคยพิจารณามาแล้วเป็นอย่างไร มันเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา การพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมันอยู่อย่างนั้นเรื่อยๆ จนกระทั่งจิตมีความสม่ำเสมอตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็รับทราบรับทราบไปตามความจริง เพราะความคล่องแคล่วแกล้วกล้าของสติ ปัญญา ที่เคยพิจารณาช่ำชองมาแล้ว ความจริงมันเป็นอย่างนั้น ถ้ายังตื่นเต้นอยู่ ก็พิจารณาให้ชัดเจนลงไปจนแหลกละเอียด ไม่ตื่นเต้นแล้วพอ! พอตัว พอตัวเรื่อย ๆ จนพอเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวางได้เด็ดขาด ไม่มีเงื่อนต่อกับสิ่งนั้น ๆ

การเรียนวิชาแก้ "วัฏวน" ภายในจิตใจ ท่านเรียนอย่างนี้ ปฏิบัติอย่างนี้ วิชานี้เป็นวิชาที่เลิศ วิชาที่ประเสริฐ แต่เป็นงานที่ทำได้ยาก เพราะเป็นงานใหญ่ในวงศาสนา ท่านเรียกว่า "งานกรรมฐาน กัมมัฏฐาน" ดังที่เขียนไว้ในหนังสือ "ปฏิปทาพระกรรมฐาน สายท่านอาจารย์มั่น" นั่นเอง

"กัมมัฏฐาน" แปลว่า อะไร? แปลว่า ที่ตั้งแห่งงาน "ฐาน" แปลว่า ที่ตั้ง คือที่ตั้งแห่งงาน เป็นงานที่ชอบ แต่งานนี้เป็นงานที่ใหญ่โตมากมาย เป็นงาน "รื้อวัฏสงสาร"ออก

จากใจ ได้แก่การพิจารณากัมมัฏฐาน คือ ร่างกายส่วนต่างๆ ตลอดขันธ์ห้า อวิชชา เป็นที่สุด จึงเป็นงานที่หนักมาก "งานนี้เป็นงาน รื้อภพ รื้อชาติ รื้อวัฏสงสาร" คือรื้อกิเลสตัณหาชนิดต่างๆ ออกจากใจ จนกลายเป็น "วิวัฏฏะ" ขึ้นมา จึงเป็นงานที่ยาก ต้องหาที่หาทำเลที่เหมาะสม เป็นที่ประกอบบำเพ็ญ เพื่องานนี้สะดวก และเร็วขึ้นตามใจหวัง เมื่อหาไม่ได้ที่ไหน ก็ให้พิจารณาลงไป ไม่ให้เสียเวลาความพากเพียรในวันหนึ่งคืนหนึ่ง แต่ถ้าได้ทำเลที่เหมาะก็เป็นการดี ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระว่า "**รุกฺขมูลเสนาสนํ** ฯ" เป็นต้น

ทรงสอนให้ไปอยู่ตามป่า ตามเขา รุกขมูล ร่มไม้ ในถ้ำ ซอกเหว ที่ไหนก็ได้ ขอแต่สะดวกในการบำเพ็ญ เพื่อแก้กิเลส หรือปราบปรามกิเลส ให้อยู่ในเงื้อมมือ หรือสิ้นซากไปจากจิตใจ การเป็นอยู่ปูวาย ไม่ได้คำนึงว่าจะอดอยากขาดแคลนประการใด มีแต่การประกอบความพากเพียร ตามความมุ่งหมายอย่างเดียว

ไปอยู่ในสถานที่ใด ที่เป็นไปเพื่อความสะดวกแก่การแก้กิเลสอาสวะ ด้วยความพากเพียรโดยลำดับ สถานที่นั้นเป็นที่เหมาะสม กับผู้ที่หวังรื้อถอนกิเลสด้วย "กัมมัฏฐาน" คือ งานอันใหญ่โตนี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้อย่างเหมาะสมทุกประการแล้ว ทั้งวิธีการแก้กิเลส ทั้งสถานที่อันเป็น "ชัยสมรภูมิ" สำหรับผู้ตั้งหน้าฆ่ากิเลสจริง ๆ

พระบวชมาแม้องค์หนึ่งก็ตาม อุปัชฌาย์ไม่สอนกรรมฐานห้า เป็นต้นให้ ไม่ถูก!เมื่อบวชแล้ว ต้องสอน "กัมมัฏฐานห้าให้" และ "รุกขมูล ฯ" ร่มไม้ ให้เที่ยวตามป่าตามเขา สอนให้บิณฑบาต ที่หาด้วยกำลังปลีแข้งของตน เป็นงานชอบธรรมอย่างยิ่ง ยิ่งกว่างานการแสวงหาด้วยวิธีอื่น ๆ

ท่านสอนไว้ "**อยนฺเต ปตฺโต**" นั่น "นี่บาตรของเธอ" หรือ "ของเจ้านะ" ท่านบอกไว้เลย ทั้งๆ ที่บาตรก็อยู่ในมือ ท่านก็รู้ ยังชี้บอกอีกว่า "นี่บาตรของเจ้านะ" เพื่อประทับใจลงไปอีกทีหนึ่ง บอกซ้ำอีกว่า "นี่บาตรของเจ้านะ" ก็คือว่า "นี่คู่ชีวิตของเจ้านะ" นั่นเอง ให้บิณฑบาตมาฉัน ได้มาแล้วเอาใส่ลงในบาตรนั่นแหละ ไม่มีภาชนะใดที่ควร และเหมาะสมสำหรับสมณะยิ่งกว่าบาตร สอนลงไปที่ตรงนั้น บาตรเป็นสิ่งที่สมที่ควรสำหรับพระ เมื่อไปบิณฑบาต ก็เอาบาตรลูกนี้มาฉัน ก็ลงในบาตรนี่ เป็นกิจที่ควรและเหมาะสมที่สุด ท่านจึงสอนว่า "**อยนฺเต ปตฺโต**" คือ ยุ้งข้าวของพระนั่นเอง

ถ้าไม่สำคัญ ท่านไม่สอน ท่านไม่บอก "**อยํ สงฺฆาฏิ อยํ อุตฺตราสงฺโค** (ผ้าห่ม) **อยํ อนฺตรวาสโก** (ผ้านุ่ง)" "นี่ผ้าสังฆาฏิ, นี่จีวร, นี่สบง" นี่บาตร ท่านบอกแล้ว" ราวกับย้ำว่า "นี่ๆ สมบัติของเธอผู้เป็นพระ" บริขารนี้เป็นสมบัติที่ชอบธรรมสำหรับพระ นอกนั้นท่านไม่ได้ว่าอะไร เช่น ให้สั่งสมนั้น สั่งสมนี้ ให้หานั้นหานี้มากอง หรือพอกพูนเต็มกุฏิ เต็มที่

อยู่อาศัย ท่านไม่ได้ว่า ท่านบอกลงในจุดสำคัญ ๆ ว่า “นี้เป็นที่เหมาะสมที่สุด” “ไปเถอะ” จะไปที่ไหน แล้วชี้บอกสถานที่ “ไปรุกขมูล ตามร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ไปหาอยู่ เพื่อความสะดวกสบาย ในการบำเพ็ญสมณธรรมเถิด

ครั้งพุทธกาลท่านสอนสาวกทั้งหลายให้ไปบำเพ็ญ ด้วยความแกล้วกล้าสามารถในทางความเพียร และทางสติปัญญา ให้รื้อถอนกิเลส กองทุกข์ที่มีอยู่ภายในใจ และฝังจมกันมาเป็นเวลานาน ให้หมดสิ้นไปด้วยวิธีการนี้ ยุทธวิธีแบบนี้ ในสถานที่เช่นนั้น ซึ่งเป็นสถานที่เหมาะสมที่สุด นี่ท่านสอน!

สบง จีวร เครื่องบริขาร สำหรับใช้สอย ก็มีเท่านั้น ไม่ต้องมีมากมายเหลือเฟือ พะรุงพะรัง น่าสังเวช เอือมระอา มีบาตรใบเดียวเท่านั้น เป็นภาชนะที่เหมาะสมที่สุด ไปเถอะ ไปไหนก็สบาย ไม่ต้องพะรุงพะรัง ห่วงหน้าห่วงหลัง เตรียมการอยู่การกินให้ยุ่งไป ยุ่งกันแต่เรื่องอยู่ เรื่องกิน การยุ่งกับความพากเพียร ยุ่งกับการฆ่ากิเลส ทำลายกิเลสไม่มี!

มีแต่ยุ่งกับการสั่งสมกิเลส ด้วยการเตรียมนั้น เตรียมนี้ วุ่นไปหมด ราวกับแข่งพระตถาคตบรมศาสดาด้วยการสั่งสมกิเลสวัฏวน ในอาการของผู้มักมาก เสริมความอยาก ไม่มีวันอิ่มพอ ซึ่งเป็นการผิดจากหลักของศาสดาที่ได้สอนไว้แล้ว คำที่ว่า “ฆ่ากิเลส” ก็ไม่ปรากฏ มีแต่สั่งสมกิเลสโดยไม่รู้สึกตัวเท่านั้น จะมีกิเลสตัวไหนหายหน้าไป กิเลสตัวไหนตายไป นอกจากจะแตกลูกแตกหลานออกมาจนเต็มหัวใจ กระจายไปทั้งข้างนอกข้างใน เต็มโลกเต็มสงสาร มีแต่กิเลส

การบวชมาบำเพ็ญเพื่อแก้กิเลส แต่กลายมาเป็นผู้สั่งสมกิเลส ย่อมผิดกับโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ การปฏิบัติที่ถูกเป้าหมายของการทำลาย การสังหารกิเลสให้สิ้นไป

การทำลายกิเลสทั้งมวล ต้องดำเนินตามหลักของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอน ไม่มีหลักใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าหลักพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้แล้ว ไม่ว่าพระ ไม่ว่าฆราวาส สอนลงที่หัวใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติ และอุบายที่สอน ทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ล้วนแต่เป็นอุบายวิธีสอน เพื่อแก้กิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่เพื่อสั่งสมกิเลสเลย!

ถ้าการปฏิบัติปีนเกลียวกับพระโอวาทที่ทรงสอนนั้น ก็เป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นโดยไม่รู้สึกตัว แม้เจ้าของจะว่าไม่สั่งสมก็ตาม ก็คือ การสั่งสมโดยหลักธรรมชาติอยู่นั่นแล

การอยู่ป่า ถ้าจิตคิดเป็นเรื่องโลก เรื่องสงสาร เรื่องวุ่นวายต่างๆ ก็เท่ากับอยู่ป่าธรรมดา เหมือนกระรอก กระแต ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร อยู่ในบ้าน ถ้าคิดอรรถคิดธรรม ก็ยังดีกว่า มันสำคัญอยู่ที่ใจ ที่คิดถูกหรือผิด

การพิจารณา เมื่อพิจารณาร่างกาย ก็เอาให้แหลกลงไปโดยลำดับ ดูตั้งแต่ข้างบนลงไปข้างล่าง ข้างล่างขึ้นมาข้างบน ดูภายใน ดูภายนอก ดูให้ตลอดทั่วถึง มันมีอะไรบ้างอยู่ภายในนี้ ที่ท่านว่า “กรรมฐานห้า” คือ อะไร? คือ “เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ” ไปถึงนั่นท่านหยุดเสีย เพราะว่า “ตโจ” คือ หนัง หุ้มห่อไปหมดแล้วในร่างกาย คนเราไม่มีหนังดูกันไม่ได้เลย ไม่ว่าสัตว์ ไม่ว่าบุคคล เมื่อถลกหนังออกแล้วดูไม่ได้เลย ว่าเป็นหญิง เป็นชายที่ไหน ดูไม่ได้ นี่! มันครอบแล้ว ท่านจึงไม่ได้บอกต่อไป

เมื่อขยายออกไป ท่านก็ว่าไปถึง “อาการ ๓๒” เอ้า ให้ดูไป อาการไหนก็ดูเถิดเป็นสัจธรรมทั้งนั้น เพื่อจะรื้อถอนกิเลสออกจากใจ ให้พิจารณาจนมีความชำนิชำนาญ แล้วดูอันไหน มันก็เป็นความจริงไปหมด ไม่ตื่นเต้น ไม่ตกใจ ไม่หวั่นไหว จิตใจก็ปราศจากอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น เป็นลำดับ ๆ จะว่ายังไงอีกล่ะ!

เมื่อมันปล่อยวางภาระออกมาด้วยการพินิจพิจารณาแล้ว ทำไมจิตจะไม่เบา จิตจะฟุ้งซ่านไปไหน ฟุ้งซ่านก็ฟุ้งซ่านด้วยความหลง เมื่อรู้แล้วจะฟุ้งซ่านไปทำไม หาความฟุ้งซ่านไม่มี มีแต่ความสงบตัวเข้าไปเรื่อย ๆ ทำไมจิตจะไม่เย็นไม่สบาย เย็นสบายอยู่ภายในจิตใจเท่านั้น

ถ้าจิตสงบตัวได้ ไม่วุ่นวายส่ายแส่ คนเราต้องมีความสุข เท่าที่โลกมีความทุกข์ร้อนตลอดมา ไม่มีวันพักผ่อนหย่อนใจได้บ้าง ก็เพราะจิตไม่ได้สงบตัวจากความคิดปรุงต่าง ๆ บ้างเลยนั่นเอง

ถ้าพิจารณาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว มีแต่สอนให้ถอดถอนกิเลส และความทุกข์ความทรมานภายในใจออกโดยถ่ายเดียว ไม่มีพระโอวาทข้อใดที่สั่งสอนให้สั่งสมกิเลส ให้สัตว์โลกได้รับความทุกข์ความลำบากเลย จึงเรียกว่าเป็น “สวากขาตธรรม” ตรัสไว้ชอบยิ่งแล้ว เป็น “นิยยานิกธรรม” ธรรมเครื่องนำผู้ปฏิบัติออกจากทุกข์ไปโดยลำดับจนถึงความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง

พ้นทุกข์น่ะ พ้นที่ไหน? ก็เวลานี้ทุกข์อยู่ที่ไหน มันก็อยู่ที่หัวใจเรานี้แล มันจะอยู่ที่ไหน ทุกข์ที่กายก็ไปรวมที่หัวใจ ถ้าใจไม่รอบคอบ ทุกข์ที่ตรงไหน อวัยวะส่วนต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นความผิดปกติขึ้นมา ก็จะต้องไปทุกข์ที่หัวใจ เพราะใจไปเที่ยวกว้าน เที่ยวกอบโกยเอาความทุกข์ที่เกิดขึ้น ณ สถานที่ต่าง ๆ จาก “อาการต่าง ๆ ของร่างกาย” เข้ามาสู่ตัว แล้วก็เป็นไฟเผาตัวเองขึ้นมา นั่นแหละ เลยทุกข์ไปหมด! ทุกข์ใจนั้นเป็นทุกข์สำคัญยิ่งกว่าทุกข์ใด ๆ และทุกข์มากยิ่งกว่าทุกข์ใดภายในร่างกายเรา

ถ้าใจมีความฉลาด ตามที่ได้เคยพิจารณาเห็นตามความจริงของมันแล้ว ก็ไม่ทุกข์ ร่างกายส่วนไหนเป็นทุกข์ ก็ทราบว่าเป็นทุกข์ เมื่อเกิดทุกข์ "อ้อ เกิดทุกข์ที่นี่" ก็รับทราบกัน ทุกข์เพราะเหตุนั้น ทุกข์ที่ตรงนั้น ก็รับทราบกัน ด้วยสติปัญญาเป็นผู้กำกับ ทุกข์มันจะดับไปก็ดับไป ไปปรุงแต่งมันทำไม เรื่องของทุกข์ เวลามันจะเกิดเราก็ไม่ได้ปรุงแต่งให้มันเกิด เวลามันเกิดขึ้นมา มันก็เป็นอยู่ตามธรรมชาติของมัน มันตั้งอยู่ตามธรรมชาติของมัน มันดับไปตามเรื่องของมัน นั่น! ความจริงเป็นอย่างนั้น ไปฝืนความจริงทำไม การฝืนความจริง เป็นการฝืนธรรม และส่งเสริมกิเลสไปในตัว

การพิจารณา ก็ให้รู้ตามความจริงของมันทุกระยะ ทุกระยะ เราก็ไม่ทุกข์ใจเสียใจ เอ้า มันจะทนไม่ไหวจริงเหรอ? เคยทนกันมาตั้งแต่วันเกิดจนถึงวันนี้ ทีนี้จะทนต่อไปไม่ไหวเหรอ? ทนไม่ได้ก็ปล่อยเสีย แน่ะ! นั่นแหละเรื่องของปัญญา ไม่ฝืนความจริง เมื่อพอทนได้ก็ทนไป พิจารณาไป อย่าหลงขันธ์?

อย่างพระพุทธเจ้าท่านรับสั่งถามพระสาวก เช่น พระกัสสปะ เป็นต้นว่า "เป็นอย่างไร กัสสปะ? ขันธปัญจกของเธอ พออดทนอยู่เหรอ?" นี่ ท่านถามความสุขความสบายกัน ถามอย่างนั้นแหละ ครั้งพุทธกาลเป็นยังไง ขันธปัญจกของเธอ พออดทนอยู่บ้างเหรอ? นั่น! พอทนได้ก็ทนไป เพราะเคยทนมาแล้วแต่วันเกิด ไม่น่าตื่นเต้นตกใจ เมื่อเหลือที่จะทนต่อไปได้ก็ปล่อยวางเสีย ให้หมดภาระความรับผิดชอบต่อไป

พวกเราก็ "สบายดีเหรอ ?" ถามเรื่องกองทุกข์ มันจะเอาความสบายมาจากไหน! "ฮึ มันเป็นยังไง สบายดีเหรอ ? หลวงตาบัว ไม่อยากจะถามใคร เพราะถามไป มันก็ฝืนภายในใจชอบกล คำว่า "สบาย ๆ" ก็ฝืนว่าไปตามโลกอย่างนั้นเอง ทั้ง ๆ ที่ไม่สนิทใจว่าสบายดี สบายอะไร กองทุกข์เต็มอยู่ภายในร่างกายไม่มีเวลาเบาบาง "สบายดีเหรอ ภายในใจชำระกิเลสตัวก่อทุกข์ให้โลก ได้แค่ไหนแล้วเวลานี้? ได้ผ่านอุปสรรค หรือได้ผ่านพ้นกองทุกข์ที่กลุ้มรุมอยู่ภายในใจไปได้มากน้อยเพียงไร กิเลสตัวสำคัญ ๆ ที่เป็นภัยแก่จิตใจนั้นมันได้ตายไปบ้างหรือเปล่า หลาน ๆ เหลน ๆ มัน อย่างน้อยเหลน ๆ มันได้ตายบ้างหรือเปล่า ลูกมันตายบ้างหรือเปล่า ยังไม่ต้องพูดถึงพ่อถึงแม่มันตายหรือเปล่า?" ถ้าพูดอย่างนั้น น่าฟัง! จนกระทั่ง "เป็นยังไง ปู่ย่าตายาย มันตายหรือยัง ยิ่งหลานเหลนไม่ต้องว่านะ ถ้ามันตาย ฉิบหาย ไปหมดแล้ว ปู่ย่าตายาย ตัวสำคัญได้ฆ่ามันแล้วหรือยัง?

"ฆ่าแล้ว ตายหมดแล้ว!" "อ้อ! สวัสดีนา!" ไม่ต้องถาม ก็สวัสดีอย่างสมบูรณ์ภายในใจแล้ว

นี่แหละ พระพุทธเจ้าท่านรับสั่งถาม พระกัสสปะ เป็นต้น ว่า “เป็นยังไง กัสสปะ ขันธปัญจกของเธอ พออดพอทนอยู่เหรอ?” พระกัสสปะก็กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า พออดพอทนกันไป”

นั่นฟังซินักปราชญ์ท่านตอบกัน โอ๊ย น่าฟังมาก! “พออดพอทนกันไป!” ถ้าไม่พออดพอทนก็ทิ้งเสียเท่านั้น เรื่องมันก็มีอยู่เท่านั้นเอง ต่อความยาวสาวความยืดให้วุ่นไปทำไม ชาวพุทธผู้ปฏิบัติธรรมแท้ ถามความสวัสดีกัน ควรถามให้กิเลสสะเทือนบ้าง ไม่ควรถามแบบกิเลสหัวเราะเยาะดังที่เคยเป็นมา

“เป็นยังไง สบายดีเหรอ? จิตใจเป็นยังไง? มีหลักมีเกณฑ์ยังไงบ้างหรือเปล่า? พยายามรักษาใจอยู่บ้างหรือหรือเปล่า หรือรักษายังไม่ได้ วุ่นรักษากันแต่ภายนอก ลืมแล้วเหรอตัวสำคัญอยู่ภายในจิตนั้น ได้รักษาบ้างหรือเปล่า? ได้มองดูบ้างหรือเปล่า? ตัวสาระสำคัญคือใจนั่นน่ะ ถูกกิเลสพอกพูน จนต้องเป็นมูลสดมูลแห้งหมดแล้วเวลานี้ ไม่ได้มองดูบ้างเหรอ?” อยากให้ดูตรงนั้น แพทย์คือเรา รักษาพยาบาลใจเรา ดีอยู่หรือ? ว่า “สบายดีเหรอ มันถึงเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติไม่ลืมตัว นี่นักปฏิบัติเรา ถามความสวัสดีกันให้ถามอย่างนี้ เหมาะสมที่สุดแล้ว เพราะการพิจารณาแก้กิเลสต่าง ๆ ทุกวัน ทุกวันนี่

ยาแก้ลงไป “**โอสถํ อุตฺตมํ วรํ**” นี่!

สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ,
สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ,
สกฺกตฺวา สงฺฆรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ,

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นโอสถอันใหญ่ เป็นโอสถอะไร ก็แก้กิเลสตัณหาอาสวะภายในใจของเรานี้เอง นั่น!

“พุทธะ” แปลว่า ผู้รู้ เอาผู้รู้ผู้ฉลาดนี้ละมาแก้

“ธรรมะ” ที่ปรากฏขึ้นภายในจิตใจเพราะความเพียร ย่อมระงับดับโรคความวุ่นวายไปได้หมด

“สังฆะ” ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมอัศจรรย์ ตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน

นี่เป็นโอสถแต่ละอย่าง ละอย่าง หรือแต่ละธรรมชาติ จึงเป็นเครื่องพยุงจิตใจได้อย่างดีเลิศ อยู่ที่ไหนอย่าลืม “พุทธะ ธรรมะ สังฆะ” ซึ่งมีความประเสริฐแท้อยู่ภายในใจนี้ จิตของเรานี้แลจะเป็นภาชนะสำคัญ สำหรับรับ “พุทธะ” อันแท้จริงจากพระพุทธเจ้ามาเป็น “พุทธะ” ของเรา “ธรรมะ” อันแท้จริงจากธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมะของเรา

ด้วยการชำระได้ จากสังฆะของพระสงฆ์สาวกท่าน มาเป็น "สังฆะ" ของเราผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีอยู่ภายในใจ ด้วยการปฏิบัติธรรมของตน

นี้ "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ถึงที่จิตนี้แล้ว อยู่ที่ไหน ก็ได้เฝ้าพระพุทธเจ้า เฝ้าพระธรรม เฝ้าพระสงฆ์ อยู่ตลอดเวลา "อกาลิโก" เพราะพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ รวมเป็นหลักธรรมชาติอยู่ในจิตของเราดวงเดียว ท่านพูดไว้เป็นเพียงอาการเท่านั้นแหละ เช่น

"**พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ นานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต**" เป็นต้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถ้ากล่าวโดยอาการแล้วก็เป็นคนละอย่างจริง แต่อาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อพูดโดยธรรมตามหลักธรรมชาติแล้วเป็นอันเดียวเท่านั้น ท่านว่าเป็นอันเดียว ก็คือ "ธรรมทั้งแท่ง" "ธรรมทั้งดวง" คือ ใจดวงเดียวที่บริสุทธิ์นั้นแล เป็นธรรมแท้ของท่านผู้นั้น

"พุทธะอันใด ธรรมะอันนั้น ธรรมะอันใด สังฆะอันนั้น" รวมลงไปในธรรมชาติ คือจิตที่บริสุทธิ์ดวงเดียวเท่านั้น "ความประเสริฐอยู่ที่ความรู้ ให้แก้สิ่งจอมปลอมทั้งหลายที่กดขี่บังคับใจจนหาคุณค่าไม่ได้ออกให้หมด ด้วยอุบายแห่งสติปัญญาของเราเอง

เอ้า แก้ลงไป แก้ลงไป สาระสำคัญจะค่อย ๆ ปรากฏขึ้นโดยลำดับ แล้วก็ถึง "บางอ้อ" ที่เขียนไว้ในประวัติท่านอาจารย์มั่น บางคนเข้าใจว่าเป็น "หนองอ้อ" บึงนั้นบึงนี้จริง ๆ ก็มี คำว่า "หนองอ้อ" นั้น ท่านเจอเข้าที่ภายในจิตใจนี้เอง "อ้อ ๆ นี่เหรอ!" ไปถึงหนองอ้อแล้ว อ้อนี้เหรอ ธรรมชาติที่เที่ยวหาแทบล้มแทบตาย มาปรากฏแล้วเหรอ? นี่อยู่ภายในจิตนี้ หมายถึงอันนี้ต่างหาก

คนที่ไปเที่ยวหาดู "หนองอ้อ" ก็มีนะ ไปเที่ยวเชียงใหม่ ก็ไปเที่ยวหาดูหนองอ้อที่ท่านอาจารย์มั่นท่านเจอ ไปจนตายก็ไม่ได้เจอ ความสำคัญของคน "ผิด" ขนาดนี้แล นี่ได้ยินต่อหูเจ้าของเองนะ เราก็เกิดสลดสังเวชขึ้นมา ที่ได้ฟังเขาพูดว่า "เขาไปหาหนองอ้อ ที่ท่านอาจารย์มั่นท่านเจอ" ว่ายังงั้น

ท่านไปเจอ "ธรรม" อยู่ที่หนองอ้อ ไปหาตรงไหน ๆ ก็ไม่เจอ เราก็ยิ้มนิดหนึ่ง สลดสังเวช นี่ได้ยินด้วยหูตัวเองจริง ๆ ไม่ทราบจะอธิบายให้ฟังได้อย่างไร ขนาดนั้นแล้ว ทั้ง ๆ ที่มีความสนใจอยู่ก็จริง แต่ถ้าเราจะพูดว่า "หนองอ้อนี้ต่างหาก" เขาก็ไม่พอจะเกิดความเข้าใจอะไรนัก ถ้าเป็นผู้ปฏิบัติแล้วจะถึงใจทันที "หนองอ้อที่ไหน" คำเดียวเท่านั้น ปฏิบัติเพื่ออะไร ปฏิบัติเพื่อรู้อะไร รู้ที่ไหน เท่านั้นเข้าใจทันทีสำหรับผู้ปฏิบัติ

พวกเรา เวลาพยายามให้เจอ "หนองอ้อ" มีแต่หนองวุ่นหนองวาย หนองยุ่งไปหมด ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน หนองอันนี้มันหนองอะไร? ทำคนให้ล่มจมไป

มากมาย นอนจมอยู่กับหนองวุ่นหนองวายนี้ ความเดือดร้อนอยู่ที่นี่ ไม่เจอหนองอ้อ บึงอ้อ ภายในจิตใจสักที!

เอ้า แกะออกให้หมด แก้ออกให้หมด อะไรไม่ดีไม่งาม พิจารณาให้เข้าใจโดยถ่องแท้ เฉพาะอย่างยิ่งคือ เรื่องขันธ์ห้า อย่าปล่อยอย่าวาง จงพิจารณาให้รู้ นี่แหละเป็นตัวสำคัญ ไม่มีอะไรเป็นข้าศึกยิ่งกว่าขันธ์ห้าเป็นข้าศึกต่อเรา เพราะความหลงมัน

การพิจารณาขันธ์ห้า จึงเป็นเรื่องบุกเบิกทางให้ถึงความเกษมได้อย่างไม่มีอะไรสงสัย เอ้า พิจารณาลงไป รูป ดังที่เคยสอนแล้ว มันเป็นยังไง กำหนดลงให้เห็นว่า รูป คือความจริงอันหนึ่ง เวทนา คือ ความจริงอันหนึ่ง วันนี้มันก็จริง ขณะนี้มันก็จริง ขณะหน้ามันก็จริง กาลใดๆ มันเกิดขึ้นมา มันก็เป็นความจริงของมันตลอดสาย เราอย่าไปหลงความจริงของเขาให้เป็นความปลอมขึ้นมา ว่านั้นเป็นเรา นี้เป็นของเราก็พอ นี่ได้ชื่อว่า “ปัญญา” ให้ตามความจริงให้เห็น เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่กับตัวตลอดเวลา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ละอย่าง มันจริงของเขา ปรากฏขึ้นมาเป็นระยะ ๆ แล้วดับไป ดับไป โดยที่เขาเองก็ไม่มีความหมายกับเขาแต่อย่างใดเลย มีแต่เราไปให้ความหมายเขาแล้วก็หลง พายุ่งไปหมด

ถ้าเห็นตามความจริงนี้แล้ว ก็ปล่อยกันสบายๆ เบิกออกๆ อะไรที่มาหุ้มห่อจิตใจให้เหลือแต่จิตที่เป็นธรรมชาติ มีปัญญาเป็นเครื่องแก้ไขดัดแปลง และรักษาจิตใจ สลัดออกได้จนหมดไม่มีอะไรเหลือ ขันธ์กับจิตอยู่ด้วยกัน เขาจะเป็นอะไรไป เขาเคยอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่วันเกิดอยู่แล้วนี่ เราเคยอยู่ด้วยความพัวพัน ถือเขาว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตนมาเป็นเวลานาน ทีนี้มาแยกกันได้แล้ว ต่างอันต่างอยู่ ต่างอันต่างจริงแล้วจะเป็นพิษเป็นภัยกันที่ไหน นอกจากเป็นพิษเป็นภัยต่อกันเพราะความถือขันธ์ว่าเป็นเราว่าเป็นของเราเท่านั้น เมื่อรู้ความเป็นจริงของกันและกันแล้ว จิตก็เป็นจิตด้วยความบริสุทธิ์ของตนแล้ว ก็อยู่ด้วยกันได้อย่างสบายหายห่วง จนถึงวันตายด้วยกัน ก็ตายไปอย่างผู้รู้ ผู้ปล่อยวาง

เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้ว ก็เป็น “วิมุตติ” ที่นั่นเอง วิมุตติ ไม่ต้องไปหาที่ไหน! เอาละ การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควรยุติ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

สรณะ

พหุํ เว สรณํ ยนฺติ ในภาษิตที่ยกขึ้นนี้ท่านพูดถึงความจนตรอกจนมุมของคนที่ต้องวิ่งหาที่พึ่งระส่ำระสายไม่เป็นท่าเป็นสาระเพราะภัยต่าง ๆ คุกคาม แล้วก็วิ่งหาที่พึ่งตามประสาคนกลัวตาย ตามภาษิตที่ท่านว่าไว้ว่า

พหุํ เว สรณํ ยนฺติ ปพฺพตานิ วนานิ จ,
อารามรุกฺขเจตฺยานิ มนุสฺสา ภยตชฺชิตา
เนตํ โข สรณํ เขมํ เนตํ สรณมุตฺตมํ,
เนตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ”

มนุษย์เมื่อถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมวิ่งหาที่พึ่งต่าง ๆ ตามที่ตนเห็นว่าจะปลอดภัยไร้ทุกข์ โดยวิ่งไปพึ่งต้นไม้บ้าง พึ่งภูเขาบ้าง วิ่งเข้าพึ่งเจดีย์ร้างบ้าง ทำการบวงสรวงไหว้วอนอะไรต่าง ๆ นานา เพื่อพ้นจากทุกข์ จากภัย เข้าในอารามร้างบ้าง ว่าเป็นที่พึ่งอันปลอดภัย

ที่ว่า “**เนตํ โข สรณํ เขมํ**” นั้นว่า สรณะนั้นไม่เกษม สรณะนั้นไม่เป็นไปเพื่อพ้นทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความปลอดภัย ไม่เป็นไปเพื่ออุดมมงคล ใครจะถึงสักเพียงใดก็เป็นโมฆะ หาความศักดิ์สิทธิ์มิได้

นี่ตามบาลีที่แปลออกมาเป็นอย่างนี้ **โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต** ผู้ใดถึงซึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ

จตฺตาริ อริยสจฺจานิ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสติ
ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทํ ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมํ,
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ทุกฺขูปสมคามินํ

และผู้ใดปฏิบัติตนจนถึงความรู้แจ้งสัจธรรมทั้ง ๔ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคอย่างประจักษ์ใจ ผู้นั้นย่อมถึงความพ้นทุกข์

เอตํ โข สรณํ เขมํ เอตํ สรณมุตฺตมํ,
เอตํ สรณมาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ

นั้นแลเป็นสรณะอันเกษม เป็นสรณะอันอุดม ปลอดภัยไร้ทุกข์โดยประการทั้งปวง

ธรรมที่กล่าวมานี้ จึงไม่ใช่ธรรมอันเล็กน้อย เป็นธรรมเพื่อหัวใจของสัตว์ผู้แสวงหาที่พึ่ง ทั้งในเวลาจนตรอกจนมุม และผู้แสวงหาที่พึ่งในทางธรรม คือ ความหลุดพ้นจริง ๆ

ตามปกติสัตว์โลกต้องแสดงความว้าวุ่นขุ่นมัว เสาะแสวงหาที่พึ่ง มีอาการยุ่งโน่นยุ่งนี่ อยู่ทำนองนี้แต่ไหนแต่ไรมา เวลาภัยเข้าถึงตัว เที่ยวยึดผิด ๆ ถูก ๆ ไปตามประสาคนไม่มีหลักใจ เพราะไม่ได้สำเหนียกศึกษา ไม่เข้าใจว่าอันใดเป็นภัย อะไรเป็นคุณ จึงยึดแบบสุ่มสี่สุ่มห้ากันอย่างนั้น ผู้ที่เข้าใจก็ยึดได้หลักที่ถูกต้อง ย่อมเป็นไปเพื่อความปลอดภัย มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น ที่ชื่อว่า "สรณะอันเกษม"

จิตใจของเราทุกคนบรรดาที่มีกิเลสครอบงำ ย่อมจะมีภัยทั้งภายในภายนอกคุกคามด้วยกันไม่มากก็น้อยในกาลใดสถานที่หนึ่งจนได้ ฉะนั้นโลกเราจึงอยู่ในข่ายแห่งความคุกคามของภัยด้วยกัน เมื่อเป็นอย่างนี้ทำอย่างไรจึงจะได้หลัก "สรณะอันถูกต้องแม่นยำเป็นที่พึงพอใจ" ที่จะไม่ให้เสียใจ โดยอาศัยสิ่งนั้น ๆ เป็นเครื่องยึด

ท่านจึงสอนให้รู้สรณะ คือ "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ**" และการเข้าถึง "**พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต**" ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นสรณะอันประเสริฐ พึงใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต ไม่ปล่อยวางเมื่อถึงคราวจำเป็นหรือจวนตัว ก็คว้ายึดติดแนบกับใจและไปแบบ สุคโต หายห่วง นอกจากการระลึกธรรมเป็นสรณะแล้วยังต้องประพฤติปฏิบัติตนตามหลักปฏิปทาที่ท่านทรงสอนไว้ ให้รู้เรื่องของความทุกข์ที่มีอยู่ในสัตว์โลก ทุกธาตุ ทุกขันธ์ ทุกสกลกาย ไม่ว่าหญิง ว่าชาย สัตว์บุคคลเหมือนกันหมดไม่มีใครได้เปรียบและเสียเปรียบใคร

เรื่องของทุกข์เป็นสิ่งน่ากลัว ที่ติดแนบอยู่ภายในกายในใจของสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป เราจะหาอุบายวิธีหลีกเลี่ยงหรือทำให้หลุดพ้นจากทุกข์นี้ได้โดยวิธีใด ท่านจึงสอนว่า "หนามยอกให้เอาหนามบ่ง"

ทุกข์ที่เกิดกับตนให้กำหนดรู้ว่านี้คือทุกข์ คือสิ่งที่เป็นภัยอันสัตว์โลกทั้งหลายกลัวกันยิ่งนัก เมื่อทราบชัดว่าสิ่งนี้เป็นภัยแล้ว ให้ค้นหาสมุฏฐานคือสาเหตุนั้น เช่น ใจคิดเรื่องใดขึ้นมามากน้อย ทำให้เกิดความเดือดร้อนขุ่นเคืองหรือจิตใจเป็นทุกข์ เพราะความคิดนั้น ๆ ให้พยายามละความคิดนั้น อย่าได้คิดซ้ำคิดซาก ผลจะตามมาซ้ำ ๆ ซาก ๆ คือเป็นทุกข์แล้วทุกข์เล่า เป็นหลายหนหลายครั้ง ก็เป็นทุกข์มากขึ้นไปเอง จนปลงใจลงสู่ความสุขไม่ได้ถึงขนาดเสียสติสตังไปก็มี เพราะความคิดมากซึ่งมีเป็นจำนวนมาก นี่คือสาเหตุที่ทำให้เพิ่มความทุกข์ ท่านสอนให้พยายามละ พยายามกำจัด พยายามห้ามความคิดเช่นนี้ ด้วยกำลังแห่งสติ คิดค้นด้วยปัญญา เพื่อจะคลี่คลายสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน

การที่จะค้นไปถึงสมุฏฐาน คือ เหตุให้เกิดทุกข์นี้ ก็ไม่นอกเหนือไปจากสติปัญญาซึ่งเรียกว่า "มรรค" ที่อยู่ในสัจธรรมอันเดียวกันนั่นเอง คำว่า "นิโรธ" คือ ความดับทุกข์ก็

ดับทุกข์ที่เกิดจากความกังวลวุ่นวายเหล่านี้ด้วยสติปัญญา ทุกข์ที่เกิดจากความกังวลวุ่นวายนี้เกิดขึ้นที่จิต จงใช้ความพยายาม ระงับดับลงที่ตรงนี้ด้วย สติ ปัญญา ศรัทธาความเพียร

เรื่องโลกน่ะ จะว่ากว้างก็กว้าง แผ่นดินทั้งแผ่นใครจะกำหนดได้ว่ามันกว้างขนาดไหน นอกจากคนที่มีความรู้ความชำนาญทางวิทยาศาสตร์และวิธีคำนวณ จึงจะคำนวณได้ถูกต้อง คนเราธรรมดาไม่สามารถจะทราบได้ว่าโลกนี้วัดโดยรอบได้สักกี่กิโล กี่ไมล์ ความหนาของมันประมาณเท่าไร เราก็ไม่ทราบ โลกทั้งหมดนี้อะไรที่เป็นกองทุกข์สำคัญ ดินก็เป็นดิน ไม่ใช่ทุกข์ ต้นไม้ ภูเขา ที่เกิดอยู่กับดินกับพื้นที่เหล่านั้น มันก็เป็นต้นไม้ภูเขาตามหลักธรรมชาติของมัน ไม่ใช่เป็นตัวทุกข์ พระอาทิตย์อยู่บนฟ้าก็ไม่ใช่ตัวทุกข์ ดาวอยู่บนฟ้าก็เช่นเดียวกัน อากาศกลางหาวก็ไม่ใช่ตัวทุกข์ทั้งนั้น ทีนี้ใครล่ะเป็นตัวทุกข์? ใครล่ะที่รับทุกข์ ที่กระทบกระเทือนกับทุกข์ต่าง ๆ อยู่เวลานี้ แล้วมีใครจะเป็นผู้รับเคราะห์รับกรรมแห่งทุกข์ทั้งหลาย ที่กระทบกระเทือนอยู่เวลานี้ นอกจากใจจักมีอะไรเล่า!

เมื่อสรุปแล้วก็ได้แก่ธาตุขันธ์ ได้แก่จิตใจของเรานี้เท่านั้น เป็นภาชนะยอมรับสุขและทุกข์ทั้งหลายที่เป็นไปทั้งวันทั้งคืน เวล่ำเวลาที่ผ่านไป ก็ผ่านไปตามกาล ตามธรรมชาติของเขา แม้เวล่ำเวลานั้น ๆ ที่ผ่านไปผ่านมา เขาก็ไม่ได้มีความหมายในตัวของเขาเลย ผู้มีความหมายในตัวนี้แล ไปคาดไปหมายเรื่องนั้นเรื่องนี้ นำทุกข์เข้ามาให้ตัวได้แก่ใจนี้แล ยังไม่ทราบว่าใจเป็นตัวคะนองและจอมหลงอยู่หรือ สำหรับผู้เป็นนักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ถ้ายังไม่ทราบว่าใจเป็นนักก่อเหตุ ให้เกิดเรื่องต่าง ๆ ขึ้นมาเผาตน ก็ยากจะหาทางออกได้

นอกจากใจก็คือร่างกาย ย่นเข้ามาแล้ว ก็มีแต่ร่างกายและใจของแต่ละราย ละรายแห่งสัตว์โลก ทั้งมนุษย์และสัตว์นี้เท่านั้นเป็นกองทุกข์ เป็นผู้รับทราบทุกข์ เป็นผู้รับความทุกข์ทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นมากน้อย และกระทบกระเทือนภายในร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา

ศาสนาท่านจึงสอนลงที่จุดสำคัญนี้คือใจ เพราะจุดนี้เป็นจุดที่รับเคราะห์รับกรรมอยู่ตลอดเวลา สร้างเคราะห์สร้างกรรมอะไรก็อยู่ที่จุดนี้เป็นผู้สร้าง ไม่ใช่สิ่งอื่นเป็นผู้สร้าง เราจะว่าโลกธาตุมันกว้าง ก็ว่าไปตามความสำคัญของจิตและคำพูด ที่ออกจากปากเพียงเท่านั้น แต่ก็ไม่สามารถจะลบล้างความทุกข์ที่มีอยู่ภายในกายและใจนี้ได้

ถ้าไม่ย้อนเข้ามาแก้จุดแห่งทุกข์ ที่กายที่ใจนี้ ให้ถูกต้องตามธรรม ที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้ ทุกข์ก็จะไม่พ้นจากตัวเรา ทุกข์จะว่าเท่าภูเขาหรือใหญ่กว่าภูเขาก็ว่าได้ เพราะมันมีอยู่เต็มตัวเรา ภูเขาทั้งลูกใครเคยเห็นมันวิ่งเข้าโรงพยาบาลมีไหม? และนี้หมอคนไหนไปรักษาเยียวยาภูเขาทั้งลูก ว่ามันเจ็บมันไข้ที่ไหน มีไหม? ต้นไม้ ใบหญ้า เคยมีนางพยาบาล

มีหมอไปรักษาเขาไหม ถ้าว่าเขาเป็นทุกข์ เขาเคยมีโรงพยาบาลเพื่อรักษาเขาไหม? ก็มันไม่มีนี่ ดินก็เป็นดิน ไม่ใช่สถานที่เกิดทุกข์ จึงไม่มีหมอไปประจำเพื่อรักษาดิน รักษาน้ำ รักษาไฟ รักษาสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ นอกจากเรื่องของสัตว์ของบุคคลนี้เท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นผู้รับความทุกข์ความลำบากทั้งหลาย ซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับกายและใจ หรือเกิดขึ้นภายในตัวเองโดยธรรมชาติและความคิดนึกพาให้เป็น

ถ้ามองข้ามจุดที่เป็นความจริง คือ ความทุกข์ ความสุข ที่มีอยู่เฉพาะภายในใจเรานี้ ก็ชื่อว่าเรามองข้ามตัวเอง มองข้ามความจริง ก็ไม่สามารถมองเห็นความจริงได้ แล้วจะแก้สิ่งที่ผูกพันหรือทับถมเรา ซึ่งได้แก่ทุกข์และสมุทัยนี้ออกจากใจได้อย่างไร เมื่อไม่มองจุดที่ควรมอง ไม่แก้จุดที่ควรแก้ จึงควรแก้ลงที่จุดนี้ซึ่งเป็นความชอบธรรม

วิบากขันธ์ คือ ร่างกายมันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก "วัฏฏะ" เราจะแก้ไขให้เป็นอย่างอื่นก็แก้ไม่ได้ จะไม่ให้มีก็ไม่ได้ เพราะมันมีขึ้นมาแล้ว การเยียวยารักษาร่างกายนี้ด้วยวิธีใดที่เคยรักษากันมา เราก็พอทราบได้ และเคยรักษากันตลอดมาอยู่แล้ว การทำมาหาเลี้ยงชีพมีหยูกยาปลาแป้งอะไร ก็นำมาบำรุงรักษากันเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อร่างกายผิดปกติ นี่เราเคยรักษากันมา

ส่วนเรื่องจิตใจ เราจะรักษาด้วยวิธีใด นี่เป็นสำคัญมาก ท่านสอนให้รักษาด้วยธรรมโอสถ "**สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ สงฺฆรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ**" นี่แหละเป็นยารักษาใจ ใจเป็นอย่างไรจึงต้องรักษา เพราะใจเต็มไปด้วยโรคด้วยภัยต่าง ๆ ภัยมีอยู่รอบด้านของใจ ทุกข์จึงมีอยู่รอบด้านของใจ เพราะฉะนั้นใจจึงควรเป็นคนไข้สำหรับรับยาคือ "ธรรมโอสถ" ถ้าปราศจากธรรมโอสถเป็นเครื่องเยียวยารักษาแล้ว ใจจะไม่พ้นจากความล่มจมจะไม่พ้นจากความทุกข์ความทรมาน ตลอดกัปตลอดกัลป์หากำหนดกฎเกณฑ์จุดหมายปลายทางไม่ได้ เกิดมาชาติใดภพใดจะเจอแต่ความทุกข์ทรมาน เพราะความไข้หนักหรือป่วยหนักของใจ ด้วยกิเลสอาสวะเป็นเครื่องเสียดแทงอยู่ตลอดเวลา ผลคือความทุกข์บีบคั้นจิตใจอยู่เสมอทุกภพทุกชาติ ไม่ว่าภพใดชาติใดต้องเป็นภพชาติที่คละเคล้าไปด้วยทุกข์มากน้อย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าไม่พยายามหาอุบายหลีกเลี่ยงแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ถ้าไม่พยายามแก้ไขในจุดนี้ให้ดีเท่าที่ควรแล้ว ไปภพไหนก็คือใจจะเป็นผู้ไป เป็นผู้รับเคราะห์รับกรรมในภพนั้น ๆ เราจะหวังความสุขความเจริญจากภพไหน ถ้าไม่แก้จิตใจนี้ให้เป็นไปเพื่อความสุขความเจริญเสียตั้งแต่บัดนี้ ซึ่งกำลังรู้และรับผิดชอบกันอยู่นี้ ไม่มีทางอื่นใดที่จะแก้ไขจิตให้เบาบางสร่างซาลงไปจากความทุกข์ความทรมาน ที่เรียกว่า

"โรคหัวใจ" นี้ได้ ถ้าไม่เข้าพึ่งหมอ คือ พระพุทธเจ้า และรักษาด้วย "ธรรมโอสถ" อันมีสติปัญญาเป็นยาขนานเอก

ฉะนั้น ธรรมโอสถ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับรักษาใจของสัตว์โลก เราเป็นมนุษย์ผู้สูงสุดในโลกนี้ มีความเฉลียวฉลาดและสมควรแก่ธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ก็มาประกาศสอนธรรมที่โลกมนุษย์นี้ เป็นสำคัญยิ่งกว่าที่อื่นใด เพราะทรงเล็งเห็นว่า แดนมนุษย์นี้เป็นแดนที่เหมาะสม

สำหรับ "เรา" เหมาะสมกับ "ธรรม" หรือไม่? เราต้องตั้งปัญหาขึ้นถามตัวเราอีกทีหนึ่ง ปัญหาที่เราตั้งขึ้นถามตัวเองนี้ เพื่อให้ทราบความบกพร่องความสมบูรณ์หรือความผิดความถูกของตนมีประการใดบ้าง จะได้แก้ไขสิ่งที่บกพร่องและส่งเสริมความดีที่มีอยู่แล้วให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป การปฏิบัติดังกล่าวนี้ ชื่อว่ารักษาด้วยยา คือ "ธรรม" โดยถูกต้อง สมกับเราเป็นคนไข้ที่ไม่อยากล่มจมป่นปี้ ทั้งที่ยังไม่ควรจะเป็น

ถ้าคนไข้ไม่สนใจกับหมอ ไม่สนใจกับหยูกยา โรคคนไข้นั้นก็มีทางจะกำเริบขึ้นเรื่อย ๆ หาทางดีทางหายไม่ได้ ถ้าคนไข้มีความสนใจต่อหยูกต่อยา ต่อหมออยู่แล้ว โรคแม้มีมากน้อยก็มีทางจะหายได้ นี่เราเป็นประเภทที่สนใจต่อ "ธรรมโอสถ" อยู่แล้ว เพราะความพยายามบำเพ็ญตนด้วยอรรถด้วยธรรม ชื่อว่า "รักษาตนด้วยธรรมโอสถ" อันเป็นยาประเสริฐ ต้องมีหวังความเบาบางและหายได้วันเวลาหนึ่งแน่นอน

"**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" นี้เป็นหลักสำคัญของใจ ที่ยึดเป็นธรรมโอสถเพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความชุ่มเย็น คิดไปไหนก็คิดได้คนเราน่ะ แต่ความทุกข์ความลำบาก ทั้งทางกายทางใจนี้ เป็นไปทั่วโลกทั่วสงสาร ไม่ว่าประเทศใด ชาติ ชั้นวรรณะใด เพราะต่างก็อยู่ในท่ามกลางแห่งกองทุกข์ จะไม่ให้เกิดทุกข์ในบุคคลในสัตว์เป็นไปไม่ได้ เพราะเราเกิดมาในกองทุกข์อยู่แล้ว

ธาตุขันธ์เรานี้คือกองไฟ มีความบกพร่องอยู่ตลอดเวลาที่ต้องการการเยียวยารักษาจะอยู่เฉย ๆ ราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้นย่อมไม่ได้ แม้ธรรมโอสถอันเป็นเครื่องบำรุงรักษาใจให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ให้มีหลักฐานภายในใจ ก็เป็นธรรมที่ควรสนใจอย่างยิ่ง เป็นกรณีพิเศษอยู่ภายในใจโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะทำกิจการบ้านการเรือน หรือหน้าที่การงานหนักเบาเพียงใด การระลึกถึงคุณธรรม คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นี้ เป็นสิ่งที่ไม่หนักหน่วงถ่วงเวลาจนเสียการเสียงาน แม้แต่ความคิดความปรุงในเรื่องทั้งหลาย ขณะที่กำลังทำงานอยู่นั้นเรายังคิดได้ เหตุไรจะคิดอรรถคิดธรรม คือ "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ** ภายในใจไม่ได้!

การสร้างหลักฐานคือธรรมให้แก่จิต สร้างที่ยึดที่มั่นคงให้แก่ใจ เป็นกรณีที่ควรอย่างยิ่ง ใจจะค่อยสว่างสร่างซาจากกิเลสอาสวะตัวก่อกวนลงได้โดยลำดับ และจะมีความร่มเย็นอยู่ภายในตลอดเวลา การแสวงหาที่พึ่งที่เป็นความถูกต้องตามหลักธรรม ได้แก่การแสวงหาคุณงามความดีเข้าสู่ใจ ใจมีความต้องการความสุขความสบายอยู่ตลอดเวลา แต่การหาโอกาสสร้างความสุขให้แก่ใจตามความมุ่งหมายนั้น เป็นไปได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เพราะความฉลาดหรือกำลังวังชาไม่พอ

นอกจากนั้น ผู้ไม่สนใจที่จะทำความสุขให้แก่ใจ รู้สึกจะมีอยู่มาก พากันไปแสวงหาความสุขจากสิ่งนั้นสิ่งนี้ ซึ่งเป็น "เครื่องเสริมไฟ" เสียมากกว่าที่จะเป็น "เครื่องดับไฟ" ฉะนั้นการแสวงหาผิดทาง จึงทำให้เกิดความทุกข์ร้อนแก่ตน แทนที่จะเป็นสุขดังใจหมาย

ส่วน "ธรรม" เป็น "เครื่องดับไฟ" คำว่า "กิเลส" นั้นแล คือเชื้อไฟอันสำคัญแสดงเป็นไฟขึ้นมา คือความรุ่มร้อน จะแสดงมาจากไหน ถ้าไม่แสดงออกมาจากกิเลสซึ่งเป็นเชื้อไฟอันสำคัญอยู่แล้ว กิเลสทุกประเภทจะดับลงได้ด้วยน้ำ คืออรรถคือธรรม คือความดีทั้งหลาย อย่างอื่นดับไม่ได้

เวลานี้เป็นโอกาสอันเหมาะสมกับเราทั้งหลายที่พอเป็นไปได้ ร่างกายก็สมบูรณ์ ถึงแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ แต่จิตใจก็ยังสมบูรณ์อยู่ด้วยอรรถด้วยธรรม ด้วยสติปัญญา พอที่จะประคับประคองตนไปได้จนถึงวาระสุดท้าย อย่าให้เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ที่เรียกว่าเป็น "สัตว์พิเศษ" จากสัตว์ที่มีอยู่เต็มโลก ซึ่งไม่เหมือนมนุษย์นี้เลย มนุษย์เราได้เปรียบสัตว์ทั้งหลายอยู่มาก จงอย่าให้เสียเปรียบสัตว์ทั้งหลาย ในตอนที่ว่า "มนุษย์สูงด้วยความฉลาด แต่ต่ำด้วยความประพฤติ" กอบโกยทุกข์มาเผาลนตนเอง ซึ่งไม่สมควรแก่ความเป็นมนุษย์เลย

สิ่งใดที่ดีงาม สิ่งใดที่เป็นความสุขดังที่จิตมุ่งหวังอยู่ตลอดเวลา จงเสาะแสวงหามาให้ได้ ความสุขจะเป็นขึ้นที่ใจเราเอง คนมีธรรมกับคนไม่มีธรรม คนแสวงหาที่พึ่งผิดกับคนแสวงหาที่พึ่งถูก มีผลต่างกันดังที่กล่าวมานี้

ในบทธรรมที่ได้กล่าวมาเบื้องต้น คือ "**พหุํ เว สรณํ ยนฺติ**" การเสาะแสวงหาที่พึ่งที่หลบภัยนั้น แสวงหาต่าง ๆ กันตามความรู้สึก ถูกบ้าง ผิดบ้าง แต่ส่วนมากก็เป็นไปในทางที่ผิด ท่านจึงได้แนะไว้ทั้งสองทาง คือ ทางหนึ่งแสดงให้ทราบว่าเป็นทางที่ผิด ทางที่สองเป็นทางถูกต้อง ได้แก่ "**พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต**" แล้วก็แสดงเรื่องการปฏิบัติในอริยสัจธรรมทั้งสี่ ซึ่งเป็นหลักธรรมอันถูกต้องดีงาม และเป็นที่พึ่งอันอุดมสูงสุด ผู้ปฏิบัติด้วยความเข้มแข็ง ย่อมรู้แจ้งสัจธรรมทั้งสี่โดยรอบภายในใจถึงความบริสุทธิ์

คำว่า “บริสุทธิ์” นี้ เราเคยได้ยินมานาน อะไรบริสุทธิ์เราก็ชอบ ยิ่งจิตใจบริสุทธิ์ด้วยแล้วเป็นสิ่งที่ “ร่ำลือ” มาก ประหลาดอัศจรรย์ หาอะไรเสมอเหมือนไม่ได้ในโลกทั้งสาม เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าก็ดี พระธรรมก็ดี พระสงฆ์ก็ดี ซึ่งเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ด้วยกัน จึงเป็น “สรณะอันประเสริฐของโลก” โลกได้กราบไหว้บูชา ไม่มีใครอาจยกตนไปกดขี่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ได้ เพราะเป็นธรรมชาติที่สูงส่ง นอกจากคนประเภทต่ำช้าเลวทรามเลยสัตว์ลงไปเท่านั้น ถึงจะเป็นไปได้ หากคนที่ระลึกดีชั่วได้อยู่แล้ว ย่อมไม่กล้าทำ ถ้าเป็นประเภท “อาจารย์เทวทัต” นั้นเป็นไปได้ เทวทัตก็ถึงขนาดคอยทำลายพระพุทธเจ้า แต่สุดท้ายเทวทัตก็เห็นโทษ ผู้ไม่ยอมเห็นโทษนั้นต้องขนาด “อาจารย์ของเทวทัต” นั้นอาจเป็นไปได้ อาจทำได้ อาจเหยียบย่ำทำลายศาสนธรรมได้

การตำหนิติเตียนหรือลบล้างศาสนธรรม ลบล้างพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ลบล้างบุญ ลบล้างบาป ให้สูญไปจากโลก ไม่ให้มีด้วยความสำคัญหรือด้วยกิเลสความอยากอันลามกของตนนั้น เป็นฐานะของคนใจทราม ชาวพุทธทำไม่ได้

กิเลสคือสิ่งลามก อันมีอยู่ภายในใจของสัตว์ จะไปลบล้างอะไรให้มันสูญหายไปก็ตาม ถ้าไม่ลบล้างกิเลส ตัวมันอยากให้บุญ บาป เป็นต้น สูญหายไปนั้น ออกไปจากใจได้แล้ว ผู้นั้นแลจะเป็นผู้ที่หาบเอากองทุกข์หนัก ทั้งๆ ที่การลบล้างบุญบาป เป็นต้น ยังไม่สำเร็จตามความมุ่งหมายเลย ท่านว่าไว้ว่า “บุญ บาป นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน” เหล่านี้ “เป็น **เอส ธมฺโม สนนฺตโน**” เป็นของมีมาดั้งเดิม จะโยกย้ายเปลี่ยนแปลงหรือลบล้างไม่ได้ ถ้าไม่ลบล้างที่ตน

ย่นเข้ามาที่หัวใจของเรา จงพยายามลบล้างทุกข์ด้วยการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ความสุขความสบายไม่ต้องไปถามที่ไหนละ ทุกข์มีอยู่ที่ใด ความวุ่นวายมีอยู่ที่ใด แก้จุดนั้นได้แล้ว ความสุขความสบายความสงบเย็นใจจะปรากฏขึ้นมาเอง เท่าที่จิตหาความสงบเย็นใจไม่ได้ก็เพราะกิเลสผู้ก่อความวุ่นวายนั้นแล เป็นเครื่องก่อกวน เป็นเครื่องทำลายความสงบสุขของใจ สุขจึงหาทางเกิดหาทางเป็นขึ้นไม่ได้ เรื่องก็มีเท่านี้

วันนี้ได้อธิบาย เรื่องการเสาะแสวงหาที่พึ่งให้ท่านทั้งหลายฟัง ทั้งทางที่ถูก ทั้งทางที่ผิด ในการเลือกเฟ้นนำเอามาประพฤติปฏิบัติ เพื่อเสาะแสวงหาที่พึ่งอันพึงใจภายในจิต จะได้ที่พึ่งอันเหมาะสม ที่พึ่งอันเกษม จะมีความเกษมสำราญเบิกบานอยู่ภายในใจ ทั้งปัจจุบันและอนาคตไม่มีที่สิ้นสุด จึงขอยุติเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

ความสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี

ท่านอาจารย์มั่นท่านทำหน้าที่ของท่านอยู่เป็นประจำ เพราะฉะนั้นเรื่องพิธีรีตองจึงไม่ค่อยมีเวลา มีลูกศิษย์ลูกหาไปลาท่านออกไปเที่ยว บางองค์ท่านบอกว่า "ไปทำเถอะทำอยู่ที่ไหนก็ได้ ขอให้ปฏิบัติตัวเองให้ดี นั่นแลคือเป็นผู้ปฏิบัติพระพุทธเจ้า ระลึกถึงท่านด้วยการระมัดระวังตัวให้ดี นั่นแลคือการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ พระสงฆ์ท่านปฏิบัติดีอย่างไร เราปฏิบัติดีอย่างนั้น นั่นแลคือการบูชาพระสงฆ์"

"อยู่ที่ไหน ให้ถือความสำคัญในความเพียรอยู่เสมอ อย่าให้เสียเวล่ำเวลา อย่าให้เป็น "โมฆภิกษุ" ท่านว่า"

"การขาด "สติ" เพียงอย่างเดียว เป็นเหตุให้ขาดหลาย ๆ อย่าง ถ้ามี "สติ" และ "ปัญญา" อยู่ในตัว อยู่ไหนก็เป็นความเพียร"

คำว่า "สติ กับ ปัญญา" ในที่นี้ ท่านหมายถึง สติปัญญา เพื่อระงับดับกิเลสล้วน ๆ ท่านไม่ได้หมายออกไปทางโลก ท่านจึงพูดอย่างนั้น บรรดาท่านผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายก็เข้าใจกันทันทีโดยไม่ต้องอธิบาย

เวลาท่านแสดงธรรมในวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา ท่านยกเอาพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ขึ้นมาแสดงว่า "ท่านเหล่านี้ เป็นพระอรหันต์ล้วน ๆ ทำ "วิสุทธิอุโบสถ" คือ อุโบสถในท่ามกลางแห่งท่านผู้บริสุทธิ์ล้วน ๆ ด้วยกัน แต่พวกเรานี้มีแต่คนมีกิเลสหนาปัญญาหยาบล้วน ๆ อยู่ด้วยกัน ในวันทำ "วิสุทธิอุโบสถ" ของพระพุทธเจ้า คือ วันมาฆบูชา พวกเราไม่คิดละอายตัวบ้างหรือ ถ้าละอายก็ให้ทำความรู้สึกตัว อย่าประมาท อย่านอนใจ สติปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ

เครื่องประกอบความเพียร มีสติปัญญาเป็นสำคัญ อยู่ที่ไหนอย่าให้เผลอสติ ให้มีปัญญาเสมอ อย่าสะทกสะท้าน อย่าหวั่นไหว อย่ากลัวว่าจะไม่ได้ไม่ถึง นอกไปจากกลัวจะเผลอสติ กลัวจะไม่มีปัญญา นี่แหละคือเครื่องมือขุดค้นธรรม เพื่อความรู้แจ้งแทงตลอด ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือถอดถอนกิเลสทุกประเภทออกให้หมด"

ท่านเทศน์ในวัน "มาฆบูชา" ท่านเทศน์อย่างนั้น ท่านเล่าว่า "ควรมี "ดี" มาอวดมาแข่งกันบ้างดีกว่า คนอวดดี แข่งดีกัน ทั้ง ๆ ที่อวดชั่ว และแข่งชั่วกัน บางรายอวดดีแข่งดี

แต่ปากไม่พอ ต้องอวดด้วยฝีมือ ถึงกับฆ่ากันตายก็มี การอวดกิเลสกันมันให้ผลผิดอย่างนี้แล จึงต้องฟังและจดจำให้ถึงใจ”

“ท่านลงอุโบสถ มีแต่พระอรหันต์ล้วน ๆ ๑,๒๕๐ องค์ เราอยู่ด้วยกันนี้มีใครเป็นพระอรหันต์บ้างไหม? เห็นมีแต่ “กองกิเลส” เต็มศาลา จนมองหา “องค์พระ” ไม่เจอ เพราะกิเลสปิดบังเสียจนมิด” ท่านว่าอย่างนั้น ฟังแล้วก็น่าอับอายตัวเอง แต่จำต้องทนเอา จะทำอย่างไรได้ เพราะพวกเรามันมีอย่างท่านว่าจริง ๆ

“ถ้าพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่นี่ มาเห็นกองกิเลสเต็มศาลาอย่างพวกเรานี้ จะเป็นยังไง” ท่านพูดมีเรื่องขบขัน “และ ถ้าพระอรหันต์บังเอิญเดินมาที่นี่ มาเห็นกองกิเลสเต็มศาลานี้ท่านจะว่ายังไง ท่านต้องเบื่อ ท่านต้องเอือมระอา ท่านต้องขยะแขยงอย่างบอกไม่ถูก และเข็ดหลาบเต็มประดานั่นแล ท่านไม่กลับมาอีกแล้ว แต่พวกเรากอดกันอยู่กับกิเลส นอนจมอยู่กับกิเลส ไม่เห็นมีความสะดุดใจอะไรเลย ไม่มีความขยะแขยง นับว่าเก่งจริงพวกเรา

นั่นแน่ะ! ฟังดูซิ พวกเราเก่งในของไม่เป็นท่า กล้าในของไม่ดี ท่านว่า เวลาท่านอาจารย์มั่นท่านเทศน์ อยากให้บรรดาเราทั้งหลายได้ยินได้ฟังโอวาทของท่านบ้าง อุ๊ย แหลมคมอย่างบอกไม่ถูก พูดแล้วกระเทือนถึงจิต กระเทือนถึงจิตก็คือกระเทือนตัวกิเลสนั่นเอง ทำให้สะดุดใจ สลดสังเวช บางครั้งจนน้ำตาร่วงในขณะฟังท่าน เพราะมันถึงใจขนาดนั้น ท่านเทศน์ด้วยอรรถด้วยธรรมจริง ๆ ท่านไม่มี “โลก” เข้ามาแฝงเลย แม้จะพูดเด็ดเดี่ยว ดุด่าขนาดไหนก็ตาม มีแต่เรื่อง “ขับไล่กิเลสออกจากใจ” ทั้งนั้น ท่านไม่นำโลกคือ กิเลสมาใช้ในวงแห่งการแสดงธรรมนั้นเลย ฟังแล้วจึงอัศจรรย์ธรรมท่านอย่างบอกไม่ถูก ใจสะอึกสะอื้นอยู่ในหัวอก ชนิดพูดไม่ออก บอกใครไม่ถูกอีกเช่นเดียวกัน

แสดงทีแรก ก็เสียงแผ่วเบา แล้วค่อยเร่งขึ้น เร่งขึ้น เนื้ออรรถเนื้อธรรมก็เข้มข้นขึ้นโดยลำดับ ๆ นั่นแหละทีนี้มีแต่ “ธรรมล้วน ๆ” แสดงออกบทใดบาทใด ประโยคใด มีแต่เหตุแต่ผล มีแต่คติที่จะควรยึดได้ทั้งสิ้น เพราะมีแต่เนื้อ ๆ ซึ้ง ๆ ทั้งมวล ท่านว่า “พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ท่านมาเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงเชื้อเชิญมา และเป็น “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” ล้วน ๆ ที่พระองค์ทรงบวชเอง” ท่านพูดเท่านี้ แล้วท่านก็ย้อนเข้ามาอีกหลายชั้น คนฉลาดนี่ เทศน์และพูดมีหลายสันพันนัย แห่งการแสดงคลี่คลายธรรมทั้งหลายลึกตื้น หยาบละเอียด รื้อฟื้นขึ้นมาให้พวกเรา ซึ่งกำลังตาบอด ลูบคลำไปตามแบบล้มลุกคลุกคลาน ที่น่าเอ็นดู ขณะที่นั่งฟังท่าน ท่านว่า “พระอรหันต์เหล่านั้น ท่านเป็น เอหิภิกขุ”

"ท่านเป็นเอหิภิกขุ" ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง พวกเราจะโอนเป็น "เอหิภิกขุในเรา" ทำไมจะทำไม่ได้ พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาด บวชตัวเองเข้าที่นี่ "เอหิภิกขุอุปสัมปทา เข้าที่นี่ "เอหิ ๆ" นะ ท้าทายอยู่ ท่านจงดูที่นี่ ๆ เรื่องสัจธรรมไม่อยู่ที่ไหน นอกจากในตัวของเราเอง ทุกข์กองอยู่ในตัวของเราทั้งหลายเอง สมุทัยก็คือกองกิเลสตัวเราทั้งหมดก็คือกองกิเลส เต็มอยู่นี่จนน่ากลัว เมื่อไรจะผลิต "สติปัญญา" "ศรัทธาความเพียร" ขึ้นมาต่อสู้กับกิเลส อันเป็นกองภัยที่น่ากลัวนี้บ้างให้ระงับดับไป แล้วจะได้ดับกลิ่นเหม็นของกิเลสเสียบ้าง" นั่นฟังดูซี

"นี่แหละ เอหิภิกขุอุปสัมปทา" ละ บวชตัวเองนี้เป็นความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกอรหันต์ก็ดี ที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เป็น เอหิภิกขุ ก็ดี ก็เป็นการประกาศให้ทราบว่า ตัวเป็นนักบวชซึ่งมีเพศต่างจากฆราวาสแล้ว แต่กิเลสนั้นยังไม่หลุดลอยไปสักตัว เพราะการบวชนั้น ๆ เช่นเดียวกัน" ท่านว่ายังงั้น

"อยากจะให้กิเลสหลุดลอยไป ต้องบวชตัวเองอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ทรงบวชพระองค์เอง พระสาวกทั้งหลายก็บวชตัวเอง หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ด้วย "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" แล้ว "นั่น ท่านย้อนเข้ามาน่าฟังไหม?" ส่วนพวกเราชอบแต่กล้วยกัน ไม่สนใจบวชตัวเอง โดยเป็นอุปัชฌาย์ตัวเอง

"ใครที่ยังไม่บวชตัวเองเสียก่อน ผ่านพ้นไปไม่ได้ "เอหิ ๆ" นี่น่ะแปลว่า ท่านจงมาท่านจงเป็นภิกขุเถิด" ว่ายังงั้นแหละ ท่านจงดูที่นี่นะ ที่นี่นะ ท่านจงดูที่นี่นะ ธรรมของจริงประกาศท้าทายอยู่ทั้งวันทั้งคืน ด้วยความจริง ไม่ครั่นคร้ามต่อสิ่งใดทั้งสิ้น เพราะเป็นความจริง ดูเมื่อใดก็เห็น พิจารณาเมื่อใดก็รู้ ถ้าจะพิจารณา "นี่ท่านพูดน่าฟัง ความจริงก็อย่างท่านว่า

ต้องมาบวชตัวเอง เป็นหญิง เป็นชาย เป็นนักบวช หรือ ฆราวาส ต้องบวชตัวเองทั้งนั้น บทสุดท้ายต้องบวชตัวเอง! ตัดสิ่งที่เกี่ยวข้องภายในตัวเองให้หมดไปโดยลำดับ ๆ ก็กลายเป็น "พระ" ขึ้นมา! เป็นพระโสดา เป็นพระสกิทา เป็นพระอนาคา เป็นพระอรหันต์ขึ้นมา แน่ะ จากการบวชตัวเองด้วยปฏิปทาข้อปฏิบัติ หรือเรียกว่า "ด้วยมรรคแปด" ให้เป็นพระขึ้นมาอย่างสมบูรณ์แบบ

ส่วนการบวชกับพระพุทธเจ้า หรือ อุปัชฌาย์นั้น ๆ เป็นเครื่องประกาศให้โลกทราบและเป็นเครื่องเตือนให้ตัวเองให้ทราบว่าได้บวชแล้ว เพื่อจะได้ทำหน้าที่ของตนให้เต็มภูมิปล่อยภาระอะไรทั้งสิ้น ซึ่งไม่ใช่กิจสมณะ

"บวชแล้วอยู่เฉยๆ มันก็ไม่ผิดอะไรกับหมู" แน่ะฟังซิ "ผ้าเหลืองอยู่ที่ไหน ก็ไม่อด! อยู่ในตลาด ห้างร้านต่างๆ เต็มไปหมด ไม่อดไม่อั้น ถ้าจะวิเศษด้วยผ้าเหลืองจริงๆ แล้ว ร้านเจ๊กที่มีผ้าเหลืองก็วิเศษไปหมด พวกนั้นจะไม่มีกิเลสกันเลย แต่แล้วก็เป็นคนที่มีกิเลสด้วยกันทั้งนั้น นั่นจึงเป็นเพียงเครื่องประกาศเตือนตนให้ทราบว่าเป็น "นักบวชเท่านั้น" ท่านว่า" น่าฟังมาก หาฟังได้ยาก

ต้องบวชตัวเองและละเว้น คำว่า "ละเว้น" นั้นละเว้นอะไร? เว้นจากสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อเพศและจิตใจเรานั้นแล มีอารมณ์เป็นข้าศึกสำคัญ คำว่า "สมุทัย" ถ้าไม่ใช่อารมณ์ทางใจที่แสดงออกมา จะเป็นอะไร ตัว "สมุทัยแท้" ก็คือตัว "อวิชชา" กิริยาที่แสดงออกมา ก็ออกมาโดยทางอารมณ์ ทำให้ผูกพันรักใคร่ ชอบใจ เกลียด โกรธ อะไรเหล่านี้เป็นอารมณ์ทั้งสิ้น นี่แหละท่านเรียกว่า "สมุทัย" แดนที่เกิดแห่งทุกข์ หรือ แดนผลิตทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ใจ ไม่มีอันใดเป็นเครื่องผลิตทุกข์ให้แก่สัตว์โลกได้ นอกจาก "สมุทัย" คือ กิเลสเท่านั้น

แล้วจะดับ "สมุทัย" นี้ด้วยอะไร? ก็ด้วย "มรรค" คือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้นนั้นแล ที่เคยปราบปรามกิเลสมาแล้วในวงนักปราชญ์ จนโลกธาตุสะเทือนหวั่นไหว เครื่องมืออันนี้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา กิเลสหมอบราบและกลัวมาตลอดกาล แล้วยังจะเกรงกลัวต่อไปอีกไม่มีกำหนด ถ้าผู้ต้องการฆ่ากิเลสนำมาใช้ให้ถูกหลัก "มัชฌิมาธรรม" กิเลสทุกประเภทจะสิ้น หรือจะตาย เพราะเครื่องมืออันนี้ไม่สงสัย ถ้าผู้นำมาใช้ให้เหมาะสมกับการแก้กิเลสประเภทต่างๆ

ทุกข์ทางกายก็ประกาศกังวานอยู่ทั่วทั้งกาย ทางใจก็รอบใจ เพราะ สมุทัยมีอยู่ภายในใจ เมื่อแสดงผลออกมา ต้องร้อนที่ใจ ถ้าแสดงเหตุมาก ผล คือ ความทุกข์ก็มากภายในใจ ใจทั้งดวงก็กลายเป็นไฟไปได้ไม่สงสัย

มรรค มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นที่สุด เป็นเครื่องดับไฟคือทุกข์ ด้วยความรู้เท่าทัน ด้วยการบังคับ ด้วยการค้นคว้า เพื่อเห็นเหตุเห็นผลแล้วปล่อยวางกันได้ นี่ท่านเรียกว่า "มรรค" เรียกว่า "ทางเดิน" ก็ได้ เรียก "เครื่องแก้กิเลสทุกประเภท" ก็ถูก

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ เมื่อดับกิเลสไปแล้ว ทุกข์ก็ต้องดับ เพราะเป็นตัวผล ไม่ใช่ "นิโรธ" จะต้องทำหน้าที่ของตัวตามลำพัง โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับ "มรรค"

แม้ว่าผลที่สืบเนื่องไปจาก "มรรค" ที่ทำหน้าที่แก้กิเลสให้หมดสิ้นไปก็จริง แต่ "นิโรธ" จะปรากฏมากน้อย เพราะอำนาจเหตุ คือ "มรรค" ผู้ทำหน้าที่บุกเบิกเป็นสำคัญ

เมื่อ “มรรค” ทำหน้าที่สมบูรณ์เต็มที่แล้ว ทุกข์ที่จะเกิดเพราะกิเลสก็ไม่มี แม้ทุกข์ที่เกิดขึ้นอยู่แล้วก็ดับไป เพราะไม่มีเครื่องสืบต่อ หรือไม่มีเครื่องสนับสนุน

ธรรมทั้งสี่อย่างนี้ เป็นอาการเท่านั้น ทำหน้าที่อันหนึ่ง ที่เกี่ยวเนื่องกันไป อย่าเข้าใจว่า พอกำหนดรู้ทุกข์แล้ว ถึงจะดับไป “สมุทัย” แล้วจึงไปบำเพ็ญ “มรรค” ให้เกิดขึ้น เพื่อ “นิโรธ” จะได้ดับทุกข์ ไม่ได้!

สัจธรรมทั้งสี่นี้ ทำงานเกี่ยวโยงเป็นลำดับกันไป ไม่มีการแยกย้ายกัน ถ้าคิดอย่างนั้นผิดความจริงทางสัจธรรม หาทางไปไม่ได้เลย เพราะเป็นอาการที่เกี่ยวเนื่องกัน การกำหนดรู้ทุกข์ ก็กำหนด เพื่อจะให้ทราบถึงสาเหตุของทุกข์ คือ สมุทัย นั่นเอง การทราบสาเหตุของทุกข์ คือ ตัวสมุทัยนั้น ถ้าไม่ทราบด้วยสติปัญญา จะทราบด้วยอะไร ต้องทราบ และ ถอดถอน สมุทัย ด้วยสติปัญญาเป็นสำคัญ แล้วเมื่อทราบ เมื่อระงับ เมื่อแก้ไขถอดถอนสมุทัยได้มากน้อยเพียงไร คำว่า “ความดับทุกข์” ที่เรียกว่า “ดับทุกข์” ด้วย “นิโรธ” ๆ นั้น ก็เป็นไปในขณะเดียวกันนั้นโดยลำดับ ตั้งแต่ต้นจนอวสานสุดท้าย

ทุกข์จะดับไปโดยลำดับ ๆ ทีละเล็กละน้อย ตามอำนาจของ มรรค ที่ทำหน้าที่ได้ผลมากน้อยเพียงไร ก็เป็น “นิโรธ” ออกมาตามนั้น เมื่อ มรรค มีกำลังเต็มที่ ตัดกิเลสขาดโดยไม่มีอะไรเหลือแล้ว ทุกข์ก็ดับพร้อมในขณะนั้น ไม่มีทุกข์ใดที่จะปรากฏอยู่ภายในจิตใจเรื่องก็มีเท่านั้น

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ไม่นอกเหนือไปจากเบญจขันธ์ อันเป็น “รวงรังแห่งสัจธรรม” นี้เลย ผู้ปฏิบัติจึงควรค้นคว้าอยู่ที่ตรงนี้ หากจะพิจารณาในธาตุใดขันธ์ใด ก็ให้พึงน้อมเข้ามา เพื่อเทียบเคียงกับสิ่งที่ตนยึดตนถือว่า “เป็นตน เป็นของตน” อันเป็นส่วนสำคัญนี้ เพื่อจะได้ปล่อยวางลงไป ด้วยการเทียบเคียงกับสิ่งภายนอก ถ้าจะพอเข้าใจได้ในการพิจารณาตนเองโดยลำพัง ก็ให้เข้าใจ หากยังไม่เข้าใจ จำต้องอาศัยสิ่งภายนอกเป็นเครื่องสนับสนุน หรือ เป็นข้อเทียบเคียงเพื่อแก้ภายใน ก็ทำการพิจารณาภายนอก ย่อมเป็นมรรค คือเป็นสติปัญญาได้ ถ้าพิจารณาภายในให้เป็นสติปัญญา หรือให้เป็นมรรค ก็เป็นมรรคได้ พิจารณาภายใน ก็เป็นมรรคได้ ทั้งข้างนอกข้างใน จะทำให้เป็น สมุทัย หรือ ให้เป็น มรรค ก็เป็นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการคิดปรุงของจิต ที่มีแง่ต่างกันไปในทางถูก หรือทางผิด

การพิจารณากาย อย่าได้คาดได้หมายว่าท่านผู้นั้นเห็นกายเห็นอย่างนั้น เราก็อยากจะเห็นอย่างนั้นตาม อย่างนี้เป็นต้น ผิดวิสัยของตน หรือ ขัดต่อจริตนิสัยของตน กายนั้น เรียกว่า “กาย” เหมือนกัน ความเข้าใจตามจริตนิสัย ความรู้ ความเห็นตามจริตนิสัยจะรู้อย่างไรก็ตาม ก็คือ รู้กาย รู้สัจธรรม ทั้งนั้น หลักใหญ่อยู่ที่ตรงนี้

กำหนดพิจารณาซ้ำๆ ซากๆ รู้หลายครั้งหลายหน ก็เข้าใจไปเอง และ ปล่อยวางไปเอง การเที่ยวกรรมฐานน่ะให้เที่ยวตรงนี้ "การเที่ยวกรรมฐาน" จะต้องหมายถึงเที่ยวตรงนี้เป็นสำคัญ และ ถูกกับจุดมุ่งหมายของธรรม จะไปเที่ยวกรรมฐานในป่านั้น เขานี้ ก็เพื่อจะพิจารณากรรมฐานนี้ให้เข้าใจนั่นเอง ทั้งภายในภายนอก ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน

เพื่อความสะดวกในการภาวนา เพื่อให้รู้ "กัมมัฏฐาน หรือ กรรมฐาน" "ห้า" คำว่า "ฐาน" แปลว่าที่ตั้ง ที่ตั้งแห่งงานอันเป็นงานสำคัญก็มีอยู่ในกาย เวทนา จิต ธรรมนี้ หรือในสัจธรรมทั้ง ๔ นี้ อยู่ในป่า ก็ต้องพิจารณาที่นี้ อยู่ในเขา ในที่ไหนๆ ก็ต้องพิจารณานี้ เพราะติดหลงที่นี่ นี่เป็นเครื่องปิดบังจิตใจ ไม่มีความสว่างกระจ่างแจ้งตามความเป็นจริง ไม่เห็นอรรถเห็นธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่รอบตัว จึงต้องอาศัยพิจารณาสิ่งเหล่านี้

การที่จิตมืดดำ ก็เพราะสิ่งมืดดำปกปิด **จิตแท้มิได้มืดดำ เป็นธรรมชาติสว่างไสวมาก** ผิดกับอะไรทั้งสิ้น "กาย เวทนา จิต ธรรม" หรือ "อริยสัจ" เป็นหินลับปัญญาก็ได้ คือคิดให้เป็นประโยชน์ก็ได้ คิดให้เป็นโทษก็ได้ ตามแต่การคิดปรุงของจิต จะคิดไปในแง่ "ถูกธรรม" หรือ "ผิดธรรม"

คือ "กาย เวทนา จิต ธรรม" นี้ คิดให้เป็นการสั่งสมกิเลสขึ้นมาก็ได้ คิดเพื่อแก้กิเลสก็ได้ เพราะทุกขสัจภายในกายภายในจิตเตือนเราอยู่ทุกวัน เพราะมันขึ้นเวทีก่อนเราและคอยเราอยู่บนเวทีทุกระยะอยู่แล้ว ท้าทายเราอยู่ตลอดเวลาด้วยความจริง เราจะต้องฟิตตัวให้พอกับกำลังของข้าศึก ถ้ากำลังไม่พอก็แพ้ เวลานี้เรากำลังก้าวเข้าสู่สงคราม คือ "สงคราม ชรา โรคา พยาธิ มรณะ" นี่เป็นสงครามล้างโลก ถ้าชนะแล้วก็ล้างโลก แน่ะ! ถ้าแพ้ก็จมอยู่ในโลก และเสวยผล ทนทุกข์ทรมานตนอยู่ในโลกต่อไป ท่านจึงสอนให้ยึดกรรมฐานเป็นหลักชัยในการรบ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญ สมกับงานอันใหญ่โต คืองานรื้อถอน กิเลส อาสวะ งานรื้อภพ รื้อชาติ รื้อวัฏสงสาร ออกจากใจ

สัจธรรมทั้งสอง คือ ทุกข์ กับ สมุทัย ไม่เคยลงจากเวที เว้นแต่จะตายเสียเท่านั้น นอกนั้น เขาอยู่บนเวที คือ ร่างกาย และ จิตใจของเรานี้ตลอดเวลา สติปัญญา ซึ่งเป็นสัจธรรมฝ่ายปราบปราม จงสร้างขึ้นมาให้ทันกันกับสิ่งเหล่านี้ ให้ได้รู้เท่าทันกันกับความจริงมีอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างนั้น ระวังตัวเราอย่าให้มีความรู้นอกเหนือไปกว่าพระพุทธเจ้า อย่าปีนเกลียวกับธรรมของพระองค์ จะมีแต่ความทุกข์ เช่นเดียวกับเราเดินไปตามทาง ก็ยังไม่สงบและฉลาดเท่าที่ควรอยู่แล้ว ยังฝืนก้าวออกไปเดินสองฟากทาง และเหยียบขวาก เหยียบหนาม นั่นเป็นความสุข และ เป็นความถูกต้องดีงามแล้วหรือ? นี่เป็น

การเตือนตัวเอง ผู้ใดที่จะมากล่าวเป็นความถูกต้องแม่นยำยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า มีที่ไหนในโลกนี้!

ศาสดามีเพียงองค์เดียว ที่สอนถูกต้องแม่นยำ จงนำธรรมนั้นเข้ามาพิจารณาดูในตัวเรา ท่านสอนว่าอย่างไรบ้าง ถือเอาคำที่ถูกต้องนั้นแหละ เป็นหลักดำเนิน ที่จะหมุนจิตหมุนสติปัญญาเข้าไปสู่ความจริงนั้น ฝืนจากสิ่งจอมปลอมทั้งหลาย ที่คอยฉุดลากเรา ให้ออกนอกลู่นอกทางอยู่เสมอ ฝืนโดยไม่หยุดไม่ถอย นี่ชื่อว่า "นักรบ" เพราะจิตซึ่งกิเลสคอยกระซิบนั้นกระซิบอยู่ตลอดเวลา ให้เราทราบว่า ความกระซิบเหล่านั้นส่วนมากร้อยทั้งร้อยมีแต่เรื่องของกิเลสทั้งมวล

ความฝืนสิ่งกระซิบ ความฝืนความฉุดลาก ความฝืนใจจากสิ่งจอมปลอม นั้นแลคือ "ธรรม" เมื่อเกิดความทุกข์ขึ้นมาทางร่างกาย จิตใจรู้สึกท้อแท้อ่อนแอ นั่นคือ โลกแท้ คือ กิเลส ตัวหลอกลวงแท้ ไม่สงสัยให้เสียเวลา

ตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ทุกข์ ก็คือ ทุกข์ จะให้เขาเป็นอะไรอีก สติปัญญา ก็พิจารณาให้ทราบว่า ทุกข์ คือ ทุกข์ เรา คือ เรา เมื่อความจริงเข้าถึงกันแล้ว ไม่มีใครแพ้ไม่มีใครชนะ เป็นความจริงเสมอกัน เมื่อต่างอันต่างเป็นความจริงแล้ว ก็ไม่ทะเลาะวิวาทกันอีก ไม่เป็นข้าศึกต่อกันอีก

การพิจารณานี้ อย่างน้อย ก็เพื่อความ สงบศึก มากยิ่งกว่านั้น ก็ให้เสร็จ ให้สิ้นการเป็นข้าศึกกัน เพราะการพิจารณาอยู่เวลานี้ จงคลี่คลายดูให้หมด จะทุกข์มาก ทุกข์น้อยเพียงไร เราไม่ใช่ผู้ล่มจมไปด้วยทุกข์ เราเป็น "ผู้รู้" ทุกข์ต่างหาก และเราเป็นผู้พิจารณาทุกข์ ต่างหาก ทำไมจึงจะมากลัวในเรื่องทุกข์ ซึ่งมันเป็นอันหนึ่ง ต่างหากจากใจ

ความจริง ถ้ามี "สติ" มาก จิตเด่น เราฝึกหัดสติเราให้ได้มากเท่าไร ความรู้นั้นยิ่งเด่น เพราะ สติ เป็นเครื่องเสริมความรู้ ปัญญา คือ ความฉลาด เป็นเครื่องบุกเบิก สิ่งที่จิตติดข้อง ให้ก้าวไปอย่างฝืดเคืองไม่ราบรื่นชื่นใจ พิจารณาให้ทันกับเหตุการณ์ เพราะไม่เห็นมีสิ่งแปลกอะไรในร่างกายเรานี้ มีแต่สิ่งที่เคยรู้ เคยเห็น คือ สัจธรรม เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรที่จะแปลกปลอมยิ่งกว่านั้นไปอีก มีอะไรมาเพิ่มเติม พอให้เกิดความท้อถอย ทุกข์น่ะ ก็มีเท่านั้น เขาเคยแสดงอยู่ตลอดเวลา เราเคยพิจารณาอยู่แล้ว

ปัญญา เป็นเครื่องแก้ทุกข์ เป็นเครื่องรู้เท่าทันทุกข์ เราก็ทราบอยู่แล้ว นำมาพิจารณาให้เห็นเรื่องของทุกข์ ว่าเป็นทุกข์อย่างแท้จริงตามหลักธรรมชาติ ผู้รู้ ก็ให้รู้ทุกข์อย่างแท้จริงตามหลักธรรมชาติของตน ทุกข์จะเกิดมากน้อยเพียงใด ก็ไม่มีปัญหาอะไรเพราะมันคนละเรื่อง ทุกข์ก็เป็นอันหนึ่ง เราก็เป็นอันหนึ่ง มันคนละเรื่อง ถ้าเอามาคละ

เคล้ากันต้องเดือดร้อน เพราะทุกข์เป็นของร้อนอยู่แล้ว เช่นเดียวกับไฟ เป็นของร้อน เราเอามาจี้เรา มันก็ร้อน ถ้าไฟเป็นไฟ เราเป็นเรา ไม่เอามาเกี่ยวข้องกัน ไฟก็ไม่มีความหมายอะไรกับเรา จะมาทำความทุกข์ให้เราไม่ได้ นี่ถ้าเราไม่ไปจับไปคว้าไฟ คือ ทุกข์ พอจะให้เกิดความร้อนขึ้นมา ความทุกข์ก็ไม่มาเสียดแทงจิตใจเราได้ สติปัญญาขุดค้นจนให้ถึงความจริงแห่งทุกข์ ให้ถึงความจริงแห่งกาย กายก็เป็นกาย ทุกข์ก็เป็นทุกข์ หรือรูปเป็นรูป เวทนาเป็นเวทนา พิจารณาให้ละเอียดลออ

ตัวสัญญาที่คอยหมายมั่นนั้นเร็วที่สุด ตัวสัญญานี่มันคอยจะหมายอยู่เรื่อย ๆ ถ้าแยกออก เราก็เป็นกรรมการคนหนึ่งที่ทรงพลังสติปัญญาไว้อย่างเต็มภูมิ จงแยกขันธ์นั้น ๆ ด้วยสติปัญญา อย่าให้มันเข้าพัวพันกันไม่เกิดประโยชน์ นอกจากเกิดทุกข์โดยถ่ายเดียว จงแยกมันออกด้วยปัญญา มี ๕ อาการเท่านี้แหละ รูปคือ กาย เวทนา คือ สุข ทุกข์ เฉย ๆ สัญญา คือ ความจดจำความสำคัญต่าง ๆ สังขาร คือ ความคิด ความปรุง ของใจ วิญญาณ คือ ความรับทราบ เวลามีสิ่งภายนอกมาสัมผัสตา หู จมูก ลิ้น กาย มีอยู่เท่านี้

ที่สำคัญที่สุด คือ สัญญา กับ เวทนา นี้แหละ สำคัญอยู่มาก สติต้องจดจ่อลงที่นี่ พิจารณาที่นี่ให้ชัดเจน ใจจะมีความมั่นคงต่อตนเอง และอบอุ่นด้วยสติปัญญา รู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ ข้าศึก ก็คือสิ่งเหล่านี้เอง เป็นข้าศึกต่อเราไม่ใช่อะไร ถ้าพิจารณาไม่รอบ พิจารณารู้ไม่เท่าทัน ก็ทุกขเวทนานี้แลจะมาเป็นตัวทุกข์ภายในจิตใจเพิ่มเข้าอีก เพราะเราเอื้อมไปจับ หรือ ไปยึด จิตใจอยู่ดี ๆ ก็เลยกลายเป็นทุกข์ขึ้นมา แทนที่ใจจะเป็นภาชนะแห่งธรรมเลยกลายเป็นภาชนะแห่งทุกข์ขึ้นมาเสีย

ฉะนั้น จึงต้องแยกออกด้วยปัญญา ให้รู้ตามความจริงของมัน พระพุทธเจ้าทรงรู้อย่างนี้ พระสาวกทั้งหลายรู้ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างนี้ และรู้เด็ดขาดด้วยอำนาจของสติปัญญาที่แหลมคม พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า จนเป็นที่เข้าใจ

สุดท้ายขันธ์ก็เป็นขันธ์ จิตก็เป็นจิต ไม่มีอะไรเป็นข้าศึกกัน ทั้ง ๆ ที่อยู่ด้วยกัน นั่น! เพราะต่างอันต่างไม่มีเรื่องอะไรมากระทบกระเทือนกัน เมื่อต่างอันต่างจริงแล้วเป็นเช่นนั้น ท่านมีความผาสุกสบายในท่ามกลางแห่งขันธ์ ที่เป็นกองเพลิงทั้งกองนั้น แต่เราอยู่ในกองเพลิง หรือ ทุกข์ร้อนอยู่ในกองเพลิง คือ เบญจขันธ์ จึงต้องอาศัย สติปัญญา ศรัทธา ความเพียรเป็นน้ำดับไฟ ให้เป็นความเย็นขึ้นมาที่ใจของตน

เรื่องความเป็น ความตาย มันอยู่ในขันธ์นี้ อย่าไปคิด ไปคาด ถึงวันมันตายของมันเอง ถึงกาลเวลามันตายของมันเอง อยู่ไหนมันก็ตาย เพราะเรื่องความตายเป็นธรรมชาติตายตัวอยู่แล้วกับขันธ์นั้น ๆ

สำคัญที่เราจะให้เกิดสารประโยชน์แก่ตัวเรานี้ จะให้เกิดได้ด้วยวิธีใด นี่เป็นสิ่งสำคัญ ขาดทุน ก็ ขาดทุนไปตรงนี้ ได้กำไรก็ได้ตรงนี้ แต่เรื่องความตาย เขาไม่ได้หวังทุนหวังกำไรกับใคร มันเป็นความจริงอันหนึ่งของหลักธรรมชาติของเขา เราไม่ต้องไปยุ่ง เอาตรงที่สำคัญนี้ ค้นลงให้เห็นความตายอย่างชัดเจนประจักษ์ใจ หมดลมที่ไหน ก็ปล่อยกัน ยากอะไร! ความตายไม่ยาก เพราะเป็นการทิ้งนี่

การหลงน่ะซี มันลำบาก มันเป็นทุกข์ การหลง การห่วง มันลำบาก มันเป็นกิเลส มันเป็นทุกข์ การตายจริง ๆ มันไม่ทุกข์นี่ เป็นการสลัดปัดทิ้งทุกอย่าง รู้ความเป็นจริงแล้วก็สลัดทิ้งอย่างนั้น ไม่มีปัญหาอะไร พิจารณาให้เด่นในจิต เมื่อมันเด่นแต่ทุกข์ เด่นแต่สมุทัย มันก็มีแต่ทุกข์เต็มตัว เต็มหัวใจนั้นแล

ถ้าสติปัญญาเด่น จิตก็เด่น เด่นดวง รื่นเริง ตัวเป็นหลักเป็นเกณฑ์ของตัวเอง ตัวเป็นตัวของตัวเอง เป็นเนื้อเป็นหนังของตัวแล้ว ไม่ต้องอาศัยอะไรมาเป็นเนื้อเป็นหนัง อาการเหล่านั้นเป็นของที่ไว้ใจไม่ได้ทั้งนั้น ถ้าเราไปจับไปต้อง ไปยึดไปถือ ก็กลายเป็นพิษได้อย่างรวดเร็ว จะถือเอาเป็นประโยชน์จริง ๆ ไม่ได้ แต่จะให้เป็นโทษจริง ๆ มันรวดเร็ว ขันธ์ก็เป็นโทษในความยึดถือของเราที่ไปสำคัญมั่นหมายนั่นแล

อะไรจะสว่างยิ่งกว่าใจ เมื่อขัดสิ่งที่เป็นมลทิน ที่สกปรกทั้งหลายออกจากใจแล้ว ไม่ต้องบอกว่าใจจะสว่าง หรือไม่สว่าง สว่างขึ้นเอง สามารถฉลาดรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรนอกเหนือจากใจนี้ไปได้ สงครามอันนี้เป็นสงครามที่สำคัญมาก สำหรับเราแต่ละคน ละคน ผู้ปฏิบัติศาสนาจึงต้องถือนี้เป็นจุดสำคัญ เพราะนี้เป็นจุดจำเป็นที่เราต้องรู้เท่าทันโดยแท้ เป็นจุดแพ้ จุดชนะ จุดเป็น จุดตาย จุดทุกข์ จุดลำบากทรมาน ก็อยู่ที่จุดนี้ หลุดพ้นก็อยู่ที่จุดนี้ ได้ชัยชนะก็อยู่ที่จุดนี้ คือ ความเกษมสำราญ ถ้าไม่ถึงที่จุดนี้ จะไปถึงที่ตรงไหน ถึงที่นี่แหละ! เมื่อถึงที่นี่แล้ว ไม่ต้องไปถามหา “นิพพาน” ให้เสียเวล่ำเวลา

เอ้า ชื่อสมมุติว่ากันไป กิเลสมันอยู่ภายในหัวใจเรา เราไม่ได้ให้ชื่อมันว่า “กิเลส” มันยังทำให้เราทุกข์ได้ทั้งวันทั้งคืน “โอ๊ย วันนี้ไม่สบายใจ! อะไรต่าง ๆ ยุ่งไปหมด จนนอนไม่หลับ จะเป็นบ้าเป็นบอ” กิเลสไม่เห็นได้พูดว่า มันทำอันตรายเราอย่างนั้นอย่างนี้ หรือทำพิษเรา มันไม่เห็นว่ากัน ไม่ว่ากัน ก็ตาม เมื่อมันเป็นกิเลส มันก็เป็นของมันอยู่อย่างนั้น

ธรรมคือ “นิพพานธรรม” ถึงขั้นบริสุทธิ์แล้ว ว่าไม่ว่า ใจก็บริสุทธิ์อยู่นั่นแล จะให้ชื่อให้นามหรือไม่ ไม่สำคัญ ขอให้ได้ถึง ได้อยู่ที่ความบริสุทธิ์ จะเป็นความเกษมสำราญอย่างยิ่งภายในนั้น นี่แหละคือ สนามรบ! ที่แสดงมานี้ เอาให้รู้ให้เห็นกันที่นี่ รู้ที่นี้แล้วก็เป็น “โลกวิทู” รู้แจ้งไปหมด นั่นแหละ เพราะสภาพทั้งหลายเหมือน ๆ กัน พอเข้าใจ

อันหนึ่งแล้ว ก็เข้าใจไปหมด แม้แต่ร่างกาย เราเข้าใจอาการใด อาการหนึ่ง มันยังทั่วถึงไปหมด หลุดพ้นไปหมด เวทนา ก็ที่มีอยู่ในจุดหนึ่ง มันก็ซาบซ่านไปหมด เป็น "โลกวิทู" เข้าใจไปเหมือนกัน นี่แหละ "โลกวิทู" ของพวกเราเป็นอย่างนี้

"โลกวิทู" ของพระพุทธเจ้า นอกจากรู้อย่างนี้แล้ว ยังรู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งไปอีกมากมายเกี่ยวกับสัตว์โลก เกี่ยวกับสภาวธรรมต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไป เราไม่ใช่วิสัยอย่างนั้น

ที่เหมาะแก่จริตนิสัย หรือความสามารถของเรา จงให้เป็น "โลกวิทู" รู้แจ้งตรงที่มันกำลังมืดอยู่เวลานี้ สิ่งใดเป็นสิ่งที่ปิดบัง กำหนดพิจารณาสิ่งนั้นให้ทราบชัดตามความจริงด้วยปัญญา ท่านว่า "**นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา** ความสว่าง เสมอด้วยปัญญาไม่มี" แน่ะ! และอะไรที่จะมืดเสมอด้วยกิเลสไม่มี จึงต้องแก้ด้วยปัญญาความสว่าง

เราตามไฟไปส่องหากิเลสวันยังค่ำ ก็ไม่มีกิเลสตัวไหนจะมาโง่ ๆ ให้เราได้ดูมัน เปิดไฟฟ้าเข้าไปให้เห็นตัวของกิเลส แต่กิเลสมันไม่ได้โง่เหมือนเรานี่

เพื่อให้ทันกิเลส มันต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องตามกิเลส ส่องดูกิเลสด้วยสติปัญญาเห็นทั้งหน้าทั้งตา เห็นทั้งโคตรทั้งแซ่ เห็นทั้งรากเหง้าเค้ามูลของมัน ถอนขึ้นมาได้หมดด้วยอำนาจของปัญญานี้เท่านั้น ท่านจึงว่า "เครื่องมือที่ทันสมัย คือ ปัญญา" สว่างโร่อยู่ทั้งกลางวันกลางคืน ท่านว่า "**อาโลโก อุทปาทิ** ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" "**ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ**" เกิดขึ้นที่ไหน ก็เกิดขึ้นที่นั่น ที่เคยมืดดำ และสว่างขึ้นที่นั้นแล

"**จกฺขุกรณี ญาณกรณี อุปสมาย อภิญฺญาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ**" นี่แหละ "มรรค ๘" เป็นไปเพื่ออย่างนี้แหละ เป็นไปเพื่อบรรลุ เพื่อตรัสรู้ เป็นไปเพื่อนิพพาน

วันหนึ่ง ๆ ให้พิจารณารอบตัวอยู่นี่เสมอ จิต เมื่อมีเครื่องรักษา ก็สว่าง ปัญญา พาให้สว่างโล่งอยู่ภายในตัวเอง อะไรจะเกิดขึ้นก็รู้ ทุกข์เกิดขึ้นก็รู้ ทุกข์ดับไปก็รู้ รู้โดยความโล่งของสติปัญญาเอง

นี่แหละเย็นสบาย ตายเมื่อไรก็ไม่มีปัญหา เพราะธรรมชาตินั้น ไม่ตายแล้ว ไม่หลงแล้ว ไม่ล่มจมแล้ว ก็มีเท่านั้น สิ่งที่เราต้องการ ขอให้นำไปพิจารณา

เอาละ แสดงธรรม ก็เห็นว่าพอสมควร

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อาโลโก อุทปาทิ ความสว่างบังเกิดขึ้นแล้ว

ถ้ามีแต่ละคน อยู่กันคนละหนละแห่ง ก็ไม่เป็นเครื่องสะดุดใจอะไรมากนัก แต่ถ้ามารวมกันเข้า รวมกันเข้า รวมกันมากเข้าก็กลายเป็นสังคมแห่งทุกข์ กลายเป็นครัวเรือนแห่งทุกข์ กลายเป็นบ้านแห่งกองทุกข์ เมืองแห่งกองทุกข์ เมืองๆ หนึ่ง เต็มไปด้วยกองทุกข์อย่างเห็นประจักษ์ แล้วขยายออกไปถึงประเทศ ประเทศทั้งประเทศเป็นกองทุกข์ โลกเป็นกองทุกข์ และคนทั้งโลกเป็นแบบเดียวกันนี้ จะเป็นยังไง?

ใครอยากจะอยู่ล่ะในโลกแห่งกองทุกข์นี้! เมื่อรวมกันเข้ามันหากทำให้เกิดพลังอันหนึ่งขึ้นมา ที่จะให้ความทุกข์สะดุดภายในใจ ถ้าโดยลำพังต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทุกข์ไม่มองเห็นกัน และไม่ค่อยได้ยินเสียงร้องครวญครางอะไรมากนัก มันก็เป็นโลกที่พอน่าอยู่บ้าง

เราก้าวเข้าไปสู่โรงพยาบาล กับเราอยู่ปกติ ความรู้สึกนั้นต่างกัน ไม่ค่อยสะเทือนใจที่เกี่ยวกับทุกข์มากนัก พอก้าวเข้าโรงพยาบาลอันเป็นสถานที่รวมแห่งกองทุกข์ทั้งหลาย มองดูคนไข้ ทั้งได้ยินเสียงครวญครางของคนไข้ในที่ต่างๆ ย่อมหาความเบิกบานและชื่นใจไม่ได้ พอก้าวเข้าสู่โรงพยาบาล ใจมันผิดปกติไม่น้อยเลย คนที่เข้าไปในโรงพยาบาลส่วนมากมีแต่คนเป็นทุกข์ทางใจที่เข้าไปเยี่ยมทุกข์กัน ซึ่งเต็มโรงพยาบาล แทบไม่มีห้องว่างเลย ทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ รวมเต็มอยู่ในที่นั้น สำหรับคนไข้ก็ทุกข์ทางร่างกายและจิตใจ ผู้เกี่ยวข้องก็ทุกข์ทางจิตใจ คนไปเยี่ยมไข้ส่วนมากเป็นคนทุกข์ทางใจ ก้าวเดินไปห้องไหนเตียงใดที่คนไข้เรียงรายกันอยู่ มีแต่คนเป็นทุกข์ทรมานทางกาย ทรมานใจ เป็น "คนจนตรอกจนมุม" ไปเยี่ยมก็ไปเยี่ยมคนจนตรอกจนมุม อับเฉาด้านจิตใจไปด้วย!

โรงพยาบาลทุกแห่ง นอกจากจะเป็นห้องคนทุกข์จนตรอกจนมุมแล้ว ยังเป็นสถานที่ตาย และสถานที่เก็บศพของคนอีกด้วย ไม่ใช่จะเป็นที่รักษาพยาบาลจนหายจากโรคแล้วออกมาโดยถ่ายเดียว เมื่อทนไม่ไหว สุดกำลังของหมอของยาแล้ว คนไข้ก็ต้องตายอยู่ในห้องนั้นๆ และเตียงนั้นๆ แต่ละห้อง แต่ละเตียง มันต้องเป็นห้องคนตาย เตียงคนตายหรือเป็นป่าช้าก่อนฝัง ก่อนเผากันทั้งนั้น แต่เราไม่ได้คิดกันบ้าง ถ้าคิดซอกแซก อย่างนี้บ้างก็จะเป็นเหตุให้มีสติปัญญา เกิดความรู้สึกตัวขึ้นมาโดยลำดับ ไม่ประมาทลืมตัวจนเกินไปดังที่เป็นอยู่นี้

แม้ที่สุด ก้าวเข้าไปในครัวไฟ เตาไฟในบ้านหนึ่ง บ้านหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เผาศพสัตว์ชนิดต่าง ๆ อยู่เป็นประจำวันเวลา มิได้ว่างเว้น เราก็พอปลง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้แล้ว เพราะเป็นป่าช้าของสัตว์เต็มไปหมด ไม่ทราบว่าเผากันมาตั้งแต่เมื่อไร แต่เราถือเป็น "อาหาร" จึงไม่เคยสะดุดใจว่าสถานที่นั้นคือป่าช้า การต้มการแกง จะเป็นเนื้ออะไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าสัตว์เป็นสัตว์ตายแล้ว มันก็เป็นเรื่องป่าช้าทั้งนั้น แต่เราถือว่า "นั่นเป็นอาหาร" ก็ไม่ค่อยสนใจคิดกัน และไม่ได้คิดว่าสถานที่นั้นเป็นป่าช้า มันมีผิดกันที่แง่ความรู้สึกเท่านั้น

ถ้าความรู้สึกคิดไปในแง่ใด ผลมันก็ตาม ๆ กันไปให้เกิดความขยะแขยง เกิดความกลัว เกิดความกล้าหาญ เกิดความดีใจ เสียใจขึ้นมาจากแง่ความรู้สึกนั้น ๆ พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไม่ให้ประมาทนอนใจ!

ในวันที่ไปแจกสิ่งของแก่พวกคนอพยพ ที่จังหวัดหนองคาย พอเขาเห็นคณะเราไปเท่านั้นก็หลั่งไหลกันออกมา ตาจดจ้องมองดูเป็นลักษณะความหิว ความกระหาย ความสมหวังไปพร้อม ๆ กัน เวลาแจกสิ่งของ โอ้โห! น่าสังเวช น่าสงสาร และน่าสงสารอย่างมากทีเดียว ไม่ทราบว่ามาจากทิศไหนแดนใด หลั่งไหลออกมาจากทุกทิศทุกทางเต็มไปหมด สนามกว้าง ๆ จนจะหาที่เดินไม่ได้ นี่ก็คือ พวกที่ได้รับความทุกข์ ความลำบาก ไม่มีผู้จะให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือเท่าที่ควรจะเป็น พอมองเห็นผู้ใจบุญมาเยี่ยม ก็มีความหวังว่าจะได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เพราะความจำเป็นบังคับ ไม่ว่าท่านว่าเราทนอยู่ไม่ได้ต้องออกมา ไม่ว่าเด็ก ไม่ว่าผู้ใหญ่ ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชาย เต็มไปหมดในสถานที่นั้น

เมื่อได้รับแจกไปแล้ว ซึ่งพอเป็นเครื่องบรรเทา ขณะได้ไปก็ดีอกดีใจเพราะสมหวัง ทั้งเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ เช่น คืนนี้ความหนาว แม้จะหนาวอยู่ตามปกติ แต่ความอบอุ่นรู้สึกจะดีขึ้นกว่าทุก ๆ วันซึ่งไม่มีผ้าห่ม อาหารการกินก็เหมือนกัน ซึ่งกำลังขาดแคลนอยู่แล้ว หรือกำลังหมด วันนี้อาหารและเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ก็เข้าไปถึงพอดี พอเป็นเครื่องสนับสนุนให้ได้รับความสุข ความเบาใจ เย็นใจไปบ้าง ความปีติยินดีย่อมเกิดขึ้น เพราะการแจกของวันนี้ไม่ใช่น้อย แจกมากมายก่ายกอง คนที่มารับแจกนั้น ก็รู้สึกสมหวังด้วยกันทุกครอบครัว ใครเล่าจะไม่ดีใจ!

นี่แลการทำบุญ การให้ทาน ย่อมเห็นผลประจักษ์อย่างนี้ สิ่งของหลุดออกจากมือเราด้วยการเสียสละโดยเจตนาอันบริสุทธิ์ แล้วก็ไปอยู่ในมืออีกคนหนึ่ง คือออกจากมือของผู้ให้ ก็ไปปรากฏอยู่ในมือของผู้รับ ผู้ให้ก็มีความดีใจ ผู้รับก็มีความดีอกดีใจ บางรายจนถึงกับน้ำตาร่วง ดังที่มองเห็นแล้ว เพราะความดีใจหรืออะไรก็ยากจะเดาได้ถูก

นี่แหละอำนาจแห่งการสงเคราะห์กัน เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ ความปีติยินดีจะเกิดขึ้นมากเพียงไร บางรายก็ต้องเกิดขึ้นมากมาย บางรายก็เกิดขึ้นเฉพาะว่าวันนี้มีความสะดวกสบาย เพราะได้อาหารและได้ผ้าห่มมาห่มกันหนาว บางคนก็ต้องคิดถึงเจ้าของท่านผู้นำมาบริจาค เพราะคนเรามีความรู้สึกลึกตื้นหนาบางต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามสรุปแล้วผู้รับมีความภาคภูมิใจ ผู้ให้มีความภาคภูมิใจ คือภาคภูมิใจด้วยการให้ ภาคภูมิใจด้วยการรับ เรื่องของ "ทาน" จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อโลกอย่างยิ่งแต่กาลไหนกาลใดมา

คำว่า "ทาน" คือการให้ การเสียสละเพื่อผู้อื่นนี้ เป็นของมีมาดั้งเดิมแต่กาลไหน ๆ มาแล้ว หากงดการให้ทานนี้เสีย งดการเสียสละเพื่อกันและกันนี้เสีย โลกก็จะเป็นโลกไปไม่ได้ เพราะคำว่า "ทาน" นี้แม้แต่สัตว์เขาก็ทำต่อกันเช่นเดียวกับมนุษย์เรา เขายังแบ่งกันกินเหมือนมนุษย์เรา พ่อแม่ของสัตว์ เขาให้ลูกเขา เขาเลี้ยงลูกเขา เขาอยู่ด้วยกันเขากินด้วยกัน เช่นมดง่ามเป็นต้น ต่างตัวต่างขน หรือสัตว์ต่างชนิดคาบอาหารเข้าไปในรูหรือในโพรงไม้ที่อยู่เขา แล้วก็กินด้วยกัน

มนุษย์เราก็อยู่ในครอบครัว อยู่ในสังคม เกี่ยวเนื่องกันมากน้อยเพียงไร ย่อมมีความเสียสละต่อกัน นับตั้งแต่พ่อแม่กับลูกลงไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงส่วนรวม หรือส่วนใหญ่เป็นไปด้วยทานการเสียสละทั้งนั้น ชีวิตจิตใจความเป็นอยู่ เกี่ยวเนื่องถึงความพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน จำต้องมีความเสียสละต่อกัน

พระพุทธเจ้าของเรา ตั้งแต่ครั้งบำเพ็ญพระบารมีเพื่อโพธิสมภาร ก็ทรงบำเพ็ญทานมาโดยลำดับ จนกระทั่งกิตติศัพท์กิตติคุณของพระองค์ร่ำลือกระฉ่อนไปทุกทิศทุกทางเพราะการให้ทาน เวลามาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ไปที่ไหนก็มีแต่คนสักการะบูชา นำสิ่งของมา "ให้ทาน" ตลอดเทวดาเทวบุตรก็ให้ทานเช่นเดียวกัน ไปที่ไหนมีแต่ของทิพย์ของทำขึ้น ที่มาเองโดยไม่ต้องขอร้องจากใคร ๆ ใครก็มีความเชื่อ ความเลื่อมใส อยากจะให้ทั้งนั้นต่างนำมาถวายพระองค์ จนกระทั่งพระสงฆ์สนทนากันในธรรมสภาที่ชุมนุมว่า

"ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปในสถานที่ใด มีแต่คนนับถือ มีแต่คนทำบุญให้ทานเกลื่อนไปหมดด้วยวัตถุไทยทานนั้น เป็นเพราะอำนาจแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์"

พระองค์ทรงทราบ ได้รับสั่งคัดค้านว่า "เมื่อเราตถาคตไปที่ไหน มีแต่ผู้นำสิ่งของมาให้ทานจำนวนมากมายนั้น ไม่ใช่เพราะความเป็น "พระพุทธเจ้า" ของเรา แต่เป็นเพราะอำนาจแห่งทานของเรา ที่ได้ทำมาโดยลำดับ ๆ ต่างหาก แม้แต่ความเป็นพระพุทธเจ้าของเรา ก็เป็นมาจากความดี มีทาน เป็นต้น ไม่ใช่จะเกิดขึ้นมาเฉย ๆ และมีฤทธาศักดานุภาพ

ด้วยความเป็นพระพุทธเจ้าอย่างเดียวเท่านั้น แม้แต่ความเป็นพระพุทธเจ้า ยังต้องอาศัยคุณงามความดีทั้งหลาย มีทานบารมีเป็นต้น จึงได้เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา” ท่านรับสั่งอย่างนั้น

ฉะนั้น การให้ทานจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอยู่มากสำหรับโลกที่อยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มเป็นคณะ นอกจากนั้นยังเป็น “อุปนิสัย” ติดตามผู้มีนิสัยเช่นนั้นอีกด้วย คนที่ชอบให้ทานไปไหนมีแต่อยากให้ทานเรื่อย ๆ เป็นนิสัยฝังอยู่ภายในจิตใจ ยิ่งมีคนแนะนำสั่งสอนอบรมให้รู้เรื่องรู้ราวเรื่องการทำบุญสุนทานด้วยแล้ว ก็ยิ่งเพิ่มนิสัยนั้นให้มากมูนขึ้นไป จนกลายเป็น “นักเสียสละ” ประจำนิสัยวาสนา นอกจากนั้นไปเกิดในสถานที่ใด คนนั้นพวกนั้นไม่อดอยากขาดแคลน เพราะอำนาจแห่งทานที่ตนได้ทำไว้แล้วใน “บุพชาติ” เป็นเครื่องสนับสนุน ยกตัวอย่างเช่น “พระสีวลี” เป็นต้น ท่านไปในสถานที่ใด มีแต่คนถวายวัตถุปัจจัยไทยทานเต็มไปหมด ตามถนนหนทาง ตามบ้านตามเมือง ท่านไปที่ไหนไทยทานเต็มไปหมด รองพระพุทธเจ้าลงมา พระสาวกองค์หนึ่งที่มีอติเรกลาภมาก คือพระสีวลี

ในอดีตชาติท่านเป็นนักเสียสละ ไปที่ไหนก็มีแต่ให้ทานเป็นพื้นเป็นนิสัย ทานอย่างไม่อัดไม่อั้น ให้ทานตามนิสัยจริง ๆ จะอดอยากขาดแคลนหรือจะมั่งมีศรีสุขขนาดไหนก็ไม่เคยลดละในการให้ทาน ขอแต่มีพอจะให้ทานเป็นให้ทานไม่ถอย จึงเป็นอุปนิสัยติดตัวมาโดยลำดับ เพราะฉะนั้นวาระสุดท้ายที่ท่านมาบวช และบรรลุธรรมเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเป็นเลิศในทาง “อติเรกลาภ” มาก ไม่มีองค์ใดเสมอเหมือน ยกพระพระพุทธเจ้าเสียเท่านั้น นี่เป็นเพราะอุปนิสัยของท่านเอง

บรรดาพระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ด้วยกันจึงมี “เอตทัคคะ” คือ ความเลิศต่าง ๆ กัน ไม่ค่อยจะซ้ำกัน เนื่องจากจริตนิสัยที่มีความหนักแน่นในแง่ต่าง ๆ แห่งความดีทั้งหลายนั้นต่างกัน บางองค์สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีคนเคารพนับถือ ไม่มีอติเรกลาภก็เยอะ แต่ท่านดีในทางอื่น ซึ่งเป็นความดีเช่นเดียวกัน จึงเป็นเครื่องสนับสนุนให้ท่านบรรลุธรรมถึงความพ้นทุกข์ แต่สิ่งที่ได้ก็แสดงให้เห็นชัดเจนอยู่ แม้ถึงความเป็นพระอรหันต์แล้วสิ่งที่ได้ก็คือ ไม่มีคนถวายจตุปัจจัยไทยทานมากสมกับความเป็นพระอรหันต์ของท่านก็มี นี่เป็นเพราะอุปนิสัยที่เคยสร้างมาต่างกัน

คำว่า “อุปนิสัย” เป็นสิ่งที่ฝังแนบภายในจิตใจ ทำมาจนเกิดเป็นความเคยชินภายในจิตใจไม่มีใครบอก ก็เป็นความถนัดใจ เป็นความอยากทำไปเอง นั่นท่านเรียกว่า “เป็นอุปนิสัย” แล้ว หรือเป็น “นิสัยปัจจัย” แล้ว

วันนี้พูดถึงเรื่อง “กองทุกข์” ในเบื้องต้น คือ กองทุกข์มีแต่ละราย ๆ ถ้าต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างแยกกันไป ก็ไม่สู้เท่าไร ถ้ามารวมกันเข้าเป็นจำนวนมาก ก็ยิ่งเป็นความทุกข์ และสลดสังเวชมากขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นบ้านเป็นเมืองแห่งกองทุกข์ไปด้วยกันเสียสิ้น โลกนี้ไม่มีใครต้องการมาอยู่ จะมาอยู่ทำไม มีแต่กองทุกข์

เมื่อเราประมวลเข้าหาตัวเรา กองทุกข์มันมีอยู่ตลอดเวลา เราต้องการอะไรเพื่อขันธ์อันนี้? ขันธ์นี้มีแต่กองทุกข์ทั้งนั้น ถ้าผู้จะทำตัวให้พ้นไปเสียจากทุกข์ไม่มีเยื่อใยในอันใดเลย เห็นความทุกข์เป็นตัวภัยต่อตนอย่างยิ่งแล้ว ก็ต้องเร่งความพากเพียร อะไร ๆ ก็หนักแน่นทุกสิ่งทุกอย่าง มีความมั่นคง ความพากเพียรก็มาก ความอุตส่าห์พยายาม ความอดความทนก็มากไปตาม ๆ กัน เพราะความอยากพ้น สติปัญญาก็พยายามหาอุบายคิดค้น ที่จะให้ผ่านพ้นไปได้โดยลำดับ ๆ

แต่ถ้าเป็นความนอนใจแล้ว มันไม่เป็นอย่างนั้น พอมีความสุขบ้างเล็กน้อย ก็นอนใจไปเสีย เช่นเดียวกับคนไม่มีความฉลาด หาเงินมาได้บาทสองบาท จะพยายามเก็บหอมรอมริบก็ไม่เก็บ ซื้ออะไรให้เพลินไป จำเป็นหรือไม่จำเป็นก็ไม่สนใจ ขอแต่ได้ซื้อ ซื้ออย่างไม่อัดไม่อั้น ซื้ออย่างไม่คิดไม่ไตร่ตรอง เลยกลายเป็นนิสัยแห่งการซื้อการจ่าย โดยไม่คำนึงถึงเหตุถึงผลถึงความจำเป็น เวลาจนตรอกจนมุมมาก็หาทางไปไม่ได้ เลยจมอยู่ในทุกข์เพราะความอดอยากขาดแคลน อันสืบเนื่องมาจากความสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักประมาณในการจับจ่าย คิดเห็นแต่เฉพาะสด ๆ ร้อน ๆ ไม่คิดคาดการณ์ไกล เพราะไม่มีปัญญา ความฉลาดคาดการณ์

ส่วนผู้ที่ใช้สติปัญญา ที่จ่ายก็จ่ายไปด้วยความจำเป็น จ่ายสิ่งใดก็เห็นความจำเป็นในสิ่งนั้น และเป็นผลเป็นประโยชน์จาการจ่ายจริง ๆ สิ่งที่เก็บไว้ ก็เพื่อความจำเป็นจริง ๆ ในกาลต่อไป อย่างนี้เรียกว่า “ผู้มีปัญญา” นี่พูดถึง “ทรัพย์ภายนอก”

ทีนี้ การพยายามสั่งสมทรัพย์ภายในก็เช่นเดียวกัน เราอยู่ในโลกนี้ เราพอเป็นพอไปในธาตุในขันธ์ไม่อดอยากขาดแคลน บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ปัจจัยที่เกี่ยวกับส่วนร่างกายจะต้องอาศัย ก็มีพอเป็นพอไป ทีนี้ปัจจัยภายใน คือ “อริยทรัพย์” ทรัพย์ที่พ้นจากข้าศึกโดยประการทั้งปวงนั้น ได้แก่บุญ ได้แก่กุศล ไม่มีใครจะมาแย่งชิงหรือฉกชิงวิ่งราว

หากเรามีเชื้อ จะเกิดในภพใด สถานที่ใดอยู่ตามเรื่องของคนมีกิเลส ก็ให้ได้มีธรรมมีความดีเป็นที่พึ่งพิงอาศัย จะไม่ทุกข์ร้อนเกินไป พอเป็น พอไป พออด พอทน นี่แหละเป็นสมบัติอันสำคัญ หรือเป็นเครื่องมืออันสำคัญ ที่จะบุกเบิกทางให้ถึงแดนแห่งความเกษม

ความอ่อนแอมีแต่เรื่องตัดรอนตัวเองโดยลำดับ ผลประโยชน์ที่พอจะได้ไม่มี ท่านจึงสอนให้ละ เพราะความอ่อนแอ ความขี้เกียจ ความมักง่าย เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องของธรรม พอจะให้เกิดความร่มเย็นได้

ถ้าเป็นเรื่องของธรรมแล้ว ก็ตรงกันข้ามทีเดียว ธรรมของพระพุทธเจ้า บทใดก็ดี บาทใดก็ดี มีแต่สอนให้พินิจพิจารณา สอนให้มีความขยันหมั่นเพียร หนักก็เอาเบาก็สู้ ขอแต่ให้เหตุผลไปจุดนั้น ไปทางนั้น เดินตามสายนั้น จะยากลำบากแค่ไหนก็ตาม ก็พยายามทำไปโดยลำดับ นั่นแหละทางของนักปราชญ์! ท่านมีความสมบุกสมบันอย่างนั้น ท่านไม่เห็นว่า “ร้อนนัก หนาวนัก ขี้เกียจ สายนัก เช้านัก ดึกนัก ขี้เกียจ” ท่านไม่ได้ว่า

นั่นเป็นลักษณะของคนขี้เกียจ หาเรื่องผูกมัดคอตัวเองต่างหาก จะทำสิ่งที่ดี จะทำความดี มีแต่เรื่องแต่ราว สร้างขึ้นมาให้เป็นขวากเป็นหนามกั้นทางตัวเองเสียหมด หาทางไปไม่ได้ สุดท้ายก็นอนจมหนามอยู่นั่นแหละ ตอนจะนอนจมหนามไม่คิด เอาแต่ความสะดวกสบายในปัจจุบัน แต่เรื่องของความทุกข์ที่จะเกิดขึ้น เพราะความสะดวกนี้ ไม่ได้คำนึงถึง จึงโดนเอา โดนเอาแต่สิ่งที่ไม่พึงปรารถนา

นักปราชญ์ท่านใช้สติปัญญา พิจารณาคาดหน้าคาดหลัง ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนแล้ว ท่านก็บุกไม่ยอมถอย! ตายก็ตาย คนทั้งโลกตายด้วยกันทั้งนั้น สัตว์ทั้งโลกตายด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มีใครจะยังเหลืออยู่แม้รายเดียว! ตายก็ขอให้ตายดี จะทำความเพียรก็ทำได้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่นี่ ตายแล้วทำอะไรไม่ได้ จะแก้ตัวก็แก้ในเวลามีชีวิตอยู่นี้ ตายแล้วแก้ไม่ได้ เหตุผลก็บอกอยู่อย่างนี้

ให้พยายามแก้นะ แก้ให้จนหมด แก้โทษหมดแล้วก็ไม่มีโทษ เหมือนนักโทษพ้นจากความเป็นนักโทษ พ้นจากเรือนจำก็ก้าวเข้าสู่ “ความอิสระ” จิตใจพ้นจากโทษ จากกรรมภายในใจแล้ว ก็กลายเป็น “ใจอิสระ” ความเป็นอิสระ เราผู้เป็นอิสระ แสนสบาย! ไม่มีใครมากดขี่บังคับได้ จิตใจที่เป็นอิสระ ก็ยิ่งผาสุกสบายยิ่งกว่านี้ร้อยเท่าพันทวี จนหาที่เทียบที่เปรียบไม่ได้!

ใครจะต้องการเป็น “บ๋อย” ใครจะต้องการเป็นทาส ของใคร? แต่เวลาเป็นทาสของกิเลส เราไม่ค่อยจะคำนึง จึงต้องติดอยู่ในห่วงของกิเลส กิเลสจึงบังคับบัญชาให้รับความทุกข์ ความทรมาน เพราะฉะนั้นจงเห็นกิเลสนี้เป็นข้าศึก แล้วต่อสู้กิเลส เพื่อชัยชนะใจเป็นอิสระแก่ตัวเอง ต่อสู้ไม่หยุดไม่ถอย กิเลสจะมีมากน้อยบนหัวใจก็สลายตัวไปได้ เพราะอำนาจแห่งการต่อสู้ การต้านทาน การทำลาย ใจก็กลายเป็นอิสระขึ้นมา

ใจเป็นอิสระแล้ว ก็ไม่มีอะไร มีแต่ความเกษมสำราญเท่านั้น ไม่มีอะไรที่จะสบายยิ่งกว่าความเป็นอิสระของใจ!

"ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ" เป็นธรรมอันประเสริฐเลิศโลก เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของพระองค์ และการประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนั้นแล เป็นทางที่จะก้าวเข้าสู่ธรรมอันเกษม

"สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" พระสงฆ์องค์ประเสริฐทั้งหลาย ท่านเดินนำหน้าเรา เราเดินตามหลังท่านไปโดยลำดับด้วยข้อปฏิบัติดี ท่านเหล่านี้เป็นผู้พ้นทุกข์ไปแล้ว ตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน เราก็ตามรอยของท่านด้วยการประพฤติปฏิบัติดี อยู่ที่ไหนให้มีธรรมภายในใจ คนมีธรรมภายในใจ กิเลสกลัว ไม่ใช่กิเลสจะไม่กลัว กิเลสมันมีทั้งกล้า ทั้งกลัวอยู่ในตัวของมัน แต่มีอยู่ในใจของเรา เราจึงมีความกล้าความกลัวไปตามกิเลส ถ้าหมดกิเลสจริงๆ แล้ว ความกล้าก็ไม่มี ความกลัวก็ไม่มี มีแต่ความเสมอภาค มีแต่ความสม่ำเสมอ ความคงเส้นคงวา ปรากฏชื่อลือนามว่า "ประเสริฐ" อยู่อย่างนั้นตลอดไป นี่ไม่ใช่กิเลส แต่เป็นธรรมแท้ เป็นอย่างนั้น

เราต้องพยายามรีบเร่งขวนขวาย ลมหายใจหมดไปทุกวินาที แม้ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกอยู่ เหมือนไม่หมดก็ตาม แต่มันหมดไปในหลักธรรมชาติของมัน ทีละเล็กละน้อยโดยลำดับ แล้วเอากลับคืนมาไม่ได้ เมื่อหมดไปๆ ก็ถึงที่สิ้นสุด คือ หมดไปเสียจริง ๆ จนไม่มีอะไรเหลือ เมื่อไม่มีลมหายใจเหลืออยู่แล้ว เขาจะเรียกว่าอะไร? ก็เรียกว่า "คนตาย"

การตายขอให้ตายแต่ร่างกาย จิตใจอย่าให้ตายจากคุณงามความดี ให้ได้เกาะ คุณงามความดีนี้ไป เพราะสาระสำคัญก็คือใจ และเป็น "มหาสมบัติ" ให้พยายามบำรุง ให้พยายามรื้อฟื้นขึ้นมา ด้วยความพากเพียร ให้เด่นดวงภายในจิต นี่แลท่านว่า "สมบัติอันประเสริฐ คือใจ"

สมบัติอื่นเหล่านั้น เป็นสมบัติภายนอก พอได้อาศัยเป็นวันๆ ไม่ได้ประมาท เกิดขึ้นมาก็ต้องอาศัยสมบัติภายนอกนี้แหละ เป็นเครื่องบำรุงส่งเสริมร่างกายของเราให้เจริญเติบโตขึ้นมา สุดท้ายก็ต้องอาศัยความดีที่เป็นสาระสำคัญภายในใจ พาไปตั้งรากตั้งฐานในภพชาติต่อไป หากกิเลสยังไม่สิ้น

เมื่อกิเลสสิ้นไปแล้ว เพราะความพากเพียรอันถึงเหตุถึงผล ถึงที่ถึงแดนนั้น ก็หมดปัญหาเรื่องเกิดๆ ตายๆ กลายเป็น "มหาสมบัติ" ดังพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็คือ ตรัสรู้มหาสมบัติ สาวกบรรลุก็บรรลุธรรมที่เป็นมหาสมบัติ ไม่ต้องมาวกเวียนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา

เหมือนกังหัน เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด จนตัวเองก็นับไม่จบไม่สิ้น ไม่ทราบว่าจะนับได้อย่างไร มันเหมือน “ตามรอยวัวในคอก” นั่นแหละ ไม่ทราบรอยเก่ารอยใหม่มันเหยียบย่ำแหลกไปทั้งคอก จะตามได้อย่างไร! มันวกมันเวียน มันสับมันสน เดินไปที่ไหน มองไปที่ไหน มีแต่รอยวัวเต็มอยู่ในคอก เพราะมันเหยียบย่ำไปมาเป็นประจำทั้งคืนทั้งวัน ไม่ทราบรอยไหนรอยออก รอยไหนรอยเข้า เพราะมันอยู่ในคอกไม่มีทางออก

ความเกิดความตาย มันซ้ำๆ ซากๆ กันอยู่อย่างนี้ตลอดไป จนกระทั่งตัวเองก็ไม่ทราบได้

คำว่า “ความเกิด ความตาย” ก็เป็นเรื่องความทุกข์มาพร้อมๆ กัน เมื่อตัดสาเหตุแห่งความเกิดความตายได้แล้ว คำว่า “ซ้ำ ๆ ซาก ๆ” ก็ไม่มี นี่เป็นตอนสุดท้ายแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้!

ผู้มีสติปัญญา ใคร่ครวญ พินิจพิจารณา แล้วสั่งสมความดีให้มากมูน อุตส่าห์บำเพ็ญทั้งทางทรัพย์ภายใน ทั้งทรัพย์ภายนอก ให้เป็นไปด้วยความสม่ำเสมอกัน ผู้นี้ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญา เวลามีชีวิตอยู่ ก็ได้อาศัยสิ่งนี้ ทางบุญ ก็มีความเย็นอกเย็นใจ เพราะความดีงามก็ได้สร้างไว้แล้ว เวลาพลัดพรากจากทางด้านวัตถุ มีร่างกายเราเป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติอันสำคัญของตน เราก็ได้อาศัย “สมบัติภายใน” คือ บุญกุศล ที่ได้สร้างไว้แล้ว ไปเป็นต้นทุน เพื่อจะก่อกำเนิด เกิดในสถานที่ดี คติที่งาม สมกับบุญเป็นเครื่องสนับสนุนบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติในทางดี ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า

“**ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ**” “พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติธรรม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว” นั่น!

อะไรคำว่า “ที่ชั่ว”? ก็ที่ ที่ไม่พึงปรารถนานั้นแล ในที่ ที่ไม่พึงปรารถนานี้ อะไรเป็นสาเหตุให้ไปเกิด ก็คือความชั่วนั้นแล พาให้ไปเกิด

เมื่อทราบอย่างนี้แล้ว ก็พยายามบำเพ็ญความดี เพื่อจะไปสู่สถานที่ดี ได้รับสิ่งที่สมหวัง ก็สร้างความดีขึ้นภายในใจ ไม่ประมาทนอนใจ วัน คืน ปี เดือน ล่วงไป ล่วงไป ความดีของเราก็ให้เป็นไปด้วยความสม่ำเสมอ ความสำคัญอยู่ที่ตัวเรา ไม่ได้อยู่กับ วัน คืน ปี เดือน เราต้องถือตัวเราเป็นสำคัญ จะรักษาอย่างใด ตัวเราจึงจะมีความแคล้วคลาดปลอดภัย มีความเย็นอก เย็นใจ ด้วยความดีทั้งหลาย ก็พยายามสร้างให้พอกับความต้องการ หรือเต็มความสามารถของเราที่จะเป็นไปได้ นี้ชื่อว่า เป็นผู้ถากถางหนทาง “สุคโต” ทั้งปัจจุบัน และอนาคตให้ตน ไม่สร้างขวากสร้างหนามไว้ปักเสียบตนเอง ย่อมมีความรื่นเริง “**อิธ นนฺทติ**” อยู่ในโลกนี้ก็มีความรื่นเริงบันเทิง “**เปจฺจ นนฺทติ** ” ละโลกนี้ไป

แล้ว ก็มีความรื่นเริง และรื่นเริงในโลกทั้งสอง คือโลกนี้ และโลกหน้า เป็นสิ่งที่ผู้นั้นจะพึงได้รับแต่สิ่งที่พึงพอใจ เพราะอำนาจแห่งบุญที่ตนได้สร้างไว้แล้ว ปราชญ์ทั้งหลายท่านสร้างแต่ความดีอย่างนี้ ท่านจึงเจอแต่ความดี ได้แต่สิ่งที่ดีมาแจกจ่ายพวกเรา เช่นพระพุทธเจ้าเป็นต้น เพราะท่านหาของดีท่านก็ได้ของดี แล้วนำมาแจกแก่สัตว์โลก จนกระทั่งทุกวันนี้ ยังไม่หมดไม่สิ้นไปเลย คือ พระโอวาทที่ออกมาจากธรรมของจริง

ท่านสอนอย่างถูกต้องแม่นยำกับเหตุผล ถูกต้องตามจุดความจริง หรือ หลักความจริง พวกเราถ้าจะเทียบก็เหมือนกับคนหูหนวก ตาบอด ถ้าไม่เชื่อคนหูดี ตาดี คนฉลาดแล้ว จะไปเชื่อใคร ความโง่มันกองอยู่เต็มตัวเรานี่ ความมืดบอดก็เต็มภายในหัวใจ ทิศทางจะไป ก็ไม่ทราบจะไปทางไหน อยู่ไป วัน คืน ปี เดือน ล่วงไป ล่วงไป แต่ความโง่มันไม่ล่วงไป ถ้าไม่แก้มัน เพราะฉะนั้นจึงต้องแก้ความโง่เขลาเบาปัญญา อันเป็นความมืดบอดนี้ออกให้จิตใจมีความสว่างไสว มองเห็นทิศทางที่จะไป

จงเชื่อพระพุทธเจ้า ผู้มีทั้งตาใน ตานอก มีความเฉลียวฉลาด ทั้งภายนอก และภายใน ตามหลักธรรมที่เราถือเป็นสรณะว่า “**พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ**” ให้ถึงใจ! ให้ถึงใจ ฝากเป็นฝากตายกับท่าน ด้วยการปฏิบัติบำเพ็ญแบบนักต่อสู้ แบบ “ลูกศิษย์มีครูอบรมสั่งสอน”

ศาสนธรรมท่านสอนถึงจุดนี้ ตั้งแต่ต้น ๆ มาโดยลำดับ ๆ ธรรมน่ะจะว่ากว้างก็กว้าง จะว่าแคบก็แคบ! เพราะรวมลงที่ใจนี้จุดเดียว ผู้นี้แล เป็นผู้รับทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งการทำดี ทำชั่ว ผลดี ผลชั่ว สุขทุกข์ รวมอยู่ในใจนี้ทั้งหมด ท่านจึงว่า “**มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา**” ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ใจเป็นสำคัญ ธรรมทั้งหลายรวมลงอยู่ที่ใจ” ไม่อยู่ที่อื่นใด ให้แก้ลงที่ตรงนี้ ให้จิตใจมีความสว่างไสว

ร่างกายเต็มไปด้วยกองทุกข์ แต่ใจก็เต็มไปด้วยความสุข ซึ่งผิดกัน ร่างกายมืดตื้อตามธาตุหยาบของมัน แต่ใจสว่างกระจ่างแจ้งอยู่ด้วยอำนาจแห่งธรรม นี่แหละจิตกลายเป็น “ธรรมธาตุ” ภายในใจ เรียกว่า “ธรรมธาตุ” คือ จิตที่สว่างไสวภายในตัวอย่างเต็มภูมิ เพราะหมดสิ่งปิดบังโดยสิ้นเชิงแล้ว

แก้หรือถอดถอนมลทิน ชะล้างมลทินนี้ออกหมด ใจสว่างเต็มที่ครอบโลกธาตุ มีจิตดวงนี้เท่านั้นที่มีอำนาจมากที่สุด ครอบไปหมดโลกธาตุ ไม่คำนึงว่าไกลเกินไป หรือใกล้เกินไป พอดีอยู่ตลอดเวลา ด้วยความอ่อนความนิ่มนวลของจิต ความสว่างของจิต นิ่มนวลจนหาคำพูดไม่ได้ ครอบหมดโลกธาตุ สว่างกระจ่างแจ้งทั้งกลางวันกลางคืน

ท่านเรียกว่า “**อาโลโก อุทปาทิ**” ความสว่างกระจ่างแจ้ง ได้เกิดขึ้นแล้วภายในจิต”

หมดทั้งร่างของเรา หมดทั้งโลก มารวมอยู่ที่ใจดวงเดียวนี้ ไม่อยู่ในที่อื่นใด สาระสำคัญอยู่ที่นี่!

จงพยายามปลดเปลื้อง พยายามแก้ไขจิตนี้ให้ได้ตามกำลังความสามารถของเรา หรือสุดความสามารถ! ผู้นั้นจะได้ครองสมบัติอันพึงพอใจภายในจิต และครองมหาสมบัติเป็นที่พึงพอใจอย่างยิ่ง ด้วยความบริสุทธิ์แห่งใจ ขอให้นำไปพินิจพิจารณาด้วยดี สมบัติที่พึงหวังและปรารถนามานาน จะเป็นของเราแต่ผู้เดียว

การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ยอดธรรม

การปฏิบัติเป็นการหาหลักเข้าสู่ความจริง การเรียนเป็นเหมือนกับเรียนแผนที่ แต่ส่วนมากมักไม่ทำตาม "แผนที่" แต่แผนที่ภายนอก กับแผนที่ภายในนี้ผิดกันคนละโลก

แผนที่ภายนอก เช่น แปลนบ้านแปลนเรือน หรือแปลนเครื่องปลูกสร้างต่าง ๆ กับแผนที่บอกถนน บอกสถานที่ใดอยู่ที่ไหน เป็นต้น นายช่างเขาทำตามแปลนนั้น ดูตามไปเรื่อย ๆ ผู้เดินทางดูตามทางที่ปรากฏในแผนที่ แต่หากได้แผนที่ซึ่งไม่เป็นปัจจุบันย่อมจะมีอะไรเกิดขึ้น หรือรื้อทุบทิ้งไปแล้วแต่ยังปรากฏในแผนที่ นั้นทำให้เข้าใจผิด เดินทางผิดไปได้

แต่แผนที่ภายใน เช่นอาการ ๓๒ เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ซึ่งท่านสอนให้เรารู้ และฝึกหัดหาประโยชน์จากแผนที่นั้น ๆ เป็น "สัจธรรม" ตายตัว นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนปัจจุบันนี้ ส่วนที่เป็นแปลนภายในจิตนั้น จะทำอย่างนายช่างปลูกเรือนให้เป็นไปตามแปลนที่ตนถืออยู่นั้นไม่ได้ เพราะขัดกับหลักปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่เกิดแห่ง "ธรรม" เช่น เรียนและเข้าใจตามตำรับตำรา แล้วมาปฏิบัติ ย่อมจะอดไม่ได้ที่จะมีการคาดคิดเกี่ยวโยงไปถึงตำรา ในเวลาทำสมาธิภาวนา หรือปฏิบัติไปแล้วจะพบว่า จิตจะสงบตัวได้ยาก เพราะถูกรบกวน

ขณะที่จะปฏิบัติธรรม เราเรียนธรรมมามากน้อยจะนำมาใคร่ครวญหรือพิจารณาต้องยุ่งกันไปหมด เพราะยังไม่ใช่ "ฐานะของจิต" ที่จะนำมาพิจารณาใคร่ครวญ นำมาเทียบเคียงกับจิตขั้นขณะจะรวมตัวเพื่อมีกำลัง จึงไม่ควรนำอะไรมายุ่งกวนทั้งนั้น ให้มีแต่อารมณ์แห่งธรรม ที่จะนำเข้ามากำกับรักษาจิต ราวกับ "ชาร์จจิตให้มีพลังภายในตัวเอง" คือ ให้มีความสงบ

เมื่อจิตสงบแล้ว ก็เป็นพลังภายในตัว ถึงจะมีความรู้มากน้อยแค่ไหน ก็ไม่เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย เพราะมีหลักใจ มีความอบอุ่น มีความร่มเย็น มีความผาสุกภายในตนเพราะความสงบ ซึ่งเป็นการรวมกำลัง นั่น! ไม่เข้าใน "แปลน" เลย! เพราะขณะปฏิบัติ ไม่พะวักพะวนในตำรา มีแต่ตั้งหน้าทำสมาธิภาวนาในวงปัจจุบันอย่างเดียว จนเกิดผลเป็นความสงบสุข และอาการที่พึงใจต่าง ๆ ขึ้นมาในขณะนั้น

ถ้าจะเข้าก็เข้าใน "แปลน" ที่ว่า "ให้พยายามทำจิตให้สงบด้วยอารมณ์แห่งธรรม" คือ คำบริกรรมอย่างเดียว อย่ายุ่งกับธรรมอื่นใดในเวลานั้น ถ้าปล่อยให้คิดถึงตำราในเวลา

ทำสมาธิ ใจจะไม่ยอมปฏิบัติเพียงแค่นั้น ยังจะมีความรู้ปลีกย่อยแทรกขึ้นมามาก เข้ามากวนใจจนวุ่นไปหมด จึงหาความสงบไม่ได้ นี่ชื่อว่า "ขัดกันกับแปลนที่ท่านสอน"

เราได้แปลนอะไรบ้าง กี่แปลน? ท่านกล่าวธรรมไว้มากมายเพียงใด ก็กว้านเอามายุ่งเราหมด ก็เหมือนว่าเราจะปลูกกระต๊อบสักหลังหนึ่ง แต่ก็เที่ยวกว้านเอาแปลนตึกรามบ้านช่องตั้งร้อย ๆ ชั้นมากางดู อย่างนั้นมันก็เข้ากันไม่ได้ แปลนตึกกับแปลนกระต๊อบมันผิดกันราวฟ้ากับดิน แต่นี่เราจะรวมจิตให้เข้าจุดเดียว เหมือนสร้างกระต๊อบ พอมีกำลังแล้วค่อยขยายต่อไป ก็เป็นตึกรามบ้านช่องได้

เมื่อถึงขั้นจะควรพิจารณาแล้ว กว้าง แคบ ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ มันพิจารณาไปได้หมดทั่วแดนโลกธาตุ เมื่อถึงขั้นควรพิจารณา นั่นแหละ ขั้นนั้นแหละ จะได้หลักฐานพยานขึ้นมาภายในจิต เกิดความรู้ความเห็นต่าง ๆ จากการพิจารณาของตนขึ้นมา และจะได้สนุกเลือกเฟ้นด้วยปัญญา อันไหนผิด อันไหนถูก และค้นคว้าหาธรรมะที่เราเคยเรียนมาแล้วนั้น เข้ามาเทียบเคียงกับเหตุกับผล จนกระทั่งลงกันแล้วก็ปล่อยวางได้ ทั้ง ๆ ที่เราเข้าใจชัดเจน ยังต้องหาหลักฐานเข้ามาสนับสนุนอีกทีหนึ่ง เพื่อความสนิทใจ แน่ใจ

นี่ชื่อว่า "ปัญญา" ไม่ใช่ว่า ถ้าไม่สงสัยจะเอาธรรมอันนั้นมาเทียบทำไม ธรรมนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง ธรรมปฏิบัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ นำ "พุทธสมบัติ" กับ "อัตสมบัติ" ที่ตนปฏิบัติได้มาเทียบเคียงกันดู ถ้าตรงกันแล้วก็ยอมรับ และปลงใจสนิท หายกังวล

เฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติดังที่ว่า "สัจธรรม" ก็ดี "สติปัฏฐานสี่" ก็ดี ท่านพูดเกี่ยวโยงกันไป เวลาเราปฏิบัติแบบนั้น คือ พิจารณากายแล้ว พิจารณาเวทนา พิจารณาจิต พิจารณาธรรม นี่ผิดวันยังค่ำ! แน่ะ! เพราะธรรมชาตินี้เกี่ยวโยงกันอยู่ตลอดเวลา เราจะพิจารณาในแง่ใด ก็พิจารณาได้ เมื่อถนัดแง่ใด ที่ควรพิจารณาก่อน

ส่วนมาก พิจารณากาย ทีนี้เวลา "เวทนา" เกิดขึ้น มันก็ต้องปล่อย "กาย" ไป จับ "เวทนา" แล้วเข้ามาผสมผเส คละเคล้ากันกับ "กาย" แยกระหว่าง "เวทนา" กับ "กาย" ให้เข้าใจกันได้ชัดเจน แล้วแยกระหว่าง "เวทนาของกาย" กับ "เวทนาของจิต" เทียบเคียงกันอีก แยกส่วนแบ่งส่วนกันอีก เพราะ "กาย, เวทนา, จิต, ธรรม" อยู่ด้วยกัน ในขณะเดียวกัน ก็แยก "กาย" คือ พิจารณา "กาย" และแยก "เวทนา" ให้ทราบว่า กาย กับเวทนา เป็นอันเดียวกันหรือไม่ นั่นแน่ะ! และ แยกจิต แยกอารมณ์ ที่เป็นอยู่ภายในจิต ให้เห็นชัดเจนว่าแต่ละอย่าง แต่ละอย่าง ไม่ใช่อันเดียวกันกับจิต พูดเพียงเท่านี้ก็ครอบหมดแล้วใน "สติปัฏฐานสี่"

เราจะแยกแยะ ไปทำทีละบทละบาท ทำทีละเรื่องละราว แล้วค่อยก้าวเดินเหมือนเราก้าวขาไปนั้นไม่ได้ ไม่ถูก นี่ภาคปฏิบัติเป็นอย่างนี้ คือ พิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่งของ "สติปัฏฐานสี่" หรือของ "สัจธรรมสี่" หากเกี่ยวโยงกันไปเอง เพราะเป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกัน ท่านว่า "**กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ**" อย่างนี้เป็นต้น พิจารณา กายในกาย คำว่า "กายในกาย" ก็หมายถึง อาการอันหนึ่งของกายทั้งหลายที่มีอยู่หลายชิ้นหลายอันด้วยกัน เป็นต้นเหตุเสียก่อน เมื่อพิจารณากายส่วนนี้ พอเข้าใจแล้ว ก็ซึมซาบกันไปเองอันเป็นเหตุจะให้สนใจทราบส่วนนั้นส่วนนี้ต่อ ๆ ไป แล้วค่อยกระจายกันไป กระจายกันไป จนหมดภายในร่างกาย คือ รอบไปหมด เข้าใจไปหมด

"กายในกาย" เช่น "เกสา" อย่างนี้ จะพิจารณา "ผม" เส้นหนึ่งก็ตาม แต่จะเกี่ยวกับกี่เส้นของผม แล้วเกี่ยวโยงไป "อวัยวะ" กี่ส่วนกี่อัน มันกระเทือนกันไปหมด ซึมซาบกันไปหมด เพราะเกี่ยวเนื่องกัน พิจารณาอะไรก็ตามย่อมเป็นอย่างนั้น โดยหลักของการพิจารณาทางภาคปฏิบัติ ที่ท่านดำเนินมา

"เวทนา" มันเกิดขึ้นภายในร่างกายของเรา เอ้า จับเอาจุดใด จุดหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดที่เด่นมากขึ้นมาพิจารณา จุดไหนที่ว่าเป็น "ทุกข์" เด่นกว่าเพื่อน กำหนดจุดนั้นเป็นต้นเหตุก่อน แล้วก็ซึมซาบไปหมดในบรรดาเวทนาทั้งหลาย เพราะมันเกิดขึ้นที่ไหน มันก็เข้าไปเกี่ยวข้องกับ "จิต" ดวงเดียว พอพิจารณา "เวทนา" จิตมันก็วิ่งเข้าหากันทันทีและทำการแยกแยะกัน เพราะ "สติปัฏฐานสี่" กายานุปัสสนา เวทนา จิตตา และธรรมานุปัสสนา "เกี่ยวข้องกันอย่างนี้ อย่างไรเล่า" "เวทนานอก" ก็หมายถึง "กายเวทนา" ที่เกิดความสุขความทุกข์เฉย ๆ มีอยู่ตามร่างกายส่วนต่าง ๆ "เวทนาใน" หมายถึง ทุกขเวทนาภายในใจ สุขเวทนาภายในใจ และอทุกขมสุขเวทนาภายในใจ ไม่ทุกข์ ไม่สุข เฉย ๆ ก็จัดเป็นเวทนาเหมือนกัน ซึ่งมีอยู่ภายในจิตของสามัญชนทั่วไป

เวทนาทั้งสามนี้ แม้ภาวนา ใจเข้าสู่ความสงบแล้ว ก็มีสุขเวทนาอยู่ด้วยเหมือนกันปกติก็มี ส่วนมากมันมีทุกขเวทนาภายในใจ ถ้าเราไม่พิจารณา เช่น ไม่เคยปฏิบัติธรรมเลยเวทนาทั้งสามนี้ก็มี แต่นี่ก็เป็นเวทนาแบบ "โลก ๆ" ที่มีกัน ไม่ได้เป็นเวทนาที่เกี่ยวกับธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม

เวลาเราปฏิบัติธรรมเข้าไป จิตใจเรามีความสงบเย็นใจ นี่เป็น "สุขเวทนา" จิตไม่รวมสงบลงได้ตามต้องการ เกิดความทุกขเวทนาทางกายทางใจขึ้นมา บางที่เหม่อลอยอยู่บ้าง อะไรบ้าง เฉย ๆ เสียบ้าง จะว่าทุกข์ก็ไม่ใช่ คำว่า "เหม่อลอย" อะไรอย่างนี้อยู่ภายใน

จิตของผู้ปฏิบัติ ไม่ได้หมายความถึง เหม่อลอยแบบคนไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรเลย มันเป็นภายในจิตเอง นี้เป็น “อทุกขมสุขเวทนา” เหมือนกัน

ตอนนี้เรายังไม่ทราบ ตอนที่มันเป็นอยู่อย่างเด่น ๆ นี้ เรายังไม่ทราบ เพราะยังไม่มีปัญญา ต่อเมื่อจิตมีความละเอียดเข้าไป มีอะไร อาการใด ปรากฏขึ้นมาย่อมทราบได้ และค่อยทราบไปตามลำดับ ๆ ตามกำลังของสติปัญญาของตนเอง สิ่งเหล่านี้แลเป็นเจ้านายเหนือหัวของจิต เอ้า พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเสียบ้าง เพราะความจริงเป็นเช่นนั้นมาดั้งเดิม

จิตนี้เป็นภาชนะสำหรับรองรับ หรือเป็นม้านั่งของเขานั่นเอง เขามานั่งตรงนั้นแหละ หรือเป็นส้วมก็ได้ ถ่ายรดลงตรงนั้นแหละ มีอะไรก็ขึ้นไปบนจิตนั่นแหละ เดี๋ยวทุกข์โดดขึ้นมาถ่าย เดี๋ยวสุขเกิดขึ้นมาถ่าย เดี๋ยว อทุกขมสุขเวทนา เกิดขึ้นมาถ่าย ถ่ายอย่างนั้น! จิตนี่ก็ยอมให้เขาถ่ายอยู่นั่นแหละ เพราะไม่มีสติปัญญาที่จะสลัดปัดทิ้งสิ่งเหล่านั้นออกได้ ไม่ให้มันมาถ่าย! ฉะนั้น จึงต้องอบรมสติปัญญาขึ้นให้มาก เพื่อต่อสู้กัน

“สติ” เป็นสิ่งสำคัญต้องตามติดอยู่เสมอ เพราะเป็นหัวหน้างาน ไม่ว่า “ปัญญา” จะสอดแทรกไปทางไหน คิดอะไร ๆ สติตามแนบไปด้วย ปัญญาก็ไตร่ตรองไป สติก็ตามไป จึงไม่เป็น “สัญญา” พอเผลอสติเป็น “สัญญา” ไปได้ ตามกำลังของจิตที่เพิ่งฝึกหัดค้นคว้าใหม่ ๆ แต่เมื่อมีความชำนิชำนาญทั้งด้านสติทั้งด้านปัญญาแล้ว ย่อมติดแนบไปด้วยกันเลย จึงพูดได้ว่า เวลาไหนน่ะเวลาที่จิตเผลอ ไม่มีเลย เว้นแต่เวลาหลับเท่านั้นที่สติปัญญาไม่ต้องทำงานขณะนั้น กิเลสก็พักงานบ้าง

เมื่อถึงขั้นนี้ไม่มีเวลาที่จิตเผลอ ท่านจึงเรียกว่า “มหาสติ มหาปัญญา” เผลอที่ตรงไหน? เพราะมีกับผู้รู้นี้ตลอดเวลา คือสติกับปัญญา มีอยู่ด้วยกันภายในจิตดวงเดียวนี้ และกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว จะเผลอไปที่ไหน! นั่น เมื่อสติปัญญามีต่อเนื่องกันแล้ว พูดได้อย่างนั้น

แต่ก่อนจิตเคยล้มลุกคลุกคลานมาสักเท่าใดแล้วเราไม่ทราบได้ เมื่อถึงขั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว พอจิตกระเพื่อมพับก็ทันกันทันที ๆ คิดเรื่องอะไรทันกันโดยลำดับ ๆ ยิ่งเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว สติปัญญายิ่งรู้รวดเร็ว ถ้าเป็นจิตธรรมดาก็ไม่รู้ แม้เขาขึ้นถ่ายบนศีรษะวันยังค่ำคืนยังรุ่งก็ไม่รู้ได้

ภาคปฏิบัติ ให้ปฏิบัติด้วยตนเองรู้ด้วยตนเองนั้นแลมันชัดเจนดี ถูกหรือผิดขอให้เห็นประจักษ์กับตัวเอง ให้ทราบภายในตัวเองนั้น จึงเป็นที่แน่ใจ เมื่อเราได้ปฏิบัติ และได้รู้

แล้ว ย่อมอาจหาญที่จะพูดออกมา และอาจหาญอยู่ภายในจิต ไม่สะทกสะท้านว่าจะพูดผิด หรือด้นเดาต่าง ๆ เป็นความแน่ใจตัวเองจากการปฏิบัติ

การที่จะ "เปิดสิ่งที่ปกคลุมหุ้มห่อจิตดวงนี้" ออกได้ต้องยาก สำหรับคนที่มีความอ่อนแอยิ่งยากใหญ่ ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ เพราะหาเรื่องใส่ตัวเอง เวลาจะสร้างความดี และเวลาจะเปิดกรุ "อวิชชา" "ตัณหา" ออกจากใจ ส่วนใหญ่ของการ เปิดกรุ "วัฏจักร" นั้น สำคัญที่ความมุ่งมั่น นี่แหละ เป็นการบุกเบิกได้อย่างดี สัตว์โลกจึงไม่อยากแตะต้องไม่อยากเปิด

ความมุ่งมั่นจะพาให้รู้ให้เห็นในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า เป็นธรรมวิเศษวิโสอย่างไรบ้าง เมื่อมีความมุ่งมั่นต่ออรรถต่อธรรมประเภทนั้น มีอย่างเต็มใจอยู่แล้ว ถึงจะยากลำบากเพียงไร ก็ไม่นำความยากลำบากมาคิดมาเป็นอุปสรรค มีแต่ความอยากรู้ อยากเห็น อยากเข้าใจ ชวนให้คิด ชวนให้ปรุงแต่ง ให้พินิจพิจารณาไปตาม "อาการแห่งธรรม" ซึ่งตนอยากรู้อยากเห็นนั้นโดยถ่ายเดียว ทำให้เพลิดเพลินไปทั้งวันทั้งคืน เพลินอยู่กับการอยากรู้อยากเห็น เพลินอยู่กับผลที่ได้รับเป็นลำดับ ๆ เพลินในการค้นคว้า ตัดฟันกิเลสอาสวะ ซึ่งไม่มีอยู่ที่ไหนแต่มีอยู่ภายในจิตนี้เป็นสำคัญ นอกจากจิตไปคว้าเอาอะไรที่เป็นโทษ ที่เป็นพิษ มาจากภายนอก แล้วนำเข้ามากลุ้มรุมตัวเองให้รุ่มร้อนไปเปล่า ๆ จิตจำต้องค้นคว้าพินิจพิจารณาแก้ไขตัดฟันอยู่ภายในนี่แหละ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หุ้มห่อจิตใจ ใจเองทำให้เกิดความคึกคะนอง ไปเที่ยวกว้านเอามาเผาตัวเอง เพราะไม่มีปัญญาสามารถหลบหลีกหรือแก้ไข จึงต้องสั่งสมสติ สั่งสมปัญญาขึ้นให้มาก ท่านสอนเสมอเรื่องสติ เรื่องปัญญา "**นิสมฺม กรณํ เสยฺโย**" ใช้ปัญญาใคร่ครวญดีเสียก่อนที่จะทำอะไรลงไป เพื่อกันความผิดพลาด ไม่ว่ากิจนอกการใน สติกับปัญญาเป็นสำคัญตลอดไป!

แต่เวลาจิตจะคิดอะไรนั้นมักไม่ใคร่ครวญก่อน แม้จะไม่ใคร่ครวญในขณะกำลังคิดขึ้นมาก็ตาม แต่ใคร่ครวญในขณะที่จิตจะไปสัมผัสกับเรื่องอะไร แล้วเกิดผลขึ้นมาให้เกิดความเดือดร้อนก็ยังดี แต่มักมองไม่เห็นโทษความคะนองของตนเลยนั้นแล จึงทำให้ไม่เกิดความเข็ดหลาบ แล้วก็คิดและทำอยู่ร่ำไป ผลจึงเป็นทุกข์ไม่หยุด

เราอย่าคาดอย่าหมายการปฏิบัติธรรม สวรรค์อยู่ที่ไหน อย่าไปคาด พรหมโลกอยู่ที่ไหน? อย่าไปคาด เป็นการเสียเวลา ทุกข์อยู่ที่ไหน? สมุทัยอยู่ที่ไหน? นิโรธอยู่ที่ไหน? มรรคอยู่ที่ไหน? อย่าไปคาดให้นอกเหนือไปจาก "กาย" กับ "จิต" ซึ่งสัมพันธ์กัน และสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา เอาตรงนี้ เพื่อให้เห็นความจริงตามหลักธรรม

ภายนอกก็จะรู้ ภายในก็จะรู้ เมื่อรู้ภายในแล้ว ยิ่งจะเห็นไปทุกสิ่งทุกอย่างในบรรดาสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลายตามนิสัย และความสามารถของตนโดยไม่คาดไม่หมาย หากจะรู้ไปเองสำคัญที่ภายในยังไม่รู้ตัวเอง อยากจะรู้แต่สิ่งภายนอกนี้เป็นการก่อกวน และทำความยุ่งเหยิงแก่ตัวเอง โดยไม่เกิดประโยชน์อะไร

ถ้าจะสงเคราะห์เข้ามาหาตัวเรา เพื่อทราบความจริงละก็ นรก คือ อะไร? และ อยู่ที่ไหน? ใครอยากจะรู้นรกก็รู้สิ ความทุกข์ที่กิเลสมันคุ้ยเขี่ยขึ้นมา ให้ผลเป็นทุกข์ไปโดยลำดับๆ นั้นอยู่ที่ไหน? ถ้าไม่อยู่ที่ "กาย" กับใจนี้ จะอยู่ที่ไหน? เราปล่อยให้ลงนรก ไฟนรกเผาทั้งวันทั้งคืนยังไม่ทราบ "นรก" แล้วจะไปหานรกที่ไหนกันอีก นี่ให้ย่นเข้ามานี้เพื่อรู้ความจริง คือ "สัจธรรม" ซึ่งมีอยู่ภายในนี้ เมื่อรู้สัจธรรมแล้ว นรกหลุมไหนก็จะเข้าใจไปเอง นั่น! ไม่ต้องมีใครมาบอก

พระพุทธเจ้า และพระสาวก ผู้ทรงรู้ และรู้ "นรก" มากแค่ไหน ใครมาบอกท่านเล่าท่านทำไมรู้ได้เห็นได้ จนได้นำมาสอนพวกเราอยู่ในเวลานี้ "สวรรค์" ก็คือ ความรื่นเริงบันเทิงในอรรถในธรรม ในบุญในกุศล ที่อยู่ภายในจิตใจ ให้เกิดความสงบร่มเย็นนี่เองเป็น "สวรรค์สมบัติ" ของเรา "พรหมโลก" ก็เป็นอยู่ตามขั้นของจิตนี้ จะไปพรหมโลกชั้นไหนภูมิใดก็ตาม คือ ขั้นของจิตนี้ ที่บอกอยู่ภายในตัวเสร็จแล้ว "จิตนี้เหมาะกับภูมินั้น ภูมินั้น" แล้วก็เป็นไปตามขั้นภูมินั้นเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องปรับปรุง "ผู้นี้" ให้ดี ให้ถูกต้องไม่ให้คิดนอกเหนือไปจากนี้

วันหนึ่งคืนหนึ่ง ให้ค้นคว้าภายในจิตใจของตนเอง กับสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง หลักสำคัญก็มี "กาย" นี่แหละสำคัญมาก "ขันธ์ห้า" นี่แหละ มันสัมผัสสัมพันธ์กันตลอดเวลาเพราะอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่วันไหนๆ สิ่งภายนอกก็พอทำเนา มี รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่างๆ ซึ่งมีอยู่ภายนอก ส่วน "ขันธ์ห้า กับ "ใจ" อยู่ด้วยกัน และเกิดเรื่องกันตลอดเวลาไม่มีผู้วินิจฉัยไต่สวนให้สิ้นสุดลงได้ นอกจากใช้ "สติปัญญา" เป็นผู้พิพากษาตัดสินให้ได้เป็นที่ยุติกันเท่านั้น

ตามธรรมดาของ "รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ" นี้ อยู่กับตัว คือ ใจสืบเนื่องเกี่ยวโยงกัน ไม่มีใครสามารถแก้คดีและตัดสินคดีนี้ได้ เพราะไม่มี "ปัญญา" วินิจฉัยพอจะลงเอยกันได้ว่า ตัดสินกันว่าอย่างไร นอกจากปล่อยให้เรื่องราวมันเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น "เจ็บนั้นปวดนี้ กลัวล้มกลัวตาย" กลัวแท้ๆ ราวกับว่าถ้าได้กลัวอย่างสุดขีดและถึงใจแล้วจะพ้นจากความตายได้

การกลัวตายนั้นกลัวจริง ๆ แต่ไม่ทราบว่า “อะไรเป็นความตาย, อะไรเป็นผู้ตาย” ถ้าไม่พิจารณาให้ถึง “ฐานแห่งความตาย” เสียเมื่อไร มันต้องกลัวอยู่วันยังค่ำ เมื่อพิจารณาให้ถึง “ฐานแห่งความตาย” แล้ว มันจะกลัวหาอะไร เพราะ “ไม่มีอะไรตายในโลกนี้” มีแต่ความเปลี่ยนแปลง สลับซับซ้อนแห่งธาตุต่าง ๆ อยู่นั่นเอง แม้ความแปรก็ทราบอยู่แล้ว พระธรรมท่านก็สอนแล้วว่า “อนิจจัง” มันแปรสภาพอยู่ตลอดเวลา “ทุกขัง” มันทุกข์อยู่ที่ไหน ถ้าไม่ทุกข์อยู่ที่นี่ แน่ะ! “อนัตตา” ก็ประกาศอยู่แล้ว มันเป็นสาระแก่นสาร และเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตนเราเขาที่ไหน ธรรมท่านบอกอยู่ทุกบททุกบาท แต่เรามันชอบปีนเกลียวของธรรม อยากให้อันนั้นเป็นตน อยากให้อันนี้เป็นของตน ความอยากนั่นแหละเป็นเรื่องของกิเลส อันนั้นไม่เป็น “ตน” แต่เป็น “กิเลส” เต็มตัว จะว่ายังไง?

ถ้ามันเป็นตนขึ้นมาอย่างที่ว่า จะไม่เป็นกองใหญ่เท่าภูเขานี้หรือ กิเลสแต่ละอย่างละอย่าง รวมเข้าแล้วจะเป็นภูเขากี่ล้านลูกก็ไม่รู้ จะพากันแบกหามไปไม่ไหว เท่าที่มีอยู่แล้วนี้ก็หนักเหลือประมาณอยู่แล้ว! จึงควรพิจารณาให้ชัด และตัดออกทีละลูก ละลูก มิฉะนั้นจะไม่มีทางก้าวเดินไปได้ เพราะเต็มไปด้วยภูเขาของกิเลสแต่ละอย่าง ละอย่าง แห่งบุคคลแต่ละคน ทุกข์แต่ละอย่างที่กิเลสสร้างขึ้นให้แบกหามบนหัวใจมาเป็นเวลานานแสนนาน ควรจะพากันเข็ดหลาบตามธรรมที่ท่านสอนบ้าง จะได้มีที่ปลงวางทุกข์พอประมาณ

“เวทนา” พวกนี้แหละ พวกที่เป็นข้าศึกต่อเรา มันไม่มีอะไร มีแต่ “ทุกขเวทนา” เป็นขึ้นภายในจิตโดยลำพังบ้าง ไม่เกี่ยวข้องกับกาย กายเป็นปกติอยู่ก็ตาม มันก็เป็นของมันขึ้นมาจนได้ เพราะอารมณ์พาให้เป็นไป คิดอะไรที่เสียดแทงจิตใจก็เป็นทุกขเวทนาขึ้นมา คิดอะไรในทางถอดทางถอนก็เป็นสุขเวทนาขึ้นมา เวลามันจะพัก มันก็วางเฉยในตัวมันเองขึ้นมา ก็เป็น “อุเบกขาเวทนา” แน่ะ! มันเห็นชัด ๆ อย่างนี้ ถ้าพิจารณาให้เห็น ถ้าไม่สังเกต ไม่พิจารณา แม้กระทั่งวันตายก็ไม่เห็น ตายทิ้งเปล่า ๆ นั่นแล อย่าเข้าใจว่าจะเกิดความรู้ความฉลาด ปลดเปลื้องทุกข์ออกได้โดยไม่ขวนขวายบำเพ็ญและพิจารณาเลย สัตว์โลกตายล่มจม เพราะความประมาทนอนใจ มามากต่อมากแล้ว

การพิจารณาไม่ต้องคาดหมาย อยากให้เวทนาต่าง ๆ ดับไป จะเป็นการ “เพิ่มสมุทัย” ให้ดูอยู่ภายใน “ตัวเวทนา” นี้แหละ ขณะเวทนาใดเกิดขึ้น ใช้สติปัญญาใคร่ครวญไม่ลดละปล่อยวาง พิจารณาจนเข้าใจ

“สัญญา” นี่สำคัญอยู่มาก โดยปกติสัญญาเป็นผู้สำคัญมาก เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ก็สำคัญ แต่ทุกข์ไม่ได้เกิดอยู่ทุกเวลา ส่วนสัญญานี้มันหมายอยู่เรื่อย ๆ อันนี้สำคัญมากละเอียดมาก ประณีตบรรจงด้วย มันน่าหลงถึงได้หลง

"สังขาร" เป็นผู้ยื่นให้ "สัญญา" ก็คลี่คลายไปใหญ่ จนไม่มีสิ้นสุดยุติลงได้ ถ้าไม่ใช้สติปัญญาสกัดไว้

"วิญญาณ" เป็นผู้รับทราบ เจ้า "สัญญา คือ ความสำคัญมั่นหมาย" ก็ทำงานใหญ่โตเที่ยววุ่นไปหมดภายในร่างกาย "สัญญา นี่แหละเป็นเครื่องปกปิดใจ ให้หลงตามเจ้าสัญญาจนไม่ยอมเห็นโทษของมันได้เลยในขันธ์ห้า" ตัว "สัญญา" เป็นตัวการสำคัญมากทีเดียวในวงปฏิบัติตระหนักได้ดีพอ จึงเตือนไว้

ใจเมื่อมีสิ่งทับถม มีสิ่งปิดบัง มีสิ่งบังคับอยู่ จะแสดงออกเป็นความรู้ความเห็น โดยอุบายแยบคายนิด ๆ ก็ออกไม่ได้เพราะจิตถูกสิ่งเหล่านี้บีบบังคับ ฉะนั้นจึงต้องบังคับจิตให้พิจารณาคลี่คลายอารมณ์ต่าง ๆ เพื่อรู้ทิศทางเดินของตน ความสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ค่อย ๆ เปิดหรือถอนตัวออกไป ถอนออกไปเป็นลำดับ "สติปัญญา" ย่อมมีทางคิด และสั่งสมกำลังของตนมากขึ้น พอถึงขั้น "สติปัญญา" จะออกพินิจพิจารณาแล้ว อะไร ๆ ปิดไม่อยู่ สติปัญญาจะค้นคว้าไปหมดทุกแง่ทุกมุม เข้าใจไปเรื่อย ๆ มีความเพลิดเพลินต่อการค้นการคิด มีความเพลิดเพลินต่อผลที่ปรากฏขึ้นมาเรื่อย ๆ เพราะการค้นด้วยปัญญานั้น เป็นการตัดกิเลสโดยตรง เห็นผลไปโดยลำดับ ๆ ไม่ขาดวรรคตอน

"สมาธิ" เป็นเพียงอุบายกวาดตะล่อมกิเลสต่าง ๆ เข้ามาสู่ "จุดรวม" พอแก้ไขหรือตัดทำลายได้ง่ายขึ้น พูดง่าย ๆ ก็ว่า "สมาธิเป็นพลังของปัญญา" เมื่อจิตมีการรวมตัวในขั้นสมาธิแล้ว จิตก็พอใจที่จะทำงานในแง่ต่าง ๆ โดยทางสติปัญญา เมื่อทำงาน ผลของงานก็ปรากฏขึ้นมา กิเลสขาดเป็นวรรคเป็นตอน ใจเกิดความเพลิดเพลินในผลงานของตนยิ่งพิจารณา ไม่มีวันอิ่มพอ ราวกับน้ำไหลรินในฤดูฝน

เอาตรงนี้ อย่าไปที่อื่น สัจธรรมอยู่ตรงนี้ คืออยู่ที่กาย ที่ใจ สรุปลงสู่ใจแห่งเดียว ค้นลงไปที่ใจ ทำไมจะไม่รู้ พระพุทธเจ้าท่านรู้ที่ไหน ท่านรู้ในวงสัจธรรมสี่นี้ ท่านรู้ในวงสติปัฏฐานสี่นี้ ซึ่งมีอยู่ในกายในใจของเราทุกคน พระพุทธเจ้าท่านรู้ที่ตรงนี้ ท่านสอนลงที่ตรงนี้ จงพิจารณาให้ชัดลงไปที่ตรงนี้ กิเลส และ มรรค ผล นิพพานอยู่ที่นี้ อย่าคาดหมายไปที่อื่นจะเป็นการตะครุบเงานอกจากตัว และคว้าน้ำเหลวตลอดไป ไม่เจอธรรมของจริง

การกำหนดพิจารณานั้น เวทนามันเกิดขึ้นมาในจิต ส่วนในกายได้พูดมามากแล้ว ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมาภายในจิต เช่นเป็นความไม่สบายภายในจิต ก็ให้กำหนดดูทุกข์เวทนานั้น โดยเอาทุกขเวทนานั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา และการจดจ้องมีสติอยู่กับทุกขเวทนาอันนั้น อย่าตั้งความปรารถนาอยากให้ทุกข์หายเมื่อทุกขเวทนาเกิดขึ้นภายในใจ แต่ต้องทราบว่าทุกขเวทนาที่ปรากฏขึ้นมาภายในจิตนี้ต้องมีสาเหตุ หากไม่มีสาเหตุ แต่

จะปรากฏขึ้นมาอย่างลอยๆ นั้น เป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่ทราบสาเหตุทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นนี้ เพราะอะไรก็ตาม ควรจับเอาตัวผล คือ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นนี้ เป็นอารมณ์ของใจ และรู้อยู่กับใจ กำหนดใคร่ครวญ และคลี่คลายดูทุกขเวทนาในที่นั้น อย่าปล่อยวางทุกขเวทนานั้นไปดูหรือพิจารณาที่อื่น จะทำให้จิตใจรวนเรหาหลักยึดไม่ได้ตลอดไป จนกลายเป็นคนหลักลอย

ทุกขเวทนาจะตั้งอยู่นานเท่าไร จงดูทุกขเวทนานี้ว่าจะเที่ยง แน่นหนามั่นคงจริงเหรอ จิตของเรายิ่งเป็นสิ่งมั่นคงยิ่งกว่าเวทนานี้ ทำไมจะพิจารณาเวทนานี้ไม่ได้ เวทนานี้มันเกิดขึ้นเพียงระยะ และดับไปตามกาลเวลาของมัน ในเมื่อหมดปัจจัยเครื่องสนับสนุนแล้ว ถ้าจิตเป็นธรรมชาติที่รู้ ทั้งๆ ที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้นก็รู้ ทุกข์เกิดมากเกิดน้อยก็รู้ ทำไมจะพิจารณาเวทนานี้ไม่ได้ ต้อง “ทนได้” เพราะจิตนี้เป็นนักสู้ นักทนอยู่แล้ว นั่น!

เอ้า ทุกข์จะปรากฏตัวมากน้อย ให้กำหนดอยู่ที่จุดนั้น ไม่ต้องตั้งความปรารถนาให้มันหาย แต่ให้ทราบความจริงของเวทนา ที่มันปรากฏขึ้นและเปลี่ยนสภาพไป ให้รู้ตรงนี้และรู้ไปทุกระยะที่ทุกขเวทนาแสดงตัว หนักเบามากน้อย ตลอดถึงความดับไปของเวทนา

เอ้า เมื่อทุกขเวทนาสลายตัวลงไปจากจิต เพราะการจดจ้อง การพิจารณาของเรานี้ อะไรหรือเวทนาใดจะเกิดขึ้นมาแทนที่ก็ให้รู้ ให้รู้อยู่เป็นขั้นๆ จึงเรียกว่า “นักพิจารณา” อย่าไปยึดถือเวทนา จะเป็นสุขก็ตาม หรือเฉยๆ ก็ตาม ให้ทราบว่าเป็นเวทนาด้วยกัน และเป็นสภาพหนึ่งๆ ต่างหากจากจิต จึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้ อันนั้นเข้ามาแทนที่อันนี้สลายตัวไป อันนั้นเข้ามาแทนที่ เป็นอยู่อย่างนี้ ตามธรรมดาของเวทนา เพราะมันมีเชื้อประจำใจ จึงแสดงเวทนาทั้งสามนี้ขึ้นมาได้ ถ้าหากจิตหมดเชื้อโดยประการทั้งปวงแล้ว เวทนาใดก็ตามจะไม่ปรากฏขึ้นมาในจิตได้เลย นอกจาก “**ปรมํ สุขํ**” เท่านั้นซึ่งเป็นธรรมชาติมีอยู่กับใจที่บริสุทธิ์ อันนั้นไม่ใช่เวทนา ท่านว่า “**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**” นั่นไม่ใช่สุขเวทนา ไม่ใช่ทุกขเวทนา และไม่ใช่อุเบกขาเวทนา จึงไม่มีการเกิด ดับ

การกำหนดพิจารณาเวทนาทั้งสามนี้ ถือเอาเวทนานั้นแหละเป็นสนามรบ กำหนดดูให้ดี ดูให้ละเอียดถี่ถ้วน ดูในวาระนี้ยังไม่หาย ดูอีก ดูจนให้ทราบความจริง จะหายหรือไม่หายไม่สำคัญ สำคัญที่เราทราบความจริงของเวทนาตัวนี้ ตัวที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ นี่เรียกว่า “เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน”

ส่วนมากก็หมายถึงทุกขเวทนา ที่มันเป็นเครื่องสะดุด สะเทือนจิตใจเรามาก “สุขเวทนาเป็นวิหารธรรม” เรียกว่า “มาช่วยเรา” หรือเป็นผลต่อจากการพิจารณาทุกขเวทนา

ดับไป แล้วเป็นความสุขขึ้นมา นี่เป็นผลอันหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากการพิจารณาทุกขเวทนานั้นก็ถูก

ส่วนที่จะกำจัดสุขเวทนาหรือไม่กำจัดนั้น เท่าที่พิจารณาก็ไม่เห็นได้กำจัด แต่ทุกขเวทนานี้สำคัญมาก ภายในจิต มันเกิดจากเชื้อของกิเลส เมื่อแก้เชื้อนี้ให้เบาบางลงไปเป็นลำดับ ๆ ทุกขเวทนา ก็ละเอียดลงไป ละเอียดลงไป เรื่องทุกขเวทนาก็ค่อยดับไป ดับไปจนดับโดยไม่เหลือภายในใจ เพราะสิ้นเชื้อ!

เมื่อเชื้อมันหมด สุขเวทนาแบบนี้ก็หมด มันหมดไปได้ เพราะอาศัยเชื้อนั้นต่างหากเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นจึงว่า "สุขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในจิต จากการปฏิบัติ หรือจากฐานของจิต จากความสงบของจิต จากความผ่องใสของจิต นี้เป็นธรรมชนิดหนึ่ง เรียกว่า "วิหารธรรม" คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่เครื่องอาศัยของใจในเวลาเดินทาง หรือเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาทุกขเวทนานั้นก็ได้" เราจะพิจารณาสุขนี้ หรือไม่พิจารณาก็ไม่สำคัญยิ่งไปกว่าการพิจารณาทุกขเวทนา กับสาเหตุที่มันเกิดทุกขเวทนานั้น อันนั้นสำคัญมาก เพราะเป็นตัว "สมุทัย" โดยตรง และ ยังผลเป็นทุกข์โดยตรง

ในสัจธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ทุกข์ให้กำหนดรู้" แต่ความสุขทำไมไม่ทรงบอกให้กำหนดรู้? ต้นเหตุของ สุข คืออะไร? ท่านก็ไม่ว่า เพราะนี้เกิดจากมรรคทำหน้าที่จนสมุทัยสลายตัวลงไป สุขก็เกิดขึ้นแทนที่

ทีนี้พอเรื่องของทุกข์ ซึ่งเป็นส่วนของกิเลสดับไป สุขอันนี้ก็ดับไปด้วยกัน แต่สุขอีกชนิดหนึ่งที่ปรากฏขึ้น กับธรรมชาติของ "จิต ที่บริสุทธิ์แล้ว" นั่นไม่ดับไปกับอะไรทั้งสิ้น

เรื่องสมาธิ เวลาจะให้สงบจิต ต้องทำให้สงบจริง ๆ ด้วย "สมถกรรมฐาน" อย่าไปเสียดายกับงานที่เคยพิจารณามา เพราะต้องมีการพักผ่อนจิตใจ ไม่พักไม่ได้ ถึงเวลาพักต้องพัก แม้จะได้ผล ได้การได้งานเพียงใดจากการปฏิบัติ จากการพิจารณาก็ตาม ใจก็มีความอ่อนเพลียได้เหมือนกัน การทำงาน คือความคิดความปรุงทางด้านปัญญา หรือด้านใดก็ตาม ต่างก็เป็นงานของจิตทั้งนั้น เมื่อคิดเมื่อปรุง เมื่อพิจารณาไปนาน ๆ ก็ทำให้อ่อนเพลียได้ เราต้องพัก เมื่อถึงกาลที่ควรพักแล้วไม่ต้องยุ่งกับงานใด ๆ ทั้งหมด ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่เพื่อความสงบของจิตโดยถ่ายเดียว นี่ได้ชื่อว่า "ทำงานไม่ก้าวก่ายกัน" ไม่ห่วงหน้าพะวงหลัง ไม่เป็นน้ำไหลบ่า ใจก็มีกำลังเพื่องานทาง "วิปัสสนาปัญญา" ต่อไป

เมื่อต้องการความสงบ เพื่อเป็นพลังของปัญญา ก็มุ่งหน้ามุ่งตาต่อธรรมที่จะทำให้จิตสงบ ให้แนบแน่นลงไป จนสงบเสียในตอนนั้น เมื่อใจสงบพอมีกำลังแล้ว ถอนออกมาจากความสงบนั้น เอ้า ค้นลงไป ไม่ต้องเป็นห่วงกับเรื่องความสงบ มีหน้าที่อะไรพิจารณา

ไปโดยลำดับจนเป็นที่เข้าใจ ที่ชื่อว่า “เป็นการดำเนินที่ถูกต้อง” เหมาะสม สม่ำเสมอ ในวิธีการดำเนินทาง “สมถะ” และ “วิปัสสนา” จนถึงจุดที่หมาย

เหล่านี้ เคยได้เป็นมาแล้ว เวลาติดก็ติดเสียจนเพลิน และนอนใจ ติดกับความสงบ ความสะดวกสบายในสมาธินั้นแล เวลาเพลินพิจารณา ก็เพลินจนลืมเนื้อลืมตัว ไม่พักผ่อนหย่อนจิตบ้างเลย มันไม่ถูกทั้งสองวิธีนั่นแหละ คือ ไม่ถูกกับความพอดี

ที่ถูก เมื่อรู้สึกจิตเหนื่อยเมื่อยล้า เพราะการทำงาน ต้องพักเข้าสู่ความสงบ ถึงเวลาพิจารณาต้องพิจารณา ไม่ห่วงอะไรทั้งนั้น ตั้งหน้าทำหน้าที่ตามงานนั้นๆ โดยลำดับ นี้เหมาะสมแก่การดำเนิน สมถวิปัสสนา ตลอดไป

งานใดในโลกนี้ ไม่ได้มีใหญ่โตยิ่งกว่า “งานถอดถอนกิเลส” หรือ “งานถอดถอนตนออกจากวัฏฏะ” คือ ความหมุนเวียน ให้เกิด ให้ตาย กี่ภพ กี่ชาติ นับไม่ได้เลย คิดแล้วน่าสลดสังเวชในความหมุนเวียน เกิด ตาย ซึ่งแบกแต่กองทุกข์เท่านั้น ไม่ว่า ภพใด ชาติใด เป็นแต่มีมาก มีน้อยต่างกัน เรื่องของทุกข์ต้องมีด้วยกัน เพราะมีกิเลสซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ ทำไมจะไม่ทุกข์ สัตว์โลกต้องมีทุกข์

พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงสอนให้ สลัดกิเลสให้หมดจนไม่มีอะไรเข้ามาแทรกมาแฝงเลย ให้มีแต่ “เนื้อล้วน ๆ” อย่าให้มีก้าง อย่าให้มีกระดูก มันจะเป็นภัยต่อธาตุต่อขันธ์

กิเลสประเภทใดก็ดี สำรอกปอกมันออกให้หมด ไม่ให้มีเหลือเลย นี้จึงเรียกว่า “เป็นงานใหญ่โตมาก” ทุ่มกำลังลงจนสุดฝีมือ สุดสติปัญญาในตอนนั้น จนไม่อาจหลงลืมได้ มอบชีวิตชีวาลงไปก็มีในบางกาล

“เอ้า ตายก็ตาย ไม่ตายก็ให้รู้” มีเท่านั้นไม่มีอย่างอื่น นั่น! ให้จิตเป็น “**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**” ช่วยตัวเอง คือละให้เป็นกำลังของจิตเอง ขณะที่จิตหมุนติ้วๆ เพื่อแดนแห่งความพ้นทุกข์น่ะ เหมือนจะเอื้อมมือถึง “นิพพาน” อยู่แล้วตลอดเวลา ข้างหลังก็ตีบตันเข้ามา ตีบตันเข้ามา เห็นโทษเห็นภัยเข้าโดยลำดับ ก็มีทางที่จะให้พ้น “มหาภัย” อยู่ทางเดียว คือ

“เอ้า ตายเป็นตาย ไม่ตายให้รู้ธรรม” อยู่ไหนไม่อยากอยู่ ค้างที่ไหนไม่ต้องการค้าง เสียเวล่ำเวลาเพื่อความพ้นทุกข์ ต้องให้ถึงความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียวเท่านั้น จะเป็นที่พอใจของจิตดวงนั้นในเวลานั้น เมื่อจิตเป็นอย่างนั้นแล้วจะเอาความขี้เกียจขี้คร้านอ่อนแอมาจากไหน หนักก็สู้ เบาก็สู้ ตายเป็นสู้ทั้งนั้น จนกระทั่งหมดลมหายใจแล้วจึงอยู่! มันสุดวิสัย! นี่ พอรู้เล้ว ถึงที่หมายแล้ว ก็อยู่เอง ไล่ไปไหนก็ไม่ไป!

ปัญญาที่หมุนตัวเป็นเกลียวยิ่งกว่ากงจักรนั้น เวลาถึงกาลแล้วก็หยุดเอง หมดหน้าที่ในตัวไปเอง โดยไม่ต้องไปดับเครื่อง เหมือนเครื่องจักรทำงานต่าง ๆ สติปัญญาอัตโนมัตินั้น หากดับหรือพักเครื่องไปเอง เพราะรู้แล้วจะพิจารณาอะไรอีก ละแล้วจะละอะไรอีก รู้แล้วจะรู้อะไรอีก พอแล้วจะไปหาความพอดีที่ไหนอีก มันรู้ขึ้นกับตัวเองทั้งนั้น รู้ขณะเดียวก็พ้น คือ รู้ครั้งสุดท้าย นี้ "งานใหญ่" ยุติกันตรงนี้ "งานใหญ่" ผลก็ใหญ่โต ไม่มีอะไรเทียบในโลกทั้งสาม

ผลที่เกิดจากงานใหญ่ ๆ งานหนัก ๆ อย่างนี้น่ะประเสริฐเลิศโลก "**ปรมํ สุขํ**" จะไม่เรียกว่า "เลิศโลก" อย่างไรได้! เมื่อความเลิศเด่นเต็มดวงใจแล้ว ผิดกับกิเลสเด่นเต็มดวงใจเป็นไหน ๆ ใครอยากรู้ก็ปฏิบัติเอาเอง คนอื่นทำให้ไม่ได้ เมื่อถึงขั้น "เลิศ" ก็เลิศ ก็เลิศอยู่เฉพาะตัวเอง ไม่กระเทือนใคร

ธรรมเป็น "อกาลิโก" ตลอดกาล นี่คือ พยานแห่ง มรรค ผล นิพพาน มาแต่ครั้งพุทธกาลตลอดปัจจุบัน ไม่มีใครลบล้างได้ตลอดไป พระพุทธเจ้า "เลิศโลก" ได้ ก็เพราะธรรมนี้เอง สาวกอรหัตอรหันต์ที่เราเคารพนับถือกันว่า "**พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ**" ล้วนแต่ท่านเลิศด้วย "วิสุทธิธรรม" นี้ทั้งนั้น และด้วยงานอันหนักนี้ เมื่อครูของพวกเราพาเดินอย่างนั้น ส่วนพวกเราจะหา "หยิบ ๆ หยก ๆ อะไรนั่น! หาทำเอาตามชอบใจมันไม่ได้ เพราะครูเราไม่ได้พาเป็นเช่นนั้น นี่ บรมครูเราเป็นอัจฉริยบุคคล ผู้จริงจังสุดส่วน ไม่มีใครเสมอเหมือน นี่

พวกเรามันพวกอุตริ ริหาทำแต่สิ่งที่ครูตำหนิติเตียน จึงพบเห็นแต่สิ่งที่น่าติเตียนอยู่เรื่อยมา ไม่คิดอยากเปลี่ยนแปลงบ้างหรือไร หรือเห็นว่านั้นทันสมัยดี?

ความจริง ทางเดินเพื่อแก้กิเลส ต้องลำบาก ทางเดินเพื่อสั่งสมกิเลสนั้นง่าย เพราะความชอบใจหลอกให้ว่าง่าย (มันหลอกให้ว่าง่ายนี่) ความจริงมันก็ยากด้วยกันนั่นแหละ ขึ้นชื่อว่างานแล้ว แต่มันสำคัญที่ความชอบใจในงานใด งานนั้นก็เห็นว่าเป็นของง่าย เป็นของเบา ของสบายไปเสีย งานแก้กิเลสแต่ก่อนเวลาเราบำเพ็ญทีแรก มันยังไม่ได้หน้าได้หลังอะไร ทั้ง ๆ ที่เรามุ่งเจตนาเพื่อแก้กิเลส แต่ก็ยังหนัก ทั้งขี้เกียจ อ่อนแอ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่ดีไม่เป็นท่ารวมอยู่ในนั้นหมด เวลาค่อยรู้เหตุรู้ผล เข้าใจในอรรถในธรรม ผลปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับแล้ว ความขี้เกียจมันหายไปไหนหมดล่ะ ยังอยู่แต่ความขยันหมั่นเพียรหนักก็เอา เบาก็สู้ ตายก็สู้ นั่น! เพราะมันเห็นผล ทั้ง ๆ ที่แก้กิเลสมาโดยลำดับนี่น่ะ แต่เวลาหนึ่งยังไม่เห็นผล อีกเวลาหนึ่งเห็นผลแล้ว มีความขยันหมั่นเพียรขึ้นมาทีเดียว เอ้า

หนักก็สู้ เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต เราจะถอยหลังอย่างไร ตถาคตก็คงผ่าน "ป่าช้า" มาเช่นเดียวกับพวกเรา จึงเห็นภัยในป่าช้ามาเช่นเดียวกับพวกเรา ซึ่งเป็นเรื่องแบกทุกข์ทั้งนั้น

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้แล้ว เราเป็นลูกศิษย์ตถาคต ก็ต้องเดินตามครู ครูลำบาก ลูกศิษย์ก็ต้องลำบาก ครูเราสลบไสลไปตั้งสองครั้งสามครั้ง พวกเรามีใครบ้างสลบไสลด้วยความเพียร ไม่เห็นมีนี่ แล้วทำไมกลัวตาย ทั้งที่ยังไม่เคยสลบไสล แล้วจะมากลัวตายแบบดื้ออย่างไรกัน พระพุทธเจ้าท่านสลบถึงสามหนสี่หนว่ายังไง พวกเราสลบ ก็คือสลบในเวลานอนหลับ ไม่เห็นกลัวตาย เวลาทำความเพียร ทำไมกลัวตาย อะไรมันตายกันแน่?

นี่แหละ เวลาค้นไปเห็นความจริงแล้ว มันจะไม่กลัวตาย เพราะไม่มีอะไรตายในโลกอันนี้ มีแต่จิตที่มันสำคัญมั่นหมาย มันหลอกตัวเองว่า "กลัวตาย กลัวตาย" เมื่อรู้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ไม่กลัว ความตายก็ไม่กลัว เกิดก็ไม่กลัว เพราะมันไม่มีอะไรจะเกิดแน่ะ! จะกลัวอะไร กลัวลมกลัวแล้งกลัวไปทำไม จิตมันพ้นแล้วจากการเกิดจะไปกลัวความเกิดอะไรอีก เกิดเป็นรูป เป็นกาย เป็นหญิง เป็นชาย มันหมดเชื้อแล้ว ไม่มีอะไรจะกลัว ไม่มีอะไรจะกล้า มันเสมอตัว คือ สม่ำเสมอ คงเส้นคงวา แต่ไม่ใช่สม่ำเสมอธรรมดาแบบโลก ๆ

"เสมอ" แบบจิตที่เพียงพอ เสมอแบบความเลิศประเสริฐของจิต นี่ได้พูดถึงภาระอันหนัก แต่ก็พูดถึงผลอีกด้วย เพื่อเป็นเครื่องรื่นเริง เครื่องยึดเหนี่ยวของจิต ผลก็เลิศสมกันกับความยุ่งยากลำบากลำบนในการปฏิบัติ เราต้องการอะไรของชีวิต ต้องการของดีทั้งนั้น แม้แต่ภายนอกเราก็ยังต้องการของดี ยิ่งธรรมทำไมเราจะไม่ต้องการของดี เร่งเข้าไป ป่าช้าได้ร้องไห้กับเราเป็นไร นี่เรามันร้องไห้กับป่าช้า ให้ป่าช้าได้ร้องไห้ตามเป็นไร หมดหวังแล้วทีนี้ ไม่มาเกิดตายอีกแล้ว ป่าช้าหมดหวังดีกว่าเราหมดหวัง เพราะความเกิดตายไม่ใช่ของดี หมุนไปหมุนมา มีความทุกข์ ความลำบาก ไปทุกภพทุกชาติ!

จงทำการแก้ไข เอาให้มันได้ สิ่งที่เป็นอยู่ภายในจิตใจ มีอะไรบ้างที่เป็นเสี้ยนหนามต่อจิตใจ สติปัญญาหยั่งลงไป ค้นคว้าลงไป ถอดถอนออกมา เอาให้หมดให้สิ้น เมื่อสิ้นแล้วก็ "นี่แหละ คือผลของงาน!" ที่ว่าเป็นความยากง่ายแค่ไหน ผลนี้เป็นอย่างไร คุ้มค่ากันไหม นั่น! รู้ทันที อยู่ที่ไหน ก็อยู่ซิ!

ท่านว่า "**วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ**" เสร็จกิจของศาสนา พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว นั่นแหละประจักษ์ด้วยประการทั้งปวงแล้ว ขึ้นชื่อว่าความทุกข์ความลำบากเป็นเรื่องของกิเลส เหตุ

คือ กิเลสสิ้นไป ผลคือทุกข์สิ้นไปมีเท่านั้น! จากนั้นก็คือ “บรมสุข” อย่างเดียว ไม่มีอะไรมายุ่งอีกแล้ว ตลอดอนันตกาล

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

นักรบ นักหลบ

การแสดงธรรมในครั้งพุทธกาล ทรงแสดงจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนมาก จากนั้นก็สาวกแสดง ซึ่งล้วนแต่ถอดเอาธรรมของจริงออกมาจากใจล้วน ๆ ไม่มีปลอมเลย จะเป็นสาวกแสดงก็ตาม พระพุทธเจ้าแสดงก็ตาม เพราะท่านรู้ธรรมของจริงและแสดงธรรมของจริงด้วยกัน ท่านรู้ธรรมที่ใจ แสดงออกมาจากใจ การแสดงธรรมลึกตื้นหยาบละเอียด มากน้อย จึงมีแต่ของจริง ซึ่งถอดออกมาจากใจล้วน ๆ ผู้ฟังจึงดูดดื่ม ขณะที่ฟังก็เป็นภาคปฏิบัติไปในตัว

จิต ได้รับความสงบเยือกเย็นในขณะฟัง และได้อุบายแปลก ๆ ต่าง ๆ ในขณะฟัง จิตใจเพลิดเพลินต่อการสดับตรับฟังไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ผู้มีความมุ่งหวังต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อถอดถอนกิเลสอย่างเต็มใจอยู่แล้ว จึงถือการฟังเป็นสำคัญ และมีความพอใจในการฟัง ไม่มีความอิ่มพอ หรืออิดหนาระอาใจในการฟัง

แม้สมัยปัจจุบันก็เป็นเช่นนั้น คราวที่ท่านอาจารย์มั่นท่านยังมีชีวิตอยู่ พอถึงวันประชุม พระรู้สึกยิ้มแย้มแจ่มใสว่าวันนี้จะได้ฟังธรรมจากท่าน ดูอากัปกิริยาองค์ไหน องค์ไหน ก็มีความกระหยิ่มยิ้มย่องทั่วถึงกัน เพราะท่านเคยได้อุบายจากการฟังมาเป็นประจำ และเป็นภาคปฏิบัติจิตตภาวนาไปในขณะฟังนั้นด้วย ซึ่งเกิดผลดีกว่าการปฏิบัติโดยลำพังตัวเอง

การฟังธรรม ผู้ที่มาฟังนั้น มีภูมิจิตภูมิธรรมต่างกันเป็นลำดับลำดา ตั้งแต่พื้น ๆ คือผู้ที่ฝึกหัดใหม่ ๆ และผู้มีหลักฐานทางด้านจิตใจขึ้นไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงธรรมส่วนละเอียด

การแสดงธรรม ท่านจะเริ่มตั้งแต่พื้น ๆ หมายถึงสมาธิภาวนาไปเรื่อย ๆ และอธิบาย “สมาธิ” ตามขั้นของสมาธินั้น ๆ ตามขั้นของ “ปัญญา” ขั้นนั้น ๆ จนถึงที่สุดแห่งธรรม

ท่านจะสรุปลงสู่ความพยายามของผู้ปฏิบัติธรรม ให้ต่างคนต่างมีแก่ใจ ในสมัยปัจจุบันเป็นเช่นนั้น ยิ่งผู้ปฏิบัติได้พรากจากท่านไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อบำเพ็ญเพียรในที่นั้น ๆ บางทีเดือนหนึ่งก็มี สองเดือนก็มี กลับมาฟังธรรมจากท่าน นั่นแหละยิ่งได้ฟังธรรมเผ็ดร้อน ซึ่งทรงรสทรงชาติอย่างสมบูรณ์เต็มที่ เนื่องจากพระที่ท่านมาจากที่ต่าง ๆ เป็น

เหตุ เวลามาถึงก็เล่าธรรมถวายท่าน ทั้งฝ่ายเหตุคือการปฏิบัติบำเพ็ญในสถานที่นั้น ๆ การปฏิบัติอย่างนั้น ๆ ผลเป็นอย่างนั้น ๆ เล่าถวายท่านจบแล้ว ท่านก็เริ่มเทศน์

คือการที่เล่านี้ ไม่ได้มาเล่าในที่ประชุม เวลามาถึงก็ไปหาท่านโดยเฉพาะ ท่านก็แก้ปัญหาข้อข้องใจตามจุดที่ควรแก้ให้ในขณะนั้นตอนหนึ่งแล้ว จุดไหนที่จะเป็นประโยชน์แก่สาธารณะทั่วไป ท่านก็นำมาอธิบายตอนประชุมกัน ตอนนี้แหละเป็นตอนที่น่าฟังมากไพเราะเพราะพริ้ง จับใจจนหาที่เปรียบมิได้

บรรดาผู้ที่ได้รับการอบรมศึกษามาจากท่านในขณะนั้น จึงรู้สึกได้ผลได้ประโยชน์เป็นที่พึงพอใจมากทีเดียว

ครั้งพุทธกาลเราทราบแล้วว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประทานพระโอวาทเองและอบรมพระ เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ตามพุทธกิจที่พระองค์ทรงดำเนิน เมื่อพระองค์ประทานพระโอวาทแก่บรรดาพระสงฆ์ จิตทุกดวงก็ต่างตั้งไว้ในระดับพอดีกับกำลังความสามารถของตน ธรรมเทศนาที่ประทานออกมานั้น ย่อมล่วงไหลเข้าสู่จิตใจโดยเฉพาะตามขั้นตามภูมิของแต่ละองค์ พอเหมาะพอสม พอดิบพอดี เรื่อย ๆ ไป

องค์ที่ภูมิจิตอยู่ในระยะนี้ เมื่อสดับธรรมจากท่านแล้ว ก็หายสงสัยในขั้นที่ตนกำลังบำเพ็ญ และติดอยู่โดยลำดับ ๆ เพราะธรรมะท่านบุกเบิกทางให้เราผ่านไป ทีละเล็กละน้อยขยับขึ้นไปเรื่อย ๆ หลายครั้งหลายหนก็ผ่านไปได้ นั่นแหละที่ว่าพุทธบริษัทครั้งพุทธกาลฟังธรรมท่านได้สำเร็จ มรรค ผล นิพพาน เป็นจำนวนมาก จึงมีหลักฐานยืนยันในวงปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ประการหนึ่งครั้งพุทธกาล ใจคนผิดกันอยู่มากกับสมัยปัจจุบันนี้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในครั้งโน้น ไม่ค่อยมีอะไรเป็นเครื่องกวนใจ และส่งเสริมกิเลสมากเหมือนปัจจุบันนี้ ซึ่งมองไปทางทิศใด ฟังไปทางทิศใด เต็มไปด้วย “เพชฌฆาต” เครื่องสังหารธรรม สังหารคนให้เสียหายและล่มจมไปอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ไม่สมกับคำว่า “โลกเจริญ” สมกับการเรียนมาก รู้มากเลย

ครั้งโน้นมีธรรมชาติ ธรรมชาติที่อาศัยกันอยู่เท่านั้น เหมือนอย่างจดหมายของหลวงพ่อองค์หนึ่งที่มีมาวันนี้เอง อ่านแล้วชื่นใจ ท่านพูดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีแต่ป่าแต่เขาเสียงนกและสัตว์ต่าง ๆ สนุกภาวนาตลอดกาล เรื่องยั่วยุกิเลสก็ไม่มาก คนก็ตรงไปตรงมาธรรมก็เป็นธรรมของจริง เมื่อแสดงออกไปมากน้อย ก็เป็นที่ซาบซึ้งสำหรับผู้ฟังโดยลำดับลำดา เมื่อฟังแล้วก็นำไปประพฤติปฏิบัติตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญของ

ตนตามจริตนิสัย เมื่อเกิดข้อข้องใจอะไรก็มาทูลถาม พระองค์ก็ทรงชี้แจงให้ทราบ และประทานโอวาทให้ทั่วถึงกัน

นี่เป็นธรรมประเพณีในครั้งพุทธกาล ท่านดำเนินมาโดยลำดับลำดา ถือการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญมาก ยิ่งกว่ากิจอื่นใดในวงพระศาสนา ผิดกับสมัยปัจจุบันนี้มาก

สมัยนี้ เราทุกคนก็พอจะทราบกันได้ว่าเป็นอย่างไร

ความเคลื่อนไหวของศาสนา และผู้ประพฤติธรรม มีผิดแปลกกันอยู่มาก ครั้งโน้นมีหลักเกณฑ์สำคัญประจำใจของนักบวช และพุทธบริษัททั่วไป คือการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน จริง ๆ การแสดงออกแห่งธรรม จากความรู้จริง เห็นจริง เป็นสิ่งที่แจ่มแจ้งชัดเจนตามเหตุตามผลตามความสัตย์จริง ไม่มีคลาดเคลื่อนเลื่อนลอย ผู้ฟังก็ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะผู้แสดงธรรมไม่มีความสงสัยในการแสดง ว่าแสดงไปนั้น เห็นจะถูก หรือน่าจะถูก น่าจะเป็นอย่างนั้น น่าจะเป็นอย่างนี้ ไม่มี! สำหรับท่านผู้รู้จริง เห็นจริงในธรรมโดยสมบูรณ์แล้ว ท่านแสดงอย่างตรงไปตรงมา เฉพาะอย่างยิ่ง ดังท่านอาจารย์มั่นแสดงธรรมแก่พระสงฆ์ ไม่ปรากฏมีคำว่า “เห็นจะเป็นอย่างนั้น เห็นจะเป็นอย่างนี้” แฝงอยู่ในโอวาทของท่านเลย ท่านสอนอย่างเด็ดเดี่ยวอาจหาญ ตรงไปตรงมา ตามหลักความจริงแห่งธรรมแท้

เวลาไปอยู่กับท่าน ก็เป็นเวลาหลายปี ไม่เคยได้ยินคำว่า “เห็นจะเป็นอย่างนั้น” มีแต่ว่า “ต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้” และเน้นหนักลงไปอย่างเข้มข้นทีเดียว ฟังท่านเทศน์อย่างถึงใจ จิตใจมันพองขึ้นเหมือนว่า พระนิพพานนั้นจะเอื้อมถึงอยู่ในขณะนั้น

ท่านเทศน์เปิดทางให้มองเห็นของจริง จริง ๆ แต่มันไปไม่ได้ เหมือนกับเอื้อมมือถึงอยู่ แต่จับไม่ได้ เป็นลักษณะนั้น นี่แหละการเทศน์ออกมาจากความรู้จริงเห็นจริง ผลจึงต่างกันอยู่มาก พระพุทธเจ้าทรงแสดงเองก็เป็นอย่างนั้น บรรดาพระสาวกแสดงก็เป็นอย่างนั้น ท่านพระอาจารย์แสดงก็เป็นเช่นเดียวกัน เพราะท่านรู้จริง เห็นจริง เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าในความบริสุทธิ์ ส่วนธรรมอื่น ๆ นั้น ก็เป็นไปตามภูมิวาสนาของท่าน แต่เรื่อง “สัจธรรม” นั้นเป็นความแจ่มแจ้งสมบูรณ์เต็มที่ภายในใจด้วยกัน ถึงขั้นพระอรหันต์แล้วต้องสมบูรณ์เต็มที่

การแสดงธรรมออกจากความจริงทั้งหลายดังกล่าวนี้ จึงแสดงได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรม เต็มใจ ไม่มีสงสัย ไม่มีสะทกสะท้าน ว่าอันนั้นน่าจะถูก อันนี้น่าจะถูก ไม่มีในจิตของพระอรหันต์ทั้งหลาย เพราะท่านรู้จริงเห็นจริง อย่างแจ่มแจ้งไม่มีอะไรสงสัย

การแสดงธรรม จะเป็นประเภทใดก็ตาม ท่านแสดงได้โดยละเอียดทั่วถึง สมาธิก็แจงไปอย่างละเอียดลออ แสดงถึง “ฐานของสมาธิ” ปัญญาทุกขั้น แสดงให้ถึงฐานของปัญญานั้น ๆ จนถึงขั้น “วิมุตติ หลุดพ้น” แสดงออกมาจากใจจริง ที่รู้จริง เห็นจริงแล้ว

ผู้ฟังก็สามารถเข้าใจได้ แม้จะยังละยังถอนไม่ได้ ก็เป็นเครื่องปลูกศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ความตั้งมั่นภายในใจ ให้มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นได้โดยลำดับ ๆ ท่านจึงตักตวงเอามรรค เอาผล นิพพาน กันเรื่อยมาไม่ขาดวรรคขาดตอน

สมัยโน้นเป็นสมัยตักตวงมรรค ผล นิพพาน เป็นสมัยตักตวงข้อวัตรปฏิบัติ การบำเพ็ญก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มกำลัง ผลที่พึงได้รับจึงเป็นที่พึงพอใจ

สมัยของพวกเรานี้เป็นสมัย “ลูบคลำ” ลูบนั้น คลำนี้ คลำไปคลำมา ก็ได้แต่ความสกปรกโสมมเต็มหัวใจ สิ่งเป็นอรรถเป็นธรรม พอจะเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสไม่มี มีแต่เครื่องพอกพูนกิเลส เรียนหรือจดจำมาได้มากน้อย ก็มีแต่เรื่องจะพอกพูนกิเลสแทบทั้งนั้น มันตรงกันข้ามกับสมัยพุทธกาลอย่างมากจนไม่น่าเชื่อ แต่ก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ

จะว่า “ธรรมไม่มีผล” สมัยนี้ ก็ถูก เพราะคนไร้ผล เนื่องจากความไร้เหตุ เหตุที่จะเป็นไปเพื่อผลนั้น ๆ ไม่ค่อยมี หรือไม่มี ผลจะมีได้อย่างไร! ไร้เสียหมด! ไม่สนใจ ไม่ประพฤติปฏิบัติ ผลจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เพราะผลเกิดขึ้นจากเหตุตั้งแต่ไหนแต่ไรมา

เหตุดีผลดี เหตุเต็มที่ ผลก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย เหตุไม่มี ผลจะเอามาจากไหน ธรรมก็สักแต่ว่าธรรมที่มีอยู่ในตู้ ในหีบ ในคัมภีร์ใบลาน ที่ท่านแสดงไว้อย่างไรก็มีอยู่อย่างนั้น ถ้าคนไม่ประพฤติปฏิบัติให้เป็นไป ผลก็ไม่ปรากฏ

เรื่องของกิเลส ก็อยู่กับใจของคน ไม่อยู่กับตำรับตำรา ในตำรับตำรามีแต่ชื่อของกิเลสตัณหาอาสวะ มีแต่ชื่อของ มรรค ผล นิพพาน ตัวกิเลสจริง ๆ และ มรรค ผล นิพพานจริง ๆ อยู่ที่ใจ ซึ่งอยู่กับบุคคล

เมื่อตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ตั้งใจถอดถอนกิเลสอาสวะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหัวใจ อย่างจริงจัง ทำไมจะถอนไม่ได้ เพราะธรรมเป็นเครื่องถอดถอนกิเลส มาตั้งแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว และพร้อมที่จะถอนเสมอ ถ้าเรานำธรรม คือเครื่องมืออันถูกต้องไปถอดถอนจริง ๆ ดังพระพุทธเจ้า และพระสาวก ท่านดำเนินมา และสั่งสอนไว้แล้ว เพราะฉะนั้นสมัยโน้นกับสมัยนี้ จึงไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างกัน เพราะกิเลสบาปธรรมมีอยู่ที่ใจด้วยกัน จงพากันประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดมัน ตามหลักธรรมที่ประทานไว้โดยถูกต้องแล้วนั้น

คำว่า “กิเลส” นั้น ถ้ามันเป็นตัวของเรา เราเป็นกิเลส กิเลสเป็นเรา มันก็ไม่น่ากลัว น่าขยะแขยง นอกจากรัก ชอบ และพอใจ เพราะมันกลายเป็นเรื่อง “ของเรา” แต่ถ้าแยก

กิเลสออกจากเรา เรากับกิเลส ก็ถือว่าเป็นข้าศึกกัน และมีท่าทางต่อสู้กัน นั่นแลกิเลสจะเป็นของน่ากลัวมากขึ้น การต่อสู้เพื่อเอาชนะกิเลสด้วยหลักธรรม ก็จะมีกำลังมากขึ้นตาม ๆ กัน

ในวงผู้ปฏิบัติเพื่อฆ่ากิเลสจริง เมื่อเวลากิเลสกระเพื่อมตัว เป็นความรัก เป็นต้น ท่านจะปราบทันที ไม่ได้รอแม้นาที ต้องปราบหรือกำจัดกันในเดี๋ยวนั้นนั่นแล ไม่ยอมให้ขวางใจอยู่ได้นาน เพราะความเห็นโทษของมัน

ฉะนั้น คนเรา ถ้าถือ ความรัก ความชัง ความโกรธ ความเกลียด เป็นต้น ที่เป็นกิเลส ว่าเป็นตน จะไม่สนใจแก้ไขเลย นอกจากจะส่งเสริมให้พอกพูนขึ้นถ่ายเดียว ดังโลกทั่วไปปฏิบัติกันมา ตั้งกัปตั้งกัลป์ ไม่มีใครเห็นโทษของมันบ้างเลย จึงยากแก่การสั่งสอนและการฟัง การปฏิบัติ ทั้งสองฝ่าย การจะฆ่ากิเลสเพียงแต่ละตัวก็เท่ากับเจ้าของจะถูกฆ่าด้วย จึงไม่มีใครค่อยสนใจชำระสะสาง หรือฆ่ามัน กลัวความสุขซึ่งราวกับเนื้อติดฟันนั้นจะสิ้นไป ราวกับกิเลสเป็นตัวให้ความสุขแก่โลกอย่างแท้จริงนั่นแล

ด้วยเหตุนี้ การทำความดีที่จะกะเทาะเปลือกกิเลสบ้าง จึงไม่มีใครอยากทำกัน แต่ความอยากพ้นทุกข์นั้นรู้สึกว่าเกินตัว จึงเข้ากันไม่ได้ ระหว่างสุขล้วน ๆ กับคนที่เป็นคลังกิเลส เพราะไม่กล้าแตะกิเลส กลัวเจ้าของผู้แตะถูกทำลายด้วย ไม่ว่าท่านว่าเราจึงอยู่กันด้วยความคลุกเคล้ากับทุกข์ประเภทต่าง ๆ เรื่อยมา และจะเรื่อยไป ไม่กังขา

ตามความจริงทางของนักปราชญ์ท่าน ท่านตำหนิและกลัวกิเลสมาก เพราะเป็นสาเหตุ ก่อภัยน้อยใหญ่ ไม่มีประมาณเรื่อยมา ไม่มีลดหย่อนผ่อนเบาลงบ้างเลย ท่านจึงสอน “ให้ฆ่ามันเสีย” ราคะ โทสะ โมหะ ตลอดบริวารของมัน ท่านกลัวและสอนให้ฆ่าเสียสิ้นไม่มีเหลือ ซึ่งเท่ากับเหลือทุกข์ไว้เผาตัวนั่นแล เมื่อหมดสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็เท่ากับ “หมดภัย หมดเวร” ไม่มีอะไรมาเขย่าก่อกวนอีกต่อไป

เพราะฉะนั้นความโลภ ซึ่งเป็นพ่อ เป็นปู่ ของกิเลสทั้งหลาย ก็เท่ากับเสือร้ายใหญ่ตัวหนึ่ง ที่กัดและกินไม่เลือก คือโลภไม่เลือกกาลสถานที่เวล่ำเวลา คนตายฉิบหายวายปวงไปเพราะอำนาจแห่งเสือร้าย คือความโลภนี้มากมาย แต่ใครไม่อาจทราบได้ ความโลภนี้มันยังมีอำนาจหลอกปิดป่าช้าได้ด้วย ผู้โลภมากจึงราวกับจะตายไม่เป็น กับโลกเขาเหมือนไม่มี “ป่าช้า” แต่สิ่งเหล่านี้ ไม่มี รูปร่าง หัวหาง กลางตัว แต่ตัวมันเหมือนมนุษย์และสัตว์ ฉะนั้นจึงไม่มีใครกลัวกัน ถ้ามีรูปร่างเหมือนเสือละก็ ใครก็เผ่นเอาตัวรอดเพราะความกลัวตาย ถ้า ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นตัวเป็นตน ก็คือเสือร้ายเราดี ๆ นี้เอง ใครจะไปกล้าหาญต่ออำนาจของมันได้ ก็ต้องกลัวกันทั้งนั้นแล

เอ้า! ถ้าราคะก็ดี โลภะก็ดี โทสะก็ดี โมหะก็ดี เหล่านี้ เป็นรูปเป็นร่างเช่นเดียวกันหมด สมมุติว่า “ราคะ” นี้ ก็คือไฟทั้งกอง ความโลภ ก็คือยักษ์ใหญ่ตัวหนึ่ง โทสะ ก็คือเสือร้ายตัวหนึ่ง โมหะ ก็คือไฟสุมกองแกลบใหญ่กองหนึ่ง ลักษณะท่าทางของมัน น่ากลัวต่าง ๆ กัน ต่างก็เคยทำลายคนและสัตว์มามากต่อมาก ถ้านำศพคนตายมากองไว้ ก็กองจรดเมฆใหญ่กว่าภูเขาทั้งโลกที่มารวมกันเข้าเสียอีก เพราะสิ่งเหล่านี้สังหารทำลาย แต่เวลานี้มันถูกฆ่าตายแล้ว หามมาทิ้งไว้ที่นี่ เอ้า! ประกาศให้โลกมาดูกัน แต่ละตัว ละตัว ร้ายกาจที่สุด! โลกพินาศฉิบหายเพราะมันมามากต่อมากแล้ว มันได้ถูกฆ่าแล้ว ใครจะต้องการดู ก็มาดูหน้าตาของมันที่ร้ายกาจมากเสียให้เต็มตา ว่ามันน่ารัก หรือน่ากลัวขนาดไหน

เมื่อต่างคนต่างมาดู ก็ได้เห็นตัว “มหาภัย” อย่างเต็มตา หน้าตื่น และกลัวตัวสั่นขวัญหนีดีฝ่อไปตาม ๆ กัน คนเราเมื่อเห็นโทษประจักษ์ตา ประจักษ์ใจแล้ว ย่อมกระเสือกกระสนหาทางออกจนได้ ไม่ยอมนอนกอดความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาอยู่ด้วยความหลงเพลิน ดังที่เคยเป็นมา และเป็นอยู่แน่นอน เพราะความจริงแล้ว ใครจะเป็นสัตว์ขี้ขลาดกลัวยิ่งกว่ามนุษย์เราไม่มี! เมื่อไปเจอมหาภัยอย่างจัง ๆ ด้วยตาตัวเองแล้ว

ต้องมีแก่ใจ และพอใจที่จะถอดถอนและฆ่ามัน ความโลภ ความโกรธ ความหลงทั้งสามอย่างนี้แล คืออสรพิษ ตัวร้ายกาจที่สุดในโลกทั้งสาม ถ้าแยกออกมาเป็นตนเป็นตัวแล้ว เรียกว่า “จอมโลก” ผู้บังคับบัญชาผู้คนให้รบราฆ่าฟันกัน การก่อความพินาศฉิบหายให้แก่โลก ก็คือตัวไฟสามกองพลนี้แล

ใครต้องกลัวกันทั้งนั้น ถ้าหากเราแยกตัวของกิเลสออกมาได้อย่างยิ่งต่างคนต้องต่างกลัว จนตัวสั่น นั่นแล แต่เมื่อ กิเลสกลับมาเป็นตัวของเราเสียเองแล้ว เราไม่สามารถจะแยกได้ เรากับกิเลสก็จำต้องอยู่ด้วยกัน เพราะความไม่รู้ว่ากิเลสมาเป็นเรา และเราเป็นกิเลส กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความโลภนี้ มันโลภได้วันยังค่ำไม่มีถอย จะเอาให้ตายกับความโลภก็ได้ ความโกรธ โกรธจนตาดำตาแดงก็โกรธได้ ด้วยความไม่รู้สึกตัวว่าผิดจึงพอใจโกรธ ความหลง หลงไม่มีวันตื่นตัวพอได้สติบ้างเลยก็หลงได้ เพราะกิเลสทั้งมวลเป็นเรื่องของเราเสียเอง เรายึดมันว่าเป็นเรา มันก็ไม่เห็นอะไรว่าเป็นภัย ทั้ง ๆ ที่มันเป็นภัยแก่ตัวอยู่เรื่อยมา ทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นชื่อว่ากิเลสที่มีอยู่ในจิตใจของเรา แม้ล้วนเป็นภัยด้วยกันก็ตาม แต่เราก็ไม่เห็นว่ามันเป็นภัย จึงอยู่ด้วยกันได้ยังงี้แหละ

เอ้า เกิด ก็เกิด ทุกข์ ก็ทุกข์ เสียใจ ก็เสียใจ เพราะอำนาจกิเลสพาให้เป็นไป เพราะกิเลสเป็นเรานี่ ถึงขนาดจะสลบไสล ก็พอใจสลบไสล เสียใจ ขนาดตั้งสติไม่ได้ แทบเป็นบอ

เป็นบ้าไป มันก็พอใจเป็นไปตามกิเลส ร้องไห้ ก็พอใจร้องไห้ เพราะถือว่ากิเลสเป็นเรา เราเป็นกิเลส

ถ้าพิจารณาแยกระหว่างกิเลสกับเราออกดูบ้างพอรู้เรื่องกัน เราจะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ ต้องมีท่าต่อสู้กัน เมื่อมีท่าต่อสู้กัน ก็ต้องมีความแพ้ ความชนะกันจนได้ และเห็นภัยของกันและกัน อย่างชัดเจนละทีนี้

การประพฤติปฏิบัติตนก็เข้มแข็ง ความคิดในแง่ใด ที่จะเป็นไปเพื่อความนอนใจ เป็นไปเพื่อความสั่งสมกิเลส เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนแก่ตน เป็นไปเพื่อความล่าช้า ย่อมถือว่ามันเป็น “ภัย” เช่นเดียวกันหมด เหล่านี้ คือ ลูก หลาน เหลนของกิเลส ถ้าไม่ใช่กิเลสตัวจริง ก็คือ ลูกเต้าหลานเหลนของมัน มันเป็นลูกเต้าเหล่ากอของเสือทั้งนั้นแหละ แม่มันเป็นเสือ พ่อมันเป็นเสือ ลูกมันจะเป็นอะไร ถ้าไม่เป็นเสือน่ะ คิดดูตรองดูก็พอทราบได้ ไม่สงสัย

ฉะนั้น จงพยายามฆ่ามันไปเรื่อย ๆ ด้วยความเห็นโทษของมัน พยายามแยกกันออก อุบายของสติปัญญาที่จะแยกกิเลสกับตัวออกต้องแยกอย่างนี้ คือ หาอุบายพลิกแพลงเปลี่ยนแปลง หลายแง่ หลายกระทง ย่อมผ่านพ้นไปได้ ถ้าไม่หาอุบาย เอาอะไรมาแก้เครื่องผูกมัดตัวเรากับกิเลส ก็กอดคอกันตายตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีวันผ่านพ้นกองทุกข์ความทรมานกาย ทรมานใจไปได้

ท่านว่า “วัฏวน วัฏเวียน” ไม่มีต้นไม่มีปลาย คือไม่ทราบว่าต้นทางอยู่ที่ไหน ปลายทางอยู่ที่ไหน วนเวียนกันอยู่เหมือนมดไต่ขอบด้ง ที่วนไปเวียนมา ไต่ไปไต่มา หาทางออกไม่ได้

เรื่อง “วัฏสงสาร” กับ “หัวใจของสัตว์โลก” มันก็วกไปเวียนมาอยู่อย่างนั้น มาทีไรก็มาตื่นแต่ของเก่านั่นแล เกิดเท่าไรก็ว่าตนไม่เคยได้เกิด ตายเท่าไรก็ยังเข้าใจว่าตนไม่เคยตาย ไม่เคยทุกข์ ไม่เคยลำบากมาแล้ว เรื่องของตัวแท้ ๆ ก็ไม่ทราบได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ยังจะอวดฉลาด ให้กิเลส “วัฏวน” หัวเราะเยาะเย้ยอยู่หรือ ถ้าไม่อายตัวเองก็ควรอายกิเลสบ้าง พอมีทางออกจากมัน แม้ไม่ได้มากก็นับว่าเป็นผู้เห็นภัย ความเห็นภัยและพยายามแก้ไขอยู่เสมอ วันหนึ่งจนได้ที่จะทราบหน้าทราบตาของมันอย่างชัดเจน และพยายามแยกมันออกแยกกันออก ตัวนี้ก็เห็นชัด ตัวนั้นก็เห็นชัด ตัวนี้ก็เป็นภัย ตัวนั้นก็เป็นภัย ตัวไหนก็เป็นภัย สิ่งที่ยังแก้ไม่ได้ ก็เห็นว่าเป็นภัย

พยายามเข้าไป เหมือนเราพยายามถอนเสี้ยนหนามออกจากเท้าเรานี่แหละ ถอนออกมาได้แล้ว นี่ก็คือหนาม ที่ยังถอนไม่ได้ก็คือหนาม แล้วจะนอนใจได้อย่างไร พยายาม

ถอนออก ถอนออกได้ จนไม่มีอะไรติดอยู่ที่ฝ่าเท้า แล้วหายามาใส่เสีย ให้หายเป็นปกติ นั่น!

กิเลส ที่รู้เห็นแล้ว ก็เป็นอันรู้เห็นแล้ว ที่ฆ่าตายแล้ว ก็เป็นอันว่าตายแล้ว ส่วนที่ยังอยู่ ก็คือกิเลสประเภทเดียวกัน มันจะต้องเสียดแทงจิตใจเราอยู่ตลอดไปเช่นเดียวกันถ้าแยกไม่ได้ หรือถอดถอนมันไม่ได้

ความมุ่งมั่น ความมุมานะที่จะแก้มันไม่ลดละ ย่อมแก้ไปได้โดยลำดับ พระพุทธเจ้าทรงเป็นแนวหน้าแห่งนักรบ สาวกอรหัตอรหันต์ท่านเป็น "ลูกนักรบ" เราเป็นพุทธบริษัทก็คือลูกของนักรบ อย่าเป็น "นักหลบ" ก็แล้วกัน ให้เป็นนักรบไปเรื่อย ๆ สู้กันไปเรื่อย ๆ เราสู้เพื่อชัยชนะยกตนขึ้นจากหล่มลึก จะยากลำบาก ก็ต้องยกจนขึ้นได้ ถ้าเราไม่ยก ใครจะยก เราไม่ถอน ใครจะถอนหนามออกจากตัวเอง ความเจ็บเป็นของเรา เราเป็นผู้เจ็บ การถอนหัวหนามออก ต้องเป็นเรื่องของเรา เราเป็นผู้ถอน เราจะเป็นผู้หายจากความเจ็บปวด

กิเลสเสียดแทงใจ ก็คือใจเรา มันเสียดแทงอยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง เป็นของดีเมื่อไร จงพยายามถอดถอนออกเป็นลำดับ ๆ สติปัญญาคิดขึ้นมา หาอุบายพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สติปัญญาเป็นสิ่งที่ผลิตได้ พิจารณาได้ ต้องพิจารณา อย่านอนใจ คิดค้นขึ้นมาให้เกิดอุบายปัญญาต่าง ๆ แตกแขนงออกไปไม่มีสิ้นสุด

ครูบาอาจารย์ก็เป็นแต่เพียงผู้แนะให้ หรือหยิบยื่นอุบายให้เรา ปัญญาก็ยื่นให้ทั้งดุ้น เราจึงเอาปัญญาทั้งดุ้นที่ท่านแสดงนั้น ไปแจงออกโดยอุบายต่าง ๆ เพื่อแตกแขนงออกไป นั่นแหละเป็นอุบายของเราแท้ แล้วกินตลอดวันอวสานแห่งชีวิตก็ไม่หมด สิ่งใดที่เราผลิตขึ้นเองได้ สิ่งนั้นเป็นสมบัติของเราแท้ ใช้ตลอดไปไม่มีวันหมดสิ้น ไม่เหมือนการหยิบยืมจากท่านผู้อื่นมาใช้ การไปหยิบยืมเขามาใช้นั้นมันหมดได้ หลุดไม้หลุดมือ แตกเสียบ้าง สูญหายกระจายไปเสียบ้าง ถ้าเราผลิตขึ้นมาได้ไม่เป็นไร! เอ้า! ใช้หมดไป ผลิตขึ้นมาใหม่ อันนี้แตกไป ผลิตอันนั้นมาแทน ผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ คนมีปัญญาอยู่กับตัวย่อมไม่จนตรอก กิเลสพาคนจนตรอกจนมุม ปัญญาไม่พาให้คนจนตรอกจนมุม สามารถแทงทะลุปรุโปร่งไปได้ด้วยอำนาจของปัญญา

"**นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา**" นั่น! ภาษิตท่านก็ว่า "แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี" ปัญญานี้แทงทะลุเข้าไปได้หมด ทุกหนทุกแห่งทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าข้างบน ข้างล่าง อดีต อนาคต ปัจจุบัน ข้างใน ข้างนอก หยาบ ละเอียดของกิเลส ความมืดดำอยู่ที่ไหน กิเลสอยู่ที่นั่น ปัญญาสามารถแทงทะลุปรุโปร่งไปได้ไม่จนมุม กิเลสหาที่หลบซ่อนไม่ได้ และถูกฆ่าตายทุกวันทุกเวลา ด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย คือ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ความ

เข้มแข็ง บึกบึน อดทน ของนักปฏิบัติผู้เอาจริงเอาจัง หวังพึ่งเป็นพึ่งตายกับธรรม ไม่มีการสั่งสมกิเลสขึ้นมาให้รกรุงรังในหัวใจ มีแต่ขุดค้นทำลายโดยถ่ายเดียว

กิเลสนับวันหมดไป ที่ยังเหลือ ตายไม่หมด ก็หลบซ่อนและหมอบราบลงไป เอ้า! ฆ่ามันลงไป ค้นเข้าไป ฆ่ามันเรื่อยไปด้วย "ตปธรรม"

"ตปธรรม" คือความเพียร เครื่องแผดเผากิเลส เอาให้กิเลสฉิบหายไปโดยลำดับ ๆ จนไม่มีเหลือ กิเลสจะสร้างบ้านสร้างเรือนอยู่ที่ไหนอีก หรือจะพาลูกเต้าเหล่ากอของมันมาจากไหนอีก เมื่อถูกฆ่าไปวันหนึ่ง ๆ หลาย ๆ ตัว หลาย ๆ ชนิดแล้ว มันต้องหมดไป หมดไปผลสุดท้าย ไม่มีกิเลสเหลืออยู่ภายในใจอีกเลย

ใจก็สว่างกระจ่างแจ้งขึ้นมาเต็มดวง ตามธรรมชาติของตน ฉายแสงออกมาอย่างน่าอัศจรรย์ นี่! อำนาจแห่งธรรมแสดงขึ้นมาจากใจเต็มที่แล้ว!

ส่วนอำนาจกิเลส แสดงความมืดดำในดวงใจมาประจำภพน้อยภพใหญ่ แม้เช่นนั้นสัตว์โลกก็ติดมันอยู่ทุกวี่ทุกวัน ทุกภพทุกชาติ การได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ไม่ใช่เพราะอะไร เพราะกิเลสเท่านั้น การชำระกิเลสแม้จะหนักหรือลำบากเพียงไร ก็เป็นงานที่ควรทำอย่างยิ่ง เพื่อยกตนให้พ้นภัย เพราะคนเรามีคุณค่า มีน้ำหนักมากยิ่งกว่าความลำบากในการถอดถอนกิเลสเสียอีก เราต้องพยายามตะเกียกตะกายตามครู คือ พระศาสดาผู้ทรงลำบากทรมานเพราะความเพียรมาแล้วไม่มีใครกล้าแข่ง จะสมนามว่า "เป็นลูกศิษย์มีครู"

ธาตุขันธ์พิจารณาให้ดี แยกแยะให้ละเอียดลออ จะพิจารณากี่ครั้งกี่หน กี่ตลบทบทวนก็ตาม พิจารณาให้เห็นชัดเจน เอาจนชำนิชำนาญ ชำนิชำนาญแล้วยังไม่พอพิจารณาจนรู้จนกระทั่งปล่อยวาง เมื่อรู้จริงเห็นจริงแล้วก็ปล่อยวางไปเอง ไม่ต้องบอกไม่ต้องบังคับ เมื่อรู้แล้ว เช่นเดียวกับเราจับอสรพิษขึ้นมา เข้าใจว่าเป็นอาหาร พอทราบว่าเป็นอสรพิษเท่านั้น มันสลัดทิ้งทันที นี่แหละปัญญา!

เมื่อได้เห็นจริงในสิ่งเป็นพิษเป็นภัยแล้วก็สลัดปัดทิ้งไปเลย สติปัญญาเป็นผู้บุกเบิกทาง เป็นผู้ชี้แจงว่าอันนี้ผิด อันนี้ถูก พอพิจารณาทราบแล้ว ก็ปล่อยวางเอง ปล่อยเองโดยลำดับ ๆ

การปล่อยอุปาทาน ก็คือ การปล่อยภูเขาทั้งลูกออกจากใจเรานั่นแล! ภูเขาอันหนักยิ่งได้แก่กิเลส มากหรือน้อย ก็เท่าตัวเรานี้แหละ ถอดถอนหมดแล้ว ก็ หมดพิษภัยในใจเราท่านว่า "บรมสุข!"

ที่เป็น “บรม” ไม่ได้ ก็คือ กิเลสตัวมืดดำเท่านั้นเอง ปิดบัง กดถ่วง และลดคุณค่าของใจลง ใจทั้งดวงเลยไม่มีคุณค่า พอเอาสิ่งที่ไม่มีคุณค่าและครอบหัวใจ ออกหมดด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร แล้วจิตที่เคยไม่มีคุณค่า ก็แสดงตัวขึ้นมาด้วยความสว่างกระจ่างแจ้งอย่างเต็มที่ และมีคุณค่าเต็มภูมิ

ที่ว่าพระพุทธเจ้าท่านประเสริฐ ก็ประเสริฐที่จิตนี้เอง สาวกอรหัตอรหันต์ท่านก็ประเสริฐที่จิตนี้ หลุดพ้นที่จิตนี้ ไม่หลุดพ้นที่ไหน เพราะผู้นี้เป็นผู้ติด ผู้ข้อง ผู้คา ผู้โลภผู้โกรธ ผู้หลงอยู่ที่นี่ เมื่อถอดถอนเอาสิ่งที่ปิดบังกดถ่วงออกหมดแล้ว ใจก็ดีดขึ้นมาที่นี่ ผ่านไปที่นี่ พ้นไปที่นี่ การพ้นทุกข์ พ้นที่ใจ ไม่ได้พ้นที่ไหน พ้นที่ใจนี้เอง!

ร่างกายมีอยู่ก็ไม่เป็นปัญหา เมื่อจิตใจผ่านพ้นไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรเป็นอุปสรรคต่อใจแล้ว แม้ว่าร่างกายจะเจ็บปวด หรือจะเป็นจะตาย ก็ทราบว่าเป็นเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ ร่างกายทั้งหมดนี้ เป็นเช่นเดียวกับสิ่งภายนอกนั้นแหละ มีการตั้งขึ้นแล้ว สลายตัวลงไป อันนี้มันตั้งขึ้นเราก็เห็นแล้ว ตั้งอยู่เราก็เห็นแล้ว มันค่อยแปรของมันไปเป็นลำดับ ๆ เราก็เห็น เราก็รู้อยู่ทุกวัน เพราะเราดูอยู่ เนื่องจากเป็นของของเรา ที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู ยิ่งพิจารณาด้วยปัญญาด้วยแล้ว ก็ยิ่งเห็นชัดตามความแปรสภาพของขันธ์ มันแปรไป แปรไป ถึงวาระสุดท้ายก็กระจายกันไปหมด! มันกระจายของมันเอง ขันธ์มันแตกของมันเอง เพราะมันตั้งของมันเอง แล้วมันก็แตกของมันไปเอง ไม่มีใครบังคับให้แตกให้สลาย

ใจของเราซึ่งเป็นผู้รู้ ก็รู้ให้ชัด ถึงความจริงของขันธ์ ก็ยิ่งเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจให้มีความสว่างกระจ่างแจ้งขึ้น ด้วยอำนาจของปัญญา ที่แทงทะลุปรุโปร่งตามความจริงทั้งหลายที่แสดงตัวอยู่รอบด้านตลอดเวลา แล้วอะไรจะฉิบหายทีนี้? เมื่อต่างอันต่างจริงด้วยกันแล้ว ไม่มีอะไรจะฉิบหาย!

เอ้า พรากลงไป อยากเป็นดินก็เป็น ส่วนที่เป็นดิน ไม่ต้องบอกมันก็เป็นของมันเอง ส่วนที่เป็น ลม ไฟ มันก็เป็นไปตามธรรมชาติของมัน ไม่ต้องบอกมันก็เป็นของมัน เราไม่ต้องไปปรุงไปแต่งมัน ว่าให้เป็นอันนั้น เป็นอันนี้ มันเป็นของมันเอง เมื่อเข้าถึงความจริงกันแล้ว

ส่วนจิตก็จริงของจิตเอง ไม่ต้องไปเสกสรรว่า จริงหรือไม่จริง เพียงแต่ให้รู้สิ่งเหล่านี้ตามความจริงเท่านั้น จิตก็จริงของจิต เมื่อต่างอันต่างจริงแล้ว ก็ไม่กระทบกระเทือนกัน ไม่มีความว่าได้ว่าเสียกัน ที่นี่ปกติอยู่ตัว หมดเรื่องหมดราว

ขันธ์ก็ไปเสีย จิตก็จากไปเสีย เป็นวาระสุดท้าย สิ้นสุดกันเสียที เรื่องความยุ่งเหยิงเกี่ยวกับธาตุขันธ์!

"**ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโร จ ปุคฺคโล**" หมดกันเสียที ดังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว หมดความกังวลโดยประการทั้งปวง

ผู้ยังครองขันธ์อยู่ แม้จิตบริสุทธิ์แล้วก็ยังต้องรับผิดชอบในธาตุในขันธ์อยู่ จึงไม่ใช่ "อนุปาทิเสสนิพพาน" อย่างเต็มภูมิ เพราะความรับผิดชอบ รับภาระ ด้วยการพาเดิน พายืน พานั่ง พานอน ประคับประคองกันด้วยอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยวิธีต่าง ๆ มันเป็นความกังวล มันยังไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

เมื่อมันสลัดกันไปเสียหมด จิตก็บริสุทธิ์เต็มที่ ธาตุขันธ์ออกจากกายก็ลงเป็นธาตุเดิมของเขาเสีย ต่างอันต่างจริง จิตก็ผ่านไปเลย สิ้นกังวล "**อนาลโย**" หมดอาลัยอย่างเต็มภูมิ นี่เรียกว่า "อนุปาทิเสสนิพพาน" สลัดสมมุติเต็มภูมิของสมมุติ วิมุตติไปเต็มภูมิของ "วิมุตติ" ไม่ต้องมาเกี่ยวข้องกันอีกเหมือนเวลาที่ยังครองขันธ์อยู่

นี่แหละการปฏิบัติธรรม ผลที่จะพึงได้รับขั้นสุดท้ายขั้นสุดยอดเป็นอย่างนี้!

ความลำบากลำบนมากน้อยเพียงใดนั้น เป็นอุปกรณ์หรือเป็นเครื่องอุดหนุนจิตใจให้ก้าวขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงระดับ "สุดยอด" เพราะฉะนั้นความลำบากลำบนอะไร จึงไม่ใช่สิ่งที่ควรจะอิดหนาระอาใจ เพราะมันเป็นเครื่องหนุน ลำบากก็ลำบากเพื่อหนุนนี้จะเป็นอะไรไป เร่งให้หนักมือ ขี้เกียจตาย เกิดและ "**กุสลา ธมฺมา**" อยู่ไม่หยุดไม่ยั้ง เราสร้าง "กุสลา" ภายในจิตใจไว้ให้เพียงพอเสียเวลายังมีชีวิตอยู่ จะหายห่วง

"**กุสลา ธมฺมา**" แปลว่า ความฉลาด หาอุบายความฉลาด แก้กิเลสภายในจิตใจได้เป็นพอ ตายแล้วใครจะ "กุสลา" หรือไม่กุสลา ไม่มีปัญหาอะไรเลย เราสร้าง กุสลา รอบจิตใจของเราแล้ว เป็นพอตัวกันไม่กลัวอะไรทั้งสิ้น

ถ้าจิตนี้มันยังโง่อยู่ มันยังไม่รู้หน้ารู้หลังอะไรเลย จะ "**กุสลา ธมฺมา**" เท่าไร มันก็เท่าเดิมนั่นแหละ ท่านให้เราสร้าง "กุสลา ธมฺมา" ให้เต็มภูมิ ส่วน "อกุสลา ธมฺมา" คือความโง่ ให้กำจัดมันออกไป ความโง่ คือ กิเลส กุสลา ธมฺมา คือความฉลาด ปัญญาขัดกันลงไป ถูไถกันไป จนผ่องใสบริสุทธิ์เต็มที่ จะว่า "อพฺยากตา ธมฺมา" ก็ได้ หมดแล้วเรื่องบุญเรื่องบาปภายในจิตใจ! เราแยกไปได้ถึง "ปรมัตถธรรม"

คำว่า "**อพฺยากตา ธมฺมา**" เป็นสิ่งกลาง ๆ ไม่บุญไม่บาปในบรรดาสมมุติทั้งหลายก็ได้ เราจะแยกออกไปเป็น "อัพยากตาจิต" คือจิตที่พ้นแล้วจากบุญจากบาป ด้วยประการ

ทั้งปวง เป็นจิตของ “ปุญญปาป ปหินบุคคล” ผู้มีบุญและบาปอันละเสียแล้ว เป็น อัพยากตาจิต ก็ถูก ถึงขั้นนี้แล้วไม่เถียงใคร

ใครจะให้ชื่อให้นามก็ได้ ไม่ให้ชื่อให้นามก็ได้ ไม่มีปัญหา เพราะธรรมชาตินั้นอยู่กับตัว ตัวเป็นผู้ทรงไว้ ตัวเป็นผู้รู้ ตัวเป็นผู้เห็น ตัวเป็นผู้บริสุทธิ์ จำเป็นอะไรที่จะไปหิวโหยกับชื่อกับนามของมันอีกล่ะ ท่านจึงว่า “หมดปัญหา”

ทุกข์เพราะความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลส มันเป็นความทุกข์ที่เพลิน เพราะมีสิ่งที่ได้มา ทำให้เพลิดเพลินรื่นเริงด้วยผลที่เกิดขึ้นจากความทุกข์ความลำบากในการบำเพ็ญเกิดขึ้นมาเป็น “ความเบาอกเบาใจ” ถอดถอนกิเลสตัวนั้นได้ กิเลสตัวนี้ได้เป็นลำดับ ๆ เป็นความเพลิดเพลิน

เมื่อปฏิบัติถึงธรรมขั้นสูง ท่านเรียกว่า “อุทธัจจะ” ความฟุ้ง คือเพลิน ไม่ใช่อะไรดอก ไม่ใช่ฟุ้งแบบโลกสงสารดอก คือ มันเพลินต่อการพินิจพิจารณาธรรมต่าง ๆ เพลินต่อการถอดถอนกิเลสชนิดต่าง ๆ ด้วยปัญญาต่างหาก จนลืมหลับลืมนอน ลืมเข้าที่พักในสมาธิภาวนา มีแต่ปัญญาหมุนติ้ว ๆ เป็นเกลียวอยู่ เป็นความเพลิน ท่านเรียกว่า “อุทธัจจะ” พอพ้นจากนี้แล้ว มันก็หมดปัญหา หมดเรื่องแล้วก็สบายสุดส่วน!

เอาละ ยุติเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

จิต เป็นตัวทรง ในความเป็นอยู่ ตลอดถึงความสุข ความทุกข์ จิตเป็นผู้ทรง เป็นผู้รับผิดชอบทั้งปัจจุบันทุกขณะไป แม้อนาคต ก็ต้องเป็นไปจากจิตที่เป็นปัจจุบันอยู่เวลานี้ จิตต้องรับผิดชอบตัวเอง ความเป็นอยู่ ความมี ความจน ความสุข ความทุกข์ส่อแสดงอยู่ที่จิต ความเป็นไปข้างหน้า จะมีความสุขความเจริญ จึงเป็นไปจากจิต

บุคคล และ สัตว์ ที่ได้รับความกระทบกระเทือน หรือความสัมผัสรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากใจ ไม่มี! ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ ความรู้นี้ครอบโลกธาตุ อะไรจะมาสัมผัสจากใกล้ จากไกล ก็ต้องมาสัมผัสความรู้นี้ เพราะฉะนั้น ความรู้นี้จึงควรจะได้รับการอบรมให้รู้ และฉลาดเหมาะสมกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตน เพื่อจะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนบอบช้ำ อย่างน้อยที่สุด ก็พอมีทางหลบหลีกปลีกตัวได้จากอารมณ์ต่าง ๆ ไม่เช่นนั้น ก็รับเอา รับเอา และแย่ แย่ไม่มีวันฟื้นตัวได้เลย ทั้งนี้มีได้และเห็นได้ในที่ทั่วไป ไม่ได้หาดูกันยากเลย

ความทุกข์เพราะความจนน่ะ จะมีน้อยกว่าความทุกข์เพราะอารมณ์มายุ่งกวนทำลายใจ ความทุกข์ชนิดนี้ไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ ฐานะสูง ต่ำ มีหรือจนอะไรเลย มนุษย์ทั่วโลกยอมรับกันอย่างปฏิเสธไม่ได้

คำว่า “โลกเจริญ ๆ” จึงมักมีแต่คำเสกสรร โดยอาศัยวัตถุเป็นเครื่องบังหน้าว่า “โลกเจริญ” แต่ตัวโลก แก่น หรือรากฐานของโลก คือ ใจ หาความสุข ความเจริญ ได้ยากเต็มที แทบไม่มีคำว่า “สุข” อยู่ในดวงใจมนุษย์ เพราะไม่มีเครื่องก่อสร้าง และส่งเสริมให้หัวใจเจริญ นอกจากมีแต่เครื่องรบกวน ทำลาย ในอิริยาบถต่าง ๆ ตลอดกาลสถานที่เท่านั้น

คำว่า “เครื่องก่อสร้าง และเครื่องส่งเสริมหัวใจให้เจริญ” คือธรรม ผู้มีธรรม ใจย่อมเจริญ ใจย่อมมีความสุขความสงบได้ ฉะนั้นการส่งเสริมจิตใจด้วยธรรม มี ทาน ศีล ภาวนา เมตตาพรหมวิหาร สงสารเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ที่อยู่ร่วมโลกกัน ใจย่อมเจริญชุ่มเย็นเป็นสุข ถูกต้องกับจุดประสงค์ที่โลกต้องการความเจริญ ไม่สักแต่ชื่อ และคำเสกสรรว่า “โลกเจริญ” ทั้ง ๆ ที่มนุษย์ทั่วโลกเป็นทุกข์ แทบลูกตาจะกระเด็น ขั้วหัวใจจะหลุดหล่น เพราะใจพาให้ร่างกายเป็นกงจักร หมุนรอบตัวทั้งวันทั้งคืน ไม่มีเวลาหยุดยั้งผ่อนคลายบ้างเลย

คำว่า “กระแสของโลกเชี่ยว” ก็คือ กระแสทางใจเชี่ยวด้วยอำนาจความโลภไม่มีเพียงพอ ความโกรธ ความเคียดแค้น ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมด้วยอำนาจแห่งความลุ่มหลงนั่นเอง ทั้งนี้เพราะจิตไร้สาระ ไม่มีคุณธรรมเครื่องหล่อเลี้ยงหัวใจ ใจจึงมีแต่ “ฟุบลง” ถ่ายเดียว ทั้งที่ว่า “โลกเจริญ” วัตถุต่าง ๆ ที่ว่าเป็นสมบัติเครื่องปลื้มใจมันทับถมมนุษย์ผู้ไม่รู้จักความพอดี ความโลภนั้นส่งเสริมทุกเวลา นับแต่ตื่นจากหลับ กระทั่งนอนหลับได้พักใจงีบหนึ่งในขณะหลับ แต่ไม่ใช่ขณะภาวนา ซึ่งเป็นการพักสำคัญเสียด้วย นอกนั้นเป็นเวลากิเลสราคะตัณหา เป็นต้น ย่ำยีมิได้ลดละปล่อยวางเลย แล้วใจจะหาความสงบสุขและความเจริญมาจากไหน?

ถ้าโลกยังไม่ยอมเห็นความสำคัญของจิตใจ แต่เห็นสิ่งอื่น ๆ เป็นของสำคัญกว่า จิตใจโลกจะหาความสงบสุขเจริญรุ่งเรืองไม่ได้เลย! แม้ศาสนธรรมมีอยู่ ก็ไม่มีความหมาย ถ้าโลกไม่สนใจเสียอย่างเดียว ธรรมมีคุณค่ากับโลกที่สนใจใฝ่ธรรม ปฏิบัติตามธรรม เช่นเดียวกับอาหารมีคุณค่า อำนวยความสุขให้แก่ผู้รับประทานฉะนั้น

คนที่เกิดเป็นมนุษย์ในโลกเดียวกัน แต่บางพวกได้รับการอบรมจากศาสนธรรมด้วยดี ย่อมได้ดื่มรสแห่งความสงบสุขของธรรมทางใจ ที่ต่างจากรสความสุขของโลกล้วน ๆ อยู่มาก

ปราชญ์ผู้ฉลาดเหนือคน คือ พระพุทธเจ้า ท่านทรงลิ้มรสแห่งธรรมเต็มพระทัยแล้ว จึงทรงนำธรรมมาสอนโลก ให้ได้ปฏิบัติและดื่มรสตามท่าน ผู้ใดไม่สนใจธรรม ผู้นั้นพระพุทธเจ้าก็โปรดไม่ได้ การโปรดสัตว์โลกจะโปรดเฉพาะที่ควรโปรดได้ ไม่นอกเหนือธรรม ถ้าใครนอกเหนือธรรม ก็โปรดไม่ได้ ต้องยอมยกให้กิเลสต่าง ๆ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา โปรดเอาเป็นลูกบาปธรรมของมัน (“ไม่ใช่ลูกบุญธรรม”)

พวกเราจะเป็นลูก “บุญธรรม” ของศาสนา หรือจะเป็นลูก “บาปธรรม” ของกิเลสล่ะ? รีบตัดสินใจเสียแต่บัดนี้ อย่ารอนาน เดี๋ยว “พี่บาปธรรม” จะมาเอาตัวไปเป็นน้อง “บาปธรรม” ของมัน “ลูกบุญธรรม” จะตกไป

เฉพาะอย่างยิ่ง การนั่งสมาธิภาวนา ทำแรก ๆ ก็จะรู้สึกว่า ฝืดเคือง ตะเกียกตะกาย วุ่นวาย แทบเป็นแทบตาย เหมือนจะเอาเข้าตะแลงแกง ที่ถูกเขาเอาไปฆ่านั่นเอง เพราะผลบุญ คุณธรรม ยังไม่เคยปรากฏ หากเป็นความพอใจอยู่บ้าง ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป ถ้าไม่พอใจ และไม่เห็นผลในการทำเลย ก็ลำบากมาก นั่งเพียง ๒๐, ๓๐ นาที โอ้โห เหมือนกับจะเป็นจะตาย จริง ๆ

จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่เรื่อย ๆ จะมีขณะหนึ่งจนได้ที่จะเหมาะกับจังหวะอันดีงาม ที่จะก้าวเข้าสู่ความสงบ ให้เจ้าของได้ชมบุญวาสนาของตน และเกิดความเชื่อ ความเลื่อมใสขึ้นมา ผลนั้นแหละเป็นเชื้อแห่งความเชื่อ ที่จะให้เกิดความอุตส่าห์พยายามขึ้นไปโดยลำดับ ดูเหมือนเคยเล่าให้ฟัง

ในการฝึกหัดเบื้องต้น ซึ่งเป็นไปด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอยากทำ เวลาถามหัวหน้าวัด ท่านก็ว่า "ให้ภาวนา พุทโธ" นั่นแหละ ผมก็ภาวนา พุทโธ ก็เอา "พุทโธ" มาภาวนา ภาวนาไม่ทราบว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ก็ทำไปแบบ "งู ๆ ปลา ๆ" อย่างนั้นเอง ด้วยความพอใจ อยากทำ

แต่สำคัญที่ "คำว่าพุทโธ กับสติกลมกลืนกันดี ตอนภาวนานั้น" ท่านว่า "ไม่ให้ส่งจิตไปที่อื่น ให้มีความรู้อยู่กับคำบริกรรมภาวนานั้น" เราก็จับตรงนั้น เพราะเราไม่มีความรู้กว้างขวางอะไรนี่ ก็ทำไปอย่างท่านว่านั่นเอง

พอทำลงไป กำหนด "พุทโธ ๆ ๆ" ปรากฏว่า ความรู้สึกที่ซ่านอยู่ในที่ต่าง ๆ นั้น ค่อย ๆ รวมตัวเข้ามา รวมตัวเข้ามา อาการของจิตที่แสดงอาการรวมตัวนั้นกลายเป็นจุดสนใจมากขึ้น ทำให้สติก็จดจ่อ ความตั้งใจก็เพิ่มขึ้น ๆ จนปรากฏว่า จิตนี้สงบเงียบลงไปเลย

ตอนนั้น จิตขาดจากอารมณ์ต่าง ๆ หมดทุกสิ่งทุกอย่าง เกิดความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในใจ และเกิดความตื่นเต้นมาก ไม่นานจิตก็ถอนขึ้นมาเสีย เสียดายมาก "โอ้โห! เป็นอย่างนี้เอง!" นั่นแหละเป็นเชื้อสำคัญให้เกิดความอุตส่าห์พยายาม ไม่ว่าจะเรียนหนังสือมากน้อยเพียงใด ลำบากลำบนขนาดไหน การภาวนาไม่เคยลดละเลย ต้องปล่อยเวลาไว้คือ สงวนเวลาไว้สำหรับทำภาวนา แต่ก็ไม่ค่อยได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย นาน ๆ ตั้งแต่เรียนหนังสือมาจนกระทั่งได้ออกปฏิบัติ จิตสงบได้อย่างนั้นเพียงสามครั้งเท่านั้น

เหตุที่สงบไม่ได้นั้น เมื่อมาพิจารณาย้อนหลังแล้วก็พอทราบได้ว่า เพราะความยึดมั่นถือมั่น ความคาดหมายในผลที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว และผ่านไปแล้วนั้น มาเป็นอารมณ์ของใจ โดยไม่คำนึงถึงงานที่ทำในวงปัจจุบัน คือ "พุทโธ" ๆ ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดผลเช่นนั้นขึ้นมาอีก จิตมาปล่อยงานอันนี้เสีย มีแต่ความมุ่งหวังอยากให้เป็นอย่างนั้น อย่างนั้น ผลจึงไม่เกิดอีกดังใจหมาย

เมื่อพอจาง ๆ ไป จิตไม่ค่อยมั่นหมายกับความสงบที่เคยเป็น และผ่านไปแล้วนั้น มันถึงรวมลงได้อีก พอจิตปล่อยความกังวลกับสิ่งที่เคยผ่านมาแล้วเมื่อไร ก็ปรากฏผลขึ้นมา พอปรากฏผลขึ้นมาทีไร จิตก็เป็นอีกแล้ว อยากจะให้เป็นเหมือนอย่างวันนั้น วันนั้น

พยายามเข้า จิตก็มีความรู้สึกอยู่กับผลที่เคยได้ เคยเป็นในอดีตนั้นเสีย ไม่เข้ามาอยู่ในวงปัจจุบันซึ่งจะยังผลให้เกิดขึ้น ผลก็ไม่เกิด ทำเมื่อไรก็เป็นอย่างนั้นอีก จนกระทั่งหมดหวังปล่อยวาง แล้วมาทำภาวนาตามธรรมดา ไม่คิดคาดหน้าคาดหลัง จิตก็เป็นอีก แน่ะ!

มาทราบได้เมื่อภายหลัง จนกระทั่งได้ตั้งหน้าตั้งตาทำภาวนาจริงๆ ตอนหยุดการศึกษาเล่าเรียนแล้ว คราวนี้จะเอาจริงเอาจัง เป็นกับตายต้องให้รู้จิตดวงที่เคยเห็นเคยรู้แล้วนั้น จะหายไปที่ไหนได้ จะต้องพยายามเอาให้ได้ ทีนี้ทำไม่หยุด กลางวันก็ทำ กลางคืนก็ทำ ทุกอิริยาบถไม่ลดละ ก็ปรากฏขึ้นมา เป็นความสงบเช่นนั้น

เมื่อปรากฏเป็นความสงบเช่นนั้นขึ้นมาแล้ว ก็ทำให้สงบนานขึ้นโดยลำดับ สงบได้นานแล้ว ไม่ตื่นเต้นทีนี้ การตื่นเต้นนั้นเป็นเหตุกวนใจเหมือนกัน กวนความสงบนั้นให้ถอยตัวออกมาได้ ทีนี้เมื่อเวลาชินต่อความเป็นเช่นนั้นแล้วก็ไม่ตื่นเต้น มีแต่คอยกำหนด คอยดูจิตที่แสดงตัวเข้าไปสู่ความสงบจะแสดงอะไรออกมา ก็ให้รู้อยู่กับจุดแห่งความรู้ที่สงบตัวลงไปแล้วโดยถ่ายเดียวเท่านั้น จิตก็สงบได้นานแนบแน่นขึ้นเป็นลำดับ ๆ

ความสงบของจิตแต่ละครั้ง ละครั้งนั้น นอกจากจะเป็นความสุข ความสบายในขณะที่สงบแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานแห่งความมั่นคงของจิตได้โดยลำดับอีกด้วย จนกระทั่งปรากฏเป็นความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในใจ ทั้งๆ ที่จิตไม่ได้รวมก็ตาม เมื่อกำหนดดูความรู้ของตนเมื่อใด ก็ทราบชัดว่าความรู้นั้นเด่น เป็นความสงบโดยลำพังตนเองอยู่โดยเฉพาะ แม้จะคิดเรื่องอื่นใดได้อยู่ แต่ฐานแห่งความสงบนั้นไม่เคยลดละความเป็นของตนเลย

นี่เรียกว่า “จิตสร้างฐานเป็นความมั่นคงขึ้นภายในตัวเอง ท่านเรียกว่า “จิตเป็นสมาธิ” คือ เป็นความมั่นคงอยู่ในฐานของตน

การภาวนาเพื่อความสงบนั้น เราทำไม่ลดละ ก็ยิ่งสงบขึ้นไปเรื่อยๆ กลางวันก็สงบ กลางคืนก็สงบ เพราะทำอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน ก็ยิ่งเป็นการสร้างฐานนั้น ให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นโดยลำดับ กระทั่งอยู่ที่ไหน ก็มีความมั่นคงอยู่ภายในใจ นี่ท่านเรียกว่า “จิตเป็นสมาธิ” เป็นอย่างนี้

ความสงบเป็นอย่างหนึ่ง จิตที่เป็นสมาธิอยู่ตามฐานของตนนั้น เป็นอีกอย่างหนึ่ง

เวลาพิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อจิตมีความอิ่มตัวอยู่ด้วยความสงบ จิตย่อมไม่หิวโหย กระวนกระวาย กับอารมณ์ต่างๆ ตามธรรมดาของจิตที่ไม่มีความสงบนั้น มีแต่ความหิวโหย คิดนั่นปรุงนี้ อยู่เรื่อยๆ พิจารณาอะไรก็ไม่ได้เหตุได้ผล ไม่ได้หลักได้เกณฑ์ เพราะหยิบนั้นวางนี้ ปล่อยนั้นจับนี้ ไปหมด

ท่านจึงสอนให้จิตมีความสงบ ส่วนเวลาสงบมันก็สงบจนเกินไป สงบเสียจนเราจะให้สงบสักกี่ชั่วโมงก็อยู่อย่างนั้น เพราะเป็นความสบาย เลยกลายเป็น "สมาธิขี้เกียจ" จนกระทั่งได้ถูกครูบาอาจารย์ท่านดุด่าว่ากล่าว ฉุดลากออกมาจากสมาธิ ให้ค้นทางด้านปัญญา จึงได้ใช้ปัญญา

พอเริ่มใช้ปัญญา ก็เพราะว่าจิตนี้มีความสงบตัวอยู่แล้ว มันก็ง่าย พอกำหนดออกไปในแง่ใด มันเข้าใจเป็นลำดับ ๆ การเข้าใจทางด้านปัญญานี้ ผิดกับสมาธิอยู่มาก

เข้าใจในอารมณ์ใด เข้าใจในเรื่องใด มันถอดมันถอนไปพร้อม ๆ กัน ปล่อยวางไปเรื่อย ๆ ก็ทราบว่า "อ้อ! การปลดเปลื้องกิเลส ต้องปลดเปลื้องด้วยปัญญาเท่านั้น" แน่ะ! นี่ก็เป็นความเห็นแง่เดียวอีก ไม่รอบตัว ไม่พอดี จึงทำให้เกิดความเพลิดเพลินในการพิจารณาทางปัญญาโดยลำดับ

การพิจารณาไม่ลดละ พิจารณาอะไรที่ว่าไม่ลดละ ก็พิจารณาเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ โดยเป็นสัจธรรมอันเดียวกันนั่นเอง ทั้ง ๔ อย่างนี้อยู่ด้วยกัน คือ ทุกข์ ก็แสดงอยู่ทั้งกลางวันกลางคืนอยู่ในร่างกายและจิตใจ สมุทัย ก็แสดงขึ้นมาโดยลำดับ ถ้าเราเผลอเมื่อใด สมุทัย คือความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปในแง่ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการสั่งสมกิเลส ก็แสดงตัวออกมาจากจิตดวงเดียวนี้ มรรคได้แก่ สมาธิ ปัญญา ก็ดำเนินงานไปเรื่อย ๆ ทำให้จิตสงบลงไปเรื่อย ๆ แล้วปัญญาก็สอดส่องดูธาตุ ดูขันธ์ ดูเรื่องของทุกข์เรื่องของสมุทัย หรือ เรื่องของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งมีอยู่รอบตัว พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าจนมีความชำนิชำนาญ

ความชำนาญภายในจิตนี้ เมื่อเป็นความจริงแล้ว ไม่ได้เหมือนความจำ ทีแรกก็พิจารณายากลำบาก จะคลี่คลายอะไร อวัยวะแต่ละส่วน ละส่วน ออกไป ให้กระจายตัวออกไปนี้ก็รู้สึกเชื่องช้า แต่พอสติปัญญามีความสามารถแล้ว ก็พิจารณาได้อย่างรวดเร็ว กำหนดอวัยวะส่วนใดมันกระจายออกไปหมดทั่วร่างกาย ซ่านไปหมดเหมือนกับกระดาษซึม

จิต ก็ถืออันนี้เป็นอารมณ์แห่งการพิจารณา จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ก็ถืออารมณ์แห่ง "วิปัสสนา" พิจารณาอยู่นี้เป็นลำดับ ๆ จนมีความสามารถเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวาง เป็นขั้น ๆ ไป ท่านเรียกว่า "ปัญญามีความแหลมคมกว่าสมาธิ" สมาธิเป็นเพียงความสงบ ปัญญาเป็นความคล่องแคล่ว เป็นความสอดส่องมองทะลุเหตุผลต่าง ๆ เรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ที่เราเคยจำว่า "อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันนี้เป็นอย่างหนึ่ง

พอ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” ซึ่งเป็นความจริง ซาบซึ้งถึงใจแล้ว มันซึ้งมากดื่มด่ำ ทำให้เพลิดเพลินต่อการพิจารณา ลืมวัน ลืมปี ลืมเดือน สถานที่ กาล เวลา ไม่ไปสนใจ นอกจากจะสนใจกับ “ความรู้” “ความเห็น” ที่ตนมุ่งหวัง อยากจะเข้าใจนั้น ก็เข้าใจไปโดยลำดับ ๆ เรื่องมีเท่านั้น เพราะฉะนั้นอยู่ที่ไหนจึงมีความพากเพียรตลอดเวลา นอกจากหลับเสียเท่านั้น พอตื่นขึ้นมาก็ประกอบความพากเพียรโดยทางสติปัญญา จับอารมณ์แห่งวิปัสสนาที่พิจารณายังไม่จบสิ้น ปล่อยวางด้วยความเข้าใจ

เรื่องธาตุ ขันธ์ นี่สำคัญมาก ทีแรกก็พิจารณากระจายไปทั่วโลกธาตุนั่นแหละ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณาไปหมด ไม่ว่ารูปสัตว์ไม่ว่าต้นไม้ ภูเขา เป็นสิ่งที่แปรสภาพเหมือนกันหมด จะยึดอะไรเป็นเรา เป็นของเรา มันยึดไม่ได้ มันไม่เป็นที่ไว้ใจทั้งนั้น เพราะกองแห่งไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันไม่เป็นตัวของเราอยู่แล้ว เมื่อทราบชัด จิตก็ไม่กังวล เพราะมีความเห็นชัดในสิ่งนั้นแล้วด้วยปัญญา

ประการแรกก็คือ จิตอิ่มตัวด้วยสมาธิ ไม่ค่อยไปกังวล

ประการที่สอง จิตอิ่มตัวด้วยความเห็นแจ้ง ด้วยปัญญาแล้ว

ทีนี้ก็คลี่คลายสิ่งที่ยังไม่พิจารณาออกด้วยปัญญา เมื่อเห็นชัดแล้ว มันปล่อย ทีนี้ปล่อย ดังที่เคยอธิบายมาแล้ว ใจค่อยหดตัวเข้ามาเป็นลำดับ ๆ เห็นชัดเท่าไรก็ยิ่งย่นกระแสความรู้เข้ามา ทีแรกก็กว้าง ปัญญาวิ่งทั่วโลกธาตุ เหมือนว่าโลกธาตุนี้หวั่นไปหมด เพราะสติปัญญาที่วิ่งประสานกัน กับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อยู่ใกล้ไกลมากน้อย ลึกตื้นหยาบละเอียด มันขุดค้นคลี่คลายจนเป็นที่เข้าใจจึงปล่อยวาง ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็ยังไม่ปล่อย แม้จะบังคับให้ปล่อย จิตก็ไม่ปล่อยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ถ้าไม่เข้าใจด้วยปัญญาก่อน แล้วมันไม่ปล่อย พอเข้าใจเท่านั้นไม่ต้องบอก มันสลัดปั๊บเดียวเท่านั้น นี่ท่านเรียกว่า “ปล่อยด้วยปัญญา” ไม่ใช่บังคับให้ปล่อยเอาเฉย ๆ

ความโง่ เป็นผู้พาให้ถือ ความฉลาดเป็นผู้พาให้ปล่อยวาง ท่านจึงสอนให้อบรมทางสติปัญญาให้มากในการพิจารณา ผลสุดท้ายก็ไม่ไปไหน สติปัญญาต้องวกกลับเข้ามา ธาตุขันธ์ ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวของตัวแท้ ๆ เพราะธาตุขันธ์เป็นสมบัติของใจ โดยความสำคัญมั่นหมาย ใจจึงยึดมั่นถือมั่นมากมาแต่กำเนิดไหน ๆ มันก็ถือธาตุถือขันธ์นี้เป็นสำคัญ ถือว่าเป็น “เรา” ทั้งหมดในร่างกายนี้ ทุกข์เป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาก็ยังถือว่า “เราเป็นทุกข์” “เป็นทุกข์ของเรา” อยู่นั่นเอง

ร่างกายทุกส่วนก็ทราบแล้วว่ามันแปรปรวน จิตก็ยังไปแย่งเขามาว่า "เป็นเรา" "เป็นของเรา" แย่งอนิจจัง แย่งทุกขัง แย่งอนัตตา มาเป็นตัวของตัวจนได้ ก็เพราะความหลงพาให้เป็น

การที่จะถอดถอนความหลง ที่ซึมซาบจนฝังใจ รากเหง้าเค้ามูลมันฝังลึกขนาดไหน จะไปถอนเอาง่าย ๆ ได้เมื่อไร ต้องพิจารณาหลายครั้งหลายหน จนเกิดความชำนิชำนาญ ครั้งนั้นครั้งนี้ หลายเที่ยวหลายตลบทบทวน มันก็ค่อยแจ่มแจ้งขึ้นมา จนถึงรากถึงฐานของกิเลสอวิชชา มันก็ปล่อยของมันเอง

เรื่องรูป ก็ดูและพิจารณาอยู่อย่างนั้นแหละ ทั้งวันทั้งคืน เอาเป็นสนามที่ท่องเที่ยว เป็นทำเลที่ท่องเที่ยวกรรมฐาน กรรมฐานได้แก่ที่ไหน ที่สำคัญก็คือ "เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ" ออกจากร่างกายของเราทุกส่วน เที่ยวกรรมฐานที่ตรงนี้ด้วย "อาจารจิต" "อาจาระ" คือ การท่องเที่ยวของจิต พิจารณาให้เห็นชัดตามความจริง ทั้งภายนอกภายในส่วนร่างกายของเราทุกสัดทุกส่วน โดยทาง "ปฏิกูล" หรือโดยทาง "ไตรลักษณ์" โดยความเป็นธาตุ ตามแต่โอกาส และความถนัดแต่ละครั้งไป

วันนี้ก็พิจารณา คราวหน้าก็พิจารณา คราวไหนก็พิจารณา พิจารณาหลายครั้งหลายหน มันหากซึมซาบเข้าไปเอง จนเข้าใจชัด พอเข้าใจชัดแล้วไม่ต้องบอก มันก็ปล่อยวางของมันเอง

เวทนา ก็เกิดอยู่กับกายกับใจ ไม่เกิดอยู่ที่ไหน นี่ก็สัจธรรม คือ "**ทุกฺขํ อริยสจฺจํ**" ท่านบอกแล้วชัด ๆ ว่าเป็นของจริง แต่เราไม่ยอมรับเป็นของจริง เอาแต่ของปลอม ๆ เข้ามาแทรกมาสิง มาฝังในหัวใจ ใจก็เลยปลอมไปทั้งดวง สิ่งที่ปลอมนั้นมันให้ความสุขที่ไหน ไม่ให้ความแน่ใจได้เลย เช่น เงินปลอม เราจะไปจับจ่ายใช้สอยได้ที่ไหนก็ใช้ไม่ได้ ถึงจะเป็นรูปลักษณะเหมือนของจริงก็ตาม มันปลอมโดยทางสมมุติ นี้มันก็ปลอมอีกทางหนึ่งเหมือนกัน

สมมุติภายในของเรามันปลอมอยู่ที่นี้ เมื่อไปคว้าเอาของปลอมเข้ามาแทรกไว้ในจิต จิตก็เลยกลายเป็นจิตปลอม จิตลุ่มหลงไปเสีย ผลของมันจึงเกิดเป็นความเดือดร้อน การพิจารณาก็คือ ให้ปล่อยคืนตามของเดิมเขา ไม่ฝืนความจริงอันดั้งเดิม "**รูปํ อนิจฺจํ รูปํ อนตฺตา**" นี่เป็นของดั้งเดิม **รูปํ ทุกฺขํ** เป็นของดั้งเดิม ให้พยายามพิจารณาให้เห็นชัดปล่อยลงตามความเดิมของเขา ปล่อยลงสภาพดั้งเดิมของเขา เราก็ให้อยู่ดั้งเดิมของเรา

อย่าไปปีนเกลียวกับความจริง อย่าปีนเกลียวกับความดั้งเดิมของเขา อันใดดั้งเดิมของใคร ให้อยู่ตามสภาพเดิมของตน เวทนาก็ให้อยู่ตามสภาพของมัน ให้รู้ตามความจริงของมัน

เราเป็นคนหลง เราต้องแก้ตัวให้เป็น "คนรู้" ถึงจะแก้กันได้ หลงไปเท่าไร มันก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ เราไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความหลงของเรา ก็ต้องได้ทุกข์อยู่เรื่อยไป ไม่เห็นโทษของความหลง ก็ต้องพิจารณาให้รู้ เมื่อรู้แล้ว ความหลงก็ดับไป ใจก็ไม่ยึดไม่ถือและไม่หนัก มันจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร ใจก็ไม่หนัก

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในร่างกายนี้ แม้ทุกข์มากจนขนาดทนไม่ไหว ต้องตาย! ตายก็ตายไปเถอะ เมื่อสติปัญญาเป็นตัวของตัวอยู่แล้ว ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่เข้าไปแบกไปหามแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์เท่านั้น ไม่สามารถทำลายจิตใจได้ เพราะจิตใจนี่มีความมั่นคงด้วยสติปัญญา

คำว่า "สัญญา สังขาร วิญญาณ" มันก็เหมือนกัน ดังที่พูดมาแล้ว หลายครั้งหลายหนนั่นน่ะ เป็นแต่เพียงจำได้แล้วดับไป ดับไป เกิดดับ เกิดดับ พูดง่าย ๆ เอาสาระอะไรมันได้ล่ะ

จงพิจารณาให้เป็นความปรากฏขึ้น และความดับไปของเขาเท่านั้น เราไม่ต้องไปปักลงลึกยิ่งกว่านั้น จะเลยขอบเขตแห่งความจริงไป มันก่อความกังวลให้ตน สัญญาเป็นของเรา นี่ปักลงไปแล้วนะ! สัญญาดี สัญญาไม่ดี ฉันจำได้ดี ฉันจำไม่ได้ จำได้ก็เป็นเรา จำไม่ได้ก็เป็นเรา อะไรก็เป็นเราไปหมด นี่มันเลยความจริงไปเสีย ก็เกิดความทุกข์ จำไม่ได้ก็โมโหบ้าง อะไรบ้าง แล้วหลงไปตามสัญญาอารมณ์ ความหมายไป ความหยั่งไปในสิ่งที่ไม่ควรหยั่ง ยึดในสิ่งที่ไม่ควรยึด มันเป็นการฝืนหลักธรรมชาติ ฝืนความจริงแห่งธรรม จึงเกิดทุกข์

การพิจารณาเรื่องอาการทั้ง ๕ นี้ พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน ปล่อยลงไปตามความจริง การปล่อยนั้นคือการวางภาระนั่นลง เหตุที่จะปล่อยก็คือ เมื่อรู้ตามความเป็นจริงของมันแล้ว มันก็ปล่อยของมันเอง จิตก็เรียกว่า "ฉลาด" ถึงจะปล่อยได้ ถ้าไม่ฉลาด ก็ถือวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีวันปล่อยวางได้เลย ท่านจึงว่า "ถือภพ ถือชาติ เกิดนั่น เกิดนี่" เกิดเพราะความหลงนั่นเอง ไม่ใช่เกิดเพราะความรู้

"วิญญาณ ฟังดูซิ วิญญาณ ตั้งแต่วันเกิดมาก็ได้ยินกันอยู่แล้ว มันก็ควรจะชินชากันบ้าง ไม่ควรจะหลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อกระทบทาง รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่าง ๆ

เข้ามารับทราบภายในความรู้นี้โดยลำดับ ๆ และเกิดดับพร้อม ดับพร้อม ยังหลงยึดมันได้อยู่

เรื่องความหลงนั้น มันไม่ชินชา มันเพลินที่จะหลงเรื่อย ๆ โดยไม่ยอมรู้สึกตัวเลย ทุกข์มันก็มีมาเรื่อย ๆ เราจะบ่นขนาดไหน มันก็ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าไม่พิจารณาให้ลงถึงความจริงของมัน ท่านจึงสอนให้ปล่อยด้วยสติปัญญา คำว่า “ปล่อย” ก็คือรู้แล้วปล่อย เหตุที่จะรู้ ก็ต้องพิจารณา พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า อาการทั้ง ๕ นี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวกัมมัฏฐาน (กรรมฐาน) เที่ยวอยู่ในนี้แหละ ไม่ได้ไปภูเขาเลากอที่ไหนก็ตาม ให้ท่องเที่ยวอยู่ตามนี้ เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง สถานกลาง อยู่ภายในร่างกายนี้ ชื่อว่า “เที่ยวกรรมฐาน” ตามพระอริยเจ้า

เบื้องบน ก็คือ ตั้งแต่ศีรษะลงมา ข้างล่างแต่พื้นเท้าขึ้นไป เข้ามาส่วนร่างกายภายในพิจารณาทั้งภายในภายนอก เป็นกองอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้เห็นชัดตามความจริงให้เห็นโทษแห่งความหลงของตน เมื่อพิจารณารู้ตามความจริงแล้ว มันก็เห็นโทษแห่งความหลงเท่านั้นคนเรา! เมื่อเห็นโทษแล้วจะฝืนยึดไว้ได้อย่างไร มันก็ปล่อยเอง! ทุกสิ่งทุกอย่างต้องพิจารณาให้รู้ทุกสิ่งมันถึงจะปล่อยได้ รู้เต็มที่ ปล่อยเต็มที่ ถ้าไม่เต็มที่ก็ยังต้องยึดต้องถือ เป็นแต่เพียงว่าเบาลงไป เบาลงไป อาศัยการพิจารณาแล้วพิจารณาเล่า จนถึงหลักความจริงเต็มที่ก็ปล่อยโดยสิ้นเชิง

ทางเดินของสติปัญญามีอยู่เรื่อย ๆ เหมือนกับเชื้อมีอยู่ที่ไหน ไฟจะไหม้ไปโดยลำดับ ๆ มีเชื้อแห่งกิเลสอาสวะอยู่ที่ไหน ปัญญาเหมือนกับไฟเป็นเครื่องแผดเผากิเลส จะซึมซาบไปตามลำดับลำดา เช่น พิจารณารู้เรื่องภายนอก จนรู้ทั่วถึงแล้วก็หมดเชื้อไฟ ปัญญาไม่ออก ไม่ไปสนใจ เอ้า! ยังมีอยู่ตรงไหน? ติดข้องอยู่ตรงไหน? เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิตจะมาพิจารณาที่นั้น เพราะเชื้อแห่งกองทุกข์มันอยู่ที่นั่น อุปาทานอยู่ที่ไหน? กองทุกข์อยู่ที่นั่น! สติปัญญาจะต้องหมุนตัวเข้าไปตามนั้น เมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อยไป ปล่อยไป พอปล่อยหมดแล้ว ก็หมดเชื้อ ไม่ต้องไหม้ต่อไปอีก เพราะเข้าใจแล้วนี้ ไม่ต้องพิจารณาไปอีก ไม่เผาอะไรอีก

ปัญญา เครื่องเผากิเลส แต่กิเลสไม่มีอยู่ที่นั่น มันก็ปล่อยไปเรื่อย ๆ ปล่อยเข้าไปจนกระทั่งไปเผาจิตนั่นน่ะ เพราะกิเลสอาสวะมันเข้าไปรวมตัวอยู่ที่จิต หากเป็นเครื่องบอกมันเอง มันสืบต่อกันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหมดเชื้อแห่งอาสวะแล้ว ไฟก็ไม่ลุกลามไป ปัญญาก็หมดปัญหา สิ้นภาระที่จะต้องพินิจพิจารณาเพื่อแก้อะไรอีก

เมื่อเข้าถึงจุดสำคัญนี้ ท่านว่า **“อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ”**ฯ ว่าเป็นแถวเป็นแนวไป ตัวอวิชชาจริง ๆ คืออะไร? มันไม่รู้ เวลาจะรู้ ก็รู้ตามหลักธรรมชาติที่พิจารณาเข้ามา เข้ามา ย่นเข้ามา ปล่อยเข้ามา สืบต่อกันเข้ามาทางสติปัญญา

ปัญญาขั้นนี้ละเอียดลออสุขุมมากทีเดียว เหมือนกับน้ำซับน้ำซึม ไหลรินอยู่ทั้งแล้งทั้งฝน ไม่มีหยุดมียั้ง ค้นไปค้นมา พินิจพิจารณาอยู่อย่างนั้น หลายครั้งหลายหนจนเข้าใจ

กองแห่ง “วัฏฏะ” จริงๆ คืออะไร กองทุกข์จริงๆ คืออะไร? ภพชาติเกิดขึ้นได้ มันเกิดขึ้นได้เพราะอะไรเป็นสาเหตุ? เฮ่อ มันก็มารวมมารู้อยู่ที่ใจ ใจนี่เองเป็นตัวภพตัวชาติ เพราะเชื้อแห่งภพแห่งชาติมันฝังอยู่ภายในใจ สติปัญญาหยั่งทราบเข้าไปแล้ว ก็ขาดทะลุไปหมด ตปธรรมแผดเผากิเลสภายในจิตใจหมดเกลี้ยง! ไม่มีอะไรเหลือ

สิ่งที่เหลือก็คือ “วิมุตติธรรม” ความหลุดพ้นแห่งใจ” พ้นจากสิ่งที่ปกปิดกำบังทั้งหลาย ตั้งแต่ส่วนหยาบจนถึงขั้นละเอียดสุด ที่เรียกว่า “อวิชชา” สิ้นซากไปหมดภายในใจ นั้นแลคือความพ้นทุกข์

ที่ท่านว่า “ปฏิบัติธรรม เพื่อความพ้นทุกข์” พ้นกันที่ทุกข์เคยมีอยู่แต่ก่อนนั้นแหละ แก้ทุกข์ได้ด้วยสติปัญญาแล้วก็พ้นกันที่นั่น ข้ามโลกข้ามสงสารข้ามกันที่นั่น ไม่ได้โดดข้ามโน้นข้ามนี้ หรือเหมือนเขาข้ามน้ำทะเลที่ไหนดอก! มันข้ามตรงนั้นเอง แต่ท่านแยกเป็น “สมมุติ” ออกไปว่า “ข้ามๆ” ความจริงก็ “สลัดภัย ที่อยู่ภายในจิตใจของตนออกหมดนั่นแล เชื้อแห่งภัยมีอยู่มากน้อยเพียงไรภายในใจ สลัดออกหมดด้วยสติปัญญา แผดเผากันให้เกลี้ยง ไม่มีอะไรเหลือ นั่น! ท่านว่า “ความพ้นทุกข์” ว่า “ท่านตรัสรู้ก็ดี, บรรลุธรรมก็ดี” ก็บรรลุถึงความบริสุทธิ์นั่นเอง เรื่อง “สมมุติ” นั้นก็ว่างไป

นี่แหละ หลักธรรมชาติเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว ปัญหาทั้งมวลที่มีอยู่ในโลกกว้างแคบ ลึก ตื้น หยาบ ละเอียด ขนาดไหนก็หมดไปโดยสิ้นเชิง

จิต เมื่อคลี่คลายปัญหาออกจากตนหมดสิ้นแล้ว ก็ไม่มีเรื่อง เรื่องอะไรๆ จึงไม่มี เมื่อถึงขั้น “อะไรไม่มี” แล้ว ผู้ที่รู้ว่า “อะไรไม่มี นั่นน่ะ คือ ความพอตัวเต็มที่แล้ว” ไม่ต้องการที่จะเอาอะไรมาเสริมอีก เช่น ความสรรเสริญก็แล้ว ความนินทาก็แล้ว เพราะอันนี้เป็นอาการแห่ง “สมมุติ” ทั้งมวล จิตนั้นเป็นผู้พอตัวแล้วในคำว่าดีและชั่วทั้งหลาย ท่านให้นามผู้ที่ถึงความพ้นทุกข์แล้วนั้นว่า “ปุญญปาป ปหินบุคคล” คือเป็นผู้ละบุญบาปได้แล้ว

“บุญ” ก็คือ ความสุขที่เป็นฝ่ายสมมุติ ทีแรกก็อาศัยบุญกุศลที่เราสร้างไปในทางสมมุตินี้ เป็นเครื่องสนับสนุนไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงความพ้นทุกข์ เมื่อถึงความพ้นทุกข์

แล้ว ความพ้นทุกข์นั้นแล ถ้าจะเรียกว่า “บุญ” ก็เป็น “**ปรมํ** อย่างยิ่ง” พ้นจากขั้นสมมุติไปหมด บุญเป็นเครื่องสนับสนุนไปถึงนั่นแล้วก็หมดปัญหา บาปก็หมดไป

คำว่า “บาป คือ ความเศร้าหมอง” คือ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งกิเลส เมื่อกิเลสสิ้นไปแล้ว บาปก็สิ้นไป ความเศร้าหมองก็สิ้นไป สิ่งที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายสิ้นไปนั้นแล คือ ธรรมชาติล้วน ๆ ได้แก่ความสุขอันบริสุทธิ์ล้วน ๆ นั้นเป็นจุดหมายปลายทางแห่งผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

เมื่อถึงความพ้นทุกข์แล้ว ความหวังทั้งหลายก็หมดไป ความอิ่มพอมีเต็มหัวใจ อิ่มพอตลอดเวลา “อกาลิโก”

ธรรมที่กล่าวนี้เป็นมาจากโน่นแหละ จากล้มลุกคลุกคลาน จากความตะเกียกตะกาย ความอุตส่าห์พยายามนั่นแหละ เป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องสนับสนุนมาโดยลำดับ ๆ จนถึงความพ้นทุกข์ได้

“ความพ้นทุกข์ไปได้ เพราะความเพียร” คือ เพียรไม่หยุดไม่ถอย เพียรปลดเปลื้องตนเองโดยลำดับ ๆ อย่างที่เราเพียรสร้างบุญ สร้างกุศล นี้แล

เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้วนั้น บุญกุศลอันนี้จะไม่ให้ผลหรือ? ให้ผลตลอดมา! ดังที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปสถานที่ใด มีแต่คนเคารพบูชาสักการะด้วยเครื่องวัตถุไทยทานต่าง ๆ เป็นเพราะอำนาจแห่งบุญกุศล ที่พระองค์ทรงสร้างมานั้น มีประชาชนจำนวนมากพูดว่า “การที่พระองค์เสด็จไปไหน มีแต่คนเคารพบูชา ตลอดถึงเทวบุตร เทวดา ไม่อดอยากขาดแคลน เดียรดาษไปด้วยวัตถุทานต่าง ๆ นั้น เป็นเพราะพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า

พระองค์ตรัสปฏิเสธว่า “ไม่ใช่เป็นเพราะความเป็นพระพุทธเจ้าของเรา สิ่งทั้งหลายที่มีประชาชนนำมาสักการะบูชา ถวายเป็นปัจจัย ไทยทานมากน้อย เกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งกุศลของเรา ที่เคยสร้างมาต่างหาก แม้แต่ความเป็นพระพุทธเจ้า ก็ยังเกิดขึ้นมาจากกุศลของเราที่สร้างมา ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าของเราก็หาไม่” ท่านว่า

เหตุนั้น บรรดาพระสาวกทั้งหลาย ที่ได้บรรลุธรรมแล้ว ก็ยังต้องมี “เอตทัคคะ” ต่าง ๆ กัน นั่นก็เพราะอำนาจแห่งกุศล ศีล ทานของท่าน ที่ได้สร้างมามากน้อย เช่น พระสีวลี เป็นต้น ไปไหนมีแต่คนเคารพนับถือบูชา จตุปัจจัยไทยทานนี้เกลื่อนกลาดไปหมด ท่านไปที่ไหนไม่มีความอดอยากขาดแคลน สาวกทั้งหลายที่เป็นพระอรหันต์เหมือนท่าน แต่เรื่องอติเรกลาภไม่มีองค์ไหนเสมอเหมือน เว้นแต่พระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว

เท่านั้น ต้องมีพระสีวลีเป็นที่หนึ่ง นี่จึงว่าบุญกุศลต้องตามสนองท่านอย่างนี้ตลอดไป จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย คือ สลายขันธ์

ขันธ์สลายไปแล้ว เป็นอันว่าหมดการพึ่งพิงอาศัยในบุญกุศล ที่เป็นส่วนสมมุตินี้ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วหมดปัญหา! เมื่อยังไม่หมดธาตุขันธ์เมื่อใด บุญกุศลต้องตามสนับสนุนจนได้ ตลอดอวสาน

การแสดงก็เห็นว่าสมควร โปรดนำไปพินิจพิจารณา เอาละ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

รสแห่งธรรม ชำนะรสทั้งปวง

รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง คำว่า "รสทั้งปวง" นั้น คือ ทั้งหมด ไม่ว่ารสอะไรทั้งนั้นในโลก รสแห่งธรรมนี้เป็น "ยอด" คือชนะรสทั้งปวงหมด ที่ตรัสไว้เช่นนั้นก็คือพระพุทธเจ้า ผู้เคยมีรสมีชาติเต็มพระทัย ได้ผ่านมามากต่อมากแล้วทุกรสทุกชาติ มีความหนักเบามากน้อยเพียงไรทรงทราบหมด แล้วก็ทรงประสบ "รสแห่งธรรม" ประจักษ์พระทัยว่า เป็นรสที่บริสุทธิ์ยอดเยี่ยม คือ ถึงขั้นบริสุทธิ์แห่งจิตแห่งธรรมอันเป็นรสประเสริฐสุด ทรงนำรสที่ได้ประสบประจักษ์พระทัยมาประกาศสอนโลก ให้ได้รู้ได้เห็น และให้ได้ปฏิบัติ ให้ได้ดื่ม "ธรรมรส" ทั่วถึงกันแต่ครั้งโน้นจนถึงปัจจุบัน ธรรมที่ตรัสไว้ จึงเป็นธรรมที่ถูกต้องแม่นยำ ไม่มีอะไรผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริงแม้นิดหนึ่ง เพราะธรรมทั้งฝ่ายเหตุ คือ อุบายดำเนิน และฝ่ายผลที่ได้รับสนองเป็นหลักฐานพยาน ออกจากพระทัยที่บริสุทธิ์ บาลีว่า-

"**สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ**" — "รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง"

"**สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ**" — "การให้ทานธรรม ชำนะซึ่งการให้ทั้งปวง"

รสที่เคยเกี่ยวข้องกันมากับภพชาติต่าง ๆ นั้น กี่กัปกี่กัลป์ พระองค์ก็ทรงผ่าน และทราบโดยตลอด เช่นเดียวกับสัตว์โลกที่เคยผ่านรสชาติต่าง ๆ มา แต่รสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง ไม่มีรสใดจะดื่มด่ำซาบซึ้งถึงใจยิ่งกว่ารสแห่งธรรม สรุปแล้วรสภายนอกทั้งปวง สู้ธรรมรสภายในใจไม่ได้ จึงกรุณาทราบว่า ธรรมกับใจ เป็นสิ่งคู่ควรกันอย่างยิ่ง เกี่ยวกับรสชาติแห่งธรรม ที่สัมผัสสัมพันธ์กับใจ ไม่มีสิ่งใดรับสัมผัสรสแห่งธรรมได้ นอกจากใจอย่างเดียว

คำว่า "รสแห่งธรรม" นี้ เมื่อแยกออก ก็มีหลายขั้นของรส การให้ทาน ก็เป็นรสอย่างหนึ่ง ที่ให้ผู้บริจาคทานได้ความเอิบอิ่มใจ รู้สึกว่าหัวใจเบาและพองเหมือนลูกโป่งลูกที่เด็กเป่าโป่ง ๆ น่ะ อาจารย์เองเคยเป็น ถ้าได้ทำบุญให้ทานอย่างถึงใจแล้ว รู้สึกจิตใจมันพองขึ้น เบาไปหมด ราวกับจะพาเหาะลอยขึ้นบนอากาศ ว่าสิ่งที่เราทำไปนี้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับจริง ๆ เราให้เพื่อผู้รับได้ประโยชน์จริง ๆ สมความมุ่งหมายที่เราตั้งใจให้ แล้วจิตใจเราก็รู้สึกซึ้ง และพองขึ้น ตัวเบา ใจเบา มีความสุขมากในขณะนั้น แม้จะมีใครมาว่า "บ้าให้

ทาน” บุญที่เกิดจากการให้ทานนั้น ก็เป็นเกราะรอบตัว ไม่ให้โกรธใครได้ตามความรู้สึก นี่ก็เป็นรสอันหนึ่ง รสแห่งความตระหนี่สู้ไม่ได้ ทานนี้ชนะรสแห่งความตระหนี่ได้อย่างประจักษ์ แต่ความตระหนี่มักเหยียบย่ำจิตใจคนตระหนี่ให้จมไปได้ที่ทั้งเขารัก หวงแหน ความตระหนี่ถี่เหนียว ชนิดแยกจากกันไม่ออกจนวันตายก็ตาม

วัตถุสิ่งของเงินทอง ไม่ว่าสิ่งใด เมื่อมีอยู่กับใคร ๆ เป็นกรรมสิทธิ์ ทำไมจะไม่รักไม่สงวน ต้องรักต้องสงวนด้วยกันทั้งนั้น แต่ทำไมจึงสามารถให้ทานได้ไม่เสียดาย นี่ก็เพราะอำนาจแห่งธรรม คือความเมตตา ความสงสาร และ ความกว้างขวางภายในใจ ที่เคยสั่งสมด้วย “จาคะเจตนา” นี้มานานจนฝังใจ กลายเป็นนิสัยวาสนาชอบให้ทาน เป็นพลังอันหนึ่งที่จะสามารถเอาชนะความตระหนี่เหนียวแน่น ความเห็นแก่ตัวนั้นได้ เพื่อความสุขแก่ผู้อื่นโดยมิได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากความดีที่ตนมุ่งหวังอยู่แล้ว จากการทำดีต่าง ๆ เท่านั้น ต่อผู้อื่นที่ควรได้รับ

การรักษาศีล ก็มีความเย็นใจ เพราะศีลนั้นเป็นธรรม รักษาไว้ซึ่งความกำเริบ ความกระทบกระเทือนซึ่งกันและกัน กระทบกระเทือนสมบัติ กระทบกระเทือนจิตใจของกันและกัน เรารักษาไว้ได้ ไม่ให้จิตใจและสมบัติคนอื่นได้รับความกำเริบกระทบกระเทือนหรือสูญหายจากเรา เราเองก็ภูมิใจว่าได้ทำประโยชน์แก่ตนเอง ได้รักษาตนโดยเข้มงวดกวดขันถูกต้องดีงาม เป็นที่ชมเชยของคนทั้งหลาย การรักษาศีล ก็คือการรักษาคุณสมบัติของเราเอง ทั้งไม่กระทบกระเทือนแก่ผู้ใดด้วยการผิดศีล ฉะนั้นคนผู้รักษาศีลทุกประเภทให้สมบูรณ์ จึงคือคนที่รักษาคุณสมบัติของมนุษย์ให้เต็มภูมินั่นแล ผู้นั้นย่อมเกิดความอบอุ่นและเบิกบานใจ ในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

รสแห่ง “สมาธิ” จิตที่เคยฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม วุ่นวายอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นจิตที่เต็มไปด้วยความรุ่มร้อน ซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นมาจากความส่ายแส่ของจิต และความวุ่นวายต่าง ๆ แล้วมาปรากฏเป็นความสงบเย็นขึ้นมาภายหลัง นี่ก็เป็นรสอันหนึ่ง เป็นกำลังหนุนจิตให้สามารถเห็นโทษแห่งความยุ่งเหยิงวุ่นวายที่เคยเป็นมานั้น ๆ ได้

เมื่อจิตได้รับความสงบมากน้อยเพียงไร ก็ยิ่งจะทำให้เจ้าของมีความเอิบอิ่ม มีความปีติยินดีในความสงบ และมีแก่ใจที่จะบำเพ็ญจิตใจให้มีความสงบ และแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้น เพื่อรสแห่งความสงบนี้จะได้เด่นขึ้นตามกำลังของจิตที่มีความมั่นคงขึ้นโดยลำดับ เพียง “รสสมาธิ” ก็ทำให้ผู้บำเพ็ญเพลิน เพลินทั้งกลางวันกลางคืนได้ ไม่อยากยุ่งเหยิงวุ่นวายกับอารมณ์ที่เป็นภัยใด ๆ มีแต่ความสงบเย็นแน่วแน่อยู่ตลอดเวลา เป็นความสุขสบาย ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้อง หรือยุ่งกวน นี่เป็นรสอันหนึ่ง ซึ่งอธิบายเพียงย่อ ๆ พอได้

ความ ข้อเปรียบเทียบก็คือ ขณะนอนหลับสนิท เป็นขณะที่มีความสุขทางกายทางใจมาก จิตสงบก็สบายมากเช่นกัน

รส "ปัญญา" ซึ่งถอดถอนพิษภัยกิเลส แต่ละประเภท ๆ ออกได้ เหมือนถอดเสี้ยนถอดหนามออกจากฝ่าเท้าของเราก็เป็นรสอันหนึ่ง ปัญญาขั้นหยาบ ก็สามารถถอดถอนกิเลสขั้นหยาบ ซึ่งเป็นเสี้ยนหนามเสียดแทงอยู่ภายในจิตออกได้ และปัญญาขั้นละเอียดก็สามารถถอดถอนกิเลสส่วนละเอียด อันเป็นเสี้ยนหนามส่วนละเอียดเสียดแทงจิตใจ ออกได้โดยลำดับ ๆ เช่นเดียวกัน จนกระทั่งปัญญาถอดถอนสิ่งที่เป็นภัย หรือ เสี้ยนหนาม คือ กิเลสทั้งมวลออกจากหัวใจได้โดยสิ้นเชิง ผู้นั้นชื่อว่า ได้รับรสแห่งธรรมโดยสมบูรณ์ ตามหลักที่ท่านสอนไว้ว่า

"รสแห่งธรรม ชำนะ ซึ่งรสทั้งปวง" นี่เป็นสุดยอดของ "รส"!

ในโลกนี้ ไม่มีรสใดที่จะชนะรสแห่งธรรมได้ ผู้ได้ลิ้มรสแห่งธรรมนี้ประจักษ์ใจแล้ว จึงเป็นผู้ปล่อยวางรสทั้งหลายโดยสิ้นเชิง โดยไม่มีความอาลัยเสียดาย ติดอกติดใจกับรสใด ๆ ในโลกอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนว่า "รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง" ก็หมายถึงรสนี้เป็นรสสุดยอดแห่งธรรมทั้งหลาย และเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติจืดจาง ห่างเหินจากความสุขอันเป็น "บรมสุข" ตลอดไป ไม่มีการพลัดพรากจากกัน แบบความสุข อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่เป็นไปอยู่ในโลกทั่วไป แม้จะเป็นรสแห่งธรรมในขั้นภูมิของจิต ที่จำต้องท่องเที่ยวอยู่ใน "วัฏฏะ" ไปก่อน ก็เป็นรสที่จะยังผู้นั้นได้รับความสุข ความสบายในภพนั้น ๆ เช่นกัน

ท่านว่า "ธรรมเป็นมิตรแท้ มิตรพึ่งเป็นพึ่งตายได้แท้ ก็ได้แก่คุณงามความดีที่เป็นรสชาติเครื่องประดับหรือประคับประคองใจเรา ไปตามวิถีทางที่ถูกที่ดี มีความสุขเป็นผลตามธรรมดาใจย่อมมี "กุศล อกุศล" เป็นผู้พาเดิน เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติ หรือผู้รับผิดชอบตนเองอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ จึงต้องมีความมั่นใจ ใฝ่ "เข็มทิศ ทางเดิน" อันดีงามได้แก่ ศีลธรรม ซึ่งเป็นเครื่องพยุงเราให้ไปสู่สถานที่ดีคติที่งาม สมกับเราเป็นผู้รับผิดชอบตัวเอง

ธรรมนี้แลเป็นเครื่องสนับสนุนเรา เหมือนอาหารที่รับประทานลงไปแล้ว ส่งผลให้มีความอิ่ม มีความสุขกาย สบายใจ ทั่วสรรพางค์ร่างกายฉะนั้น

ส่วน "บาป อกุศล" นั้นเป็นภัย มีมากมีน้อย ก็คอยรังแก รังควาน คอยเหยียบย่ำทำลายเราอยู่เสมอ ใครไม่เคยหาความสุขได้จาก "บาป อกุศล" ปราชญ์ทั้งหลาย มี

พระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงทรงติเตียน และแนะนำให้รู้โทษของมัน แลหาอุบายวิธีแก้ไขไม่ให้ทำความสนิทติดจมกับมัน จะกลายเป็นผู้ล่มจม หาเวลาโผล่ตัวขึ้นไม่ได้ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นอยู่พูวาย เต็มไปด้วยความทุกข์ เป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงอย่างยิ่งมาแต่กาลไหน ๆ และเป็นสิ่งที่ควรชำระ อย่าให้มีสิ่งเป็นพิษเป็นภัยเข้ามาเจือปนกับจิตใจ ซึ่งเป็นของมีคุณค่ามาก สิ่งนั้นจะฉุดลากจิตใจ ให้ต่ำลงจนหมดคุณค่าสารคุณโดยสิ้นเชิง

"คุณค่าของจิต" เมื่อได้ปฏิบัติ สัมผัสกับธรรมแล้ว จึงเห็นได้ชัดว่า ไม่มีอะไรเสมอเหมือนได้ คุณค่าของจิต กับคุณค่าของธรรม เมื่อเข้าถึงกันอย่างแนบสนิทแล้ว เป็นอันเดียวกัน ธรรมกับจิตจึงแยกกันไม่ออก จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต กลายเป็นอันเดียวกัน เมื่อถึงขั้นสุดยอดแล้วเป็นอย่างนั้น เรียกว่า "ธรรมเป็นเอง จิตเป็นเอง" "**เอโก ธมฺโม**" เป็น ธรรมแท่งเดียว เมื่อผ่าน "สมมุติ" ไปหมดแล้ว คำว่า "จิตบริสุทธิ์" ก็หมดสมมุติไป

การปฏิบัติธรรม ก็คือ การปฏิบัติจิต การรักษาธรรม ก็คือ การรักษาจิต การแก้จิตเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นเป็นของไม่ดี ไม่งาม ก็คือ การชำระล้างสิ่งสกปรกโสมมออกจากใจนั่นเอง

ฉะนั้น การนับถือพุทธศาสนา จึงเรียกว่า เป็นการนับถือตน หรือ รักษาตนโดยชอบธรรม เพราะตนกับศาสนาเข้ากันได้อย่างสนิท ถ้าไม่เห็นว่าศาสนาเป็นคุณแก่ตน ซึ่งความจริงก็คือ ตนเป็นพิษแก่ตน นั่นแล

ศาสนาเป็นของกลาง พระโอวาทคำสั่งสอนเป็นแนวทางชี้บอกไว้ สำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติจะได้ดำเนินตามธรรมที่เป็นฝ่ายเหตุ ฝ่ายผลก็คือความสุข ความสมหวังดังใจหมายอันจะพึงได้รับจากการปฏิบัติถูกต้องดีงามนั้น ๆ จนถึงจุดหมายปลายทาง

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงแบ่งสันปันส่วนอะไรจากพุทธบริษัท ที่ปฏิบัติตามพระโอวาทท่านเลย เฉพาะพระองค์เองทรงมีความสมบูรณ์พูนผลเต็มที่แล้ว คือถึง "บรมสุข" แล้ว ไม่มีสิ่งจะขาดจะเกินในพระทัยที่บริสุทธิ์เต็มส่วนนั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมาขอแบ่งสันปันส่วนจากพุทธบริษัททั้งหลาย ด้วยการประกาศสั่งสอนใด ๆ ทั้งสิ้น

ศาสนาเป็นของกลาง ทรงวางไว้ด้วยพระเมตตาล้วน ๆ ไม่มี "โลกามิสใด ๆ"เจือปนในพระทัยเลย ผลที่ได้รับตอบแทนเพื่อพระองค์จึงไม่มี ประทานไว้แก่โลก ด้วยความบริสุทธิ์พระทัย และพระเมตตาเท่านั้น เราผู้ที่เกิดมาพบกับพระพุทธศาสนา อันเป็นคำสอนที่เรียกว่า "สวากขาตธรรม" คือ พระองค์ตรัสไว้ชอบแล้ว และเป็น "นิยยานิกธรรม" นำสัตว์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบให้พ้นจากอุปสรรคเครื่องกีดขวาง หรือกองทุกข์ไปได้โดยลำดับ จนกระทั่งถึง "วิมุตติ" "ปรินิพพาน" จึงควรภาคภูมิใจในพระโอวาทนี้ และ

ภาคภูมิใจในการปฏิบัติของตนเอง เพื่อจะได้เลื่อนฐานะจากความเป็นอยู่ที่ไม่พึงปรารถนา อันมีอยู่ภายในจิตใจนี้ ให้ขึ้นสู่อันดับสูงโดยลำดับ สมกับศาสนธรรมที่มีคุณค่ามาก และเหมือนน้ำที่สะอาดชำระล้างสิ่งสกปรก ให้กลายเป็นของสะอาดไปตาม ๆ กัน

จิตใจพร้อมที่จะรับเสมอในทุกสิ่งทุกอย่างที่มาเกี่ยวข้อง แต่ผู้ปฏิบัติต้องเลือกเฟ้นด้วยดี สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งไม่ควรแม้จะมีความรักชอบ ก็ต้องฝืนใจแก้ไข ดัดแปลงกันไป

สิ่งที่ไม่รักชอบ แต่เป็นธรรม เป็นของดี ก็ต้องฝืนใจ บังคับบัญชาตนเองให้ดำเนินไปตามสิ่งที่ถูกต้องดีงามนั้น ผลพึงได้รับเป็นที่พึงพอใจ เช่นเดียวกับเราทำงาน ไม่ใช่จะมีความขยันหมั่นเพียรกับงานตลอดไป บางครั้งเกิดความขี้เกียจอ่อนแอขึ้นมาเป็นอุปสรรคแก่งาน มีมากมาย แต่เหตุผลบังคับว่า “ต้องทำ” เพราะผลจะเป็นสิ่งพึงใจ และก็ทำตามเหตุผลนั้น ผลที่พึงได้รับก็เป็นสิ่งที่พอใจจริง ๆ การปฏิบัติศาสนธรรมก็เป็นเช่นนั้น บางคราวมีความท้อแท้ อ่อนแอ ตำหนิติเตียนตนในทางที่ไม่ถูก ซึ่งเป็นการเหยียบย่ำทำลายตนลงอีกก็มี เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

เมื่อเราเป็นผู้มีเหตุผล และหนักในเหตุผลอยู่แล้ว ก็นำเหตุผลนั้นมาแก้ไขดัดแปลงความคิดที่ไม่ดีนั้นให้ห่างไกลจากตัว และดำเนินตามหลักธรรม หลักเหตุผลนั้น ผลที่พึงได้รับ ก็เป็นที่พอใจแต่ต้นจนอวสาน สุดท้ายปลายทางคือ “พระนิพพาน” อันเป็นแดนสิ้นทุกข์ทรมานใจ โดยสิ้นเชิง!

ธรรมดาจิตใจเราที่มีกิเลสอยู่ภายใน ก็ต้องเป็นเหมือน “นักโทษ” ต้องถูกบังคับถูกกดขี่ ถูกฝึกฝนทรมาน ถูกเฆี่ยนถูกตี ถูกพร่ำสอน ดุด่าว่ากล่าวหนักเบาเป็นธรรมดา ถ้าจะปล่อยให้เป็นไปตามลำพังของนักโทษ มันก็ไม่ได้การได้งาน มีนักโทษเต็มเรือนจำก็กินข้าวหลวง เสียข้าวหลวงไปเปล่า ๆ ผลที่พึงจะได้รับก็ไม่มีอะไรปรากฏ นอกจากความสิ้นเปลืองข้าวของของหลวงไปเปล่า ๆ เพราะฉะนั้นผู้คุมต้องบังคับบัญชาให้ทำการงานเพื่อเป็นการตอบแทนโทษที่ทำผิด และชดเชยสิ่งที่เสียไป

ใจที่มีกิเลสตัณหาอาสวะอยู่ภายในก็เป็นเหมือนนักโทษนั่นแหละ ของไม่ดีเข้าครอบงำจิต มันทำให้จิตเป็นนักโทษ อันใดเป็นสิ่งดีงามไม่อยากทำ และอยากให้ทำสิ่งที่เป็นไปเพื่อความสกปรกโสมม เป็นไปเพื่อความทุกข์ลำบาก กิเลสซึ่งเป็นของสกปรกอยู่แล้วมันก็ชอบ และบังคับให้เราดำเนินตาม แต่หลักธรรมไม่นิยม ธรรมไม่ยินยอม ธรรมไม่เป็นไปด้วย เราผู้นับถือศาสนธรรม ก็ต้องฝืนกิเลส ด้วยการทำดีทุกประเภทที่สามารถทำได้

การฝืนกิเลส จึงเป็นเหมือนการต่อสู้กัน การต้านทานกัน โดยถือใจ ถือกายเป็นสนามรบ เราก็ต้องทุกข์ลำบากเป็นธรรมดา เพราะการฝืน การรบกับกิเลส ทรมานกิเลสซึ่งอยู่กับใจเรา มันต้องกระเทือนกัน แม้ธรรมก็อยู่กับใจ การแก้กิเลสก็แก้ที่ใจ การประพฤติธรรมทุกประเภท ก็ประพฤติที่กาย ที่ใจเรา

ใจทั้งดวง กายเราทั้งคน กับกิเลสหลายกองพลรบ ก็อยู่ในที่เดียวกัน ต้องมีความทุกข์อย่างหลีกไม่พ้น บางทีนั่งนอนก็เกี่ยวกับธาตุขันธ์ ต้องเจ็บที่นั่นปวดที่นี่ จิตใจอยากจะคิดไปตามอำเภอใจก็คิดไม่ได้ ต้องถูกบังคับบัญชา แก้ไขกันด้วยเหตุด้วยผล ซึ่งต้องเป็นความทุกข์ความลำบาก แต่ละอย่าง ละอย่าง

ความลำบากเหล่านี้เป็นความลำบากเพื่อผลอันดี จึงไม่ถือเป็นอุปสรรค ให้ท้อถอยอ่อนแอ ในขณะเดียวกันควรถือเป็นความภูมิใจ ที่คนอื่นเขาไม่สามารถทำได้อย่างเราก็มีแยะ แต่เรายังมาฝึกฝนทรมานตนได้ ดังที่ท่านทั้งหลายพากันอุตส่าห์มาอยู่ในสถานที่เช่นนี้ และบำเพ็ญอยู่ในเวลานี้อย่างเต็มความสามารถขาดดิ้น ไม่เสียดายอะไรยิ่งกว่าธรรม คือความดีงาม อันเป็นสิริมงคลแก่ตน

โลกที่นับถือ และนิยมกันว่าเป็นความเจริญแล้ว เราอาจเห็นว่า สถานที่นี้คือเรือนจำที่อยู่ของคนซึ่งหมดความหมายไร้ค่า จนตรอกหาทางออกไม่ได้ จึงมาอยู่กัน เห็นว่าเป็นสถานที่หาคุณค่าไม่ได้ คนที่มาประพฤติปฏิบัติอยู่เช่นนี้ ก็คือคนที่หาคุณค่าไม่ได้ หาราคาไม่ได้นั่นเอง ในความนิยมของโลก อันเป็นเรื่องของกิเลสที่อัดแน่นจนหาที่เก็บไม่ได้

แต่เรื่องของธรรมแล้ว เป็นความสูงส่งสำหรับผู้มาบำเพ็ญตน ในสถานที่อันเหมาะสม และปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสม ตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ ดังพุทธบริษัทมาฝึกฝนทรมานตน อดนอน ผ่อนอาหาร ทรมานกาย ทรมานจิตใจของตน เพื่ออรรถเพื่อธรรม ซึ่งเป็นการถูกต้องดีงาม และเป็นงานที่มีคุณค่ามาก ตัวผู้บำเพ็ญเองก็เป็นผู้มีคุณค่า จิตใจคิดออกแต่ละวาระหนึ่ง วาระหนึ่ง ก็เป็นไปด้วยอรรถด้วยธรรม ซึ่งเป็นวาระของจิตที่คิดออกด้วยความเป็นของมีคุณค่ามาก ยากที่ใครจะระลึกรู้และคิดได้บ้างแม้เพียงบางกาล

การทำคุณงามความดี ก็ขึ้นอยู่กับอุปนิสัยเหมือนกัน ถ้านิสัยไม่มี ก็ไม่อยากทำ ฝืนฝืนยิ่งกว่าจูงหมาใส่ฝนด้วยซ้ำ เราไม่เคยเห็นบ้างหรือ เขาจูงหมาใส่ฝน หมามันอยากตากฝนเมื่อไร จูงหมาใส่ฝน มันทั้งร้อง ทั้งวิ่ง ทั้งดิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างหมุนติ้วในตัวของมันมีแต่ความดิ้นรน วิ่งหลบ วิ่งซ่อน วิ่งตัดหน้า ตัดหลังเจ้าของ เพราะไม่อยากเปียกฝน อาการของสุนัขที่มันไม่อยากจะเปียกฝน ต้องวุ่นวายไปหมด อย่างนั้นแล

จิตของเราที่ฝืนธรรมก็เป็นอย่างนั้น สัจธรรมเหมือนกับฝน ผู้จูงใจใส่ธรรม คือใส่ที่ภาวนา ใส่ทางจงกรม ใส่ที่นั่งสมาธิ ด้วยสติปัญญา ใจมันดิ้นรนกวัดแกว่ง กลัวเปียกฝน คือ สัจธรรม ใจมีอาการครั่นเนื้อครั่นตัว กลัวจะตาย ไม่อยากทำ ดิ้นรนกวัดแกว่ง วิ่งหน้าวุ่นหลังทุลักทุเลร้อยแปด นั่นแล

แต่ผู้ที่มีนิสัยอยู่ภายในจิตใจแล้ว มีความกระหยิ่มในการประพฤติปฏิบัติ เอ้า ยากก็ทน ลำบากก็พอใจทำ ขอให้ได้บำเพ็ญคุณงามความดี ตามความชอบใจ ตามความต้องการก็แล้วกัน ผลอันล้นค่า เป็นที่พึงหวังของเรา

เกิดมาในโลกนี้ ได้เห็นแล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านมาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดีชั่ว เราได้เห็นประจักษ์ตา ประจักษ์ใจแล้วทุกสิ่ง แทบทุกอย่าง แต่ส่วนธรรมที่นักปราชญ์ผู้เลิศโลกท่านสอนไว้ เรายังไม่เห็นประจักษ์ภายในใจ นักปราชญ์เหล่านั้น เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่ใช่เป็นผู้โกหกหลอกลวง ต้มตุ๋น เหมือนโลก ๆ ทั่วไปที่เป็นกันอยู่ประจำ เราขอน้อมกายถวายชีวิตต่อท่านด้วยคำว่า **“พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ”** นี้ประการหนึ่ง ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อบูชาท่านด้วยการปฏิบัตินี้ ประการหนึ่ง จึงชื่อว่า “อัตภาพร่างกาย จิตใจของเราเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก” ได้บำเพ็ญเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา โดยทางจิตใจ และประพฤติปฏิบัติแบบประทับใจ ชื่อว่าชีวิตเรามีคุณค่า มีศาสดาเป็นผู้ครองใจ แทนที่กิเลสจะมาครองจิตใจ ซึ่งหาความสงบสุขไม่ได้

จิตที่มีธรรมครองใจนี้ ผิดกับกิเลสครองใจอยู่มาก เมื่อคิดถึงการประพฤติปฏิบัติของตน ดังที่ดำเนินอยู่เวลานี้ กับคิดถึงโลกทั่ว ๆ ไป ซึ่งหาหลักเกณฑ์ไม่ได้นั้น จะเห็นว่าได้เปรียบโลกทั้งหลายอยู่มาก

คำว่า “ความสงบของใจ” ความสุขของใจที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติ ผู้ที่ไม่เคยรู้เคยเห็น ไม่เคยสนใจมีมากทีเดียว ถ้าจะคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ เห็นจะถึง ๙๙% เรานับเอาแต่เฉพาะมนุษย์ทั่วโลก กับมนุษย์ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วน ๑% ก็หมายถึงผู้สนใจพุทธศาสนา และปฏิบัติตนจนปรากฏผลเยือกเย็นแก่ใจ รู้สึกจะมีน้อยมาก เราก็รับนับเข้า ๑% นี้ ซึ่งจัดว่าเป็นผู้มีอำนาจวาสนาพอสมควรจึงควรภาคภูมิใจ แล้วประพฤติปฏิบัติต่อไป

จะตายเมื่อไรก็ตายเถอะ ป่าช้าของเรามีอยู่ทุกแห่งทุกหนในสกลกายนี้แหละ ตายที่ไหนก็ตายอยู่ที่สกลกายนี้ แตกที่สกลกายนี้ จึงไม่ควรหมายป่าช้า แต่หมายถึงสกลกายที่

แตกดับไป นั่นแลเป็นป่าช้า จึงไม่ควรวิตกวิจารณ์ถึงกาล สถานที่อยู่ ที่เกิด ที่เป็น และที่ตาย ซึ่งนอกเหนือไปจากกายนี้

การพิจารณา ก็ให้รู้แจ้ง “ป่าช้า” นี้ประจักษ์ใจ การรู้แจ้งป่าช้า คือความตาย ว่ามันอยู่ในสกลกายนี้โดยชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว ย่อมหายสงสัย ยังอยู่ก็ทราบว่ายังอยู่ ตายก็ทราบว่าป่าช้า กายนี้เป็นที่ตาย ไม่คาดโน่น คาดนี่ อันเป็นการก่อกวนจิตใจให้ยุ่งเปล่า ๆ

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนให้รู้ความจริง เมื่อต่างอันต่างเป็นความจริงตามปกติของเขา และตนก็รู้ความจริงตามหลักธรรมชาติที่เป็นความจริงอยู่แล้วนั้น ความยุ่งเหยิงวุ่นวายหรือความกังวลทั้งหลาย อันเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจ ก็ค่อยเบาบางลงไปโดยลำดับ ๆ อยู่ที่ไหนก็ “สุคโต” ยืน เดิน นั่ง นอน ก็ “สุคโต” เป็นอยู่ก็ “สุคโต” ตายแล้ว ? ตายแล้วจะพาลให้เกิดเป็นทุกข์ทรมานได้อย่างไร! เพราะเราไม่ได้สร้างเหตุให้เป็นทุกข์ ได้สร้างแต่ความดีที่เป็นสิริมงคล และสร้างแต่สติปัญญา เพื่อความรู้เท่าทันกันกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องทั้งหลายโดยลำดับเท่านั้น นี่คือการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน สมกับความรับผิดชอบตน ในที่ทุกสถานและในกาลทุกเมื่อมา

การรับผิดชอบตน โดยการประพฤติปฏิบัติดีนี้ เป็นการรับผิดชอบที่ถูกต้องตามหลักธรรมที่ปราชญ์สั่งสอนไว้ ผู้เชื่อธรรม เชื่อปราชญ์ ย่อมเป็นผู้เจริญปลอดภัย ทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งเป็นผู้แน่ใจในอนาคตของตน

ฉะนั้น จึงขอให้อุตส่าห์พยายามสร้างความดีให้เต็มความสามารถ จนชีวิตหาไม่ ผลกำไรจะเป็นแก้วสารพัดนึก ไม่อับจนในภพชาติที่เกิด กำเนิดที่เป็นในภพนั้น ๆ จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ทรัพย์ทางกาย ทางใจ สมบัติอันพึงใจ

การเกิดในแดนพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้อยู่ในแดนพุทธศาสนา ก็เหมือนอย่างโบราณท่านว่า "เป็นผู้ชายไม่ได้บวช" ฉะนั้น ซึ่งเหมือนกับเหยียบแผ่นดินผิด ทั้งหญิงและชายน่าจะผิดมาด้วยกันที่เกิดมาในวงศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนา แต่ไม่ได้ปฏิบัติศาสนาให้เหมาะสมกับชาติภูมิของตน ก็เท่ากับ "เหยียบแผ่นดินผิด" นั่นแล

พื้นฐานของมนุษย์ ก็คือศีลธรรม เราเกิดมาด้วยอำนาจแห่งศีลธรรมแล้ว ไม่ประพฤติปฏิบัติศีลธรรม ก็เหมือนกับเหยียบพื้นฐานนั้นผิดไป ท่านจึงสอนให้ปฏิบัติธรรมสั่งสมคุณงามความดีไว้ เพื่อเป็นอุปนิสัยปัจจัยเป็นลำดับๆ ไป ที่ว่า "เป็นนิสัย" ก็คือศีลธรรมที่เราเคยบำเพ็ญมา ที่เรียกว่า "คุณงามความดี" จะเกิดขึ้นด้วยการให้ทานก็ตาม รักษาศีลก็ตาม การเจริญเมตตาภาวนาก็ตาม หรือการสงเคราะห์สงหาเพื่อนร่วมโลกกันไม่ว่าสัตว์ไม่ว่าบุคคลก็ตาม ล้วนแต่คุณงามความดี ซึ่งเป็นผลอันดีงามแทรกซึมเข้าสู่จิตใจจนกลายเป็นอุปนิสัยประจำตัวในภพชาติต่อไป

จิต เป็นเจ้าของ จิต เป็นผู้บรรจุความดีทั้งหลายที่ทำลงไป เพราะจิตเป็นผู้บงการจิตเป็นโรงงานแห่งการกระทำความดีเหล่านี้ จิตจึงเป็นเจ้าของที่จะรับเอาผล ซึ่งตนกระทำขึ้นทุกแง่ทุกกระทง เรียกว่า "มูลนิธิ" ก็ได้ "นิธิ" แปลว่าขุมทรัพย์ "มูล" แปลว่ารากฐานเป็นที่สถิตแห่งขุมทรัพย์ ซึ่งได้แก่ใจ

ที่ให้ชื่อว่า "มูลนิธิ" ก็คือ รากฐานที่ฝังทรัพย์ จิตใจเราเป็นรากฐานอันสำคัญ ที่จะฝังทรัพย์ภายในลงสู่ที่นั่น เมื่อมีทรัพย์ภายในแล้วจะจุติหรือเกิดภพใดก็สะดวกสบายเช่นเดียวกับคนที่มีทรัพย์ภายนอกติดกระเป๋าไป ไม่ว่าจะไปแห่งหนตำบลใด ต้องการอะไรก็เอาสมบัตินั้นเป็นเครื่องจับจ่ายใช้สอย หรือแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนต้องการ นำมาบำบัดรักษานำมาบำรุงร่างกาย ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความสะดวกด้วยทรัพย์สมบัตินั้น คนมีทรัพย์ภายในก็เช่นนั้นเหมือนกัน

การท่องเที่ยวใน "วัฏสงสาร" ก็เป็นเช่นเดียวกับเราไปบ้านน้อยเมืองใหญ่ในเมืองมนุษย์เรานี่เอง ไปบ้านนอก บ้านนา หรือเมืองนอกเมืองไหนก็ตาม นั่นก็ขึ้นอยู่กับเงินหรือสมบัติ ถ้ามี "แก้วสารพัดนึก" คือเงินแล้ว ไปไหนก็สะดวกกายสบายใจ หากไม่มีก็ลำบาก

การท่องเที่ยวใน "วัฏสงสาร" ก็ต้องอาศัย "คุณงามความดี" ที่ได้สั่งสมไว้ภายในใจติดแนบตนไปในภพนั้น ๆ

การเกิด เราจะบังคับ หรือต้องการเกิดในสถานที่เช่นไร ย่อมจะเป็นไปตามที่เราต้องการนั้นไม่ได้ ท่านว่า "ต้องเป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม หรือวิบากแห่งกรรม" ที่ตนได้ทำไว้ จะพาให้เกิด ให้อยู่ ให้สุข ให้ทุกข์ ซึ่งเป็นความจริงอันถูกต้อง มาแต่กาลไหน ๆ ลบล้างไม่ได้ ใครจะมีความรู้ความฉลาดสามารถเพียงไร มาลบล้างกรรมและผลของกรรม คือ สุข ทุกข์ ที่มีอยู่กับบรรดาสัตว์ทั่วไปใน "วัฏสงสาร" นี้ ลบล้างไม่ได้!

หากเป็นสิ่งที่ลบล้างได้แล้ว พระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระเมตตาต่อบรรดาสัตว์โลก ไม่มีใครเสมอเหมือน จะทรงลบล้างบาปกรรมทั้งหลายออกจากสัตว์โลกให้หมด ไม่มีเหลือแม้แต่น้อยเลย จะให้มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วถึงกันเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นสัตว์โลกชนิดใดในโลกทั้งสามนี้ ซึ่งรวมอยู่ในคำว่า "สัตว์โลก" จะไม่มีผู้ใดได้รับความทุกข์ความทรมานทางร่างกายและจิตใจเลย จะมีแต่ความสุขความสบายด้วยกันทั้งนั้น เพราะการลบล้างบาปที่ยังสัตว์โลกให้เกิดทุกข์ให้หมดไปโดยสิ้นเชิง

ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็เป็นธรรมยอดเยี่ยมอยู่แล้ว แม้เช่นนั้นก็ยังไม่สามารถที่จะลบล้างกรรมของสัตว์ หรือวิบากแห่งกรรมที่มีอยู่ภายในสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้นไปได้ เพราะวิบากกรรมเป็นสิ่งตายตัว ใคร ๆ ไม่อาจลบล้าง หรือทำลายได้นั่นเอง นอกจากผู้นั้นจะพยายามชะล้างหรือลบล้างความชั่ว ด้วยความดีเท่านั้น เช่นเดียวกับเราชะล้างสถานที่สกปรกให้กลายเป็นสถานที่สะอาดขึ้นมา ด้วยน้ำที่สะอาดฉะนั้น นี่เป็นฐานะที่เป็นไปได้ เช่นเราล้างสิ่งที่สกปรกให้สะอาดด้วยน้ำที่สะอาด

การทำความดีก็เหมือนกับการลบล้างความไม่ดีทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจให้ค่อยหมดไปนั่นเอง หากเป็นสิ่งที่ลบล้างกันไม่ได้ ศาสนาก็อยู่ในโลกไม่ได้ ปรากฏในโลกไม่ได้ เพราะเป็น "อฐานะ" ลบล้างไม่ได้ มาสอนกันให้เป็นโมฆะเปล่า ๆ ทำไม

ที่พระพุทธเจ้าประทานธรรมะไว้สอนโลก ก็เพื่อลบล้างมลทิน คือ บาปกรรมทั้งหลายที่มีอยู่ในสันดานของสัตว์ด้วยการทำดี ให้สะอาดไปโดยลำดับนั่นแล ความประพฤติ การกระทำที่เคยไม่ดีมาก่อน ก็เปลี่ยนแปลงให้เป็นการกระทำดี พูดดี คิดดีไปเรื่อย ๆ เพื่อให้สิ่งเก่าแก่ที่ไม่ดี ซึ่งเคยเป็นมาแล้วเพราะความไม่รู้เดียงสาภาวะค่อย ๆ หมดไป หากยังมีเหลืออยู่บ้าง ก็เป็นเพียงวิบากเก่าไม่กำเริบ คือ เป็นผลเฉพาะที่ปรากฏอยู่เท่านั้น ไม่กำเริบหรือไม่รุนแรงมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

แต่ถ้าสามารถชำระล้างจิตใจให้มีความสะอาด ปราศจากมลทินโดยประการทั้งปวงแล้ว ก็เป็นอันว่าลบล้างวิบากแห่งกรรมทั้งหลายภายในจิตใจได้โดยสิ้นเชิง หากจะปรากฏบ้าง ที่เรียกว่า "วิบาก" ซึ่งเป็นผลของกรรมเก่า ซึ่งเคยทำมาตั้งแต่กาลก่อน "ก็ได้รับแค่ธาตุขันธ์" เท่านั้น ยกตัวอย่าง เช่นพระพุทธเจ้าเวลาจะปรินิพพาน เสด็จไปกรุงกุสินารา จะเสวยน้ำ รับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำ ตักที่ไหนก็เป็นโคลนเป็นตมไปหมด เรื่องนี้พระองค์ก็ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า "นี้เป็นเพราะกรรมเก่าของเราซึ่งแต่ก่อนเราเป็นพ่อค้าโคต่างไล่โคเป็นจำนวน ๕๐๐ ตัวลงไปในแม่น้ำใด หนองใดบึงใด ก็ขุ่นเป็นโคลนเป็นตมไปหมด สัตว์เหล่านั้นได้ดื่มแต่น้ำที่สกปรกที่ขุ่นเป็นโคลนเป็นตม ผลนั้นจึงสะท้อนกลับมาถึงเรา" นี่ผลก็มีเพียงพระกายเท่านั้น ไม่ได้กระทบกระเทือนถึงพระทัยที่บริสุทธิ์ของพระองค์เลย

ส่วนความดีงามก็ตามสนองมาโดยลำดับ เช่น เสด็จไปสถานที่ใด ก็มีคนเคารพ เทวบุตร เทวดา อินทร์ พรหม เคารพนบนอบพระองค์ เครื่องสักการบูชามาจากทิศต่าง ๆ เต็มไปหมด นี่ก็เป็นการเสวยผลในทางพระกายเท่านั้น ส่วนที่จะให้พระองค์มีความยินดียินร้ายไปด้วยนั้น ไม่มี!

การที่เราทำความดีทั้งหลายนั้น ก็เหมือนกับเราเอาน้ำสะอาดชำระสิ่งที่สกปรกโสโครกภายในจิตใจให้หมดไปโดยลำดับ ๆ ท่านจึงสอนให้ทำความดี คนมีคุณงามความดีย่อมเป็นที่อบอุ่นภายในจิตใจ ทั้งปัจจุบัน คือเวลายังเป็นอยู่ และอนาคตที่จะเป็นไปในกาลข้างหน้า เพราะเรามีหลักยึด มีที่พึ่งที่เกาะที่อาศัยภายในใจ ไม่มีสิ่งใดที่จะแนบสนิทใจหรือเป็นที่ตายใจ ที่อบอุ่นใจ ยิ่งกว่าคุณงามความดีทั้งหลาย ที่ท่านว่า "เปรียบเหมือนกับเงาเทียมตัว แต่เงานั้นจะปรากฏในที่แจ้งเท่านั้น เข้าสู่ที่มืดแล้วเงาไม่ปรากฏ" สำหรับคุณงามความดีนี้ เราจะไปเกิดในสถานที่ใด ๆ ย่อมติดแนบอยู่กับใจเรา เพราะความดีเหล่านั้นสถิตอยู่กับใจ

ท่านจึงสอนให้พยายามอบรมจิตใจ ความยากความลำบาก อย่าถือเป็นอุปสรรคจนเกินเหตุเกินผลจนเสียเวล่ำเวลา ไม่ได้กระทำความดี เพราะความลำบากนั้นเป็นอุปสรรคความลำบากเพราะหน้าที่การงานนั้นมีด้วยกัน เราอย่าถือว่าเราเป็นมนุษย์มีหน้าที่การงานล้นมือ บางคนว่าเหลือบ่ากว่าแรงก็มี

ส่วนสัตว์ล่ะ เขาหากินอยู่ในถิ่นต่าง ๆ ไม่ว่าสัตว์ชนิดใด มีปาก มีท้อง ต้องวิ่งเต้นขวนขวายหาอยู่หากิน นั่นไม่ใช่งานของเขาหรือ? เขาก็ไม่เห็นบ่น ทั้งเสี่ยงต่ออันตรายมากเวลาอยู่โดยปกติ และเวลาออกเที่ยวหากิน ไม่เหมือนมนุษย์เรา สัตว์ไปที่ไหน ทั้งความกลัวตาย ทั้งความหิวโหยบีบบังคับให้จำต้องออกหากิน ไม่ยังงั้นก็ถูกเขาฆ่าจริง ๆ ต้อง

ระมัดระวัง ทั้งปากท้องก็หิวโหย จะไปกินน้ำก็กลัวจะถูกเขายิง กลัวว่าจะถูกข่ายเขาดัก จะกินผลไม้ก็กลัวจะถูกเขาดักอีก จะไปหากินหญ้า กินอาหารชนิดใด ๆ ก็กลัวถูกมนุษย์นั่นแหละสำคัญ คอยแต่จะทำลายเขา เสี่ยงไปทุกด้านและทุกวันเวลาไม่เหมือนมนุษย์เรา นั่นก็คืองานของเขา ซึ่งเสี่ยงอันตรายยิ่งกว่ามนุษย์เรามาก งานของเขาการเสี่ยงเป็นเสี่ยงตาย ไม่เหมือนงานของมนุษย์ รู้สึกผิดกันอยู่มาก ได้เปรียบสัตว์อยู่มาก

งานของมนุษย์นี่ มีน้อยที่จะเป็นงานเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายเหมือนดังสัตว์ทั่ว ๆ ไป เป็นงานที่ทำด้วยความอิสระ โดยการประกอบหน้าที่การงานที่ชอบธรรม เราทำได้ด้วยกันทั้งโลก ไม่มีใครว่าใคร ไม่มีใครเบียดเบียนใคร อาจมีบ้างก็เป็นธรรมดาของคนมีกิเลส ไม่เช่นนั้นก็ไม่เรียกว่าการงานของคนมีกิเลสอยู่ด้วยกัน แต่ที่จะออกหน้าออกตาเหมือนดังที่เขาทำลายสัตว์อย่างนั้นไม่มี ถึงจะยากลำบาก ก็ถือว่าเป็นงานจำเป็นของเรา เพราะเราต้องอาศัย เวลาร้อน ไม่พึ่งเย็นจะพึ่งอะไร เวลาหนาวก็พึ่งผ้าห่ม เวลาร้อนก็ต้องพึ่งน้ำ เวลาหิวกระหายก็ต้องพึ่งอาหารการบริโภค ทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นประโยชน์ทั้งนั้น ที่จำต้องขวนขวายมีไว้ในคราวจำเป็นด้วยกันทั่วโลก

ร่างกายของเรามันอยู่ตามลำพังตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่น ๆ ตลอดมา ทีนี้ทางด้านจิตใจจะไปอยู่โดดเดี่ยวได้อย่างไร เมื่อไม่มีคุณงามความดีเป็นที่เกาะที่อาศัย ก็ต้องว้าเหว่วุ่นวาย ขุ่นมัว เดือดร้อน ท่านจึงสอนให้บำเพ็ญประโยชน์ เช่นการทำบุญให้ทาน เฉพาะอย่างยิ่งการภาวนา ซึ่งเป็นที่รู้และที่รวมแห่งกุศลทั้งมวล

อายุอานามไม่สำคัญ จิตใจมันคึกคะนองได้ด้วยกันทั้งนั้น ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม ความคึกคะนองไม่เข้าเรื่องเข้าราวต่าง ๆ ราวกับจะตายไม่เป็น นั่นคิดได้ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ไม่มีประมาณความพอดี ถ้าไม่มีธรรมเป็นรั้วกั้น เป็นทำนบคอยปิดกั้นไว้ ใจจะโดดลงนรกวันหนึ่งกี่ครั้งนับไม่ถ้วน นรกในที่นี้ คือ ความทุกข์ร้อนภายในใจ ที่ความคึกคะนองของใจก่อขึ้นมาเผาลนตนเองอยู่ไม่หยุด ชนิดรถไม่มี “เบรกห้ามล้อ” นั่นแล

คำว่า “ธรรม” มีความหมายกว้างขวาง อาจนึกน้อมนำมาปฏิบัติได้ยาก จึงย่นธรรมเข้ามาเพื่อเข้าใจและปฏิบัติถูกและง่ายขึ้น เช่น การภาวนาด้วยบทธรรม มี “พุทโธ” เป็นต้น เป็นคำบริกรรมกำกับใจ ไม่ให้คิดไปอื่น อบรมใจให้มีความสงบสุข ซึ่งเป็นกิจที่ควรทำอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีการอบรมบ้างเลยตลอดวันตาย ใจจะหาความสงบสุข และหาที่หลบที่ซ่อนจากทุกข์ไม่ได้เลย จะมีแต่ความรุ่มร้อนกลุ้มรุมอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นการอบรมด้วย “จิตตภาวนา” จึงเป็นผลให้เกิดความสงบ และพักผ่อนหย่อนใจได้ดีในโอกาสอันควร ไม่รุ่มร้อนเสมอไป

ขณะที่เรากำหนด “พุทโธ ๆ” นั้น จิตก็ให้สงบอยู่กับ “พุทโธ” อยู่แล้ว บังคับไม่ให้จิตส่งออกไปภายนอก ซึ่งเคยส่งออกไปกี่ปีกี่เดือนมาแล้ว ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร นอกจากความทุกข์ที่ถูกต้อนมาเพราะความคิดอันเป็นไฟนั้น ๆ เท่านั้น เวลานี้เราจะระงับความคิดทั้งหลายซึ่งเคยรบกวนใจให้สิ้นไป อาศัยความคิดปรุงเฉพาะคำ “พุทโธ” “พุทโธ” อย่างเดียวเท่านั้น เช่น เรากำหนด “พุทโธ” ก็บริกรรม และมีความรู้จดจ่อ ตั้งหน้าตั้งตาอยู่กับคำบริกรรมนั้น ๆ ไม่ให้จิตส่ายแส่ไปสู่อารมณ์ที่ก่อกวนตนเอง จิตย่อมจะได้รับความสงบ ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาด้วยสติ และตั้งหน้าตั้งตาทำอยู่โดยสม่ำเสมอ จิตย่อมมีความสงบลงได้ พอจิตสงบ กายสงบ ความสุขก็มาเอง เหตุที่ไม่มีความสุขอยู่ภายในใจนั้นก็เพราะใจไม่มีความสงบนั่นเอง จึงทำให้กายระส่ำระสาย จนหาที่หลบซ่อนผ่อนคลายบ้างไม่ได้

พอจิตเริ่มสงบ ภาระก็เริ่มเบาลง ใจก็เริ่มสบายในขณะนั้น และเริ่มเห็นคุณค่าของความสงบขึ้นในทันทีทันใด ฉะนั้นขณะทำภาวนาจึงเป็นขณะที่กลั่นกรองอารมณ์ออกจากใจให้เหลือเฉพาะอารมณ์แห่งธรรม เช่น คำบริกรรม “พุทโธ” เป็นต้นเท่านั้น อารมณ์ที่เป็นพิษเป็นภัยอื่น ๆ ระงับดับไปหมด ไม่สนใจคิด ใจก็ได้รับความร่มเย็นเมื่ออารมณ์แห่งธรรมเข้าสู่ใจ เมื่อใจมีความร่มเย็น มีความสงบแล้ว ย่อมเกิดความโล่งโถงภายในตัวเอง ปรากฏว่าใจมีคุณค่าขึ้นมาในขณะนั้น

แต่ก่อนเราไม่เคยคิดว่าเราจะมีคุณค่าอะไรเลย นอกจากความด้นเดาเกาหมัดไปเฉย ๆ เพราะความเห่อตัวเองว่ามีคุณค่าอย่างนั้น สำคัญตนอย่างนี้ แบบลม ๆ แล้ง ๆ โดยหาความจริงไม่ได้ แต่พอจิตมีความสงบตัวลงเท่านั้น ก็เหมือนกับเราสร้างคุณค่าขึ้นภายในจิตใจเรา ปรากฏเป็นความอบอุ่น เป็นความร่มเย็นเป็นสุข มีที่พึ่ง นั่งอยู่ก็อิ่มใจ ทำอะไร ๆ อยู่ก็อิ่มเอิบภายในใจ ใครจะว่าอะไรก็ไม่ค่อยโกรธเอาง่าย ๆ ไม่ค่อยฉุนเฉียว เพราะจิตมีที่พึ่ง มีหลักเกณฑ์ ไม่วอกแวกคลอนแคลน เพียงเท่านี้ก็เห็นผลแล้ว ผลนี้แลที่จะยังเหตุดีต่อ ๆ ไปให้เพิ่มปริมาณขึ้น หรือสืบต่อกันไปเป็นลำดับ จนมีกำลังมากขึ้นทุกที ทวีคูณ

เมื่อปรากฏผลเป็นความสงบสุขแล้ว คนเราย่อมมีแก่ใจ เพราะทำงานเป็นผล คือความสงบสุข แต่ต้องพยายามทำอยู่เรื่อย ๆ ยิ่งเฒ่าแก่แล้วเช่นนี้ ก็ไม่ทราบว่าจะไปหาทำงานอะไรกับโลกเขาให้เหมาะสมกับตัวและวัยของตัว ซึ่งคอยแต่จะตกคลองอยู่แล้ว นอกจากงาน “จิตตภาวนา” ซึ่งเป็นงานยอดเยี่ยม และเหมาะสมกับวัยที่ผ่านโลกมานานเท่านั้น

งานเลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน ก็เลี้ยงมาเสียพอแล้ว แทบเป็นแทบตาย เลี้ยงลูกแล้วยังไม่แล้ว ยังเลี้ยงหลาน เลี้ยงเหลน อะไรๆ เป็น "บ๋อย" เขาอยู่ตลอดมา จึงควรหันมาเลี้ยงตนบ้าง ตนมันยังไม่เติบโต โตแต่วัยอายุสังขาร แต่ภายในใจมันเหี่ยวมันแฟบอยู่ตลอดเวลา หาความสุขที่จะบรรจุบ้างไม่มีเลยอย่างนี้ จะไม่ร้อนใจได้อย่างไร มันต้องร้อนคนเรา! เพราะไม่มีความร่มเย็นด้วยธรรมภายในใจ เป็นที่เกาะที่ยึดอาศัย

เพราะฉะนั้น จึงต้องพยายามเลี้ยงตัวเองด้วยศีลด้วยธรรม พยายามอบรมจิตใจของตนให้มีความสงบ จิตจะพองตัวขึ้นมา เย็นสบายโล่งขึ้นมา การเลี้ยงตัวด้วยศีลด้วยธรรมมีจิตตภาวนาเป็นสำคัญ จงพยายามอบรมรักษาตน คือรักษาใจให้ดี อย่าให้ตัวแมลงมากัดมาไชมาบ่อนทำลายได้ อะไรๆ ก็ได้ผ่านมาแล้ว เรื่องโลกเรื่องสงสาร เราเคยผ่านมานานขนาดนี้แล้วพอจะรู้เรื่องได้ดี เพราะเราได้เคยบวกเคยลบมาแล้ว ผ่านโลกมานาน ทางตาก็ผ่านมาแล้วตั้งแต่วันรู้เดียงสาภาวะ หู จมูก ลิ้น กาย มันสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายมาตลอดสาย ผลดีผลชั่วมีประการใดบ้าง เราพอทราบจากความสัมผัสเหล่านี้มาแล้ว ไม่น่าสงสัยว่าสิ่งเหล่านั้นจะพาเราวิเศษวิโสต่อไปอีกแล้ว

เวลานี้ยังเหลือแต่ความรู้ คือ ใจเท่านั้น สิ่งที่เคยสัมผัสมาเหล่านั้นก็หายไปหมด เอาความจริงจังกับสิ่งเหล่านั้นไม่ได้ แล้วเรายังจะพะวักพะวนกับความคิดปรุงในสิ่งเหล่านี้อยู่อย่างไรอีก ถ้าไม่ใช่เราหลงจนเกินตัวไป เราควรจะบวกลบ คูณหาร ดูตัวเราด้วยดี ที่เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่ผ่านมาแล้ว และประมวลจิตใจ ประมวลความรู้สึก ประมวลความตั้งอกตั้งใจ เจตนาของเราลงสู่ธรรม บำเพ็ญตนด้วยจิตตภาวนา หรือด้วยอะไรก็ตามที่เป็นคุณงามความดี เป็นที่อบอุ่นของใจ เป็นอารมณ์อันร่มเย็นเป็นสุขทางใจ และอยู่ด้วยความเป็นสุขใจ เฉพาะอย่างยิ่ง คือ จิตตภาวนา เป็นอารมณ์สำคัญมากต่อจิตใจ จงทำจิตตภาวนาให้มีความสงบเย็นใจ คำว่า "ความสงบ" มีหลายขั้น

ขั้นต้นแห่งความสงบ ก็พอเริ่มๆ สงบเข้าไป เริ่มเบากาย เบาใจ ทำหลายๆ ครั้งหลายๆ หน ก็สงบแน่วแน่ สงบแนบแน่น ละเอียด ละเอียดจนร่างกายไม่มีในความรู้สึกเลยก็มี นั้นมีความสุขมาก จิตเวิ้งว้างอย่างพูดไม่ถูก จะว่าอยู่ในอากาศก็ไม่เชิง อยู่กับอะไรก็ไม่ใช่ แต่ความรู้หากรู้ตัวอยู่โดยเฉพาะ ส่วนร่างกายหายไปหมดในความรู้สึกนั้นแหละ คือความสงบที่ละเอียดมาก นั่นเป็นความสุขที่ลืมไม่ได้ หากไม่มีความก้าวหน้าขึ้นไปยิ่งกว่านั้น จะลืมความเป็นเช่นนั้นไม่ได้จนกระทั่งวันตาย เพราะเป็นความสุขที่ประทับใจอย่างยิ่ง ตั้งแต่วันเกิดมาไม่เคยปรากฏเช่นนี้ เป็นความสุขที่แปลกประหลาดอัศจรรย์ นี้แล

เป็นเชื้ออันสำคัญที่จะให้เกิดความอุตส่าห์พยายามต่อสู้กับความวุ่นวายทั้งหลาย เพื่อเอาความสงบนี้เข้ามาเป็นสมบัติของใจได้อย่างสมหมาย

ที่กล่าวมานี้ เรียกว่า "ใจสงบ" ความสงบนั้น คือไม่มีอารมณ์อะไรมากวน ภายในใจเองก็ไม่คิดไม่ปรุงวุ่นวาย ออกไปยุ่งเหยิงกับสิ่งภายนอก สิ่งภายนอกก็มีอยู่ตามสภาพของเขา เมื่อใจไม่ไปเกี่ยวข้องแล้ว ก็เหมือนไม่มีสิ่งต่าง ๆ ที่เคยมีอยู่ในโลกมากมาย ทั้งนี้เพราะใจไม่ไปเกี่ยวข้องเขาเท่านั้น เกี่ยวข้องมากน้อย เรื่องราวคืออารมณ์ก็มาก ตามใจที่คิดออกไปเกี่ยวข้อง

พอจิตหดตัวเข้ามาสู่ความเป็นตัวของตัวอยู่โดยเฉพาะ ไม่ไปสำคัญมั่นหมายอยู่กับสิ่งใด ๆ แล้ว สิ่งเหล่านั้นถึงมีมากน้อย ก็เหมือนไม่มี เพราะจิตไม่ปรุง ไม่กวนตัวเองคือ ใจไม่เกิดความสำคัญมั่นหมายในสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว ก็ยิ่งมีความสงบแน่วแน่เข้าไป เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ นั่นเป็นความสงบที่ละเอียดมาก โลกนี้เหมือนมีแต่ใจดวงนี้เท่านั้น นอกนั้นเหมือนไม่มีอะไรเลย เพียงเท่านี้ก็สบายแล้ว เพราะเห็นหลักเกณฑ์อันแจ่มแจ้งชัดเจน ด้วยใจตัวเอง

หลักเกณฑ์ภายในร่างกาย ชีวิตจิตใจของเรานี้ มีอะไรเป็นหลักที่แท้จริง ก็คือดวงใจนี้เอง ใจก็รู้ชัดเจนแล้วทำอย่างไรถึงจะให้ยิ่งกว่านี้ ? จนถึงที่สุดของจิตของธรรม ที่เป็น "ยอดธรรมแท้"

ตามธรรมดาแม้แต่เราแสวงหาสมบัติได้เท่านี้แล้ว มันต้องอยากได้เท่านั้น ได้เท่านั้นแล้วมันก็อยากได้เท่าโน้นอีก แต่เรื่องการแสวงหาสมบัติภายนอก คือ ทางโลกนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะหาด้วยอำนาจแห่งความอยาก คือแบบโลก ๆ ธรรมดา ๆ

แต่ทีนี้เราหาด้วยธรรม หาแบบธรรม ธรรมมีเขตมีแดน มีจุดหมายปลายทาง มีที่ "อิ่มพอ" เมื่อจิตก้าวขึ้นไป ก้าวขึ้นไป จิตเขยิบขึ้นไปเรื่อย ๆ ได้ความสุขแค่นี้ ต้องการแค่นั้น ตามความจริงเข้าไป อะไรเป็นสิ่งน่าคิด น่าไตร่ตรอง คิดมันไป เช่น

การพิจารณาเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ซึ่งอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่วันเกิด ไม่ทราบว่า ธาตุขันธ์นั้นคืออะไร เขาว่าร่างกายก็ว่าไปกับเขา เขาว่าเราก็ว่าไปกับเขา เหมือนกระต่ายตื่นตูม ในร่างกายนี้ทั้งหมด เรายังไม่ได้แยกแยะให้เห็นตามความจริงของมัน ว่ามีอะไรบ้างที่รวมกันอยู่ จะต้องแยกแยะเข้าไปดูตั้งแต่ผิวหนัง หรือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ดูเข้าไปภายในดูเข้าไป ดูเข้าไป หาตัวหญิง ตัวชาย ตัวสัตว์ ตัวบุคคล ตัวเรา ตัวเขา ตัวอัตภาพร่างกายจริง ๆ คืออะไร ค้นเข้าไป นี่ท่านว่าปัญญาค้นเข้าไปหาความจริง!

ทีนี้ ความจริงที่ปรากฏขึ้นจากการค้นคว้า การพิจารณาด้วยปัญญานี้ ไม่ใช่เป็นดังที่เราว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เสียแล้ว มันกลายเป็นความจริงอีกประเภทหนึ่งขึ้นมา ถ้าว่า "ธาตุ" ก็สักแต่ว่า ธาตุ ถ้าว่า "รูป" ก็สักแต่ว่ารูป ถ้าว่า "เวทนา" ก็สักแต่ว่าเวทนาไปเสีย นี่ความจริงที่เกิดขึ้นทางด้านปฏิบัติ ประจักษ์ใจ ที่เป็นความจริงเช่นนี้ และเป็นความจริงที่ฝังจิต ฝังใจ เชื่อแน่อย่างประทับใจ อะไรก็ "สักแต่ว่าอันนั้น" เท่านั้น ไม่เลยกว่านั้น จนกลายเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา ดังที่เคยสำคัญมั่นหมายมาแต่ก่อนนั่นเลย

แต่ละส่วนของธาตุ ของขันธ์ ปรากฏเป็นความจริงขึ้นมา ด้วยสติปัญญา รูป ก็เป็นความจริง เพราะจิตรู้จริง เวทนา ก็เป็นความจริงอันหนึ่ง เพราะจิตรู้จริง สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ละอย่าง ก็เป็นความจริงแต่ละอย่าง เพราะจิตเห็นความจริงอย่างเต็มตัว อาการแต่ละอย่างที่กระเพื่อมออกมาในทางจิตใจ ก็ทราบว่าเป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ไม่หลงไม่ตื่นเงาตัวเอง เราอยู่ธรรมดา เรายังรู้ว่านั่นเป็นเงา นี้เป็นตัวของเรา แต่เงาของจิตนั้นเราไม่ทราบ เราถือว่าเป็นตัวเสียทั้งนั้น จึงต้องวุ่นวาย อะไรที่เป็นอาการของจิตที่แสดงออก เราก็ถือว่าเป็นเราเสียทั้งหมด คือ เงาเป็นตน เงาหลอกว่าดี ก็ว่าเราดี เงาหลอกว่าชั่ว ก็ว่าเราชั่ว ทั้งๆ ที่ไม่เป็นความจริงก็เชื่อไปตามเงา เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายไปหมด เพราะความคิดปรุงหลอกหลอนตน

เพราะฉะนั้น การพิจารณาทางด้านปัญญา จึงต้องค้นให้ถึงความจริง ท่านจึงเรียกว่า "ปัญญา" ความฉลาดแหลมคม ถึงความจริงทุกสัดทุกส่วน แล้วมันก็แยกตัวกันเองอันไหนเป็นอะไร ก็ไม่ฝ่าฝืนความจริง ไม่ปืนเกลียวกับความจริง ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่แน่ะ! จิตใจก็ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ไม่หาเรื่องก่อกวนตนเอง นี่จะเรียกว่าอะไรล่ะ เมื่อถอดออกหมด ถอดออกหมด มันก็รู้ ที่ท่านเรียกว่า "รู้" รู้อย่างนี้เอง รู้เรื่องของตัวเองจิตก็หลุดพ้น เป็นอิสระเต็มภูมิ

ทีนี้เวลาจิตรู้เสียทุกสิ่งทุกอย่าง ปล่อยเสียทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว จิตจะมีความอยากให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นก็ไม่มี ความอยากนั้นเกิดขึ้นเพราะความไม่พอ ความไม่สมบูรณ์ ความบกพร่องจึงทำให้เกิดความอยากขึ้นมา ทีนี้จิตมีความรู้เต็มตัว เต็มภูมิ ไม่มีความบกพร่องแล้ว ก็ไม่อยาก คือ ไม่อยากรู้อะไรอีกให้ยิ่งกว่านี้ เท่าที่เป็นอยู่นี้เป็นที่เหมาะสมแล้ว ไม่อยากสุขอะไรให้ยิ่งกว่านี้ ยิ่งกว่านี้ไป ไม่ใช่ฐานะของจิตที่ก้าวเข้าถึงความพอดีแล้ว

นี่ท่านเรียกว่า "มัชฌิมา ในหลักธรรมชาติ ที่เป็นส่วนผล" ซึ่งสืบเนื่องมาจาก "มัชฌิมา คือ ข้อปฏิบัติ" ดำเนินเข้าไปด้วย "มัชฌิมา อันเป็นศูนย์กลาง" พอเข้าถึง "มัชฌิมาในหลักธรรมชาติ" อันเป็นส่วนผลแล้ว ก็เป็นอันว่า "พอตัว" คือ ไม่ยิ่งไม่หย่อน

กว่านั้น “เสมอ” จะเรียกว่า “เสมอ” ก็ไม่ถนัดใจ เรียกว่า “พอ” แล้วเหมาะ เพราะอิ่มเต็มที่แล้วยิ่งกว่านี้ไปไม่ได้ “พอ” นั่นแหละเหมาะ

ปฏิบัติด้วยธรรม รู้ด้วยธรรม ไม่ใช่เป็นไปด้วยกิเลส ย่อมถึง “เมืองพอ” ได้ ไม่เหมือนกับโลก ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ท่านถึง “เมืองพอ” ท่านพอแล้วพอดิบพอดีอยู่ตลอดกาล ว่า “นิพพานเที่ยง” จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึง “จิตที่พอตัวแล้ว เที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงกับสิ่งใด ๆ ทั้งหมด”

ธรรมชาติที่กล่าวถึงเวลานี้ได้แก่ “ความรู้” ตั้งแต่ขั้นเริ่มแรก ขั้นมูลฐาน จนถึงขั้นบริสุทธิ์พุทโธ จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่ใช่ “ผู้รู้” ซึ่งได้ยินอยู่เวลานี้ ที่ทราบอยู่เวลานี้ ผู้นี้แหละผู้ที่เป็นสาระแก่นสารที่สุดในร่างกายของเรา ไม่มีอะไรเหนือไปกว่าผู้นี้

แต่เวลานี้ ผู้นี้ยังไม่สามารถตั้งตัวได้เต็มอรรถเต็มธรรมหรือเต็มภูมิของตัว จึงต้องอาศัยสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือเกาะสิ่งนั้นเกาะสิ่งนี้พอพยุงตัว แต่มักถูกสิ่งทั้งหลายภายนอก ที่เป็นภัยต่อจิตใจ ผลักหกล้มลงไปก็มีเยอะ เพราะจิตยังไม่ฉลาด จึงผิดพลาดไปกับอารมณ์นั้น ๆ ได้

ต้องพยุงด้วยอรรถด้วยธรรมจนเป็นตัวของตัวได้ แล้วเป็นตัวของตัวอย่างเต็มภูมิ คำว่า “เป็นตัวของตัวอย่างเต็มภูมิ” นี้ เราก็ให้ชื่อเอาเฉย ๆ ไม่ใช่เป็น “ตัวของตัว” ด้วยความสำคัญมั่นหมาย แต่เป็นธรรมชาติแท้ เราก็ให้ชื่ออย่างนั้นเอง เพราะโลกมีสมมุติก็ให้ชื่อไปตามสมมุติ เช่น ให้ชื่อว่า “นิพพาน” อย่างนี้

บรรดาท่านผู้ถึง “นิพพาน” แล้ว ท่านไม่ได้สงสัย ให้ชื่อให้นามหรือไม่ให้ ท่านก็ไม่มีปัญหา แต่โลกมีสมมุติก็ต้องให้ชื่อสมมุติไปตามโลก เช่น ปิดป้ายไว้ที่หน้าวัดว่า “วัดป่าบ้านตาด” เพื่อให้คนที่ยังไม่ทราบได้อ่านรู้ว่า “อ้อ นี่วัดป่าบ้านตาด” สำหรับพระเณรหรือประชาชนอยู่ในวัดนี้แล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไร จะต้องไปอ่านชื่อ “วัดป่าบ้านตาด” เพราะรู้อยู่แล้ว ผู้ที่รู้นิพพานก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน

ระยะนี้แหละ ระยะที่เราว่าง เป็นโอกาสดีที่สุดสำหรับการบำเพ็ญตน เหมาะที่สุดในเวลาที่เป็นอยู่ สะดวกกายสบายใจ อะไร ๆ เราก็ได้ผ่านมาแล้ว เวลานี้เป็นเวลาเหมาะสม ตายแล้วก็หมดค่า ไม่เกิดประโยชน์อะไร เราเป็นอยู่อย่างนี้ เราทำได้ทุกอย่าง ทำเสียเวลานี้ ร่างกายกำลังเป็นเครื่องมือได้ดี จิตใจก็ทำหน้าที่ได้ดีด้วย ถ้าร่างกายที่เป็นเครื่องมือนี้สลายไปแล้วก็ต้องยุติ หรือเราจะสามารถพากันไปทำงานในเวลาตายแล้วได้ยังงั้นหรือ? สำหรับโลกมนุษย์นี้ ไม่มีคนตาย สัตว์ตายแล้วทำงานใด ๆ ได้ ถ้าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ต้องสอนคนตายซิ ไม่ต้องประกาศสอนธรรมแก่โลกที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่ท่านสอน “คนเป็น” นี่ เห็นว่า

เป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดต่อหน้าที่การงานที่ชอบธรรมทั้งหลาย ท่านจึงสอนให้เหมาะสมที่สุดกับคนที่สมควรแก่การงาน คนตายแล้วท่านไม่สอน!

คิดดูเวลาท่านตรัสรู้แล้วนั่นน่ะ ทรงพิจารณาด้วยพระญาณ ก็ทรงทราบว่า ดาบสทั้งสองนั้นสิ้นไปเสียเมื่อวาน เมื่อทรงพิจารณาทราบแล้วก็ทรงรำพึงว่า "โอ น่าเสียดาย" นั่น! ท่านเลิกสนพระทัยที่จะไปสั่งสอน เพราะสุดวิสัยแล้ว ถ้าศาสนาเพื่อสอนคนตายจริงๆ ก็ต้องว่า "โอ้ เหมาะสมแล้วนี่ ดาบสทั้งสองตายไปเมื่อวานนี้ เราส่งผู้ตายนี้ให้ถึงนิพพานเสียเลย สะดวกมาก" แต่นี่ท่านไม่ไป และเสด็จไปหา "ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕" ผู้อยู่ในวิสัยที่จะได้จะถึงธรรมทั้งหลาย เมื่อเสด็จไปถึงพอทรงแสดง "**เทฺวเม ภิกฺขเว อนฺตา ปพฺพชิเตน น เสวิตพฺพา** ฯลฯ" เท่านั้น ปัญจวัคคีย์ทั้งหลายก็ได้บรรลุธรรมตามขึ้นมา มีพระอัญญาโกญฑัญญะ เป็นต้น เปล่งอุทานออกมาในขณะนั้นว่า "**ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ**" นี้เป็นอุทานที่ออกมาจากความรู้จริงในขั้นเริ่มแรกแห่งธรรมที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้รู้ว่า "สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นของตายตัว มีความเกิดและมีความดับไปเป็นของตายตัว คือ คู่กันอย่างนี้ แยกกันไม่ออก" นี่จิตหยั่งถึงความสุข จากนั้นก็ทรงแสดง "อนัตตลักขณสูตร" เป็นลำดับไป

อนัตตลักขณสูตร ท่านแสดงว่าอะไรบ้าง ก็ "รูปัง อนิจจัง เวทนา อนิจจา สัญญา อนิจจา สังขารา อนิจจา วิญญาณัง อนิจจัง รูปัง อนัตตา" แน่ะ! ทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบันอยู่ในไตรลักษณ์นี้ทั้งหมดรวมลงอยู่ในนี้ "อนัตตา" แสดงว่าไม่ใช่ตน แสดงอย่างนี้ ล้างจิตใจให้สะอาดหมดจด ได้บรรลุธรรมทั้งห้าองค์ ด้วยอรหัตผลทั้งสิ้น

นี่ท่านสอนคนเป็น ไม่ได้สอนคนตาย! ที่เราอยู่ในวิสัยเวลานี้ เราไม่ใช่คนตาย เป็นผู้เหมาะสมอย่างยิ่งแล้วกับธรรมและการปฏิบัติธรรม ถ้าตายแล้วก็สุดวิสัย เวลานี้ยังไม่สุดวิสัย ให้พยายามทำเสียตั้งแต่บัดนี้ ช่วยตัวเองเสียแต่บัดนี้ เราจะไม่เสียท่าเสียที เรานี้เป็นผู้จะเสียท่าได้ท่า แล้วแต่จะพลิกแพลงใจไปในทางใดเพื่อตัวเอง ความฉลาดอยู่กับเรา ความโง่อยู่กับเรา เราต้องรู้จักคิดหาความฉลาด ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกมาจากความฉลาด ไม่ได้สอนให้คนโง่ จงรีบขวนขวายด้วยความเฉลียวฉลาดของตนเสียในเวลาอันสมควรนี้ จะไม่เสียท่าเสียที เราจะมีความสุขกายสบายใจ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต สมบัติอันเป็นที่พึงใจจะเป็นของเรา ด้วยการทำความดี เป็นเหตุให้ได้สิ่งที่พึงพอใจสมมักสมหมาย จึงขอยุติการแสดง

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘

เรียนกรรมฐานเพื่ออะไร

ถ้าจะเทียบจิตของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ท่านกับจิตของพวกเรา จิตของพวกเรานี้มันเหมือนยุงตีกัน เหมือนยุงชกกัน ยุ่งกันอยู่อย่างนั้น ไม่มีเวลาสงบ ยุ่งอยู่ตลอดเวลา

จิตของท่านผู้บริสุทธิ์เหมือนน้ำนิ่งที่ใสสะอาดเต็มที่แล้วนิ่ง แต่จิตที่บริสุทธิ์ไม่ได้เหมือนน้ำ เพราะจิตไม่ใช่วัตถุ แต่ก่อนก็เป็นจิต "สภายุง" ตีกันชกกันเหมือนจิตเราทุกคน จิตที่เป็นสภายุงชกกันต่อยกันอยู่ตลอดวัน จะมีกรรมการที่ไหนมาตัดสิน มาแยกออก พันกันกับอารมณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา นักมวยขึ้นชกกันบนเวที เขายังมีกรรมการแยกกรรมการตัดสิน แต่สภาจิต สภายุงนี้ไม่มีใครแยกใคร ต้องต่างคนต่างสู้กันอยู่บนเวที

สภายุงหรือสภายุ่งไม่หยุดบนหัวใจ ไม่มีเวลาให้น้ำ พักแรงบ้างเลย แม้ล้มลุกคลุกคลานเพราะถูกต่อย ก็ยอมทนทุกข์อยู่บนเวทีนั่นแหละ ไม่ทราบใครจะแยกใคร หากจะมีผู้ไปแยกพอให้ได้หายใจบ้าง ก็ไม่อยากให้แยก ทำไมจึงไม่อยากให้แยก? ก็ธรรมดาจิตที่กำลังตกอยู่ในสภาพ "สภามวยยุง" นี้ มันชุลมุนวุ่นวายด้วยความโลภ ความโกรธ ความลุ่มหลงมาก ไม่เห็นอะไรดีกว่าสิ่งเหล่านี้ มีสิ่งเหล่านี้เต็มหัวใจแล้ว ราวกับจะเหาะเหินเดินฟ้าได้ เพลินกับมันจนไม่รู้จักเป็นจักตาย เหมือนไม่มีป่าช้ากับโลกเขาโน่นน่ะ มัวว่าแต่จะมั่งมีดีเด่นอยู่ตลอดเวลา ครูอาจารย์สั่งสอนไม่อยากฟัง อรรถธรรมไม่อยากอ่าน อ่านแต่ความโลภ โกรธ หลง วันยังค่ำ เกิดเป็นวันเวลา เตรียมหาแต่ความรื่นเริงด้วยข่าวนั้นข่าวนี้ ด้วยบทเพลงต่าง ๆ หลับและตื่น ในใจหมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ความทุกข์นั้นยอมรับว่าทุกข์ แต่ไม่ยอมหาทางออกด้วยอุบายที่ชอบ ใจจึงเหมือนสภามวย ไม่อยากให้ใครแยกออกจากสิ่งเหล่านี้ ปล่อยให้ตะลุมบอนกันไปแบบไม่มีจุดหมายปลายทาง เป็นอยู่อย่างนั้นทั้งวันทั้งคืน หลับตื่นลืมตาเต็มไปด้วยความอยากความหิวโหย ด้วยอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ ความลุ่มหลงงมงาย ราวกับจะตายกับโลกเขาไม่เป็นด้วยอำนาจแห่งความโลภ

ความทุกข์ที่ได้รับเพราะสิ่งเหล่านี้ทำพิษจนหาที่เก็บไม่ได้ ทุกข์ถึงขนาดน้ำตาร่วงไปด้วยในบางครั้ง ก็ยังพันกันอยู่ไม่ยอมหยุด ไม่ยอมให้ใครแยก คือ ไม่ยอมหวนระลึกเทียบอรรถเทียบธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ ไม่ยอมเทียบเหตุเทียบผล ความผิดถูก ดีชั่ว สุขทุกข์อย่างไรบ้างเลย ใจไม่ยอมคิดอ่านและเชื่อฟังสารคุณบุญบาปจากใครบ้างเลย นอกจาก

ชุลมุนวุ่นวายอยู่กับเรื่องของตัวเอง ไม่ชอบให้ใครไปยุ่ง ไม่ชอบให้ใครไปช่วยแยกช่วยเตือน

ผู้สามารถแยกความทุกข์ของสัตว์ออกได้ด้วยอุบายที่ฉลาดแหลม ก็คือพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ รองลงมาก็ได้แก่ครูอาจารย์ที่ท่านเชี่ยวชาญทางด้านธรรมปฏิบัติ แต่ใจไม่ใคร่ชอบ ธรรมดาจิตในสภามวยยุงนี้ มันไม่ค่อยชอบด้วยเหตุด้วยผลที่เป็นอรรถเป็นธรรม จึงหาความสุขไม่เจอ เมื่อยังยุ่งอยู่ตราบใด ความสุขก็ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ตราบนั้น กี่ปี กี่เดือน ใจก็เป็นดังสภาพที่เคยเป็น ยุ่งกันอยู่ตลอดเวลา อารมณ์ใดเกิดขึ้นก็คล้อยตามมัน เชื่อมันเสียทุกอย่าง เพราะไม่มีเหตุผลเป็นเครื่องทดสอบกันพอจะแยกแยะให้รู้ผิด รู้ถูก พอมีทางฝืนกันบ้าง

ถ้าพูดถึงใจที่รักใคร่ในอรรถในธรรมอยู่แล้ว ก็มีทางฝืนได้ ดังเราทั้งหลายประพฤติปฏิบัติกันอยู่เวลานี้ ตามธรรมดาการปฏิบัติ การฝึกหัดดัดแปลงตัวเอง ก็คือ การฝึกทรมานจิตใจ การกดขี่บังคับจิต เพื่อไม่ให้พลิกแพลงไปในสิ่งที่ผิด อารมณ์ที่ผิด ก็ต้องเป็นการฝืนและเป็นความลำบาก ที่เรียกว่าทำงานด้วยความทุกข์ลำบาก แต่ก็ฝืนทำไป เพราะเล็งเห็นคุณค่าของงาน ผู้อบรมธรรมย่อมเป็นผู้หนักแน่นทางเหตุผล เหตุผลว่าอย่างไรก็พยายามทำตามนั้น แม้จะยากลำบากก็ทน เพราะเชื่อเหตุเชื่อผล ได้แก่เชื่อธรรม

ผู้ไม่เชื่อธรรม ก็คือ ผู้ไม่เชื่อเหตุเชื่อผล ทำตามความชอบใจของตน และก็ความชอบใจเหล่านั้นแหละ มันพาลงเหวลงบ่อให้จมดิ่งลงไปเรื่อย ๆ จนหาทางฟื้นตัวไม่ได้ แต่ก็ไม่ยอมเห็นโทษ จึงเป็นความลำบากที่จะเจอความสุขความสบาย มนุษย์ที่ไม่มีขอบเขตเหตุผลมีมากเพียงไร ก็เท่ากับช่วยกันก่อให้เกิดความยุ่งเหยิงวุ่นวายมากเพียงนั้น

ถ้าตามกำเนิดและฐานะมนุษย์เราดีอยู่มาก เพราะมนุษย์เราฉลาด ฉลาดหลายแง่หลายมุมที่สัตว์ไม่เคยมี ถ้าฉลาดตามมนุษยธรรม มนุษย์สามารถทำประโยชน์ให้แก่มนุษย์และสัตว์ได้มาก ไม่มีสัตว์จำพวกใดเป็นคู่แข่งได้ แต่นี่ไม่เป็นเช่นนั้นกลับตรงข้าม มนุษย์มีมากเท่าไรมักยกตนเป็นหนึ่งเสมอ เข้าข้างตัว เห็นแก่ตัว โดยอาศัยความฉลาดเข้าสนับสนุน รู้สึกไม่มีใครเกินมนุษย์ที่ไร้เหตุผลไปได้ เมื่อการเข้าข้างตัวมีมาก ก็เห็นคุณค่าของคนอื่นมีน้อย นอกจากจะเห็นคุณค่าของตัวเด่น ๆ เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ต้องอาศัยเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่คุณค่าทั้งหลายก็มาเข้าตัวเสียเองนั่นน่ะ มนุษย์อุบาทว์ขาดคุณธรรมในใจน่าคบ น่าตายใจด้วยไหม?

มนุษย์ที่เกิดความเดือดร้อนอยู่ทุกวันเวลา หรือแต่ไหนแต่ไรมา ก็เพราะเหตุนี้เป็นส่วนใหญ่ที่พาให้เป็น รวมแล้วก็เรื่องของกิเลส สิ่งสกปรกเป็นแนวหน้าพาให้ทำ ไม่ใช่เรื่องอื่นใด

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจำต้องแยกระหว่าง ธรรมกับกิเลส ออกเทียบเคียงคุณค่าสารคุณ เพื่อถือเอาประโยชน์และชำระโทษตามความจริง จะเป็นอย่างไรก็ต้องแยกละ ถ้าอยากเป็นมนุษย์ผู้ดีมีความสุข ความสมหวัง

สมมุติว่า "จิต" เป็นสภายุง เราก็พยายามแยกแยะจิตของเรา เฉพาะอย่างยิ่งระหว่าง ขันธ์ กับ จิต ที่เกิดความทุกข์ความลำบากในที่ใด จุดใด แต่ก่อนที่ไม่เคยพิจารณาขณะเป็นทุกข์ไม่สบายกาย แต่ใจมักเกิดความเดือดร้อนขึ้นภายในเสมอ ทั้งที่ใจไม่ได้เป็นไข้เลย ที่ใจเป็นทุกข์ด้วยนั้น ก็เพราะปกติไม่อยากให้เกิด ไม่อยากให้มี ไม่อยากให้เป็น แม้เป็นขึ้นก็อยากให้หาย ความอยากทั้งนี้ มันเป็นเรื่องของ "ตัณหา" คือ ความบกพร่องต้องการ ทำให้ใจหิวโหย ทำความอยาก ความปรารถนาอยู่ตลอดเวลา ถ้าอยากในทางผิดมากเพียงไร ก็ยิ่งเป็นการเพิ่มความทุกข์มากขึ้น และผลที่เกิดขึ้นจากความหิวโหย ก็คือความทุกข์นั่นเอง

ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่ควรปรารถนาอย่างนั้นโดยปราศจากเหตุผล จะแก้ไขอย่างไร? ด้วยหยูกด้วยยาหรือด้วยอรรถด้วยธรรม? ก็พิจารณาไปตามเหตุตามผลนั้น ควรจะฉีดยาก็ฉีด ควรจะรับประทานยาก็รับประทาน ควรอย่างไรก็ทำไปตามเหตุผลที่ควร ระวังทางภายใน คือ ใจ อย่าให้ไปยุ่งให้เกินเหตุ จนเป็นโรคตัณหา สมุทัย ขึ้นมาภายในใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่หนักมาก และทำให้เกิดความทุกข์มากยิ่งกว่าโรคทางกายเสียอีก เพราะทุกข์ทางกายเป็นทุกข์ในขันธ์ธรรมดา ใคร ๆ ก็เป็นได้

ส่วนทุกข์ทางใจนี้เกิดเพราะอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ผิดธรรมดา ทุกข์ทางร่างกายเป็นเพราะความแปรปรวน ความผิดปกติของธาตุ จึงเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แต่ทุกข์ทางใจนี้ ร้อยทั้งร้อยเกิดขึ้นเพราะอำนาจของกิเลส ตัณหา ความหิวโหยทั้งนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงต้องใช้เหตุผล ทุกขปริเวทนาเป็นขึ้นที่ไหน ก็พิจารณาแก้ไขไปตามเรื่อง และให้ทราบเสมอว่านั้นเป็นอันหนึ่ง ซึ่งเป็นสมบัติกลางที่เราได้อาศัย แต่ไม่ถือว่านั้นเป็นเรา เป็นของเรา เป็นต้น นี่คือวิธีการแยกแยะระหว่างขันธ์กับจิต จะเป็นขึ้นมากน้อย ก็ปฏิบัติไปตามเรื่อง แก้ไขกันไปตามความสามารถที่จะเป็นไปได้ และพยายามรักษาจิตใจ อย่าให้กำเริบไปยึดไปถือ ไปวุ่นวายกับเขา จะเป็นทุกข์สองชั้น คือ ทุกข์ทางกายเป็นเหตุ เมื่อเพิ่มทุกข์เป็น ๒ ทุกข์ ก็ยิ่งเป็นทุกข์หนัก

ผู้ปฏิบัติธรรมจึงใคร่ครวญด้วยสติปัญญา อย่าหละหลวมลืมตัว ไม่เหมือนผู้ไม่ปฏิบัติธรรมทั่ว ๆ ไปเลย เวลาเกิดทุกข์ก็ต่างกัน ผู้ปฏิบัติธรรมพอมีทางหลบหลีก มีทางแยกแยะ มีทางผ่อนคลายด้วยอุบาย ถึงจะเป็นมากก็พอแบ่งเบาตัวได้ ไม่ได้ยก แบก หามกันทั้งหมด ไม่ได้แบกกันทั้งความทุกข์กายและความทุกข์ใจ

ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมกับผู้ไม่เคยปฏิบัติธรรม เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย จึงผิดกันอยู่มาก

การสอนธรรมนั้น คิดว่าสอนโดยถูกต้องตามที่เคยปฏิบัติมาและเข้าใจมาบ้างแล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม การปฏิบัติก็ปฏิบัติเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ที่มันสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับใจเราตลอดเวลานี่แหละ จะปฏิบัติที่ไหน ปฏิบัติอย่างนี้ถูก เรื่องอื่น ๆ ก็ถูก

เรื่องภายนอกเกี่ยวโยงกับใคร ๆ สิ่งแวดล้อมใด ๆ นั้นมันห่างจากตัวเราอยู่มาก ไม่เหมือนขันธ์กับจิตที่ติดแนบอยู่กับเรา เมื่อถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรา มันติดอย่างสนิทแยกกันไม่ออก ที่แยกไม่ออกก็เพราะไม่แยก และไม่พยายามจะแยก เพราะไม่เข้าใจแยก พยายามพิจารณาให้รู้ เมื่อพอเข้าใจบ้างแล้วก็พยายามแยก พยายามพิจารณาให้รู้ตามความจริงของมัน ตามสัดตามส่วนที่มันเป็นขึ้นมากน้อย

เวลาปกติไม่เจ็บป่วยก็ทราบว่าธาตุขันธ์เป็นปกติ เวลาแสดงความแปรปรวนขึ้นมาในลักษณะต่าง ๆ ก็ทราบว่าธาตุขันธ์แปรปรวน แต่ใจอย่าให้แปรปรวนไปตาม เพราะใจไม่มีโรคชนิดนั้น อย่าหาเรื่องโรค คือ อารมณ์ที่เกี่ยวกับร่างกายแปรปรวนนั้น เข้ามาแทรกสิงใจหรือเสียดแทงใจให้เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา เป็นโรคภายในใจอีกต่อหนึ่ง ซึ่งสำคัญและหนักมากกว่าโรคทางกาย

นี่คือวิธีการเรียนเรื่องของตัว ปฏิบัติต่อตัวเอง ปฏิบัติอย่างนี้ถูกต้องตามหลักธรรม จะไม่เดือดร้อนวุ่นวาย มีความสงบสุขอยู่ภายใน แม้โรคจะเกิดขึ้นในกายมากน้อย ใจก็ไม่เป็นทุกข์ไปด้วย เพราะเรื่องความตายนั้นมอบให้ธาตุขันธ์ไปเสีย เรื่องความเป็นอยู่ของขันธ์ ก็มอบให้เป็นอยู่ธรรมดาของเขา ไม่ขัดขืนปีนเกลียวคติธรรมดา จะฝืนธรรม แม้ขันธ์เป็นอยู่ ก็เป็นอยู่เพื่อจะไป เพราะมีความแปรสภาพตามหลักธรรมชาติของเขาอยู่ตลอดเวลานาที ไม่มีพักกลางวัน กลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน แปรอยู่อย่างนั้น เมื่อแปรไปมากก็แสดงอาการวิกลขึ้นมาให้เราทราบทุกระยะ เช่น เจ็บท้อง ปวดศีรษะ จับไข้ ได้พยาธิต่าง ๆ การกำหนดรู้ขันธ์และอาการของขันธ์ที่แสดงออกหรือไม่แสดงออก เรียกว่า “เรียนกรรมฐาน”

"กรรม" แปลว่าการกระทำ "ฐาน" คือ ที่ตั้งแห่งงาน คือ ทำงานภายในกายในใจนี้ งานนี้เป็นงานใหญ่โตมาก การรื้อภพ รื้อชาติ รื้อกิเลสตัณหาอาสวะ ที่เป็นข้าศึกแห่งใจ และเป็นเครื่องส่งเสริม "วัฏฏะ" ให้ยืดยาว จะต้องรื้อที่กายและจิตนี้ จะต้องรื้อด้วยงานนี้ คือ การทำกรรมฐาน ดังท่านว่า "เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ" เป็นต้น จิตมันยึดถือสิ่งเหล่านี้เป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นชีวิตจิตใจจริงๆ แต่เริ่มเกิดเป็นภพเป็นชาติมา เส้นดำๆ ยาวๆ หรือ ขาวๆ ยาวๆ มันก็ว่า "ตน" เสีย อะไรอยู่ในนี้ถือว่าเป็นตนเสียสิ้น ผมก็ว่าเป็นตน ขน เล็บ ฟัน ก็ว่าเป็นตน ทุกสิ่งทุกอย่างที่สกปรกโสมมขนาดไหน ซึ่งมีอยู่ในกายนี้ ก็ว่าเป็นตน เป็นตนไปเสียหมด เพราะฉะนั้น ตัวคนๆ หนึ่งจึงเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกโสมม เมื่อสิ่งเหล่านี้มาเป็นตัวของเราอย่างแน่นหนาแล้ว เราจะหาความสะอาดในจิตใจได้อย่างไร เพราะเต็มไปด้วยความสกปรกแห่งการยึดการถือ?

เพื่อความสะอาดภายในใจ จำต้องอาศัยสิ่งสกปรกโสมมเหล่านี้เป็น "ปุ๋ย" เป็นอาหารหล่อเลี้ยงธรรม คือ พิจารณาสิ่งเหล่านี้ด้วยปัญญา ให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนไปโดยลำดับว่า "นี่กองทุกขัง นี่กองอนิจจัง นี่กองอนัตตา" ต่างหาก มิใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ของใครทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงอาศัยกันชั่วระยะกาลเท่านั้น พอถึงกาลผ่านไปของเขา นี่เรียกว่า เรียนเพื่อรู้ เพื่อละ เพื่อเอาชนะกิเลสหรือเอาชนะตัวเอง เนื่องจากใจเคยถือกิเลสเป็นตัว เป็นเรา เป็นของเรามานาน

การพิจารณาร่างกายส่วนต่างๆ โดยสม่ำเสมอ จิตก็มีหลักยึดและเป็นวิหารธรรมแก่ตัวเอง คือ มีความร่มเย็น มีความสงบสบาย ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ ไม่เห่อเหิม ไม่เดือดร้อนวุ่นวายไปตามกระแสโลก ที่พัดผันอยู่ตลอดเวลา

เวลากุลบุตรจะบวชพระ ทำไมอุปัชฌาย์ทั้งหลายจึงสอน "กรรมฐาน ๕" ให้ทุกรายไป? แม้พระอุปัชฌาย์นั้นๆ จะไม่สนใจกับกรรมฐาน แต่กฎข้อบังคับ ซึ่งเป็นหลักตายตัวของพระพุทธเจ้าที่สอนไว้ในขณะที่กุลบุตรทั้งหลายบวชพระบวชเณร ต้องสอนกรรมฐาน ๕ ให้ ละเว้นกรรมฐานเสียมิได้ ถึงระยะที่จะต้องสอนกรรมฐานก็ต้องสอน "เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ, ตโจ ทันตา นขา โลมา เกสา" สอนอนุโลม ให้พิจารณาแบบอนุโลมและพิจารณาแบบปฏิโลม ถอยไปถอยมา เพื่อให้เกิดความชำนิชำนาญ ให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้อง ละเอียดลออไปโดยลำดับๆ

อุปัชฌาย์ทั้งหลาย เวลาบวชกุลบุตรต้องสอนกรรมฐานนี่ให้ เพราะนี่เป็นเครื่องมือที่ถือเป็นหลักปฏิบัติอันสำคัญในการถอดถอนกิเลส ตัณหา อาสวะ อุปาทานทั้งหลายออกได้ ท่านว่า "ตจปัญจกกรรมฐาน" กรรมฐานมีหนังเป็นที่ห้า ท่านจึงครอบว่าเป็นที่ห้า เกสา

โลมา นขา ทันตา ตโจ ตลอดอาการ ๓๒ มีหนังหุ้มห่อไว้ ตโจ คือ หนัง จึงเป็นที่รวมกรรมฐานทั้งหลาย

เมื่อบอกกรรมฐานทั้ง ๕ แล้ว ท่านก็อธิบายที่เกิด ที่อยู่ ตลอดความแปรสภาพของกรรมฐานนั้นโดยละเอียด เพื่อผู้เริ่มบวชใหม่จะได้เข้าใจในกรรมฐานบทนั้น แล้วไปปฏิบัติตามจนรู้แจ้งเห็นจริงตามนั้นโดยลำดับแห่งการพิจารณาโดยสม่ำเสมอ ใจย่อมไม่ตื่นเต้นไม่เห่อเหิม เพราะรู้ตามความจริงทั้งข้างนอกข้างใน เนื่องจากเป็นสภาพเหมือน ๆ กัน

การพิจารณากรรมฐานดังกล่าว ย่อมกำจัดสิ่งเป็นภัยได้หลายอย่าง อย่างน้อยก็ระงับภัยให้เบาลง เช่น เคยกลัวผี กลัวเปรต กลัวเสือ กลัวช้าง กลัวงู ไม่มีขอบเขตเหตุผลก็พยายามบังคับจิตใจ ให้ตะล่อมเข้าวงเหตุผลได้ ดังคนเคยกลัวผีเป็นต้น ก็ซักถามผู้กำลังกลัวผีว่า “ผีที่ไหนมี นอกจากความคิดความปรุงแต่งของจิตคิดหลอกตัวเองต่างหาก ผีก็ผีซิ นี่คือป่าช้าอยู่แล้วในตัวเราน่า ร่างกายของเราก็ถูกบรรจุอะไรเข้าไว้ ไม่รู้กี่ซากกี่ศพ สัตว์กี่ประเภทที่บรรจุเข้าไว้ในป่าช้าผีดิบอันนี้ รู้อย่างนี้แล้ว จะไปตื่นเต้นหลงใหลกับป่าช้าที่ไหนอีก? ออกจากนี่ก็เดินเข้าไปเตาไฟ เตาไฟในครัว มันเป็นที่เผาอะไรบ้าง? ดูเอาในครัวซึ่งเป็นที่ปรุงอาหารชนิดต่าง ๆ เราไม่เห็นกลัว แต่ซากผีภายนอกกลัว ส่วนซากเป็ด ซากไก่ ซากปู ซากปลา และซากสัตว์ชนิดต่าง ๆ คณนาไม่จบ ที่นำเข้าไปเผา ไปต้มแกง อยู่ในครัวไฟ ไม่เห็นกลัวกัน ทั้งนี้เพราะความเข้าใจมันไขว้เขวไปต่าง ๆ ที่ให้เกิดเป็นภัยแก่ตัวเอง เช่น ความกลัวผีเป็นต้น

ความกลัวนั้นแลเป็นภัย เพราะความกลัวเป็นสาเหตุที่ผลักดันออกมาจากกิเลสโดยตรง จึงบีบคั้นจิตใจให้ได้รับความทุกข์ลำบาก เมื่อพิจารณาว่าความกลัวเป็นตัวภัย ซึ่งเกิดจากจิตใจ ไม่ใช่ผีเป็นภัย ใจก็ไม่กลัว ความรู้ชัดว่า จิต ผู้กลัวเสียเอง เป็นภัยแก่ตัวเอง เมื่อรู้ภัย คือตัวเสียเองแล้ว ก็จะไม่เที่ยวกลัวลมกลัวแล้งที่ไหน ให้เป็นบ้าเพิ่มขึ้นอีก การเยี่ยมป่าช้านอกก็หมดปัญหาไปเอง เพราะรู้ป่าช้าที่อยู่กับตัวแล้ว

การไปเยี่ยมป่าช้าทุกวัน มีอะไรนะที่ป่าช้านั้น? ก็มีคนตายเก่า ตายใหม่ เกลื่อนอยู่ที่นั่น ทั้งหญิง ทั้งชาย ทั้งเด็ก ทั้งหนุ่มสาว เฒ่าแก่มีมาก เพศและวัยด้วย ซึ่งเป็นจำพวกที่หมดความหมายในร่างกายแล้วทั้งสิ้น

เวลาไปเยี่ยมป่าช้า ใจมีความหมายอย่างไรบ้าง? ในการเยี่ยม ถ้าใจเป็นไปด้วยความเกลียด ความรังเกียจ ความเบื่อหน่ายเกลียดชังแบบโลก ๆ ก็ย่อมผิดทางของการเยี่ยมป่าช้า ที่ถูกต้องพิจารณา ปลงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งคนตายที่อยู่ในป่าช้า ทั้งพิจารณาให้เห็นเป็นอย่างนี้ไปทั่วโลกแดนดิน ว่าไม่มีรายใดจะฝืนความเป็นอย่างนี้ไปได้

ทั้งเขาทั้งเรามีสภาพเป็นอย่างนี้ด้วยกัน เมื่อถึงคราวแล้ว พิจารณาแล้ว พิจารณาเล่า ซ้ำๆ ซากๆ กลับไปกลับมาหลายตลบทบทวน เพื่อจิตได้เกิดความสลดสังเวชในความจริงนั้น เกิดความชำนิชำนาญ และคล่องแคล่วแกล้วกล้าขึ้นมาโดยลำดับๆ อุปาทานแม้จะเคยฝังลึกถึงขั้วหัวใจก็ต้องหมดไป หมดไป

คำว่า "อุปาทาน" คือ ความยึดมั่นถือมั่น ในขันธ์ว่าเป็นตน เที่ยวยึดนั่นยึดนี่ ไม่เป็นตัวของตัว โดยอิสรเสรี จิตไปเที่ยวอาศัยอยู่ในสิ่งนั้นสิ่งนี้ ราวกับคนบ้านแตกสาแหรกขาด ไม่มีบ้านเรือนเป็นของตน ไปเที่ยวขออาศัยเขาอยู่เป็นวันๆ ลำพังตัวเองไม่มีอำนาจ ไม่มีวาสนา ไม่มีหลักมีเกณฑ์ ต้องอาศัยสิ่งเหล่านั้นมาเป็นอำนาจ วาสนา มาเป็นตัวของตัว จึงเกิดความเดือดร้อนอยู่มิวาย เพราะความคิดผิด ยึดผิด

เมื่อพิจารณาแยกแยะหลายครั้งหลายหน จนเห็นตามความจริงโดยลำดับ ใจก็พอทรงตัวไว้ได้ แม้ยังรู้และปล่อยวางไม่ได้โดยสิ้นเชิง เมื่อสติปัญญามีกำลังพอตัว ย่อมรู้ตลอดทั่วถึง ไม่ต้องอาศัยพึ่งพิงเขาด้วยอำนาจของอุปาทานอีก เราก็เป็นตัวของเราขึ้นมา ใจก็อยู่ด้วยความสงบร่มเย็นในขั้นเริ่มแรก และขั้นกลาง และมีความเกษมสำราญ ในขั้นปล่อยวางอุปาทานได้โดยสิ้นเชิง

ท่านสอนกรรมฐาน ท่านสอนอย่างนี้ ให้พิจารณาอย่างนี้ พิจารณามาก ยิ่งพิจารณามากจิตยิ่งมีความกระจ่างแจ้งไปโดยลำดับ ทะลุปรุโปร่งไปทั้งภายนอกภายใน เป็นความสง่าผ่าเผย องอาจ กล้าหาญ ไม่สะทกสะท้านกับอารมณ์ต่างๆ ที่เคยเป็นภัยต่อใจ เวลาใจชำนาญจริง ๆ ในด้านความจริงเกี่ยวกับการพิจารณาร่างกาย เพียงกำหนดปั๊บ ปัญญาจะทะลุไปทันทีทันใด ไม่ว่าร่างกายของสัตว์ ของบุคคลภายนอก เมื่อสติปัญญามีความชำนิชำนาญแล้ว กำหนดสิ่งใด ร่างใด จะพุ่งทะลุไปอย่างรวดเร็ว พอตามองเห็นสัตว์ เห็นบุคคล แต่สติปัญญาจะไม่มองเห็นธรรมดาของสัตว์ของบุคคล ตามที่เป็นอยู่นั้นเลย แต่จะมองเห็นแบบกรรมฐาน แบบที่ตนเคยพิจารณามาแล้วอย่างไรนั่นแล ไม่มองแบบธรรมดาที่เคยมอง เคยรู้ แต่จะมองเป็นปัญญาภาคกรรมฐานไปทีเดียว พอกำหนดปั๊บ ปัญญาจะพุ่งเข้าถึงจุดที่ตนเคยพิจารณามาแล้วอย่างไร นี่คือความชำนาญในการปฏิบัติธรรมจากกรรมฐานห้า

เราเรียนเขียนหนังสือ ทีแรกเขียนแล้วลบ ลบแล้วเขียนใหม่ ไม่เป็นตนเป็นตัว พออ่านออกบ้าง อ่านแล้วลืมบ้าง ลืมแล้วอ่าน เขียนแล้วลืม ลืมแล้วเขียนใหม่อยู่อย่างนั้น เขียนไปเขียนมาหลายครั้งหลายหน ซ้ำๆ ซากๆ ก็เริ่มเป็นตนเป็นตัว อ่านออกเขียนได้เป็นลำดับๆ ต่อไปหลับตาเขียนก็ได้ เพราะความชำนาญ แต่เวลาจะอ่านต้องลืมตา แม้จะ

ชำนาญเพียงไร มันผิดกันที่ตรงนี้แหละ ชำนาญขนาดไหนก็ตาม การอ่านหนังสือต้องลืมตา ไม่ลืมตาไม่เห็น ผิดกับฟังเสียง

การพิจารณากรรมฐานส่วนต่าง ๆ ทางด้านปัญญา เมื่อชำนาญแล้ว หลับตาก็เห็น ลืมตาก็เห็น เพราะใจและปัญญาเป็นผู้รู้ เป็นผู้เห็นต่างหาก นี่ท่านเรียกว่า “งานกรรมฐาน คืองานรื้อโลก รื้อสงสาร รื้อภพ รื้อชาติ รื้อกิเลส ตัณหา รื้อด้วยการพิจารณาทางสติปัญญา เพราะฉะนั้น กรรมฐาน มีกรรมฐาน ๕ เป็นต้น จึงจำเป็นมากเวลาพระท่านบวช ต้องได้มอบกรรมฐานห้านี้เป็นอาวุธสำคัญ ฟาดฟัน กิเลสตัณหาอาสวะ ความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดต่าง ๆ ก่อน ว่าสวยว่างาม ว่าเป็นนิจจัง คือ ความเที่ยงแท้ถาวร เป็นสุข เป็นอัตตา สติปัญญาทำลายกองสมมุติที่หนาแน่นเหล่านี้ให้แตกกระจายไปจากจิตใจ จิตใจจะได้เป็นตัวของตัว เพราะเห็นถูกต้องตามหลักธรรม จะไม่ยึดสิ่งนั้น พึ่งสิ่งนี้ ซึ่งเป็นของปลอมว่าเป็นตัวขึ้นมา แล้วตัวก็กลายเป็นพวกจอมปลอมไปด้วยสิ่งเหล่านั้น หาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้

ท่านสอนนี้ สอนเพื่อให้ใจได้หลักได้เกณฑ์ คือ รู้เห็นตามความเป็นจริง

ผู้ปฏิบัติธรรมแบบนี้ย่อมเย็น อยู่ที่ไหนก็เย็น อุบายต่าง ๆ ผุดขึ้นทุกวันและรู้เท่าทัน อะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย แม้อารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในใจก็รู้ทัน เมื่อสติปัญญาอยู่กับตัวอยู่แล้ว อะไร ๆ ผ่านก็รู้ทันทั้งนั้น แต่ก่อนนั้นไม่ทัน คิดเสียจนร้อนเป็นฟืนเป็นไฟก็ยังไม่ทราบว่าอะไรเป็นอะไร กิเลสมาเอาเครื่องในไปกินหมดยังเหลือแต่หนังห่อกระดูก ก็ยังไม่ทราบว่าอะไรหายไป เพราะสติไม่ทัน ปัญญาไม่มี ถ้าปลุกอยู่เรื่อย ๆ ด้วยความเพียร สติก็มี สติก็แก่กล้า ปัญญาก็สามารถ อะไรมาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือปรุงขึ้นภายในจิตใจ จึงเหมือนปลุกสติปัญญาขึ้นพร้อมในขณะเดียวกัน ทั้งพิจารณาอย่างรวดเร็ว และปล่อยวางได้อย่างทันอกทันใจ นี่คือความแคล่วคล่องว่องไวของสติปัญญา ที่ท่านนักปฏิบัติเคยดำเนินมา เป็นสติปัญญาที่เกรียงไกรทันสมัยกับกิเลสประเภทดาวเทียม

สติปัญญานั้นแลเป็นเครื่องมือสังหารกิเลส ที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นภพเป็นชาติ ออกแม่แพร่ลูก แพร่หลานขึ้นมา ตั้งบ้านเรือนอยู่ภายในใจสัตว์โลก

เราต้องเรียนและปฏิบัติธรรม เพื่อตั้งเป็นกองทัพขึ้นต้านทานต่อสู้ รบรันอย่างสะบั้นหั่นแหลกกัน จนกองทัพกิเลส ตลอดลูกหลาน ปู่ย่าตายายของมันถูกทำลายลงไปหมดไม่ให้มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตใจนั่นแล ภพชาติก็หมดไปเอง ความสุขชนิดอัศจรรย์เหนือโลก ไม่ต้องไปเรียกร้องหาที่ไหน เมื่อกิเลสตัวก่อเหตุให้เกิดความทุกข์ความทรมานสลายตัวลงไปมากน้อย ความสุขก็เกิดขึ้นมา กิเลสสลายตัวไปหมด ความสุขก็ปรากฏเต็ม

ภูมิภายในจิต เท่าที่จิตไม่มีความสุขก็เพราะกิเลสมาแย่งเอาไปกินหมด ขนทุกข์มาให้เรารับเสวย พอฆ่ากิเลสตายหมดแล้ว ความสุขก็แสดงขึ้นมาอย่างเต็มภูมิ ท่านเรียกว่า **"ปรมํ สุขํ"** อะไรเป็น **"ปรมํ สุขํ?"** ก็คือ จิตดวงสิ้นกิเลสอย่างหมดจดงดงามนี่แหละเป็นสุขอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรจะสุขยิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์ เพราะไม่มีอะไรมาแบ่งสันปันส่วนเอาไปกินไปครอง ใจเป็นธรรมล้วน ๆ

"ธมฺโม ปทีโป" ก็หมายถึงความสว่างไสวแห่งธรรมในจิต จิตในธรรมนั่นเอง จิตนี้รู้อยู่กับตัว จิตประเภทนี้แล เป็นจิตที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น ถ้าเป็นน้ำนิ่งก็นิ่งใสสะอาด รสชาติก็กลมกล่อมจืดสนิท ไม่มีที่ต้องติ ไม่ได้เป็น "สภายุง" ให้ยุ่งอีกต่อไป ที่เคยพูดว่าถ้าเป็นด้านวัตถุ ก็ยกออกไปแข่งกับสามโลกธาตุนี้ได้ อย่างกระหยิ่มยิ้มย่องคล่องใจ ไม่มีโลกใดจะมาแย่งชัยชนะไปได้ ไม่มีคำว่า "แพ้" นอกจากทั้งสามโลกจะยอมกราบไหว้อย่างสนิทใจ เพราะเห็นได้ชัดด้วยตาเนื้อว่า "อ้อ! ธรรมแท้เป็นอย่างนี้" และหูก็ฟังชัดว่า "ธรรมท่านได้ประกาศคุณภาพแห่งความจริงออกมาอย่างนี้!" พร้อมกับตาก็เห็นธรรมอันอัศจรรย์นั้นด้วย หูก็ได้ยินธรรมแสดงกังวานออกมาด้วย

"เฮ้อ! จะว่าอย่างไรล่ะ? แล้วใครซึ่งต้องการความสุข ความเจริญ ต้องการความดีต้องการของวิเศษจะปฏิเสธได้?" ไม่มี ในโลกนี้ไม่มีแน่!

แต่ธรรมแท้ไม่เป็นอย่างนั้น ประกาศอย่างนั้น แสดงตัวอย่างนั้น โลกจึงไม่อาจมองเห็นได้ ฉะนั้นจึงต้องทำ "กรรมดำ กรรมขาว" ไปด้วยความไม่รู้ เช่นเดียวกับเรา ๆ ท่าน ๆ ทั่วโลกทั่วสงสาร จะตำหนิก็ตำหนิไม่ลง

ใครแม้ต้องการความสุข ความวิเศษวิโสด้วยกัน แต่เมื่อนิสัยไม่สามารถอาจรู้เห็นได้ก็จำเป็นต้อง งม ไปเป็นธรรมดา เมื่อผู้ปฏิบัติไป รู้ไป เห็นไป ก็ทราบเฉพาะตัว ใครไม่รู้แต่ตัวเองก็รู้อยู่กับตัวโดยเฉพาะ ประกาศให้คนอื่นเห็น แสดงให้คนอื่นเห็นไม่ได้ แต่ธรรมอัศจรรย์นั้นก็แสดงอยู่กับตัวตลอดเวลา "อกาลิโก" นี่แหละ ท่านว่าธรรมแท้รู้อยู่กับหัวใจนี่แหละ! อยู่กับผู้รู้นี้ ไม่อยู่ในที่ไหน ๆ จงกำหนดลงไปในจิตนี้ อันใดที่มาเกี่ยวข้องพัวพันกับธรรมชาตินี้ ที่ทำให้มัวหมองไป ให้พยายามแก้ไข ให้พยายามปัดเป่า แยกแยะกันด้วยสติปัญญา อย่าท้อถอย นี่แหละ "ธรรมสาระ คือ ใจ" ยอดแห่งธรรม คือใจ ยอดแห่งความไว้วางใจ ก็คือ ใจที่บริสุทธิ์จากสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายแล้ว

ศาสนาท่านสอนลงที่กาย วาจา ใจนี้ และใจนี้แหละ คือ ภาชนะอย่างเอก เหมาะสมอย่างยิ่งกับธรรม ไม่มีภาชนะใดที่จะเหมาะสมกับธรรมยิ่งกว่าใจ **"มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา"** ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน สำเร็จแล้วด้วยใจ ลงที่นี่ ธรรมก็ไหล

ลงที่ใจ ที่อื่นไม่มี ปล่อยวางที่ใจแล้ว บริสุทธิ์ที่ใจแล้ว หมดปัญหาทั้งมวลในสมมุติทั้งสามโลกธาตุ

วันนี้แสดงเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ศาสนา ทำคนให้วิเศษกว่าสัตว์

โลกที่ไม่มีศาสนา ต้องเป็นโลกที่เดือดร้อนอย่างไม่มีปัญหาสิ้นสุด คนไม่มีศาสนาก็เป็นคนเดือดร้อนไม่มีขอบเขตเช่นเดียวกัน แยกออกเป็นโลก อันเป็นส่วนใหญ่ และแยกมาเป็นรายบุคคล เป็นราย ๆ

การให้ความเป็นธรรม ไม่มีสิ่งใดที่จะให้ความเป็นธรรมยิ่งไปกว่าศาสนา เพราะศาสนาออกมาจากท่านผู้เป็นธรรม คือ พระพุทธเจ้า ผู้มีพระจิตเป็นธรรมทั้งดวงอยู่แล้ว ทรงนำธรรมมาแผ่กระจายทั่วโลกสงสาร ด้วยพระเมตตาอันหาประมาณมิได้ ราวท้องฟ้าอากาศ

ผู้มุ่งต่อเหตุผล คือ ธรรมก็ยอมรับ ผู้มีสิ่งเป็นพิษเป็นภัยอยู่ภายในใจหนาแน่น ก็ไม่ยอมรับ นั้นนับว่าเป็นกรรมของสัตว์ที่มีความหนาบางต่างกัน ที่ไม่ยอมรับเลยนั่นก็สุดวิสัยที่ศาสนาจะช่วยได้ จัดเป็นโรคสุดวิสัย

การให้ความเป็นธรรม จากผู้สิ้นกิเลส กับการให้ความเป็นธรรมของผู้ยังมีกิเลสนั้นต่างกันอยู่มาก แม้จะมีเจตนาดีด้วยกัน แต่ความสามารถ ฉลาดแหลมคม และความสะอาดของใจ ที่ทรงความเป็นธรรม มีหนักเบาต่างกันมาก การให้ความเป็นธรรมจึงเป็นไปตามภูมิแห่งความสามารถของผู้ให้ ที่มีภูมิจิตภูมิธรรมต่างกัน

ใครจะพูดว่ากระไรก็ตามเถิด ถ้าจิตใจยังมีพิษภัยอยู่ภายใน สิ่งนั้นต้องแซงออกมาหรือระบายออกมาจนได้ไม่มากก็น้อย ผู้ที่ไม่มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยเลยนั้น จึงไม่มีอะไรที่จะแทรกออกมา หรือแฝงออกมา เพราะไม่มี มีแต่ธรรมล้วน ๆ ธรรมล้วน ๆ นี้ให้ความเสมอภาค ให้ความเป็นธรรมสม่ำเสมอแก่สัตว์และบุคคลทั่วหน้ากัน

แม้แต้สัตว์เดรัจฉานตัวเล็ก ๆ ขนาดไหนก็ตาม ธรรมท่านสอนไม่ให้เบียดเบียนทำลายเลย ทั้งนี้ก็เพราะเห็นคุณค่า และความสำคัญของสัตว์ประเภทนั้น ๆ เสมอกัน นั่นแลดังที่บัญญัติห้ามไว้ไม่ให้ทำลายสัตว์ แม้แต่อยู่ในครรภ์ นี่ธรรมเคยให้ความเสมอภาคแก่โลกมาแล้วตั้งแต่กาลไหน ๆ จนอาจพูดได้ว่า “แสนกัปแสนกัลป์อนันตกาล” ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายให้ความเป็นธรรมถ่ายทอดกันมา อย่าว่าแต่ที่ออกมาเป็นตนเป็นตัวและเป็นสัตว์เป็นบุคคล ให้เห็นกันชัดเจนเช่นนี้เลย แม้แต่อยู่ในครรภ์ พระพุทธเจ้าผู้ทรง

ธรรมบริสุทธิ์ก็ทรงเห็นความสำคัญเสมอกัน จึงสอนให้งดเว้นจากการทำลาย โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ฉะนั้น การให้ความเสมอภาคแก่ผู้คน และสัตว์ทั่วไป จึงไม่มีสิ่งแซงศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าไปได้

การที่มาชี้แจง และเปลี่ยนแปลงธรรมให้เป็นอื่นไป ด้วยอำนาจของ "ลิ้น" อันเป็นคารมแห่งน้ำลายของผู้มีกิเลสลามกเต็มหัวใจนั้น แม้ใครจะว่า "เยี่ยม" ว่า "ยอด" ว่าดีขนาดไหน ก็ไม่พ้นจากความเลวร้าย ทำลายศาสนา และจิตใจคนเป็นจำนวนมากไปได้อยู่นั่นแล ความจอมปลอม กับความจริง มันตรงกันข้ามอย่างเห็นได้ชัดในสายตา และหัวใจคนด้วยกันอย่างหลีกไม่พ้น เพราะเสกสรรกันขึ้นมาเฉย ๆ ไม่ใช่เป็นขึ้นตามหลักธรรมชาติ

หลักธรรมชาติที่เป็นเอง กับสิ่งที่เสกสรรขึ้นมานั้นมันผิดกันมาก และเคยผิดกันมากราวฟ้ากับดินมาประจำแผ่นดิน แต่กาลไหน ๆ ไม่จำเป็นต้องหลงเชื่อให้เสียเวลาและขายตัวให้แมลงวันหัวเราะเยาะเย้ยเปล่า ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมไปตามหลักธรรมชาติ คือความจริงล้วน ๆ จึงเข้ากันได้กับสัตว์โลกทุกภูมิ เช่น การไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนทำลายสัตว์ เป็นต้น เป็นคำสอนที่สัตว์โลกยอมรับทั่วหน้ากัน เพราะใครก็ไม่อยากตายด้วยการฆ่าการทำลาย ไม่อยากเจ็บแค้นเพราะความถูกเบียดเบียน ไม่อยากให้สมบัติต่าง ๆ สูญหายไป เพราะถูกขโมย คดโกง รีดไถ ถูกล่วงล้ำสิ่งที่รักสงวน คือ สามี ภรรยา ลูกหลาน พูดโกหก หลอกลวง ต้มตุ๋น ดื่มของมึนเมาเข้าสู่สมองจนกลายเป็นคนบ้าคนบอไปอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ที่น่าทุเรศเหลือประมาณ

เคยมีปัญหาขัดแย้ง หรือลบล้างศาสนาเหมือนกันว่า การประมงเป็นเศรษฐกิจสำคัญที่ทำให้โลกเจริญ แต่พระพุทธเจ้าบัญญัติไม่ให้ฆ่าสัตว์ ซึ่งเป็นการกดถ่วงความเจริญของโลกในด้านเศรษฐกิจกับการประมง เมื่อเห็นเรานิ่งเฉย เขาจึงถามขึ้นว่า "ท่านจะเห็นอย่างไร?" คำตอบจึงเริ่มขึ้นตอนเขาพูดเป็นเชิงถามเรา "คุณเองก็เป็นมนุษย์เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป คุณเห็นอย่างไร?" คุณต้องการความเจริญเพราะถูกเขาฆ่าตายอย่างนั้นหรือ?" จึงกล่าวชมเชยเศรษฐกิจประเภทนี้ เรื่องนี้แม้แต่สัตว์เขาไม่ฉลาด และไม่ได้ร่ำเรียนเหมือนมนุษย์เขายังรู้จักกลัวตาย แต่คนฉลาด ทั้งได้เรียนกันมากมาย กลับชอบและชมการฆ่าการตายว่าเป็นของดี ว่าเศรษฐกิจเจริญ ถ้าเช่นนั้นมนุษย์ก็ต้องโง่กว่าสัตว์ที่ไม่ได้ร่ำเรียนอยู่มากโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ มาเป็นข้อลบล้างแก้ตัวเลย เพราะเรื่องนี้เป็นการขัดต่อหลักธรรมชาติของโลกที่รักสงวนชีวิตเสมอกัน จึงไม่มีใครยอมรับเป็น "หมู" ให้คนนำไปฆ่า ยกขึ้นเขียงสับยำเหมือนเนื้อ เพื่อเป็นอาหาร

"เอาให้เห็นทันตาเดี๋ยวนี้ สมมุติให้คนทั้งหมดที่ชุมนุมกันอยู่นี้ มารุมฆ่าคุณคนเดียวเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจนี้คุณจะยอมรับไหม ? เขาตอบว่าไม่ยอมรับ "ถ้าเช่นนั้นคุณเอามือเขียนแล้วลบมันด้วยฝ่าเท้าทำไม? ไม่อายสัตว์ทั้งหลายที่กลัวตายกันทั้งโลกนั้นหรือ?

ทีนี้ ย่นเข้ามาถึงตัวบุคคลผู้นับถือศาสนา ระยะใดที่จิตห่างจากธรรม ระยะนั้นกิเลสแซงขึ้นมาแทนที่ได้ ผลก็มีความเดือดร้อนขึ้นมา ให้เห็นอย่างชัดเจนภายในตัวเอง ยิ่งปล่อยสติสตังทั้งวันทั้งคืน คิดไปตามยถากรรมด้วยแล้ว ก็ยิ่งไปใหญ่ หาที่ยับยั้งไม่ได้เลย ถ้ายังมีสติปัญญาเครื่องใคร่ครวญต้านทานอยู่บ้างตามกำลังของตน สิ่งที่เสียไปเพราะความเผลอตัวก็พอมีเหลือ คือ พอให้มีความสุข ความสงบได้บ้าง

ถ้ามีสติปัญญามาก และมีความเฉลียวฉลาดในด้านปฏิบัติต่อจิตใจ ภัยที่จะเกิดขึ้นมาในจิตใจก็น้อย ภัยทางจิตถูกธรรมประหัตประหารกันอยู่เรื่อย ๆ จนไม่มีภัยภายในใจเลย ผู้นี้ชื่อว่า "เป็นผู้มีความสุขสมบูรณ์"

การให้ความเสมอภาคจากธรรมต่อโลกและต่อบุคคลเป็นราย ๆ ดังกล่าวมา ศาสนาเป็นเยี่ยมกว่าการให้ความเสมอภาคจากผู้ใดและจากสิ่งใด การให้ความเสมอภาคแก่ตัวเราเองนั้นสำคัญมาก อย่าให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงเข้าย่ำยีจิตใจจนมองหัวตัวไม่เจอ จงแก้ไขชะล้างด้วยธรรมเป็นเครื่องบำราบปราบปราม ผู้นั้นจะมีความสุขอิสรเสรี หมดความหิวโหยในลัทธิ และอธิปไตยต่าง ๆ ดังที่วุ่น ๆ กัน ไม่มีวันจบสิ้นนี้

คนเรามีจริต นิสัย อำนาจ วาสนา ความโง่ ความฉลาดต่างกัน ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทกัน คำว่า "เป็นหญิง, เป็นชาย" เหมือนกันก็ตาม แต่ภูมิในความเป็นอยู่ภายในจิตใจนั้นผิดกัน ความรู้ความฉลาดมีลึกตื้น หนาบางต่างกัน ฐานะของจิตก็มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน ท่านจึงไม่ให้ประมาทวาสนาของกันและกัน

แม้เขาเป็นสัตว์ก็ไม่ให้ประมาทวาสนาของเขา ว่าเขาเป็นสัตว์เราเป็นมนุษย์ ทั้งนี้มันเป็นไปตามกรรม หรือว่าเป็นไปตามกรรมของสัตว์โลก แต่ละราย ละราย มีเราคนหนึ่งที่เป็นเช่นเดียวกับสัตว์โลก ในระยะที่เรามาเสวยกรรมความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ก็เหมือนเรานี้สูงกว่าเขา ในระยะที่เขาเป็นสัตว์ ก็เหมือนว่าเขานี้ต่ำต้อย ด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ หรือฐานะแตกต่างกว่าเรามาก ในความรู้สึกของมนุษย์ที่ชอบคิดกัน สำหรับเขา (สัตว์เอง) ไม่สนใจคิด เพราะเป็นสัตว์ ความจริงเขาก็มาเสวยกรรมของเขา

ตามคำที่ท่านว่า "**กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตํ**" กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกันคือ ดี และ เลวทราม ประณีตต่างกันเป็นราย ๆ ไป อันนี้เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมที่คนนั้นแหละทำไว้ เวลาแสดงผลออกมา ตนไม่ทราบว่าผลนี้เกิดมาจากอะไร จำเป็น

ที่จะต้องเสวยไปตามวิบากแห่งกรรมที่ปรากฏขึ้นกับตัว ดังนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงมีแตกต่างกัน ท่านไม่ให้ประมาท อำนาจ วาสนา ภพ ภูมิ ของกันและกัน เพราะกำลังท่องเที่ยวอยู่ใน "วัฏฏะ" ด้วยกัน มีความเปลี่ยนแปลงภพภูมิ สูงบ้างต่ำบ้าง ตามอำนาจแห่งกรรมนี้เอง ที่มีอยู่ในจิตของสัตว์โลกแต่ละราย ๆ ไม่มีเว้น นอกจากพระอรหันต์ที่ตัดวิบากกรรมขาดภายในใจแล้วเท่านั้น ส่วนวิบากขันธ์ท่านยังยอมรับเหมือนชนทั่วไป เพราะได้เป็นมาแล้วแก้ไม่ได้สุดวิสัยที่จะแก้

สัตว์บางตัวแม้จะเป็นสัตว์ก็ตาม แต่พื้นฐานแห่งจิตใจของเขาอาจดีกว่ามนุษย์เป็นบางรายก็มี แต่วาระนั้นเรียกว่า "เสวยกรรมตามวาระของตนก่อน" พอพ้นจากนั้นไปแล้วอาจสูงกว่ามนุษย์ก็ได้ บางภพกำเนิดของเราอาจต่ำกว่าเขาก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามวาระ เว้นแต่พวกที่บำเพ็ญจิตใจให้มีรากฐานไปโดยลำดับ ๆ นั้น ระดับใจจะสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เฉพาะอย่างยิ่ง พระอริยะบุคคล ตั้งแต่ขั้นโสดาบันขึ้นไป นี่เป็นที่แน่นอนต่อความพ้นทุกข์ อย่างช้าไม่เลย ๗ ชาติ ซึ่งท่านได้บอกไว้แล้ว ผู้นี้เป็นที่แน่นอนว่าจะก้าวขึ้นสู่ภูมิสูงไปโดยลำดับ นอกนั้นก็ไม่รับรองว่าเป็นความแน่นอน จึงต้องมีสูง ๆ ต่ำ ๆ เช่นเดียวกับสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป

เมื่อทราบความเป็นมาของสัตว์โลกตามธรรมที่ท่านสอนแล้ว เราจึงไม่ควรประมาทนอนใจ รีบเร่งตักตวงเสียแต่บัดนี้ ซึ่งเป็นกาลอันควร เพราะเราทุกคนอยู่ในข่ายแห่งความแก่ เจ็บ ตาย บีบบังคับอยู่ทุกอิริยาบถและตลอดเวลา รู้เห็นอยู่กับตัวเราเอง เฉพาะอย่างเรา เป็นนักปฏิบัติความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ความเฉลียวฉลาดทางด้านปัญญา เป็นสิ่งที่ควรจะผลิตขึ้นได้ในขณะนี้ ในเวลาที่มีชีวิตอยู่นี้ ไม่ควรจะปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม คือปล่อยให้ชาตินั้น ชาตินี้ วันนั้น เดือนนั้น ปีนี้ มาตัดสินให้ นั้นเป็นความคิดผิด เพราะมื้อ วัน ปี เดือน หรือ กาล สถานที่ใด ๆ นั้น ไม่ใช่เป็นผู้รับผิดชอบเรา เราเท่านั้นเป็นผู้รับผิดชอบตัวเองในอิริยาบถทั้งสี่ ความเป็นก็ดี ความตายไปในภพใดก็ดี ที่จะต้องรับสุขรับทุกข์ เป็นเรื่องของเราที่จะต้องรับโดยสิ้นเชิง ไม่มีผู้ใดจะมาแบ่งสู้แบ่งรับ หรือแบ่งสันปันส่วนให้ทุกข์มีความเบาบางจากเราไปบ้างได้

เราจึงควรเข้มแข็ง พิจารณาแก้ไขตนตั้งแต่บัดนี้ จิตเป็นสิ่งที่ชำระได้ ชำระสะสางให้เป็นของสะอาดได้จากมลทินทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งปวงนั้นเหมือนน้ำที่สะอาดสำหรับชำระสิ่งสกปรกโสโครกทั้งหลายให้สะอาดนั้นแล หากธรรมชำระสิ่งสกปรกโสโครก ภายในจิตใจสัตว์โลกทั้งหลายให้สะอาดไม่ได้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกอรหัตอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ไม่มีองค์ใดจะเป็นผู้สะอาดปราศจากมลทินถึงความบริสุทธิ์ได้เลย ต้องจมอยู่ในกองทุกข์เช่นเดียวกับสัตว์โลกทั่วไป แต่นี่ก็เพราะธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่สะอาดสุดส่วนอยู่แล้ว ผู้

นำมาประพฤติปฏิบัติก็เท่ากับนำมาซักฟอกจิตใจของตน ให้มีความสะอาดขึ้นโดยลำดับ จนสะอาดบริสุทธิ์เต็มที่

เวลานี้จิตของเราเป็นอย่างไร สังเกต ทดสอบ บวกลบ ผลรายได้รายเสีย วานนี้มาถึงวันนี้ เช้านี้มาถึงตอนนี้ ทดสอบอยู่เสมอ พยายามผลิตสติปัญญาขึ้นเรื่อย ๆ โดยแยกขันธ์ ธาตุ อย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นพิจารณาเสมอ ปกติร่างกายเป็นเรื่องของมันอย่างนั้น เวลามีกำลังวังชาก็เหมือนกับไม่เคยเจ็บไข้ได้ป่วย เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็เหมือนจะไม่มีกำลังวังชาต่อไปอีก หรือเหมือนกับจะล้มจะตายไปในขณะนั้น แล้วมันก็ฟื้นขึ้นมาได้ เรื่องของอนิจจังเป็นอย่างนี้ นอกจากสุดวิสัยแล้วก็ตายด้วยกันทุกคน ไม่เลือกหน้า ไม่เลือกกาล สถานที่ ทุกท่านจึงควรระลึกถึงความตายเสมอ จะเป็นธรรมเตือนตนให้รู้ตัวไม่ประมาทนอนใจในชีวิต ความไม่มีโรค ความมี ความจน ยศถาบรรดาศักดิ์ สมบัติ บริวาร ว่าเป็นของไม่แน่นอน นอกจากบุญอันเป็นที่พึ่งของใจโดยตรงตลอดไป ไม่สงสัย

กำลังทางจิตเป็นสำคัญมาก ไม่ควรให้หลุดมือไป เวลานี้เราต้องการกำลังทางจิตใจให้มีความเข้มแข็ง รู้เท่าทันกับเหตุการณ์ที่มีอยู่รอบตัว ตลอดอิริยาบถ

ร่างกาย ธาตุขันธ์ เราก็ได้อาศัยเขามานาน ต่อมาเมื่อหนักมากเข้า มากเข้า ก็มาทับเรา เจ็บเล็ก เจ็บน้อย ปวดเล็ก ปวดน้อย เจ็บปวดที่ตรงไหน ก็มาทับเรา ทับเรา ถ้าเรามีสติปัญญาทัน เราก็ต้านทานได้ กีดกันสิ่งนั้นด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ ได้ หลีกเลี่ยงความทุกข์ทั้งหลายได้ด้วยสติปัญญา จิตใจก็ไม่ได้รับความกระทบกระเทือนมากจากสิ่งเหล่านี้ หรือไม่กระทบกระเทือนถึงใจเลย

หากไม่ชำระสะสางให้พอกับความต้องการ หรือสติปัญญาไม่พอ ใจกับสิ่งเหล่านี้จะพัวพัน ผูกมัดกันอย่างแน่นหนาหาทางออกไม่ได้ กายทุกข์ ใจก็ทุกข์ ร่างกายส่วนไหนทุกข์ใจก็ทุกข์ไปด้วย แม้ร่างกายจะไม่ทุกข์ไปทั้งตัวก็ตาม แต่ใจจะทุกข์ไปหมดทั้งดวง ไม่ได้เป็นแบบว่า ร่างกายเจ็บส่วนนั้น ใจก็ทุกข์ส่วนนั้น ร่างกายเจ็บน้อย ใจก็ทุกข์น้อยนิดเดียว แต่มันไม่เป็นเช่นนั้น ร่างกายเจ็บมาก เจ็บน้อย แต่ใจก็เป็นทุกข์มากอยู่นั่นแล ไม่มีการแบ่งสู้แบ่งรับกันบ้างเลย

จิตใจโง่ต่อขันธ์ ไม่รู้เท่าทันขันธ์ ย่อมได้รับความทุกข์ เพราะขันธ์กำเริบอย่างนี้แลจงเห็นโทษของใจที่โง่ และเห็นคุณของใจที่ฉลาดจากการฝึกอบรมมาอย่างเกรียงไกรแล้ว ไม่มีคำว่า “ทุกข์ทางใจ” แม้ขันธ์ทั้งขันธ์จะเป็นเหมือนเปลวเพลิงก็ตาม ใจก็เป็นอยู่อย่างอิสรเสรี

ถ้าจิตไม่มีสติ ไม่มีปัญญา จะทุกข์มากน้อยเพียรไรในร่างกายส่วนต่าง ๆ ใจจะต้องสั่งสมทุกข์เข้าภายในตัวอย่างมากมายและรวดเร็วด้วย ส่วนจิตที่ได้รับการอบรมทางสติปัญญา ไม่เป็นเช่นนั้น อะไรเจ็บขึ้นที่ตรงไหนภายในร่างกายส่วนต่าง ๆ ก็ทราบตามเป็นจริงด้วยสติปัญญาที่พิจารณาไว้แล้ว ทุกข์ชนิดนี้แสดงขึ้นมา อาการนี้แสดงผิดปกติขึ้นมา มีความเจ็บ ความทุกข์เป็นอย่างนั้น ก็ทราบตามอาการของทุกข์ที่แสดงขึ้นในร่างกาย กายผิดปกติ เวทนาก็แสดงตัวขึ้นมา ใจก็รู้ตามเป็นจริง ไม่หลงใหลในกายและทุกขเวทนา ใจไม่ผิดปกติ เพราะใจมีปัญญาฉลาดรู้เท่าทันขันธ์

นี่แหละท่านผู้รู้กับพวกเราจึงต่างกันอยู่มาก อย่าเข้าใจว่าท่านจะเป็นบ้า หลงสุขหลงทุกขเวทนาเหมือนพวกเราเลย แม้กายจะเจ็บหมดทั้งร่าง จิตใจของท่านก็ไม่หวั่นเพราะรู้ตามเป็นจริงทุกส่วนอยู่แล้วโดยอัตโนมัติ ทั้ง ๆ ที่ร่างกายยังไม่เจ็บป่วยขึ้นมาในระยะนั้น ๆ เวลาร่างกายเจ็บป่วย ก็เท่ากับการแสดงสักขีพยานให้ท่านเห็นว่า ที่ปัญญาได้พิจารณาโดยลำดับนั้นถูกต้องดีแล้ว เวลานี้ทุกขเวทนาปรากฏขึ้นเช่นนี้ ตามหลักของปัญญาที่ได้รู้ไว้แล้ว ท่านจึงไม่หวั่น เพราะท่านทราบไว้ล่วงหน้าแล้วอย่างถึงใจ ถึงความจริงทุกส่วน ทั้งภายในภายนอกตลอดทั่วถึง กระทั่งร่างกายจะทนไม่ไหวจริง ๆ ท่านก็ทราบว่าร่างกายนี้จะทนไม่ไหวแล้ว แต่จิตของท่านเป็นปกติ ไม่หวั่นต่อความตาย และไม่ต้องทนต่อทุกขเวทนา ท่านไม่ทุรนทุรายไปตาม

แต่ความคิดเห็นของโลกขัดตรงที่ว่า “ท่านทน” นี่เอง แต่จิตของท่านไม่ได้รับความกระทบกระเทือน จะว่าท่านทนทุกข์ ก็ขัดกับใจที่บริสุทธิ์ ไม่ซึมซาบกับทุกขเวทนาที่เป็นสมมุตินั้นเลย ถ้าว่าอย่างนั้นคิดว่าถูกต้อง เพราะว่าท่านไม่มีความหวั่นไหว ไปตามทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย จะมากจะน้อย จนร่างกายจะทนไม่ไหว ก็ทราบว่าทนไม่ไหว จะแตกก็ทราบว่าจะแตก แต่จิตท่านไม่แตกไปด้วยกับขันธ์ นั่น! จิตมีความสม่ำเสมออยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เวทนาเกิดขึ้นทั้งที่เวทนาตั้งอยู่ หรือเวทนาดับไป หรือเวทนาไม่เกิดขึ้นมีความเป็นปกติอยู่เช่นนั้น จึงชื่อว่า “รู้รอบด้วยปัญญาจริง ๆ” ใจไม่มีสมมุติ เช่นทุกขเวทนา ซึ่งเป็นสมมุติเข้าไปแทรกได้เลย ใจท่านจะกระทบกระเทือนกับอะไร?

เรื่องเช่นนี้แหละเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญมาก ได้พิจารณา หรือได้ภาวนามานานแสนนานเพียงไร ก็ควรสังเกตดูความรู้ ความฉลาดของเรา กับทุกขเวทนาที่ปรากฏขึ้นมากน้อย จิตเป็นอย่างไรบ้าง เราทราบขณะนี้ ถ้าสติปัญญารอบแล้ว ทุกข์ไม่ทุกข์ เกิดไม่เกิดมันก็ทราบอยู่เป็นปกติ ไม่มีปัญหาใด ๆ มาเป็นอุปสรรคได้ ถึงกาลจะไปก็ไปเลย พระ

อรหันต์ท่านจึงไม่ลำบากเวลาตายเหมือนปุถุชนทั้งหลาย ท่านตายได้อย่างสบายหายห่วงทุกอิริยาบถ

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านทำไมจะนิพพานในท่าอิริยาบถต่าง ๆ ที่ท่านต้องการไม่ได้ล่ะ เพราะท่านไม่ได้อยู่ใต้อำนาจของสมมุติทั้งปวง มีทุกขเวทนาเป็นต้น เหมือนพวกเราที่ทุกขเวทนาพัวพันอยู่อย่างเต็มที่ในเวลาจะตาย พระอรหันต์ท่านมิใช่นักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ มีทุกขเวทนาเป็นผู้บีบบังคับ ท่านจึงนิพพานในอิริยาบถใดก็ได้ ตามความถนัดใจ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน นิพพาน

ปุถุชนคนสามัญเรานี้ "โอ๊ย! แสนลำบากมาก" เป็นทุกข์เป็นร้อนภายในร่างกายยังไม่แล้ว พาลไปทุกข์ร้อนภายในจิตอีกน่ะซี เรื่องจึงมากมายก่ายกอง เป็นไฟทั้งกองเผาอยู่ทั้งร่างกายและจิตใจ เวลาเกิดความทุกข์ภายในตัว ก็พาลให้เจ้าตัวเป็นบ้าไปด้วย โดยบ่นเพ้อละเมอไปว่า "คนนั้นไม่ดูแล คนนี้ไม่เอาใจใส่ คนนี้ไม่เห็นบุญคุณของเรา คนนั้นทิ้งเรา เวลาเราช่วยอะไรเขาไม่ได้" ว่าไปไม่มีขอบเขตเหตุผล "ลูกไม่ดี หลานไม่ดี เหลนไม่ดี คนใช้ไม่ดี เพื่อนฝูงที่เคยสนิทสนม เคยอุปการะเขามา เวลาเราเป็นอย่างนี้ไม่มีใครมาเหลียวแลเลย ผัวยิ่งไม่มามองหน้าบ้างเลย" เวลานี้ใคร ๆ ก็ไม่ดีไปหมด ทั้งที่ต่างคนต่าง "ตัวไหวใจสั่น" กลัวล้มหายตายจากเขาไป และวิ่งเต้นช่วยเหลือเต็มความสามารถจนไม่ได้หลับนอน เวลานั้นใครก็กลายเป็นไฟต่อตัวเอง เห็นว่าไม่ดีไปหมด

ทำไมจึงไม่ดี? เพราะหัวใจเรามันร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ อะไร ๆ ใคร ๆ ก็ไม่ดีโม้ด เป็นการระบายทุกข์ตามความเข้าใจของตัว ที่กำลังต้องการความช่วยเหลือ และเห็นใจจากคนอื่น แต่มันเลยความพอดีไป จนกลายเป็นไฟเผาคนทั้งบ้านให้ร้อนรนวุ่นวายไปตาม ๆ กัน นี่คือโทษแห่งความไม่สนใจในธรรม คือ ความพอดี

ความจริงไม่ใช่ระบายทุกข์ แต่มันเพิ่มทุกข์ขึ้นภายในตัว และผู้เกี่ยวข้อง ให้เดือดร้อนวุ่นวายไปตาม ๆ กัน เรื่องของสามัญชนเรามักเป็นอย่างนี้ เพราะการไม่ได้อบรมธรรมเข้าสู่ใจบ้างพอประมาณนั่นเอง

แต่สำหรับพระอรหันต์ ท่านไม่เป็นเลย ไม่ได้เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ได้สนใจคิดว่าคนนั้นอย่างนั้น คนนี้อย่างนี้ ดังสามัญเรา มีแต่รู้ตามความจริงของธาตุ ของขันธ์ ที่แสดงตัวออกมามากน้อยในเรื่องทุกขเวทนา ถึงคราวแตกคราวดับจริง ๆ ท่านก็ทราบชัด ๆ ไม่กังวลวุ่นวาย "เอ้า! เมื่อทนไม่ไหวละ แตกก็แตกไป!" แตก กับ อยู่ก็คือธาตุอันเดียวกัน แน่ะ! แตกไปแล้ว จะไปไหน ก็เป็นเรื่องของมัน "หมดความรับผิดชอบลงไปเสียทีเถอะ"

ขึ้นชื่อว่า “**ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา**” นี้ มันยุ่งเสียจริงแต่วันเริ่มแรก แตกไปเสียก็หมดความรับผิดชอบกันเพียงเท่านี้ ซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ต่อไปก็หมดห่วงกัน มันเพียงเท่านี้ “ต่อไปจิตไม่ต้องรับผิดชอบกับสิ่งเหล่านี้อีกเลย”

นั่นน่ะ ฟังซิ ผู้สิ้นกิเลส ท่านว่า “อนุปาทิเสสนิพพาน” หายกังวลไปโดยประการทั้งปวง! เวลาที่มีชีวิตอยู่ ต้องได้รับทราบ และรับผิดชอบกันอยู่ตลอดเวลา ตามที่ประสาทรับรู้อยู่ในร่างกายนี้ส่วนต่าง ๆ ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตลอดถึงทางใจก็ต้องมีคิด มีปรุง เวลาอาศัยกันอยู่ก็ต้องรับผิดชอบกันอย่างนี้ เหมือนคนทั่วไป เป็นแต่ไม่ยึดและไม่หวังอะไรจากขันธ์นี้ เท่านั้น

ท่านว่า “สอุปาทิเสสนิพพาน” ใจถึงความบริสุทธิ์ “วิมุตติ” ไปแล้ว แต่ธาตุขันธ์ไม่บริสุทธิ์กับเรา เขาต้องก่อกวนอยู่อย่างนั้น ก่อกวนอยู่อย่างนี้ ให้ได้รับทราบ และรับผิดชอบกันอยู่ตลอดเวลา พาหลับ พานอน กินอยู่พูวายต่าง ๆ เป็นแต่ใจ ไม่ทุรนทุรายต่าง ๆ ไม่หลงมันเท่านั้นเอง ท่านปฏิบัติต่อขันธ์อันเป็นสมมุติ เหมือนผู้ใหญ่ปฏิบัติตามใจเด็กเล็ก ๆ นั่นแล เช่น พาเล่นตุ๊กตาบ้าง พาเล่นฟุตบอลบ้าง เป็นต้น ไม่งั้น เด็กมันกวนและร้องไห้

ท่านนักปฏิบัติ จงมีความมั่นคงภายในใจ ให้เป็นที่แน่ใจตน อย่าให้เสียที ทุกข์ขนาดไหน ก็ให้ปลงลงในบทธรรมว่า “ทุกขเวทนา” เป็นสัจธรรมอันหนึ่ง หรือเป็นองค์แห่งไตรลักษณ์อันหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่ของใครทั้งสิ้น ความเป็นไตรลักษณ์กับความที่รู้อยู่ภายในจิตนี้ เป็นคนละอย่างไม่ใช่อันเดียวกัน ร่างกายก็เป็นส่วนหนึ่ง ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะร่างกายผิดปกติ ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง จิตที่รู้ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง สติปัญญาที่นำมาใช้เพื่อรู้เท่า และถอดถอน หรือเพื่อกำจัดปัดเป่าสิ่งเหล่านี้ ก็เป็นสัจธรรมอันหนึ่ง ซึ่งเป็นฝ่ายแก้ ฝ่ายถอดถอนกิเลสทั้งปวง ตัวหลงยึดมั่นถือมั่น สำคัญผิด

ปัญญามีไว้สำหรับใช้แก้กิเลส แก้ความลุ่มหลงของตน ใช้ให้เพียงพอกับความต้องการ เรื่องตายนั้นมีอยู่กับทุกคน ไม่เป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวลให้เกิดทุกข์ทางใจ ตายก่อนตายหลังก็คือความตายนั่นเอง ไม่เห็นมีอะไรแปลกกัน คนนี้ตายวันนี้ คนนั้นจะตายวันพรุ่งนี้ ก็คือความตายนั่นแล แปลกต่างกันที่ไหน พอจะได้เปรียบ และเสียเปรียบกัน? ความโง่ กับความฉลาดต่างหากที่ทำคนให้ได้เปรียบ และเสียเปรียบกิเลสน่ะ

จิตล้วน ๆ ไม่มีกาล ไม่มีเวลา เรื่องกาล เรื่องเวลานั้น เป็นความคาดความหมายของจิต ซึ่งก่อความหลง ความกังวลให้ตนต่างหาก ความตายจริง ๆ เขาไม่มีกาล ไม่มีเวลาของเขา เขาไม่มีกฎมีเกณฑ์ตั้งไว้เหมือนมนุษย์เรา มนุษย์เราชอบตั้งกฎตั้งเกณฑ์ นั้นอย่างนั้น นี้

อย่างนี้ และสิ่งที่ทำความสำคัญมั่นหมายถึงตั้งกฎตั้งเกณฑ์นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ก่อความกังวลให้แก่ตนทั้งนั้น ที่ถูกเขย่าก่อกวนอยู่ตลอดเวลาก็คือ ใจ จงทราบสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยสติปัญญา อย่าหลงใหลใฝ่ฝันไปกับสิ่งเหล่านี้แบบลม ๆ แล้ง ๆ ที่มาก่อกวน ก็ชื่อว่า "ฉลาดรอบตัว" ไม่กลัวเป็นกลัวตาย ตลอดสภาวะทั่วไปที่มาเกี่ยวข้องกับใจ ตายที่ไหน ตายกาลใด เวลาใด ตายโดยโรคอะไร มันก็คือ ความตาย ตายวันนี้ ตายวันหน้า ก็คือความตายนั่นแล ตื่นกันหาประโยชน์อะไร แบบไม่ได้เรื่องได้ราว ยิ่งกว่าเด็กอมมือ

จิตจริง ๆ ไม่มีตาย ไม่มีสถานที่ ไม่มีกาล ไม่มีโรค เพราะจิตไม่ได้เป็นโรคแบบนั้น เป็นโรคกิเลสต่างหาก ถ้าแก้กิเลสออกได้มากน้อย จิตก็มีความสุขสบาย โดยไม่ต้องมีกาลมีเวลามาให้ความสุข ยิ่งจิตบริสุทธิ์ด้วยแล้วเป็น "อกาลิโก" ไม่มีอะไรเข้ามาแทรกเลย เป็นสุขล้วน ๆ คือ "**ปรมํ สุขํ** สุขโดยธรรมชาติแท้ ไม่แปรผันเหมือนสุขในวงสมมุติซึ่งคอยแต่จะหลุดมือไป"

ถ้าคิดปลงตกในทุกสิ่งทุกอย่าง ชื่อว่า "ผู้ปฏิบัติธรรม" และชื่อว่า "ผู้ครองธรรมสมบัติอย่างภูมิใจ" สิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน เช่น สมบัติ เงินทอง ข้าวของ คนนั้น คนนี้ ญาติมิตรสหาย อะไรเหล่านี้ มันอยู่ไกลจากตัวเรามาก สิ่งที่เกี่ยวพันกับตนอยู่เวลานี้ คือขันธ์ห้า ได้แก่ร่างกาย กับจิตที่อยู่ด้วยกัน นี่เป็นสิ่งสำคัญ ต้องเรียนให้รู้ทัน และปลงให้ตก ด้วยสติปัญญารู้ความจริงของมัน อย่าไปขัดขวางความจริง ถ้าไปขัดความจริงแล้วเป็นการคุ้ยกิเลสขึ้นมา เหมือนปลูกกิเลสให้เป็นต้นเป็นลำใหญ่โตขึ้นมา แล้วก็มาราวีเรานั่นแหละ คือราวีใจ ดวงโง่ต่อเขานั่นแล

ขันธ์ห้าเป็นเช่นไร จิตเป็นอย่างไร? เราเคยเรียนรู้ และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้มาแล้ว จึงไม่ควรหลงการแสดงออกของขันธ์ ซึ่งเป็นกิริยาของจิตแทรกอยู่ด้วยแทบทุกขันธ์เว้นแต่ "รูปขันธ์" เท่านั้น

รูป หมายถึงกายทั้งหมด นี่ก็เป็นขันธ์อันหนึ่ง เป็นหมวดอันหนึ่ง หรือเป็นกองอันหนึ่ง ก็กองทุกข์นั่นแลจะเป็นกองอะไร ขันธ์ห้า แปลว่า กองทุกข์นั่นแหละ ทุกข์มีอยู่ที่นี่ ทุกข์มันอยู่ที่นี่ ภูเขา ไม่ได้มาทำให้คนมีทุกข์ หรือภูเขาไม่ได้เป็นทุกข์ ดิน ฟ้า อากาศ ไม่ได้เป็นทุกข์ มันเป็นทุกข์ที่ขันธ์ห้านี้ ถ้าจิตเราหลง เราก็เป็นทุกข์ด้วย ถ้าจิตไม่หลง ก็เป็นทุกข์ที่ขันธ์ห้าเท่านั้น จิตไม่เป็นทุกข์ด้วยเลย แม้อยู่ด้วยกันก็ตาม เพราะเป็นคนละภาคละส่วน

เวทนา คือ สุข ทุกข์ เฉย ๆ ท่านเรียกว่า "เวทนาขันธ์" หมายถึงขันธ์ห้านั่นเอง "สัญญาขันธ์" คือ ความจดจำ "สังขารขันธ์" คือ ความคิดปรุง "วิญญาณขันธ์" คือความรับทราบจากสิ่งที่มาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย รวมแล้วท่านเรียกว่า "ขันธ์ห้า" หรือ

วิญญาณขันธ์” ก็กองทุกข์ทั้งมวลนั่นเอง จะเป็นกองเงินกองทองที่ไหนกัน พอให้หลง ให้เพลินไปตามเขา

ถ้าเป็นทุกข์ ก็เป็นทุกข์อยู่ในวง “ขันธ์ห้า” นี้ เวทนา มันก็แสดงตัวของมัน ตามสภาพของมันอย่างนั้น จะเป็นสุข ก็เป็นเรื่องของสุขล้วน ๆ จะเป็นทุกข์ ก็ทุกข์ล้วน ๆ มันเป็นของมันอย่างนั้น รูปกาย ก็เป็นรูปกายของมันอย่างนั้น ทุกข์กับสุขมีมากน้อยรูปกายไม่รับทราบ รูปกายไม่มีความหมายในตัวเอง และไม่มีความหมายในทุกข์ ทุกข์ที่เกิดขึ้นก็ไม่มีความหมายในตัวเอง และไม่ทราบว่าตัวเองนั้นเป็นทุกข์ นี่! จึงเรียกว่าเป็นความจริงแต่ละอย่าง ละอย่าง ตามหลักความจริงแห่งขันธ์ห้า

ทุกข์จริง ๆ ที่มันเกิดขึ้นในร่างกายนี้ มันไม่ได้ทราบความหมายของมันว่ามันเป็นทุกข์ และมันก่อขึ้นให้แก่ผู้ใด มันเองก็ไม่มีความหมายในตัวมัน ไม่รู้สึก นอกจากใจของเราไปหมายมันเท่านั้น

สัญญา สังขาร วิญญาณ ความจำก็เหมือนกัน มันสักแต่ว่าจำ สังขาร ความคิดปรุงก็สักแต่ว่าปรุง ใครจะเป็นผู้รับช่วงจากความปรุง ใครจะเป็นผู้รับช่วงจากความจำ (สัญญา) ใครจะเป็นผู้รับช่วงจากความรับทราบ (วิญญาณ) นั้น ถ้าไม่ใช่จิต? ก็มีจิตดวงเดียวเท่านั้นเป็นผู้รับภาระทั้งรับรู้ ทั้งรับหลง

จิต ถ้าเป็นจิตที่รู้รอบด้วยปัญญาก็มีเครื่องมือจับ เหมือนกับเราจับไฟด้วยเครื่องจับ เช่น คีมคีบถ่านไฟ มันก็ไม่ไหม้เรา ถ้ามือไปจับไฟก็ไหม้ จิตที่มีเครื่องมือ มีสติ มีปัญญารอบตัว ทุกข์ในขันธ์ก็ไม่เผาใจได้ ย่อมอยู่ด้วยกันด้วยความจริงเสมอไปตลอดอวสาน

พิจารณาเวทนา ก็สักแต่เวทนาไม่ร้อนไม่ทุกข์ เพราะมีเครื่องป้องกัน จิตที่เป็นสุขย่อมมีเครื่องป้องกันเต็มตัว ทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นเหมือนกองไฟทั้งกองก็ตาม จิตก็เป็นจิตล้วน ๆ เป็นความรู้ล้วน ๆ สุขก็เป็นสุขล้วน ๆ ไม่ได้คละเคล้ากันเลย “ต่างอันต่างจริง ตามหลักความจริงแท้” เป็นอย่างนี้แล กรุณาพิจารณาให้เห็นแจ้งกับตัวเอง จะยอมรับพระธรรม ตลอดครูอาจารย์ ด้วยใจจริงในตัวเองเพราะความจริงนั้นเหมือนกัน

สิ่งที่ “ปืนเกลียว” ต่อหลักความจริงก็คือ อะไรเกิดขึ้น ก็เอื้อมไปจับ อะไรเกิดขึ้นก็เอื้อมไปจับ ไปยึดไปถือ จึงเหมือนเอื้อมมือไปจับไฟ ซึ่งต้องนำความร้อนเข้ามาสู่ใจอยู่ดี ร้อนมาก หรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความหลงมาก หลงน้อย ยึดมาก ยึดน้อย ถ้าไม่ยึดเสียเลยด้วยอำนาจของปัญญาที่รู้รอบขอบชิดหมดแล้ว หรือจิตบริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้ว สิ่งนั้น ๆ ก็สักแต่ว่าแสดงตัวตามเรื่องของมันอยู่เท่านั้น ไม่มีความหมายใด ๆเลย แม้ต่างอันต่างแสดง ก็ไม่มีความหมายในตัวเอง เพียงต่างอันต่างจริงอยู่ตามธรรมชาติของมันเท่านั้น จิตก็จริงไป

ตามธรรมชาติของจิต จึงไม่มีปัญหาอะไรในเรื่องความเจ็บปวดในธาตุในขันธ์ ไม่มีปัญหาอันใดในเรื่องความล้ม ความตาย ความสลายแห่งธาตุ มีเท่าไร ก็สลายไปตามเรื่องของมัน แม้ขณะที่มันสลายลงไปนั้น ก็ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องจิตใจให้ยุ่งเหยิง วุ่นวายไปตามเลย

นี่แหละ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสอน ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว จะรู้ความจริง ดังที่กล่าวมานี้ เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ดังที่ท่านว่า "ความเป็น ความตาย มีน้ำหนักเท่ากัน" ไม่มีอะไรยิ่งหย่อนกว่ากัน ในความรู้สึกของพระอรหันต์ท่าน เวลามีชีวิตอยู่ ก็ไม่ได้อะไรจากธาตุ จากขันธ์อันนี้ เพราะจิตพอตัวเสียทุกอย่างแล้ว ไม่ต้องการอะไรมาเพิ่มเติมจากธาตุ จากขันธ์ หรือจากสิ่งใด ๆ ในโลก เวลาขันธ์สลายตัวลงไป จิตก็พอตัวอยู่แล้ว จะไปล่มจมที่ไหนกัน! จึงหาความล่มจมไม่มี เพราะธรรมชาติ "ผู้รู้ที่บริสุทธิ์" นี้ไม่ใช่ผู้ล่มจม สิ่งต่าง ๆ จะเอาความล่มจมมายัดเยียดให้ธรรมชาตินี้ได้อย่างไร! เมื่อธรรมชาตินี้พอตัวอยู่แล้ว จะเอาอะไรมาแฝง มาเพิ่ม ก็ไม่ติด ท่านว่า "ความตายกับความเป็นอยู่มีน้ำหนักเท่ากัน" ไม่มีอะไรผิดแผกแตกต่างกัน ท่านถือว่าเป็นธรรมด๊าธรรมดา! เมื่อรู้เห็นตามเป็นจริงแล้ว เป็นอย่างนั้นด้วยกันทั้งสิ้น ความรู้จริงเต็มภูมิจิตภูมิธรรมด้วยกันแล้ว จึงไม่มีอะไรจะขัดแย้ง ถกเถียงกันเหมือนพวกเราคอยรับเหมากิเลสความขัดแย้ง แข่งดีกัน

ถ้า "ปีนเกลียว" กับความจริงก็เป็นเรื่องใหญ่โต ขณะที่เกิดก็ใหญ่ ดีใจ "โอ้โฮ หนูดีใจมาก เพราะหนูต้องการลูกผู้หญิงอยู่แล้ว" ถ้าต้องการลูกผู้ชาย หลานผู้ชาย ก็ดีใจมาก โอ้โฮ ได้ลูกผู้ชายทั้งคน สมกับบนบานไว้จริง ๆ แหม! "หลวงพ่อเก่งมากเชียวนี่นา!" มันเป็นเรื่องใหญ่โตไหมล่ะ เรื่องดีใจกับความเกิดนั่นน่ะ

ทีนี้เวลามันตายละซิ ความดีใจอย่างใหญ่หลวง กับความเสียใจอย่างใหญ่โต มันรุมกันจนตั้งตัวไม่ติด แทบเป็นบ้าเป็นบอไปก็มี ทั้งนี้คือ โทษแห่งความหลงรัก หลงชัง ความยินดี ยินร้าย ในอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์ นั้นแล เป็นตัวเหตุใหญ่ ปราชญ์จึงสอนให้รู้เท่าทันไว้แต่เนิ่น ๆ ก่อนเหตุจะเกิดขึ้น จะได้ตั้งตัวได้ไม่รุนแรง เวลาเผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่ต้องใจ จะมีสติยั้งคิดเพื่อหาทางผ่อนคลายได้บ้าง ไม่จมไปทั้งเป็น

การพิจารณาไว้ก่อนเพื่อทราบไว้แต่ต้นทางที่เรื่องจะเกิดขึ้นก็ไม่เป็นทุกข์มาก พอมีที่ปลงวางได้บ้าง เช่น ความเกิด เมื่อคิดย้อนไปข้างหลังในเวลาเกิด มันก็ไม่ใหญ่โต การเกิด การตาย เป็นเรื่องทุกข์ของผู้เกิด ผู้ตายเท่ากัน การเรียนธรรม เรียนอย่างนี้จึงชื่อว่า "เรียนเพื่อรู้ความจริง ทั้งต้น ทั้งปลาย"

การปฏิบัติธรรม ก็ปฏิบัติที่ตัวเรา เพราะเรื่องอยู่ที่ตัวเรา เรื่อง “ทุกข์” ก็อยู่ที่ตัวเรา “สมุทัย” คือ เหตุให้เกิดทุกข์ ก็อยู่ที่ตัวเรา “มรรค” คือ ข้อปฏิบัติ กำจัดความลุ่มหลง อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งมวลก็อยู่ที่ตัวเรา เมื่อกำจัดได้มากน้อย “นิโรธ” คือความดับทุกข์ ก็ดับลงไปเป็นลำดับ ๆ ตามอำนาจของ “มรรค” ที่มีกำลังมากน้อย เมื่อ “มรรค” ดับ “สมุทัย” ได้หมด ไม่มีสิ่งใดเหลือแล้ว “นิโรธ” อันเป็นกิริยาแห่งความดับทุกข์ ก็ดับทุกข์สิ้นเชิงในใจเรานี่เอง ไม่ดับที่ไหน เพราะกองทุกข์ทั้งมวลอยู่ที่ตรงนี้ ดับก็ดับลงที่ตรงนี้ ไม่มีอะไรเป็นกิเลส และบาปธรรม นอกจากใจเป็นผู้ผลิตแต่ผู้เดียวและดับได้แต่ผู้เดียว ตามอุบายแห่งธรรมว่า “**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งของตนแต่ผู้เดียว” พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นแต่ผู้ชี้บอกอุบายวิธีแก้ หรือถอดถอนกิเลสทั้งปวงเท่านั้น

ศาสนา เมื่อรวมลงแล้วแต่ละคน ละคน ที่ปฏิบัติ ต้องมารู้มาละกันที่ตรงนี้ทั้งนั้น ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย เพราะผู้นี้ไม่เป็นผู้วุ่นวายอีกแล้ว

นี่แหละความมีศาสนาอยู่ภายในตน ย่อมมีหวังได้รับสิ่งพึงใจจากการปฏิบัติของตน ถ้าไม่มีศาสนาประจำตน ความหวังแม้มีอยู่เต็มใจด้วยกันก็เป็น “โมฆะ” ความเป็นอยู่ความเป็นไปของคตินั้น หาความแน่นอนไม่ได้เลย อยู่ในโลกมนุษย์ก็เหมือนสัตว์ที่หากินอยู่ตามวิสัยของตน เมื่อตายไปก็หมดความหมาย ไม่มีสิ่งอาศัยพึ่งพิงของใจ อันเป็นตัวการสำคัญในตัวคนและสัตว์ ฉะนั้นความไม่มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวเกี่ยวเกาะของใจ จึงเป็นความล่มจมอย่างหาที่เปรียบเทียบไม่ได้ ราวกับตายทั้งเป็นนั่นแล

มนุษย์ฉลาดกว่าสัตว์ เวลา “เป็น” อยู่ก็มีบ้านมีเรือน มีพ่อมีแม่ มีสมบัติเงินทอง มองดูอะไรก็ภูมิใจกับสมบัตินั้น ๆ แต่สิ่งที่ให้เกิดความภูมิใจ คือศาสนธรรมภายในใจไม่มี ย่อมขาดที่พึ่งทางใจอันเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ใจไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ คิดแล้วก็ว้าเหว่ มองไปเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ซึ่งเป็นสิ่งนอกกาย นอกใจ มองเข้ามาที่จิตไม่รู้จะอาศัยอะไรต่อไป ใจย่อมว้าวุ่นขุ่นมัวหนักเข้า ตายก็ตายแบบใจอนาถา หาที่ยึดไม่ได้และล่มจมไปตามยถากรรม ซึ่งน่าทุเรศมากมาย

คนเราเวลาจะตาย ใจเกิดความว้าวุ่นขุ่นมัวมากมาย ก็เพราะจิตไม่มีหลักยึดภายในใจ ไปยึดแต่สิ่งภายนอก กลัวจะตาย จะพลัดพรากจากสิ่งที่รักเจริญใจ กลัวจะพลัดพรากจากสิ่งนั้น คนนี้ ยุ่งกันไปหมด ซึ่งเป็นการก่อความวุ่นวายให้แก่ตนในวาระสุดท้ายมาก ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นเหมือนประทีปดวงไฟส่องทาง เพื่อความเป็น “สุคโต” ได้เป็นอย่างดีทั้งปัจจุบันและอนาคต ไม่ปรากฏว่าผู้ปฏิบัติธรรม ถูกธรรมนั้นพาไปลงนรกตกเหว ให้ได้รับความทุกข์ความทรมาน นอกจากธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

ไม่พึงปรารถนาโดยถ่ายเดียว ไม่เคยเห็น ธรรมเปรต ธรรมผี มาคอยกัดฉีกกินคนผู้รักษาธรรมปฏิบัติธรรมให้สิ้นเนื้อประดาตัวเลย นอกจากธรรมปลอม ศาสนาจอมปลอม ซึ่งกำลังแทรกออกจากความอุบาทว์ เที่ยวหลอกลวงคนโง่ให้เผลอตัว ลงไปเข้าหม้อแกงเขาเท่านั้น

จิตที่มีศาสนา จิตมีธรรมเป็นเครื่องปกครองเป็นเครื่องสนับสนุน ย่อมเป็นจิตที่เยือกเย็นอ่อนโยน มีความอบอุ่นอยู่ภายในตัว ผิดกับจิตที่ไม่มีศาสนา ซึ่งมีแต่ความโหดร้ายทารุณเป็นเจ้าอำนาจครองใจเป็นไหนๆ เพราะภายในจิตมีธรรมเป็น "แกน" มีธรรมเป็น "หลักยึด" ของใจ แม้ยากดีมีจนก็มีความอบอุ่นอยู่ภายใน เวลานี้เราอาศัยกายนี้อยู่ ต่อไปเรายึดบุญ เราอาศัยบุญ เวลาที่สุดวิสัยที่จะยึดกายนั้นแล้ว สิ่งที่เป็นวิสัยของเราเหมาะสมกับใจเราอย่างยิ่งก็คือความดี คือบุญ จำต้องยึดธรรมเป็นหลักใจ ตายก็ "สุคโต" ไปเลย คนมีศาสนาภายในจิตใจเป็นอย่างนี้ ไม่เสียท่าเสียที ทั้งในเวลามีชีวิตอยู่ ทั้งในเวลาตายไป

การอาศัยธาตุขันธ์ สมบัติ บริษัทบริวาร เงินทอง ก็ได้อาศัยมาพอรู้รสชาติของสิ่งนั้นๆ ได้ดีพอควร ส่วนรสชาติของธรรม คือความดีงาม เวลานี้ยังไม่จุใจ จงพยายามบำเพ็ญให้เป็นที่แน่ใจ จะไม่เสียท่าเสียที สมกับความเป็นมนุษย์ที่ฉลาดกว่าบรรดาสัตว์ มนุษย์เราสูงกว่าสัตว์ สูงด้วยความประพฤติดี เชื่อบุญ เชื่อบาป นรก สวรรค์ ไม่ใช่สูงแบบขึ้นอวกาศ ดังที่เขาเคยขึ้นกันมาแล้ว ไม่เห็นเป็นสุขและวิเศษวิโสอะไร กลับมาถึงพื้นโลกถูกเขาสรรเสริญเยินยอ เลยลืมตัวและเป็นบ้าไปก็มีให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว การยกย่องก็ทำให้คนลืมตัวเป็นบ้าได้ เช่นเดียวกับผู้ถูกนินทาว่าร้าย เกิดความเสียใจเป็นบ้าไปจนเสียคน

คำว่า "สูง" ให้สูงด้วยจิตใจที่มีธรรมนำตัวไปสู่ที่สูง และปลดเปลื้องทุกข์ได้ตามส่วนแห่งคุณธรรมที่มีในใจมากน้อย และสูงสุด คือถึง "วิมุตติ พระนิพพาน" ชื่อว่า "ผู้สูงตามหลักธรรมของชาวพุทธแท้"

กรุณาพากันทำใจ ยกใจ ให้สูงกว่าสิ่งลามกทั้งหลาย จะชื่อว่า "เป็นผู้มีจิตใจสูงโดยคุณธรรมแท้" เอาละ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควรฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

เที่ยวกรรมฐานในกายนคร

ในหลักธรรมท่านว่า "ความยินดีในธรรม ชนะซึ่งความยินดีทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง" คำนี้ออกมาจากท่านผู้ที่เคยได้ยินดีมาแล้ว เคยได้ลิ้มรสพระสัทธรรมมาแล้ว คือพระพุทธเจ้าของเรา เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจฟังตามที่ท่านสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นธรรมบทใด ย่อมซาบซึ้งถึงใจทุกบททุกบาทไป นอกจากจะฟังสักแต่ว่าเป็นกิริยา โดยจิตไม่ได้จดจ่อ และเพลินไปกับสิ่งต่าง ๆ ตามวิสัยของจิตที่เคยเป็นมาดั้งเดิมเท่านั้นโดยหาสารคุณอะไรไม่ได้

ศาสนธรรมก็ไม่มีความหมายในจิตประเภทนั้น จนกว่าจิตประเภทนั้นจะหันเข้าสู่หลักธรรม เกิดความสนใจขึ้นภายในตัวเอง แล้วประพฤติปฏิบัติธรรม รสแห่งธรรมที่กล่าวนั้นจึงจะซาบซึ้ง และเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจ และเกิดความเชื่อไปโดยลำดับ เพราะมี "ฐานแห่งธรรม" สืบเนื่องเป็นเครื่องรองรับกันโดยลำดับอยู่แล้วภายในใจ

เฉพาะอย่างยิ่งการฟังธรรมในภาคปฏิบัติ ถ้าจิตไม่มีพื้นเพทางด้านจิตตภาวนาอยู่บ้างเลย และไม่เคยสนใจกับอรรถกับธรรม ไม่เคยสนใจประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ปรากฏธรรมแม้บทใดเป็นที่สะดุดใจบ้างเลย เวลาฟังเทศน์ทางด้านปฏิบัติ ที่ท่านแสดงเรื่องวิถีจิต การดำเนินของจิต การแก้ไขจิต ระหว่างจิตกับกิเลส หรือระหว่างจิตกับมรรค คือสติปัญญาหรือความเพียร ดังนี้ ผู้ฟังจะไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจก็เกิดความท้อใจ จิตใจจึงเบนความสนใจไปทางอื่นเสีย บางทีก็ง่วงเหงาหาวนอน อยากหลับอยากนอนอะไรไปเสีย การเทศน์ก็รู้สึกว่าเป็นเวลานาน เพราะเป็นการกดถ่วงกิเลส ไม่ให้ออกมาพลุกพล่านตามความสะดวกสบาย ฉะนั้นในขณะฟังธรรม จำต้องระมัดระวังจิตใจ ความระมัดระวังจิตใจนี้เป็นเหมือนกับถูกกักถูกขังไว้ในขอบเขต อันเป็นที่ทรมานโดยเฉพาะใจ เลยเกิดความรำคาญขึ้นมา และเกิดความอิดหนาระอาใจไม่อยากฟัง นอกจากหาเรื่องกวนใจมายุ่งตัวเองเปล่า ๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรในการฟังธรรม

ต่อเมื่อได้ฟังไปเรื่อย ๆ ด้วยความสนใจ แม้ขณะฟังก็ยังมีภาคปฏิบัติไปด้วย จิตมีความจดจ่อต่อเนื่องกันไปกับกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไป จิตเกิดมีความสงบขึ้นมาเพราะความรู้ที่สัมผัสกับธรรมนั้น สืบเนื่องกันไปโดยลำดับ ไม่ขาดวรรคขาดตอน ใจไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็นข้าศึกในขณะที่ฟัง เลยทำจิตสงบตัวลงได้

การที่จิตสงบตัวลงได้บ้าง นั่นแหละเป็นการเริ่มสร้างฐาน หรือขัดเกลาภาชนะคือใจ ให้สะอาดขึ้นโดยลำดับ สมควรแก่การรับ "ธรรม" จิตใจจะเริ่มสงบเยือกเย็นขึ้นมา และเห็นคุณค่าแห่งการฟังธรรม ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า

"การฟังธรรม มีอานิสงส์ ๕ ประการ ซึ่งข้อที่ ๕ เป็นข้อสำคัญ คือ จิตผู้ฟังย่อมสงบผ่องใส นี่สำคัญมาก แต่ก็ต้องเป็นแนวทางสืบต่อกันไปแต่เบื้องต้นที่ว่า "ผู้ฟังธรรมย่อมจะได้ยินได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง" ซึ่งเป็นบาทฐานไปตั้งแต่นี้ คือไม่เคยได้ฟังทางภาคปฏิบัติ หรือทางใดก็ตาม เมื่อได้ฟังขณะที่ท่านเทศน์นั้น ก็เกิดความเข้าใจขึ้นมา ในสิ่งที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลยเราก็ได้ฟัง ไม่เคยเข้าใจอย่างนั้นเราก็ได้เข้าใจขึ้นมา สิ่งที่ได้เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้งก็เข้าใจแจ่มแจ้งเข้าไปโดยลำดับ และทำความรู้ความเห็นให้ถูกต้องไปตามแนวทางได้ สุดท้ายก็ไปถึงขั้นที่ว่า "จิตผู้ฟังย่อมผ่องใสและสงบเย็น" เมื่อปรากฏผลขึ้นมาเช่นนี้แล้ว ความยินดีในธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาเอง รสของธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาในขณะฟัง และขณะจิตสงบตัวฟัง แม้จะยังไม่ชนะรสอื่นใดก็ตาม แต่ก็เป็นรสที่ดื่มด่ำ ทำให้สะดุดจิตสะดุดใจ เป็นความจำไว้ได้นานๆ ไม่ลบเลือนไปอย่างง่ายดายภายในใจของผู้นั้น

ฉะนั้น นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายจึงถือการฟังธรรมเป็นสำคัญ จะเรียกว่า "ติดครูติดอาจารย์" ก็ได้ไม่คัดค้าน พระปฏิบัติทั้งหลายชอบได้ยินได้ฟังเสมอ จากครูจากอาจารย์ อาจารย์องค์ใดเป็นที่เคารพนับถือเลื่อมใสในด้านปฏิบัติ ทั้งในด้านจิตใจ อาจารย์องค์นั้นไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาจะทยอยไปหาเรื่อยๆ จนแทบไม่มีที่พักอาศัยเพียงพอกัน ยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น

ท่านไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาอยู่ใกล้อยู่ไกล ทยอยไปหาท่านเสมอมิได้ขาด แม้จะอยู่กับท่านโดยเฉพาะในที่แห่งเดียวกันไม่ได้ เพราะสถานที่ไม่เพียงพอกับการอยู่ก็ตาม ก็จะต้องไปหาพักอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ๒-๓-๔ กิโล หรือ ๗-๘ กิโล ท่านก็ยอมไปอยู่ ทั้งนี้เพื่อมาฟังโอวาทท่านได้สะดวก ในวันทำอุโบสถ และวันประชุมธรรม

ในวันอุโบสถ ฟังปาฏิโมกข์ และฟังโอวาทท่านหลังปาฏิโมกข์แล้ว เวลาสงสัยอรรถธรรมก็มาเล่าถวายให้ท่านแก้ปัญหาให้ พระ เณร จึงมีมากจนเต็มไปหมดในตำบลนั้นๆ ในขณะที่ท่านพักอยู่ มีแต่พระกรรมฐาน ถึงวันอุโบสถฉันจังหันแล้วต่างองค์ต่างมา พอบ่ายโมงท่านก็เริ่มลงอุโบสถ พออุโบสถแล้วท่านจะให้โอวาท ส่วนมากท่านให้โอวาทหลังจากอุโบสถแล้ว นี่เป็นภาคปฏิบัติอันสำคัญกับผู้ที่อยู่กับท่าน ในพรรษาก็ปฏิบัติเช่นนี้ เจ็ดวันประชุมต่อครั้ง นอกพรรษาก็ไม่ใคร่แน่นอนนัก แต่ในพวกเราที่อยู่กับท่าน ส่วนมากท่านทำ

อย่างนั้น พระกรรมฐานจึงติดครูติดอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เองขณะที่ฟังท่านให้โอวาทเป็นสำคัญมาก ได้สติ ได้ปัญญา ทางด้านจิตใจขึ้นมาเป็นระยะ ๆ ไม่เคยพลาด!

ในการฟังครั้งหนึ่ง ๆ องค์ท่านเองก็เป็นเหมือน "แม่เหล็ก" เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจของพระเณรให้เกิดความสนใจ ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นอรรถเป็นธรรมแล้ว จะมีท่านเป็นแรงดึงดูดอันสำคัญ เป็นเครื่องดูดดื่มให้มีความเพลิดเพลิน รื่นเริง ในธรรม ได้พบได้เห็นท่านชั่วระยะหนึ่ง ระยะหนึ่ง ก็เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจให้เกิดความปีติยินดี แถมยังได้ยินได้ฟังท่านพูดเรื่อย ๆ จะเป็นการเทศน์ทั่ว ๆ ไปในเวลาอบรมก็ตาม พูดธรรมดาก็ตาม พูดทีเล่นทีจริงก็ตาม เพราะท่านเป็น "ธรรม" หมดทั้งองค์แล้ว การแสดงออกในแง่ต่าง ๆ ย่อมมีธรรม มีเหตุมีผลที่จะยึดเป็นคติแทรกออกมาเรื่อย ๆ ให้ผู้ฟังที่มีความสนใจได้ยึดเป็นคติตลอดไปทุก ๆ ครั้งที่ได้ยินได้ฟังจากท่าน เพราะฉะนั้นการอยู่กับครูกับอาจารย์ของพระกรรมฐาน จึงเป็นความสนุกรื่นเริงในธรรมมาก ท่านไปด้วยอัธยาศัยของท่านเอง

เวลาห่างครูห่างอาจารย์ออกไป จิตใจที่ยังไม่สามารถรักษาตนได้ ก็ย่อมมีความว้าเหว่ หรือเกิดข้อขัดข้องอะไรขึ้นมาก็ไม่สามารถแก้ไขได้ จะต้องคิดถึงครู คิดถึงอาจารย์ ถ้าหากไม่สามารถจะคิดค้นแก้ไขได้โดยลำพังตนเอง ก็ต้องรีบมาหาท่านให้ชี้แจงแนะนำ ซึ่งตัดลัดเวลาที่ยืดเยื้อเพราะการแก้ไขด้วยตนเองนั้น ออกไปได้มากมาย เพราะท่านรู้แล้วเห็นแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง เวลาเราเกิดข้อข้องใจอะไรมาหาท่าน เพียงแต่เล่าถวายท่านจบประโยคลงเท่านั้น ท่านจะแก้ไขในทันทีแล้วเข้าใจในขณะนั้น

นี่แหละการอยู่กับครูกับอาจารย์ที่ท่านรู้จริงเห็นจริงแล้วไม่เนิ่นช้า ไม่เสียเวลาในปัญหาแต่ละข้อ ละข้อ ทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้มาศึกษามากมายไม่ผิดหวัง ความที่ท่านผู้รู้จริงเห็นจริง แสดงให้ฟังผิดกันมากอย่างนี้

เมื่อตะกี้นี้ได้ยกเรื่องความยินดีในธรรมขึ้นแสดงในเบื้องต้น ก็เหมือนกับที่กล่าวมานี้แหละ ความยินดีในธรรมยินดีไปเรื่อย ๆ ด้วยอำนาจแห่งการได้ยินได้ฟังเสมอ และการประพฤติปฏิบัติตนอยู่โดยสม่ำเสมอเช่นเดียวกัน ผล คือ รสชาติที่ปรากฏจากการปฏิบัติจะเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในจิตใจเรื่อย ๆ

เฉพาะอย่างยิ่ง คือ สมาธิ มีความสงบ ร่มเย็น เป็นสุข สะดวกสบาย ไม่คิดส่ายแส่ไปกับเรื่องอะไรภายนอก ประหนึ่งโลกธาตุนี้ไม่มี เพราะไม่มีความรู้สึกไปเกี่ยวข้อง มีแต่อรรถแต่ธรรมที่จะพึงพินิจพิจารณา และปฏิบัติให้มีความเข้มแข็ง เหนียวแน่นขึ้นไปโดยลำดับเท่านั้น

ถ้าเป็นขั้นปัญญา จะพิจารณาไปกว้างแคบเพียงไร ในบรรดาสภาวธรรมที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็เพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อถอดถอนตนโดยถ่ายเดียวเท่านั้น จึงเป็นความเพลิดเพลินไปทั้งวันทั้งคืน จิตใจของเราเมื่อมุ่งต่ออรรถต่อธรรมอย่างแรงกล้าเพียงไร ย่อมมีความเข้มแข็งอาจหาญเพียงนั้น ไม่มีเยื่อใยในชีวิตจิตใจ ตลอดถึงความเป็นอยู่ปูวายอะไรทั้งสิ้น ไม่มีความกังวลวุ่นวายกับอะไรภายนอก มีแต่เข็มทิศทางเดินแห่งธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องพยุงให้จิตใจเป็นไปโดยลำดับ นั่งอยู่ก็เพลิน นอนอยู่ก็เพลิน เพลินด้วยความพากเพียรในการประพฤติปฏิบัติธรรม ถ้าเป็นสมาธิก็เพลินในความสงบเย็นใจ ถ้าเป็นภาคปัญญาก็เพลินในการคิดค้นอรรถธรรมในแง่ต่าง ๆ เพื่อการถอดถอนกิเลสเป็นลำดับในขณะที่พิจารณา

ความผาสุกเย็นใจจึงมีได้ทุกระยะของการประกอบความเพียร อยู่ในที่สงบเงียบเท่าไร ความรู้นี้ยิ่งเด่นดวง แม้ความรู้ทางด้านสมาธิก็เด่นในความรู้สึกตัวเอง และเด่นด้วยความสงบ ทางด้านปัญญาก็เด่นทางความเฉลียวฉลาด ความแยบคายของจิต คิดค้นไม่มีเวลาหยุด นอกจากพักสงบในสมาธิเท่านั้น เหมือนกับน้ำซับน้ำซึมไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝน

ตามสภาวธรรมแง่ต่าง ๆ ที่จะมาสัมผัสสัมพันธ์ หรือสิ่งเหล่านั้นไม่มาสัมผัสสัมพันธ์ จิตใจที่มีนิสัยไปทางด้านปัญญาอยู่แล้ว ย่อมพิจารณาสอดแทรกไปทุกแง่ทุกมุม และเกิดความเข้าอกเข้าใจไปโดยลำดับ ดังที่ท่านว่า “กายคตาสติ” อย่างนี้ พูดอย่างหนึ่งก็รู้สึกเผิน ๆ เพราะจิตมันเผิน จิตไม่มีหลัก จิตไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีหลักเกณฑ์ คือธรรมเป็นหลักเกณฑ์ของจิต พูดอะไรก็ไม่ค่อยถึงใจ เพราะใจอยู่ลึกใต้ท้องกิเลสโน่น แต่พอจิตมีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุมีผลขึ้นภายในตัวแล้ว เอ้า เฉพาะอย่างยิ่งเราอยู่ในที่สงบ ๆ กำหนดพิจารณาดูร่างกายขณะที่นั่งภาวนาน่ะ มันทะลุปรุโปร่งโล่งไปหมดทั้งร่างกาย เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ในความรู้สึกของผู้ปฏิบัติธรรมขั้นนี้ มันซาบซึ้งดื่มด่ำมาก จะพิจารณาดูผิวหนังข้างนอกพิจารณาให้เห็นเป็น “อสุภะ อสุภัง” ก็ดี มันก็เห็นอย่างชัด ๆ เพราะธรรมชาติอันนี้เป็นอยู่แล้ว เป็นแต่จิตของเราไม่เดินตามความจริงนั้นเท่านั้น เป็นเหตุให้ขัดแย้งกันอยู่เสมอ

เมื่อจิตใจมีความสงบ และพิจารณาด้วยปัญญาได้แล้ว เอ้า เราเดินกัมมัฏฐาน คือพาจิตเดินกัมมัฏฐาน ท่องเที่ยวในสกลกาย คือ ขันธ์ห้านี้ เดินขึ้นเบื้องบนถึงศีรษะ เดินลงเบื้องล่าง เบื้องต่ำถึงพื้นเท้า เดินออกมาข้างนอก ถึงผิวหนัง เดินเข้าไปข้างในหนัง ในเนื้อในเอ็น ในกระดูก ทุกชิ้นทุกอัน มีความสืบต่อเกี่ยวเนื่องกันอย่างไรบ้างตามธรรมชาติของมัน

จิตค่อยไตร่ตรองไปตามนั้นโดยลำดับ ๆ จิตก็เพลินไปด้วยการพิจารณานั้น สุดท้ายทั้ง ๆ ที่เราพิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล แต่ในความรู้สึกนั้นปรากฏเหมือนไม่มีกายเลย จิตมันเบาหวิวไปหมด กายเนื้อนี้หายไป แต่ภาพที่พิจารณานั้น ก็พิจารณาไปโดยลำดับเช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่อาศัยภาพแห่งร่างกายที่มีอยู่นี้แลเป็นเครื่องพิจารณา แต่ส่วนที่ปรากฏร่างอันนี้ เหมือนเริ่มแรกนั้นไม่ปรากฏ หายไปหมดนั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาจนกระทั่งมีความละเอียดลออ ในความรู้สึกของจิต จนกระทั่งร่างกายนี้ เราจะพิจารณาให้เป็นความแตก ความสลายลงไปก็เป็นไปโดยลำดับ มีความรู้สึกอยู่กับ “ภาพ” ที่ปรากฏภายในจิตใจโดยทางปัญญา ที่พิจารณาอยู่เท่านั้น และเห็นอย่างชัดเจนเพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องวุ่นวาย

จิตก็ไม่หิวโหยอยากวิ่งเต้นออกไปสู่ภายนอกเพลินกับงาน คือ การพิจารณานั้นเท่านั้น ความเข้าใจก็ชัดขึ้นมา ชัดขึ้นมา ความเข้าใจชัดมากเพียงไร ยิ่งทำให้เกิดความสนใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สุดท้ายก็มีแต่ภาพ หรือธรรมารมณ์อันนั้น กับใจ หรือปัญญานี้เท่านั้น ส่วนร่างกายอันแท้จริงนี้ก็เลยหายไป ไม่ทราบหายไปไหน มันไม่รู้สึกว่ากายมีเวลานั้น ทั้ง ๆ ที่พิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล จนกระทั่งสภาพนี้สลายลงไป เห็นอย่างประจักษ์ภายในจิต สลายลงไปจนกระทั่งกลายเป็นสภาพเดิมของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ สลายลงไปสู่ธาตุเดิมของเขา จิตหดตัวเข้ามาเหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ

ที่ว่า “เวทนา” ก็หายหมดในระยะนั้น สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องเลย เพียงแต่ “รู้” อย่างเดียวเท่านั้น มันพอกับความเป็นอยู่ของจิตใจในขณะนั้นแล้ว เข้าสู่ความสงบแน่วไปเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ อย่างเดียว ร่างกายที่เรานั่งอยู่นี้หายหมดอย่างนี้ก็มีในการพิจารณา แต่กรุณาอย่าคาด เป็นแต่เพียง “ฟัง” ให้เป็นความเพลิดเพลินรื่นเริง ในขณะที่ฟัง อันจะเกิดผลประโยชน์ในการฟัง ด้วยความเห็นจริงของตัวเอง

เวลาเราพิจารณาตามจริตนิสัยของเราแล้ว จะเป็นอย่างไรนั้นเป็นเรื่องของตัวเอง ที่จะปรากฏขึ้นมาตามจริตนิสัยของตัว เรื่องของคนอื่นถ้าจะให้เราเป็นอย่างนั้น คือ ให้ตัวของเราเป็นอย่างนั้น รู้อย่างนั้น เห็นอย่างท่านนั้นไม่ได้ แล้วแต่จริตนิสัยของแต่ละคน ละคน ให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติของตนเอง ที่ได้พิจารณารู้เห็นอย่างใด นี่เป็นประการหนึ่งที่อธิบายมานี้

ประการที่สอง เวลาพิจารณา กาย เกี่ยวกับเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น เราจะว่า อนิจจัง หรือ ทุกขัง อนัตตา ก็ตาม เมื่อปัญญาได้สัมผัสสัมพันธ์กับรูปขันธ์นี้โดยชัดเจนแล้ว มันหากรู้ได้ภายในตัวของมันเอง เพราะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่จะพึงปล่อย

วาง เป็นสิ่งที่พึงเบื่อหน่ายคลายความยินดีไปโดยลำดับ ๆ แล้วปล่อยวาง เมื่อจิตพิจารณาเข้าใจเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวางเองโดยไม่ต้องบังคับ เพราะเป็นความจริงอันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ในกาย ในขันธ์ แต่ละส่วน แต่ละชิ้น ที่พิจารณานี้ เวลาพิจารณาลงไปอย่างชัดเจนเช่นนั้นแล้ว จิตก็แยกตัวออกได้โดยอัตโนมัติ เพราะความจริง ถึงความจริง คือ จิตเป็นจิต อาการเหล่านั้นแต่ละอาการก็เป็นอาการของตัวโดยลำพังไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับจิตเลย แม้จิตก็ย้อนมาเห็นโทษของจิตเอง ที่ไปยึดไปถือไว้นั้นว่า "นี่มันหลงจริง ๆ ความจริงมันเป็นอย่างนี้อย่างนี้" นั่น! นี่เป็นวาระหนึ่ง เมื่อยังไม่ขาดจากกัน คือ จิตยังไม่มีกำลังพอตัว มันรู้เป็นระยะอย่างนี้ไปก่อน

การพิจารณาคราวหน้าก็รู้อย่างนี้ ซึมซาบ ซึมซาบเข้าไปเรื่อย ๆ จนความรู้ชั้นนี้พอตัวก็ปล่อยวาง เหมือนจอกแหนที่มันหุ้มเข้ามา หุ้มเข้ามาปิดน้ำนั่นเอง เราเบิกเราแหวกจอกแหน ก็หุ้มเข้ามาอีก แหวกมันออกไปอีก ปัญญาเวลาพิจารณาบุกเบิกสิ่งเหล่านี้ หรือคลี่คลายสิ่งเหล่านี้มันก็เป็นอย่างนั้น พอถอยปัญญาออกมา กิเลสส่วนละเอียดมันก็หุบเข้ามา แต่พิจารณาหลายครั้งหลายหนเข้า เรื่องจอกเรื่องแหน คือ กิเลสชนิดต่าง ๆ ก็เบาบางไป บางไป การพิจารณาในอาการเหล่านี้ ค่อยสะดวกขึ้น สะดวกขึ้น คล่องแคล่วขึ้นไปเรื่อย ๆ และมีความละเอียดไปเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงความพอตัวแล้วก็ถอนตนออกโดยอัตโนมัติ ดังที่อธิบายผ่านมาแล้วนั่นแล

จิต เมื่อมีกำลังสติปัญญาพอตัวแล้ว มันถอนได้อย่างเด็ดขาด รู้ประจักษ์ใจ โดยไม่ต้องไปถามใครอีกแล้ว ใจมีความเพียงพอในตัวเอง เห็นประจักษ์เป็น "**สนฺทิฏฺฐิโก**" อย่างเต็มภูมิ ตามธรรมประกาศไว้ ไม่มีปัญหาใด ๆ มาขัดแย้ง

ประการที่สาม เวลาพิจารณาร่างกาย บางทีจิตมีความสัมผัสกับเวทนาก็แยกไปพิจารณาเรื่อง "เวทนา" อีก แล้วแต่จริตของจิต เวลาจะแยกไปพิจารณาเวทนา ใจมันก็ส่งเข้ามาหากายอีกเช่นเดียวกัน เพราะกายกับเวทนาเกี่ยวโยงกัน ที่จำต้องพิจารณาประสานกันไปในขณะเดียวกัน ตามแต่ถนัดในโอกาสใด เวทนาใด และอาการของกายใดพิจารณาเวทนา คำว่า "ทุกข์" ก็สักแต่ว่าทุกข์มันดู มันกำหนด มันซักซ้อม มันปล่อยวางอยู่ตรงนั้นแล้วก็ย้อนเข้ามาหากาย กายก็เป็นกาย เวทนาก็เป็นเวทนา แล้วย้อนเข้ามาหาจิต จิตก็เป็นจิต พิจารณาทดสอบหาความจริง ทั้งกาย ทั้งเวทนา ทั้งจิต ซึ่งเป็นตัวการทั้งสามนั่นแล จนเป็นที่เข้าใจเป็นชิ้นเป็นอัน ว่าต่างอันก็เป็นความจริงด้วยกัน

เมื่อ "จิต" ถอยออกมาจาก "กาย" และ "เวทนา" เสีย กาย กับ เวทนา ก็ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ความรู้ล้วน ๆ เมื่อกระแสจิต "แย็บ" ออกไปรู้ เวทนาก็ปรากฏเป็น

เวทนาขึ้นมา อาการนั้น ๆ ก็เป็นเครื่องส่อให้เห็นว่าอาการใดที่จะปรากฏ ก็เพราะความรู้อันนี้ไปให้ความหมายสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้

ถ้าจะคิดไปในทางผูกมัดว่า "ตนเอง" คือ ไปในทาง "สมุทัย" ก็ต้องอาศัยความหมายนี้พาไป พายึดพาถือ พาไปสำคัญมั่นหมายต่าง ๆ ถ้าเป็นไปในทางปัญญาก็อาศัย "ปัญญา" ซึ่งเป็นกระแสของจิตนี่เอง ใช้พิจารณาไตร่ตรองจนเห็นชัดด้วยปัญญาแล้ว ถอนตัวเข้ามาอย่างมีเหตุมีผลเต็มตัว ไม่ใช่ถอยเข้ามาหาแบบขี้เกียจอ่อนแอ หรือแบบยอมแพ้ ชนิดหมอบราบคาบหญ้าหาทางต่อสู้ไม่ได้

การพิจารณาเวทนา สัญญาแย็บออกมา สติก็รู้ ถ้าพิจารณาเวทนาอย่างละเอียดลออเข้าไปแล้ว เพียงสัญญามันแย็บออกไปก็รู้ สังขารปรุงก็เหมือนกับหิ่งห้อยนั่นเอง แย็บ ๆ ถ้าสัญญาไม่ไปหมาย หรือรับช่วงต่อ สังขารก็เพียงปรุงแย็บ ๆ แล้วดับไป ดับไป ไม่ว่าจะปรุงเรื่องใด เรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องหยาบ เรื่องละเอียด เรื่องกลาง ๆ หรือเรื่องอะไร ๆ ก็ตาม มันเป็นเพียงความกระเพื่อมของจิตเอง และในขณะที่มีอะไรมาสัมผัสเท่านั้น ถ้าหากไม่มีอะไรมาสัมผัส โดยลำพังตนเอง ท่านเรียกว่า "สังขาร" ถ้ามีอะไรมาสัมผัสท่านเรียกว่า "วิญญาณ"

นี่เราหมายถึง "สังขาร" ที่ปรุงอยู่โดยลำพังตนเอง ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องก็ปรุงขึ้นแย็บ ๆ และดับไปพร้อม ปรุงขึ้นแย็บดับไปพร้อม เราจะเห็นได้อย่างชัดเจน ขณะที่จิต รวมตัวอย่างสนิทในขั้นสมาธิ และขั้นปัญญาอันละเอียด

ความสนิทแห่งการรวมตัวของจิตนี้จะไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ขณะที่ความรู้ล้วน ๆ ทรงตัวอยู่อย่างนั้นเราเห็นประจักษ์ ไม่มีสองกับอะไร? ขณะที่จิตจะถอนตัวออกมาสู่สภาวธรรมทั้งหลาย จะกลายมาเป็นจิตธรรมดา คือ คิดปรุงได้นี้จะมีความกระเพื่อมตัวเอง แย็บทีหนึ่งแล้วดับทันที ว่างอยู่เช่นเดิมอีก ประเดี๋ยวแย็บขึ้นอีก คือจิตปรุง เพียงแย็บปรุง ยังไม่ทันได้เรื่องได้ราวอะไรเวลานั้น เพียงกระเพื่อมเท่านั้น มันก็รู้และดับไปพร้อม พอกระเพื่อมพับ มันรู้ทันเสียเพราะอำนาจของ "สติ ที่ควบคุมอยู่ในขณะนั้น หรือพลังของสมาธิยังไม่คลายตัวก็ได้ ทีนี้พอปรุงสักสองสามครั้งแล้ว จะถี่ขึ้นเรื่อย ๆ ประเดี๋ยวก็รู้สึกตัวขึ้นเหมือนเด็กตื่นนอน

ทีแรกเด็กก็กระดุกกระดิก หลายครั้งหลายหนประเดี๋ยวก็ลืมตาขึ้นมา จิตก็เหมือนกันมีความสงบ นี่พูดถึงขั้นสมาธิ ปัญญาก็อยู่ด้วยกัน การพิจารณาต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่า "ปัญญา" เมื่อพิจารณาพอตัวแล้ว จิตจะก้าวเข้าสู่ความสงบและปราศจากความปรุง ความแต่ง ความก่อกวนอะไรทั้งหมด ปรากฏอยู่แต่ความรู้ เพียงเท่านี้ก็มีรสมี

ชาติเต็มภูมิแห่งสมาธิ ที่ควรจะชนะรสทั้งหลายได้อยู่แล้ว ความยินดีในความสงบนี้ก็ไม่เคยอิ่มตัวเลย มีความดูดดื่มในความสงบเย็นใจอยู่เสมอ ไปที่ไหน อยู่ที่ใด จิตก็เป็นรากเป็นฐานกับตัวเองอยู่แล้ว ใจสบาย สงบ เย็น จึงต้องใช้ปัญญา พิจารณาเรื่องธาตุเรื่องขันธ์

สำคัญที่ความปรุงของจิต ปรุงขึ้นมาแล้วสัญญาจะหมายทันที เหมือนว่าสังขารนี้ปรุงขึ้นมายื่นให้สัญญา สัญญาเป็นผู้รับช่วงแล้วตีความหมายออกไปในแง่ต่าง ๆ จนไม่มีสิ้นสุดนั่นแหละที่เราหลง เราหลงความสำคัญมั่นหมายของตัวเอง หลง “เงา”ของตัวเอง ที่ออกวาดภาพไปเป็นเรื่องต่าง ๆ เพลินอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพลินเพราะอะไร? โศกเพราะอะไร?

เพลินก็ดี โศกก็ดี เพราะ “เงา” ของจิตที่แสดงตัวออกเป็นเรื่องเป็นราว เรื่องนั้นเรื่องนี้ เรื่องอดีต เรื่องอนาคต ที่เคยผ่านมาแล้วก็ดี ที่ยังไม่มาถึงก็ดี ยังไม่มีก็ดี มีแต่เรื่องของจิต ออกวาดภาพหลอกตัวเองทั้งสิ้น เราอยู่ด้วยความคิดความปรุง ความวาดภาพต่าง ๆ ของตัวเอง เพลินและโศกด้วยความคิดปรุง ด้วยความวาดภาพของตัวเองทั้งนั้น ในวันเวลาหนึ่ง ๆ ไม่มีเวลาว่างจากการวาดมโนภาพหลอกกวนตัวเองเลย ปราชญ์ท่านรู้ทันกลมารยาของขันธ์ท่านจึงไม่หลง

เวลา “สติปัญญา” หยั่งลงไปจริง ๆ แล้ว ย่อมทราบได้ในขณะนั้น ปกติจิตเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ดังคนไม่เคยภาวนา พอเริ่มภาวนาก็ส่งจิตออกไปนอกลู่นอกทาง ไม่มีหลักยึดเช่น คำบริกรรม มี “พุทโธ” เป็นต้น นั่งอยู่นี่ บางทีตาเหม่อมองอะไรก็ไม่รู้ แต่จิตนั้นคิดและวาดภาพร้อยแปดพรรณนาไม่จบสิ้นลงได้ ใจก็หลงเพลินไปตามนั้น หรือเหม่อไปตามอารมณ์ของตัวที่ปรุงแต่งขึ้นมา หลงอารมณ์ของตัวเองนั้นแล มากกว่าจะตั้งใจภาวนาฉะนั้นจิตจึงหาความสงบได้ยาก เพราะไม่มีสติควบคุมงานภาวนาพอให้จิตสงบได้บ้าง

เมื่อได้ใช้สติปัญญาในด้านสมาธิ ในด้านปัญญานี้แล้ว ถึงจะทราบชัดว่า อาการเหล่านั้นเป็นอาการที่ออกไปจากจิตแล้วหลอกจิต ผู้ไม่มีสติปัญญาทันกับเหตุการณ์ หรือทันกับสภาพเหล่านั้นใจให้มีความลุ่มหลงไปตาม จนหาความสงบเย็นใจไม่ได้ ทั้งที่ความมุ่งหมายเดิมตั้งใจภาวนาเพื่อใจสงบ อารมณ์เครื่องหลอกนั้น ๆ จึงทำให้เกิดความดีใจเสียใจ เกิดความรัก ความชัง เกิดความโกรธ ความหงุดหงิดอยู่ไม่ถอย ไม่ว่าผู้ภาวนา หรือผู้ไม่สนใจภาวนาเลย ทั้งนี้เพราะผู้ภาวนาก็ไม่ตั้งสติรักษาใจตัวเอง ผลจึงเป็นบ้าไปตามอารมณ์พอ ๆ กัน นี้ขรัวตาบัวเคยเป็นมาแล้ว ไม่แกล้งคุยอวดบ้าของตัวกับท่านผู้ใด

บางทีเรื่องราวผ่านมาแล้วตั้งกี่ปีก็ตาม แต่เผอิญใจดวงที่เหม่อลอยเที่ยวเสาะไปเจอเข้า ก็คิดปรุงเรื่องนั้นขึ้นมาอีก ถ้าเป็นเรื่องที่เคยเสียใจ ก็มาเกิดความเสียใจในเรื่องนั้นเอง

กรุ่นขึ้นมาคิดฟื้นขึ้นมา ทั้งๆ ที่เรื่องนั้น ไม่ทราบมันหายไปไหนแล้ว นี่ก็คือเงาของจิต หลอกจิต จนเป็นตนเป็นตัวขึ้นมา เป็นอะไร ก็ตัวโกรธ ตัวโลภ ตัวทุกข์ ตัวร้อน ตัวบ้า ขึ้นมาจาก "เงา" นั้นแล จะเป็นตัวมรรค ตัวผล มาจากไหนกัน มรรคผลแบบนี้มีเกลื่อนโลก จนจะหาทางไปไม่ได้โน่น

เพราะฉะนั้น การพิจารณาอาการของจิต จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ปัญญาจะต้องสอดแทรกตามให้ทัน เมื่อสติปัญญาตามทันแล้ว จิตคิดปรุงเรื่องอะไรก็ทราบว่าไปจากจิต ซึ่งกำลังจะออกไปวาดภาพหลอกตัวเอง กำลังจะไปสำคัญมั่นหมายกับ รูป เสียง กลิ่น รส นานาชนิด ใจก็รู้ทัน เมื่อรู้ทัน อารมณ์นั้นก็ดับไปทันที ไม่เกิดเป็นตนเป็นตัว เป็นรูปเป็นร่าง เป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมา เพราะสติปัญญาทันมันเรื่องก็สงบไป

สุดท้ายก็มาเห็นโทษซึ่งเกิดมาจากจิตนี้เป็นต้นเหตุโดยถ่ายเดียว ไม่ได้ไปตำหนิติชม รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสอะไรทั้งสิ้น ใจย้อนมาเห็นโทษที่เกิดขึ้นภายในจิตนี้ ที่ไปหลอกตัวเองว่า "น่าชมบ้าง น่าตำหนิบ้าง น่าดีใจ น่าเสียใจบ้าง" ว่ามันเกิดขึ้นจากจิตทั้งนั้น จิตนี้เป็นตัวขี้โกง ตัวมายา ตัวหลอกลวงมากทีเดียว ถ้าตามเรียนตามดูด้วยจิตตภาวนา จะทราบเรื่องดี เรื่องชั่ว ต่างๆ ของจิตได้ดี จนอยู่ในเงื้อมมือเราหนีไม่พ้นแน่นอน

นี่แหละ วิธีพิจารณา "จิต" พิจารณาอย่างนี้

สุดท้ายสิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีความหมาย ไม่มีอะไรสำคัญ มันสำคัญอยู่ที่จิตตัวหลอกลวงนี้เท่านั้น จึงต้องพิจารณาตัวหลอกนี้ให้ทันกลมารยาของมัน ด้วยสติปัญญา

การกำหนดต้องทำเหมือนจิตดวงนี้เป็นนักโทษทีเดียว ไปไหนต้องถูกควบคุมด้วยสติปัญญา จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมา สติปัญญาต้องควบคุมให้ทันกับเหตุการณ์ อาการนั้นๆ ก็ดับไปเรื่อยๆ หนัก เบา ใจก็รู้อย่างชัดเจนว่า "ตัวจิตนี้แล เป็นตัวนักโทษ" ไม่ใช่สิ่งอื่นใดทั้งนั้น

รูป ไม่ใช่โทษ และไม่ใช่สิ่งที่ให้คุณ ไม่ใช่สิ่งที่ให้โทษ เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ไม่ใช่ผู้ให้โทษ ไม่ใช่ผู้ให้คุณ เพราะไม่ใช่ตัวโทษ ไม่ใช่ตัวคุณ จิตนี้เท่านั้นเป็นผู้ไปปรุง เป็นผู้ไปแต่ง ไปหลอกลวงตัวเองให้เกิดความดีใจ เสียใจ ให้เกิดความสุข ความทุกข์ขึ้นมาด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากใจนี้เท่านั้น สติปัญญาเห็นแจ้งเข้าไปโดยลำดับๆ แล้วก็ย้อนเข้ามาเห็นโทษของใจโดยถ่ายเดียว ไม่ตำหนิติชมสิ่งอื่นๆ ดังที่เคยเป็นมาอีกแล้ว สติปัญญาจดจ่ออยู่กับจิตที่กำลังเป็นนักโทษอย่างเดียว ไม่นานเกินกาล ต้องจับตัวนักโทษคือ จิตได้ และหายห่วงโดยประการทั้งปวง

เอ้า จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมาก็ตาม นั้นเป็นเรื่องของใจที่ว่า ปรุงเสือ ปรุงช้าง มันเป็น "สังขาร" ออกไปหลอกตัวเองทั้งมวล สติปัญญาก็รู้ทันทุกระยะ ที่นี่กระแสแห่ง "วัฏฏะ" นับวันเวลาแคบเข้ามา สุดท้ายก็จับตัวนักโทษได้ แต่ยังลงโทษมันไม่ได้ กำลังอยู่ในขั้นวินิจฉัยใคร่ครวญเพื่อโทษของมัน จนกว่าจะมีหลักฐานเหตุผลเป็นที่แน่นอน จึงจะลงโทษประหารมันได้ตามกระบิล "ธรรมาภิสมัย" นี่ถึงขั้นของสติปัญญาอันสำคัญแล้ว

ทีแรก อาศัยธาตุขันธ์เป็นที่พิจารณาซักฟอกจิตใจด้วยธาตุ ด้วยขันธ์ เป็นหินลับสติปัญญา ซักฟอกจิตใจด้วยรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นหินลับปัญญา และซักฟอกจิตใจโดยเฉพาะ ด้วย "สติปัญญาอัตโนมัติ" ขั้นนี้ตามต้อนกันเฉพาะจิตอย่างเดียว ไม่ออกไปเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส เพราะรู้เรื่องรู้ราว และปล่อยวางหมดแล้ว ว่านั่นไม่ใช่ตัวเหตุตัวผล ไม่ใช่ตัวสำคัญยิ่งไปกว่าจิตใจดวงนี้ที่เป็นตัวการสำคัญมาก เป็นนักโทษที่ลือนามในวง "วัฏฏะ" นักก่อกวน นักยุ่งเหยิง วุ่นวายตัวเองอยู่ที่นี้แห่งเดียว

สติปัญญาค้นเข้ามา แล้วจดจ้องที่ตรงนั้น ไปที่ไหนก็มีแต่จิตดวงนี้แหละเป็นผู้ก่อโทษขึ้นมา คอยดูแต่นักโทษคนนี้จะแสดงตัวอะไรออกมา นอกจากจะระวังนักโทษตัวนี้จะแสดงตัวอะไรออกมาแล้ว ยังต้องมีปัญญาสอดแทรกเข้าไปว่า "อะไรเป็นเครื่องเสี้ยมสอน อะไรเป็นฉากหน้าฉากหลัง ของนักโทษนี้ จึงต้องทำโทษ ทุจริตอยู่ตลอดเวลา คิดปรุงแต่เรื่องราวหลอกลวงอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอน เป็นเพราะอะไร

สติปัญญาขุดค้นเข้าไปที่ตรงนั้น ไม่เพียงแต่จะตะครุบ หรือตีต้อน เฉพาะอาการของมันที่แสดงออกมาเท่านั้น ยังค้นเข้าไปในรวงรังของมันอีก มีอะไรเป็นเครื่องผลักดันอยู่ภายใน? ตัวการสำคัญคืออะไร? ต้องมีสาเหตุ ถ้าไม่มีสาเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเครื่องหนุนให้จิตแสดงออกมา จิตจะออกมาเฉย ๆ ไม่ได้

ถ้าแสดงอาการออกมาเฉย ๆ ก็ต้องเป็นขันธ์ล้วน ๆ แต่นี่มันไม่เฉย ๆ นี่ จิตแสดงอาการอะไรออกมา? ปรุงเรื่องอะไรออกมา มันทำให้เกิดความดีใจ เสียใจ ทั้งนั้น แสดงว่ามันไม่ใช่อาการออกมาเฉย ๆ มันมีเหตุมีปัจจัยพาให้ออก ให้เป็นเหตุเป็นผล เป็นสุข เป็นทุกข์ ได้จริง ๆ ในเมื่อหลงมัน

ค้นเข้าไป ระยะนี้เราเห็นจิตเป็นนักโทษแล้ว เราต้องพิจารณาปล่อยวางสิ่งภายนอกทั้งหมด ภาระน้อยลงไป น้อยลงไป มีแต่เรื่องจิตกับเรื่องความปรุง ความสำคัญมั่นหมายที่เกิดขึ้นจากจิตโดยถ่ายเดียวเท่านั้น สติปัญญาหมุนติ้ว ๆ อยู่ในนั้น สุดท้ายก็รู้ว่ามีอะไรเป็นสาเหตุที่ให้จิตคิดปรุงขึ้นมา ให้เกิดความรัก ความชัง ความโกรธ ความเกลียด เมื่อมีอะไรมาปรากฏใจก็รู้อันนั้น พอรู้อันนั้นแล้ว "จอมสมมุติ" ที่กลมกลืนกันกับจิตก็สลายไป ทีนี้

ทำลาย “วัฏฏะ” ได้แล้วด้วยสติปัญญา จิตก็หมดโทษ กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ขึ้นมา เมื่อปัญหา “วัฏจักร” สิ้นสุดลงแล้ว จะตำหนิโทษจิตไม่ได้แล้ว ที่ตำหนิได้เพราะโทษยังมีอยู่ในจิต มันซ่อนอยู่ในจิต เหมือนกับโจรผู้ร้ายหรือข้าศึกเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในอุโมงค์ใด ต้องทำลายอุโมงค์นั้นด้วย จะสงวนอุโมงค์เอาไว้ เพราะความเสียดายนั้นไม่ได้

“อวิชชา” นี้เป็นจอมแห่งไตรภพที่เข้าไปแทรกอยู่ในจิต ฉะนั้นจะต้องพิจารณาทำลายลงให้หมด ถ้าจิตไม่เป็นของจริงแล้วจิตจะสลายไปพร้อม “อวิชชา” สลายตัว ถ้าเป็นของจริงตามธรรมชาติแล้ว จิตนั้นจะกลายเป็นจิต “บริสุทธิ์” ขึ้นมา เป็นของประเสริฐขึ้นมา เพราะสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายได้หลุดลอยไปแล้วด้วยสติปัญญา

เมื่อสิ่งจอมปลอมอันเป็นสนิมเกาะแน่นอยู่ภายในจิต ได้สลายตัวลงไปด้วยอำนาจของสติปัญญาแล้ว “จิตดวงนั้นแล เป็นธรรมแท้” จะเรียกว่า “จิตแท้” “ธรรมแท้” ก็ไม่ขัดกัน เพราะหมดเรื่องที่จะมาคอยขัด ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสแล้วจะเรียกว่า “รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง” ก็ได้ ๑๐๐% เมื่อจิตเป็นธรรมล้วนๆ แล้ว ย่อมมีความ “อิ่มพอ”กับสิ่งทั้งหลาย ไม่เกี่ยวข้องกันอะไรทั้งสิ้นแล้ว เป็น “เอกจิต เอกธรรม” มีอันเดียวเท่านั้น ธรรมแท้มีอันเดียว จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต พูดได้เท่านั้น

ขอให้ทุกท่านนำไปพินิจพิจารณา นี่แหละหลักความจริงของศาสนธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาตั้งแต่ต้น จนถึงวาระสุดท้ายแห่งการปรินิพพาน ความบริสุทธิ์ของพระจิตเป็นธรรมที่ซาบซึ้ง ทรงรู้ทรงเห็นมาอย่างเต็มพระทัย แล้วทรงประกาศธรรมนั้นสอนโลก ด้วยพระเมตตาอย่างเต็มพระทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

ศาสนธรรมนั้น จะเรียกว่า “พระเมตตาธรรมของพระพุทธเจ้า” ก็ไม่น่าจะผิด เพราะทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาจริงๆ เมื่อพวกเรานำธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนี้ไปประพฤติปฏิบัติอย่างถึงใจแล้ว จะได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น สิ่งที่ไม่เคยรู้ ซึ่งมีอยู่ภายในใจนี้โดยลำดับๆ จนเต็มภูมิของการปฏิบัติ และรู้อย่างเต็มภูมิ พ้นทุกข์อย่างเต็มใจ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเกาะเกี่ยว เรียกว่า “ล้างป่าช้า” คือ ความเกิด ตายของจิตของกายโดยสิ้นเชิงหายห่วง!

เมื่อถึงขั้นนี้แล้วก็ไม่ทราบจะพูดอะไรต่อไปอีก เพราะหมดสติปัญญาจะพูดต่อไปได้อีก ท่านนักปฏิบัติก็กรุณาปฏิบัติฝึกหัดคิดค้นธรรมทั้งหลายจนหมดสติปัญญา เหมือนผู้แสดงที่จนตรอกนี้ แม้โง่แสนโง่ก็จะขอชม และอนุโมทนาด้วยอย่างถึงใจ เอวังฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ทั่วไปเกี่ยวกับจิตตภาวนา

เรามีศาสนาเป็นเครื่องปกครองจิต เหมือนกับลูกที่มีพ่อแม่ปกครอง อุ่นหนาฝาคั่ง เย็นสบาย พ่อแม่ก็มีเหตุมีผล ลูกก็เป็นผู้สนใจในเหตุผล พูดกันก็รู้เรื่อง ครอบครัวนั้นก็ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้ากัน

ทางด้านสามีภรรยาก็ต่างคนต่างมีเหตุผล ยอมรับความจริงของกันและกัน ไม่ปีนเกลียวกัน ผิดถูกประการใด ไม่ถือว่า ตนเป็นผู้หญิง ตนเป็นผู้ชาย ตนเป็นลูก ตนเป็นพ่อเป็นแม่ ยิ่งกว่าเหตุผล มี “เหตุผล” เป็นเครื่องปกครอง ครอบครัวนั้นร่มเย็น ที่นั้นร่มเย็น

พุทธศาสนาก็เป็นเครื่องปกครองให้ประชาชนผู้สนใจในธรรม ร่มเย็นไม่มีประมาณตามแต่ความสามารถของผู้ปฏิบัติธรรมได้มากน้อย ศาสนาเป็นทั้งพ่อทั้งแม่ เป็นทุกสิ่งทุกอย่างภายในจิตใจของผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยความปลงใจเชื่อเหตุเชื่อผลตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ ซึ่งเป็นธรรมที่ถูกต้องดีงาม หาอะไรเสมอเหมือนไม่ได้ นอกจากขณะใดที่จิตใจของเราห่างเหินจากศาสนา เราจะเห็นผล คือโทษทุกข์ต่าง ๆ เพราะความห่างเหินนั้นแลโดยลำดับ นับแต่น้อยจนถึงมาก

ขณะใดจิตเรามีความเกี่ยวข้องหรือสัมผัสสัมพันธ์กับศาสนา คือ มีธรรมเป็นเครื่องระลึกอยู่เสมอภายในใจ ขณะนั้นสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยก็ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องได้ จิตใจก็มีความร่มเย็นเป็นสุข จะทำหน้าที่การงานอันใดก็เป็นไปด้วยเหตุด้วยผล ไม่ลุกลี้ลุกลนร้อนเกินเหตุเกินผล ซึ่งใช้กิจใช้การอะไรไม่ได้เพราะความร้อนนั้น แม้ร้อนก็ให้เป็นไปตามเหตุผล จะเย็นก็ให้เย็นไปตามเหตุตามผล ผู้นั้นก็ชุ่มเย็น

ศาสนาจึงเป็นคู่เคียงของชีวิตจิตใจ ตามหน้าที่การงานอย่างแยกไม่ออก เพราะเป็นแนวทางที่ราบรื่นดีงามทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกถ้าไม่นำศาสนาเข้าไปเป็นเครื่องดำเนิน ก็มีความผิดพลาดได้ เพราะเหตุใด เพราะคนเราย่อมเห็นแก่ตัวเสมอ การเข้าข้างตัวนั้น เราย่อมทราบได้ชัดว่า เป็นสิ่งที่ขัดแย้งต่อธรรม คือเหตุผล และกระทบกระเทือนผู้อื่นไม่มีประมาณ ตามแต่จิตมีความขัดแย้งต่อธรรมมากน้อย

อันเรื่องความรักตนนั้นใครก็รัก แต่การเข้ากับตัวเองที่ไม่ได้คำนึงว่าถูกหรือผิดทางเหตุหรือผล จึงเป็นความผิดสำหรับการเข้าข้างตน จะเป็นนิสัยฝังใจ อันเป็นของไม่ดีเลย ผู้หวังความเจริญสม่ำเสมอไม่กระทบกระเทือนผู้อื่น จึงควรสังวรระวังให้มาก

สิ่งไม่ดีดังกล่าวมานี้ แม้แต่สัตว์ก็มีเช่นเดียวกัน เพราะเขาก็มีสิ่งที่ขัดแย้งต่อธรรม หรือเป็นข้าศึกต่อธรรมอยู่ภายในใจเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงต้องแก่งแย่งแข่งดีและแย่งกันกิน ตัวใดมีกำลังมากก็ครองความเป็นใหญ่ ตัวมีกำลังน้อยก็ลำบาก และอดกินไปตามประสาสัตว์

ความรักตนก็ทราบว่ารักด้วยกันทุกคน แต่การที่จะปฏิบัติให้สมเหตุสมผลกับความรักตนโดยธรรมนี้ ต้องอาศัยหลักธรรมเข้าช่วย เข้าเกี่ยวข้องหรือเข้าเป็นแนวทางเพื่อดำเนิน จึงจะเป็นไปเพื่อความสะดวกราบรื่นตลอดไป ไม่เช่นนั้นก็ต้องเขวจนได้ ด้วยเหตุนี้ศาสนากับเราจึงแยกกันไม่ออก เพราะเกี่ยวกับความสงบสุข ทั้งส่วนตัว ครอบครัว และสังคม ที่ต้องเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ ที่แยกไม่ออกก็เพราะความสุขความสมหวังเป็นสิ่งที่โลกต้องการด้วยกัน ไม่เว้นแต่ละรายเลย นอกจากคนไม่มีสติ เช่น คนบ้าคนบอนั้นอาจไม่ทราบ เพราะไม่เหมือนมนุษย์ มนุษย์ทั่ว ๆ ไปนี้ย่อมเป็นเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ความรักตนเป็นสิ่งสำคัญ! ที่จำต้องนำหลักธรรมเข้ามาเป็นเครื่องดำเนิน เพื่อความรักตนนั้นจะไม่กำเริบเป็นพิษภัยแก่ตนและผู้อื่น

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า การรักตนรักอย่างไรเป็นความถูกต้อง

การรักตนด้วยความถูกต้อง คือ ความไม่ปล่อยตนตามอำเภอใจที่ชอบ โดยหาเหตุผลมิได้ พยายามปกครองตนด้วยธรรม คือ ความถูกต้องดีงามอยู่โดยสม่ำเสมอ ชื่อว่า “ผู้รักตนโดยชอบธรรม” ความรักตน ต้องทำตนเหมือนช้างรักงา ซึ่งพยายามรักษาตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอตัวปล่อยตัวออกไปหากินในที่ไม่ปลอดภัย เช่นที่โล่งโถง เป็นต้น ไม่กล้าเอางาทิ่มแทงสถานที่ต่าง ๆ เช่น ริมคลอง อันเป็นที่สังเกตได้ง่ายของนายพรานที่จะตามสังหาร

ความรักษาตนของคนเรานั้น หมายถึง ศีลธรรมเป็นหลักเป็นแก่นสารภายในใจ ถือเหตุผลเป็นหลักใจ คือ เหตุผลเป็นหลักความประพฤติ อันใดถูก อันใดผิด ควรคำนึงเสมอ พยายามดำเนินให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลอันเป็นหลักธรรม คือความถูกต้องดีงามนั้น ๆ ยากลำบากก็ไม่ถือว่าสำคัญยิ่งกว่าความถูกต้อง อันเป็นธรรมเครื่องรักษาตนให้ปลอดภัย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีคุณค่ามาก ดำเนินตนตามนั้น จนมีความเคยชิน

เมื่อมีความเคยชินแล้ว ความอยากต่าง ๆ ที่เคยฉุดลากเราให้เป็นไปตามอำนาจของมันเสมอนั้น ก็ไม่สามารถกั้นกางหวงห้ามหรือกีดกันเราได้ มีเหตุเป็นทางเดินของความประพฤติและหน้าที่การงานตลอดไป นี่เป็นภาคธรรมทั่ว ๆ ไป สำหรับผู้รักตนโดยธรรม จะพึงปฏิบัติดำเนินเป็นกิจประจำตัวตลอดไป

เมื่อย่นเข้ามาหาธรรมโดยเฉพาะ คือ การรักษาใจเรา ชื่อว่า “รักษาตัวเราแท้” “ตัว” นั้นมีอะไรเป็นสำคัญ ก็มีใจเป็นสำคัญ ใจเป็นผู้บงการ “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” กิริยาอาการ ระบาย หรือการแสดงออกทางใด ย่อมส่อถึงใจผู้เป็นเจ้าของคอยบงการเสมอ เพราะฉะนั้นใจผู้บงการจึงควรได้รับการอบรมที่ถูกต้องดีงาม เพื่อจะได้ระบายกายวาจาออกในทางที่ถูก ผลที่ย้อนกลับเข้ามาสู่ตัว จึงเป็นความร่มเย็นไม่เดือดร้อน เพราะทำตามอำนาจฝ่ายต่ำ

ศาสนาจึงเป็นเหมือน “พ่อ เหมือน แม่” คอยให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ เฉพาะอย่างยิ่ง “จิตตภาวนา” ซึ่งเป็นสิ่งที่แนบสนิทกับธรรมมากกว่าอย่างอื่น เพราะ ธรรมแท้อยู่ที่จิต ไม่มีอยู่ที่อื่นใด การรู้เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ขณะที่นั่งภาวนา ซึ่งเป็นเวลาที่เราสงบจิตหรือรักษาจิต

สติคอยสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของใจ ว่าจะเคลื่อนไหวไปในทางใดบ้าง เมื่อสติมีอยู่เราย่อมทราบ ความอยากคิดอยากปรุงของจิตเป็นลักษณะผลักดันออกมา นั่นคืออะไร? ส่วนมากเป็นอารมณ์ฝ่ายต่ำและทำตนให้เสียคน ถ้าคล้อยตามอารมณ์นั้น ๆ ไม่หักห้ามต้านทานไว้บ้าง พอมีความสงบสุข

เมื่อทราบเช่นนั้น ก็พยายามตั้งสติให้มากขึ้นจนความกระเพื่อมที่จะคิดปรุงไปในแง่ต่าง ๆ นั้นระงับไป กลายเป็นความสงบสุขความเย็นใจขึ้นมา นี่เป็นผลที่เกิดจากความระมัดระวังจิตหรือการบังคับจิต โดย “จิตตภาวนา” ไม่ให้คิดไปในทางที่ไม่ถูกไม่ดี ให้คิดปรุงเฉพาะในแง่ธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความสุขโดยถ่ายเดียว เช่น คิดปรุงคำบริกรรม “พุทโธ” เป็นต้น ซึ่งเป็นการคิดปรุงที่ถูกทางและเกิดผลดีแก่ใจ

เมื่อจิตได้รับความร่มเย็นด้วย “จิตตภาวนา” คำว่า “ธรรม” นี้ ไม่ต้องไปถามใคร ความสงบร่มเย็นนั้นแล คือ ธรรมฝ่ายผล การระมัดระวังนั้นแล คือ ธรรมฝ่ายเหตุ การบังคับบัญชาจิตใจของตนด้วยสติ ไม่ให้คิดไปในทางที่ไม่ดีอันเป็นฝ่ายต่ำ นั่นคือธรรมฝ่ายเหตุ เพราะเหตุกับผลอยู่ด้วยกัน เมื่อเราต้องการผลอันดีเลิศ เราต้องรักเหตุ คือการกระทำที่ตรงแน่วต่อผลที่เราต้องการ อย่าให้คลาดเคลื่อนไปจากนั้น ผลจะขัดต่อความมุ่งหมายคือกลายเป็นทุกข์

นี่ชื่อว่า “ดำเนินถูกตามหลักธรรม” ผลจะปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับ โดยไม่นิยมว่าเป็นหญิง เป็นชาย นักบวช หรือฆราวาสใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะ “ธรรม” เป็นธรรมชาติกลาง ๆ เป็นสมบัติกลาง จิตก็เป็นเช่นเดียวกัน ตัวจิตแท้ไม่ได้นิยมว่า เป็นหญิง เป็นชาย เป็นนักบวช หรือฆราวาสใด ๆ เลย มีความรู้สึกนึกคิดได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชาย

นักบวชหรือฆราวาส มีความรู้ดี รู้ชั่ว มีความโง่ ความฉลาด เช่นเดียวกัน จิตจึงไม่นิยมเพศ และธรรมซึ่งไม่นิยมเพศด้วยแล้ว จึงเข้ากันได้อย่างสนิทไม่มีปัญหาอันเป็นอุปสรรค

ธรรมเมื่อได้เข้าถึงจิต จิตย่อมแสดงความแปลกประหลาดภายในตัวเองให้เราเห็นได้อย่างชัดเจน รู้ได้อย่างชัดเจน เมื่อธรรมกับจิตได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาก เชื่อมโยงเข้าถึงกันมาก จิตจะแสดงความสง่าผ่าเผยขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยคาดคิดว่า จิตของเราจะเป็นเช่นนี้ แต่ก็ประจักษ์ขึ้นมา ผลสุดท้ายตนเองก็อัศจรรย์ตนเองได้ ทั้ง ๆ ที่เราเกิดมาไม่เคยอัศจรรย์ตนเองเลย ไม่ว่าเราจะได้ผลสิ่งใดมา ไม่ว่าจะมีความสามารถเฉลียวฉลาดในแง่ใด ในทางโลกที่เราเคยดำเนินมา จะให้เกิดเป็นความอัศจรรย์ตนเองนี้ไม่ค่อยปรากฏ นอกจากเป็นความดีใจ ภูมิใจไปบ้าง ชั่วกาลเวลาเท่านั้น แล้วก็กลับตำหนิติเตียนตนได้ อันเป็นคู่เคียงกันกับโลกธรรม ข้อที่ว่า “สรรเสริญกับนินทา”

แต่เมื่อธรรมเข้าถึงใจของผู้ปฏิบัติ ย่อมปรากฏขึ้นมาเป็นความอัศจรรย์อย่างชัดเจนภายในตัวเอง ที่ไม่ได้คาดฝันว่า ทำไมความอัศจรรย์อย่างนี้จึงปรากฏขึ้นมาได้ หรือไม่ได้คาดฝันว่าจะได้เห็นความอัศจรรย์อย่างนี้ แต่ก็ปรากฏขึ้นมากับใจอย่างชัดเจน

จิตที่มีธรรมเป็นผล คือความสงบเย็นใจเป็นต้น ได้ปรากฏขึ้นในผู้ใด ในจิตใจดวงใด จิตดวงนั้นย่อมแสดงความแปลกประหลาดภายในตัวเองให้เจ้าตัวรู้ หากว่าจะเป็นสิ่งนำมาจำหน่ายขายตามตลาดแล้ว มีเท่าไรเป็นไม่ค้างร้านเลย หมด! หมด! หมดเกลี้ยง! หมดเกลี้ยง! คนจะแตกตื่นกันมาขอซื้อกันทั้งโลกสงสารเลยนั่นแล

เพราะใคร ๆ ก็ต้องการความสุข ความเจริญ ความอัศจรรย์ ความสมหวัง และจิตดวงนี้ก็เป็นจิตรับสนองธรรมเหล่านั้นด้วย คือ สนองทั้งความสุข ความเจริญ ความสมหวัง ทั้งความอัศจรรย์ โลกทั้งหลายจะรุมมาซื้อจนทั่วโลก ว่ายังงั้นเถอะ เพราะตนผลิตเองไม่ได้ เนื่องจากไม่รู้วิธีผลิต แม้รู้วิธีผลิต แต่ความขี้เกียจรีบแซงหน้าขวางกั้นไว้ก่อน

แม้สัตว์เดียรัจฉานเขาไม่รู้ภาสีภาษา แต่เขาก็มีความต้องการความสุข เขาไม่มี “สมมุติ” มากมายอย่างมนุษย์ เขาต้องการความสุข เขาอาจโดดมาขอแบ่งหรือแย่งชิงพวกมนุษย์ก็เป็นได้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ ตลอดเปรต ผี มนุษย์ทั่วโลก เทวดาทุกภูมิในแดนโลกธาตุต่างจะรุมกันมายุ่งกับ “ร้านค้านั้น” จนไม่มีเวลาและสถานที่รับรองลูกค้า ซึ่งมีประเภทต่าง ๆ กันนั่นแล เพราะความสุข ความวิเศษ ความอัศจรรย์ ใครจะไม่ประสงค์ ไม่ต้องการจะมีอยู่หรือ? ในโลกทั้งสามนี้ นอกจากคนตายทั้งเป็นหรือคนที่ตายแล้วเท่านั้น พวกแรกไม่มายุ่งเพราะนอกบัญชี แต่พวกหลังสุดวิสัยที่จะมาขอแบ่งส่วน นอกจากเขาไปเกิดเป็น “ปรทัตตูปชีวีเปรต” นั้น อาจมาขอแบ่งส่วนบุญนี้

ร้านค้าขายธรรมวิเศษอัศจรรย์อย่างนี้ที่ไหนจะมีในโลก! หากธรรมแปลงเป็นวัตถุได้ อย่างไรต้องเกิดโกลาหลกันโดยไม่ต้องสงสัย เพราะสัตว์โลกหิวโหยโรยแรงกัน ความทุกข์ยากลำบากทรมานกันมานานแสนนาน แต่นี้สุดวิสัยที่จะเป็นไปได้ เพียงพูดแค่นี้โลกก็กระเทือนไปหมดแล้ว! เดี๋ยวจะว่าผู้เทศน์เป็นบ้า หาเรื่องป่าๆ ดงๆ มาพูด ทั้งนี้เพราะโลกหิวกระหายความสุข ไม่ทราบว่ากี่กัปกี่กัลป์ ที่ไม่เคยประสบพบเห็นธรรมชาติที่อัศจรรย์ ธรรมชาติที่เป็นความสุขความเจริญ แบบอัศจรรย์มาก่อนเลย แต่ได้มาเห็นมาเจอเอาขณะนั้น ทำไมจะทนอยู่ได้ล่ะ!

นี่เพียงขั้นจิตที่มีความสงบตัว มีความผ่องใส ความองอาจ และความรื่นเริงกับธรรมภายในใจ!

ยิ่งก้าวขึ้นสู่ “สินค้าแห่งปัญญา” ซึ่งเป็นธรรมชาติฉลาดแพรวพราว ซึ่งแสงสว่างใดจะนิ่มนวลยิ่งกว่าแสงสว่างภายในใจ ภายในธรรม ซึ่งมีอยู่ในจิตนี้ ไม่มีในโลกทั้งสามนี้ด้วยแล้ว ร้านที่กล่าวมาก็จะยิ่งเป็นร้านทวีคุณค่าแห่งความอัศจรรย์หาที่เปรียบมิได้

ร้าน “แสงธรรมสว่างอารมณ์” นี้แล คนและสัตว์ทุกประเภทจะรุมมากยิ่งกว่าร้าน “ปฐมโอภาส” ที่กล่าวมาในเบื้องต้นเป็นไหน ๆ

สินค้าประเภทที่สาม คือ จิตมีความคล่องแคล่วแกล้วกล้า มีสติปัญญารอบตัว สว่างไสวทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน หมุนตัวอยู่ด้วย “ธรรมจักร” คือ “สติปัญญาอัตโนมัติ” สง่าผ่าเผย สว่างกระจ่างแจ้งทั่วโลก เพียงขนาดนี้ก็สว่างกระจ่างแจ้งไปทั่วโลกดินแดนอยู่แล้ว แม้จะ “ยังไม่เต็มภูมิ” ก็ตาม นี่คือสินค้าประเภทที่สาม โลกจะรุมแบบไม่เคยมีในโลก

ทีนี้มาถึง “สินค้าประเภทที่สี่” เป็นประเภทที่หมดจดงดงามอย่างยิ่ง ไม่มี “สมมุติ” แม้ปรมาณูแทรกสิงอยู่เลย นี้เป็นสินค้า “วิมุตติ หลุดพ้นโดยประการทั้งปวง” ได้แก่ “ดวงจิตพระอรหันต์ท่าน”

สินค้าประเภทนี้กระเทือนทั่วโลกธาตุ แม้แต่หมู่สัตว์อยู่ใต้ดินหรืออยู่ในนรกอเวจีถ้าจะพอตะเกียกตะกายขึ้นมาได้ จะพากันโดดขึ้นมาทันที เพราะเป็นสิ่งที่อัศจรรย์เหนือโลกเหนือสงสาร

นี่คืออำนาจของจิต ความสง่าผ่าเผย ความมีคุณค่าของจิตเป็นที่เลิศประเสริฐสุดและชนะบรรดาสิ่งที่มีในโลกทั่วๆ ไป อย่างไม่มีการแข่งขัน เพราะฉะนั้น “ธรรม” จึงเหนือ “โลก” โดยประการทั้งปวง! แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงกราบพระธรรม เคารพธรรม ท่านว่า “รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง” นั่น! ฟังดูซี ไม่มีรสอะไรจะเหมือนรสแห่งธรรมเลย ถ้าหาก

รสแห่งธรรมไม่เหนือรสแห่งโลกสมมุติแล้ว ธรรมจะครองโลกได้อย่างไร คนจะนับถือพระพุทธศาสนาและนับถือธรรมได้อย่างไร

ความอัศจรรย์แห่งจิตแห่งธรรมเป็นขั้น ๆ ดังกล่าวมา ทั้งสามโลกธาตุนี้ไม่มีสิ่งใดจะมาเป็นคู่แข่งได้เลย แต่นี้ธรรมไม่สามารถจะแสดงตนเป็นวัตถุสินค้าเช่นนั้นได้ ธรรมจึงเหมือนไม่มีคุณค่า เพราะสายตาของคนไม่สามารถมองเห็นธรรมอันวิเศษนั้น เพราะใจไม่สามารถหยั่งรู้สินค้าประเภทอัศจรรย์นั้น ๆ ได้ ธรรมจึงเหมือนไม่ใช่ธรรม เหมือนไม่มีเหมือนไม่มีความศักดิ์สิทธิ์วิเศษอย่างใดเลย ในความรู้สึกแห่งสามัญชนส่วนมาก

เพราะเหตุใด? เพราะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษนั้น มีแต่ของเลอะเทอะเปรอะเปื้อนเต็มไปหมด คือ ภายในจิตมองดูแล้วเหมือน ฉาบทา หุ้มห่อ ด้วยกองมูตร กองคูถ ทั้ง ๆ ที่ธรรมชาติวิเศษอัศจรรย์นั้น ก็อยู่ในท่ามกลางธาตุขันธ์เรานั้นแล คำว่า “มูตรคูถ” นั่นคืออะไร? คือกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งโสมมครอบเสียหมด จึงเรียกว่า “จิตเปรอะเปื้อน” เปื้อนด้วยสิ่งเหล่านี้แล จึงไม่มีอะไรอัศจรรย์ จนทำให้เจ้าของน้อยใจ ตำหนิติเตียนตนเองว่า “บุญน้อยวาสนาน้อย” ก็เพราะธรรมชาตินี้แล เป็นเครื่องปิดบังธรรมชาติที่อัศจรรย์ ซึ่งเป็นหลักใหญ่แห่งอำนาจวาสนาไว้อย่างมิดชิด ไม่ให้มองเห็นได้เลย ถึงกับเจ้าของน้อยเนื้อต่ำใจ ว่าไม่มีอำนาจ ไม่มีวาสนา เกิดมาไม่เหมือนเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย มีแต่ความทุกข์ ความจนจิตใจก็วุ่นวาย ส่ายแส่ แย่ไปตาม ๆ กัน จึงทำให้คิดและบ่นกันไปต่าง ๆ นานา ตามแต่จะคิดได้พูดได้ บ่นได้ไม่มีประมาณ

สิ่งที่ทำให้บ่นเหล่านี้ ล้วนแต่เรื่องของกิเลสโสมมสกปรกทั้งนั้น ไม่ใช่ของดีเลย ฉะนั้น การบ่นต่าง ๆ จึงไม่เกิดประโยชน์ นอกจากจะเห็นโทษ สิ่งที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บ่นนี้ แล้วกำจัดสิ่งเหล่านั้นออกไปโดยลำดับ ๆ จิตใจจะค่อยคลี่คลายตัวออกมา ถ้าเป็นบ้าน ก็พอจะโผล่หน้าต่างออกมามองเห็นเดือนเห็นตะวันบ้าง ไม่มืดมิดปิดตาอยู่ตลอดเวลาราวกับอยู่ภายในตึกมืดตลอดไป

ทั้ง ๆ ที่จิตก็อยู่กับตัว แต่ถูกกิเลสปิดบังไว้หมด มองหาธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์วิเศษไม่เจอเลย กลายเป็นคนหมดคุณค่าหมดราคาไป ทั้ง ๆ ที่คน ๆ นั้นเป็นคนสำคัญคนหนึ่งและจิตดวงนั้นก็เป็นจิตสำคัญดวงหนึ่ง แต่หาความสำคัญไม่ได้ อันนี้แล ที่ทำให้โลกทั้งหลายเดือดร้อนวุ่นวายไม่มีเวลาสร่างซาหน้ายิ้มได้ ไม่ใช่อื่นไกล แม้ตัวเราเองก็ได้รับความเดือดร้อน วุ่นวาย เพราะสิ่งเหล่านี้มาเต็มอก แทบหัวใจระเบิดในบางกาลเช่นกัน จึงไม่น่าสงสัยว่า สิ่งเหล่านี้จะทำคุณให้เรา พอมีความสุขบ้าง

แล้วจะนำสิ่งใดเข้ามาแก้ไขชะล้าง จะโดดลงชะล้างในน้ำ ในสระในบึงในบ่อใน มหาสมุทรทะเล ก็ไม่สะอาด ไม่เกิดผล "อาบน้ำล้างบาป ลอยบาป" ดังที่เขาพูดว่า มีคนทำกันอยู่ที่เมืองอินเดีย ก็ไปล้างเถอะ ไม่มีทางสำเร็จ เพราะไม่ใช่ฐานะที่จะทำให้บาปกรรม หรือสิ่งมัวหมองทั้งหลายภายในใจให้หมดสิ้นไปได้เพราะน้ำนั้น นอกจากน้ำศีล น้ำธรรม น้ำใจ ที่เต็มไปด้วยศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา นี้เท่านั้น ซึ่งเป็น "น้ำสำคัญ" ที่จะชำระสิ่งสกปรกอยู่ภายในใจออกได้ กลายเป็นใจที่ผ่องใสสง่างาม และเกิดความอัศจรรย์ขึ้นภายในโดยไม่คาดฝัน

อย่าไปตำหนิติโทษสิ่งใด ๆ อย่าไปตำหนิโน้น อย่าไปตำหนินี้ อย่าไปตำหนิอำนาจวาสนา! ให้ตำหนิสิ่งสกปรกนี้ ที่ทำให้ทุกข์ร้อนอยู่ไม่ขาดสาย นับแต่วันเกิดถึงวันตาย เหล่านี้แล คือ ตัวกิเลส ตัวพิษตัวภัย สำหรับสัตว์โลก วาสนาไม่ใช่ตัวพิษ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสนับสนุนคนและสัตว์ให้มีความสุขความเจริญ และสนับสนุนให้เรามาเกิดเป็นมนุษย์ ให้มีความสนใจใคร่ต่อศาสนา นับถือพระพุทธศาสนา นี่เป็นตัววาสนาแท้!

กิเลส ตัวเป็นพิษเป็นภัยนี้ คือตัวข้าศึกของศาสนา ของวาสนา จงแก้ที่ตรงนี้อย่าไปแก้ที่อื่น ถ้าไปแก้ที่อื่น จะเหมือนไปเกาในที่ซึ่งไม่คัน จะทำให้ถลอกปอกเปิกเจ็บปวด เป็นแผลขึ้นมาได้ เพราะเกาไม่ถูกที่คัน จงเกาให้ถูกที่คัน ๆ ตรงที่มันพาให้เราเดือดร้อนรำคาญวุ่นวายอยู่ไม่หยุดหย่อนนั่นแล คือ จิตตัวคิดปรุงต่าง ๆ นั่นน่ะ ตัวแสบน่ะ ใจนี้แล เวลานี้เป็นตัวภัยสำคัญ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ให้แก้ลงที่ตรงนี้ด้วยความอดทน ด้วยความพากเพียร อย่ากลัวกิเลสจะแพ้และฉิบหาย เดี๋ยวเราจะแพ้ และฉิบหายล่มจมไม่รู้ตัว

ถ้าจะตำหนิก็ให้ตำหนิตรงนี้ และพยายามระมัดระวัง อย่าสั่งสมมันขึ้นมา ความคิดในแง่ใดก็ตามที่ส่งเสริมความทุกข์ให้เกิดขึ้นภายในใจ เป็นความผิดทั้งนั้น จงแก้ลงที่ตรงนี้ ระงับกันที่ตรงนี้ ชื่อว่า "เราสร้างวาสนาภายในตัวเราเอง" และเป็นการปราบปรามสิ่งลามกหรือสิ่งเป็นภัย เป็นข้าศึกทั้งหลายให้ออกจากใจเราด้วย ในขณะเดียวกันจะได้เห็นสิ่งอัศจรรย์ ซึ่งมีอยู่ภายในใจ คือความรู้อันนี้แล จะแสดงตัวออกมาอย่างเปิดเผยโดยไม่มีอะไรปิดบังเช่นที่เคยเป็นมา

พระพุทธเจ้าท่านวิเศษ เพราะท่านถอดถอน ท่านชะล้างสิ่งสกปรก สิ่งกดถ่วง สิ่งตัดทอนความดีทั้งหลายออกจนหมด ไม่มีภายในพระทัย จึงสมนามว่าเป็น "ศาสดาแท้" ไม่ใช่ศาสดาทั้ง ๆ ที่ยังมีกิเลสโสมมอยู่ภายในพระทัย "พระองค์เป็นศาสดาหรือเป็นพระพุทธเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ เพราะสิ่งสกปรกทั้งหลายนั้นหมดไปจากพระทัยแล้ว สาวกทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน เพราะชะล้าง ถอดถอน เป็นงานสำคัญยิ่งในโลก

เราก็เป็นมนุษย์ผู้หนึ่งที่เป็นชาวพุทธ เป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า ดำเนินไปในทางสายเดียวกัน กิเลสตัณหาเป็นประเภทเดียวกัน อุบายวิธีแก้ไขหรือถอดถอน เราก็นำธรรมของพระพุทธเจ้ามาแก้ และถอดถอดกิเลสออกจากใจเช่นเดียวกัน ด้วยความอุตส่าห์พยายาม ความขยันหมั่นเพียรเช่นเดียวกัน ก็เท่ากับว่าเราก้าวตามท่านไปวันหนึ่ง ๆ ก้าวไปโดยลำดับ ไม่ถอยหลัง ความสมหวังของเราจะไม่เกิดขึ้นจากการดำเนินที่ถูกทาง หรือที่ถูกต้องดีงามนี้ จะมีอื่นใดเล่าเป็นที่เกิดแห่งความสมหวัง ก็มีทางเดียวนี้เท่านั้น ที่เป็นทางเกษมสำราญใจ

นี่แหละการสร้างวาสนา การฟิตตัวให้ดี ก็ฟิตที่ตรงนี้ คือ แก้สิ่งที่ไม่ดีภายในใจของตนออก จะได้เห็น "ร้านค้าของเรา" สินค้าของเรา ว่าเป็นของอัศจรรย์มากน้อยภายในใจดวงที่เคยอาภัพนี้

ระหว่างขันธ์กับจิต จะได้เห็นชัดว่า ขันธ์ทั้งห้า มีรูปขันธ์เป็นต้น ก็เหมือนกับร้านค้าใจที่ทรงคุณธรรมไว้ตามขั้นภูมิของตนก็เปรียบเหมือนสินค้า ตามขั้นแห่งสินค้าที่มีคุณค่ามากน้อยภายในใจ จนกระทั่งสินค้าอันประเสริฐสุด หรือวิมุตติหลุดพ้นภายในใจนี้แล ท่านเรียกว่า "สินค้าอันประเสริฐ" ดังที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น เป็นสินค้าที่นำออกโชว์ได้อย่างองอาจกล้าหาญภายในตน ไม่ว่าจะอยู่สถานที่ใด ไม่ตำหนิ ติเตียน ดิน ฟ้า อากาศ ไม่ตำหนิสถานที่นั่น ที่นี่ ไม่ตำหนิผู้คน หญิงชาย ไม่ตำหนิอะไรทั้งสิ้น เมื่อสิ่งที่ตำหนิ ตัวการตำหนิ ต้นเหตุตำหนิมันหมดสิ้นไปจากใจแล้ว ไปไหนไม่ตำหนิ เพราะไม่มีธรรมชาติจอมตำหนิอยู่ภายในใจ มีแต่ความดี ไปไหนดีหมด ดูอะไรดีหมด ดูคนทุกข์ก็ดีด้วยธรรม ดูอะไรก็ดีโดยธรรมทั้งนั้น ไม่หาเรื่องหาราวหาเงาต่าง ๆ มาเป็นการกวนใจตนเอง จึงเรียกว่า "สุคโต" ไปที่ไหน ก็ไม่เป็นภัย มองเห็นอะไรก็ไม่เป็นภัย เป็น "สุคโต" ไปโดยตลอด

นี่คือ ผู้หมดภัย ไปที่ไหนไม่มีภัยภายในใจ เพราะเชื้อแห่งภัยไม่มี นี่เรียกว่า "ตลาดอัศจรรย์" หรือ "สินค้าอัศจรรย์" นั่งอยู่ก็ครองสินค้าอัศจรรย์เป็นอัตสมบัติ อยู่ก็ครองตายไปแล้วก็ครองสมบัติมหัศจรรย์นี้ ไม่มีผู้อื่นใดจะมีความสามารถ อำนาจวาสนามากดขี่บังคับ หรือแย่งชิงสมบัติของเราแท้นี้ไปได้!

ฉะนั้นจึงขอให้พากันพยายามชำระสิ่งสกปรกทั้งหลาย ภายในใจให้หมดไป หมดไปให้เหลือแต่ "ทองทั้งแท่ง" ให้เหลือแต่ธาตุแท้ คือมโนธาตุที่บริสุทธิ์แท้ นั่นแลคือแดนแห่งความสมหวัง แดนแห่งความสุขความเกษม ไม่มีในที่อื่นใดในโลกทั้งสาม อย่าคิดให้เสียเวล่ำเวลาว่า "ไปที่นั่นจะดี ไปที่นี่จะดี" หลอกเจ้าของทั้งนั้นแหละ

ถ้าเชื่อถือตัวก่อกรรมก่อเวร ก่อเหตุ หรือตัวยุแหย่ก่อกวนนี้ ยังมีอยู่ภายในใจแล้ว มันจะหลอกไปเรื่อย ๆ จน ขากุด ขาขาด ก็หาที่สุข ความสุขไม่ได้ตลอดไป

ธรรมท่านไม่ได้หลอก ธรรมเป็นของจริง ท่านจึงสอนลงในจิตที่จริงจริง ๆ ไม่ได้สอนแบบหลอกลวง และไม่ได้สอนจิตคนบ้าคนบอ แต่สอนคนดี ๆ ที่มีสติเรานี่เอง จิตนี้เป็นสถานที่รับธรรมโดยแท้ ท่านจึงสอนลงที่จิตให้จิตพินิจพิจารณา ให้จิตนี้รับธรรมไว้ประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่เป็นภัยต่อตัวเองออกโดยสิ้นเชิง

จิตนี้ก็เป็นจิตที่ประเสริฐเลิศโลกขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่อยู่ในโลกนี้เอง ท่านผู้ประเสริฐไม่ได้หมายว่า ท่านต้องเหาะเหินเดินฟ้าขึ้นไปที่ไหนจึงจะประเสริฐ อยู่เฉย ๆ ธรรมดาเหมือนโลกอยู่กัน ท่านก็ประเสริฐ เพราะท่านประเสริฐที่จิต ไม่ได้ประเสริฐในที่อื่นใด

จึงขอได้นำไปพินิจพิจารณา เพื่อผลอันพึงใจของเราทุกท่านซึ่งจะพึงเกิดขึ้นจากการปฏิบัติไม่สงสัย

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร จึงขอยุติฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ของปลอม ของจริง

เราเกิดมากับสิ่งจอมปลอมด้วยกันทั้งนั้น รวมทั้งสัตว์ ทั้งบุคคลเข้าด้วยกัน ยังไม่มีความจริงเข้าแทรกสิงจิตใจได้ ใจจึงปลอมทั้งดวง สิ่งที่เป็นเครื่องใช้ของใจจึงปลอมไปตาม ๆ กัน ความคิดความเห็นในแง่ต่าง ๆ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ทั้งความรับทราบ ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นทางใจ ล้วนแต่ปลอมทั้งนั้น เพราะไม่มีของจริงออกมาแสดง มีแต่ของปลอมออกแสดงอย่างออกหน้าออกตา ถ้าเป็นร้านค้าก็มีแต่ของปลอมเต็มไปทั้งหน้าร้าน

ส่วนของจริงอยู่โน้นอยู่หลังร้านโน้น หน้าร้านถูกของปลอมปิดไว้อย่างมิดชิดมองไม่เห็น จึงไม่สามารถแสดงตัวออกได้ เพราะฉะนั้นเวลาท่านประกาศสอนธรรมว่า “สัจธรรมเป็นของจริง” ทั้ง ๆ ที่ได้ยินว่า “สัจธรรมเป็นของจริง” ส่วนใจที่ระลึกตามในขณะที่ฟังว่า “สัจธรรมเป็นของจริง” นั้น มันยังปลอมอยู่ ปลอมอยู่โดยดี เพราะจิตยังไม่จริง อะไรจะจริงก็ตาม เมื่อเข้ามาสู่ใจที่ยังปลอมอยู่แล้วมันก็ปลอมไปตามกันหมด เพราะของปลอมมีอำนาจมากกว่า อะไรมาสัมผัสก็ตาม ความรู้สึกนั้นจะปลอมไปด้วยทุกระยะ จนกว่าธรรมของจริงจะแทรกเข้าได้ เพราะออกจากสิ่งจอมปลอมอยู่แล้วภายในจิตใจ จะเป็นของจริงขึ้นมาได้อย่างไร

การรื้อฟื้น การขุดค้น การปลดเปลื้อง การแก้ไขสิ่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านี้ จึงต้องใช้ความพยายามอยู่ไม่น้อย ลำบากยากเย็นสักเพียงใดก็ต้องอดต้องทนเอาบ้าง เพราะอยากรู้เห็นธรรมของจริงเกิดขึ้นกับใจ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความจงใจของผู้ทำ ถ้าทำด้วยความพอใจ ของยากก็กลายเป็นของง่ายขึ้นมา เพราะทำด้วยความพอใจ ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อทำด้วยความพอใจแล้ว ของยากก็กลายเป็นของง่ายขึ้นมาได้ หนักก็กลายเป็นเบาขึ้นมา เพราะใจคล่องตัว ใจมีความเบา เบาด้วยความพอใจที่จะทำกิจการนั้น ๆ

จิตที่หนักนั้นน่ะ แม้ไม่ยกอะไรก็หนักตามธรรมชาติของจิต เพราะกิเลสแต่ละประเภทเป็นของหนัก และฝังจมอยู่ภายในจิต จะทำอะไรที่เป็นสารประโยชน์ก็ขี้เกียจทำเสีย นับแต่ในขณะแรกที่ยังไม่ได้ทำอะไรเลย มันหากหลอกลวงไปเอง “งานนั้นจะหนัก งานนี้จะลำบาก” ความคิดนี่น่ะมันหลอกเอา เลยไม่สามารถทำกิจการนั้น ๆ ให้ลุล่วงไปได้

การฝึก การอบรม จึงต้องอาศัยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร อาศัยความบึกบึนและหนักในทางเหตุทางผลไว้ คิดอ่านตามเหตุตามผลเรื่อย ๆ พยายามตะเกียกตะกายไปตามเหตุผลนั้น ๆ จะยากลำบากอย่างไรก็ทนเอา เหตุผลนี้เป็นที่ต้องใจ เพราะเป็นเหตุผลที่ถูกต้องตามหลักความจริง เมื่อเป็นที่ต้องใจสำหรับผู้มุ่งความจริงแล้ว ก็พยายามดำเนินไปตามนั้น

พระสาวก หรือครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ปรากฏชื่อลือนามมาแต่ละองค์ ละองค์ ให้เราได้กราบไหว้บูชามาโดยลำดับ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ล้วนแต่เป็นผู้ฝ่าฝืนอุปสรรค ความลำบากลำบนทั้งหลายมาแล้ว จนแทบเอาชีวิตไม่รอดนั่นแล

เฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน ก็คือ ท่านอาจารย์มั่น จะมีใครในสมัยนี้เหมือนท่าน!

ในครั้งพุทธกาล ก็ยกพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นประธาน เป็นพยานเรื่องความทุกข์ความลำบากทุกสิ่งทุกอย่างจนถึงขั้นสลบไสล มาในปัจจุบันก็มีท่านอาจารย์มั่น ที่เป็นพยานหรือเป็นแบบเป็นฉบับอันดีแก่บรรดาลูกศิษย์ เวลาท่านเล่าให้ฟัง เราเกิดความสลดสังเวชจนถึงน้ำตาร่วงก็มีในบางครั้ง ซึ่งนาน ๆ ท่านจะเล่าให้ฟังทีหนึ่ง ตามแต่เรื่องใดมาสัมผัสท่าน ท่านไม่ได้เหมือนเรา! ท่านไม่มีอุปาทาน ไม่มีความอยากพูดนั้นพูดนี้ ดังสามัญชนทั่ว ๆ ไป

ท่านพูดด้วยธรรม พูดด้วยเหตุด้วยผล พูดมากพูดน้อย พูดหนักพูดเบา พูดลึกตื้นหยาบละเอียดแค่ไหน ย่อมเป็นไปตามอรรถตามธรรม อันเป็นความเหมาะสมในเวลานั้น ท่านไม่พูดด้วยความอยาก ความลืมเนื้อลืมตัวเหมือนสามัญชนทั่ว ๆ ไป เพราะฉะนั้นเรื่องของท่านที่นำมาพูดแต่ละครั้งนี้ หากไม่เข้าไปสัมผัสใจท่านจะไม่นำเรื่องนั้นมาพูดเลยเหมือนท่านไม่เคยรู้เคยเห็นและเคยดำเนินมา

แต่เวลาท่านเล่าให้ฟัง โอ้โห! น่าอัศจรรย์ บางทีผู้ฟังน้ำตาร่วง เพราะสงสารท่านและอัศจรรย์ผลของท่าน เวลาท่านดำเนินปฏิปทา ท่านชอบอยู่ในป่าในเขา แต่ก่อนมีแต่ป่าแต่เขาทั้งนั้น เดินไปตั้งวันก็ไม่เจอบ้านคน คิดดูซิ! ท่านนอนอยู่ตามป่า ตามภูเขา ตามทางด่านพวกโขลงช้าง กลางคืนเสียงปึงปัง ๆ ผ่านไปผ่านมาท่านก็ทน

ทุกวันนี้ไปที่ไหนมีแต่ "ป่าคน" แทบไม่มีป่าไม้ ภูเขา ภูเขาก็สักแต่ภูเขาเฉย ๆ ต้นไม้ใบหญ้าที่ทำให้เกิดความชุ่มชื้นความเยือกเย็นภายในใจก็ไม่มี เพราะคนมาก ครั้งนั้นการประกอบความพากเพียรก็เป็นไปด้วยความสะดวกสบาย สำหรับผู้มุ่งต่อธรรมอย่างเต็มใจอยู่แล้ว การขบฉัน การพักอาศัย ที่จะให้เป็นความสะดวกสบายไม่มี หรือหายากเต็มที แต่เพราะท่านไม่สนใจกับความสะดวกสบายเช่นนั้น ท่านสนใจต่ออรรถต่อธรรมเท่านั้น ถึงแม้จะลำบากยากเย็นอย่างไรท่านก็พอใจอยู่ พอใจไปสู่ที่นั้น ๆ พอใจขบฉันสิ่งต่าง ๆ ที่

พอจะเป็นปัจจัยเครื่องพยุงธาตุขันธ์ให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ท่านพอใจของท่านเพียงเท่านั้น ท่านไม่มีความทะเยอทะยานให้มีมากกว่านั้น ท่านจึงอยู่ด้วยความผาสุกเย็นใจ บำเพ็ญสมณธรรม ด้วยความสะดวกกายสบายใจ บางทีไม่ได้ฉันจังหันก็มี เพราะไม่พบหมู่บ้านคน แม้ไม่ฉันท่านก็ไม่วิตกวิจารณ์ เพราะเคยอดเคยอิ่มมาแล้ว ไม่ได้ฉันหลาย ๆ วัน ท่านก็เคยมาแล้ว อดเพียงวันสองวันที่ไม่พบบ้านผู้บ้านคนก็จะมีปัญหาอะไร ท่านตัดหมดปัญหาเหล่านี้ เพราะท่านเคยผ่านมาแล้ว เรื่องความทุกข์ ความลำบาก ความหิวโหย จึงไม่มีอะไรเป็นอุปสรรคแก่ท่านได้

เดินกรรมฐานทั้งวันเท่ากับเป็นการเดินจงกรมทั้งวัน กำหนดพิจารณาอรรถพิจารณาธรรมไปเรื่อย ๆ ถึงที่ไหนควรจะพักก็พัก ควรจะนอนก็นอน ที่ใดเป็นสถานที่เหมาะสม คือ มีน้ำท่าเป็นที่สะดวกสบายในการบำเพ็ญสมณธรรม ท่านก็พักอยู่ที่นั่นเสียบางแห่งสามเดือน สี่เดือนก็มี แล้วแต่ความสะดวกในการบำเพ็ญ บางแห่งเดือนหนึ่งก็มี เหล่านี้นับว่าเป็นความลำบาก เพราะคนสมัยที่ท่านท่องเที่ยวกรรมฐานนั้น รู้สึกจะไม่ทราบปฏิปทาการดำเนินของท่าน และความเป็นอยู่การขบฉันของพระกรรมฐานเลย เราจะเห็นได้ในที่บางแห่ง ท่านเล่าให้ฟังว่า เขาไม่เคยเอากับข้าวอะไรใส่บาตรเลย นอกจากเขามีกล้วย หรือเผือก มัน เขาก็ใส่ ถ้าไม่มีแล้ว เขาใส่แต่ข้าวเปล่า ๆ เขาถือว่าพระกรรมฐานท่านไม่ฉันอย่างที่โลกรับประทานกัน ท่านฉันแต่เผือกแต่มัน และถั่ว งา เท่านั้น เขาว่าอย่างนั้น ถั่ว งาก็มี เพราะเขาทำไร่ เขาเอามาให้ฉันบ้างเป็นบางวัน “อะไร ๆ ก็ฉันไปยังงั้นแหละ” ท่านว่าไม่เป็นกังวล

ถ้าอยู่นานไป นานไป เมื่อเขารู้เรื่องรู้ราวแล้ว เขาก็ค่อยมี “กับข้าว” มาถวายบ้าง ลำบากแค่ไหนล่ะ? ลองคิดดู ในการบำเพ็ญของท่าน

เรื่องการพากเพียร ท่านไม่มีบกพร่อง ทั้งวัน ทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับเท่านั้น เป็นความเพียรตลอดเวลา ไปด้วยความสุข อยู่ด้วยความสุข อะไรขาดตกบกพร่องก็ไม่สำคัญยิ่งกว่าการทำภาวนา ขอให้อันนี้สมบูรณ์เป็นลำดับลำดาในอิริยาบถต่าง ๆ เถิด เป็นที่พอใจท่าน!

นี่เป็นความสนใจ และเป็นความประพฤติปฏิบัติธรรมของครูบาอาจารย์ มีท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น พาดำเนินมา ยากลำบากเพียงไร ฟังเอา คิดเอา!

ถ้าเทียบกับพระสมัยปัจจุบันนี้ เช่นพวกเรา เฉพาะอย่างยิ่งวัดป่าบ้านตาดนี้ เต็มไปด้วยสิ่งบำรุงบำเรอทั้งหลาย ถ้าไม่ฉลาดก็ตายได้ “ตายจากสมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม” นั่นแล เพราะน้ำส้ม น้ำหวาน น้ำโกโก้ กาแฟ น้ำอ้อย น้ำตาล น้ำขนม น้ำแกง ชนิด

ต่าง ๆ จะท่วมเอา เนื่องจากน้ำเหล่านี้ไหลบ่ามาสูง จากน้ำใจคณะศรัทธา และท่วมที่สูง ๆ เช่นท่วมปากบ้าง จมูกบ้าง

เมื่อความเหลือเฟือมาก ธรรมนั้นต้องหมอบราบ ถ้าหัวหน้าไม่กระซิบบอกเสียบ้าง พระ เณรองค์ที่โง่ ๆ ก็จะถูกน้ำเหล่านั้นท่วมตายจริง ๆ เพราะไม่ฉลาดหาอุบายวิธีหลีกเลี่ยงตนบ้าง พอทรงตัวได้ด้วย **"โภชเน มัตตัญญุตา"** คำว่า "หลีกเลี่ยง" ไม่ได้หลีกเลี่ยงใคร แต่หลีกเลี่ยงกิเลสตัวโลภในอาหารปัจจัยนั้นแล เวลาอาหารมีมาก ก็โลภมากฉันมากจนลืม "โภชเน มัตตัญญุตาธรรม" เมื่อ ปาก ท้อง ลิ้น ยังมีอำนาจเหนือธรรมอยู่ ต้องอดฉันมากไม่ได้

การฉันมากของผู้บำเพ็ญภาวนา จิตใจจะเป็นอย่างไร เพียงคิด ๆ ดูก็พอทราบได้ ผู้ไม่เคยภาวนาก็ไม่อาจทราบได้ ก็มันไม่ผิดอะไรกับหมูตัวอ้วน ที่นอนคอยขึ้นเขียงนั่นแล คนกินมาก ต้องชอบขึ้นหมอนมาก พระก็มาจากคน จะผิดกันที่ไหนเล่า!

การฉันมากไม่ใช่ของดีสำหรับใจ สิ่งนั้นปรนปรือเข้ามา สิ่งนี้ปรนปรือเข้ามา มีแต่เรื่องปรนปรือ มีแต่เรื่องลิ้น เรื่องท้อง เรื่องปาก!

ส่วนเรื่องอรรถเรื่องธรรมไม่มี ทั้ง ๆ ที่เจตนาเรามุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรม เมื่อเป็นดังที่ว่านี้ ธรรมจะเจริญได้ที่ไหน? ธรรมเจริญไม่ได้! มีแต่เรื่องลิ้น เรื่องปาก เรื่องท้อง นั่นแหละเจริญน่ะ ส่วนธรรมนั้นหมอบ หาทางงอกเงยไม่ได้!

ร่างกายเมื่อได้รับความปรนปรือมาก ก็แข็งแรง เปล่งปลั่ง ทับถมใจ จนภาวนาไม่ออก แม้เดินจงกรมก็สัปหงก นั่งภาวนาก็สัปหงก อยู่ในท่าอิริยาบถใด ๆ ก็สัปหงกงกงัน สติสตัง ที่เคยมีเลยวิ่งเข้าป่าหายไปหมด ปรากฏเด่นแต่ความง่วงเหงาหาวนอนลืมตาไม่ขึ้น คอยแต่จะหลับในท่าแห่งความเพียรของอิริยาบถนั้น ๆ ไม่เป็นท่า! ทั้งขายตัวให้กิเลสสับยำเอา เมื่อเป็นเช่นนั้น สมความมุ่งหมายที่มาบำเพ็ญสมณธรรมดีแล้วหรือ?

สิ่งเหล่านี้ให้พิจารณาเอา ความจริงผู้ปฏิบัติธรรม ต้องเป็นผู้หาความฉลาดใส่ตัว ถ้าคนโง่ก็จบเท่านั้นแหละ ไม่ว่า "โลก" หรือ "ธรรม" จบได้ด้วยกัน เพราะความโง่ไม่เคยทำให้คนดีมีฐานะมั่นคงเลย ท่านจึงสอนเสมอ เพื่อความฉลาดและขยันหมั่นเพียร เพราะเหตุไรจึงพร่ำสอนเสมอ? เพราะสิ่งเหล่านี้มีทางจะทับถมจิตใจได้ ร่างกายกับใจเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน ถ้าร่างกายมีกำลังมากก็จะทับถมจิตใจ จิตใจก้าวไม่ออก ถ้าร่างกายมีกำลังน้อย ด้านจิตตภาวนาจะเขยิบขึ้นไปโดยลำดับ อย่างการผ่อนอาหารหรืออดอาหาร เป็นต้น เป็นวิธีการหนุนความเพียรได้ดีเมื่อถูกกับจริต

ที่ท่านรู้นิสัยของท่านในการผ่อน หรืออดอาหารว่า ได้รับประโยชน์ ได้รับผลดีในการภาวนา ท่านก็ผ่อนของท่านไปเรื่อย ๆ อดไปเรื่อย ๆ และเร่งทางจิตตภาวนาเข้าเรื่อย ๆ ไม่ลดละท้อถอยปล่อยวาง

วิธีการฝึกจิตใจทางจิตตภาวนา มันต่างกันอย่างนี้แหละ การฉัน กับการผ่อนและการไม่ฉัน อย่างน้อยก็ทำให้เบากาย เบาใจ ใจก็ไม่คึกคะนองเหมือนเวลาร่างกายมีกำลังแข็งแรงมาก การฝึกจิตก็ง่ายกว่ากัน ผู้สังเกตต้องรู้

การแก้กิเลส การฝึก การทรมานใจ การชำระกิเลส จึงเป็นความทุกข์ ความลำบากอยู่ไม่น้อย แต่การสั่งสมกิเลสนั่นง่าย ใครก็ชอบสั่งสมกัน กระทั่งเด็ก ๆ และสัตว์เดียรฉานซึ่งเขาก็ไม่อาจทราบได้ว่า ตนสั่งสมกิเลส ทั้งนี้เพราะกิเลสให้เป็นไป มันเป็นความพอใจกันทั้งนั้นแหละ โดยไม่ต้องมีครูมีโรงเรียนสอนกัน นอกจาก “สมัยอุตริ, สมัยพิสดาร” เท่านั้นไม่ดูก็เห็น เพราะมีเกลื่อนทั่วดินแดน

แต่การแก้กิเลสนี้เป็นความฝืน เป็นความไม่พอใจจะแก้ นอกจากจะเห็นผลดีมีความสงบสุขจากการแก้กิเลสพอสมควรแล้ว จนเห็นผลมากโดยลำดับนั้น จะมีความพอใจแก้สืบเนื่องเป็นลำดับไป และเพิ่มกำลังมากขึ้นในการแก้กิเลส

ในขั้นเริ่มแรกนี้ ส่วนมากมักไม่สนใจอยากแก้ นอกจากเป็นผู้มีพื้นเพอันดี มีความใคร่ต่ออรรถต่อธรรมอยู่แล้ว ก็มีความพยายาม การส่งเสริมกิเลสกับการแก้กิเลสมีการฝืนต่างกันอยู่มาก

การแก้กิเลส ต้องใช้ความพยายามทุกอาการของจิต และทุกอิริยาบถได้ยิ่งดี

แต่การส่งเสริมกิเลสนี้ พยายามหรือไม่พยายามก็เป็นไปได้ เพราะพื้นเพเดิมเป็นเรื่องของกิเลสอยู่แล้ว ฉะนั้นมันจึงเป็นไปง่าย ๆ เหมือนกับน้ำไหลลงจากเขานี้แล ไหลอย่างเตลิดเปิดเปิงและง่ายดาย จนไม่มีอะไรเหลือเลย! การส่งเสริมกิเลส และ การสั่งสมกิเลสมันเป็นของง่ายอย่างนี้ มาแต่กาลไหน ๆ ใคร ๆ จึงไม่เบื่อ นอกจากผู้เห็นโทษของมันเท่านั้นจึงคิดต่อสู้ เพื่อกู้ชัยชนะที่เคยแพ้มันอย่างราบมานาน

เพราะฉะนั้น การประกอบความพากเพียร เพื่อแก้กิเลส จึงเป็นเรื่องยาก เป็นธรรมดา อย่าคิดว่าเรายากเพียงคนเดียว ท่านที่เป็นจอมปราชญ์ฉลาดเหนือโลก ท่านยิ่งผ่านความยาก ผ่านการต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้มาแล้วจนสะเทือนโลก

อย่างไรก็ตาม ยาก กับ ง่าย ก็เพื่อจะรื้อถอนตนให้พ้นจาก “กิเลส” และ “กองทุกข์” ไปโดยลำดับนั้นแล ไม่ใช่ยากลำบากเพื่อความเสียหาย จึงไม่ควรเสียดายกำลังวังชา

ที่ทุ่มเทลงเพื่อความเพียร ชีวิตของเราที่สืบต่อกันไปวันหนึ่ง วันหนึ่ง ก็มีเท่านี้แหละ เราได้มาเท่านี้ด้วยกัน จะขอมาเพิ่มเติมอีกก็ไม่ได้ แต่ละคน ละคน มีเท่าตัว!

จงพยายามเสียแต่บัดนี้ จนถึงวันสิ้นลมหายใจ ยังจะได้กำไรเพิ่มเติมขึ้นอีกมากมาย ดีกว่าตายอยู่ตัว หรือขาดทุนสูญดอกไปเปล่า ๆ จะเสียใจ เวลาผจญทุกข์ภัยข้างหน้าซึ่งจะรับช่วงจากภพนี้ไป

ชีวิตลมหายใจที่เอาไปทิ้งเปล่า ๆ หาประโยชน์ไม่ได้นั้น มีจำนวนมากกว่าที่นำมาทำประโยชน์แก่ตน!

ประการหนึ่งมนุษย์ชนจำนวนมาก ร้อยทั้งร้อยจะหาสักหนึ่งรายที่มีชีวิตอันเป็นสาระก็หายากไม่น้อยเลย เกิดขึ้นมาก็พบแต่ความโกลาหล วกเวียนไปด้วยความทุกข์วุ่นวายต่าง ๆ ทั่วดินแดน ศาสนามี ธรรมมี ก็เหมือนไม่มี เพราะความสนใจใฝ่สันติสุขมีน้อย มีแต่ความดิ้นรนขนทุกข์เข้ามาทับถมตัวเอง ไม่คิดหาทางออกโดยถูกทาง ใครก็คิดว่า “เอาตัวรอดเป็นยอดดี” แต่ก็ไม่เห็นมีใคร ปรากฏว่าพบทางเอาตัวรอด! นอกจากต่างคนต่างกอดทุกข์จนกระทั่งวันตายไม่มีเว้น ว่าเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด ทั้งคนมี คนจน คนโง่ คนที่เข้าใจว่าตนฉลาด หัวใจนั้น แบก “คบเพลิง” ทั้งกองไม่มีเวลาปลดปลงปล่อยวางกันบ้างเลย จนกระทั่งสิ้นลมก็สิ้นไปด้วยความหาบหามกองทุกข์ ความรุ่มร้อนภายในใจไม่เบาเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ไม่เรียกว่า “โลกแห่งความมืดมน” จะควรเรียกว่าอะไร จึงจะเหมาะสมกับที่ต่างคนต่างแบกกองทุกข์อยู่บนหัวใจ ซึ่งแบ่งหนักแบ่งเบากันไม่ได้เลย โดยไม่ทราบทางออกจากกองทุกข์เป็นเช่นไร

คนเราถ้าพอมีความสุขทางใจบ้าง เพราะความใฝ่ธรรม พอเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจก็พอจะมองเห็นเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ ผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน โดยความเมตตากรุณาบ้าง แต่ช่วยฉุดลากกันขึ้นจากหล่มลึก คือ ความทุกข์ยากลำบาก ทรมาน พอให้ลืมตาอ้าปากพูดได้ พอเป็นเสียงมนุษย์ผู้พ้นภัยบ้าง ไม่ซ้ำเติมให้ผู้ที่แย่อยู่แล้วกลายเป็นผุยผงไปเพราะความรกหู รกตา และกีดขวางใจ อะไรเล่าพอจะชโลมใจมนุษย์ให้พอพูดกันรู้เรื่องบ้าง นอกจากธรรมที่เคยให้ความชุ่มเย็น และไว้วางใจแก่โลกมาเป็นเวลานานแล้ว ก็ยังมองไม่เห็นว่าอะไรจะดียิ่งไปกว่า “ธรรม” ซึ่งเคยเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจของโลกมานาน ขอย้ำอีกว่า “อะไรจะดีเยี่ยมยิ่งกว่าธรรม” ความรุ่มร้อน ระส่ำระสาย ที่กำลังเป็นอยู่ทั่วโลกดินแดนเวลานี้ ไม่ใช่เพราะขาดแคลนวัตถุปัจจัยเครื่องครองชีพโดยถ่ายเดียว แต่มันยังขาดอะไรอยู่อีก?

จึงอยากตั้งปัญหาถามตัวเองขึ้นว่า “ความโลภนั้น” นับแต่วันตั้งรากฐานบนหัวใจมนุษย์ และสัตว์ มานานแสนนาน จนถึงปัจจุบันนี้ เคยผ่อนตัวลงมาอยู่กับ “ความพอ” “ความพอดี” พอมีความสุขบ้างไหม?

“ความโกรธ ความฉุนเฉียว” มองเห็นอะไร ทิ่มแทงลูกหูลูกตา ขวางใจไปหมดทั้งนั้น พอเป็นมิตรกับ “สิ่ง” และ “เขาเหล่านั้น” ได้บ้างหรือยัง? หรือยังตึงเครียดราวกับหัวอกจะระเบิดเรื่อยมา? “ความหลง” ที่จมไปกับความโลภ ความโกรธ และความลืมตัวมัวคิดว่า ตนมีความสุข ร่ำรวย สวยงาม มีคุณค่ากว่ามนุษย์เดินดินอยู่ร่ำไปนั้น มันพาคนให้มีคุณค่าน่าบูชาบ้างไหม?

ความโลภไม่มีเมืองพอ! ความกริ้วโกรธโทษผู้อื่นอยู่ร่ำไป ไม่ยอมเห็นโทษของตัวบ้าง! ความหลง ที่ทำให้ลืมตัวมั่วสุมเหล่านี้ จะมีทางสร้างความสุขบนหัวใจคนผู้ชอบส่งเสริมมันได้ไหม? ทำไมมนุษย์เราจึงชอบมันหนักหนา? ไม่มีวันเบื่อหน่ายอิ่มพอบ้างเลย ทั้งที่มันเป็นยาพิษเผาลนอยู่ตลอดวันเวลาเรื่อยมาทั่วหน้ากัน

ส่วนชีวิตเครื่องประกันความเป็นอยู่ของคนและสัตว์นั้น ก็ทราบอยู่เต็มใจด้วยกันว่าสิ้นไปหมดไปทุกวันเวลา ทุกปีเดือน ไม่เคยลดละปล่อยวาง ให้ชีวิตของสัตว์เป็นอิสระแม้แต่วินาทีหนึ่งเลย เรามีความรู้สึกอย่างไรกับชีวิตสิ้นไป สิ้นไป หมดไป หมดไป ไม่ได้เพิ่มมาเลย?

ความเพียรของเราที่จะพยายามให้ได้ตามเวล่ำเวลาที่ผ่านมานั้น เป็นเรื่องของเราจะค้นคิด พินิจพิจารณา ภายในตัวเองให้เป็นที่แน่ใจเจ้าของ แต่บัดนี้เป็นต้นไป ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าใครจะมาให้ความยืนยันแน่นอน ท่านว่า “สันทิฏฐิโก” นั่นคือ พระโอวาทสำคัญ ที่พระพุทธเจ้าประกาศความจริงเข้าสู่จิตใจเรา เมื่อปฏิบัติถึงเหตุที่ควรจะรู้ถึงผลที่ควรจะได้รับ จะได้รับจะได้รู้ ประจักษ์ใจตัวเองทุกรายไป จนกระทั่งปล่อยวางได้โดยสิ้นเชิง

คำว่า “ปล่อยวางได้” คือ ไม่หวังพึ่งใคร และอะไรทั้งนั้น แม้พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ก็ไม่หวังพึ่งพระพุทธเจ้าแบบยึดถือดังแต่ก่อน ทั้งนี้จะเป็นการประมาทพระคุณของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ที่เกิดความรู้ความเห็นเช่นนี้ในทางภาคปฏิบัติ เราแน่ใจว่าไม่ประมาท ทั้งแน่ใจในตนเองว่า ได้ถึงขั้นปล่อยวางโดยสิ้นเชิงแล้ว พระองค์ก็ทรงหมดภาระในการรับผิดชอบเราด้วยเช่นเดียวกัน เราเองก็หายยึดพระองค์ พระองค์เองก็ทรงหายห่วงในการอบรมสั่งสอนอรรถธรรมทั้งหลาย เช่น พระนันทะ เป็นต้น ที่เป็นพุทธอนุชาของพระองค์

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงประกันพระนันทะ ตอนออกบวชทีแรก ทรงแนะนำสั่งสอนจนพระนันทะ ได้สำเร็จอรหัตผล เป็นพระอริยบุคคลขั้นวิเศษสุดยอดแล้วได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ข้าพระองค์หายสงสัยแล้วในการที่พระองค์รับประกัน หรือรับรองข้าพระองค์" พระพุทธเจ้าตรัสว่า "แม้ตถาคตก็หมดกังวลกับเธอเช่นเดียวกัน เป็นการหมดภาระในการรับรองเธอ เช่นเดียวกับเธอรับรองตนเองได้แล้วนั่นแล"

นี่เมื่อถึงขั้นนี้ คือ ขั้นที่พึ่งตนเองได้เต็มที่แล้ว แม้พระพุทธเจ้า ผู้เคยเป็นที่พึ่งของเรามาประทับอยู่ตรงหน้า เราก็ไม่มีความรู้สึกว่าหวังพึ่งพระพุทธเจ้าดังแต่ก่อนแล้ว เพราะความพึ่งเรา ความแน่ใจของเรา ตามหลักธรรมที่ท่านทรงสอนไว้ เพื่อความพึ่งตัวเองประจักษ์ใจเราแล้ว จึงไม่เป็นความผิดว่าประมาทพระคุณของพระพุทธเจ้าแต่อย่างใด

เมื่อถึงขั้นพึ่งตนเองได้แล้ว ต้องเป็นอย่างนั้น แน่นอนอย่างนั้น ไม่มีอะไรจะแน่ยิ่งกว่าจิตรู้ตัวเอง แน่ต่อตัวเอง จริงก็ไม่มีอะไรจริงยิ่งกว่าจิต เวลาปลอมไม่มีอะไรปลอมยิ่งกว่าจิต เช่นในขณะที่กิเลสครอบคลุมอยู่ มันปลอมไปหมด ดังที่กล่าวทีแรกนั้นเอง ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ตลอดถึงทางใจ อารมณ์ที่ออกจากใจไปทางหู ทางตา กระทบรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ล้วนแต่เรื่องปลอมทั้งนั้น เพราะจิตพาให้ปลอม

เมื่อสติปัญญาศรัทธาความเพียรได้บากบั่น หันหน้าเข้าโดยลำดับ ๆ ความจริงก็ค่อยเด่นขึ้นมา เด่นขึ้นมา คำว่า "สัจธรรม" เป็นของจริง ดังที่ท่านสอนไว้ในตำรับตำรานั้น แต่ก่อนใจเราไม่เห็นเป็นของจริง เพราะกิเลสฉุดลากไป ไม่พาให้จริง ครั้นแล้วก็จริงขึ้นมาด้วยอำนาจแห่ง "วิริยธรรมเป็นต้น" พาให้จริง สติปัญญาธรรมเป็นต้นพาให้จริง ถ้านำมาใช้ให้ถูกตามหลักศาสนธรรม ย่อมจริงได้ทุกอย่าง ขณะมีกิเลสที่พาให้ปลอม ย่อมปลอมได้ทุกอย่าง เพราะกิเลสเป็นของปลอมอยู่แล้ว ปลอมแฝงความจริงแห่งธรรม และปลอมจากสารคุณ จึงเป็นเรื่องปลอมไปหมด

เมื่อได้ชำระ สะสาง เต็มสติกำลังความสามารถ ความจอมปลอมนั้นก็หมดไป หมดไป ปรากฏแต่ความจริงขึ้นมา ทุกข์ก็เป็นความจริง รู้กันอยู่ชัด ๆ ว่า ทุกข์ในส่วนไหน ร่างกายนี้ส่วนไหนแสดงอาการเจ็บปวดแสบร้อน ก็รู้กันว่ามันเป็นทุกข์ในส่วนนั้น ๆ ไม่ได้ถือมั่นในความทุกข์นั้น รู้ตามเป็นจริงที่มันเป็นทุกข์ ทุกข์ในอาการใดก็รู้ชัด ๆ ว่านี่คือทุกขเวทนาปรากฏอยู่ในอาการนั้น สุขเกิดขึ้นในส่วนร่างกายก็ทราบชัดว่า มันเป็นสุขตามสภาพของมันเฉย ๆ ก็ทราบว่าเฉย ๆ นี่คือส่วนหนึ่งของเวทนา

เอ้า! จิตมีความทุกข์เพราะเรื่องอะไร แยกแยะให้เห็นชัดตามความจริงของมัน มันทุกข์เพราะเรื่องอะไร อารมณ์อะไรเป็นเหตุให้ใจเกิดความทุกข์ ทุกข์ทางจิตก็ต้องมีสาเหตุเช่นเดียวกันกับทุกข์ทางกาย

ในธาตุขันธ์ต้องมีสาเหตุอันหนึ่งขึ้นมา ให้เกิดความไม่สบาย เช่น เจ็บท้อง ปวดหัว นี่ถ้าว่าเป็นสมุทัยก็เป็น "สมุทัย" ของกายได้ มีอาหารแสลงต่อธาตุขันธ์เป็นต้น เป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ทางกาย

ส่วนสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ทางจิตใจนั้น คือ กิเลสทุกประเภท การพิจารณาต้องแยกแยะกันออกให้เห็นชัดเจน เวทนาทางจิตก็เป็นเวทนาอันหนึ่ง เช่นเดียวกับทางกายเป็น "สัจธรรมของจริงอันหนึ่ง" เช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาจนรู้ตามความเป็นจริงแล้วจะหลงมันได้อย่างไร เมื่อสาเหตุให้เกิดทุกข์มันมีอยู่ภายในจิต มันจึงเกิดทุกข์ สาเหตุนั้นก็ทราบว่าเป็นกิเลสเป็นข้าศึกต่อจิตใจอยู่แล้ว ทุกข์ก็ทราบว่าเป็นผลของกิเลส ซึ่งเป็นข้าศึกเช่นเดียวกันกับเรื่องของกิเลส เป็นสิ่งที่จะต้องแยกแยะให้รู้ ให้เข้าใจจนหายสงสัย เห็นสิ่งใดให้รู้ว่ามันเป็นพิษเป็นภัย หรือเป็นข้าศึกต่อตัวเอง จะไปสำคัญมั่นหมายไปยึดเหนี่ยวเกี่ยวเกาะสิ่งนั้นมาเป็นตน เป็นของตนได้ยังไง! เพราะเป็นเช่นเดียวกับไปยึดไฟมาเผาตนนั้นแล

ปัญญาจงพิจารณาแยกแยะกันอย่างนี้ กระทั่งจิตเป็นจิตล้วนๆ อะไรก็จริงหมด ทุกข์ที่เคยปลอมตั้งแต่ไหนแต่ไรมา ถ้านับชาติปัจจุบันมันก็ปลอมมาตั้งแต่วันเกิดอยู่แล้ว แต่ก็จริงขึ้นมาตามอำนาจสติปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง "สมุทัย" ก็จริง "มรรค" ก็จริง "นิโรธ" ก็จริง

เมื่อจิตจริงเสียดวงเดียวเท่านั้น อะไรๆ ก็จริงไปตามๆ กัน จิตปลอมเสียดวงเดียวเท่านั้น อะไรๆ ก็ปลอมหมด เพราะอะไรถึงเป็นอย่างนั้น เพราะ "จิต" เป็นเรื่องใหญ่โตมากในโลกธาตุ จิตแต่ละดวง ละดวง ของบุคคลแต่ละคน เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด

โลก เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายอย่างทุกวันนี้เป็นเพราะเหตุใด? สาเหตุก็มีอยู่ที่ใจของโลกแต่ละโลก แต่ละคนที่เห็นผิดเป็นชอบนั่นเองมันถึงได้ร้อน ใจหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ แต่เต็มไปด้วย "ความโลภ" ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา จนมองหาดวงใจแท้ไม่เจอ ยิ่งมีอำนาจเข้าส่งเสริมด้วยแล้ว อันนี้ก็ยิ่งกำเริบเสิบสานไปกันใหญ่ เพราะเป็นเครื่องสนับสนุน

โลกก็นับวันจะยิ่งร้อน ถ้าเป็นเรื่องของกิเลส มันร้อนมาก มันออกมาจากใจนั้นแล ถ้าใจมีความเห็นถูกต้อง และประพฤติตนตามเหตุตามผล โลกย่อมจะมีความสงบสุขได้ อะไร ๆ ก็อยู่กับใจที่มีเหตุมีผลเป็นสำคัญกว่าอื่น

ทีนี้ย่นเข้ามาหาตัวเราเอง ทำไมจิตใจจึงรุ่มร้อนระส่ำระสายวุ่นวาย ก็เพราะกิเลสมันแสดงตัว มันมีลวดลายต่าง ๆ ผลของมันก็คือ ความทุกข์เผาลนจิตใจให้เกิดความทุกข์ร้อน มีสติปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องดับกิเลส ตัณหา อาสวะทั้งมวล มีความเพียรหนุนหลังกันเข้าไป แก้กันเข้าไป จนเห็นความจริงที่มีอยู่ภายในใจของตน ซึ่งเป็นความจริงล้วน ๆ อยู่แล้ว เป็นแต่กิเลสซึ่งเป็นของปลอมนั้นเข้าหุ้มห่อเท่านั้นเอง จึงไม่สามารถรู้ความจริงได้อย่างเต็มใจ

นี่เป็นสาระของเราที่จะสั่งสมคุณงามความดี ส่งเสริมสติปัญญาให้มีกำลัง เพื่อปลดเปลื้องตน ถอดถอนตนจากหล่มลึก คือกิเลสอาสวะทั้งหลาย นับตั้งแต่ธาตุแต่ขันธ์เข้าไป มันเป็นหล่มลึกทั้งนั้น ถ้าไปติดมันมันเป็นฟืนเป็นไฟไปด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเราไม่ติดมันก็ไม่เป็น

ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพิจารณาแก้ไขตน จนเห็นความจริงเต็มสัดเต็มส่วนแห่ง "สัจธรรม" ท่านบอกไว้ คำว่า "ความบริสุทธิ์" และ "นิพพาน" นั้น จะมีอยู่กับจิตที่สิ้นกิเลสโดยไม่ต้องสงสัย!

จึงขอยุติเพียงเท่านี้ ฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อำนาจกิเลส อำนาจศาสนธรรม

เมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธศาสนา พ่อแม่พานับถือพุทธศาสนามาเสียจนเรียกได้ว่า "เกิดกับพุทธศาสนา" หากว่าเราอยู่ในเมืองไทยเป็นประจำไม่ได้ไปที่อื่น ๆ ซึ่งเขาไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ก็ไม่มีอะไรแปลกหู แปลกตา แต่ถ้าเราออกจากเมืองพุทธศาสนาไปที่อื่น ๆ เราจะรู้สึกแปลกหู แปลกตา และแปลกใจ เฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ไม่มีศาสนาเลย มันก็ไม่ผิดอะไรกับสัตว์

เราจะเห็นได้ว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่เชิดชีวิตให้มีคุณค่า ทั้งทางด้านจิตใจ และกิริยาความประพฤติมารยาทการแสดงออกต่าง ๆ เป็นสิ่งสวยงามอยู่มาก ยิ่งวัฒนธรรมไทยเรานี่ซึ่งเอามาจากพุทธศาสนา มารยาทของคนไทยจึงรู้สึกว่านิ่มนวลอ่อนโยนมาก เอาไปแข่งที่ไหนก็ไม่แพ้ใคร เป็นมารยาทที่นิ่มนวล อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ทั้งคุณวุฒิ และวัยวุฒิดีมาก ยากจะหาที่ไหนซึ่งไม่ใช่เมืองถือพุทธศาสนาจะเหมือนได้

ฉะนั้นการมีมารยาทอันสวยงามนี้ จึงยกให้เมืองไทยเรา การรู้จักบุญจักคุณ การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ รู้สึกว่าเมืองไทยเราที่เป็นเมืองพุทธนี้เด่นมาก ตลอดขนบธรรมเนียมอันดีงาม ซึ่งออกมาจากพุทธศาสนานับว่าหาชมได้ยาก และแข่งเมืองใหญ่ ๆ เขาได้อย่างไม่สะทกสะท้านว่าจะแพ้ใคร

แต่ก่อนเด็กไทยก็เกิดกับวัด เติบโตกับวัดว่ายังงั้นเถอะ คือโตมากับวัด แม้เกิดในบ้านแต่มาโตกับวัด ก็เหมือนกับว่าเป็นลูกของพระนั่นเอง แม้เจ้านายที่เป็นใหญ่เป็นโตส่วนมากก็เป็นลูกพระมาก่อนแทบทั้งนั้น กิริยามารยาทที่ออกมาจากพระ เนื่องจากพ่อแม่ก็ลูกศิษย์พระ ลูกก็เป็นลูกพระ และต่างคนต่างเกี่ยวกับลูกพระหลานพระ เข้าไปคละเคล้ากัน ก็เป็นลูกชาวพุทธขึ้นมาอย่างดี ๆ หรือเป็นลูกของพุทธเราอย่างดี ๆ นี่เอง กิริยามารยาทที่แสดงออกจึงน่าดูน่าชม

ต่อมาคนค่อยเหินห่างจากวัดจากวาไปโดยลำดับ ๆ เพราะความจำเป็นบังคับ และหลาย ๆ อย่างบวกกันเข้า ที่จำต้องได้เหินห่างจากวัด จากพระ กิริยาอาการก็เปลี่ยนไปเปลี่ยนไป ยิ่งไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ที่นอกจากเมืองไทยไปแล้ว ก็ยิ่งทำให้แปลกหู แปลกตาไปเรื่อย ๆ และไปยึดเอามาคละเคล้ากันโดยไม่พิจารณาเลือกเฟ้นเสียก่อน บางอย่างก็มา

เป็นข้าศึกต่อศาสนา บางอย่างก็มาเป็นข้าศึกต่อตนเอง โดยเจ้าตัวเข้าใจว่าเป็นของดี แล้วก็ค่อย ๆ เป็นพิษเป็นภัยแก่ตัวและส่วนรวม ตลอดเป็นข้าศึกต่อบ้านเมืองของตนอย่างนั้นก็มี

ยิ่งทุกวันนี้ สิ่งดังกล่าวคละเคล้ากันไปหมด คำว่า "พุทธ" แทบจะไม่ปรากฏเสียแล้ว แม้แต่ภายในวัด ก็มีความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ และอื่น ๆ อีกมากมาย

จิตใจที่เปลี่ยนแปลงก็เพราะอำนาจของกิเลสที่เป็นเชื้อไฟอยู่ภายใน ทำให้มีความอยากรู้ อยากเห็น อยากเป็นต่าง ๆ ไม่มีกฎไม่มีเกณฑ์ ไม่มีประมาณ มีความหิวกระหายอยากรู้อยากเห็นอยากฟังอยู่ตลอดเวลา ยิ่งมีอะไรเข้ามาสัมผัสสัมพันธ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น กาย ใจ ก็ต้องหมุนไปตามสิ่งนั้น ๆ เพราะมีความต้องการอยู่แล้ว ก็ยิ่งติดยิ่งพันได้ง่าย ๆ และความซึมซาบกันอย่างรวดเร็ว และเสียหายไปได้อย่างง่ายดาย สาเหตุแห่งความเสียหายต่าง ๆ โลกกลับถือเป็นของดี และนิยมชมชอบกันเกือบทั่วหน้า ส่วนผลเสียที่เกิดจากสาเหตุเหล่านั้น โลกจะถือว่าเป็นรายได้ หรือจะถือว่าเป็นอย่างไร เพราะเห็นและรู้อยู่แก่ใจอย่างเปิดเผย

เพราะถ้าสิ่งนั้น ๆ ซึมซาบเข้าถึงใจ การแสดงออกก็ต้องเป็นไปตามสิ่งที่ตนชอบใจ ซึ่งทำให้เผลอตัว ลืมตัวไปเรื่อย ๆ ผลสุดท้ายก็มาตำหนิบ้านเมืองของตนว่า "ครึ! ล้าสมัยอะไร ๆ ไม่ทันเขา!" และ ตำหนิศาสนาว่า "ไม่เป็นประโยชน์ กดถ่วงความเจริญของคนและประเทศชาติบ้านเมือง" ไปเสีย เวลานี้มันชักเป็นไปขนาดนั้นแล้ว

อย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นของประเสริฐ และเป็นหลักบ้านหลักเมืองที่เคยถือกันมาแต่ดึกดำบรรพ์กาลไหน ๆ ก็เห็นว่าเป็นของไม่ดี กีดขวางความเจริญของบ้านเมือง และพยายามลบล้างทำลายด้วยอุบายต่าง ๆ ตามแต่จะทำได้ ซึ่งกำลังจะไปกันใหญ่ จึงไม่อาจทราบได้ว่า ความเจริญเพราะการทำลายหลักบ้านหลักเมืองนั้น จะเจริญกันแบบไหน ถ้าเป็น "แบบน้ำตาร่วง" ก็นับว่ากรรมของสัตว์ ช่วยไม่ได้

ความจริง แม้แต่ครั้งพุทธกาลก็มีพระมหากษัตริย์ มีศาสนาประจำโลกมาแต่กาลไหน ๆ กี่กัปนับไม่ถ้วน มีของเรา ของเขา สมกับหลักธรรมเป็นมาอย่างนั้น คือ มีชาติ มีศาสนา มีพระมหากษัตริย์

ทุกวันนี้กำลังพยายามทำลาย ลบล้างหลักจิตใจของประชาชนให้สูญไป เหลือไว้แต่ลัทธิเดียรัจฉาน ลัทธิยักษ์ เปรต ผี ไม่มียางอาย เพราะไม่มี "หิริโอตตัปปธรรม เมตตาธรรม" เพื่อเผาผลาญโลกให้ล่มจมฉิบหาย ฝ่ายทำลายถ้ามีจำนวนมาก ก็สามารถล้มล้างทำลายได้อย่างไม่มีปัญหา เพราะคติธรรมดาเป็นมาอย่างนั้น ศาสนาก็ไม่มี พระมหากษัตริย์ก็ไม่มี นับถือประชาชนเป็นสำคัญ และนับถือบูชาวัตถุเป็นพระเจ้า

คำว่า "ประชาชน" นั้น เขากับเราก็พอ ๆ กัน จะนับถือหรือเคารพนบน้อมเหมือนพระรัตนตรัยได้ลงคออย่างไรกัน! ประชาชนออกมาจากไหน ถ้าไม่ออกมาจากพ่อแม่ของมันที่เลี้ยงดูมันมาน่ะ! มันได้ความวิเศษวิโสมาจากไหน? แม้แต่ร่างกายชีวิตจิตใจมัน ก็พ่อกับแม่เป็นผู้ผลิต เป็นผู้ชุบเลี้ยง ถึงได้เป็นคนมา

การทำลายแดนเกิด ผู้เลี้ยงดูก็มีแต่ "ขุยไม้ไผ่" ที่ทำลายแม่ของตนในเวลาที่ออกขุยขึ้นมาเท่านั้น นอกนั้นไม่มีใครกล้าทำลาย "แดนเกิด และผู้เลี้ยงดู" ได้ลงคอ ถ้าไม่ใช่ยักษ์ไม่ใช่ผีน่ะ คนเราเมื่อเห็นพ่อแม่ไม่มีความสำคัญยิ่งกว่า "ประชาชน" แล้วประชาชนจะหาความสำคัญมาจากไหน! มันเกิดมาจากไหน "ประชาชน" น่ะ! มันเกิดมาจากพ่อแม่นั่นเอง ถ้าพ่อแม่ไม่มีความสำคัญ "ประชาชน" เหล่านั้นมันก็เป็นคนอกตัญญู" เป็นคนไม่มีความสำคัญอะไรเลย เลวยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก! เป็นคนประเภท "ขุยไม้ไผ่" เราดี ๆ นั่นเอง!

คนที่ว่า "ถือประชาชนเป็นสำคัญ" นั้นแล คือคนที่เป็นข้าศึกต่อประชาชน! จะเป็นใครที่เป็นข้าศึกต่อประชาชน ถ้าไม่ใช่คนที่เห็นว่า "ประชาชนเป็นสำคัญ?" ความรู้ ความคิดเห็น การแสดงออกผิดถูกของคน คนต้องรู้กัน ปิดไม่อยู่ มันย้อนกันเข้าตรงนี้ เพราะคนดูคนทำไมจะดูไม่ออก ดูสิ่งอื่น ๆ แม้จะละเอียดกว่าคนยังดูกันออก

ถ้าคนเห็น "ประชาชนเป็นสำคัญ ในทางที่ถูกแล้ว ก็ต้องเห็นครู เห็นอาจารย์ เห็นพ่อแม่เป็นสำคัญ" เพราะเป็นคนให้กำเนิด และคนให้ความรู้ต่าง ๆ แก่ประชาชนเหล่านั้นได้มีลมหายใจสืบเนื่องกันมาแต่วันเกิด และเห็นศาสนาเป็นเครื่องดัดแปลง กาย วาจา ใจให้เป็นคนดีว่าเป็นของสำคัญด้วย จึงชื่อว่า "มนุษย์ที่มีความรู้ และการดำเนินตามเยี่ยงอย่างของมนุษย์ทั้งหลาย" ไม่นำวิชาของสัตว์ ของยักษ์ มาใช้กดหัวมนุษย์ ผู้มีภูมิสูงกว่าสัตว์ อันเป็นความกดขี่บังคับกันด้วยความป่าเถื่อน เกินกว่าจะให้ใช้คำว่า "มนุษย์" กับโลกเขา!

เวลานี้ความรู้ ความเห็นอันเป็นฟืนเป็นไฟนี้กำลังแผ่อำนาจระบาดไปทั่วดินแดนสุดแสนมนุษยธรรมจะอยู่ด้วยความสงบสุขได้ เพราะความรู้ ความเห็นที่แหวกแนวจากวงมนุษย์ปกติทั้งหลาย จึงเห็นสิ่งชั่ว สิ่งผิด ว่าเป็นของดีของถูกไปโดยสิ้นเชิง ผลของมันที่แสดงออกมา ก็พอเห็นกันอยู่แล้ว ถ้าไม่ตาฝ้าฟางจนเลยบอดไป มันกำลังรุ่มร้อนไปหมดทุกหย่อมหญ้าอยู่แล้ว

ดูพวกอพยพมาจากเวียงจันทน์ เข้ามาประเทศไทยนี้ ก็พอทราบได้อย่างประจักษ์ วันหนึ่ง ๆ สักเท่าไรคน เท่าไรครอบครัว ถ้าสงบสุขตามคำเสกเป่าแล้วใครจะหนีมา! พวกนี้ก็เป็นประชาชนด้วยกันทั้งนั้น!

เมื่อช่วยประชาชน ดังที่ประกาศโฆษณาจริง ๆ ไม่โกหกหลอกลวงแล้ว ประชาชนโดดหนีมาทำไมกัน? ถ้าประชาชนไม่เดือดร้อนจนอยู่ไม่ได้ ราวกับจะตายทั้งเป็น เพราะทนความบีบบังคับไม่ไหว จะโดดหนีมาทำไมกัน? เพราะบ้านเมืองใคร ใครก็รักนี่ ถ้าช่วยประชาชนจริง ทำไมประชาชนจึงเป็นอย่างนี้? เพียงเท่านี้ก็พอ อกแตก แล้ว!

ลองพิจารณาดูซี เหตุกับผล มันเข้ากันได้ไหม? นี่มันเพื่อใคร? เท่านี้ก็พอทราบได้! ความจริงเต็มส่วนแล้ว อะไร ๆ ก็ตามที่จะเพื่อประชาชน เพื่อสัตว์โลก ยิ่งกว่าศาสนธรรมไม่มีแล้วในโลกนี้!

คำว่า “สัตว์โลก” ถ้าไม่ออกมาจาก “ประชาชน” จะออกมาจากอะไร? มันครอบไปหมด ไม่ว่าประชาชนที่เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ศาสนาก็ให้อภัย ให้มีความสุขเสมอภาค ในชีวิตความเป็นอยู่ของกันและกัน จะมีอันใดที่จะให้อภัยจนถึงสัตว์? แม้ตัวเล็ก ๆ หรืออยู่ในครรภ์! ยิ่งกว่าศาสนธรรม

โปรดเปรียบเทียบเอาระหว่างความรู้ของคนมีกิเลส กับคนไม่มีกิเลสชักนำ คนมีความรู้ความเห็นต่างกันขนาดไหน เมื่อศาสนาไม่มีความสำคัญแล้ว อะไรจะสำคัญในโลกนี้ เพราะศาสนาให้อภัยทั่วถึงกันหมด บรรดาสัตว์ที่มีชีวิต แม้อยู่ในท้องก็ไม่ให้ทำลาย คิดดูซี! ใครจะให้สิทธิเสมอภาค ให้ความสม่ำเสมอ เพราะเห็นความสำคัญของกันและกันยิ่งกว่าศาสนา เราจะเห็นอะไรสำคัญยิ่งกว่า “ศาสนธรรม” ไปอีก นอกจาก “กองเพลิง” เผาคนทั้งเป็นเท่านั้น

การประกาศว่า “ประชาชนมีความสำคัญ” แต่แล้วทำลายประชาชนอย่างโหดร้ายทารุณ จนประชาชนหลบหนี หาที่ซ่อนตัวไม่ได้ ถูกฆ่าพินาศอย่างไม่ไว้หน้าเลย โดยไม่มีความเมตตาปรานีอะไรทั้งสิ้น กดขี่บังคับประชาชนทุกด้านทุกทาง นั่นหรือคือการให้ความสำคัญแก่ประชาชน? นอกจากให้ความสำคัญในทางตายเท่านั้น ไม่มีทางอื่นที่จะพูดให้เหมาะสมกับความจริง ซึ่งออกมาจาก “เผด็จการอันทารุณ”

เรื่องของกิเลสมันเป็นอย่างนี้ ทางเดินของกิเลสมันเดินอย่างนี้ เดินข้ามหัวคนเหยียบหัวคนไปไม่เลือกหน้าอย่างนี้แล มันผิดกับเรื่องของธรรมอยู่มาก ใครจะเสกสรรปั้นยอว่าดีขนาดไหนก็เถอะ ขึ้นชื่อว่า “กิเลสที่ขึ้นอยู่บนหัวคนแล้ว” มันต้องเป็นอย่างนั้น ต้องเพื่อตัวเองโดยลำดับ ๆ มากกับน้อย ต้องเพื่อตัวเองก่อนอื่น คำว่า “เพื่อประชาชน” ก็คือ

เพื่อตัวเอง หาก "เพื่อประชาชน" ด้วยความบริสุทธิ์ใจตามเจตนาอย่างนั้นจริง จะกดขี่ประชาชน และลบล้างศาสนาได้อย่างไร เพราะ**ศาสนาคือหัวใจของประชาชน การลบล้างศาสนาก็เท่ากับ หรือทำลายหัวใจประชาชนนั่นเอง**!

ศาสนา เพื่อสัตว์โลกทุกถ้วนหน้า ไม่ว่าจะเป็น "ประชาชน" หรือใคร ๆ พ่อแม่ผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู ยิ่งถือเป็นสำคัญตามหลักธรรม ใครจะเป็นที่พึ่ง และเป็นหนึ่งยิ่งกว่าพ่อแม่เล่า ผู้ให้กำเนิดมาก็คือพ่อแม่ ผู้ให้ความเมตตาสงสาร เลี้ยงดู ทุกสิ่งทุกอย่างก็พ่อแม่เป็นที่หนึ่ง ที่หนึ่งทั้งนั้น ตลอดการอบรมสั่งสอน ตั้งแต่ยังไม่รู้เดียงสาภาวะก็อบรมสั่งสอนมารยาท คำพูดจาปราศรัยให้รู้จักสูง รู้จักต่ำ ควรหรือไม่ควร ตลอดความประพฤติหน้าที่การงาน สอนโดยการแสดงออกทางอาการต่าง ๆ เรื่อยมาโดยลำดับ จนลูก ๆ รู้ภาษา และมารยาท ตลอดการกระทำของมนุษย์ ใครจะมีเมตตากรุณาแก่ลูก ๆ ยิ่งกว่าพ่อกับแม่ไปได้

อะไรขัดกับหลักศาสนานั่นคือสิ่งทำลายจิตใจมนุษย์ และทำลายมนุษย์ให้กลายเป็นอื่น หลักศาสนาย้ำลงตรงนี้ **"มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห"** ให้อุปถัมภ์ปัฏฐาก บิดามารดา ผู้บังเกิดเกล้าของตน ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข อย่าให้ท่านได้รับการกระทบกระเทือนต่าง ๆ ที่จะเป็นการชอกช้ำกาย และจิตใจ และการสงเคราะห์ ภรรยาและบุตร แต่ละอย่างจัดเป็นมงคลอันสูงสุด

หลักใหญ่ก็มีอยู่อย่างนี้ ถ้าศาสนาไม่เป็นของสำคัญแล้ว ก็หมดความหมายกันสำหรับมนุษย์เรา กลัวจะไปเที่ยวแย่งเอาหางสัตว์มาใส่ละซี แม้สุนัขก็จะเดือดร้อนไปด้วยเพราะไปแย่งเอาหางเขา เขาก็หวงละซี ไปแย่งหางเขาก็กัดเอา แล้วไปหาว่าสุนัขกัดตัว แล้วก็ไปไล่กัดขาสุนัขเข้าอีกละซี นี่มันแย่เอามาก ๆ เลยเกิดเป็น "ศึก" กันไปจนถึงสุนัข ไม่เดือดร้อนแต่มนุษย์ สุนัขก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย หางของตัวไม่มี ก็จะไปแย่งเอาหางเขามานี่

การจะเป็นไปแบบเขาอย่างเต็มตัว ก็ยังเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่มีหาง เลยต้องไปคว้าเอาหางของเขามา เขาก็เสียดาย หึงหวงต้องกัดเอาบ้าง ถ้าไม่พอกัดได้เขาก็วิ่งหนี สุดท้ายก็โกรธหรือเคียดแค้นให้เขา และตามฆ่าสุนัขโดยไม่นึกกระดากอาย หนักเข้ามันจะเป็นไปตามแบบนั้น เพราะความร้ายกาจของมนุษย์ ทวีคูณ รุนแรงเข้าทุกที

พอมองเห็นได้ชัดเจน ระหว่างกิเลสกับธรรมมันเป็นคนละโลกอย่างนี้ ต่างกันราวฟ้ากับดินเอาเลย!

พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนด้วยความเมตตา ให้ความเสมอภาค ให้สิทธิ ตามสิทธิของตนที่มี เช่น มีสมบัติเงินทองข้าวของ มีอะไรก็ให้เป็นสิทธิ์ของผู้นั้น ไม่ล่วงล้ำไม่กดขี่

บังคับซึ่งกันและกัน แม้แต่สัตว์ก็ไม่ให้เบียดเบียน ไม่ให้ทำลาย ท่านเห็นความสำคัญของสัตว์ ทั้งวัตถุสิ่งของของกันและกัน ตลอดถึงความเกี่ยวเนื่องกัน อันใดที่เป็นความกระทบกระเทือนกัน พระองค์ทรงสั่งสอนให้ระมัดระวัง และรู้จักใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน ท่านสอนไปหมดทุกแง่ทุกมุม นี่พูดถึงเรื่องศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นของสำคัญมากสำหรับประชาชนชาวพุทธเรา

ทีนี้ย่นเข้ามาหาภายในจิตใจเรา ศาสนาอยู่ที่ไหน? อะไรเป็นเครื่องรับศาสนาไว้ทุกวันนี้ ใครจะเป็นผู้รู้เรื่องของศาสนา? ใครจะเป็นผู้ปฏิบัติตามศาสนา? ใครจะเป็นผู้ที่รับผล ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติศาสนา? สุดท้ายก็มาอยู่ที่ตัวเราเอง! แล้วศาสนาได้สอนคนให้ล่มจมฉิบหายอะไรบ้าง สอนให้ขัดต่อความสุขความเจริญของโลกอะไรบ้าง? ไม่มีนี่! ศาสนธรรมเป็นเครื่องค้ำชูโลก ไม่ให้อับปางลงในห้วงแห่งกิเลส คือ “กามโอฆะ ภวโอฆะ ทิฏฐิโอฆะ อวิชชาโอฆะ” อย่างจมมิด พอประทังชีวิตได้มานานเท่าไรแล้ว ยังไม่เห็นคุณค่าของศาสนาอยู่หรือ? ทั้งสอนให้บำรุงส่งเสริมและรักษาโดยถ่ายเดียว คือ รักษาตัวเรานั้นแล ผู้ที่รู้ศาสนา คือใจ

สรุปแล้วก็มีใจเท่านั้น ที่เป็นคู่ควรแก่ศาสนธรรม และเป็นผู้รับผลจากการรู้เห็นเพราะการปฏิบัติตามศาสนา

เมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธศาสนา พวกเราเป็นลูกผู้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า เราปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสั่งสอนก็ได้รับความร่มเย็น เห็นประจักษ์ ตามกำลังแห่งการปฏิบัติอยู่แล้ว

เฉพาะอย่างยิ่ง การอบรมทางด้านจิตใจ ใจนี่เป็นตัวแสนเง้าแสนงอน ปลิ้นปล้อนหลอกลวง เป็นตัวพิษ ตัวภัย เพราะมีกิเลสยุแหย่ก่อกวนทางภายในอยู่ตลอดเวลา ถ้าจะเทียบ “กิเลส” กับ “ลัทธิทุกวันนี้” มันเหมือนกัน มันยุแหย่ก่อกวนให้แตกแยก ให้ทำลายมุ่งร้ายต่อกัน ไม่หยุดยั้ง อย่างนี้แหละ อย่าหวังว่ามันจะพาโลกให้เจริญรุ่งเรืองและตายใจได้เหมือนธรรม อย่าพากันฝันดิบ ฝันสุก จนหมดตัว เพราะความยั่วยุของมันที่มีร้อนสันพันคม

กิเลสมันพาให้คนเราเป็นอย่างนั้น เราเอาเรื่องนั้นมายุ เอาเรื่องนี้มาแหย่ตัวเองได้มาจากทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางไหนก็ตาม มายุแหย่ก่อกวนใจจริงไม่จริงก็ตาม ขอให้ได้ยุได้แหย่ใจ ซึ่งมีนิสัยเหลาะแหละอยู่แล้วก็หลงตาม ให้มันต้มเอาตุ๋นเอาไม่มีคำว่า “เข็ดหลาบ”

หรือข้างเราก็เป็นคน “หูเบา” เชื่อเขาไปเรื่อย ๆ ได้รับความเดือดร้อนวุ่นวายเท่าไร ก็ไม่คำนึงถึงเหตุถึงผลให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อน พอได้เห็นโทษของการยุแหย่นั้นบ้าง แต่ไม่ยอมเห็นโทษ นอกจากเชื่อเอา เชื่อเอาถ่ายเดียว ขอให้ได้ตามเขาไป แม้จะทุกข์ร้อนขนาดไหน ก็ยอมรับทราบว่าร้อนเพราะเหตุใด อย่างมากก็บ่นเสียบ้าง หรือมากกว่านั้นก็ร้องไห้ร้องห่มบ้าง ทั้ง ๆ ที่ก็ไม่เกิดผลอะไร ถ้าไม่ค้นดูสาเหตุนั้น ๆ ให้รู้เรื่องรู้ราวก่อน ว่าสิ่งที่มันพาให้เดือดร้อนนั้นคืออะไร และอะไรเป็นเครื่องยุแหย่ก่อกวนให้วุ่นวายอยู่ในเวลานี้ นอกจาก “กิเลสตัวสำคัญ” ที่แทรกอยู่ภายในใจ และเป็นเจ้าอำนาจบังคับหัวใจให้คิดไปในแง่ต่าง ๆ เท่านั้น ไม่มีอะไร?

การปฏิบัติธรรมจึงเป็น “ยาสำคัญ” ที่ต้านทานกับพิษภัย ซึ่งเป็นโรคสำคัญอยู่ภายในใจ จนสามารถแก้ได้โดยลำดับ เมื่อสิ่งที่เป็นภัยค่อยจืดจางหายไป ก็ย่อมได้รับความสงบเย็นใจ นี่ก็เพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นเครื่องขับไล่ ขับไล่อะไร ขับไล่ตัวพิษตัวภัย ใจย่อมมีความสงบร่มเย็น เพราะพิษภัยเบาบาง

เฉพาะอย่างยิ่ง เราไม่เคยมีความสงบสุขทางใจเลย ตั้งแต่วันเกิดมา พูดตามความจริง คือใจไม่เคยปรากฏเป็นความสงบสุขให้เห็นเลย เพราะเราไม่ทราบวิธีการทำใจให้สงบได้ ตื่นขึ้นมาวันหนึ่ง คืนหนึ่ง มีแต่ความฟุ้งซ่านวุ่นวายประจำจิต จิตทั้งดวงเลยเป็นที่ก่อไฟ เป็นเตาไฟ เป็นเตารีดเตาไถตัวเอง เตารีดก็อยู่ที่นั่น เตาไถก็ที่นั่น เพราะไฟกิเลส ตัณหา อาสวะ มันเผาลนจิตใจอยู่ตลอดเวลา สถานที่นั้นเลยเป็นกองเพลิงไปทั้งกองไม่เคยเห็นเป็นความสงบสุขบ้างเลย ถ้าคิดดูให้ดีด้วยปัญญาแล้ว จะน่าสลดสังเวชตัวเราเอง

แต่เมื่อได้รับการฝึกฝนอบรม โดยมี “จิตตภาวนา” เป็นสำคัญ จึงค่อยปรากฏความสงบขึ้นมา พอได้ลืมตาอ้าปากบ้าง เพราะ “ไฟ” นั้น ค่อยสงบตัวลงไป ด้วยอำนาจแห่ง “ตปธรรม” เป็นเครื่องแผดเผาใจที่เคยเดือดร้อน ที่เคยวุ่นวาย ใจที่เคยเป็นเหมือน “กังหัน” ก็ค่อยหยุดความหมุนติ้ว ๆ นั้นลงได้ สงบนิ่งเหมือนไม่มีลมมาต้องมาสัมผัส

เมื่อใจมีความสงบ ผลก็ปรากฏเป็นความเย็นสบาย ทีนี้พอจะเป็นเครื่องเทียบกันได้กับความทุกข์ ซึ่งเกิดขึ้นจากความวุ่นวายที่เคยเป็นมา จากนั้นก็มีความพยายามแก้ไขระงับดับสิ่งเหล่านั้นด้วยวิธีการภาวนาโดยลำดับ ๆ จนจิตสงบได้ตามต้องการ

จิตที่สงบลงไปอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ย่อมเป็นจิตที่ละเอียดมาก และเป็นจิตที่มีความสุขมาก เป็นจิตที่ “อัศจรรย์ หาอะไรเทียบไม่ได้” ในขณะนั้น ทั้งนี้เพราะการภาวนาด้วยการบังคับจิตอันมี “สติ” เป็นเครื่องบังคับบัญชา ไม่ปล่อยให้จิตคิดไปในสิ่งที่ก่อกวนหรือเผาลนตนเอง

จิต เมื่อไม่มีภัยเข้ามากวน ก็หยั่งเข้าสู่ความสงบได้ และเย็นสบาย นี่เป็นขั้นที่เริ่มเห็นความสำคัญของใจขึ้นมาแล้ว ศรัทธาความเชื่อต่อผลที่ปรากฏนี้ ย่อมกลับกลายมาเป็น "อจลศรัทธา" ในทันทีทันใด แม้จะไม่ปรากฏผลอันสงบสุขดังที่เคยปรากฏมาแล้วทุกระยะที่ทำก็ตาม แต่ความหยั่งลงแห่งความเชื่อในผลที่เคยปรากฏแล้วนี้ ไม่มีวันถอนเลย นอกจากจะยิ่งพยายามให้มากขึ้นโดยลำดับ ๆ จนเห็นผลเช่นนี้ และยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่านี้เท่านั้น สุดท้ายก็ปรากฏผลขึ้นมาเรื่อย ๆ เพราะความเพียรพยายาม

เมื่อเป็นเช่นนั้น จิตที่เคยไปยึดถืออะไรด้วยความสำคัญมั่นหมาย แบบลูบ ๆ คลำ ๆ เพราะความไม่แน่ใจ เพราะความเสาะแสวง โดยความเซ่อซ่าล่ากิเลส ที่เคยเป็นมาแต่ก่อน ซึ่งใจยังไม่มีหลักมีเกณฑ์ ก็ค่อย ๆ ปล่อยวางเข้ามา เพราะใจมีหลักยึดอันดีแล้ว

ใจเรากับโลก ใจเรากับสิ่งต่าง ๆ ที่เคยคละเคล้ากันมา ก็เริ่มแยกตัวออกเป็นคนละสัดคนละส่วน ไปตามลำดับกำลังทางสติปัญญาที่ชำระได้ ไม่คละเคล้ากันไปเสียหมดจนกลายเป็นไฟทั้งกองภายในใจ เมื่อจิตมีความสงบเย็น อยู่ที่ไหนก็สบาย นั่งอยู่ก็เพลินไปด้วยความสงบร่มเย็นภายในจิตใจ เดินอยู่ก็มีความร่มเย็นและบันเทิงในธรรม ไม่มีความโศกเศร้าเหงาหงอยเข้ามาแทรก เหมือนความเพลิดเพลินอย่างอื่น ๆ นั่งอยู่ก็ภาวนารื่นเริงบันเทิงไปกับอรรถกับธรรม คือความสงบเย็นใจ พิจารณาอะไร ก็เป็นอรรถเป็นธรรม เห็นทั้งโทษ ในสิ่งที่ควรเห็นโทษ เห็นทั้งคุณ ในสิ่งที่ควรเห็นคุณ

ใจมีความสามารถเลือกเฟ้นด้วยอำนาจของสติปัญญา เพราะความสงบเย็นใจนั้นเป็นฐานสำคัญอันหนึ่ง ทั้งเป็นพยานให้เห็นชัดว่า "จิตเป็นของสำคัญมาก" จำต้องพยายามปัดเป่า พยายามแก้ไข พยายามแยกแยะให้จิตออกจากสิ่งแวดล้อมทั้งหลายนั้น ๆ ด้วยสติปัญญาตามลำดับขั้น จนรู้เรื่องของตัว และรู้สิ่งที่มาเกี่ยวข้องมากน้อย ไม่เผลอตัวมั่วสุมกับอารมณ์ต่าง ๆ

ใจยิ่งมีความสง่าผ่าเผย เวลากำหนดเข้าภายในใจมีความสว่างไสว แพรวพราวราวกับเพชรน้ำหนึ่งที่โลกนิยมกัน จะว่าเบา ก็เบาเสียจนเหมือนร่างกายไม่มี ความจริงก็คือจิตนี่แหละเป็นผู้ทำให้เบา ไม่หนักอึ้งเหมือนแบกภูเขาดังที่เคยเป็นมา อยู่ที่ไหนก็รื่นเริงบันเทิง วันคืน ปีเดือน ผ่านไป ก็ไม่ค่อยได้สนใจ ว่ามันผ่านไปเมื่อใด มืดแจ้งอะไรไม่สนใจ สนใจแต่หน้าที่ของตัวที่จะพิจารณา ส่งเสริมในสิ่งที่ควรส่งเสริมให้เจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น และแก้ไขดัดแปลง สิ่งไม่ดีที่จะทำให้อับเฉาเขลาปัญญา ทำการแก้ไขไปโดยลำดับ ๆ ไม่หยุดยั้งอ่อนแอ จิตก็ยิ่งมีความสง่าผ่าเผย องอาจกล้าหาญขึ้นไปตามความเพียร ความพยายามส่งเสริม

อยู่ที่ไหนก็เหมือนอยู่ที่สูง นั่งอยู่ใต้ร่มไม้ก็สูง จิตสง่าผ่าเผยราวอยู่ "อวกาศ" เพราะจิตสูงส่ง จิตแปลกประหลาด จิตอัศจรรย์ ไม่มีอะไรจะเด่นยิ่งกว่าจิตที่มีธรรมอยู่กับตัว เพราะการประกอบความเพียร เป็นเครื่องสนับสนุนและส่งเสริม

อยู่ที่ไหนก็สง่าผ่าเผยภายในตัวจิตเอง โดยไม่ต้องหาอะไรมาประดับประดาตกแต่ง เมื่อจิตมีธรรมประดับแล้วก็สวยงามไปเอง ผลเห็นประจักษ์ภายในจิตอยู่ตลอดเวลาในอิริยาบถต่าง ๆ

สติปัญญานั้นพิจารณาอยู่โดยลำดับ ในสิ่งต่าง ๆ ที่มาสัมผัสสัมพันธ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย แก้ไขถอดถอนออกเป็นชิ้นเป็นอัน และเข้าใจไปโดยลำดับ กิเลสขาดไปเป็นวรรคเป็นตอน ตามประโยคแห่งความเพียร

สุดท้ายก็สามารถแยก รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ออกไปจากใจได้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็แยกออกจากใจได้ด้วยปัญญา จิต กับ กิเลส ที่เคยฝังจมกันอยู่ ก็แยกกันออกได้ และสิ้นไปโดยลำดับ ๆ

จนไม่มีอะไรเหลือ! คือ ไม่มีอะไรเหลือจะให้แยก เมื่อไม่มีอะไรเหลือที่จะแยกแล้ว ก็เป็น "ยอดแห่งจิต ยอดแห่งธรรม" แสนสบาย!

นี่ ศาสนธรรม เป็นอย่างไรบ้าง เราพิจารณาดูด้วยตนเองซิ จะแย้งพระพุทธเจ้าได้ที่ไหนล่ะ เพราะศาสนธรรมเป็นเข็มทิศทางเดินให้ก้าวเข้าสู่ "ธรรมประทีป" คือความสว่างไสวอันบริสุทธิ์ผุดผ่องภายในจิตใจโดยแท้ ซึ่งแต่ก่อนใจเราเคยถูกกิเลสประเภทต่าง ๆ ปิดบังไปด้วย มูลสดมูลแห้งของมันเต็มไปหมด กิเลสเก่า กิเลสใหม่ ทับถมใจนั่นแหละ เรียก "มูลสดมูลแห้ง" เรื่องเก่า เรื่องใหม่ ซึ่งเป็นกิเลสด้วยกัน ทับถมเสียจนมองหาใจไม่เห็น กลายเป็นใจไม่มีคุณค่า เห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่หาสาระมิได้ว่ามีคุณค่าไปเสียหมด พากันหลงโลกหลงสงสาร หลงจนเป็นบ้าสด ๆ ร้อน ๆ ซึ่งมีเต็มแผ่นดิน

เราจะไปว่าอะไร เฉพาะในโรงพยาบาล "สมเด็จเจ้าพระยา" เท่านั้น ความจริงมันเป็นบ้ากันอยู่ทุกแห่งทุกหน โลกมันร้อนก็เพราะเรื่องบ้า หู ตา จิตใจ เป็นไฟ เท่านั้นเอง มันไม่ยอมเดินไปตามสายทางที่ควรเดิน สมกับคำว่า "มนุษย์ฉลาด" แต่มันกลับเดินไปด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาอาสวะ อวิชชาที่พาให้มืดมิดปิดตาไม่รู้เหตุรู้ผล เอาแต่อำนาจวาสนาของตนที่ว่าดี ว่าเก่งกล้าสามารถเข้าไปกดขี่บังคับโลกให้ร้อนไปตาม ๆ กัน แม้คนที่ไม่รู้ภาสีภาษากับเขาก็พลอยร้อนไปด้วย เพราะความร้อนของใจ ของคนนั้น ๆ เพราะความมืดของใจของคนนั้น ๆ ที่เข้าใจว่าตนเฉลียวฉลาด มีอำนาจมาก มันเลยทำให้โลกร้อนไปหมด จนจะหาที่ให้คนฉลาดอยู่ไม่ได้

ความรู้ ความเห็น ที่เต็มไปด้วยอำนาจของกิเลส กับความรู้ความเห็นที่เต็มไปด้วยธรรมนั้น ผิดกันมาก แม้อยู่ในจิตดวงเดียวกัน ระยะที่มันเป็นบ้าไปสด ๆ ร้อน ๆ กับเวลาที่มันดีนี้ ดูแล้วก็น่าขยะแขยงตัวเอง! น่าอับอายตัวเอง!

นี่เราพูดเรื่อง "บ้า" กัน อย่าเข้าใจว่ามีแต่ตามถนนหนทาง เดินงก ๆ งัน ๆ อยู่ตามถนนหนทาง และอยู่ตามโรงพยาบาล "สมเด็จเจ้าพระยา" เป็นต้น เท่านั้น มันมีอยู่ทุกแห่งทุกหนนั่นแล บ้าชนิดนี้เป็นบ้าที่ก่อกวนได้มาก และทำความเดือดร้อนให้โลกได้อย่างมากมายจนไม่มีประมาณ บ้าที่ไม่ยอมเข้าไปนอนอยู่ในเตียง บ้าเพ่นพ่าน บ้าอำนาจวาสนา บ้าความรู้วิชา บ้าไม่มองดูเหตุดูผล บ้าความอยากไม่มีวันอิ่มพอ บ้าอยากเป็นใหญ่เป็นโต บ้าอยากครองโลกครองสงสาร ทั้ง ๆ ที่ "ป่าช้า" ติดกับตัว ก็ไม่มองดู บ้าลืมตายนี่ซิ ทำให้โลกร้อนไปทุกหย่อมหญ้า!

ถ้าได้พิจารณาความตาย เสียวันหนึ่ง ๆ สักสองหนเท่านั้น ก็พอจะมี "เบรก" ห้ามล้อบ้าได้บ้าง โลกก็จะได้เย็น ตัวเองก็จะได้เย็นบ้าง

นี่ พวกเรา ผู้ประพฤติ ปฏิบัติธรรม จึงควรให้มีทั้งคันเร่ง คือ เร่งความพากเพียรเพื่อสั่งสมคุณงามความดีให้มาก และดำเนินไปตามเข็มทิศทางเดินแห่งธรรมที่ท่านสั่งสอนไว้ มีทั้ง "เบรก" ความยับยั้งในสิ่งที่เห็นว่าไม่ดี ถือพวงมาลัย ดำเนินไปด้วยความปลอดภัย ความสุข ก็อยู่กับความปลอดภัยนั้นแล ไม่ใช่ความสุขอยู่กับภัย ความปลอดภัยไร้ทุกข์นั้นเป็นความสุข ใครเป็นผู้รับความทุกข์ต่าง ๆ นอกจากใจเป็นตัวสำคัญคอยรับเท่านั้น ไม่มีสิ่งใดมาคอยรับ ใจรู้ทุกข์ และแก้ทุกข์ให้หมดสิ้นไปจากใจ ทั้งสาเหตุที่ให้เกิดทุกข์ แก้ออกให้หมด เหลือแต่ธรรมล้วน ๆ ภายในใจ

นั้นแล ท่านว่า "โลกเย็น" โลกเย็น เย็นตรงนั้น เย็นที่บุคคล คือ ใจสงบสุขไปไหนก็สบาย หายยุ่ง ตายก็ไม่ต้องมีห่วง มีอาลัยกับซากศพ ว่าจะต้องเก็บ จะต้องเผาจะเก็บไว้กี่วัน กี่คืน กี่เดือน กี่ปี ตายแล้วใครจะมาทำศพ ประดับตกแต่งดี ๆ ให้ เหล่านี้ไม่ห่วงใย จะทำให้มันดีเพื่ออะไร ก็คนตายไปแล้วนี่ ทำให้ดีขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี่ซิ มันไม่ดีตรงไหน รีบแก้ไข จนมันดี อันนี้ดีแล้ว จะสำคัญอะไรกับร่างกาย กายเป็นของทิ้งแล้วมันถึงได้ตาย มันรับภาระไม่ไหวแล้ว ถึงได้ทิ้ง สลัดทิ้งกันลงไป แล้วยังไปห่วงใยอะไรกับกระดูก ซากผีตายแล้วนั้น ยังไม่เห็นโทษของมันหรือ ถึงขนาดเน่าเฟะไปแล้วยังไม่เห็นโทษของมันหรือ มันจนถึงที่สุดแล้ว ตายจนเน่าเฟะแล้ว ยังไปหึงไปหวงอะไรมันอยู่อีก!

ห่วงแต่จิตนี่ซิ ที่จะไปหาก่อภพ ก่อชาติ ไปหาจับจองป่าช้า ห่วงตรงนี้ซิ! สร้าง "กุสลา ธัมมา" ลงตรงนี้ ให้มีความเฉลียวฉลาด ทันกับกลมารยาของกิเลสอาสวะ ให้เห็นเหตุ

เห็นผล ดี ชั่ว กับตัวไปโดยลำดับ นั่นแหละ ชื่อว่า “ผู้สร้างตนโดยสมบูรณ์” หรือสร้างตนโดยถูกต้อง จนถึงขั้นสมบูรณ์เต็มที่ไม่มีทางต้องติ ตายแล้วหมดความหมาย อย่าไปยุ่ง ไปกังวล

ประพฤติตนสมกับว่า เรานี้เป็นชาวพุทธ พุทธคืออะไร “พุทธะ” ก็แปลว่า รู้ พระพุทธเจ้าก็หมายถึง ผู้รู้ ทีแรกก็รู้ธรรมดาเหมือนสามัญชน ต่อไปก็รู้ทุกสิ่งทุกอย่างรู้รอบขอบชิด จนกระทั่งถึงขั้นบริสุทธิ์ นี่แหละศาสนาพุทธ

เราก็ถือศาสนาพุทธ “พุทธะ” คืออะไร ก็คือใจ ให้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้องภายในจิต พยายามแก้ไขโดยลำดับ เรื่องความเป็น ความตาย อย่าเอามายุ่งกวนใจ อย่าเอามาเป็นอุปสรรค พิจารณาให้รอบไปหมด เป็นกับตาย มันก็อันเดียวกันนั่นแหละ ก็ธาตุอันเดียวกัน จะไปตื่นมันอะไร เรื่องเกิด เรื่องตาย ตื่นมันอะไร รู้ความจริงแล้วไม่ตื่น ทั้งเกิดทั้งตาย ทั้งเป็นอยู่ รู้ตามความจริงแล้ว จิตก็เป็นความจริง จิตไม่ตื่นเต้น จิตเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง จิตพอตัว ถึงเมืองพอแล้วก็สบาย หายยุแหย่ก่อกวนกันต่อไป

เอาละ เอวังฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ศาสนาเท่านั้น ชำระใจสกปรกให้สะอาดได้

ศาสนธรรมเปรียบเหมือนกับน้ำที่สะอาดสำหรับชำระล้างสิ่งสกปรก ซึ่งมีอยู่ภายในกาย วาจา ใจ ของมนุษย์เรา ใจที่พร้อมด้วยการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่ภายในตัว ชื่อว่า "ใจที่สกปรก" จึงต้องชำระล้างด้วยศาสนธรรม ซึ่งเป็นของคู่ควรกัน

การสร้างคุณงามความดีทั้งหลาย เปรียบเหมือนกับการชะล้างตนให้สะอาด การฝึกหัดสติปัญญา เครื่องแก้ใจ ก็ชื่อว่าการชะล้างตน คือใจให้สะอาด เพราะคำว่า "ศาสนธรรม" ต้องรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วย เพื่อชะล้างใจให้สะอาด ด้วยกรรมวิธีหลายอย่าง

ผ้าที่ไม่สะอาดก็ไม่น่านุ่งน่าห่ม อะไร ๆ ก็ตามที่ไม่สะอาดก็ไม่น่าดู ถ้วยชามเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่ไม่สะอาดก็ไม่น่าใช้ จึงต้องชำระล้างให้สะอาด ก่อนที่จะนำมานุ่งห่มใช้สอย

จิตใจเป็นของสกปรกไม่สะอาดมาดั้งเดิม นั่นเป็นพื้นฐานแห่งความไม่สะอาดที่มีมากับจิต เมื่อถึงกาลเวลาที่ควรทราบดี ทราบชั่วบ้าง ดังที่เราทราบอยู่เวลานี้ จึงต้องพยายามชะล้างสิ่งสกปรกภายในกาย วาจา ใจของตน ให้สะอาดไปโดยลำดับ ความไม่สะอาดนี้ พาให้เกิดความทุกข์ ความลำบาก ในภพน้อย ภพใหญ่ ขึ้นอยู่กับความไม่สะอาดนี้เป็นมูลฐานของใจ การชำระได้มากน้อยก็ชื่อว่าตัดความทุกข์ หรือย่นทางแห่ง "วัฏทุกข์" ให้สั้นเข้ามาเป็นลำดับ

คำว่า "เกิด แก่ เจ็บ ตาย" ก็คือ สายธารแห่งความทุกข์ ความลำบาก น้อยใหญ่ทั้งหลายนั่นเอง ถ้าเราสามารถเก็บกวาดเอาภพชาติของเรา ที่เคยเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาในวัฏฏะนี้ แม้เพียงคนเดียวเท่านั้นมารวมกันเข้า หรือมารวมเป็นกองไว้ให้เราเป็นคนดูกองภพกองชาติของตน จะไม่มีอะไรที่น่ากลัวยิ่งกว่าดูภพชาติ หรือดูซากของตัวเองที่เคยเกิด แก่ เจ็บ ตาย มากี่กัป กี่กัลป์ นับไม่ถ้วน ซึ่งรวมมาอยู่ในกองเดียวกันนั่นเลย สิ่งน่ากลัวของปราชญ์ท่าน คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในภพน้อย ภพใหญ่ ซากใหม่ ซากเก่า ของคน ๆ เดียว ถ้ายิ่งหลายซาก หลายคนมารวมกันเข้า จะเป็นอย่างไรบ้าง คิดดูเอาเอง

ในกองภพชาตินั้น ไม่ใช่จะมีเพียงซากมนุษย์ที่เราเคยเกิดเป็นมนุษย์มาแล้วตายนั้นเลย จะมีซากอะไรต่ออะไรบ้างเต็มไปหมด ที่ไม่เคยเห็นเลย ก็จะได้เห็นในกองซากแห่งภพชาติของตนที่นำมากองไว้นั้น ซึ่งเป็นของบุคคลผู้เดียวเท่านั้น น่ากลัวว่าโลกมนุษย์เรานี้แผ่นดินใหญ่นี่จะไม่มีที่กองที่เก็บเสียด้วยซ้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่น่ากลัวอย่างไรเล่า สิ่งที่

เห็นว่าเป็นพิษ เป็นภัย ไม่เห็นมากมายอะไร เรายังกลัวมัน แม้แต่ผีเกิดมายังไม่เคยเห็นตัว ผีก็ยังกลัวกัน ยิ่งเห็นตัวพิษภัยซึ่งเป็นเรื่องของเราเอง เป็นตัวเราเองมากองไว้ให้เราเห็น ทำไมเราจะไม่กลัว เพราะเป็นสิ่งที่น่ากลัวอย่างยิ่ง ถ้าว่าซากผี เราก็เป็นผีให้เห็นชัดๆ อยู่แล้ว ไม่ทราบว่าเป็นซากผี ที่ออกไปจากเรา ไปเห็นเช่นนั้นน่ะ เป็นซากผีชนิดใดบ้าง เต็มไปหมด! สิ่งเหล่านี้นักปราชญ์ผู้ฉลาดท่านกลัวกัน แต่สัตว์และพวกเรากลับไม่สะดุดใจและกลัวกัน จึงโดนเอา โดนเอา แต่สิ่งที่ไม่กลัวนั้นแล ประจำภพชาติเรื่อยมา!

แม้เราเกิดมาในโลกนี้เป็นเวลานานก็ตาม เรายังไม่เคยเห็นเลย ซากชนิดนั้นๆ ที่ตนเคยเกิดเคยเป็นมาแล้ว และมารวมตัวให้เห็นอยู่เฉพาะหน้า ในกองซากอันเดียวกันกองใหญ่โตขนาดไหนด้วย และเป็นกองซากผีของสัตว์ชนิดใดด้วย ที่กองคละเคล้าอยู่ด้วยกันนั้น มันจะไม่น่ากลัวอย่างไรเล่า! แทบสลบไสลไปเป็นไร! เพราะไม่มีอะไรที่จะน่ากลัวยิ่งกว่ากองภพกองชาติของเรา "และซากผีของเรา!" เราไปกลัวกันแต่ผีภายนอก ไอ้ซากผีที่เป็นเรื่องของตัวเอง ซึ่งออกแสดงตัวในภพในชาตินั้น ๆ แล้วรวมตัวเข้ามากองให้เราเห็น เราไม่ค่อยประมวลมา พอให้กลัวกันสักชั่วขณะจิตบ้าง พอให้ความลืมตัวเบาบางลง คุณธรรมจะพอมีทางลอดเข้าสู่จิตใจบ้าง เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้วจะไม่มีความกลัวใดในโลก ที่จะกลัวมากยิ่งไปกว่าความกลัวซากของเจ้าของที่เกิดตาย เกลื่อนอยู่จนสุดสายตาที่ตนมองดูได้

พระพุทธเจ้าผู้ทรงสั่งสอน ท่านทรงรู้ทรงเห็นถึงขนาดนั้นแล้ว จึงทรงนำเรื่องเหล่านั้นมาสอนพวกเราให้เห็นภัย ให้เห็นเรื่องของตัวเอง ว่าทุกข์ยากลำบากอย่างใดในภพชาติหนึ่งๆ หากเกิดเป็นมนุษย์นี้ก็ไม่สู้เท่าไรนัก แต่เกิดในภพชาติอื่นนะซี ที่มันน่ากลัวเหลือประมาณ น่าขยะแขยง ความทุกข์ ความลำบาก ทรมานของตน ถ้าหากเป็นไปได้แม้เราจะตกนรกหมกไหม้อยู่ที่ไหน เป็นซากเปรต ซากผี หรือซากอะไรก็ตาม ให้สามารถมองเห็นด้วยตาเนื้อได้อย่างประจักษ์ด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากมาย จนหาที่เปรียบเทียบไม่ได้ ความเข็ดหลาบในการเกิด ตาย ก็จะเป็นคุณธรรมอันมีค่าขึ้นมาภายในใจ เพื่อหาทางออกให้พ้นไป

ทั้งนี้ก็เพราะ แม้แต่เคยเป็นมาแล้ว แต่ไม่สามารถมองเห็นได้ การจำก็จำไม่ได้ในสิ่งที่เคยเห็นเคยเป็นมาแล้ว การจำไม่ได้ และการหลงลืมนั้น จึงเป็นกำแพงขวางกั้นภัยที่เราเคยเป็นมา ไม่ให้มองเห็นได้ และเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความประมาทไปในตัวของมันเหมือนภพชาติมีอัตภาพเดียว เพียงที่เห็นอยู่รู้อยู่นี้เท่านั้น จึงทำให้นอนใจ ถึงกับมี

ความเห็นว่า “ตายแล้วสูญ” ทำนองนั้นก็มีจำนวนมาก เพราะไม่เห็นและสุดวิสัยที่จะเชื่อว่ามันมี

แม้เช่นนั้น ก็ควรจะเชื่อท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ดังที่เราทั้งหลายปฏิบัติบำเพ็ญอยู่นี้ ก็ชื่อว่า “เป็นผู้เชื่อท่านผู้รู้ผู้ฉลาดแนะนำไว้” เพราะปราชญ์ทั้งหลายท่านมองเห็นการณ์ไกลหรือท่านมี “ตาใจ” อันสว่างแหลมคม ได้แก่พระญาณของพระพุทธเจ้า เป็นต้น ที่ทรงพระนามว่า “โลกวิทู” รู้แจ้งเห็นจริงโลกโดยตลอดทั่วถึง ทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง รู้เรื่องภพเรื่องชาติของสัตว์โลก ว่าเกิดที่นั่น ตายที่นี่ ตลอดความเป็นมามากน้อย ถึงเราจะไม่รู้ หรือจำไม่ได้ก็ตาม จงประมวลลงมาสู่วงปัจจุบันที่เป็นอยู่เวลานี้ ว่าผู้นี้แลที่เคยเป็นนักโทษที่ถูกคุมขังในภพชาติต่าง ๆ มาแต่ก่อน จนมาถึงปัจจุบัน

อันการประพฤติตัวไม่ดี เช่น ไปเที่ยวฉก เที่ยวลัก เที่ยวปล้นสะดมวัตถุ ข้าวของเงินทอง หรือฆ่าผู้คนที่ไหนจนนับไม่ได้ก็ตามเถอะ เพราะโจรหัวโจกนั้น มันลือนามมาตั้งแต่วันรู้เดียงสาภาวะ มันทำงานอย่างนี้มาเป็นเวลานาน จะทำได้อย่างไร เพราะมากต่อมากแม้แต่เจ้าของเองยังจำไม่ได้ แต่เมื่อจับตัวได้แล้ว ก็พึงทราบว่า “ตัวนี้แล คือโจรหัวโจก” ที่ไปเที่ยวทำสิ่งไม่ดีทั้งหลายนั้น ๆ และจับเอาตัวนี้แหละใส่คุกใส่ตะราง ไม่ต้องไปจับเอาเรื่องเอาราวที่มันไปทำต่าง ๆ ซึ่งจำไม่ได้นั้นมาเป็นบทลงโทษ คือเราไม่ต้องไปจับเอาโน่นเอานี่ว่าไปเกิดไปตาย กี่ภพ กี่ชาติ ที่เป็นเรื่องผ่านมาแล้ว เพราะสุดวิสัย แต่มาจับเอาตัวปัจจุบันซึ่งเป็นตัวนักก่อโทษ ผู้ก่อกรรมทำเข็ญอยู่ภายในใจเวลานี้ให้ได้ ก็จะสิ้นปัญหาที่เคยยืดเยื้อลงไป

เอ้า! จงฝึกทรมานกันอยู่ตรงนี้ พยายามแก้ไข ถอดถอนตัวเป็นพิษเป็นภัย ที่คอยแสดงออกอยู่ทุกเวลาภายในใจเรานี้ ด้วยสติปัญญาของเรา จงค้นคิดให้รู้ให้เห็นสิ่งเป็นทุกข์ที่เคยเป็นมาในธาตุในขันธ์ จงประมวลมาในธาตุในขันธ์ของเรานี้ เวลานี้มีทุกข์มากน้อยเพียงไร ตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ธาตุขันธ์อันนี้เคยแสดงความทุกข์มามากน้อย ก็เต็มธาตุเต็มขันธ์ เต็มตัวตลอดมา ไม่มากยิ่งกว่านี้ ไม่น้อยยิ่งกว่านี้ แต่มีอยู่อย่าง “เต็มตัวเต็มใจ” เรื่อยมา จึงไม่น่าสงสัยในเรื่องทุกข์ที่จะเป็นไปข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไรบ้าง ก็เป็นทำนองที่เป็นอยู่นี้เอง ที่เป็นมาแล้วก็เป็นทำนองนี้ มากกว่านั้นก็เป็นสัตว์ต่ำต้อย ที่อาภัพวาสนา อาจมีมากกว่าที่เราเป็นอยู่เวลานี้ ยังไงก็ให้ประมวลมาว่า อาจมีมากกว่าที่เราเป็นอยู่เวลานี้ กองทุกข์ทั้งมวลมีสาเหตุมาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้แลเป็นสำคัญ คือ เรื่องของกิเลสตัณหาอาสวะทั้งมวลนี้แหละ เป็นสาเหตุที่พาให้ไปเกิดไปตายอยู่ในที่ต่าง ๆ ในภพชาติต่าง ๆ จงประมวลลงมาในจิตใจดวงเดียวนี้ให้ได้ พยายามแก้ไขที่ตรงนี้

"สติ" พยายามฝึกฝนอบรมให้มี คือ พยายามตั้งสติให้ใกล้ชิดกับตัว ให้อยู่กับตัวนี้ตลอดเวลา "ปัญญา" ใช้ความพินิจพิจารณา โดยถือเอากองทุกข์จากธาตุขันธ์อันนี้เป็นเครื่องพิสูจน์ พิจารณา และเป็น "หินลับ" ปัญญาอยู่ในตัว "จิตใจ" จะได้มีความฉลาดผ่องใสโดยอาศัยธาตุขันธ์ ซึ่งถือว่าเป็นกองทุกข์นี้เป็นปุ๋ยเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ ด้วยการพิจารณาโดยทางปัญญา

พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านอาศัยธาตุขันธ์นี้แหละเป็นปุ๋ย หรือเป็น "หินลับปัญญา" ให้คมกล้าสามารถ

เมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านี้ จนรู้รอบขอบชิดแล้ว ความพ้นทุกข์ก็ไม่ต้องบอก เพราะมันติดสิ่งเหล่านี้เองไม่ใช่สิ่งอื่นใด นี่เป็นหลักใหญ่ ภายในร่างกายก็ติด "ขันธ์ห้า" และติด "ใจเจ้าของ" มันถึงได้ติดอย่างอื่น ๆ รู้ขันธ์ห้านี่แล้ว ก็ไม่พ้นที่จะรู้ต้นเหตุหรือรากเหง้าเค้ามูลของมัน ซึ่งได้แก่ใจ

จะดูตรงไหน ก็ควรดูให้ชัดด้วยปัญญา และดูด้วยความจดจ่อต่อเนื่องกัน ด้วยสติคลี่คลายด้วยปัญญา ก็เห็นชัดซึ่งความจริง จากสิ่งนั้น ๆ ไม่สงสัย บรรดาอาการทั้งหลายที่มีอยู่ในร่างกายเรานี้ ถ้าดูอย่างผิวเผินแบบสุกเอาเผากิน ดูสักแต่ว่าดูก็ไม่เกิดปัญญา นอกจากจะเกิดความทุกข์ รำคาญ เท่านั้น เพราะนั่นเป็นเรื่องของโลก ดูแบบโลกกับดูแบบธรรมผิดกันมาก ดูแบบธรรม ดูด้วยความจดจ่อ ดูด้วยสติ ด้วยปัญญา พิจารณาหาความจริงจากสิ่งนั้น ๆ เพราะอุบายต่าง ๆ ต้องเกิดขึ้นจากการดูในลักษณะนี้

พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย ท่านเกิดความฉลาดแหลมคม และสลัดปัดทิ้งสิ่งทั้งมวลที่โลกหึงหวงได้ ด้วยการดูแบบนี้

จิตกับธาตุขันธ์คละเคล้ากันอยู่ตามหลักธรรมชาติของมัน ซึ่งมีกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัดไว้ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาสิ่งเหล่านี้ คือ ธาตุขันธ์ของเราให้ชัดเจนด้วยสติปัญญาจริง ๆ เพื่อความปล่อยวาง

ดูมันทุกระยะทุกขณะ พิจารณาถึงความตั้งขึ้นมาเป็นรูป เป็นกาย เป็นหญิง เป็นชาย และกำหนดพิจารณาถึงความเสื่อมสลายลงไปแห่งธาตุขันธ์นี้ ที่เรียกว่า "ความเกิดขึ้นความดับไป" หรือความตาย ความสลายลงไป จนมีความชำนิชำนาญไม่นับ "เที่ยว" ของการพิจารณา แต่ถือเอาความชำนาญ ความคล่องแคล่วของจิตใจ ซึ่งได้เห็นสิ่งเหล่านี้ตามหลักความจริงอย่างจริงใจเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นผลเกิดขึ้นจากการพิจารณา

เมื่อดูเพียงผิวเผิน ดูสักแต่ว่าดู ดูแบบโลก ๆ ดูแบบจดจำ แบบโครงกงโครงการไปยังงั้น ไม่เกิดประโยชน์อะไร เพราะมันเป็นแบบโลกไปเสีย ไม่ใช่แบบธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงรับรองมาแล้ว ด้วย “สวากขาตธรรม”

ถ้าดูตามแบบธรรมแล้ว ต้องดูให้รู้เห็นตามความจริง และมีอยู่ภายในตัวเรา แม้มันยังไม่แตก ก็กำหนดให้มันแตกได้ด้วยสติปัญญา จนเป็นเหมือนตาข่ายครอบความจริงไว้ จงกำหนดให้แตกลงไปและตั้งขึ้นมา เพราะเรื่องความจริงเป็นอย่างนั้น มันมีตั้งขึ้นมาแล้วก็แตกลงไป มีผสมกันขึ้นมาเป็นรูปเป็นกาย แล้วสลายตัวลงไปเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ตามเดิม ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติของสิ่งเหล่านี้ หากเป็นอยู่อย่างนี้ เพราะจิตเป็นเจ้าตัวการ เนื่องจากความลุ่มหลงของตัวพาให้เป็นเช่นนั้น จึงต้องได้อบรมจิตใจให้มีความเฉลียวฉลาดด้วยสติปัญญา ทันกับเหตุการณ์ที่มีอยู่รอบตัวตลอดเวลา ในอิริยาบถต่าง ๆ

จิตเมื่อถึงเวลากล้าหาญ ก็กล้าหาญเต็มที่ เช่นเดียวกับความขี้ขลาด ความหวาดกลัวนั้นแล ไม่ผิดอะไรกัน เวลากลัวก็กลัวมากที่สุด สิ่งที่โลกกลัวกันก็คือความตาย ไม่มีสัตว์ตัวใดจะกล้าหาญต่อความตายนี้เลย ทั่วโลกดินแดนมีความตายเป็นสำคัญ ที่ยังจิตของสัตว์โลกให้กระทบกระเทือนชอกช้ำอย่างหนัก ด้วยความกลัวตายนี้แล

เมื่อพิจารณาความตายให้เห็นชัดเจนตามความจริง และตามส่วนไปโดยลำดับแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะกล้าหาญยิ่งกว่าใจ เมื่อรู้เรื่องความตายประจักษ์ใจแล้วย่อมเกิดความกล้าหาญขึ้นมาเอง เพราะการหลงเรื่องความตาย ทำให้เกิดความกลัว ความรู้เรื่องความตายทำให้เกิดความกล้าหาญขึ้นมาในลักษณะเช่นเดียวกัน เพราะเป็นคู่กัน หรือเป็นคู่แข่งกัน

ความกลัว กับ ความกล้า เป็นคู่แข่งขันในเวลาเดินทาง คือการปฏิบัติ หรือกำลังปฏิบัติอยู่ แต่เมื่อพ้นจากการแข่งขันทั้งสองนี่แล้ว ความกลัวก็ไม่มี ความกล้าก็ไม่มี เพราะใจพ้นไปแล้ว ก็ไม่ทราบจะกล้าจะกลัวหาอะไรอีก ความกลัวจึงหมด ความกระทบกระเทือนความกระเพื่อมขุ่นมัวของใจจึงไม่มี ความกลัว ก็คือความกระเพื่อม ความเขย่าจิตใจชนิดหนึ่ง ความไม่กล้าไม่กลัวเพราะความรู้รอบคอบโดยสมบูรณ์แล้ว ไม่มีสิ่งใดมากระทบกระเทือน ไม่มีความกระเพื่อมของจิตใจเลย เป็นสภาพที่ปกติ หรือจริงล้วน ๆ มันผิดกันอย่างนี้

ในภูมินี้ ก็เกิดจากการพิจารณาความกลัวก่อน จนเกิดความกล้าหาญขึ้นมา ถัดจากนั้นแก้ได้ทั้งสอง คือ ความกลัวก็แก้ได้ ความกล้าก็หายไป เพราะเป็นสิ่งที่ต้องชำระด้วยกันทั้งสอง หรือเป็นสิ่งที่จะปล่อยวางด้วยกันทั้งสองอย่าง เช่นเดียวกับคำว่า “บุญ” และ “บาป”

คำว่า “บุญ” ก็เหมือนกับสายทางเดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเสวยนานาชนิดของเรา เราต้องการไปสู่จุดใด บุญมีความจำเป็นต่อการเดินทางของเราจนถึงจุดนั้น เมื่อถึงจุดนั้นแล้ว ทางก็หมดหน้าที่ บุญก็หมดภาระไปในตัว หรือหมดความจำเป็นไปเอง ความว่า “บุญก็ส่งเราจนถึงวิมุตติ” คือ ความหลุด พ้น ทั้งหมดนี้เป็นเครื่องสนับสนุนเราจนถึง “วิมุตติ” เมื่อหลุดพ้นแล้ว คำว่า “บุญ” และ “บาป” ซึ่งเป็นส่วนสมมุติด้วยกันทั้งสองเงื่อนก็ผ่านไปเอง ไม่ใช่ท่านสลัดปัดทิ้งบุญ ไม่ชอบบุญ รังเกียจบุญ ขยะแขยงในบุญ เห็นว่าบุญซึ่งแต่ก่อนมีค่า แต่มาบัดนี้กลายเป็นศัตรูขึ้นมา แล้วสลัดปัดทิ้งเสียอย่างนี้ ไม่ใช่!

ความจริง เมื่อพอแล้วก็ปล่อยกันเอง เช่นเดียวกับเรารับประทานอาหารน่ะ รับประทานไป รับประทานไป เมื่ออิ่มแล้ว มันก็ปล่อยกันเอง ไม่ใช่จะเบื่ออาหาร รังเกียจอาหาร โกรธ หรือ เกลียดอาหารไปอย่างนั้น ไม่ใช่! เมื่อเป็นความอิ่มพอในธาตุขันธ์แล้วก็ปล่อยกันไปเอง หรือหมดความจำเป็นโดยหลักธรรมชาติ คำว่า “บุญ” ก็เป็นอย่างนั้น

ส่วน “บาป” คือ ความเศร้าหมองนั้น ต้องตั้งใจละ ตั้งใจถอนต้นเหตุของมัน คือ อะไรที่ทำให้เกิดเป็นบาปขึ้นมา เป็นความเศร้าหมองขึ้นมา มีอะไรเป็นสาเหตุ ก็แก้สาเหตุนั้น ๆ เมื่อแก้สาเหตุจนละได้แล้ว ความเศร้าหมองซึ่งเป็นผล มันก็ดับไปเอง

การแก้สาเหตุแห่งความชั่วทั้งหลาย เพื่อให้ความเศร้าหมองสิ้นไปนั้น ก็เป็นการสร้างกุศลภายในตัว คือ มีความฉลาดเกิดขึ้นมา ไม่มีความฉลาดก็แก้สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ เมื่อความฉลาดพอตัวแล้วก็แก้สิ่งนี้ได้ เมื่อแก้ได้หมดโดยสิ้นเชิงแล้ว ความฉลาดก็หมดความจำเป็น หมดหน้าที่ในการแก้หรือถอดถอนกิเลสไปเอง ต่างก็ผ่านไปโดยหลักธรรมชาติ เหมือนสติปัญญา เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือทำงานแก้กิเลสทุกประเภท จะพ้นจากสติปัญญาไปไม่ได้เลย เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญมาก แต่เมื่อเวลาแก้กิเลสจนหมดสิ้นไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจแล้ว สติปัญญาซึ่งเป็นเครื่องมือก็ผ่านไปเอง เหมือนนายช่างปล่อยวางเครื่องมือทำงาน หลังจากทำงานเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้วนั่นเอง งานเสร็จแล้วเครื่องมือก็ต้องเก็บไว้ในที่อันควร สติปัญญาเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่เป็นผล ที่จะรับไว้แก้กิเลสต่อไปอีก เพราะเป็น “เครื่องมือ” ฟังท่านพูดไว้เป็นไร

“สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป” เป็นต้น เป็นมรรค แปลว่าอะไร มรรค แปลว่าทางเดิน หรือเครื่องมือทำงานแก้กิเลส ทางเดินของจิต เป็นทางเดินอันราบรื่นดีงาม และปลอดภัย เป็น “มัชฌิมา” เป็นศูนย์กลางแห่งความถูกต้องดีงามทุกส่วน ถูกต้องในการแก้กิเลสตัณหาอาสวะทุกประเภท ไม่มีเครื่องมือใดจะเหมะสม หรือเหมาะสมที่สุด ยิ่งกว่าเครื่องมือ คือมรรคแปดนี้ และเป็นทางตรงแน่วต่อมรรคผล นิพพาน ก็คือทางสายนี้ ท่าน

เรียกว่า “มัชฌิมา” แม้กระนั้น เมื่อถึงจุดหมายปลายทางแล้ว “มัชฌิมา” ซึ่งเป็นหนทางนี้ก็หมดปัญหาภาระไปเอง เพราะถึงที่แล้ว ใครจะไปกอบโกย หรือแบกหามเอาหนทางไปด้วยล่ะ เพราะถึง “เมืองพอ” โดยสมบูรณ์แล้ว เป็นไปตามความจริงล้วน ๆ แล้ว

นี่แหละ ท่านว่า **“ปุญญปาป ปหินบุคคล”** บุคคลผู้มีบุญ และบาปอันละเสียแล้ว ละแบบนี้เอง ไม่ใช่ละแบบตั้งใจสลัดปัดทิ้ง เพราะเป็นสิ่งที่น่ากลัว น่าหวาดเสียว น่าเกลียด ไม่ใช่อย่างนั้น ใครจะไปกลัว ไปเกลียดหนทาง และเสบียงเดินทางเล่า นอกจากบาปที่จำต้องละเท่านั้น ทางเป็นที่เดินไป แต่เมื่อถึงที่แล้ว มันก็ผ่านกันไปเอง หรือหมดความจำเป็นกันไปเอง

คำว่า “บุญ” อันเป็นสมมุติ และอาศัยเวลายังอยู่ในสมมุติ พอพ้นสมมุติแล้ว ก็หมดปัญหากันไปเอง

ทีนี้ จิตเดินสุดทางแล้วก็อยู่ ถ้าว่า “อยู่” ตามแบบโลกที่เรียกกัน ถ้าว่า “หยุด” ก็หยุดด้วยความบริสุทธิ์ใจ ถ้าว่าอยู่ก็อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยู่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทุกอาการไม่ละความบริสุทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์แล้วเป็นอย่างนั้น

ธาตุขันธ์ก็เหมือนกับเราๆ ท่านๆ อย่างนี้แหละ มีการเจ็บการปวด เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นธรรมดา เช่น เจ็บหัวตัวร้อน ไม่ผิดกันอะไร ก็ธาตุขันธ์มันเหมือนกันนี่ มันก็ต้องเป็นกองทุกข์เหมือนกัน เป็นแต่จิตที่แยกตัวออกได้โดยสิ้นเชิงแล้วนั้น ไม่มีการกระทบกระเทือนถึงจิตอีกต่อไป แม้อาการของขันธ์จะเป็นมากน้อยเพียงใด ใจก็ทราบตามอาการของมันที่แสดงตัวโดยทางปัญญาที่เคยทราบไว้แล้ว ปัจจุบันที่ปรากฏขึ้นมาให้เป็นความทุกข์เฉพาะหน้า ก็ไม่หลง เพราปัญญาไม่พาให้หลง นอกจากความโง่เท่านั้น พาให้คนหลง นี้ปัญญาเมื่อได้แทงทะลุปรุโปร่งไปหมดแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะมาหลอกปัญญาได้อีก เพราะเห็นชัดตามเป็นจริงอยู่แล้วโดยหลักธรรมชาติ ขาดตัวแล้ว ก็ไม่มีอะไรกำเริบ

เพราะฉะนั้น เรื่องธาตุขันธ์จะแสดงอาการของมันในลักษณะใด ก็ทราบตามลักษณะนั้นๆ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของขันธ์ที่ทนไม่ไหว มันสลายตัวลงไป ก็ทราบว่ามันสลายตัวลงไป ส่วนผู้บริสุทธิ์ก็ไม่ได้สลายไปตามธาตุตามขันธ์ ซึ่งเป็นตัวสมมุติ ผู้เป็นวิมุตติ ก็เป็นไปตามวิมุตติ ผู้เป็นสมมุติก็เป็นไปตามสมมุติของเขา ต่างอันต่างจริง

นี่แหละ การประมวลเรื่องความเกิดความตายทั้งหลายมามากน้อย จำได้ไม่ได้ก็ตาม ให้ประมวลลงมาในธาตุขันธ์ของเรา

กองทุกข์ทั้งมวลที่เคยเป็นมา กี่ภพกี่ชาติ ก็ประมวลลงมาในกาย ในจิต ของเรา ที่กำลังปรากฏอยู่เวลานี้ และแก้ไขกันที่จุดนี้ ให้รู้ตามความเป็นจริงของมันทุกแง่ ทุกมุม ทุก

สัด ทุกส่วน ทั้งธาตุ ทั้งขันธ์ ทั้งจิตใจโดยเฉพาะ จนกระทั่งไม่มีอะไรเหลือเป็นสิ่งลี้ลับอยู่ภายในจิตใจให้ลุ่มหลงอีกเลย ก็ชื่อว่า “เป็นผู้รู้แจ้งแทงตลอด หรือเป็นโลกวิทู” รู้แจ้งโลกภายในขันธ์ของตน

โลก คือ ขันธ์ เมื่อรู้แจ้งโลก คือ ขันธ์อันนี้แล้วก็หมดปัญหา ปัญหาเรื่องความทุกข์ความลำบากที่เคยเป็นมากี่กัปกี่กัลป์ มายุติลงที่จุดนี้ เรื่องที่จะเป็นต่อไปข้างหน้าสร้างภพสร้างชาติ เที่ยวจับจองป่าช้า เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสถานที่นั้น ๆ ภพนั้นๆ ภพนั้น ภพนี้ ก็หมดปัญหาลงในปัจจุบันจิตที่บริสุทธิ์แล้ว ด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องชำระ ยุติกันเท่านี้!

การแสดงธรรม ก็ขอยุติเพียงเท่านี้ เอวังฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

พุทธศาสนาให้ที่พึ่งทางใจ

การเทศน์ตามตำรา กับ ทางภาคปฏิบัตินั้น ผิดกันอยู่มาก เทศน์ตามตำรา เราคอยฟัง คอยจดจำ ส่วนมากท่านเทศน์เรื่องราวนั้น เรื่องราวนี้ไป เช่น เทศน์เรื่องศรัทธานี้ อธิบาย "ศรัทธา" ไปเสียเป็นสายยาวเหยียด ความเพียร อธิบายไปเสียยืดยาว กว่าจะกึ่งหนึ่ง แขนงหนึ่งนี้ก็จะได้กัณฑ์หนึ่ง แล้วจิตก็ต้องติดตามไปเรื่อย ๆ มียกตัวอย่าง เช่น ศรัทธา วิริยะ เป็นต้น ก็เป็นกัณฑ์หนึ่งได้ อย่างนี้จิตมันก็ไม่ค่อยปรากฏผลอะไรนัก ในขณะที่ฟัง

ในครั้งพุทธกาลท่านแสดงธรรม ท่านหวังให้ได้ผลในปัจจุบันด้วย ผลในวาระต่อไป คือ นำไปเป็นข้อคิดหรือปฏิบัติ ในส่วนที่จะไปปฏิบัติในวาระต่อไปด้วย ที่ท่านแสดงปรากฏผลประจักษ์เข้ากับหลักธรรมที่ท่านว่า

"การฟังธรรม ได้รับอานิสงส์ ๕ อย่าง" คือ.-

(๑) ผู้ฟังธรรม ย่อมจะได้ฟังสิ่งที่จะไม่เคยได้ยินได้ฟัง นี้เป็นข้อหนึ่ง

(๒) ข้อที่สอง สิ่งใดที่เคยได้ยินได้ฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจชัด ก็จะเข้าใจสิ่งนั้นชัดขึ้น

(๓) ข้อที่สาม จะบรรเทาความสงสัยเสียได้ คือ เราเคยข้องใจในธรรมข้อใดอยู่ เวลาท่านอธิบายไปเกี่ยวข้องกับธรรมนั้น เราก็เข้าใจ

(๔) ข้อที่สี่ จะทำความเห็นให้ถูกต้องได้ คือ ความเห็นตามธรรมดา มันมักเขวปีนเกลียวกับหลักธรรมอยู่เสมอ การฟังบ่อย ๆ ก็จะทำความเห็นนั้นให้ถูกต้องได้

ในสี่ข้อนี้ ก็เป็นแขนงของข้อที่ห้า ซึ่งเป็นข้อสำคัญ

(๕) ข้อที่ห้า จิตผู้ฟังย่อมผ่องใส นี่เป็นหลักสำคัญมาก เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการฟังธรรม คือ จิตจะผ่องใสได้ จิตต้องมีความสงบในขณะนั้น ไม่ได้คิดอะไรเข้ามายุ่งกวนใจ นอกจากอารมณ์แห่งธรรม ที่ท่านกำลังแสดง เข้าไปสัมผัสภายในใจเราแล้วรับรู้กันโดยเฉพาะในขณะนั้น

จิตทำหน้าที่อันเดียว มีความรู้สึก มีความรับรู้กับบทธรรมที่ท่านแสดงไป ไม่มีอารมณ์ใดเข้าไปเกี่ยวข้อง ใจก็เป็นความสงบขึ้นมา เมื่อจิตมีความสงบแล้ว ย่อมมีความ

ผ่องใสขึ้นภายในตัว จิตที่ไม่สงบก็หาความผ่องใสไม่ได้ ยิ่งจิตวุ่นวายมากมายเท่าไร ก็เป็นการสั่งสมความเศร้าหมอง ความเดือดร้อนให้แก่ตนมากมายขึ้นเท่านั้น

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมที่จะให้ได้รับผลประโยชน์ในปัจจุบัน ขณะฟังควรตั้งใจ คือ ความรู้สึกของเราไว้เฉพาะตนนี้เท่านั้น ไม่ต้องส่งจิตออกไปภายนอก แม้ส่งมาหาผู้เทศน์ คือ เราตั้งความรู้สึกไว้ภายในตัวของเรานี้ จะให้ "ความรู้" คือจิตนั้นอยู่ในจุดใดก็ได้ไม่สำคัญ สำคัญที่ให้อยู่ในตัวเรา เป็นความรู้สึกอยู่กับตัว นี่ชื่อว่าตั้งจิตไว้ถูกต้องแล้ว เพื่อรับธรรมในขณะที่ท่านแสดง

เมื่อเราตั้งจิตไว้เช่นนั้น ไม่ไปคาดไปหมาย ไม่ไปปรุงไปแต่งเรื่องอะไร ท่านจะเทศน์เรื่องอะไรก็ตาม มีความรู้อยู่เฉพาะ แล้วรับรู้ธรรมที่เข้ามาสัมผัสโดยเฉพาะ ๆ ขณะที่ท่านแสดงไปเท่านั้น ไม่ต้องไปตีความหมายอะไรมากมายในขณะที่ฟัง จิตย่อมได้รับความสงบ จิตที่มีความสงบย่อมเป็นความสุขขึ้นในขณะที่ฟัง

นี่เป็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ขณะที่ฟังเทศน์

ในครั้งพุทธกาล ส่วนมากท่านได้รับผลอย่างนี้ เพราะผู้เทศน์ก็เทศน์ตามหลักความจริง ซึ่งมีอยู่กับตัวเราทุกคน ท่านจะเทศน์เรื่องราวอะไรก็ตาม มันเกี่ยวโยงกับตัวของเราไปทุกระยะ เพราะเรื่องภายนอก กับเรื่องภายใน คือตัวเรา เป็นเรื่องคล้ายคลึงกัน พูดทางโน้นก็ถูกกับตัวของเราทางนี้ เรื่องอะไรก็ถูกกับเรื่องของเรา แม้จะพูดเรื่องสัตว์ เรื่องบุคคล เรื่องหญิง เรื่องชาย หรือเรื่องอะไร ก็จะเกี่ยวโยงมาที่ตัวเรา ซึ่งเป็นเหมือนๆ กัน เพราะฉะนั้น "สัจธรรมสี่" จึงมีอยู่ทั่วโลก

คำว่า "สัจธรรม" คือ "ทุกข์ สมุทัยฯ" ก็คือ เรื่องทุกข์ เรื่องของกิเลส แน่ะ! ทุกข์ ก็คือผลของกิเลสที่ผลิตขึ้นมา "มรรค" ก็คือ การประพฤติปฏิบัติตน ในทางที่ดี ที่ชอบ ด้วยกาย วาจา ใจ "นิโรธ" คือ การระงับดับความกระวนกระวาย และทุกข์ทั้งหลายเสียได้ ด้วยการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามนี้ ในสี่อย่างนี้ มีอยู่กับทุกคน

เฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องทุกข์ กับ สมุทัยนี้ เด่นมากในสัตว์ ในบุคคล เพราะยังไม่มีช่องทาง ไม่มีอุบาย ไม่มีสติปัญญาที่จะแก้ไขและถอดถอนสิ่งเหล่านี้ออกได้ ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ที่ถือศาสนา กับผู้ไม่มีศาสนาประจำตนเลยนี้ แม้จะเป็นมนุษย์เหมือนกัน ความได้เปรียบเสียเปรียบ จะผิดกันอยู่มากมาย

ความได้เปรียบ คืออย่างไร? ผู้มีศาสนา คือ ผู้มีเครื่องยึดของใจ มีหลักใจ มีธรรมเป็นเครื่องยึด เพราะ ใจก็ต้องมีที่พึ่ง กายก็ต้องมีที่พึ่ง ถ้าเทียบแล้วก็เหมือนกับ "เรือน

กาย เรือนใจ” เรือนกาย ได้แก่สิ่งอาศัยภายนอก เช่น บ้านเรือน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น เป็นที่อาศัยของกาย

ส่วนธรรม คือคุณงามความดีทั้งหลาย ซึ่งเป็นอารมณ์ และเครื่องยึดของใจ ที่เป็นนามธรรม นี่เป็นที่ยึดของใจ เป็นอารมณ์ของใจ ใจมีหลักยึด คือธรรม ธรรมเป็นที่พึ่งของใจ ชื่อว่า “เป็นผู้มีที่พึ่งทั้งสองอย่าง คือ มีทั้งทางกาย และมีทั้งทางจิตใจ”

เมื่อสรุปลงแล้ว ผู้ที่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดของใจเป็นผู้ได้เปรียบกว่าผู้ไม่มีศาสนาเสียเลย

เพราะผู้ไม่มีศาสนาเลยนั้น ก็มักจะแน่ใจไปในทางที่ว่า ความสำคัญทางจิตใจไม่มี นามธรรมที่จะเป็นสาระสำคัญเพื่อจิตใจไม่มี มีแต่ด้านวัตถุที่เป็นเครื่องยึดของกายและทั้งของใจด้วย ใจจึงมีความสนใจไปกับด้านวัตถุ โดยหาจุดหมายปลายทางไม่ได้ วัตถุพาเจริญจิตใจก็เข้าใจว่าเจริญ วัตถุพาเสื่อมจิตใจก็เสื่อม โลกเจริญก็หมายถึงวัตถุมีความเจริญขึ้น เช่น ตึกรามบ้านช่องเจริญ โลกเสื่อมก็คือ สิ่งเหล่านี้เสื่อมไป ส่วนจิตใจไม่ได้คำนึงว่า เสื่อมหรือเจริญ เมื่อจิตใจไม่มีศาสนาแล้ว อย่างไรก็ต้องเสื่อมอยู่วันยังค่ำ เหี่ยวแห้งอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ด้านวัตถุเจริญหรือเสื่อม ผู้ไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเครื่องวัด จึงไม่ทราบว่าจิตใจเสื่อมหรือเจริญอย่างไร เพราะจิตที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเกี่ยวเกาะ ก็เป็นจิตที่เสื่อมจนพอตัวอยู่แล้ว โดยปกติ ใจวิ่งตามวัตถุเสียหมด ไม่มีโอกาสที่จะทราบได้ว่าโลกนั้นมีอยู่สองโลก โลกภายใน โลกภายนอก คือ ด้านนามธรรมและด้านวัตถุ

นามธรรมคือจิตใจ ไม่มีทางทราบได้ ทราบแต่ด้านวัตถุถ่ายเดียว จึงถือเอาเรื่องของโลก คือด้านวัตถุนั้นเป็นความเจริญของทั้งทางร่างกาย คือความเป็นอยู่และทางจิตใจ ใจจึงไปยึดไปถือกับสิ่งนั้น ๆ จนไม่ทราบว่าอะไรเป็นที่พึ่งของใจ มีด้านวัตถุเท่านั้น แล้วจะหาจุดหมายปลายทางไม่ได้ หาหลักหาเกณฑ์ไม่ได้ เพราะจะเอาด้านวัตถุเป็น “สรณะ” ด้านวัตถุเป็นที่พึ่งของใจ เมื่อถึงคราวจะเป็นจะตายขึ้นมา เจ็บไข้ได้ป่วย เช่น ร่างกายทรุดโทรม เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นมาก เพราะใจติดแน่นอยู่กับร่างกาย เข้าใจว่าร่างกายนี้เป็นตัวของเรา ไม่ได้เข้าใจว่าจิตเป็นจิต กายเป็นกาย เพียงแต่อาศัยกันอยู่เท่านั้น แต่ความรู้สึกของเขาไม่ได้เป็นเช่นนั้น จึงเกิดความเดือดร้อนวุ่นวายมากภายในใจ ยิ่งกว่าคนที่มีธรรมภายในใจ มีศาสนาภายในใจ เพราะใจไปอยู่กับวัตถุ หรือไปอยู่กับโลก โลกพาเจริญก็เจริญ โลกพาเสื่อมก็เสื่อม หรือวัตถุพาเจริญก็ว่าเจริญ สังคมพาเจริญก็ว่าเจริญ ตนจะเดือดร้อนเพียงใดก็ตาม เมื่อสังคมนิยมอย่างนั้น ก็ถือว่าโลกเจริญทั้ง ๆ ที่เดือดร้อนอยู่ด้วยสังคมที่โลกนิยมทั้งหลาย

เพราะความนิยมนี้ มันนิยมได้ทุกแง่ทุกมุม อะไรๆ ก็ตาม มันนิยมได้หมด ขอแต่ความชอบใจมีในอันใด อันนั้นดีไม่ดีไม่คำนึงถึง ถือเป็นความชอบ เป็นความถูกต้องดีงาม เป็นความเจริญขึ้นมา นี่เรื่องของวัตถุ เป็นอย่างนี้

ส่วนจิตใจก็หาหลักยึดไม่ได้ตลอดไป จะเป็นคนรู้คนฉลาดแหลมคมขนาดไหน จะเป็นผู้มีฐานะดีเพียงไร หรือยากจนเพียงไร จะต้องหาหลักยึดไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะไม่มีอะไรเป็นหลักยึด นอกจากวัตถุ ผู้ที่มีวัตถุมากมายเป็นหลักยึดนั้นก็ยึดในทางที่ผิด ถือว่าสิ่งนั้นเป็นเรา สิ่งนั้นเป็นของเราหมด ร่างกายก็เป็นเรา อะไรๆ ก็เป็นเราเสียหมด ส่วน "เราจริง ๆ" มองไม่เห็น เพราะไม่ได้สนใจ ไม่รู้ ไม่เข้าใจ นี้แม้เจริญก็เจริญแบบลอย ๆ เจริญตามความสำคัญมั่นหมายไปเฉยๆ แต่เวลาถึงเสื่อมนั้นเสื่อมจริง ๆ เสื่อมภายในจิตใจ เกิดความเดือดร้อนจริงๆ จนกระทั่งสุดท้ายเอาตัวไม่รอด หาหลักยึดอะไรไม่ได้ทั้งนั้น วุ่นไปหมดทั้งบ้านทั้งเรือน วัตถุสิ่งของเงินทองทั้งหลายไม่เป็นประโยชน์ และพลอยวุ่นไปตามๆ กัน กับใจที่วุ่นวายดวงนั้น

ระหว่างคนที่มีศาสนา กับคนไม่มีศาสนาผิดกันที่ตรงนี้!

ทีนี้แยกออกมา หาคนที่นับถือพุทธศาสนา เฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ปฏิบัติศีลธรรมมีจิตตภาวนาเป็นต้น จะแตกต่างกันอยู่มาก กับผู้ถือศาสนาทั่วๆไป และผู้ไม่ถือศาสนาเลย เพราะเหตุไร?

เพราะพุทธศาสนาท่านสอนหลายชั้น หลายภูมิ ชั้นใดที่ควรปฏิบัติอย่างไร เช่นคนยังไม่เคยรู้จักการทำบุญให้ทาน ซึ่งเป็นฐานแห่งความดีในเบื้องต้น ท่านก็สอนให้รู้จักทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล นี่ก็เป็นความดีแต่ละอย่าง ๆ เป็น "สรณะ" ของใจด้วยกัน

นี่เป็น "ขั้นหนึ่งของสรณะ คือ หลักใจ" ที่พึ่งของใจ แล้วสอนให้ยึด "พุทโธ, ธัมโม, สังโฆ" นี่ก็เป็นนามธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นหลักของใจเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นก็เจริญจิตตภาวนา เช่น กำหนด "พุทโธ" เป็นต้น ไว้ภายในจิตในขณะที่ภาวนา หรือจะไปไหนมาไหน ให้มีความระลึกรู้อยู่กับคำบริกรรมนั้นๆ มี "พุทโธ" เป็นต้น ก็ชื่อว่า "จิต" มีหลักยึดอยู่ตลอดไป ตามขณะที่ตนระลึกได้ หากจะคลาดเคลื่อนไปบ้าง เผลอไปบ้างในบางกาลบางเวลา แต่ก็ยังทราบอยู่ว่า มีที่พึ่งของใจ คือ "พุทโธ" เป็นต้น

นั่น! ผิดกันกับคนที่ไม่มีศาสนาเลย ซึ่งไม่ทราบว่าจะเอาอะไรเป็นที่ยึด เป็นหลักของใจ จิตเคว้งคว้างไปตามโลก ตามสงสาร ตามด้านวัตถุต่าง ๆ กว้างแคบไม่มีประมาณ จิตกระจายไปหมด หาตัวจริงไม่ได้ หาหลักยึดไม่เจอ

นี่ผิดกันอย่างนี้ ระหว่างคนมีศาสนาที่ทำบุญให้ทาน กับคนที่ไม่มีศาสนาเลย ราวฟ้ากับดิน หินกับเพชร

ทีนี้ การบำเพ็ญทางจิตใจ ที่เรียกว่า “สรณะ” เข้าไปโดยลำดับ ในเบื้องต้นเรากำหนดภาวนาดังที่ว่านี้ เพื่อเป็นอารมณ์ของใจ เพื่อใจได้ยึดธรรมนั้นเป็นอารมณ์ จนปรากฏเป็นความสุขขึ้นมาในขณะที่บำเพ็ญภาวนา ที่ท่านเรียกว่า “ใจสงบ”

พอใจสงบแล้ว ก็ปรากฏเห็นความแปลกประหลาดภายในใจของตน เพราะความสงบของใจ ก็แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ใจหายยุ่ง ซึ่งเคยยุ่งมาแต่ก่อน ด้วยอารมณ์ต่าง ๆ ขณะนั้นไม่มีอารมณ์ใด ๆ เข้ามารบกวนใจเลย มีแต่ความสงบแน่วแน่ ปรากฏเป็นความสุขเย็นใจ มีความอ่อนโยนขึ้นภายในใจ นี่เป็นเครื่องสะดุดใจอันหนึ่ง ที่จะให้ผู้ได้รับผลจากการภาวนานั้น มีแก่ใจ มีความเพียร มีความดูดดื่ม ในอันที่จะบำเพ็ญตนให้ปรากฏผลมากขึ้นไปกว่านั้น โดยลำดับ

ทีนี้ความพากเพียรก็ย่อมมีมากขึ้น ตามความดูดดื่มในผล เพราะความพอใจเป็นสาเหตุ เนื่องจากได้เห็นผลอันสำคัญ ใจก็ได้รับความสงบสุข เย็นขึ้นไปเรื่อย ๆ ปรากฏเป็นตัวของตัวขึ้นมาเรื่อย ๆ ต่างจากด้านวัตถุ

แม้ที่สุด ใจจะอาศัยร่างกายอยู่ก็ตาม ใจ กับ ร่างกาย จะไม่เป็นอันเดียวกันเลย ในความรู้สึกซึ่งเด่นชัดขึ้นโดยลำดับว่า กายเป็นอย่างหนึ่ง ใจเป็นอย่างหนึ่ง ในขณะที่ใจไม่สงบ ใจฟุ้งซ่านวุ่นวาย กายก็เป็นกายอยู่เช่นนี้ แต่เป็นอาการของจิตที่แสดงตัวขึ้นมาในทางไม่ดี ก็พยายามแก้ไขความไม่สงบของใจ ซึ่งเป็นความวิปริตผิดปกติธรรมดา จนกระทั่งจิตเข้าสู่ความสงบได้

การเห็นชัดว่า ความกำเริบของจิตเป็นเช่นนั้น การระงับดับความกำเริบของจิตได้ด้วยบทธรรม หรือวิธีการเช่นนั้น ผลปรากฏเป็นความสุขขึ้นมา เพราะวิธีการที่ถูกต้องนั้นผู้ปฏิบัติรู้เห็นได้ชัดกับใจตัวเอง

นี่เป็นชั้นหนึ่งที่อธิบายมาในเรื่องสรณะของจิต คือจิตสร้างที่พึ่งสำหรับตัวเอง การสร้างที่พึ่งภายนอกก็ได้สร้างเต็มสติกำลังความสามารถมาแล้ว ไม่สงสัย เช่น สร้างบ้านสร้างเรือน ตึกรามบ้านช่อง สร้างที่อยู่ที่อาศัย ปัจจัยเครื่องอาศัยต่าง ๆ หามาเพื่อบำรุงรักษาร่างกายให้เป็นไปตามความจำเป็นที่ธาตุต้องการ ที่มีอยู่ทั่วโลกดินแดน จะหลีกเว้นกิจการงานนี้ไปไม่ได้ นี่เป็นความจำเป็นเกี่ยวกับเรื่องร่างกาย

ทีนี้ความจำเป็นที่เกี่ยวกับทางด้านจิตใจ ก็บำเพ็ญดังที่กล่าวมานี้ คือ สั่งสมความดีอันเป็นสาระของตนขึ้นโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งสาระสำคัญกับใจนั้น แยกกันไม่ออก ปรากฏ

อย่างชัดเจนว่า นั้นเป็นนั้น นี้เป็นนี้ จิตเป็นจิต เมื่อได้แยกถึงขนาดทราบชัดว่า จิตเป็นจิตแล้ว จิตต้องเด่นดวง จิตต้องชัดเจนภายใจตัวเองจากสิ่งทั้งหลาย ไม่เป็นอันเดียวกัน

เมื่อพยายามสร้างความสงบของจิตให้มากเพียงไร ความแสดงออกของจิตไปในลักษณะต่างๆ ก็จะทราบไปในขณะเดียวกัน ว่าแสดงออกในทางถูก หรือทางผิด ถ้าเป็นทางผิด ก็รีบแก้ไขทันที ถ้าเป็นทางถูก ก็ส่งเสริมให้มีความเย็นขึ้น ด้วยอุบายเช่นนั้นๆ นี่คือ การสร้างฐานของจิต หรือ สร้างที่พึ่งของจิต ด้วยอำนาจของธรรม หรือด้วยอำนาจแห่งความดีทั้งหลาย มีจิตตภาวนาเป็นต้น สร้างโดยลำดับ จนสำเร็จเต็มภูมิจิตภูมิธรรม

จากนั้นก็พิจารณาแยกแยะออกให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญา ใจมีความเกี่ยวเนื่องมีความสัมผัสสัมพันธ์ มีความติดพันกับสิ่งใด พยายามแยกแยะสิ่งนั้นกับจิต แยกจิตกับสิ่งนั้น เทียบเคียงกันให้ได้สัดได้ส่วน จนเป็นที่เข้าใจกันด้วยเหตุด้วยผล แล้วปล่อยวางกันเข้ามาเป็นลำดับ นี่ยิ่งเป็นการสร้างจิตให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นแก่ตัวเองเป็นขั้น ๆ

การสร้างจิต สร้างด้วยสติปัญญา พิจารณามากเท่าไร สติปัญญายิ่งแตกฉาน เฉลียวฉลาด รอบตัว แม้ที่สุด ความคิด ความปรุงของตน หลอกลวงตนด้วยวิธีใดก็ทราบ และใช้สติปัญญาตามต้อน หรือแก้ไขความจอมปลอมของสังขาร คือความคิดปรุงต่างๆ และสัญญา ความจำหมายต่างๆ อันเป็นเรื่องหลอกตนเองนั้น ให้หายไปโดยลำดับๆ มีแต่สติปัญญาเป็นเครื่องกลั่นกรองสิ่งเหล่านี้อยู่โดยสม่ำเสมอ จิตก็ยิ่งแนบแน่นเข้าไป มีหลักฐานมั่นคงเข้าไปเป็นขั้นๆ

นอกจากนั้น ยังจะสามารถทราบในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนรอบด้าน เฉพาะอย่างยิ่งคือขันธ์ห้า ขันธ์ห้ามีอะไร ขันธ์ห้านี้เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะตามหลักธรรมดาสามัญทั่วๆ ไปแล้ว ขันธ์ห้ากับเรามันเป็นอันเดียวกัน ขันธ์ห้ากับตนนับเป็นอันเดียวกัน ตนกับขันธ์ห้าเป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก ใจกับขันธ์ห้าจึงเป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออกเพราะไม่สนใจจะแยก หรือไม่สามารถจะแยก เหตุใดจึงไม่สามารถแยก เพราะไม่รู้วิธีแยกวิธีคลี่คลายสิ่งนี้ให้ทราบตามความจริงของมัน

เมื่อมีสติปัญญาขึ้นมาโดยลำดับ ตามครูอาจารย์ที่ท่านแนะนำสั่งสอน และตามวิธีของเราที่เคยบำเพ็ญมา ก็มีทางทราบได้โดยลำดับ เพราะฉะนั้น เรื่องขันธ์ห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ จึงไม่ใช่สิ่งที่เหลือวิสัยของสติปัญญาที่จะแยกแยะให้เห็นตามความเป็นจริงของมันได้ นอกจากเราไปยึดถือมันเท่านั้น จึงพิจารณาให้เห็นอาการเหล่านี้ ได้อย่างชัดเจนว่า เป็นอาการหนึ่งๆ เท่านั้น อันใดจะตั้งอยู่ก็ตั้งอยู่ตามธรรมชาติของมัน เช่น รูปขันธ์ของเรา รูปขันธ์แสดงอาการวิปริตผิดธรรมดาอย่างไร เช่น เจ็บที่นั่น

ปวดที่นี่ขึ้นมาจากความผิดปกติของตน การสร้างทุกขเวทนาขึ้นมา ก็เป็นเรื่องของธาตุของขันธ์ ที่เขาแสดงตัวของเขาต่างหาก เราเป็นแต่เพียงผู้รับทราบความผิดปกติของร่างกายและการแสดงขึ้นแห่งทุกขเวทนามากน้อย ไม่หลงใหลไปตามอาการของมันที่แสดงขึ้น จะเป็นทุกขเวทนามากน้อยเพียงไร ก็ทราบชัดว่า นั้นคือ ทุกขเวทนา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา

สัญญา จะสำคัญมั่นหมายว่า เราเจ็บที่ตรงไหน ปวดที่ตรงไหน และอันนั้นเป็นเรา มันก็แก้กันด้วยปัญญาเช่นเดียวกัน สุดท้ายสังขารปรุงขึ้นมา เจ็บที่นั่นที่นี่ มันก็ไม่มีพิษสงอะไร สัญญา ที่หมายว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่มีพิษสง เพราะสติปัญญาครอบหัวมันอยู่ วิญญาณก็เพียงรับทราบเท่านั้น มันก็ดับไป ดับไป เวทนาที่ปรากฏขึ้น มันก็มีทางจะดับไปเช่นเดียวกัน จะปรากฏขึ้นมากน้อย ก็มีทางจะดับ ตามความปรากฏของมันซึ่งเป็นคู่กัน

สุดท้ายก็ทราบกันได้อย่างชัดเจน คือ ทั้ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอาการทั้งห้านี้ ว่าเป็นสิ่งหนึ่งๆ ต่างหากจากใจ ที่เป็นธรรมชาติของตัวเอง และแยกแยะกันได้โดยลำดับ

นี่คือ การสร้างที่พึ่ง สร้างหลักให้แก่จิตใจ อันไหนที่เป็นสิ่งจอมปลอม จะมีมากน้อยเพียงไร แทรกสิงภายในใจ ปัญญาสามารถแยกแยะคลี่คลายออกได้หมด ตามอำนาจของสติปัญญาที่มีกำลังไม่หยุดยั้งในการคลี่คลาย ในการแยกแยะ สุดท้ายก็กระจายไปหมด ไม่มีสิ่งใดที่จะมาแทรกสิงจิตใจได้ แม้แต่จิตเสียเอง ซึ่งมีกิเลสอันสำคัญแทรกอยู่ภายในนั้น ก็ยังสามารถทราบได้อีก ไม่เพียงแต่ขันธ์ห้าซึ่งเป็นของหยาบๆ กิเลสที่ละเอียดที่สุด ซึ่งนอนจมอยู่ภายในจิต ไม่อาจมองเห็นตัวได้เลย ปัญญาก็สามารถสอดแทรก แยกแยะได้จนไม่มีอะไรเหลือ กระจายออกไปตามธรรมชาติของมัน สติปัญญากลั่นกรองออกให้หมด เหลือแต่จิตที่หมดจด บริสุทธิ์ล้วน ๆ

นั้นแล คือ ที่พึ่งอย่างเอกของใจ ไม่มีอันใดที่จะเอกยิ่งไปกว่านี้แล้ว พระพุทธเจ้าถึงธรรมชั้นเอก ก็คือ ถึงธรรมชั้นนี้แหละ ท่านที่ซักฟอกสิ่งที่เป็นมลทินทั้งหลาย ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียด ออกจากจิตใจโดยสิ้นเชิง ไม่มีสิ่งใดเหลือ นี้แล คือ ที่พึ่งอันเอก ไม่มีที่พึ่งใดในโลกนี้จะเสมอเหมือน จิตที่ได้สร้างที่พึ่งของตนให้สมบูรณ์โดยหลักธรรมชาติไม่พึ่งอะไรทั้งนั้น เมื่อถึง “เมืองพอ” แล้ว ไม่ต้องพึ่งอะไร!

ส่วนธาตุขันธ์ ก็อาศัยกันไปตามธรรมดา ตามกาล ตามเวลา ทั้ง ๆ ที่เราก็ได้ทราบอย่างชัดเจนด้วยปัญญาว่า อาศัยกันไปตามกาลตามเวลาเท่านั้น ส่วนความดีของเราที่สร้างมามากน้อยเพียงไร ตั้งแต่การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา รวมตัวเข้ามาสู่จิตใจ เป็น

เครื่องแก้ไขสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เป็นมลทิน ที่เรียกว่า “บาป” ทั้งหลายออกจากใจ ด้วยความดีทั้งหลายเหล่านั้น

สุดท้ายก็เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ คำว่า “บุญ” ก็หมดปัญหาไป คำว่า “บาป” ก็หมดปัญหาไป เพราะใจเลยแล้วจากคำว่า “บุญ” ซึ่งเป็นตัวสมมุติอันหนึ่งในทางที่ดีและจากคำว่า “บาป” ซึ่งเป็นตัวสมมุติอันหนึ่งในทางที่ต่ำ หรือในทางที่ไม่ดี จิตบริสุทธิ์ จิตเป็นกลาง ถึงธรรมชาติที่เป็นกลาง เรียกว่า “มัชฌิมาในหลักธรรมชาติ” อันเป็นผลเกิดขึ้นจาก “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เป็นทางดำเนิน

สุดท้าย ปฏิปทาอันเป็นตัวเหตุ มี สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ส่งจิตให้ถึงความบริสุทธิ์เป็น “มัชฌิมาในหลักธรรมชาติของตน” เป็นธรรมอันเอก นี้คือที่พึ่งอันเอก ซึ่งเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ เป็นหลักธรรมอันยิ่งใหญ่ภายในใจ

เพราะฉะนั้น คนที่ถือศาสนากับคนไม่นับถือศาสนา คนปฏิบัติธรรมกับคนไม่ปฏิบัติธรรม จึงมีความผิดกันอยู่มากมาย และได้เปรียบกันดังที่กล่าวมานี้

จึงขอให้ท่านพุทธศาสนิกชน บรรดาที่เป็น “ลูกศิษย์” ทั้งหลาย ได้นำไปพินิจพิจารณา คลี่คลายสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความเป็นจริงของตน คำว่า “ที่พึ่ง” ไม่ว่าจะขั้นใดก็ตาม อันเกิดจากคุณงามความดี จะเป็นสมบัติของท่านทั้งหลาย ที่ได้บำเพ็ญมาแล้วแต่ผู้เดียว ไม่มีผู้ใดจะมาแบ่งสันปันส่วนไปได้ เป็นก็ตาม ตายก็ตาม ความดีอันนี้แลจะเป็นเครื่องสนับสนุนให้เราไปเกิดในสถานที่ดี คติที่งาม

การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร ขอยุติเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

ความอัศจรรย์แห่งธรรม

ผู้ปฏิบัติธรรมจะเริ่มรู้ธรรม หรือมีความรู้สึกในธรรม ทางด้านจิตตภาวนาเด่นกว่าด้านอื่นๆ ขยายวงกว้างออกไป เช่น ความซึ้งจากการให้ทาน ก็เป็นความซึ้งประเภทหนึ่ง เกิดจากการรักษาศีล ก็ซึ้งประเภทหนึ่ง เกิดจากการทำความดีทั้งหลาย ก็ซึ้งไปแต่ละประเภทๆ นี่เรียกว่า "ซึ้งในกุศลธรรม"

แต่ที่รวมแห่งความซาบซึ้งทั้งหลาย ก็คือ "จิตตภาวนา" เริ่มมีความรู้สึกซาบซึ้งไปตั้งแต่จิตเริ่มมีความสงบ ใจรวมกระแสเข้ามาเป็นตัวของตัวโดยเฉพาะ แม้จะยังไม่มีความสงบมากจากจิตที่รวมเข้ามาก็ตาม แต่ก็เริ่มแสดงความซาบซึ้งภายในตัวให้เห็นชัดเจน ถ้าจิตหรือธรรมเป็นด้านวัตถุแล้ว คนทั้งโลกคงจะไม่มีใครที่จะไม่นับถือศาสนา เพราะความดี ความสุข ความอัศจรรย์ที่เกิดจากศาสนา และการปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมเป็นสิ่งที่โลกต้องการด้วยกันทั้งนั้น

คำว่า "ดี" คำว่า "สุข" คำว่า "ความอัศจรรย์" นี่เป็นสิ่งที่โลกต้องการประจำใจกันมาแต่กาลไหนๆ ไม่เคยจืดจาง และจะยังมีความต้องการกันตลอดไป จนกระทั่งโลกนี้หมดความหมาย หรือคนตายแล้ว ที่ไร้ความรู้สึกดีชั่วแล้วนั่นแล โลกจึงจะไม่ปรารถนาสิ่งที่เป็นมหามงคลเหล่านั้น คำว่า "ความสุข ความอัศจรรย์" ที่เกิดจากความอัศจรรย์ คือธรรมฝ่ายผลนั้น เป็นสิ่งที่สัตว์โลกปรารถนาทั่วหน้ากัน เป็นแต่ความสามารถมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกัน จึงสมหวังบ้าง ไม่สมหวังบ้าง

แต่ "ธรรม" ไม่สามารถที่จะแสดงออกให้โลกเห็นได้ โดยทาง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เหมือนสิ่งอื่นๆ แม้สิ่งอื่นๆ ที่เป็น "นามธรรม" คล้ายคลึงกันกับธรรมก็ตาม เช่น กลิ่น เป็นต้น แต่ก็ไม่เหมือนธรรมแท้ ซึ่งสัมผัสได้ด้วยใจของผู้ปฏิบัติธรรม หากธรรมแสดงตัวออกเหมือนด้านวัตถุได้ โลกมนุษย์จะต้องนับถือศาสนาเพื่อธรรมนั้นโดยไม่สงสัย ทั้งนี้เพราะว่า ธรรมนี้เป็นสิ่งอัศจรรย์มากยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ในโลกทั้งสาม ไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นความอัศจรรย์ยิ่งกว่าธรรม

ธรรมนี้จะปรากฏเป็นความอัศจรรย์ขึ้นมาได้ ย่อมเด่นชัดขึ้นที่จิต จิตเป็นผู้รับทราบ รับทราบได้เฉพาะจิตเท่านั้น ไม่สามารถแสดงออกในที่ทั่วไปได้เหมือนด้านวัตถุ ดังที่เรานำ

สิ่งต่าง ๆ ออกมาชม และมาอวดกัน นี่เป็นความสุดวิสัยที่ธรรม ซึ่งนำออกแสดงอย่างวัตถุต่าง ๆ ไม่ได้ จึงทำให้โลกขาดความสนใจ และสิ่งที่พึงหวังจากธรรมอย่างน่าเสียดาย

แม้ผู้ที่ต้องการความอัศจรรย์แห่งธรรม ก็ไม่ทราบว่าความอัศจรรย์นั้นคืออะไร หรือความลึกซึ้งแห่งธรรมนั้นคืออะไร? เพราะจิตไม่เคยได้สัมผัสกับความซาบซึ้งนั้น ๆ ตาไม่เคยได้สัมผัสกับความอัศจรรย์ หูไม่เคยได้รับความอัศจรรย์จากกระแสแห่งธรรม เพราะธรรมแสดงเป็นเหมือนกระแสเสียงออกมาอย่างสิ่งทั้งหลายไม่ได้ นี่เป็นอุปสรรคอันหนึ่ง ที่ทำให้คนเกิดความซาบซึ้งในธรรมไม่ได้ เกิดความเชื่อ และความหวังพึ่งเป็นพึ่งตายในธรรม ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ตามที่โลกหิวกระหายต่อความสุขความเจริญมานานแสนนาน

ไม่ว่าพระพุทธเจ้าองค์ใดที่ได้มาตรัสรู้ในโลก และสอนธรรมแก่โลก ทุกพระองค์ท่านต้องไตร่ตรองเต็มพระปรีชาสามารถในวิธีการสอนโลกมากมาย พอให้โลกได้มองเห็นธรรมที่เป็นของอัศจรรย์ เพราะไม่อาจอัญเชิญธรรมออกมาตั้งโชว์หน้าร้าน หรือสาธารณสถานต่าง ๆ ได้ เพราะ “ธรรมแท้” มีอยู่ที่จิตใจ และแสดงออกมาเพียง ทางกาย ทางวาจา เท่านั้น ซึ่งไม่ชวนให้ดูดดื่มอย่างถึงใจนัก ยิ่งกว่าการสัมผัสด้วยใจ

เมื่อไม่มีทางพอนำออกได้ จึงได้ทรงนำออกด้วยการประกาศสั่งสอน ชี้ถึงเหตุแห่งธรรมเครื่องดำเนิน และการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงผลแห่งธรรมจุดนั้น ๆ หรือขั้นนั้น ๆ และประกาศสอนทั้งฝ่ายผล คือ ความประเสริฐ ความอัศจรรย์ ตามขั้นภูมิแห่งธรรม ซึ่งจะพึงสัมผัสได้โดยทางใจ จนถึงความอัศจรรย์อันสูงสุด ได้แก่ “วิมุตติ” ความหลุดพ้นทางใจที่เรียกว่า “นิพพานภายในใจ”

ทุก ๆ พระองค์ต้องทรงคิดค้นอุบายวิธีประกาศสอนธรรม เพื่อนำความอัศจรรย์นั้นออกมาสู่โลกด้วยกระแส หรือด้วยอากัปกิริยาต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม และ แสดงอากัปกิริยาของธรรม ว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนั้น แต่องค์แห่งธรรมแท้นั้นนำออกแสดงไม่ได้ เป็นสิ่งที่รู้อยู่จำเพาะใจ เช่น พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ หรือ พระอรหันต์แต่ละองค์นั้นเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความอัศจรรย์ดังกล่าวนี้ ไม่มีองค์ใดมีความบกพร่อง ในบรรดาพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ และพระอรหันต์ทั้งหลายที่เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความอัศจรรย์นี้

ความอัศจรรย์นี้อยู่ที่จิต เป็นแต่เพียงไม่สามารถนำเอาธรรมอัศจรรย์ที่ปรากฏอยู่ออกแสดงได้อย่างเต็มภูมิแห่งความอัศจรรย์นี้เท่านั้น จึงได้หาอุบายวิธีนำออกทางกิริยาซึ่งก็เป็นอาการแห่งธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ธรรมอันแท้จริง! ดังศาสนธรรมที่ท่านสอนไว้ในคัมภีร์ใบลาน เหล่านี้เป็นอาการแห่งธรรมทั้งนั้น กิริยาที่ท่านสอนก็เป็นอาการแห่งธรรม

เช่นเดียวกัน สิ่งที่เป็น “ธรรมแท้ ๆ” ก็คือ “ผู้ปฏิบัติ” หรือผู้สดับตรับฟังจากการแสดงของท่าน ตามเรื่องราวต่าง ๆ แห่งธรรม โดยวิธีปฏิบัติ และสัมผัสขึ้นภายในจิตใจของตนโดยลำดับ ๆ นั้นชื่อว่า “เริ่มสัมผัสธรรมแท้” เป็นขั้น ๆ ไป จะสัมผัสมากน้อยเพียงไรก็เป็นที่ซาบซึ้งอยู่ภายในจิตใจของผู้ได้รับการสัมผัส จากการปฏิบัติธรรมของตนโดยเฉพาะ ๆ เท่านั้น

ถ้าพูดถึงความฉลาดแหลมคมในการสั่งสอนแล้ว ก็ไม่มีใครเกินพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ไปได้ แม้เช่นนั้นก็ได้ทรงนำออกมาเท่าที่เห็นสมควรจะเป็นไปได้แก่มวลมนุษย์เท่านั้น แต่ธรรมแท้ไม่สามารถที่จะนำออกมาได้ เช่น ความอัศจรรย์ในพระทัยจริง ๆ ที่จะนำมาคลี่คลายให้สัตว์โลกได้เห็นว่า “นี่ความอัศจรรย์ของตถาคต, ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์เป็นอย่างนี้ พวกท่านทั้งหลายเห็นไหม?” อย่างนี้ทำไม่ได้ นี่คือความอัศจรรย์แห่งความบริสุทธิ์ของใจ ซึ่งแต่ก่อนถูกกิเลสครอบงำอยู่ เป็นเหมือนมูลสดมูลแห้งแต่เวลานี้กลายเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง หรือเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ อัศจรรย์ ขึ้นมาอย่างนี้เพราะการปฏิบัติซักฟอกอยู่เสมอไม่ลดละปล่อยวางนั่นเอง แต่ไม่ทรงนำธรรมนั้นออกแสดงโชว์ได้ว่า:

“ท่านทั้งหลายเห็นไหม นี่ดูเอา ดูเอา พาให้ชมเสียให้อิ่มใจ แล้วพากันบำเพ็ญให้เป็น “อัตสมบัติ” นะ ดังนี้ ท่านจึงได้สอนด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ ให้แก่ผู้ปฏิบัติ และบอกเรื่องราวแถวทางไว้อย่างสมบูรณ์ ทั้งเหตุและผล การแสดงออกก็มีแต่กระแสเสียง อันเป็นลมปาก คือ การนำออกมาพูดนั้น ก็เป็นเพียงลมปากนั่นเอง ความจริงเอาออกมาไม่ได้ เช่นว่าอัศจรรย์อย่างนี้ ก็เป็นเพียงเสียง ธรรมชาติที่อัศจรรย์นั้นเอาออกมาไม่ได้ จะนำออกมาได้แต่เพียงกิริยาว่า ธรรมชาตินั้นอัศจรรย์! ให้เราได้คาดได้หมายเอาเองว่า ความอัศจรรย์เป็นอย่างไร แม้จะไม่หายสงสัย ก็ยังดีกว่าไม่ได้ยินไม่ได้ฟังเสียเลย

แต่หลักใหญ่ที่จะทำให้รู้เห็นธรรมอัศจรรย์ ก็จำต้องคาดหมายไปก่อน และปฏิบัติตาม ก็ชื่อว่า ดำเนินตามหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ซึ่งเป็นความถูกต้อง ผู้ประพฤติปฏิบัติดำเนินตาม จะได้รับความยุ่งยากลำบากเพียงไรก็ตาม เพราะทางเดินอยู่ที่นี่ ไม่มีทางอื่นเป็นที่ปลีกแวะ เพื่อความสะดวกสบายและถึงจุดที่หมายได้ เพราะฉะนั้น ความยากหรือความลำบากใด ๆ ก็ตาม อย่าได้ถือมาเป็นอุปสรรคในการดำเนิน คือ การปฏิบัติของตนยากก็ต้องฝืน ทุกข์ลำบากก็ต้องทน เพราะเป็นภาระของเราจะต้องทำ จะต้องแบกต้องหามในขณะที่ทำงานเพื่อสำเร็จตามความมุ่งหมาย

คำว่า “ธรรม” เป็นดังที่ว่านี้แล จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต การเรียกว่า “จิต” ก็เรียกได้แต่ในขณะที่ยังมีธาตุมีขันธ์อยู่ เรียกว่า “จิตบริสุทธิ์” หรือ “จิตของพระอรหันต์, จิตของพระพุทธเจ้า” พูดได้เท่านั้น พอผ่านจากขันธ์ไปแล้ว ไม่มีสมมุติพอที่จะพาดพิงเทียบเคียงกันได้เลย จึงพูดไม่ได้

แม้ธรรมชาตินั้นจะอัศจรรย์เพียงไร ก็ไม่ใช่วิสัยที่จะนำสมมุติไปพูดไปเทียบเคียงได้ เพราะธรรมนั้น แดนวิมุตตินั้น ไม่มีสมมุติเป็นที่พึ่งพิงหรือที่เทียบเคียง เช่นเดียวกับเราอยู่บน “อวกาศ” เสียจริง ๆ แล้ว ทิศใต้ ทิศเหนือ อยู่ทางไหนไม่ทราบกันละ ถ้าเราอยู่บนแผ่นดิน ก็พูดได้ว่า ตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ เพราะมันมีที่พอสังเกต พอเทียบเคียง และพอพูดได้ว่า ทิศทางใดเป็นทิศใด เพราะถือแผ่นดินเป็นเกณฑ์ สูงต่ำ ก็หมายเอาแผ่นดินที่เราอยู่นี้เป็นหลักฐาน สูงกว่านี้ไปเท่าไร ต่ำไปกว่านี้ ไปเหนือ ไปใต้เท่าไร เราพูดได้

ถ้าอยู่บนอวกาศเสียจริง ๆ ไม่มีอะไรพาดพิงพอจะให้วัดกันได้มันก็พูดไม่ได้ เหมือนอย่างเรือบินที่ขึ้นไปในอากาศ ไม่ทราบมันช้ามันเร็วเท่าไร เมื่อผ่านก้อนเมฆก็ทราบได้ว่า มันเร็ว ถ้าตามสายตาของเราก็ต้องคิดว่า เรือบินมันบินเร็วสู้รถยนต์ไม่ได้! พวกเราสายตาฝ้าฟางอย่างเห็นได้ชัดเช่นนี้เอง มองเห็นรถยนต์วิ่งตามถนน โอ้โห! มองดูต้นไม้มันล้มระนาวคืนข้างหลังโน่น เวลารถยนต์วิ่งไปข้างหน้า ต้นไม้สองข้างถนนล้มครืนข้างหลังหมด ความจริงต้นไม้มันก็อยู่เฉพาะมัน เป็นแต่รถยนต์วิ่งผ่านมันไปเท่านั้น อาศัยมีสิ่งที่สัมผัสพาดพิงถึง จึงดูเหมือนรถมันเร็วเสียจริง ๆ

ส่วนเรือบิน ไม่มีอะไรพาดพิง มองดูมันเหมือนบินเอื่อย ๆ ราวกับว่า เรือบิน บินช้ากว่ารถยนต์ ความจริง เรือบินมันเร็วกว่าตั้งหลายเท่า

นี่เมื่อเทียบจิตใจของปุถุชน กับจิตใจของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เป็นอย่างนั้น อันไหนที่ท่านว่าดี อันไหนที่ท่านว่าประเสริฐ ปุถุชนเรามักจะว่า “ไม่ดี ไม่ประเสริฐ” สิ่งที่เจ้าของชอบ ถึงจะเลวขนาดไหนก็ว่าดีทั้งนั้น! ไม่ยอมรับตามความจริง เหมือนที่เข้าใจว่า รถยนต์มันวิ่งเร็วกว่าเรือบินนั่นเอง

การปฏิบัติจิตใจเป็นสิ่งสำคัญมาก พยายามฝึกหัดสติปัญญาให้ดี จะทันกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องพัวพันกับจิตใจ ส่วนมากใจนั้นแล เป็นผู้ก่อเรื่องเอง ผลิตขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่หยุดไม่ถอย เราก็หลงอารมณ์ของใจที่แสดงออก ทำให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย เสียอกเสียใจ ก็เพราะความคิดปรุงของใจ ซึ่งเกิดขึ้นจากตัวเอง แล้วก็หลงอารมณ์ของตัวเอง ว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนี้เป็นนี้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นก็เป็นอยู่ตามธรรมชาติของเขา เขาไม่ได้มีความหมายในตัวเขา

ว่า เขาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นแต่เพียงจิตเป็นผู้ไปให้ความหมาย แล้วก็หลงความหมายของตัวเอง จึงทำให้เกิดความดีใจ ความเสียใจ กับสิ่งนั้น ๆ ไม่มีสิ้นสุด ทุกข์ที่เป็นผลจากความคิดปรุงต่าง ๆ จึงหาที่สิ้นสุดจุดหมายปลายทางไม่ได้ ราวกับลอยคออยู่ในมหาสมุทรรอลมหายใจในวาระสุดท้าย

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ท่านก็ตรัสรู้ที่แดนมนุษย์นี้ เพราะแดนมนุษย์สมบูรณ์ด้วย "สัจธรรม" คือ รู้เห็นได้อย่างชัด ๆ "ทุกขัง อริยสัจจัง" ก็มีอยู่กับกายมนุษย์ มนุษย์รู้เรื่องของความทุกข์ นั่นเพราะมนุษย์ฉลาดกว่าสัตว์ "สมุทัย อริยสัจจัง" ก็มีอยู่ภายในใจของมนุษย์ "มรรค" คือ ทางปฏิบัติเพื่อแก้กิเลส ตัณหา อาสวะ อันเป็นตัวผลิตทุกข์ทั้งมวล มนุษย์ก็ทราบ! มรรค คือ อะไร? สรุปลงแล้ว คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่มนุษย์ก็ทราบ และปฏิบัติดำเนินได้ "นิโรธ" ความดับทุกข์ มนุษย์ก็ทราบ ไม่ว่า "สัจจะใด" มนุษย์ทราบทั้งสิ้น นอกจากไม่ทราบวิธีปฏิบัติ หรือไม่สนใจปฏิบัติตาม "สัจธรรม" นั้น ๆ เท่านั้น จึงสิ้นวิสัยที่ "ธรรม" จะช่วยได้

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ท่านจึงสอนธรรมในแดนมนุษย์ เพราะเป็นศูนย์กลางแห่งภพทั้งหลาย

เราเกิดในท่ามกลางแห่งภพแห่งชาติที่สถิตแห่งศาสนา เราควรปฏิบัติตัวเราให้ถูกตามจุดศูนย์กลางของศาสนา เพื่อรู้เรื่องของศาสนธรรม ซึ่งอยู่ในท่ามกลางหัวใจเรา

ธรรมอันประเสริฐก็อยู่ที่นี่ ไม่มีอยู่ในที่อื่นใด จิตเป็นผู้เอื้อมถึงธรรม และจิตเป็นผู้รับรู้ธรรมทั้งหลาย เรื่องของธรรมแล้ว จะไม่เหนือจากจิตใจ ซึ่งเป็นภาชนะอันเหมาะสมไปได้เลย ดี ชั่ว สุข ทุกข์ ต่าง ๆ จิตใจเป็นผู้รับทราบก่อนอื่น จึงควรผลิตสติปัญญาขึ้นมาให้เฉลียวฉลาดทันกับเหตุการณ์ ซึ่งมาเกี่ยวข้องกับจิตอยู่เสมอในวันหนึ่ง ๆ

ถ้าตั้งใจพิจารณาบ่อเกิดแห่งทุกข์ คือ สมุทัย อันกระจายมาจากความคิดปรุงต่าง ๆ จะเกิดขึ้นไม่มีเวลาหยุดยั้งเลย เกิดขึ้นที่ใจนี้แหละ ปรุงแต่งอยู่ที่นี่ แม้เราพยายามทำให้สงบมันยังสงบไม่ได้ เพราะเหตุใด เพราะความไม่สงบ ก็คือความคิดรบกวนตัวเองนั่นแหละ ที่คิดปรุงและส่งออกสู่อารมณ์ตลอดเวลา คิดออกไปแล้ว ก็โกยทุกข์เข้ามาหาตัวเองอยู่อย่างนี้ ทั้งเข้าทั้งออก เวลาออกไปเป็น "สมุทัย" เวลาเข้ามาเป็น "ทุกข์" นี่คือปรุงออกไปแล้วเป็นสมุทัย เวลาผลย้อนกลับเข้ามาสู่จิตใจ ก็คือทุกข์นั่นแล มันผลิตอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา

ต้องการจะให้มีความสงบเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ยังต้องฝืนกันเต็มที่ แม้เช่นนั้นมันก็ยังผลักดันจิตให้ออกคิดออกปรุงจนได้ ขณะที่เราเผลอ นี่แหละเรื่องของ "สมุทัย" ที่ผลิต

ทุกข์ออกโดยสม่ำเสมอมันอยู่ที่ใจ มันเกิดอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น การกำหนดรู้ การแก้สมุทัย จึงต้องอาศัยสติ อาศัยปัญญา เพื่อคอยจดจ้องมองดู และระงับดับมันที่ตรงนั้นไม่นอนใจ จะนั่งอยู่ที่ไหน เดินอยู่ที่ไหน ในอิริยาบถทั้งสี่ ดูที่จุดนี้ ด้วยสติจดจ่อ ปัญญาคลี่คลายให้รู้ตามความเป็นจริงอยู่เสมอ

บรรดานักปฏิบัติเพื่อถอนกิเลส ท่านทำอย่างนี้ เฉพาะอย่างยิ่งนักบวช ผู้ปฏิบัติ เข้าไปอยู่ในป่า ก็เพื่อจะระงับดับตัวข้าศึกอันนี้แล ท่านหาสถานที่อันเหมาะสมในการบำเพ็ญ ไปในบ้านก็ตาม ไปที่ไหน อยู่ที่ไหนก็ตาม มีความจดจ่อสืบเนื่องกันโดยลำดับ ในทางความเพียรเพื่อถอดถอน “สมุทัย” อันเป็นเสี้ยนหนามต่อจิตใจให้ระงับดับไป ย่อมจะมีความสุขความสบายขึ้นมาตามลำดับ แห่งความพากเพียรของผู้บำเพ็ญ

เราจะเห็นได้อย่างชัด ๆ ในขณะที่จิตสงบตัวลงไป ความคิดความปรุงสงบ หรือไม่มีความก่อกวน วุ่นวาย ก็ไม่เกิด! ความทุกข์อันเป็นผลก็ไม่ปรากฏ ขณะที่จิตสงบทุกข์ก็สงบไปด้วย เมื่อความปรุงมันสงบ สมุทัยก็สงบตัวไปด้วย ทุกข์ก็สงบตัวไปด้วย เหลือแต่ความเย็นสบายในขณะนั้น

สงครามระหว่างกิเลสสมุทัย กับจิตเป็นอย่างนี้ ต้องอาศัยการต่อสู้ด้วยความพากเพียร และอาศัยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ต่อสู้กับสงคราม ที่ก่อกวนทำลายใจให้เอนเอียง โยกคลอนอยู่เสมอภายในใจ จะระงับดับลงไปเรื่อย ๆ แม้สงบเพียงชั่วขณะหนึ่งเราก็พอเห็นโทษของความคิดปรุงทั้งหลายที่ก่อกวนอยู่เสมอมา และเห็นคุณแห่งความสงบใจว่าเป็นความสุขจริง สงบมากน้อยก็เป็นสุขขึ้นมา ตามฐานแห่งความสงบ หรือกำลังแห่งความสงบ ในตำราท่านให้ชื่อว่า “สมาธิ”

จิตที่สงบลงไปแล้ว ไปรวมตัวอยู่ ท่านเรียกว่า “จิตเป็นสมาธิ” หรือ จิตรวมลงเป็นสมาธิ” นี่แหละสมาธิอันแท้จริงภายในใจเป็นอย่างนี้ ชื่อของสมาธินั้นมีอยู่ทั่วไปไม่เลือกกาล สถานที่ แต่องค์สมาธิแท้มีอยู่ที่ใจ ผู้กระทำให้เกิดสมาธิ ก็คือใจ เป็นผู้ผลิต ผู้ทำเอง เมื่อสมาธิมีความสงบ ใจก็มีความร่มเย็นเป็นสุข มีฐานะเป็นของตน ตั้งขึ้นมาภายในใจแน่นหนามั่นคง ไม่วอกแวกคลอนแคลน เหมือนเราอยู่ในร่มไม้ชายคาอันร่มเย็นนั่นเอง เวลาฝนตกก็อยู่สบาย แดดออกก็อยู่สบาย เพราะไม่ต้องตากแดดตากฝน จิตใจที่มีฐานแห่งความสงบอยู่ภายในตนก็เช่นกัน ไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจากอารมณ์นั้นอารมณ์นี้ ให้ยุ่งเหยิงวุ่นวายอยู่ร่ำไปไม่ขาดวรรคขาดตอน เพราะความสงบเป็นที่อาศัยของใจ ที่ท่านเรียกว่า “สมาธิ” ซึ่งเป็นเรือนใจขั้นหนึ่ง

"ปัญญา" คือ ความแยบคาย ความพินิจพิจารณา สอดส่องในเหตุในผลทั้งข้างนอก ข้างใน เบื้องบน เบื้องล่าง สถานกลาง ภายในร่างกายเรา ตลอดถึงกระแสของจิตที่คิดออกในแง่ใด สติปัญญาตามพินิจพิจารณาเพื่อให้รู้เหตุรู้ผล ตามความคิดความปรุงของใจ หรือตามสภาพสังขารที่มีอยู่ในตัวเรา จนเห็นความเป็นจริงจากสิ่งนั้น ๆ

อย่าพิจารณาอย่างผิด ๆ พลาด ๆ ฉลาดด้วยสัญญา ซึ่งปีนเกลียวกับความจริง! เพราะการพิจารณาธรรมทั้งหลาย พิจารณาตามความจริง ไม่ใช่ไปฝืนความจริง ซึ่งเป็นการส่งเสริมกิเลสสมุทัย ให้มากมูนขึ้นในขณะที่ตนคิดว่าพิจารณาธรรม เพื่อถอดถอน!

การเกิด ก็เกิดมาแล้ว แก่ก็แก่มาตั้งแต่วันเกิด แก่มาเป็นลำดับลำดา อายุกี่ปีก็แก่มาแล้วเท่านั้นปี จนถึงอวสานแห่งชีวิต เมื่อแก่เต็มที่แล้วก็สลาย คือแก่มาตั้งแต่ขณะแรกเกิด แก่วัน แก่เดือน แก่ปี และแก่มา แก่มาเรื่อย ๆ เราก็ว่า "คนเจริญเติบโต" ความจริงแล้ว ก็คือมันแก่ต่างหากนี่

จงพิจารณาตามเรื่องของมันซิ นี่คือ "ทางหลวง" คือ "คติธรรมดา" หลักธรรมชาติเป็นอย่างนี้ เราอย่าฝืนเขา เช่นมันแก่ เราก็ไม่อยากจะแก่ อยากหนุ่มอยู่เสมอ อยากสาวอยู่เสมอ เรียกว่า "ฝืนความจริง" มันเป็นทุกข์ แม้ฝืนก็ไม่ได้เรื่อง จะฝืนให้เป็นทุกข์หาประโยชน์อะไร รังแต่หาทุกข์ใส่ตัวเท่านั้น เพราะการฝืนความจริง

ปัญญาจงพิจารณาอย่างนี้ ก็อะไรเป็นทุกข์ เกิดขึ้นภายในร่างกายส่วนไหน มีหยูกยาพอแก้ไขกัน ก็แก้ไขกันไปตามเรื่อง เมื่อมันถูกมันก็หาย ถ้ามันไม่ถูกก็ตาย มันก็ไปของมันเอง เราไม่ต้องไปบังคับไม่ให้มันตาย หรือให้มันอยู่เท่านั้นปี เท่านี้กัป ซึ่งนับเข้าในความเหลวไหล เพราะบังคับก็ไม่อยู่ ไม่ได้ผล เหนื่อยเปล่า! มันต้องเป็นไปตามหลักธรรมชาติของมัน เมื่อพิจารณาตามความจริงของมันอย่างนี้เราก็สบาย! ถ้าทุกข์มีที่ไหนก็ให้รู้ตามความเป็นจริงของมันไปเรื่อย ๆ มันเจ็บมาก เจ็บน้อย ทุกข์มาก ทุกข์น้อย ก็ให้รู้ตามที่มันเป็น จนกระทั่งถึงที่สุดแห่งทุกข์ ก็คือความตายในธาตุ ในขันธ์นี้ ที่สุดของมันก็มีเท่านั้น

จงทราบตามความเป็นจริงของมันโดยไม่ต้องไปฝืน ไม่ต้องไปตั้งความอยากขึ้น เพราะการตั้งความอยาก ก็คือความบกพร่อง หรือ ความหิวโหยนั่นเอง ความหิวโหยไม่ว่าจะเกิดขึ้นเวลาใด ด้วยอาการใด เช่น หิวนอน มันก็เป็นทุกข์ หิวข้าวก็เป็นทุกข์ หิวน้ำก็เป็นทุกข์ มันเป็นของดีเมื่อไร ความหิวโหยน่ะ

ความหิว ความอยากที่มันเกิดขึ้น อยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ ล้วนแต่เรื่องก่อกวน เรื่องให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น ท่านจึงไม่ให้ฝืนหลักความจริง

ปัญญา ให้พิจารณาไตร่ตรองตามหลักธรรมชาติของมันที่เป็นไปอยู่แล้ว นั่นเรียกว่า "ปัญญา" ไม่ปีนเกลียว "กับความจริง" ใจก็สบาย

เราเรียน "อริยสัจสี่" ในตัวของเรานี่ คือ เรียนเรื่องความเกิดด้วย เรียนเรื่องความแก่ด้วย เรียนความเจ็บไข้ด้วย เรียนความตายด้วย ที่มีอยู่ด้วยกันในก้อนธาตุอันเดียวนี้ไม่พรากจากกันเลย เรื่องความเกิดก็ธาตุอันนี้ เจริญหรือแก่ มันก็แก่ที่นี่ เจ็บมันก็เจ็บที่นี่ส่วนใดส่วนหนึ่งจนได้ เมื่อตายมันก็จะตายที่นี่ เราต้องเรียนรู้ที่นี่จะไปรู้ที่ไหน มันต้องเรียนรู้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนก่อนอื่น เรียนรอบ เรียนจบ เรียนความเกิดของตัวเอง ความแก่ ความเจ็บ ความทุกข์ทรมานของตัว เรียนจบความตายของตัวแล้วก็ฉลาด! คือฉลาดทันกับเหตุการณ์ที่มีอยู่รอบตัว

คนที่เรียนรู้อรรถรู้ธรรมให้ทันกับเหตุการณ์ซึ่งมีอยู่กับตัวด้วยการปฏิบัติแล้ว ผู้นั้นไม่หวั่นไหวกับโลกสมมุตินิยมใด ๆ ทั้งสิ้น การเรียนธรรม การรู้เห็นธรรมทางจิตใจเป็นอย่างนี้ คือ รู้ดี รู้ชอบ "สติปัญญาฉลาดรอบตัว" ฉลาดอย่างนี้ ไม่ใช่ฉลาดเพียงจำได้เฉย ๆ ต้องฉลาดแก้ความสงสัย แก้ความขัดข้องภายในใจ แก้ความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดของตนด้วย เหลือแต่ธรรมชาติล้วน ๆ แล้วแสนสบาย หายห่วง!

ขันธ์ก็ให้เป็นขันธ์ล้วน ๆ ของเขาไป ไม่ไปยุ่ง ไม่ไปแย่งชิงอำนาจ ไม่ไปกดขี่บังคับเขาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ขันธ์ก็เป็นขันธ์ จิตก็เป็นจิต ต่างอันต่างจริง ไม่กระทบกระทั่งกันตามที่เคยเป็นมา ต่างอันต่างทำหน้าที่ของตัว เรียกว่า "เป็นขันธ์ล้วน ๆ" "จิตล้วน ๆ" ไม่มีสมมุติเข้าเจือปน ผู้รู้ก็เป็นผู้รู้ ธาตุเป็นธาตุ ขันธ์เป็นขันธ์

อะไรแตกก็แตก ทราบด้วยปัญญาอย่างชัดเจนแล้วไม่สงสัย ตั้งแต่ยังไม่ตาย ก็ทราบล่วงหน้าไว้แล้ว ตายแล้ว จะไปสงสัยกันที่ไหน ยิ่งแสดงความจริงขึ้นมาให้เห็นอย่างชัดเจน นั้นเรียกว่า "เรียนธรรม ปฏิบัติธรรม" เรียนอย่างนี้ รู้อย่างนี้ ตามที่ปราชญ์ท่านดำเนินและรู้เห็นมา

อาการเหล่านี้มันเป็นเรื่องของสมมุติ เป็นเรื่องของโลก เป็นเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ หรือเรื่องอายตนะ ขันธ์ห้า ขันธ์สี่ อะไรเหล่านี้ มันเป็นอาการหนึ่ง อาการหนึ่งที่แยกออกไปตามสมมุติ ปัญญาเป็นอาการหนึ่ง สติก็เป็นอาการอันหนึ่ง เป็นอาการของใจ แต่เป็นธรรมเครื่องแก้จิตที่มัวหมอง ชะล้างสิ่งที่มัวหมองออกไป จนกระทั่งเกิดความผ่องใสขึ้นมาภายในใจ เพราะอำนาจของปัญญาเป็นผู้ชะล้าง เมื่อผ่องใสแล้ว ลำดับต่อไปก็บริสุทธิ์

เหตุใดจึงบริสุทธิ์? ก็เพราะมลทินหลุดออกไปจากใจแล้ว ความสำคัญผิดต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของกิเลสมันหมดไปจากใจ ใจก็บริสุทธิ์ ใจบริสุทธิ์นั้นแล ชื่อว่า "เรียนเรื่องของ

ตัวจบ” “**วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ** ” ตรงกับธรรมบทนี้ว่า “เสร็จกิจในพระศาสนา พรหมจรรย์ได้บำเพ็ญจบแล้ว กิจที่จะทำให้ยิ่งกว่านี้ไม่มี”

กิจที่ควรทำคือ ละ และการบำเพ็ญ ได้ทำสำเร็จแล้วก็รู้ที่นี่เอง เพราะความหลงก็อยู่ที่ใจนี้ เราเรียนและปฏิบัติเพื่อจะแก้ความหลงของเรานั่นเอง เมื่อรู้ที่นี่และหมดความหลงแล้ว จะรู้อะไรไปอีก! เพราะให้รู้ยิ่งกว่านี้ไปอีกไม่มี! จะให้หลงอะไรไปอีกก็ไม่หลงแล้ว! นั่น! เพราะรู้รอบขอบชิดแล้ว

จิตดวงนี้แล ที่กล่าวเบื้องต้นนั้นว่า “เป็นธรรมประเสริฐ เป็นธรรมอัศจรรย์” หมายถึงจิตถึงธรรมดวงนี้แล แต่เป็นสิ่งที่ทราบอยู่โดยลำพังตัวเอง เป็นอยู่โดยเฉพาะตัวเองเท่านั้น อัศจรรย์ก็ทราบอยู่ภายในจิตตัวเอง ประเสริฐก็ทราบอยู่ภายในจิตตัวเอง ไม่สามารถที่จะนำออก หรือคลี่คลายออกแสดงให้คนอื่นได้เห็นได้ชมเหมือนสิ่งต่าง ๆ ได้

ฉะนั้น เพื่อต้องการอวด “อริยสมบัติ” ของตัว ก็จงประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งสกปรกโสมมทั้งหลายนั้นออกให้หมดเสีย สิ่งที่ประเสริฐดังที่กล่าวนี้ก็จะปรากฏขึ้นโดยธรรมชาติของตัวเอง คือ เกิดขึ้นที่จิต ท่านเรียกว่า “เรียนธรรมจบ และเรียนโลกก็จบตรงนี้”

“โลก” ก็คือโลกธาตุ โลกแห่งธาตุแห่งขันธ์ที่มีอยู่กับตัวเราทุกคนนี้แล สำคัญยิ่งกว่าโลกแห่งธาตุขันธ์ของผู้อื่น เพราะโลกแห่งธาตุขันธ์นี้อยู่กับเรา และทับจิตใจเราอยู่ตลอดมา

การเรียนธรรมจนถึง “วิมุตติธรรม” แล้ว ก็จบเท่านั้น เรียน “โลก” ก็จบ เรียน “ธรรม” ก็รอบหายสงสัย ไม่มีอะไรจะให้สงสัยต่อไปอีก ดังพุทธอุทานท่านแสดงไว้ว่า เมื่อธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ ความสงสัยย่อมสิ้นไป เพราะสิ้นปัจจัยเครื่องสืบต่อภพต่อชาติ” เมื่อถึงขั้นนี้แล้วอยู่ไหนก็อยู่เถอะ สงครามก็ระงับดับหมดแล้ว คือสงครามระหว่างจิตกับกิเลส หรือระหว่างธรรมกับกิเลสสิ้นสุดกันลงไปแล้ว! รื้อภพ รื้อชาติ รื้อกันที่นี่! รื้อกองทุกข์ในวัฏสงสาร รื้อที่ใจนี่แล เพราะใจเป็นนักท่องเที่ยวในวัฏสงสาร ต้องรื้อกันที่นี่ รู้กันที่นี่ รู้แล้วก็หมดปัญหากันที่นี่!

โลกกว้างแสนกว้างก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหา ปัญหามีเฉพาะเรื่องของใจที่หลงตัวเองและหลงสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับตนเท่านั้น เมื่อแก้ตัวเองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายลงโดยสิ้นเชิงไม่มีอะไรเหลือแล้ว ก็หมดปัญหากันเท่านั้น!

จากนั้นก็ไม่มีปัญหาอะไร ๆ ให้ยุ่งใจอีก จนกระทั่งวัน “นิพพาน” นี่แหละเรียนธรรมจบ เรียนอย่างนี้ เรียนโลก คือเรียนเรื่องธาตุเรื่องขันธ์จบ ก็จบลงที่นี่

ดังนั้นจงพยายามทำต่อไป ให้เห็นความอัศจรรย์ดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้นนั้น ซึ่งกล่าวตามความจริงแท้ ไม่มีแง่ที่น่าสงสัย

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสงฆ์สาวกก็ดี ท่านมีธรรมอยู่ภายในพระทัย ภายในใจอย่างเต็มเปี่ยม เราก็เป็นลูกศิษย์ตถาคตนี่ มีจิตดวงหนึ่งซึ่งสามารถแสดงความอัศจรรย์ได้ด้วยการปฏิบัติให้บริสุทธิ์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย จงพยายามทำให้สงบ ผ่องใส เพราะใจเคยนอนจมปลักมานาน พอเห็นโทษและเกิดความเบื่อหน่ายต่อปลักได้แล้ว รีบตื่นตัว สะดุดใจ และตะเกียกตะกายออกจากมันให้จงได้ พระนิพพานแบมือรอรับอยู่แล้ว ไม่ออกไปกันหรือ?

ความพยศ ก็คือความฟุ้งซ่านนั่นเอง ความหายพยศ ก็คือความสงบ ถ้าสงบแล้วก็เป็นสุข ถ้าไม่สงบ ใจก็ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ อยู่ที่ไหนก็ร้อนไปหมด สงบแล้วอยู่ที่ไหนก็เย็นเย็นที่ใจนี่แหละ ฉะนั้นจงทำให้ใจเย็นด้วยการปฏิบัติ เพราะร้อนก็คือใจ ร้อนไฟเป็นอย่างหนึ่ง ร้อนใจนี้ร้อนยิ่งกว่าไฟ พยายามดับไฟกิเลสตัณหาอาสวะที่เป็นอยู่ภายในใจนี้ ให้เหลือแต่ธรรมชาติ “ธรรมแท้” แล้วก็เย็น ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่!

จึงขอยุติเพียงเท่านี้ฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ถึงเมืองอิ่มพอ

การเริ่มปฏิบัติธรรม ก็เช่นเดียวกับเราเริ่มเรียนหนังสือ เรียนหนังสือทีแรก เต็มไปด้วยความขี้เกียจ พ่อแม่บังคับบัญชาร้องห่มร้องไห้ ไม่อยากเรียน แต่อยากสนุก ถือเป็นความชอบธรรมของเด็กมาก ไม่ว่าเด็กใด ๆ ก็เหมือนกันหมด ความเล่นความสนุกนี้เด็กชอบ แต่ผลที่จะเกิดขึ้นเพราะสิ่งที่ทำนั้นเด็กไม่คำนึงถึง พ่อแม่บอกให้ไปโรงเรียนเด็กยังไม่อยากไป ต้องฝืน บางทีหนีเถลไถลไปไหนก็ไม่รู้ เพราะเด็กยังไม่เห็นผลของการเรียนอนาคตเด็กไม่เคยคาดคิด เรื่องของตัวเป็นอย่างไรที่จะเป็นไปในอนาคต ผิด ถูก ชั่ว ดีประการใด เด็ก ๆ ไม่เคยคิดและไม่เคยสนใจ เด็กไม่สนใจยิ่งไปกว่าการชอบเล่นสนุกสนานไปตามเพื่อนฝูงตามประสาเด็กเท่านั้น จนกว่าจะเติบโตขึ้นมาแล้วค่อยรู้ภาสีภาษาขึ้นเรื่อย ๆ และเริ่มมองเห็นผลจากการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมาบ้าง

พ่อแม่ ครู และใคร ๆ ก็อบรมสั่งสอนชี้เหตุชี้ผลทางความดี ความชั่ว ความเหลวไหล ตลอดความมีหลักฐานมั่นคง และความรู้วิชาที่จะได้เป็นเนื้อเป็นหนังในอนาคต เมื่อเติบโตขึ้นมาเด็กก็ค่อยเข้าใจในเหตุผลนั้น ๆ แล้วก็พยายามศึกษาเล่าเรียน และทำหน้าที่การงานนั้น ๆ ด้วยความสนใจบ้าง จนกระทั่งมาเป็นผู้ใหญ่กันแล้ว จะให้เป็นอย่างเด็กนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุผลและความเข้าใจทุกด้านเกี่ยวข้องกับตัว และความรับผิดชอบตัวเอง ตลอดครอบครัว ซึ่งเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วต้องมีครอบครัว จะทำแบบเด็กนั้นทำไม่ได้ จะไปจนตรอกจนมุมเพราะความขี้เกียจก็ไม่ได้ ต้องทำเพราะเหตุผลบังคับให้ทำ ผลของงานก็เกิดขึ้นตามลำดับลำดา และเป็นเครื่องพยุงจิตใจให้มีความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงานขึ้นไปเป็นลำดับ ยังเกี่ยวกับยศถาบรรดาศักดิ์เข้าอีก ความมีแก่ใจก็เพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ

การปฏิบัติธรรมก็เป็นเช่นนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น มีน้อยนักที่จะเกิดความสนใจขึ้นมาตั้งแต่เป็นเด็ก ในการปฏิบัติเบื้องต้นแม้จะมีความเชื่อความเลื่อมใสในศาสนาอยู่ก็ตาม แต่การปฏิบัติก็รู้สึกว่าเป็นความฝ่าฝืนภายในใจอยู่นั่นแล หากมีเหตุมีผลพอถูไถกันไปได้

แต่อย่างไรก็ตามเรื่องจิตนั้น แม้จะมีเหตุผลเป็นเครื่องบังคับอยู่ มันก็ยังเถลไถลเช่นเดียวกับเด็กนั่นแล เพราะยังไม่เห็นเหตุเห็นผลในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งประจักษ์กับใจให้เกิดความสนใจขึ้นมา ตอนนี้เราต้องบังคับ ไม่ว่าแต่ฆราวาสญาติโยม แม้แต่พระผู้

ปฏิบัติก็ยังต้องบังคับกัน เพราะเหตุนี้ศาสนาท่านไม่บังคับใครก็จริง คือท่านไม่บังคับให้คนมารับนับถือ เพราะศาสนาเป็นสมบัติกลาง เช่นเดียวกับวัตถุสิ่งของเงินทองไม่ได้บังคับผู้ใด แล้วแต่ผู้นั้นจะมีความสนใจต้องการสิ่งใด ก็ต้องเสาะแสวงในสิ่งนั้น เช่นเราต้องการเงิน เราก็ต้องทำงาน มีงานก็มีเงินเป็นต้น เงินไม่มาบังคับเรา งานไม่มาบังคับเรา แต่เวลาเราไปทำงานก็เป็นเครื่องบังคับตัวเองไปในตัว

การถือศาสนา ศาสนาวางไว้เป็นกลาง ๆ ไม่บังคับใครให้นับถือศาสนา เมื่อเรานับถือแล้ว เราจะนับถืออย่างไรจึงจะเป็นไปตามแนวทางที่ศาสนาท่านสอนไว้ ทีนี้จิตใจของเราตามธรรมดาก็ไม่ได้เป็นไปอย่างนั้น แล้วทำอย่างไรจึงจะเป็นไปตามหลักศาสนาที่ท่านสอนไว้ที่นี่ เราต้องบังคับเรา นั่น! ความจำเป็นจึงอยู่ตรงนี้

นี่แหละเมื่อนับถือศาสนาแล้ว ก็ต้องบังคับเราให้เป็นไปตามหลักศาสนา เป็นคนละเรื่องกับศาสนาที่เป็นของกลาง ยังไม่เป็นของผู้ใด แต่เมื่อเรายอมรับนับถือแล้วก็เป็นสมบัติของเรา เราต้องปฏิบัติตัวเรา บังคับตัวเราให้เข้ากันได้กับหลักศาสนา ไม่เช่นนั้นความบกพร่องก็มาตกอยู่กับเราเอง

นี้แลในการปฏิบัติเพื่อมรรคเพื่อผล เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขภายในจิตใจ เพื่อความเฉลียวฉลาด ตลอดถึงการถอดถอนกิเลสไปโดยลำดับ ดังที่เราคาดไว้คือวิมุตติ พระนิพพาน เป็นต้น นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเราที่จะให้เกิดความอุตส่าห์พยายามตะเกียกตะกาย แม้จะลำบากลำบนเพียงใดก็ตาม เข็มทิศทางเดินเราตั้งไว้แล้วอย่างนั้นต้องตะเกียกตะกายไปจนได้ ทั้งที่กิเลสมันไม่ยอมให้ไป แต่เราผู้หวังพ้นทุกข์จำต้องฝืนกิเลสไป

คำว่า “จะไปพระนิพพาน” อย่างนี้ กิเลสมัน โอ้โห ขัดข้อง กีดขวางมากทีเดียว ถ้าเป็นธรรมดาแล้วมันฆ่าเราพินาศฉิบหายไป ในขณะที่คิดจะไปนิพพานนั่นแล เพราะมันไม่ยอมให้ไปง่าย ๆ นี่ กิเลสมันเป็นนามธรรม และอยู่ภายในจิตใจ มันทำการกีดขวางอยู่ภายในใจ เช่นเราว่าจะบำเพ็ญคุณงามความดียังงี้ มันเป็นต้องหาเรื่องหาราวมาทำการกีดขวางให้เป็นอุปสรรคนั้นอุปสรรคนี้ จนต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของมันก็มีในบางครั้ง จนกระทั่งเราผ่านไปได้ด้วยเหตุผล และความฝ่าฝืนของเราจริง ๆ มันถึงจะยอมให้เราไปด้วยทั้งความเคียดแค้น ความผูกอาฆาตเรา ไม่ยอมปล่อยมือเอาง่าย ๆ บางครั้งยังต้องล้มไปตามมันก็ยังมี ทั้งที่เราเป็นนักบวช ซึ่งเป็นนักรบกับมันอยู่แล้ว ยังแพ้มันได้ มันเป็นของเล่นเมื่อไรกิเลสนี่น่ะ

เฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติธรรมคือการภาวนา ต้องใช้ความอุตสาหะพยายาม ล้มลุกคลุกคลาน ก็จงพยายามตะเกียกตะกายไปจนได้ อย่าเชื่อมันเป็นเด็ดขาด ไม่งั้นต้องตายในเงื้อมมือมันจนได้ ไปไม่รอด เพราะคาถากล่อมมันเก่งมาก ยากจะฝืนไปได้

เอ้า วันนี้จิตมันดื้อเอ้าดื้อไป เราตั้งใจจะฝึกทรมานจิตตัวดื้อนั้นเอง ปัญญาของเราต้องใช้ในเวลาเช่นนี้ ไม่ดื้อไม่ทรมาน แม้แต่สัตว์ หรือบุคคลใด ๆ ก็ตาม เช่นเด็กไม่ดื้อ ไปดุด่าว่ากล่าวเขาทำไม คนในวงงานของเรา คนในครอบครัวของเราไม่ทำผิด ดุด่าว่ากล่าวเขาทำไม ทีนี้จิตที่ดีอยู่แล้วจะไปทรมานกันทำไม

เวลาจิตของเราไม่ดี นี่แหละเป็นเหตุที่เราต้องทรมาน เป็นเหตุที่ต้องบังคับ เป็นเหตุที่ต้องปราบปรามกันให้เต็มที่เต็มฐาน ถึงเหตุถึงผล เต็มสติกำลังความสามารถ อุบายสติปัญญาก็ขึ้นช่องนี้ ถึงจะลำบากขนาดไหน ก็ไม่หลบหน้า เพราะทราบแล้วว่า จิตของเราพยศ จิตของเราดื้อด้าน จะทำอย่างไรจิตเราจึงจะสงบตัวลงได้ เราก็ทราบเหตุผลในเรื่องนี้อยู่แล้ว ฉะนั้น ต้องฝึก ต้องทรมาน ต้องบังคับบัญชาเอากันเต็มเหนี่ยวทีเดียว เมื่อจิตผาดโผนด้วยอำนาจของกิเลส เราก็ผาดโผนด้วยอำนาจของธรรม คือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่ลดละปล่อยวาง สู้กันจนชนะไปเป็นพัก ๆ ไม่ยอมท้อถอยให้กิเลสหัวเราะเย้ยหยันได้เป็นอันขาด จะขายหน้าตัวเองให้กิเลสย่ำยี

ความชนะเป็นพัก ๆ นั้นแลคือการแสดงผลงานให้ปรากฏขึ้นมาอย่างประจักษ์ คือจิตหมอบลงไป จิตสงบลงไปด้วยอำนาจแห่งอุบายของการปราบปราม คือทรมานจิตใจ นี่เป็นสักขีพยานขึ้นมาเป็นระยะ ๆ เพราะความชนะเป็นพัก ๆ ไป ผลก็ปรากฏขึ้นมาเป็นระยะเช่นเดียวกัน นี้แลเป็นเหตุให้เรามีความอุตส่าห์พยายาม ไม่ท้อถอย ความยากลำบากไม่ได้ยากเฉย ๆ ไม่ได้ลำบากเฉย ๆ ผลที่เกิดขึ้นมาจากความลำบาก เพราะการฝึกหัดทรมาน การฝืนใจของตนซึ่งเต็มไปด้วยกิเลสนั้น มันแสดงขึ้นมาให้เราเห็นอย่างชัด ๆ ว่าเป็นผลดี เป็นผลดีเรื่อย ๆ

จิตแม้จะผาดโผนขนาดไหนก็ตาม สู้เราไปไม่ได้ เพราะเรามีเครื่องมือได้แก่ธรรมของพระพุทธเจ้าคือ “ขันติ” เอามาใช้ “วิริยะ” เอามาสนับสนุน “สติปัญญา” ไม่ลดละเพราะเป็นเครื่องมือที่ติดแนบอยู่กับตัวเรา ฟาดฟันลงไป! กิเลสจะหาอุบายแสดงกลมารยาออกมาด้วยวิธีใด สติ ปัญญา เป็นเครื่องปราบกิเลสต้องนำมาปราบจนได้ ปราบกิเลสไม่ได้เราก็แพ้ และขายหน้าไปจนวันตาย และตลอดกัปกัลป์ไม่มีสิ้นสุดยุติได้เลย

คนแพ้อยู่ที่ไหนจะสบายได้หรือ แม้แต่เล่นกีฬาแพ้เขายังไม่สบายเลย ยิ่งแชมเปี้ยนถ้าแพ้บนเวทีด้วยแล้ว ลือลั่นทั่วโลก ก็เราเวลานี้กำลังก้าวขึ้นเวทีต่อสู้กับกิเลสอยู่แล้ว การ

แพ้กิเลสเป็นของดีแล้วหรือ นี่เป็นอุบายวิธีที่จะนำสติปัญญามาต่อสู้กับกิเลสไปจนมีชัยชนะ การแพ้ไม่ใช่ของดี นอกจากความชนะหรือตายในสนามรบเท่านั้น พระพุทธเจ้าชนะกิเลสทั้งมวลด้วยพระปรีชาสามารถ จึงได้เป็นพระศาสดาของโลก สาวกท่านชนะกิเลสทั้งปวงด้วยความเพียร จึงได้เป็น "สรณะ" ของพวกเรา ธรรมจึงปรากฏขึ้นในโลกได้เพราะความชนะของท่าน ส่วนธรรมที่จะปรากฏในจิตเรา เพราะความแพ้นั้นดีอยู่เหรอ? นั่นขัดกันกับศาสนธรรมที่ท่านประกาศสอนไว้ และอุบายวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงพาดำเนินมา มันขัดกันถ้าเราแพ้

เราต้องนำมาคลี่คลาย แยกแยะ เทียบเคียงเหตุผล ด้วยอุบายต่าง ๆ เพื่อให้ทันกับกลมารยาของกิเลส ซึ่งมีความแหลมคม กดขี่ บังคับ จิตใจเรามานาน เราต้องใช้อุบายวิธีนี้เอาอะไรเป็น "มัชฌิมา" เครื่องมือปราบปราม กิเลสมีน้ำหนักขนาดไหน มีกำลังมากขนาดไหน เราต้องให้ สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ความอุตส่าห์พยายามกำลังวังชาทุกด้านทุ่มกันลงไป จนกระทั่งกิเลสหมอบราบนั่นแหละ "มัชฌิมา" สำหรับกิเลสประเภทนั้น จึงเหมาะสม สมกัน นี่แหละ "มัชฌิมา" ของพระพุทธเจ้าและสาวกท่านพาดำเนินมาอย่างนี้ กิเลสดื้อด้านผลาญหัวใจ มัชฌิมาต้องหนักมือไม่ยับยั้ง และฟาดฟันกิเลสตัวลือนามด้วยมัชฌิมาที่ทันสมัยกับกิเลสประเภทนี้

แม้แต่เขาสร้างบ้านสร้างเรือน เขายังมีเครื่องมือมากมายก่ายกองเป็นลำรถ เราทำไมจะมีเครื่องมือเพียงอันหนึ่งอันเดียวเพื่อปราบกิเลสในดวงใจ กิเลสมีกี่ประเภทมีกี่ชนิด ไม่ใช่มันจะนอนหมอบราบให้เราตีมัน ฟันมัน ฆ่ามันตายระเนระนาดอย่างง่ายดาย ดีไม่ดีมันอาจฟันเราแหลกเสียก่อนแล้ว ก่อนที่เราก้าวเข้าไปยังไม่ถึงเขตแดนของมันเลย มันออกมาดักฆ่าเราอยู่ปากทางก่อนแล้ว และหลอกเราให้ตีป่าตีพงไปเสีย มันเองนอนหัวเราะเรา ซึ่งกำลังหลงตีเงาของกิเลสนั่นแล เรื่องของกิเลสแหลมคมแค่ไหน เพราะฉะนั้นเราจะทำอย่างง่าย ๆ ทำอย่างสบาย ๆ แบบ "มัชฌิมา" ของกิเลส นั้นไม่ได้

ส่วนมากนักปฏิบัติเราถูกกิเลสหลอกยื่น "มัชฌิมา" ของมันมาให้ตีโพยตีพายแบบลมๆ แล้งๆ ไปโดยไม่รู้สึกตัวว่าถูกหลอก ผลที่ปรากฏจึงมีแต่ "เราเดินสายกลางนี่เถอะเคร่งนักมักขาด" ส่วน "มัชฌิมา" ของกิเลส คือความขี้เกียจอ่อนแอหารู้ไม่ นั่นหรือเครื่องฆ่ากิเลส

"มัชฌิมา" ของกิเลสคือความอ่อนแอ ความยอมตามมัน ความจำนนต่อมันอยู่ตลอดเวลา นั่นคือ "มัชฌิมา" ของกิเลสมันชอบที่สุด แต่ "มัชฌิมา" ของธรรมแล้วกิเลส

จะหมอบราบไปด้วยวิธีใด นำเอาวิธีนั้นมาใช้ เป็นก็ตาม ตายก็ตาม โลกนี้มีป่าช้าอยู่ทุกร่าง เขาก็ตาย เราก็ตาย สู้กิเลสจนตายบนเวทีไม่มีถอย

การตายไม่มีเกียรติ คือตายด้วยความอ่อนแอ ตายด้วยความท้อแท้ เพราะถูกหลอกจากกิเลส ไม่เกิดผลเกิดประโยชน์อะไรเลย ตายด้วยความอับอายขายหน้า ให้กิเลสหัวเราะเปล่า ๆ ต้องตายด้วยความมีชัยชนะ ตายด้วยความกล้าหาญ ตายด้วยความเป็นนักรบอย่างเต็มตัว

การต่อสู้ตามหลักพุทธศาสนาที่สอนไว้นั้น สมกับนามว่า **"พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ"** เราน้อมเอาพระพุทธเจ้าเข้ามาเป็นธงชัยปราบปรามกิเลส จนได้ชัยชนะขึ้นมาเป็นพัก ๆ ด้วยมัชฌิมา เป็นขั้น ๆ กิเลสผาดโผน มัชฌิมาธรรมก็ผาดโผน สู้แบบให้ถึงไหนถึงกัน กิเลสละเอียดลงไป มัชฌิมาก็ละเอียดตาม กิเลสละเอียดและแหลมคมขนาดไหน "มัชฌิมา" ซึ่งได้แก่สติปัญญาก็ละเอียดแหลมคมขนาดนั้นหรือยิ่งกว่านั้น ฟาดฟันกันลงไปไม่หยุดหย่อน และตามต้อนให้ทันกันเป็นลำดับ ๆ ไม่ยอมอับจน เอาให้กิเลสทุกประเภทพินาศไปหมดไม่มีเหลือเลย นั่นแลชื่อว่ามัชฌิมาตามหลักธรรมที่ศาสดาผู้จอมปราชญ์ประทานไว้อย่างพร้อมมูล ไม่อับจน

นี่แหละ ระยะที่เราฝึกอบรมต้องมีความยากลำบากลำบนทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะกิเลสมีมาก จึงมีแต่เรื่องเล่ห์เหลี่ยมแหลมคม ยั่วอย่างนั้น ยั่วอย่างนี้ หลอกลวงอย่างนี้อยู่เรื่อยภายในใจ ไม่ให้เราประกอบความพากความเพียร ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เลย มันทำให้เอนไปทางนั้น เอียงไปทางนี้ อยู่อย่างนั้นแล ถ้าอุบายของมัชฌิมาไม่ทันมัน ต้องถูกมันหามลงคลองไม่รู้ตัว โดยสำคัญว่าตนปฏิบัติด้วยมัชฌิมาอันเป็นทางสายกลาง อยู่นั่นเถอะ

จงทราบว่า สิ่งใดที่เป็นภัยต่อความดี นั้นคือกิเลสทั้งหมด เราอย่าเข้าใจว่ากิเลสตั้งป้อมอยู่ที่ไหน ก็ตั้งป้อมอยู่ที่หัวใจนั่นแล เฉพาะอย่างยิ่งขณะที่จะทำความดีนั้นแหละ กิเลสนั้นนอนหลับอยู่ก็ตาม มันจะพลิกตัวตื่นขึ้นทันทีโดยไม่ต้องไปปลุกมัน พอคิดว่าเราจะสร้างคุณงามความดีเท่านั้นแหละ กิเลสมันตั้งท่าสู้เราแล้ว แล้วปราบเราอยู่หมัดด้วย เช่น ว่าจะไปทำบุญทำทาน ไปรักษาศีลภาวนา มันจะต้องหาอุบายขึ้นมาอย่างเหมาะ ๆ เดี๋ยวงานอย่างนั้น ยุ่งอย่างนี้ ไม่ได้นะ เดี๋ยวงานอย่างนี้ยุ่งอย่างนั้น ไม่ได้นะ จะลำบากลำบน อดข้าวค่ำข้าวเย็นรักษาศีล ทำให้ไม่สะดวก จะไม่สบาย เสียสุขภาพ อายุสั้น เดี๋ยวตาย ยุ่งไปหมด นั่นมันหลอกเรา ก่อนที่เรายังไม่ได้เห็นผลก็ต้องยอมมันแหละ เพราะเราเคยเชื่อมันมานานแล้วจนฝังใจ ไม่คิดนึกบ้างเลยว่ามันเป็นกิเลสจอมต้มตุ๋นทั้งเป็นมาแต่กาลไหน จึงเชื่อเอา ๆ ไม่มีทางฟื้นตัวได้ตลอดไป

ทีนี้พอเราจะเป็น "นักสู้" เช่น ภาวนาต่อสู้กับสัญญาอารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในใจ มันต้องก่อกวนให้เราวุ่นวายอยู่ตลอดเวลา ก่อนที่จะเกิดความสงบขึ้นมา เมื่อเราชนะมันได้ผลก็คือความเย็นใจ ซึ่งออกมาจากความสงบแล้วปรากฏความมีคุณค่าขึ้นมาภายในตน ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยคิดว่า จิตใจเรา ตัวเรา จะมีคุณค่า มีแต่ความรุ่มร้อน หาแต่ที่เกาะหาแต่ที่อาศัย ซึ่งส่วนมากก็เป็นยาพิษของกิเลสนั่นแล จึงขอเรียนอย่างเต็มใจเต็มปากที่เคยต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ มาตามความสัตย์ความจริง ไม่ได้อวดเก่ง นี่ได้เคยสละชีพเพื่อฆ่ากิเลสและเพื่อชัยชนะโดยทางมัชฌิมาแบบรอดตายมาจนจำเจแล้ว จึงได้นำอุบายที่เห็นผลแล้วนี้มาเรียนให้ท่านผู้หนักในมัชฌิมาที่ดำเนินตามทางสายกลางอ่านบ้าง เพราะเราไม่ทราบว่าทางสายกลางนั้นกลางขนาดไหนกันแน่ หรือกลางแบบเอากบไปไสไม้ทั้งต้นก็ไม่อาจทราบได้ เรายังโง่อยู่มาก จึงอยากทราบมัชฌิมาที่ส่วนมากใช้กันมานั้น ใช้แบบไหนกันบ้าง

เขาสร้างตึกรามบ้านช่อง ปรากฏว่าเครื่องมือสำหรับสร้างมีเป็นลำรถ แต่การสร้างจิต ชำระจิตให้ถึงขั้นสมบูรณ์ จะควรมีเครื่องมือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายกลางเพียงอย่างเดียวเท่านั้นหรือ อาจจะมีแขนงแห่งมัชฌิมาประเภทต่าง ๆ บ้างหรือไม่ พอเหมาะสมกับการสร้าง หรือการชำระจิตดวงโสมมด้วยกิเลสชนิดต่าง ๆ ให้ถึงขั้นสมบูรณ์เต็มภูมิ

คำว่า "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** ตนเป็นที่พึ่งของตน" นั้น จงปราบมันลงไปด้วยกำลังความสามารถของตัวเอง แต่มักจะไม่สนใจ มีแต่พึ่งผู้อื่น พึ่งอะไรก็ไม่ทราบ พึ่งเดือน พึ่งปี พึ่งวัน พึ่งเวล่ำเวลา พึ่งสมบัติพัสถาน พึ่งพี่พึ่งน้อง พึ่งญาติพึ่งวงศ์ พึ่งพ่อพึ่งแม่ พึ่งลูกพึ่งหลาน คิดพึ่งไปหมด ที่จะพยายามพึ่งตนเองนั้นไม่คิด เวลาใจไม่มีหลักยึดย่อมเป็นทำนองนี้ด้วยกัน จะหวนเข้ามาพึ่งธรรม อันเป็นที่พึ่งอันเกษมของใจนั้นไม่ค่อยสนใจคิดกัน จึงมักจะปราศจากที่พึ่งอันน่าเสียดายไปตาม ๆ กัน

แต่เวลาได้สร้างความสงบขึ้นมาภายในใจเป็น "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" ขึ้นมาแล้ว ต้องอุทานว่า "อ๋อ! นี้แลเป็นที่พึ่ง มีความสงบเย็นสบาย หายว้าเหว่ ที่จะไปพึ่งโน้นพึ่งนี้! เมื่อได้หลักขึ้นมาภายในใจแล้ว นี้แลเรียกว่า **อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ** เริ่มปรากฏขึ้นมาแล้วจากความเพียร จากระยะนั้นไปความอุตส่าห์พยายามนั้นมาเอง มาเรื่อย ๆ เพราะเห็นผล มีต้นทุนอยู่แล้ว จะค้าขายอะไรก็พอเป็นไปเพราะมีต้นทุน จะประกอบความพากเพียรหนักเบาแค่ไหน ต้นทุน คือ ความสงบเย็นใจ ที่เห็นประจักษ์อยู่แล้วนี้พาให้ดูดดื่มทางความเพียร ไม่เกียจคร้าน อ่อนแอ กระดูกจะหลุดจากกันเหมือนแต่ก่อน

ใจมีความสงบมากเท่าใด ก็ยิ่งเห็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เห็นที่พึ่งของใจโดยลำดับ ๆ และแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้น ทีนี้ความเพียรต้องเริ่ม ต้องเร่ง เพราะรู้หน้าที่การงานของตน ทำกิจการงานใดอยู่ก็ตาม พอถึงเวลาที่จะบำเพ็ญก็ปล่อยวางและเอาจริงเอาจัง การงานภายนอกนั้นน่ะปล่อยทันทีเลย ทำไมจึงปล่อย? แต่ก่อนทำไมว่ามันยุ่ง ๆ แล้วทำไมมันปล่อยได้ คน ๆ นั้นแท้ ๆ เวล่ำเวลาก็เป็นเวลาอันเก่า มืด แจ้งอันเก่า ทำไมเวลานี้มันปล่อยได้ แต่ก่อน ๆ ทำไมมันปล่อยไม่ได้ เป็นเพราะเหตุใด ก็เพราะกิเลสผูกมัดไว้นั่นแหละ กิเลสสร้างขวากสร้างหนามไว้ให้เหยียบให้ตำเท้า เดินไปไม่ได้ ให้นั่งคราง นอนครางอยู่อย่างนั้นแหละ จะว่ายังไง

ทีนี้พอถอดถอนเสี้ยนหนาม คือกิเลสอันเป็นตัวอุปสรรคนั้นออกแล้วก็ก้าวไปได้ ก้าวไปได้ ก้าวไปได้ ทำได้ ถึงเวล่ำเวลาแล้วใครจะมาห้ามหรือมาขัดขวางไม่ได้ เพราะคิดถึงเวลาจะตายใครจะมาห้ามได้ มันยังตายได้คนเรา หากไม่มีเวลาว่างเลย ทำไมเวลาตายมันจึงว่างได้? เวลาจะทำความพากเพียรทำไมมันจึงไม่ว่าง นี่คืออุบายวิธีแก้เจ้าของให้ว่าง ตอนนี้แหละเหมาะสมอย่างยิ่ง ตายแล้วมันไม่ว่างหรอก ไม่ว่างอย่างไรก็ไม่ว่างที่จะทำความเพียรนั่นเอง เวลานี้เป็นเวลาที่ว่างที่สุด ตอนยังมีชีวิตอยู่นี่คือตอนว่างอย่างเห็นได้ชัด

การแก้อย่างนี้ เรียกว่า “อุบายปัญญา” เครื่องปราบกิเลส กิเลสที่มาก่อกวนที่มาทำการกีดขวาง แก้ด้วยวิธีนี้ ผลก็ปรากฏขึ้นมาให้เย็นใจ สบาย เพียงสมาธิเท่านั้นก็เห็นคุณค่าของใจ และเห็นคุณค่าของศาสนา เห็นคุณค่าแห่งความพากเพียรของตน เป็นลำดับลำดาอยู่แล้ว

เอ้า พิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อสำเร็จขั้นสมาธิเป็นทุนแล้ว เอาปัญญาออกใช้พิจารณาทั่วโลกทั่วสงสารนี้เป็นไร มันล้วนแต่กอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เต็มโลก จะเอาปลายเข็มจรดลงไม่ได้ ที่จะไม่ถูกกอง **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เหล่านี้ จิตไปหลงยึดอะไรสติปัญญาตามฟาดฟันให้ขาดสะบั้นลงไป อย่าให้มันมาหลอกได้

โลกนี้มีอะไร? คำว่า “**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**” นี้ต้องได้เทศน์ทุกวัน เพราะโลกนี้เต็มไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ในใจของเราก็เช่นนั้น ทุกขณะจิตที่แสดงออกล้วนแล้วแต่เรื่องของ “ไตรลักษณ์” ธาตุขันธ์ล้วนแล้วแต่ “ไตรลักษณ์” พิจารณาให้เห็นความจริงที่มีอยู่เป็นอยู่ โลกนี้ท่านว่ากว้างแสนกว้าง กว้างอะไรบ้าง พิจารณาดูซิ มันกว้างที่ไหนกัน เราไปเกี่ยวข้องไปยุ่งอะไรกับมันมันถึงกว้าง มันกว้างอยู่ที่ “จิตใจตัวคะนอง” ไปเที่ยววุ่นวายต่างหาก ใจนี้คือ ตัวยุ่งตัววุ่นวาย ตัวเที่ยวกว้านโน้นกว้านนี้ ไม่อยู่เป็นสุข ยิ่งกว่าลิง เที่ยว

เอาไฟจากสิ่งต่าง ๆ ในที่ต่าง ๆ เข้ามาเผาตนเอง มันก็กว้างละซี นอกจากกว้างแล้วยังร้อนอีกด้วย

บทเวลามันแคบก็แคบอยู่ที่ใจ เกิดความทุกข์ขึ้นมามาก ๆ แล้ว โลกกว้างแสนกว้าง แต่ใจตัวเก่งกลับไม่มีที่อยู่เลย เป็นไฟไปหมด นี่ที่เราว่าโลกกว้าง มันไม่ได้กว้าง มันมาคับแคบอยู่ที่จิตใจ ปิดตันที่จิตใจ ร้อนอยู่ที่จิตใจ เพราะฉะนั้นจงสร้างความกว้างขวางให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยการพินิจพิจารณาโดยทางปัญญา

พิจารณาไปตรงไหน? ดูซี รูปชนิดใด ต้นไม้ ภูเขา ตึกรามบ้านช่อง กี่ชั้นกี่หอ ก็ตามเถอะ มันพินาศฉิบหายลงไปหมดเมื่อถึงกาลของมันแล้ว จะสร้างสักกี่พันชั้นมันก็ออกไปจากอิฐ จากเหล็ก จากหิน จากปูน จากทรายนี่เอง จะไปหลงอะไรมัน กี่พันชั้นมันก็คืออิฐ ปูน หิน ทราย เหล็ก ที่ผสมกัน ซึ่งมีอยู่เต็มแผ่นดินนี้เอง จะพากันไปตื่นอะไรมัน นี่คือการพิจารณาด้วยปัญญาไม่ให้หลงสิ่งเหล่านั้น ซึ่งเท่ากับพวกเรานี่โง่เอาเสียเหลือเกิน เพียงอิฐ ปูน หิน ทราย ก็หลงกันจนจะเป็นบ้ากันทั้งแผ่นดิน คนฉลาดจะไม่มีค้างโลกอยู่แล้ว

คำว่า “คน” เราก็คน เขาก็คน ตื่นอะไรกัน! คำว่า “เสียง” เราก็มีเสียง เขาก็มีเสียง “กลิ่น” เราก็มีกลิ่น เขาก็มีกลิ่น ตื่นอะไรกัน! “รส” เราก็มี เราก็รู้อยู่ทุกวัน รสอะไรบ้างเราก็รู้ จะตื่นรสอะไรไปอีก! เครื่องสัมผัส มันสัมผัสทั้งวันทั้งคืน ตื่นอะไรกัน สัมผัสตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้ ยังไม่หายตื่นอีกหรือ! อารมณ์เครื่องยั่วยวนภายในจิตใจนี้ เกิดขึ้นเพราะอาศัย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ซึ่งเคยสัมผัสมาตั้งแต่อดีต ก็เคยเป็นมาอย่างนั้นแล้ว ตื่นอะไรกัน! เหล่านี้คือกอง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** พิจารณาให้ชัดด้วยปัญญาอันลึกซึ้ง ถ้ารู้ซึ้งแล้วก็เรียกว่า “ชัด” ชัดแล้วก็ปล่อย!

ความเที่ยวไปเวียนมาของจิต ความเกี่ยวข้อง เที่ยวหาบเที่ยวหาม แบกโน้นแบกนี้ มันเป็นความทุกข์ทั้งนั้นแหละ พระพุทธเจ้าท่านประกาศอยู่แล้วว่า มันเป็นกองทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่น ความสำคัญผิดเพราะความโง่เขลาเบาปัญญา พวกเรายังไม่ยอมรับว่าพระพุทธเจ้าฉลาด เพราะเราถือว่าเราฉลาด ความจริงก็คือกิเลสนั่นเองมันฉลาด ตัวเราเองมันโง่จึงไม่ทันเขา แล้วก็คล้อยตาม ให้กิเลสฟันเอา ฟันเอา แม้นอนอยู่กิเลสมันก็นั่งอยู่บนหัวกันทั้งนั้นแหละ คือบนหัวใจไม่ใช่หัวอะไร

ฉะนั้นจงสร้างปัญญาขึ้นพิจารณาให้เห็นความจริงของโลก มีหรือไม่มี มันก็เป็นความจริงของเขาอยู่นั่นเอง ตั้งแต่เรายังไม่เกิด เราตายไปแล้ว มันก็ยังมีตัวอยู่เช่นนั้น และสลายไปเช่นนั้น เปลี่ยนแปลงของมันไปโดยลำดับลำดา นี่คือเรื่องของปัญญาพิจารณา

สภาวธรรมทั้งหลาย การพิจารณาเช่นนี้ก็เพื่อจะถอดถอนความยึดมั่นถือมั่น ความสำคัญผิด ด้วยความเห็นที่ถูกต้อง คือปัญญานั่นเอง ใจก็เบา ปล่อยไปได้ อารมณ์เครื่องกังวลก็ไม่มี

คนเราเมื่อไม่มีเครื่องกังวลมารบกวนจิตใจก็สบาย เหมือนกับน้ำไม่มีอะไรกวนก็ใสสะอาด ถ้ามีอะไรกวน แม้แต่ไม่มีตะกอนอยู่ที่ก้นเลยมันยังขึ้นฟองได้ เวลาถูกกวน ถูกเขย่าน่ะ

จิตใจที่ถูกก่อกวนอยู่ตลอดเวลาด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาด้วยแล้ว จะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน ไปอยู่ไหนก็ไปอยู่เถอะ ถ้าจิตใจมันมีสิ่งก่อกวนให้วุ่นวายเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลาแล้ว มันต้องร้อนอยู่ตลอดเวลา นั่งอยู่ก็ร้อน ยืนอยู่ก็ร้อน เดินอยู่ก็ร้อน อยู่บนเครื่องบินก็ร้อนจะว่าอะไร จะเข้าใจว่าที่ไหนมันเป็นที่เย็นล่ะ มันเย็นที่ใจนี้เท่านั้น เมื่อปรับปรุงให้ดีแล้ว

เมื่อเราแก้ หรือถอดถอนสิ่งที่เป็นไฟออกได้แล้วใจมันเย็น อยู่ที่ไหนก็เย็นหมด จะไปอยู่ที่ไหนก็ได้ถ้าจิตมันเย็นเสียอย่างเดียว จิตเป็นที่พึ่งของตนได้อย่างเดียวเท่านั้นมันสบายหมด นี่เริ่มถึงขั้นปัญญาแล้ว

เราเห็นผลทางด้านสมาธิคือความสงบเย็นใจ และเห็นผลทางด้านปัญญา การถอดถอนเสี้ยนหนามคือกิเลส ความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดในสิ่งต่างๆ ออกจากจิตใจด้วยปัญญาเป็นขั้นๆ ถอดถอนออกโดยลำดับๆ เหมือนที่ท่านสวด “ถอนสีมาในโบสถ์” นั่นแลรู้สึกท่านทำเป็นอุบายสำคัญมากทีเดียว

ท่านสวดถอนสีมาท่านสวดถอนอย่างไร เราเคยเห็นท่าน “ผูกพัทธสีมา” ก่อนผูกท่านสวดถอนเสียก่อน เอาพระสงฆ์มาเป็นจำนวนมากมายืนเป็นแถว แล้วสวด สวดที่ตรงนี้เสร็จตรงนี้แล้วก็ไปสวดที่ตรงนั้น ไปสวดที่ตรงโน้น ให้รอบทีเดียว จากนั้นก็ทักนิมิต เมื่อรอบข้างนอกแล้วก็สวดข้างใน ทั้งรอบนอกและรอบใน เสร็จแล้วก็สวดผูกพัทธสีมา พอเสร็จแล้ว ตัดลูกนิมิต “ตูม” ลงไปในหลุม เป็นหมดพิธีวินัยสงฆ์ ใครจะมาถอนก็ถอนไม่ได้แม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ถอนไม่ได้ จะถอนได้ก็เพียงคำว่าถอนเท่านั้น ความจริงนั้นถอนไม่ได้ นอกจากสงฆ์จะมาถอนเอง เมื่อถึงขั้นตัดลูกนิมิตแล้ว เป็นอันว่าหมดธุระหน้าที่ของสงฆ์ในการผูกพัทธสีมา สำเร็จโดยสมบูรณ์เต็มที่แล้ว

การสวดถอนนี้เป็นอุบายวิธีของการพิจารณาทางด้านปัญญา เหมือนเราถอดถอนสิ่งต่างๆ ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น รส เครื่องสัมผัส กว้างแคบ ที่จิตไปสำคัญมั่นหมายกำหนดพิจารณาทางด้านปัญญา ให้เห็นเหตุผลตามความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ ถอนความยึด

มั่นถือมั่นเข้ามาโดยลำดับ ๆ จนกระทั่งเข้ามาถึงธาตุขันธ์ของตัวเอง นี่เป็นสิ่งสำคัญ จงพิจารณาแยกแยะดังที่เคยอธิบายแล้วนั้น

ร่างกายของเรานี้ มันมีความจริงอยู่ทุกสัดทุกส่วนไม่เคยปลอม มันปลอมแต่ความรู้ความเห็นของเราที่ไปสำคัญ ออกไปหาติเตียนเขา เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไปหาชมเขาอย่างนี้ ๆ นี่คือ ผู้ผลิต ผลิตอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านั้นเขาอยู่เฉย ๆ เขาไม่มีอะไร แต่เราไปยึดไปถือเขา ไปตำหนิเขาไปชมเขา ความติก็ดี ความชมก็ดี มันก็เกิดจากใจของผู้สำคัญผิดนี้แลผลมันก็เกิดขึ้นที่นี่ ความยุ่งเหยิงวุ่นวายมันก็เกิดขึ้นที่นี่ เพราะฉะนั้นจึงต้องพิจารณาให้ทราบทั้งภายนอกคือส่วนร่างกาย คือขันธ์ ทราบทั้งภายใน คือเรื่องของจิตล้วน ๆ พิจารณาให้เห็นตามความจริง

ส่วนไหนในร่างกายของเรานี้ที่จะตั้งอยู่ได้แน่นหนาถาวรมีไหม? ไม่มี มันก้าวเดินไปตามทางสาย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อยู่ตลอดเวลาทุกอิริยาบถ แม้แต่หลับมันก็ไม่เคยลดหย่อนผ่อนผันไปตาม เดือน ปี นาที โมงเลย เดือนก็เป็นเดือน ปีก็เป็นปี เขาก็หมุนของเขาไป แม้ขณะนี้เขาก็หมุนไปตามหลักธรรมชาติของตน เราจะนอนใจอยู่ได้หรือ

ต้องพิจารณาให้เห็นตามความจริงของเขา เพื่อจะได้ถอดถอนอุปาทาน เหมือนไฟไหม้ลุกลามเข้ามาจนจะถึงบ้านอยู่แล้ว เรายังไม่รีบขนของออกหรือ? ถ้าไม่อยากให้ไฟไหม้จนเป็นเถ้าถ่านไปหมด ก็ต้องรีบขนของออกจากบ้าน

ขันธ์เห็นจะทนไม่ไหวแล้ว เพราะไฟคือไตรลักษณ์ไหม้รอบหมดแล้วนี่ จะทำอย่างไรดี เรารีบขนของออกเสียตั้งแต่ไฟยังไม่มาถึงเต็มที่ ขณะนี้เขากำลังเตือนด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ขณะนี้เขากำลังเตือนประกาศกฎอัยการศึก คือ**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ให้รีบขนสมบัติอันล้ำค่าของเราออก

ความเฉลียวฉลาดสร้างให้พอ กายนี้เราจะดื้อแพ่งดื้ออาญา ไปยึดถือมันอยู่หรือ ไฟจะไหม้แล้ว เป็นเถ้าเป็นถ่านในไม่ช้านี้อยู่แล้ว เราไม่เชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะไปเชื่อใคร อย่าเชื่อเราเกินไปจะทำให้หลงจมอยู่ในขันธ์ มีทุกข์เป็นหอกทิ่มแทงไม่มีเวลายุติลงได้

เอ้า ปล่อยอันไหนที่ควรปล่อย ปล่อย! แต่สติปัญญาไม่ยอมปล่อย ต้องพิจารณาให้เห็นชัดเจน เรื่องไหนที่สติปัญญาควรรู้ กำหนดให้รู้และปล่อยวางโดยลำดับ ๆ รูปกายเป็นสมบัติอันหนึ่งที่ใคร ๆ ก็รักสงวน แต่ไฟกำลังไหม้ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** มันไหม้ตลอดเวลา จงพยายามพิจารณาปล่อยวางลงไป รูป ก็คือธาตุดินนั่นเอง เอาดินมาแบกไว้ว่าเป็นตน ไม่อายบ้างหรือ เอาดินทั้งก้อนมาแบกมาหาม เมื่อยกดินทั้งแผ่นมาแบกไม่ได้ก็ยก

เอาขนาดเท่ารูปกายมาแบกไว้ด้วยความเสกสรรว่าเป็นตน มันหนักขนาดไหน ต้องพายืน พาเดิน พานั่ง พานอน ไม่หยุดเรื่อยมานี่ ไม่ใช่เพราะความหนักหรือ และยังหนักด้วยความหิวโหย ความไม่สะดวก ไม่สบายกาย เจ็บท้อง ปวดหัว ล้วนแล้วแต่ความหนักหน่วงถ่วงใจทั้งนั้น เรายังไม่เห็นโทษของมันหรือ แผ่นดินก้อนนี้มันก็หนักขนาดนี้ ทุกขเวทนาก็เสียดแทงเข้ามาทุกระยะ ด้านไหนไม่เลือก มันแทงเข้ามาทั้งนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันแทงเข้ามาได้หมด เจ็บนั้นปวดนี้ตลอดเวลา เห็นไหม รู้ไหม เข้าใจหรือยังว่าทุกขเวทนาทิ่มแทงเข้ามารอบด้าน

จงดูให้เห็น ขันธ์มีทุกขเวทนา เป็นต้น ให้ชัดเจนตามความจริงของมัน สติปัญญาเรามีอย่าไปหลงมัน มันไม่ได้หลงเรานี่นา เราเป็นฝ่ายหลงข้างเดียว เราต้องให้รู้จักเขา เพราะเราเป็นคนหลง เราต้องรู้ นั้นเขาไม่ได้หลง เขาไม่ได้รู้อะไรกับเรา และเขาก็ไม่มีปัญหาอะไรกับเรา เรามีปัญหาอยู่กับเจ้าตัวรู้นี่แหละ พาให้หลงก็เพราะเจ้าตัวรู้นี่แหละ รู้ไม่จริง ท่านเรียกว่าอวิชชา รู้งมๆ เดาๆ หาความจริงจังหยั่งรู้ไม่ได้ ก็คือความรู้ที่เป็นอวิชชานี้แล

จงพิจารณาแล้วพิจารณาซ้ำๆ ซากๆ ให้เป็นความสนิทติดใจ ซึ้งใจ แล้วจะปล่อยเอง ถ้าพิจารณายังไม่พอก็ยังไม่ปล่อย! อย่าเข้าใจว่าพิจารณาเท่านั้นเที่ยว เท่านี้เที่ยวจะพอ อย่าเอาความสำคัญอย่างนั้นเข้ามาเป็นเครื่องกีดขวางทางเดินของเรา จะเดินไปไม่ตลอด และจะขี้เกียจ ท้อถอย จงพิจารณาจนเข้าใจ เราเคยหลงอยู่ที่นี้ หลงมากี่วัน กี่ปี กี่เดือน ยังพอใจหลง การพิจารณาเพื่อความรู้ความเข้าใจ ทำไมจะไม่พอใจพิจารณา จะกี่ครั้งกี่หนก็พิจารณาจนให้รู้ รู้แล้วมันถอนเอง

เอ้า อาการทั้งห้า มีอะไรที่จะแบกจะหามเป็นตนเป็นตัว เป็นเราเป็นของเราบ้าง? ดินทั้งก้อนอยู่ในร่างกายนี้เราก็ทราบชัดๆ แล้วด้วยปัญญา จงปล่อย ปล่อยวางอุปาทาน ถึงจะรับผิดชอบกันอยู่ ก็ปล่อยทางด้านปัญญา ทุกขเวทนาก็ให้รู้เรื่องของมัน มันเป็นสัจธรรมเป็นความจริง แต่ใจมันปลอมก็เป็นทุกข์ได้ เวทนา มีอะไรบ้าง มีสุข มีทุกข์ มีเฉยๆ มีทั้งส่วนร่างกาย ทั้งด้านจิตใจ จงพิจารณาให้เห็นชัด สัญญานี่ตัวสำคัญ สังขารยกให้ สัญญายึดมั่น สังขารยื่นให้ สัญญายึดมั่น ยึดมั่นแล้วกวาดเข้ามา กวาดเข้ามาฝังภายในใจ มีแต่เสี้ยนแต่หนามอยู่เต็มภายในใจ จึงหาที่และเวลาปลอดภัยไม่ได้แม้แต่นิดเดียว ถูกความสำคัญมั่นหมายอันนี้ทิ่มแทงจิตใจ ถ้าใจไม่ทนทานจริงๆ ต้องแหลกไปนานแล้ว วิญญาณรับทราบขณะที่มีสิ่งมาสัมผัส แย็บๆ ๆ ๆ เท่านั้น มีสาระอะไร! เสียงกระทบปั๊บดับพร้อม

อะไรมาสัมผัสวิญญาณก็รับรู้และดับพร้อม จะไปถือเอาสิ่งที่เกิดกับดับพร้อมมาเป็นตน มีอย่างหรือ!

พิจารณาให้ชัด ใครไปหลง ไปงมงายกับสิ่งเหล่านี้ ถ้าไม่ใช่จิตที่ตัว "อวิชชา" ครอบหัวมันอยู่นั่นพาให้หลงงมงาย จงค้นเข้าไปพิจารณาเข้าไป ตัวนั้นแหละตัวหลงจริง ๆ รากเหง้าของความหลงจริง ๆ คือ ใจกับอวิชชาซึ่งกำลังกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ยากจะทราบได้ว่าอะไรเป็นจิต อะไรเป็นอวิชชา ถ้าไม่ใช้ปัญญาพิจารณา เพราะฉะนั้นใจจึงต้องรับทุกข์รับสุขอยู่ตลอดเวลา สุขทุกข์เกิดขึ้นมาจากไหน? จากความปรุง ความปรุงมาจากไหน สัญญาความจำหมายมาจากไหน? ต่างก็มาจากใจ เกิดขึ้นก็เกิดที่นั่น และดับลงที่นั่น อะไร ๆ เกิดที่นั่น ดับลงที่นั่น เพราะรากแก้วมันยังไม่ดับ มันก็ผลักดันขันธ์นั้น ๆ ออกมาให้เกิด ดับ เกิด ดับ อยู่อย่างนั้น

เอ้า พิจารณาลงไป ใจนี้ก็เหมือนหัวเผือกหัวมันที่ยังสด ๆ อยู่ ยังไม่ได้ต้มให้สุก หัวเผือกหัวมันแม้จะเป็นของควรแก่ทำอาหาร แต่เมื่อยังไม่สุกก็เป็นพิษ จะควรเป็นอาหารได้อย่างไรในขณะที่ยังสด ๆ เวลานี้จิตมันก็เป็นเช่นนั้น มันยังไม่ควรแก่ความบริสุทธิ์ ยังไม่ควรกับวิมุตติพระนิพพานได้ ยังไม่ควรกับความนอนใจอันสมบูรณ์ได้ เพราะมันยังเจือปนอยู่ด้วยยาพิษที่มีอยู่ภายใน เช่นเดียวกับหัวเผือกหัวมันที่เจือด้วยพิษของมัน เราต้องต้มก่อนให้มันสุกและพิษจืดหมด พอจืดหมดแล้วพิษภัยของมันก็ถูกขับไล่ออกหมดด้วยความร้อน เหลือแต่รสธรรมชาติของมัน เช่น หัวเผือก รับประทานเอร็ดอร่อย ไม่เป็นพิษเป็นภัย เพราะเป็นรสธรรมชาติที่มีอยู่ภายในตัวของมัน

จิตใจก็เหมือนกัน เมื่อได้ถูกชักฟอกด้วย "ตปธรรม" คือ ความเพียรแผดเผากิเลสซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจนั้นออกจนหมดแล้ว เหลือแต่รสธรรมชาติของจิตแท้ นั้นแลท่านว่า "อมตัง" รสแห่งธรรมก็คือ รสของใจที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ มีอยู่ภายในใจนั้นแล รสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง บรรดารสในโลกสมมุติ ไม่มีรสแม้ชนิดหนึ่งชนะรสแห่งธรรมได้เลย ก็รสแห่งธรรมนั้นเกิดขึ้นที่ใจ เพราะอำนาจของสติปัญญาขับไล่พิษภัยที่อยู่ภายในจิตใจนั้นออกหมด เหลือแต่รสธรรมชาติล้วน ๆ ท่านว่า "**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**" พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง!

พระนิพพานอยู่ที่ไหน? ใครที่ติดคุกติดตะรางถูกกิเลสตัณหาจองจำอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่ใช่ใจ เมื่อใจได้ถูกปลดเปลื้องออกมาเป็นอิสระจากกิเลสตัณหาแล้ว ใครจะเป็นผู้พ้นโทษ ใครพ้นโทษเราจะเรียกผู้นั้นว่าเป็น "นิพพาน" จะผิดที่ตรงไหน? นั่นเป็นชื่ออันหนึ่ง คือ "**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**" นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ใจที่พ้นจากกิเลสแล้วเป็นสุขอย่างยิ่ง!

นั่น! เอาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย! ใจที่หมักหมมอยู่กับกิเลสเป็นใจที่ทุกข์อย่างยิ่ง! ว่ายังไง นิพพานอยู่ที่ไหน? เราหลงนิพพานไปไหนเวลานี้!

วาดภาพนิพพานโน้น วาดภาพนิพพานนี้ วาดไปเถอะ ยุ่งไปหมด เพราะหลอกตัวเองนี่ เอาให้เห็นความจริงซี

พระพุทธเจ้าท่านสอนจริง ท่านไม่สอนหลอกลวง คำว่า "เห็นความจริงของนิพพาน" คืออะไร? เมื่อไปถึงความจริงแล้ว จะเรียกชื่อ "นิพพาน" หรือไม่เรียกก็ไม่เป็นปัญหาอะไรทั้งสิ้น เพราะเราตัดปัญหาออกแล้ว เมื่อถึงความจริงแล้ว จะมีปัญหาอะไรอีก "**ปรมํ สุขํ ปรมํ สุขํ**" ก็คือจิตดวงที่พ้นจากสิ่งกดถ่วงทั้งหลายโดยสิ้นเชิงแล้วนั้นแล เป็นจิตที่อิสระเต็มที่แล้ว เป็น "**ปรมํ สุขํ**" อย่างเต็มดวงทีเดียว ความรู้ รู้อยู่เวลานี้แหละที่เป็น "**ปรมํ สุขํ**"

เวลานี้เรากำลังถูกกดถ่วงและกำลังชำระ กำลังซักฟอก กำลังขับไล่จำพวก **ปรมํ ทุกฺขํ** ออกด้วยความพากเพียร ด้วยวิธีต่างๆ ตามจริตนิสัย ความสามารถของแต่ละราย ละราย ขอให้ทำความพยายาม ให้เห็นคุณค่าที่มีอยู่ภายในตัวเองเถิด ซึ่งเป็นของมีคุณค่าอยู่แล้ว แต่ถูกทับถมด้วยสิ่งที่หาสารประโยชน์มิได้ นอกจากกำลังเป็นนักโทษเท่านั้น จิตจึงไม่ปรากฏตัวขึ้นมาว่า เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอัศจรรย์แต่อย่างใดเลย

เวลานี้เรากำลังบุกเบิกสิ่งที่ปิดบังจิตใจไม่ให้เห็นความจริง ให้เปิดเผยขึ้นมาอย่างเต็มที่ตามกำลังความสามารถ

คำว่า "สุขในขั้นใดๆ" นั้น เราจะไม่ถามที่ไหน นอกไปจากใจ ที่รู้อยู่โดยลำพังตนเองเท่านั้น จนกระทั่งถึง "**ปรมํ สุขํ**" แล้ว จะไม่มีปัญหาอะไรอีก ไม่ต้องไปถามที่ไหน เมื่อถึงความจริงแล้วไม่ถาม!

เมื่อถึงความจริงแล้ว ไม่อยาก? อยากไปนิพพานก็ไม่อยาก อยากไปหาประโยชน์อะไร? ความอยากคือความบกพร่อง ความหิวโหย เป็นความดีอยู่หรือ? ความอยากไปนิพพานนั้น ก็คือความหิวนั่นแล ความบกพร่องอยู่นั่นแลมันถึงอยาก เมื่ออิ่มแล้วอะไรจะอยาก ไม่อยาก หวานก็แล้ว คาวก็แล้ว รสเอร็ดอร่อยขนาดไหนที่เคยรับประทานมา มันไม่อยาก เพราะอิ่มแล้ว พอแล้ว ธาตุขันธ์ พอแล้ว รับอีกไม่ได้อิ่มพอตัวแล้ว?

เมื่อธรรมพอตัวภายในจิตแล้ว คำว่า "นิพพาน" ก็ไม่อยาก อยากไปทำไมและรู้ด้วยว่า นิพพาน คืออะไร! เอาละ!

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๑๘

โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์

พระพุทธเจ้าท่านเป็นนักรบ ทรงสอนพุทธบริษัทให้เป็นนักรบเหมือนกัน วิธีการที่พระท่านไปเที่ยวกรรมฐานในที่ต่าง ๆ ล้วนเป็นวิธีการของ "นักรบ" ทั้งนั้น ท่านไปตามป่าตามเขาลำเนาไพร อดอยากขาดแคลนไม่สนใจ ตั้งหน้าตั้งตาเข้าสู่แนวรบ เพื่อฆ่ากิเลสซึ่งเป็นตัวก่อกวนทำลายจิตใจของสัตว์โลกตลอดมา ไม่มีอะไรที่จะเป็นภัยนานาชนิด คือ เป็นภัยเล็ก ภัยน้อย ภัยใหญ่ ภัยพิบัติ ภัยรอบด้าน ยิ่งไปกว่ากิเลสสร้างในใจสัตว์โลก

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นงานโดยตรงเพื่อถอดถอนกิเลส จงพิจารณาเต็มสติกำลังความสามารถ ให้สมกับที่มองเห็นว่ากิเลสเป็นภัยต่อตัวเองและสัตว์โลกมาแต่กาลไหน ๆ เพราะต่างคนต่างมีกัน ต่างคนต่างนำออกมาจ่ายตลาด คือสังคม ให้เดือดร้อนนอนคราง ไปตาม ๆ กัน ทั่วดินแดนดังที่เป็นอยู่นี้ เราและโลกจะหาความสงบร่มเย็นจากไหน การจ่ายตลาดกิเลสมันไม่เหมือนจ่ายอาหารสด อาหารแห้ง ที่นำมารับประทานเพื่อประโยชน์แก่ร่างกายนี้

การจ่ายกิเลสคือความโลภ ความกริ้วโกรธ ความลุ่มหลงงงงันด้วยราคะตัณหาตามืดบอดนี้ มันทำให้โลกและเราร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ ไม่มีเวลาสร่างซาบ้างเลย พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้เป็น "นักรบ" กับมัน เพราะทรงเห็นโทษและทรงดำเนินมาแล้ว ได้ผลอย่างไร ก็ทรงนำวิธีการที่ถูกต้องและได้ผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วนั้น มาสั่งสอนสัตว์โลก คือ พวกเราที่กำลังกำดำกำขาวหาทางออกไม่ได้อยู่เวลานี้ ผู้ใดเชื่อฟังและปฏิบัติตามพระองค์ก็เป็นสิริมงคล และ มีชัยชนะแก่ตนไปโดยลำดับ ไม่อับจนทนทุกข์ทรมานไปนาน ผู้ไม่เชื่อฟังท่านยิ่งกว่าการเชื่อฟังกิเลสของตัว ก็ช่วยไม่ได้ จะต้องปล่อยให้กิเลสเป็นผู้รับผิดชอบเอง ผลจะเป็นอย่างไรนั้น ไม่มีใครกล้าเสี่ยง เช่นเดียวกับโจรผู้ร้ายจับเจ้าของทรัพย์ไป ไม่มีใครกล้าเสี่ยงภัยแทนเขาได้ ฉะนั้นเราชาวพุทธจึงไม่ควรประมาทนอนใจในขณะที่ยังพอตะเกียกตะกายได้อยู่ เวลาไปเจอความจนตรอก ก็จะเจอคำว่า "สายเสียแล้ว" ในขณะเดียวกัน ซึ่งไม่ใช่ของดีเลย

พระพุทธเจ้ามาตรัสรู้แต่ละพระองค์ ปรากฏว่าได้ทำประโยชน์แก่โลกมากมายจนคณนานับไม่ได้ ทรงสั่งสอนสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ไปได้ไม่มีประมาณ ขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ก็มีจำนวนมากมายที่ได้รับแสงธรรมจากพระองค์ นอกจากนั้นพระโอวาทก็ยังเป็น

แนวทางอันถูกต้องดีงามเรื่อยมา เพื่อบรรดาผู้ที่นับถือได้น้อมรับไว้ และได้นำไปประพฤติปฏิบัติตาม ดังเราทั้งหลายปฏิบัติบำเพ็ญอยู่เวลานี้

อย่าเข้าใจว่า "พระพุทธเจ้า เสด็จเข้าปรินิพพานไปนานแล้ว มรรค ผล นิพพาน หมดเขตหมดสมัยไปแล้ว" นั้นเป็นความเข้าใจผิด ซึ่งมีฝังใจอยู่แทบทุกคนโดยไม่ทราบว่าเป็นความคิดผิด และตัดทอนผลประโยชน์ของตัว อันจะพึงได้พึงถึงจากการประพฤติการปฏิบัติตามศาสนา อันเป็น "สวากขาตธรรม" มาดั้งเดิม

ถ้าคิดว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้วนั้น เป็นไปตามกาลตามสมัยธรรมดา ก็ไม่มีความผิดและเสียหายอะไร แต่สำคัญที่ว่า "พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้ว" เหมือนกับการรื้อถอนเอาศาสนธรรมไปด้วยหมด ทั้งฝ่ายมรรคฝ่ายผล ยังเหลือแต่ชื่อคัมภีร์ใบลานและตัวหนังสือเท่านั้น ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ความคิดในลักษณะนี้จึงเป็นความคิดที่ผิด

ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพาน พระองค์ก็ได้ประทานพระโอวาทไว้กับพระอานนท์ ตอนที่พระอานนท์ไปทูลถามท่านว่า "เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วนานเท่าใด มรรค ผล นิพพาน จึงจะหมดเขตหมดสมัย" ท่านรับสั่งเฉียบขาดเผ็ดร้อนว่า "อานนท์ถามทำไม? โอวาททั้งหมดที่เราตถาคตสั่งสอนไว้แล้วเพื่อ มรรค ผล นิพพาน ทั้งนั้น เราไม่ได้เอา มรรค ผล นิพพาน ของใครทั้งสิ้นไป นอกจากตัวของเราเองเท่านั้นที่เราชำระบริสุทธิ์เรียบร้อยแล้ว อันเป็นสมบัติของเราโดยเฉพาะเพียงเท่านั้น นอกนั้นไม่มีอะไรบกพร่อง

หากผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมยังมีอยู่ พระอรหันต์ไม่สิ้นไปจากโลก อานนท์อย่าสงสัย" นั่น

พระธรรมวินัยนั้นแล จะเป็นครูเป็นอาจารย์แทนเราตถาคต เมื่อเราปรินิพพานไปแล้ว" นั่นฟังดูซี นี่เป็นหลักธรรมสำคัญมาก

เพราะฉะนั้น การปรินิพพานจึงเป็นเรื่องของพระองค์โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับเรื่อง มรรค ผล นิพพาน ที่พระองค์จะทรงรื้อถอนไปหมด ดังที่ส่วนมากเข้าใจกัน เช่น เข้าใจว่าศาสนาล่วงไปนานแล้ว เวลานี้ มรรค ผล นิพพาน หมดไปแล้ว ใครปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบเพียงใด ก็ไม่มีหวังได้รับ มรรค ผล นิพพาน เป็นเครื่องตอบสนอง การคิดเช่นนั้นเป็นความเข้าใจผิด

ความจริงศาสนาล่วงไปไหน พระโอวาทยังมีอยู่ทุกบททุกบาทโดยสมบูรณ์ ความบกพร่องก็คือ การปฏิบัติตามเท่านั้น ที่พาให้เป็นผู้บกพร่อง แม้จะสมบูรณ์ก็ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตาม เป็นสำคัญกว่า สถานที่ กาลเวลา

การที่ศาสนธรรมจะบกพร่อง เพราะการปรินิพพานของพระพุทธเจ้านั้นไม่ปรากฏนอกจากพระโอวาทที่พระองค์ประทานด้วยพระองค์เองจากพระโอษฐ์ เมื่อปรินิพพานแล้วก็ยุติ "พุทธภาระ" ในส่วนนั้นทั้งหมด ก็หมดไป ผู้ที่ควรจะได้รับประโยชน์ในระยะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ก็เป็นอันว่าผ่านไป เพราะสุดวิสัยที่จะทรงแสดงได้เหมือนขณะยังทรงพระชนม์อยู่

แต่พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วเพื่อ มรรค ผล นิพพาน โดยตรงนั้น ไม่มีอะไรบกพร่อง หรือขาดหายไปกับการปรินิพพานของพระองค์เลย ศาสนธรรมยัง "คงเส้นคงวาเรื่อยมา" ตลอดปัจจุบันนี้

เบื้องต้นได้พูดถึง "นักรบ" พระพุทธเจ้าทรงเป็น "นักรบชั้นเอก ชั้นเยี่ยม" ไม่มีใครบอกทางกลอุบายวิธีที่จะรบกับกิเลสทั้งปวง ไม่มีใครบอกไม่มีใครสอน เรียกว่า "สยัมภู"

เมื่อเริ่มบำเพ็ญทีแรกก็เป็นความด้นเดา เป็นธรรมดาของทางที่ไม่เคยเดิน จำต้องสงสัย สุดท้ายก็ดำเนินถูกต้อง จนชำระกิเลสออกหมดจากพระทัย กลายเป็นพระพุทธเจ้าองค์เอกขึ้นมาให้โลกกราบไหว้บูชา แล้วทรงนำ "อุบายวิธีที่ถูกต้องนั้น" มาสั่งสอนโลกโดยลำดับ ๆ ผู้ที่เชื่อตามพระองค์ก็ได้สำเร็จ มรรค ผล นิพพาน ตามเสด็จท่านทัน

จากนั้น ก็ประทานพระโอวาทไว้ให้ผู้เคารพนับถือทั้งหลายปฏิบัติตามเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่ปรากฏว่าธรรมบทใดบาทใดบกพร่องไปเลย ที่สำคัญอย่างยิ่ง ก็คือ "มัชฌิมาปฏิปทา" นี่เป็นทางดำเนินเพื่อมรรคเพื่อผลโดยตรง

ส่วนที่เป็น "พระสูตร" นั้น คัมภีร์นี้ เป็นเรื่องกล่าวไว้เพื่อเตือนใจให้คติเป็นแขนง ๆ ไป แต่ส่วนสำคัญจริง ๆ ที่เป็น "องค์แห่งการปฏิบัติ" หรือ "องค์แห่งมรรค" หรือ "มรรค ผล นิพพาน" จริง ๆ แล้ว ก็ได้แก่ "สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปโป, จนกระทั่งสัมมาสมาธิ" นี้ เคลื่อนคลาดไปไม่ได้ ทางนี้เป็นทางดำเนินโดยตรง ใครจะไปตัดลัดให้ขาดทอนลงไปยิ่งกว่านี้ไม่ได้ จะทำให้ยืดเยื้อยิ่งกว่านี้ก็ไม่ได้ เพราะเป็นธรรมที่จำเพาะเหมาะสมแล้วในการแก้กิเลสทุกประเภท ไม่มีกิเลสตัวใด ประเภทใด จะเหนืออำนาจ "มรรค" ที่เป็น "มัชฌิมา" นี้ไปได้ เพราะธรรมนี้ คือ ธรรมในท่ามกลางความเหมาะสม

คำว่า "สัมมาทิฏฐิ" จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึง "ปัญญาความเฉลียวฉลาด" ความเฉลียวฉลาดนั้นแล เป็นเครื่องชำระ หรือฟาดฟันหั่นแหลกกิเลสทุกประเภทอย่างทันสมัย เพราะกิเลสมันก็เฉลียวฉลาดไปแบบหนึ่งของมัน ไปแบบผูกมัดสัตว์โลก ธรรมที่

เรียกว่า “ปัญญา” นี้ เป็นความเฉลียวฉลาดในการถอดถอน ในการแก้สิ่งที่ผูกมัดนั้นออกจากจิตใจ

“สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปโป” สองอย่างนี้เป็นเรื่องของ “ปัญญา” “สัมมาวาจา, สัมมากัมมันโต, สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ” นี่เป็นองค์ประกอบไปโดยลำดับ ๆ นี่เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่ง และมีอยู่แล้วอย่างสมบูรณ์ ไม่มีอะไรบกพร่อง

ถ้า “มรรค” คือ ข้อปฏิบัตินี้บกพร่องในรายใด อิริยาบถใด ผู้นั้นก็ชื่อว่า “การดำเนินของตนบกพร่อง” ถ้า “มัชฌิมาปฏิปทา” นี้สมบูรณ์ในใคร ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชายไม่ว่านักบวช หรือฆราวาส ผู้นั้นได้ชื่อว่า “ปฏิบัติดำเนินโดยถูกต้อง” จะถึงจุดที่หมายไม่เนิ่นนาน ไม่มีทางปลีก ทางแวะ คือ ทางมัชฌิมานี่เท่านั้น นอกนั้นเอาแน่ไม่ได้!

นี่เป็นทางดำเนินที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายท่านดำเนินมาแล้ว ทรงรู้ทรงเห็นด้วยการดำเนินอย่างนี้ ประทานไว้แก่สัตว์โลกแบบเดียวกันนี้ ผู้ปฏิบัติก็ปฏิบัติตามนี้

ธรรม คือ “มัชฌิมา” นี้ จึงเป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ในการแก้กิเลสทุกประเภท ไม่มีกิเลสตัวใดจะนอกเหนืออำนาจ “มัชฌิมาปฏิปทา” นี้ไปได้ เราจึงเป็นที่แน่ใจกับธรรมนี้ มีแต่จะพยายามส่งเสริมให้ธรรมนี้มีกำลังมากขึ้น

คำว่า “สัมมาทิฏฐิ” คือ ปัญญา พิจารณาให้รอบตัว กิเลสมันอยู่รอบใจ ปัญญาต้องพิจารณาให้รอบใจรอบตัว กิเลสอยู่รอบตัว ปัญญาต้องหมุนไปรอบตัว กิเลสออกไปแผ่อำนาจไกลขนาดไหน ปัญญาตามต้อนตามตี ด้วยอุบายแยบคายของตน เพื่อสลัดตัดทิ้งกิเลสประเภทนั้น ๆ ออกได้โดยลำดับ ๆ อย่าให้มีอะไรเหลือ

มีสติปัญญาเป็นสำคัญ สติติดตามงานที่ปัญญาทำการขุดค้นไปไม่ลดละ ขณะกำหนดหรือพิจารณาก็ให้มีสติติดตาม สติกับปัญญา นี้สำคัญมากในการดำเนิน “มรรค”

อะไรที่เรียกว่า “กิเลส”? กิเลสทุกวันนี้คืออะไร? เครื่องมือของกิเลสคืออะไร? ได้อธิบายมาแล้ว เราเคยทราบแล้ว เครื่องมือของกิเลส ก็คือ พวกสังขาร ความคิด ความปรุงเหล่านี้เป็นต้น อันนี้แหละเป็นเครื่องมือของกิเลส กิเลสเอาไปใช้ ไปคิด ไปปรุงไปแต่ง ไปสำคัญมั่นหมาย สิ่งนั้นเป็นนั้น สิ่งนี้เป็นนี้ สิ่งนั้นว่าดี สิ่งนี้ว่าชั่ว ว่าไปอย่างนั้นแหละ เพลงกลมายาของกิเลส

เราก็คล้อยตาม หลงตาม ชนิดไม่เบื่อ จึงถูกหลอก ถูกต้มตุ๋นไปตลอดกาล เมื่อหลงตามกิเลสแล้ว ผลที่ปรากฏขึ้นมา คืออะไร? ก็คือ ความโศกเศร้า ความทุกข์ ความทรมานทางจิตใจ เพราะฉะนั้นปัญญาจึงต้องตามแก้ สิ่งใดที่กิเลสเสกสรรขึ้นมา ปัญญาทำลายความเสกสรรนั้น ให้ลงสู่หลักความจริง

ความจริง คือ ธรรม ความแปลกปลอม คือ เรื่องของกิเลส แยกแยะให้เห็นตามความจริง เช่น เป็นสัตว์เป็นบุคคล อะไรเป็นสัตว์ อะไรเป็นบุคคล มันติดเรื่องอะไร อะไรเป็นสัตว์ พิจารณาให้รู้ให้ทราบว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล จริงหรือปลอม?

คำว่า "คน" ว่า "หญิง" ว่า "ชาย" มีอะไรอยู่ในนั้น ความจริงนั้น ก็ส่วนต่าง ๆ แห่งธาตุผสมกันอยู่เท่านั้น กิเลสอาสวะ มันว่า "เป็นคน เป็นสัตว์ ว่าสวย ว่างาม ว่าจีรังถาวร ว่ามีคุณมีค่าน่าพึงใจ ใคร่ได้ใคร่เห็น ใคร่อยากได้เป็นของตน" อะไร ๆ มีค่าไปหมด บทเราจะตาย มันไม่บอกไม่เตือนเลย เห็นไหมเรื่องของกิเลส

เรื่องกิเลสที่จะทำให้คนหลงคล้อยตามมัน หรือล่มจมตามมัน มันหลอกว่า "มีค่า" ทั้งนั้นแหละ อะไรก็ตาม ว่ามีค่าไปหมด เราไม่ได้ใช้หัวคิดใช้ปัญญา ให้เห็นตามจริงก็เชื่อมันไป ก็ล่มจมตามมันไปเรื่อย ๆ นั่น! ผลมีแต่ความทุกข์ ความลำบากภายในจิตใจ นี่เพราะอำนาจแห่งความเชื่อกิเลส เพราะความคล้อยตาม เคลิบเคลิ้มไปตามกิเลส

ปัญญาจึงต้องตามพิจารณาแยกแยะ เอ้า ยกตัวอย่าง เช่นคน อะไรเป็นคน? มีอะไรบ้าง ที่เรียกว่าเป็นคน แยกกันออก หนังหรือเป็นคน ผมหรือเป็นคน เล็บหรือเป็นคน ฟันหรือเป็นคน กระดูกนี้หรือเป็นคน? รวมไปหมดนี้หรือเป็นคน และดูตามความจริงให้เห็นชัดด้วยปัญญา ในขณะที่กำลังพิจารณาแยกแยะ

ผมก็เรียกว่า "ผม" มันเป็นชื่อของผม แล้วนี่มันคนที่ไหน? ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง แต่ละอย่าง ละอย่าง มันก็เป็นอย่างนั้น อย่างนั้น มารวมกันแล้ว เรียกว่า "คน" แน่ะ! จะรวมกันขนาดไหน มันก็สิ่งนั้น ๆ แม้จะรวมให้เท่าภูเขาทั้งลูก มันก็คือ สิ่งนั้น ๆ อยู่นั่นเอง จะพอให้ลุ่มหลงที่ไหน จงแยกจากกันให้เห็นชัดเจนด้วยปัญญา จนถึงความแตกสลายของมัน สลายลงไป แล้วมันไปเป็นคนที่ไหนกันอีก มันเป็นสัตว์ตัวไหนกันอีก มันก็เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ตามเดิมของมันนั่นเอง แม้แต่อยู่ในร่างกายของเราที่ประชุมกันอยู่ มันก็เป็นตามธรรมชาติของมัน พิจารณาแยกแยะลงให้เห็นตามความจริงนี้ชื่อว่า "ธรรม"

เมื่อเห็นตามความจริงนี้แล้ว จะไปสงสัยอะไร ไปติดไปข้องกับสิ่งใด อันนั้นเป็นนั้น อันนี้เป็นนี้ ก็ทราบว่าอันนั้นเป็นนั้น อันนี้เป็นนี้ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่อันนั้น เมื่อปัญญาหยั่งทราบชัดลงไปแล้ว จิตจะแยกตัวออกมาเอง แยกตัวออกมาด้วยอำนาจของปัญญา ท่านเรียกว่า "แก้กิเลส" แก้ตรงนี้

กิเลส คือ ความผูกมัด คือ ความยึดความถือ ความแบกความหาม ไม่รู้จักหนักจักเบา ไม่รู้จักเป็นจักตาย แบกไปหมดหามไปหมด ยึดไปหมด ดีก็ยึด ชั่วก็ยึด รักก็ยึด ชังก็

ยึด เกลียดก็ยึด โกรธก็ยึด อะไร ๆ ยึดหมด คือ ตัวกิเลส ไม่ถอยหลังมีแต่ยึด ยึดเท่าไรก็จมลงไป ผู้ที่ยึดนั้นก็จมไป จมไป จมไปเรื่อย ๆ เพราะกิเลสเหยียบย่ำทำลาย

เมื่อปัญญาขุดค้นลงไปให้ถึงรากฐานของความจริงแล้วจิตก็ดีดขึ้นมา ดีดขึ้นมา นั่น! นี่เรียนหลักความจริง ผลเป็นอย่างนี้ ธรรม คือความจริง สอนตามความจริง ผู้พิจารณาก็พิจารณาให้เห็นตามความจริง เช่นท่านอยู่ในป่าในเขา มีความทุกข์ความลำบากทรมานขนาดไหนท่านไม่สนใจ ท่านพอใจปฏิบัติ พิจารณาในสถานที่เหมาะสมเช่นนั้น เพื่อแก้กิเลสซึ่งมีอยู่ภายในใจท่านโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่เถลไถลเป็นอย่างอื่น อยู่ไหนก็รื่นเริง

งานการอะไรก็ตาม ถ้าเราทำลงไปหากมีแต่ความบังคับบัญชาเฉย ๆ โดยไม่มีรสมีชาติ ไม่มีความดึงดูด ไม่มีความพอใจแล้ว มันทำไปไม่ได้ ไม่ว่างานทางโลก ไม่ว่างานทางธรรม งานทางโลกก็ทำไปไม่ตลอดเหมือนกัน ใครจะไปบังคับจิตใจอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มงาน ไม่ว่างานชิ้นไหนมีแต่การบังคับให้ทำ แม้แต่อยู่ในบ้านในเมืองก็มีการบังคับให้อยู่ มันก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน ไปไหนก็ถูกบังคับจำจองให้ไป ไม่ได้ไปด้วยความสมัครใจ มันจะเป็นไปได้ยังไงคนเรา ไปก็ไปไม่ได้ อยู่ก็อยู่ไม่ได้ ทำงานก็ทำไม่ได้ จะรับประทานอะไรไม่มีรสมีชาติเลย ก็บังคับให้รับประทาน เมื่อถูกบังคับไปเสียหมดอย่างนี้ โลกจะเป็นไปได้อย่างไร มันเป็นไปไม่ได้ ไม่มีใครจะทำ มีแต่ถูกบังคับไปหมด มันเป็นไปไม่ได้! สิ่งเหล่านี้ต้องล้มละลาย งานการทั้งหลายต้องล้มละลายไม่สงสัย แต่นี่เพราะเหตุใด โลกจึงเป็นโลก งานจึงเป็นการเป็นงาน ก็เพราะมีเหตุมีผล มีเครื่องดึงดูดพาให้ทำถึงทำ แม้ว่าลำบากก็มีเหตุมีผลที่ควรทำ ต้องบังคับใจทำเพราะเหตุผลนั้น ๆ

เมื่อทำลงไปแล้ว ผลที่พึงได้รับก็เป็นเครื่องสนับสนุน เป็นสิ่งพึงใจ เป็นเครื่องประจักษ์กับใจ เป็นเครื่องพาให้ดูดดื่ม ให้เกิดความพอใจ คนเราจึงทำได้ด้วยการบังคับบ้าง ด้วยความพอใจบ้าง ต่อไปก็เป็นความพอใจ

การงานทั้งหลายไม่ว่าชิ้นเล็ก ชิ้นใหญ่ มันสำเร็จไปได้ด้วยอำนาจแห่งความพอใจ เมื่อพอใจโดยทางเหตุทางผลแล้ว ความอุตส่าห์พยายามมันเป็นมาเอง นี่เราพูดถึงทางโลก งานของทางโลกเป็นอย่างนี้ มันมีรสมีชาติ มีเครื่องดึงดูดให้พาทำ ให้เป็นให้ไปมันจึงเป็นไป มันจึงทำได้ งานไม่สูญพันธุ์

คนและสัตว์ไม่สูญพันธุ์ไปจากโลก ก็เพราะความดึงดูด มันมีอยู่ในใจทุก ๆ ราย ไปเว้นพระอรหันต์เท่านั้นที่ไม่มีอะไรดึงดูดใจท่านได้

แยกมาทางเรื่องงานของศาสนา งานแก้กิเลสอาสวะ งานบำเพ็ญคุณงามความดีก็มีรสมีชาติเช่นเดียวกัน การทำทานให้ทาน แม้ทรัพย์จะหมดไปก็ตาม เราก็ทราบว่าเราให้

เมื่อสิ่งนี้ได้หมดไปจากมือเรา ก็เพื่อคนอื่นได้รับความสุขความสบายจากการให้ของเรา อย่างเห็นประจักษ์อยู่นี่ หลุดจากมือเราไปก็ไปอยู่ในมือคนที่เราให้ คนนั้นได้รับความสุขความสบายเพราะการเสียสละของเรา เราก็เห็นชัด ๆ คือ เรายื่นความสุขให้เขา เขามีความหิวโหย มีความลำบากลำบน ไม่ได้อยู่ได้กิน มีแต่เรื่องทุกข์ทั้งนั้น ไม่สะดวกสบายก็เป็นทุกข์ ไม่ได้กินอิ่มหนำสำราญก็เป็นทุกข์ อะไร ๆ เกิดขึ้นมา เช่นความกระทบกระเทือนร่างกายและจิตใจเป็นทุกข์ทั้งนั้น เมื่อเราเสียสละให้เขา จะให้ข้าวให้น้ำก็ตาม ให้ที่อยู่ที่อาศัยก็ตาม ให้เงินให้ทองก็ตาม ให้ขนมข้าวต้มก็ตาม ล้วนแต่เป็นการเอาความสุขให้เขา หลุดจากมือเราไปก็เป็นความสุขแก่เขา เราเห็นประจักษ์

นี่แหละ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ หมดเท่าไรก็หมดไปเพราะความสุขเห็นประจักษ์อยู่ในสิ่งที่เราให้ ไม่เสียผลเสียประโยชน์ คนอื่นได้รับความสุขตามเจตนาของเราจริง ๆ เห็นได้ชัด! นี่ผลแห่งการให้ทานก็เห็นชัด ๆ อยู่อย่างนี้ เพราะฉะนั้น “ทาน” จึงไม่เสื่อมไปจากโลก โลกเห็นเหตุเห็นผลประจำหลักธรรมอยู่เช่นนี้แล้ว เรื่องการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันนี้จะเป็นไปจนกระทั่งถึงวันไม่มีมนุษย์คนใด สัตว์ตัวใดเหลืออยู่ในโลก “ทาน” จึงจะหมดไป!

เรื่องรักษาศีลก็เหมือนกัน ศีลเป็นอย่างไร? ทำความร่มเย็นอย่างไรให้แก่เราบ้าง เราไม่ไปเบียดเบียนใคร อันใดที่ขัดข้องต่อจิตใจและสมบัติของเขา เป็นอันตรายต่อจิตใจและสมบัติเขา เราไม่ทำ ใครมาทำเรา เราก็เสียใจ ต่างคนต่างรู้จิตใจของกันและกันแล้วก็ทำกันไม่ลง ต่างคนต่างก็เย็น ถ้าเราไม่ไปทำลายจิตใจของใครสมบัติของใคร เราก็เย็น ไม่ว่าศีลประเภทใดมีความเย็น และก็พอใจจะรักษา “ศีล” ถึงจะรักษายากก็พอใจ เพราะเหตุผลบ่งบอกอยู่อย่างชัดเจน เราเองก็ภูมิใจ เราไม่ได้ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ฆ่าไม่ทำลายใคร ไม่ฉก ไม่ลัก ไม่ปล้น ไม่สะดมของใคร ทรัพย์สมบัติของใครที่ไม่ใช่ของเราแล้วเราไม่เอา เราอยู่ด้วยความภูมิใจอย่างนี้เพราะศีลของเรา เราก็พอใจรักษาและภาคภูมิใจ

การภาวนา เอ้า! พูดถึงการภาวนา ถึงจะทุกข์จะลำบาก ก็เราทำงานนี่ เพื่อ “ฆ่า” ตัวอันเป็นเสนียดจัญไรที่มีอยู่ภายในจิตใจเรา ซึ่งเหมือนกับเสือร้ายที่อยู่ภายในใจ เพราะคำว่า “กิเลส” นั้นมันมีหลายประเภท ความโลภก็เป็นเสือร้ายตัวหนึ่ง ความโกรธก็เป็นเสือร้ายตัวหนึ่ง ความหลงก็เป็นเสือร้ายตัวหนึ่ง แตกแขนงออกไปเป็นลูกเป็นหลานของเสือร้ายทั้งนั้น ล้วนแล้วแต่กัดแต่กินแต่ฉีกมนุษย์และสัตว์กินทั้งนั้น

เสือร้ายเหล่านี้ ไม่เอาอะไรเป็นอาหาร นอกจากเอาหัวใจของสัตว์โลกนี้เท่านั้นเป็นอาหาร ฉีกอยู่อย่างนั้น กัดอยู่อย่างนั้น ไม่ตายก็ทำให้เสียสุขภาพภายในจิตใจ ถ้ามากกว่านั้นเสียสุขภาพทางร่างกายอีกด้วย คนที่เสียใจมากมักเป็นบ้าเป็นบอไปก็ได้ แล้วจะไม่เสียสุขภาพทางร่างกายด้วยได้อย่างไร นี่แหละ “เสือร้าย” มันมีอยู่ภายในใจ

การแก้ไข การทำลายเสือร้ายเหล่านี้ มันเป็นความถูกต้องดีงามนี่ ลองพิจารณาดูซิ ทำไมจะไม่พอใจ คนเราเมื่อทำลายข้าศึกศัตรูได้เป็นวรรคเป็นตอนแล้ว ทุกข์ก็พอใจทุกข์เพราะความเพียร เมื่อทราบแล้วว่าสิ่งนี้เป็น “อสรพิษ” เป็นเสือร้ายอยู่แล้ว เราจะเลี้ยงมันไว้ทำไม เลี้ยงมันไม่เกิดคุณประโยชน์อะไร นอกจากคอยทำลาย คอยเบียดเบียน คอยยุแหย่ก่อกวนจิตใจเราให้ชอกช้ำขุ่นมัวเดือดร้อน นอนไม่หลับ กินไม่ได้ โดยถ่ายเดียว ซึ่งล้วนแต่เสือร้ายมันเข้าไปทำลายจิตใจคนและสัตว์ทั้งสิ้น

การภาวนาเพื่อถอดถอน หรือเพื่อทำลายเสือร้ายประเภทนี้ให้ตายลงไป นับแต่พ่อแม่ลูกหลานของมันลงไป เพื่อบ้านเมือง ซึ่งหมายถึง “จิตใจ” ของเราจะได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ทำไมเราจะไม่พอใจทำ!

นี่แหละ “ศากยบุตร พุทธชิโนรส” คือ บริษัทของพระพุทธเจ้า ที่มีความพอใจต่ออรรถต่อธรรม ต่อการบำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีล บำเพ็ญภาวนา ก็เพราะเหตุผลอย่างนี้เอง ท่านถึงทำกันมาไม่ขาดวรรคขาดตอน

เอ้า! ทุกข์ก็ทุกข์ ตายก็ตาย เมื่อเข้าสู่สงครามแล้วไม่ตายก็ให้ได้ชัยชนะ ตายก็ตาย นี่เราเข้าสู่สงคราม คือการรบกับกิเลส สู้กับกิเลสที่เป็นเสือร้าย หรือเป็นปัจจามิตรตัวสำคัญ ที่มันทำลายจิตใจเรามาตลอดเวลา นี่พอได้สติสตัง และมีเครื่องศาสตราวุธ ได้แก่ “ธรรม” เป็นเครื่องต่อสู้แล้ว เราก็ต้องสู้!

เอ้า! สู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่ถอย นั่งก็สู้ นอนก็สู้ ยืนก็สู้ เดินก็สู้ อาการต่าง ๆ มี “ต่อสู้” ท่าเดียว กิเลสมันจะมีมากมายมาจากที่ไหน แม้มีมากเพียงไร การสู้อยู่ไม่ยอมถอย และเข่นฆ่าอยู่ไม่ถอย ไม่มีการส่งเสริมกิเลส มีแต่การทำลายกิเลสไปโดยถ่ายเดียว มันก็ต้องค่อยหมดไป ๆ ตายไป ๆ ตายที่นั่นตายที่นี่อยู่ไม่หยุด มันจะยกกองพันกองพล มาจากโลกไหน เอ้า! ยกมา จะฆ่าให้ตายหมด ไม่ให้เหลือไว้ให้ก่อกวนและทำลายอีกต่อไป

นั่งอยู่ก็ฆ่ากิเลส นอนอยู่ก็ฆ่ากิเลส กิเลสตายเกลื่อนอยู่ตามที่นั่งที่นอน หมอน มุ้ง ทางจงกรมและที่นั่งสมาธิภาวนา ร่มไม้ ในถ้ำ เงื้อมผา ชายป่า ชายเขา มีแต่ศพของกิเลสที่ถูกฆ่าตายเกลื่อนไปหมดทุกทิศทุกทาง ไม่ต้องไปเผาศพมัน กุสลา ธัมมา ไม่ยุ่งละ ฆ่ากิเลส

มันฆ่าง่ายจะตายไป ไม่ต้องไปหานิมนต์พระมากุสลา ธัมมา กุสลา ธัมมา ยุ่งไปยุ่งมา ลำบากเปล่า แต่ฆ่าด้วย "กุสลา ธัมมา" คือ ความฉลาดที่เกิดจากใจเราเอง

ฆ่าตัวพิษตัวภัยอยู่ในจิตใจของตนให้หมด เอาให้มีความเข้มแข็ง กิเลสมันสู้ความเข้มแข็งไม่ได้ สู้สติ สู้ปัญญาไม่ได้ เพราะเป็น "ศาสตราวุธ" ที่ทันสมัยที่สุด ตั้งแต่สมัยใด ๆ มาไม่ว่าพระพุทธเจ้าองค์ใด ล้วนแต่ใช้สติปัญญานี้ทั้งนั้นเป็นเครื่องปราบปรามกิเลส อาศัยความพากเพียร ความอุตส่าห์พยายามเป็นเครื่องหนุนหลัง กิเลสก็ตายไปด้วยอุบายอันนี้ ด้วยวิธีการอันนี้ เราจะเอาวิธีการอะไรมาใช้ ถ้าไม่ใช้วิธีการอันนี้ ยากก็เป็นวิธีการที่ชนะกิเลส เป็นวิธีการจะเอาชนะต่อกิเลส วิธีที่จะปราบปรามกิเลสให้อยู่ในเงื้อมมือ ยากก็ปราบ ง่ายก็ปราบ ไม่ถอย! จนกระทั่งเสือร้ายภายในใจฉิบหายตายไปหมดแล้วเราก็อยู่สบาย!

ชัยชนะมีแล้วภายในใจ เพราะกิเลสตายไปหมด ไม่มีอะไรมายุ่งมากวน ไม่มีอะไรมากัดมาฉีก มายุแหย่ทำลาย แสนสบาย! อยู่ไหน ๆ ก็สบาย "**สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ! สุขหนอ!" ดังพระมหากัปปิน ท่านเปล่งอุทาน เวลาบรรลุอรหัตผล ผ่านพ้นความทุกข์ทรมาน เพราะกิเลสไปหมดแล้ว

แต่ก่อนท่านเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ยุ่งยากกับกิจบ้านการแผ่นดินเสียจนไม่มีเวลาจะบรรทม พอเสด็จออกทรงผนวชได้บรรลุธรรมถึงขั้นพระอรหันต์แล้ว อยู่ที่ไหน ก็ "**สุขํ วต สุขํ วต** สุขหนอ สุขหนอ" ก็สุขนะซี ไม่มีอะไรมาบังคับใจ ไม่มีอะไรมากดขี่ ไม่มีอะไรมากัดมาฉีก มายุมาแหย่ ก่อกวนภายในใจ

โล่งไปด้วยอรรถด้วยธรรม โล่งไปด้วยความบริสุทธิ์ ว่างเปล่าไปหมดโลกธาตุ ไม่มีอะไรเข้ามายุ่งกวนจิตใจเลย ว่างไปหมด!

นี่แหละ ว่างจากกิเลส ตัณหา อาสวะ เหลือแต่ใจที่บริสุทธิ์ ล้วน ๆ จึงกลายเป็นใจที่ว่างไปหมด ว่างความทุกข์ ว่างจากความโศกโศกาลัย ว่างจากสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร ภายในจิตใจไม่มีเลย นั่น! ว่างอย่างนั้นแสนสบาย!

นี่ คือ ผลแห่งการรบ คือ ผลแห่งการกระทำที่เป็นความลำบากยากเย็นขนาดไหน ผลก็เป็นที่ยอมรับกันว่า "ประเสริฐอย่างนี้!" แล้วเหตุใดพุทธบริษัทเราจะไม่พอใจ ดังที่เราทั้งหลายบำเพ็ญอยู่ในเวลานี้ ก็เป็นของยากของลำบาก แต่เราก็พอใจทำ เพราะเหตุผลบอกอยู่แล้วว่า การทำนี้เป็นผลประโยชน์อย่างนี้ เราต้องทำ ยากก็ทำ ง่ายก็ทำ เป็นก็สู้ ตายก็สู้ ขึ้นชื่อว่า "นักรบ" ไม่ใช่ "นักหลบ"

นี่แหละศาสนธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ แม้ปรินิพพานไปแล้วก็ตาม ธรรมใดที่ทรงชี้ไว้แล้วโดยถูกต้อง สิ่งนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงไปจากความถูกต้องนั้นเลย ทุกสิ่งทุก

อย่างจริงตามสัดตามส่วนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว **“สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม”** ตรัสไว้ชอบแล้ว “นิยยานิกธรรม” เป็นธรรมที่จะนำบุคคลผู้ปฏิบัติให้พ้นไปจากทุกข์ได้โดยลำดับ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย จึงเป็นที่ภูมิใจที่เราได้เกิดในท่ามกลางแห่ง “ศาสนธรรมอันถูกต้องดีงามของพระพุทธเจ้า” เหมาะสมที่สุด มนุษย์เป็นภูมิที่อำนวยที่สุด เหมาะสมที่สุดกับศาสนธรรม ท่านจึงได้ประกาศศาสนาลงไว้ที่มนุษย์เรา

มนุษย์ได้แก่ใคร ถ้าไม่ได้แก่เรา ใจนี่เหมาะสมกับธรรม ได้แก่ใจใคร ถ้าไม่ได้แก่ใจเราผู้ที่ปฏิบัติธรรมอยู่เวลานี้ มีเท่านี้เป็นที่เหมาะสมที่สุด จึงขอให้สู้ เอ้า! หัวขาดเถอะ! ชื่อว่า “เป็นศิษย์ตถาคต” แล้ว ถ้าตายในแนวรบ เชื่อแน่ว่า พระพุทธเจ้าจะทรง “กุสลา” เอง ถ้าเราได้เป็นนักรบจริง ๆ อย่างนั้นแล้ว

เอาละ พูดย่อ ๆ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

อิสรเสรี

งานของจิตเป็นงานละเอียด ละเอียดยิ่งกว่างานอื่นใดเท่าที่เคยผ่านมา ต้องใช้สติปัญญาทุ่มเทลงเต็มความสามารถ คำว่า "สติปัญญา" ก็มีความอ่อนแอ และมีความกล้าแข็งต่างกัน ขณะที่พยายามฝึกฝนอบรมสติปัญญา เบื้องต้นก็ล้มลุกคลุกคลาน แพ้มากกว่าชนะ นี่พูดเรื่องความแพ้ ความชนะ ถ้าพูดทางได้ ก็ได้น้อยกว่าเสียไป แต่ยังดีกว่าที่เสียไปตลอดเวลา และไม่มีความรู้สึกว่าตนได้เสียไป หรือไม่ได้คิดว่าตนต่อสู้เพื่ออะไร หรือแก้ไขอะไรบ้าง ยังดีกว่าแบบไม่รู้อะไรเลย อย่างนี้

เพียงขณะที่เริ่มฝึกหัดจิตเบื้องต้น เราก็ได้เริ่มใช้สติแล้ว มีความตั้งท่าตั้งทางระมัดระวังอยู่ภายในใจ คือทำความรู้สึกกับใจ มีเจตนาพร้อม ไม่เช่นนั้นก็ไม่ทราบเรื่องของจิต ที่คิดออกอย่างละเอียดลอออยู่ตลอดเวลา

ส่วนงานอื่น ๆ เราจะทำอะไรทางกาย ก็ทำไปได้อย่างสะดวกสบาย คิดไปไหนก็คิดได้ และงานนั้นก็ไม่เสีย แต่งานของจิตนี้ ถ้าจะปล่อยให้คิดไปอย่างนั้น ก็ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าคิดต้องคิดด้วยเจตนาจริง ๆ คือคิดอ่านไตร่ตรอง ซึ่งเรียกว่าเป็นงานอันหนึ่ง ถ้าปล่อยให้คิดตามธรรมดาของนิสัยจิต ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากเกิดโทษทุกข์ขึ้นมา เพราะความคิดปรุงที่ไม่มีสติควบคุม งานของจิตจึงเรียกว่า "งานละเอียด" แต่ก็เป็นงานเพื่อเราโดยเฉพาะจริง ๆ

อันดับแรก ก็คือเพื่อเรา อันดับต่อไป ก็เพื่อผู้อื่นที่ควรจะได้รับ หรือควรจะได้สงเคราะห์กันเป็นลำดับ ดังพระพุทธเจ้าของเรา ในขณะที่เสด็จออกทรงผนวช พระดำริในเบื้องต้น แม้จะทรงปรารถนาว่าจะทรงเป็น "ศาสดาสอนโลก" ก็ตาม ก็ไม่มีน้ำหนักยิ่งกว่าที่จะบำเพ็ญเพื่อพระองค์ คือเพื่อความรู้แจ้งแทงตลอด หรือเพื่อถอดถอนกิเลสที่ขัดขวางอยู่ในพระทัย เพราะเป็นภาระหนักอย่างมาก ให้สิ้นไปในขณะเดียวกัน ก่อนเป็น "ศาสดาเพื่อสอนสัตว์โลก"

ขณะที่ทรงบำเพ็ญเพื่อตัดจากสิ่งที่รักที่ชอบใจทั้งหลาย ที่สัตว์ตัดกันไม่ค่อยได้หรือตัดกันไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้าทรงฝืนอย่างยิ่ง ราวกับฝืนตัดอวัยวะที่รักสงวนอย่างยิ่งของตนออกนั่นแล ถ้าพูดตามภาษาของเรา ก็อะไรจะรักยิ่งกว่าเมีย อะไรจะรักยิ่งกว่าลูกเล่า อะไร

จะรักยิ่งกว่าสมบัติพัสถาน ยิ่งกว่าเกียรติยศเกียรติศักดิ์ ยิ่งกว่าอำนาจวาสนาที่ตนปกครองอยู่

อันดับแรกก็คือพระชายา นี่เป็นสำคัญมาก เพราะเป็นผู้พึ่งเป็นพึ่งตายกันมา อันดับที่สอง ที่เป็นสมบัติสุดที่รัก คือพระราชโอรสที่เพิ่งประสูติใหม่ ๆ ที่กำลังน่ารักน่าพึงพระทัยขนาดไหน แม้เช่นนั้นเพียงจะเสด็จเข้าไปชมพระราชโอรส ซึ่งกำลังไสยาสน์อยู่กับพระมารดา ก็ทรงรำพึงไตร่ตรองก่อนว่า จะเป็นเหตุให้พระมารดานั้นตื่นจากบรรทมขึ้นมา แล้วจะเป็นอุปสรรคต่อการเสด็จออกทรงผนวชของพระองค์ สุดท้ายก็ต้องทรงงดและฝืนพระทัยตัดอย่างยิ่ง เหมือนกับดวงพระทัยจะขาดลอยไปเลยเวลานั้น แล้วเสด็จออกไปแบบตัดพระทัยที่เต็มไปด้วยความรัก ความห่วงใย แน่นพระอุระ

ตั้งแต่วาระแรกที่เสด็จออกทรงบำเพ็ญ ปฏิบัติพระองค์อยู่ด้วยความทุกข์ทรมานพระกายและพระทัยตลอดเวลา ความคิด ความห่วงใย อันเป็นมารตัวสำคัญ ก็ไม่มีอะไรจะมากยิ่งกว่ากิเลสมารประเภทนี้ เพราะเป็นสิ่งที่เหนียวแน่นแก่น “วัฏฏะ” ที่เป็นความหึงหวงมากที่สุดอยู่ภายในพระทัย แต่พระองค์ก็ทรงฝืนเต็มพระสติกำลังความสามารถตลอดมา

นอกจากนั้นยังฝืนต่อความเป็นอยู่ สถานที่อยู่ อาหาร ปัจจัยเครื่องอาศัย และการบำเพ็ญลำบากลำบนแค่ไหน ก็ทรงอดทรงทน มีพระทัยตั้งไว้ไม่ลดละ ไม่ท้อถอย ถึงพระจิตจะยังคิดถึงอะไร ๆ อยู่ก็ตาม ก็ทรงพยายามตัดอารมณ์นั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา เพราะเป็นเรื่องของกิเลสด้วยกัน ซึ่งควรจะตัดให้ขาดสิ้นไปจากพระหฤทัย

การถอดถอนกิเลส ต้องถอดถอนสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นแก่นกิเลสของผู้ครองเรือนจำเป็นต้องฝืน

พวกเราคิดดู ขณะที่เสด็จออกทรงผนวชเบื้องต้น! จนกระทั่งถึงวันได้ตรัสรู้เป็นเวลาหกปีนั้น! จะทรงมีความทุกข์ความทรมานมากมายเพียงไร เพราะสถานที่ อาหาร ปัจจัยต่าง ๆ เป็นคนละโลก กับที่พระองค์เคยประทับและเสวยอยู่แต่ก่อน จากหอปราสาท ไปประทับอยู่ในป่า ราวกับสัตว์ป่าตัวหนึ่งในเวลานั้น การบำเพ็ญก็เต็มไปด้วยความเข้มงวดกวดขัน สละเป็น สละตาย ถึงกับสลบไสลไปสามครั้ง เหล่านี้มีใครกล้าทำได้ ทั้งในวงพุทธบริษัท

เพียงเราอดอาหารเก้าวันสิบวัน ก็เป็นความทุกข์เพียงพออยู่แล้ว เฉพาะอย่างยิ่งในวัดป่าบ้านตาด พระท่านก็เคยอดอาหารบ้างเหมือนกัน เป็นเวลาหลาย ๆ วัน คือ ตั้งสี่สิบ

กว่าวัน (๔๐ กว่าวัน) ก็มี การอดอาหารเป็นการฝืนธาตุขันธ์ ท่านก็ต้องทุกข์ของท่านเต็มที่ ไม่สงสัย เป็นแต่เพียงแง่แห่งการปฏิบัติทางใจนั้น ผิดกันกับพระพุทธเจ้า

ตอนที่พระองค์ทรงอดพระกระยาหารไม่เสวยเลย สี่สิบเก้า (๔๙) วันนั้น เป็นความมุ่งจะตรัสรู้ธรรม เพราะการอดอาหารโดยเฉพาะเท่านั้น ไม่มีความเพียรทางจิตใจเข้าเกี่ยวข้องเลย แต่ที่พระท่านอดอาหารนี้ ท่านอดเกี่ยวกับเรื่องจิตใจ คือเป็นแง่หนึ่งแห่งอุบายวิธีแก้กิเลส หรือเป็นการช่วยสนับสนุนในการแก้กิเลสทางจิตตภาวนา จึงมีที่ผิดแปลกกันอยู่ที่ ระหว่างพระพุทธเจ้าทรงอดพระกระยาหาร กับพระท่านอดอาหารในวัดป่าบ้านตาด

การฝึกทรมานร่างกายเกี่ยวกับการฆ่ากิเลสด้วยจิตตภาวนาเช่นนั้น การหลับการนอนก็ไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งสี่อิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ไม่มีความสะดวกสบายเลย ภายในจิตใจก็รบกับกิเลสทุกประเภทที่ฝังอยู่ภายในใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ การประกอบความเพียรเพื่อถอดถอนกิเลสทุกประเภทออกจากใจ เหตุใดจะไม่ได้รับความทุกข์ลำบากทรมานเล่า ก็ความทุกข์นั้นไม่มีใครต้องการ แต่ก็จำต้องฝ่าฝืน จำต้องก้าวเข้ากองทุกข์นั้นด้วยความเพียร จนกระทั่งผ่านไปได้ เพราะไม่มีทางเลือกเดิน ในขณะที่ก้าวเข้าไปบำเพ็ญไป ผ่านไปกับกองทุกข์ ซึ่งเต็มอยู่ในร่างกายเราทุกคน ใครจะไม่มีความทุกข์ ความลำบากจะไม่ได้รับความทรมานทั้งทางกาย และทางจิตใจเล่า? ต้องเป็นทุกข์ และทรมานอย่างเต็มที่อยู่นั่นแล โดยไม่ต้องสงสัย

พระพุทธเจ้าของพวกเรา ทรงบำเพ็ญด้วยความลำบากทรมานอยู่ถึง ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้ โดยวิธีที่ถูกต้อง คือ ทรงกำหนด “อานาปานสติ” ได้แก่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกเป็นบาทฐานแล้ว เจริญวิปัสสนาญาณ โดยการพิจารณา “ปฏิจจสมุปบาท” คือ “ปัจจยาการ จึงได้ตรัสรู้ และปลงพระทัยลงได้ กลายเป็นอีกคนละโลก คือพระทัยที่เต็มไปด้วยกิเลสแต่ก่อนนั้น ได้กลายเป็นพระทัยที่บริสุทธิ์ขึ้นมาเต็มดวง ท่ามกลางแห่งความทุกข์ทรมานของการบำเพ็ญ แล้วก็ทรงนำธรรมมาสั่งสอนโลกตามหลักของศาสนา ดังชาวพุทธเราพากันศึกษาและปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งน่าสะดุดใจในพระองค์ และพระธรรมอยู่ไม่น้อย

การเกี่ยวข้องกับโลก ด้วยแนะนำสั่งสอนโลกไม่นานนัก ทั้งนักบวชอยู่ก่อนแล้ว ทั้งประชาชนมีความเชื่อเลื่อมใสสนใจมากขึ้นโดยลำดับ เพราะต่างคนต่างจะหนีทุกข์ และต่างคนต่างจะหาความสุขใส่ตน หาหลักฐาน คือ ที่พึ่งทางใจ พอได้ยินกิตติศัพท์กิตติคุณ ของพระองค์ ว่าเป็นผู้ทรงสั่งสอนโดยถูกต้องแม่นยำ ก็ยิ่งเกิดความสนใจมากขึ้นที่จะเข้ามา

เกี่ยวข้องกับพระองค์ จนปรากฏเป็นพระสาวกขึ้นมามากมายในไม่ช้า นอกจากนั้นยังแตกแขนงออกไปเป็นเหล่า เป็นคณะ แห่งพุทธบริษัท อย่างรวดเร็ว

พุทธภาระที่พระองค์จะทรงเกี่ยวข้องกับประชาชน จะยิ่งมีมากมายขึ้นโดยลำดับ นี่ก็เป็นความทุกข์มากในพระกาย และเกี่ยวกับความรู้ผิดชอบในพระทัย แต่ความทุกข์ประเภทนี้ก็เพื่อสงเคราะห์โลกโดยถ่ายเดียว ไม่เกี่ยวกับพระทัย ที่จะต้องแก้ไขหรือถอดถอนกิเลสอาสวะแต่อย่างใด

สรุปความทุกข์ความลำบากแห่งการประกอบความเพียรพยายาม ที่จะให้หลุดพ้นจากอำนาจของความกดถ่วง หรือธรรมชาติอันต่ำทรามที่บังคับอยู่ภายในพระทัยของพระพุทธเจ้า ให้ทรงมีความทุกข์ ความลำบากทรมานดังที่ทราบกันมา ซึ่งพอจะนำมาปลุกปลอบใจเราให้เกิดความวิริยะ อุตสาหะได้เป็นอย่างดี

ศาสนาของพระพุทธเจ้าก็เป็นมาด้วยความลำบาก พระพุทธเจ้าทรงลำบาก การสั่งสอนก็ต้องสั่งสอนตาม “ปฏิปทา” ที่ทรงบำเพ็ญมา ด้วยความลำบากเช่นเดียวกัน จะสอนอย่างอื่นไปไม่ได้ ความฉลาดแหลมคมก็ไม่มีใครจะเกินพระพุทธเจ้า หากว่าธรรมที่จะนำมาสอนโลกเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย โดยไม่ต้องทำความพากเพียรให้ลำบากลำบนเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า พระองค์จะประทานธรรมที่เหมาะสมให้ทุก ๆ คน ใครพอฟังแล้วก็ให้ได้ มรรค ผล นิพพาน ไปเรื่อย ๆ ไม่ต้องมาฝึกฝนทรมานให้ลำบากลำบน ด้วยการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ทำบุญ ทำทาน ให้เสียอะไร ๆ ตลอดเวล่ำเวลา กำลังวังชาอะไรเลย

แต่นี่ไม่มีทางที่จะให้เหมาะสมยิ่งกว่าทางที่ทรงดำเนินมาแล้ว และให้ผลมาแล้วอย่างพอพระทัย ได้แก่ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ทางสายกลาง แปลว่า เหมาะสมอย่างยิ่ง เราแปลเอาความเลย “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า เหมาะสมที่สุด ถ้าจะพูดถึงเครื่องมือบรรดาเครื่องมือที่จะแก้กิเลสทุกประเภท ไม่มีเครื่องมือใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่ามัชฌิมาปฏิปทา จึงเรียกว่าเป็น “ท่ามกลางเสมอ หรือเหมาะสมอยู่ตลอดกาล” ในการแก้กิเลสทุกประเภทออกจากหัวใจสัตว์

เมื่อมัชฌิมาปฏิปทาเป็นอย่างนี้ ผู้ปฏิบัติจะให้นอกเหนือไปจากมัชฌิมา โดยที่ให้เป็นไปตามความต้องการของตน ไม่ต้องดำเนินตามหลักนี้เลย มันเป็นไปไม่ได้ จำเป็นต้องยึดหลักปฏิปทา จะยากลำบากเพียงไร ก็เช่นเดียวกับเราถากถางหนทางไปสู่จุดที่หมาย จะรกรุงรังขนาดไหน เมื่อเข็มทิศได้ปักลงแล้วโดยถูกต้อง มีกรุยหมายป้ายทางไว้แล้วว่า ต้องทำไปตรงนี้ ก็ต้องทำ! แม้ภูเขาก็ต้องเจาะมันทะลุไป เช่นเขาเจาะ “ถ้ำขุนตาล” เป็นทาง

รถไฟเป็นต้น ต้นไม้ใหญ่โตขนาดไหน รกรุงรังเพียงไร ก็ต้องถากต้องถาง สูงต่ำก็ขุดทำลายลงจนราบคาบ เป็นทางที่ควรเดินได้

การดำเนินตามหลักธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน คือ การนำเอาเรื่องใจที่มีกิเลสอยู่ภายในว่ามีมากน้อยเพียงไร เป็นประมาณแห่งความเพียร ถ้ากิเลสหนา ถึงมืดดำกำตา (ตาบอด) แต่จะให้สำเร็จเสร็จสิ้นไป ด้วยการนึกเอาเพียงเท่านั้นสำเร็จแล้ว ศาสนาก็ไม่จำเป็นต้องสอนโลกมากมายนัก พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องทรงลำบากกับบรรดาสัตว์โลกดังที่เป็นมาแล้ว

พระพุทธเจ้า และพระสาวกท่านต้องเป็นมานานแล้ว และเป็นด้วยความสะดวกกว่านี้ แต่ก็เป็นไปไม่ได้ ต้องเป็นไปตามหลัก "มัชฌิมาปฏิปทา" ที่เป็นธรรมคู่ควรแก่การแก้การถอดถอนกิเลสทั้งมวลให้สิ้นไป

กิเลสของเรามีขนาดไหน ที่จะพอทำในลักษณะ "เอากบไปไสไม้ทั้งต้น" ไม้ควรถากควรฟัน ควรตัด ควรเลื่อย หนักเบาขนาดไหนเราก็ต้องทำอย่างหนักมือ จนกระทั่งมันเหมาะสมกับ "กบที่จะไปไสไม้" เราถึงจะไสได้

ถึงขั้นความเพียรที่จำเป็นต้องใช้สติปัญญาละเอียดลออ ให้เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้น ๆ มันก็เป็นไปเอง ในระยะที่จะฟาดฟันกันอย่างหนักมือ สละเป็นสละตายกันลงทั้งส่วนร่างกาย เราก็ยอมรับกันไม่มีถอย! เอ้า! สู้กันไปจนถึงที่สุดตามหลักมัชฌิมาที่เป็นอย่างนี้ และยังเป็นที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติเป็นราย ๆ ไปด้วย ในแง่หนักเบาแห่งมัชฌิมา นิสัยเราเป็นอย่างไร ถ้านิสัยเราหยาบ ก็แสดงว่ากิเลสมันหยาบ เราต้องทำให้หนักมือ ถ้านิสัยเราละเอียด กิเลสมันก็ละเอียดลงไป พิจารณาอะไรมันคล่องแคล่วโดยลำดับแก้กิเลสลงไปได้เป็นลำดับ การปฏิบัติก็ไม่ลำบากนัก เพราะกิเลสไม่มาก เช่นเราถางป่า ป่าไม้ไม่รกมากมายอะไร มันก็ถางได้ง่าย ถ้าเป็นป่าหนา ๆ จะไปทำง่าย ๆ เหมือนกับป่าไม้บาง ๆ ก็เป็นไปไม่ได้ มันต้องทำหนักมือหน่อย

คน ๆ เดียวนั้นแล กิเลสในขณะที่มันหนัก มันหยาบ มันหยาบจริง ๆ เราต้องได้ใช้ความพยายามอย่างหนักหน่วง ทุ่มเทกำลังลงเต็มความสามารถ เอ้า! ตายก็ยอมตายเถอะ อย่างไรเรื่องความตายนี้เต็มอยู่ในตัวของเราอยู่แล้ว จะแยกแยะไปไหน ปลีกตัวไปไหนจากความตายนี้ไม่ให้ตาย ถึงวาระถึงกาลของมันแล้วก็ต้องตาย ป่าช้ามีอยู่กับตัวของเราแล้วเราไปกลัวอะไร! เมื่อจะทำประโยชน์ทำไมจะกลัวตาย? บทกิเลสพาเพลิดเพลิน ไม่เห็นนึกกลัวตายบ้าง พอได้สติยับยั้งตัว

การทำประโยชน์ ไม่ใช่การทำความล่มจมฉิบหายแก่ตัวเอง ซึ่งพอจะกลัวความตาย ความตายก็เป็นเรื่องของความตายต่างหาก การทำประโยชน์ก่อนตายเป็นเรื่องของคนฉลาด มีปัญญาฉวยโอกาสเวลากิเลสเผลอตัว

นี่เป็นเหตุให้เกิดมานะในทางที่ดี ที่เรียกว่า "มรรควิธี" มีกำลังขุดค้นกันลงไปให้เห็นสิ่งที่มีอยู่ในตน

ท่านว่า "ทุกข์" คัมภีร์ทุกคัมภีร์สอนมาชี้มาที่ "กาย" ที่ "ใจ" เรานี้ทั้งนั้น ว่ากองทุกข์ คืออะไร ก็คือกองกาย กับกองใจ ของเรานี้แลเป็นกองทุกข์ "ขันธ์ห้า" แปลว่า หมวดหรือกอง ก็กองทุกข์นั่นแล กำหนดดูที่ตรงนี้ แยกแยะดูให้ดี ให้เห็นประจักษ์ว่า ทุกข์มันเป็นความจริงอย่างไร อย่างไรจึงเรียกว่าความจริง ใจเป็นความจริงอย่างไร ให้ดูให้เห็นลงที่ "ขันธ์" ใจของเรานี่แล อย่าลังเลสงสัยหาความพ้นทุกข์จากที่อื่น จะผิดหวังตลอดไปไม่มีวันเจอ!

นี่เรียกว่า "เรียนเพื่อรู้เรื่องของเรา"!

เรานั้นแลเป็นผู้ก่อเรื่องให้เรา สิ่งเหล่านั้นเป็นแต่เพียง "ต้นเหตุ" อันหนึ่ง ที่จะให้จิตไปยึด แล้วมาก่ออารมณ์เป็นข้าศึกต่อตัวเองเท่านั้น

ความเป็นข้าศึกอันแท้จริงก็คือ ความคิดความปรุง ความสำคัญมั่นหมายไปในทางที่ผิดของจิตนั้นแล จึงเป็นการสั่งสมกองทุกข์ขึ้นมาในขณะที่จิตคิดไปในทางที่เป็นกิเลส ที่ท่านเรียกว่า "สมุทัย" เป็นเครื่องผลิตทุกข์

ก็เมื่อเราค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา ตาม "สัจธรรม" ที่เป็นความจริงล้วน ๆ อยู่แล้วด้วยสติปัญญาไม่ลดละความเพียร ความจริงต้องปรากฏขึ้นมาโดยลำดับลำดา จนกระทั่งเป็นความจริงเต็มส่วนภายในใจ

ภาระทั้งหมดจึงเต็มไปด้วยความตะเกียกตะกาย ความฝ่าความฝืน ความทรมานตนเอง เพื่อให้กิเลสหมดไป เป็นความดีของเรา! นี่ก็เหลือแต่กองทุกข์ ซึ่งเป็น "กากเมือง" อยู่ภายในร่างกายอันนี้ ก็ไม่เห็นมีพิษมีสงอะไร!

สมบัติอันมีคุณค่าอย่างยิ่งก็คือใจ เราได้ประกอบบำเพ็ญบรรจุธรรม เข้าเต็มดวงใจแล้ว เหลือแต่ "กากเมือง" คือ ขันธ์ห้า ได้แก่ร่างกาย เอ้า! จะไปเมื่อไรก็ยอมรับกันอยู่แล้ว เพราะพิจารณาเพื่อการยอมรับนี่ ไม่ได้พิจารณาเพื่อปฏิเสธว่ามันไม่ตาย เรื่องความตายนั้นมีอยู่แล้วทุกธาตุทุกขันธ์ ยอมรับกันตามหลักความจริงว่านี้คือป่าช้าของเรา ได้แก่ธาตุขันธ์นี้เอง พิจารณาจนจบขันธ์นี้แล้ว มันก็เป็น "กากเมือง" ไป ถึงคราวสลาย เราจะเรียกเป็นบุคคลาธิษฐานว่า "พญามัจจุราชมาเอา" ก็เอาไป มีแต่กากเมือง!

ความจริง คำว่า “พญามัจจุราช” แปลว่าอะไร? ก็คือความสลายของธาตุขันธ์ ที่มันประชุมกันนี้นั้นแล ไม่ใช่เป็นตนเป็นตัวอะไรที่ไหน ถ้าเป็นตัวก็เป็นตัวของเราเองสลายลงไป มันไม่มีอื่นใดนี่

เมื่อเรียนตามหลักความจริงนี่แล้ว อะไรจะมาหลอกลวงจิตใจเราได้ในโลกนี้ นอกจากอาการของจิตเรื่องของจิตหลอกลวงตัวเอง เพราะมีสิ่งจอมปลอมอยู่ภายในนั้นเป็นสาเหตุให้หลอกลวงไม่มีอะไรอื่น เมื่อสิ่งจอมปลอมทั้งหลายได้ถูกทำลาย ถูกชำระออกแล้วด้วยสติปัญญา ก็ไม่มีอะไรมาหลอกลวงได้อีก ขันธ์ก็ทราบว่าขันธ์ ธาตุก็ทราบว่าธาตุ ที่สมมุติว่าเป็น “กาย” เวลาจะตายก็ทราบว่ามันจะตายอยู่แล้ว ตั้งแต่ยังไม่ตายก็ทราบอยู่แล้ว เวลาจะตายจริง ๆ เราจะไปหวั่นไหวที่ไหนกัน เพราะมันเดินไปตามความจริงที่ปัญญาพิจารณาไว้เรียบร้อยแล้วนั้น

นี่ท่านเรียกว่า “การเปลื้องตน” การสลัดสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อตนออกไป พ้นจากการกดขี่บังคับของใจซึ่งมีกิเลสตัวสำคัญ

ตามปกติจิตของสามัญชนเราเป็นเหมือน “นักโทษ” ไม่ได้อยู่โดยลำพัง ต้องมีผู้ควบคุม มีผู้บังคับบัญชา มีผู้ทรมานอยู่ตลอดเวลา เพราะอยู่ใต้อำนาจของเขา เมื่อได้สลัดปัดทิ้ง หรือปลดแอกออกไปแล้ว เราก็เป็น “อิสรเสรี” พ้นจากการกดขี่บังคับ พ้นจากการกดถ่วงใด ๆ ทั้งสิ้น นั้นแลท่านเรียกว่า “เสรี, ธรรมเสรี, จิตเสรี” ใจเป็นอิสระ ดูได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ฟังได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรสามารถที่จะทำอันตรายต่อจิตใจเราได้

เมื่อถึงขั้นนั้นไม่ต้องถามถึงความสบาย ความปลดเปลื้องอะไร ที่ว่าลำบากลำบนมาแต่ก่อนนั้น จะมาเป็นผลให้ประจักษ์ในจุดนี้แล ความลำบากเพราะความพากเพียรก็หมดเป็นผลให้เราได้รับความอิสระ! เพราะฉะนั้นความลำบากในการประกอบความเพียรจึงไม่มีอะไรเสียหาย ยิ่งเป็นเครื่องสนับสนุนมาโดยลำดับ จนถึงจุดหมายปลายทาง นี่เป็นความลำบากที่มีคุณค่า ไม่ใช่ความลำบากทรมานกายทรมานใจเฉย ๆ แต่ลำบากในการประกอบความพากเพียรเพื่อเราเอง มีคุณค่ามากอย่างนี้ จึงเป็นสิ่งไม่น่ากลัว เป็นสิ่งไม่น่าขยะแขยง เป็นสิ่งไม่น่าอิดหนาระอาใจ เป็นสิ่งที่น่าดำเนิน หรือน่าบำเพ็ญ เพื่อความพ้นทุกข์ หรือเพื่อความหลุดพ้นจากสิ่งกดถ่วงภายในใจ

ใจ เมื่อถึงธรรมชาตินั้นแล้ว ย่อมหมดปัญหาไปทุกอย่าง ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องเลย นั้นแลท่านว่า “อิสระ” ถ้าจะพูดแบบโลกก็ว่า มีแต่ความสง่างาม ความสว่างไสว ใจทั้งดวงเป็นธรรมทั้งดวง พลิกไปได้ว่า “ใจบริสุทธิ์” พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามหลักธรรมชาติจริง ๆ ก็กลายเป็น “ธรรมทั้งดวง” ไป อันนี้แลท่านเรียกว่า “ธรรมประเสริฐ”

ออกจากใจที่ประเสริฐ เพราะหลุดพ้นจากสิ่งต่างๆ ต่ำช้าเลวทรามทั้งหลายแล้ว ใจบรรลุถึง "ธรรมหายห่วง"

นี่ "มัชฌิมาธรรม" ในหลักธรรมชาติ พาให้ถึงที่อันเกษม เป็นท่ามกลางอยู่ตลอดเวลา คือพอดีอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ และไม่ต้องยุ่งกับเรื่องอดีตหรือคิดวุ่นกับอนาคตว่าจะเป็นจะตายอย่างไรต่อไป เพราะปัจจุบันนี้เป็นธรรมชาติที่สิ้นปัญหาโดยประการทั้งปวงอยู่แล้ว แม้ปัจจุบันก็ไม่ติดตัวเอง จะไปวุ่นกับอดีตอนาคตให้เสียเวล่ำเวลาอะไรกัน นี่คือความหมดกังวล "ถึงที่อันเกษม" ท่านถึงกันอย่างนี้!

ความคาดความหมายของคนเราก็คิดว่า ไปโน้น ไปนู้น ข้ามโลกข้ามสงสารโน้น ก้าวไปโน้นเหมือนเขาขึ้นไปพระอาทิตย์ พระจันทร์นั้นแล ความจริง ใจเราถูกกดถ่วงอยู่ที่ไหน เมื่อปลดเปลื้องได้แล้ว ก็เป็นความประเสริฐเป็นอิสระขึ้นมาในที่นั่นเอง! แต่คำว่า "ที่นั่น" นี้หมายถึงจิตเท่านั้น ไม่ได้หมายถึง ที่สูง ต่ำ หรือสถานที่ต่างๆ แต่หมายถึง "ความรู้ที่บริสุทธิ์นี้เท่านั้น"

คือ จิตนั้นเป็นผู้ถูกกดถ่วง ถูกกดขี่บังคับมากี่กัปกี่กัลป์จนนับไม่ถ้วน แล้วมาสลัดตัวออกเสียจากความกดถ่วงนั้น กลายเป็น "อิสรจิต อิสรธรรม" ขึ้นมาในความรู้อันบริสุทธิ์นั้น

นี่แหละเรียกว่า "ที่นั่น" หมายถึงที่อันนี้เอง นี่เราตั้งเป็นสมมุติขึ้นมา ถ้าไม่ตั้งอย่างนั้น โลกมีสมมุติ พูดกันก็ไม่ทราบจะคาดจะหมายว่าอย่างไร จึงกรุยทางไว้เป็นความหมายบ่งบอกตามสมมุติด้วยคำพูดอย่างนี้ แต่เมื่อเข้าถึงแล้วก็รู้กันเอง พูดอย่างไรก็ไม่ถูกตามความจริงของธรรมชาตินั้น จะถูกอยู่เฉพาะไม่พูดเท่านั้น ถูกอยู่โดยลำพังตัวเอง คือ ผู้รู้อยู่เท่านั้น อย่างอื่นพูดไปเท่าไรก็ไม่ถูก ความรู้นี่แหละ ทั้งๆ ที่เรารู้ๆ กันอยู่เวลานี้ ถ้าเราอาภัพ ก็คือธรรมชาตินี้เป็นผู้อาภัพ เพราะไม่มีอำนาจ ไม่มีความรู้เฉลียวฉลาดพอที่จะปลดเปลื้องสิ่งที่ทำให้อาภัพนั้นออกจากจิต จิตจึงกลายเป็น "จิตอาภัพ" ไป

แต่เมื่ออาศัยการอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอจนมีความสามารถแล้ว ขจัดสิ่งอาภัพนั้นออกไป ใจก็กลายเป็น "ใจที่อัศจรรย์" ขึ้นมา เพราะไม่มีสิ่งอาภัพเข้าไปแทรกซึมได้ ว่าอาภัพก็อยู่กับจิต ว่าประเสริฐก็อยู่กับจิต เป็นแต่เพียง "พลิกตัว" เสียใหม่เท่านั้น! การแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร

<<สารบัญ

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

มาฆบูชา

วันนี้เป็นวันมาฆบูชา คล้ายกับวันปลงพระชนมายุสังขารของพระพุทธเจ้า ที่จะทรงลาโลกลาสงสาร หรือลาเรือนจำแห่งวัฏจักร สละธาตุขันธ์ทิ้ง เพราะเป็น **"ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา"** มาเป็นเวลาแปดสิบพระพรรษาแล้ว ซึ่งเป็นภาระหนักมาก ทรงแบกมาถึง ๘๐ ปี หนักตลอดเวลา ไม่เคยเบาเลย คือธาตุขันธ์นี้แล อย่างอื่นยังมีเบาบ้างหนักบ้าง พอได้หายใจโล่ง ข้าว น้ำ เราหาบหิ้วมาหนัก ๆ นี่ เราคดกินไป รินไป ใช้อย่างอื่นไป ก็หมดไปหมดไป แล้วก็เบาไป ส่วนธาตุขันธ์แบกมาตั้งแต่วันเกิดไม่เคยเบา หนักมาเรื่อย ๆ ยิ่งเฒ่ายิ่งแก่ กำลังวังชาที่จะแบกจะหามไม่พอ ก็ยิ่งปรากฏว่าหนักขึ้นไปโดยลำดับ ท่านจึงว่า **"ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** ขันธ์ทั้งห้านี้เป็นภาระอันหนักมาก"

แบกรูป แบกกายหนักแล้วยังไม่แล้ว ยังแบกทุกขเวทนาที่มีอยู่ในกาย แบกสัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งล้วนแต่เป็นของหนัก และยังทิ่มแทงหัวใจเราอีกด้วยไม่เพียงหนักเฉย ๆ มันยังมีหนามอันแหลมคมเสียบแทงเข้ามาภายในกายในใจอีก

พระพุทธเจ้าท่านทรงอดทนแบกธาตุขันธ์นี้มาจนถึง ๘๐ พระพรรษา วันนี้พูดง่าย ๆ ก็ว่า "โอ๊ย! ขันธ์นี้เหลือทนแล้ว ลาเสียทีเถอะ!" อันเป็นการปลงพระทัยว่า จะทรงปลงพระชนมายุสังขาร จากนี้ไปอีกสามเดือนจะทรงสลัดปัดทิ้งภูเขาภูเรานี่เสียที ทรงตรึกในวันเพ็ญเดือนสามเช่นนี้ ในวันเพ็ญเดือนสามนั้นเองปรากฏว่า ยังมีพระสาวก ๑,๒๕๐ องค์ ต่างองค์ต่างมาด้วยอัธยาศัยน้ำใจของตัวเอง ซึ่งไม่ต้องถูกเชื้อเชิญนิมนต์มาแม้แต่องค์เดียว มารวมกันในวันนั้นโดยพร้อมเพรียง จึงได้ประทานพระโอวาท เป็น "วิสุทธิอุโบสถ" ขึ้น ให้บรรดาสาวกอรหันต์ทั้งหลาย เป็นเครื่องรื่นเริงในธรรมของพระพุทธเจ้าที่ประทานในวันนั้น ในบทความย่อ ๆ ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา,
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.
อนูปวาโท อนูปฆาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร,
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปนฺตญฺจ สยนาสนํ,
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

นี่เป็นพระโอวาทที่ประทานเป็นเครื่องรื่นเริงแก่บรรดาพระสาวกอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ในเวลาบ่าย ซึ่งคล้ายกับวันนี้ พระโอวาททั้งหมดนั้นเป็นเครื่องรื่นเริงสำหรับสาวกอรหันต์เหล่านั้น ไม่ใช่แสดงเพื่อให้ท่านเหล่านั้นยึดเป็นเครื่องมือ เพื่อซักฟอกกิเลส หรือนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสอาสวะออกจากจิตใจแต่อย่างใด เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ล้วนๆ แล้วทั้งนั้น จึงเรียกว่า "วิสุทธิอุโบสถ" ที่ประทานพระโอวาทในท่ามกลางพระสาวกอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ นี้ก็เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ไม่ปรากฏอีกเลยในศาสนาของพระพุทธเจ้า ทั้งตอนที่ยังทรงพระชนม์อยู่และเวลาที่ปรินิพพานไปแล้ว และตลอดไป คงไม่มีซ้ำอีก

ที่เราระลึกถึงท่านเหล่านั้น ก็เพราะท่านเป็น "อัจฉริยบุคคล" เป็นบุคคลอัศจรรย์ในท่ามกลางแห่งมนุษย์ทั่วโลกที่ล้วนเป็นผู้มีกิเลสโสมม หมักหมมอยู่ภายในใจ ไม่ปรากฏแม้คนหนึ่งจะบริสุทธิ์อย่างท่าน

"**สพฺพปาปสฺส อกรณํ**" การไม่ทำบาป ความเศร้าหมองอันเป็นความทุกข์ทั้งปวงหนึ่ง คือบาปทางใจนั้นสำคัญมาก คนเราสร้างได้ทุกเวลา บาปทางกาย ทางวาจายังมีกาลมีเวลา แต่บาปทางใจที่สร้างความเศร้าหมองขึ้นมาแก่จิตใจนั้น มันเกิดขึ้นด้วยความคิดความปรุงของตัวเอง สิ่งที่ผลักดันออกมาให้ปรุงให้จิตใจเศร้าหมอง ก็คือสิ่งที่เศร้าหมองอยู่แล้ว สิ่งที่สกปรกอยู่แล้วภายในใจ ท่านเรียกว่า "กิเลส" กิเลสเป็นเครื่องปรุงแต่งสัญญา, สังขารออกมา มันเป็นกิเลสอีกประเภทหนึ่ง ที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง การทำบาปคือการสร้างความเศร้าหมอง ไม่ได้หมายความว่าต้องไปเที่ยวฉกลัก ปล้นสะดมใครก็ตาม อันนั้นเป็นส่วนหยาบ บาปส่วนกลาง ส่วนละเอียดนั้น คนเรามักสร้างกันอยู่ภายในใจตลอดเวลา จึงเท่ากับสร้างความเศร้าหมองอยู่ภายในจิตตลอดเวลาเช่นกัน เมื่อใจเป็นความเศร้าหมอง นั่งอยู่ก็เศร้าหมอง เพราะนั่งอยู่ก็สร้างความเศร้าหมองให้แก่ใจ ยืน เดิน นั่ง นอน คิดได้สร้างได้ทั้งนั้น ใจจึงเศร้าหมองได้ทุกอิริยาบถ ท่านสอนให้ไม่ทำความเศร้าหมองนี้ประการหนึ่ง

จะทำด้วยวิธีใด ใจจึงจะไม่เศร้าหมอง? "**กุสลสฺสูปสมฺปทา**" จงยังความฉลาดให้ถึงพร้อมเพื่อจะแก้ไข เพื่อซักฟอกความเศร้าหมอง คือ "บาป" นั้นออกจากใจ แล้วกลายเป็น "**สจิตฺตปริโยทปนํ**" ขึ้นมา คือใจจะผ่องใส เมื่อความฉลาด คือมีสติ มีปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกบาปความเศร้าหมอง ความสกปรกทั้งหลายออกจากใจ ใจก็เป็นความผ่องใสขึ้นมาที่เรียกว่า "**สจิตฺตปริโยทปนํ**" บาปน้อย บาปใหญ่ก็ค่อยหมดไป หมดไป

กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมา นี่คือพระโอวาทของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ เป็นอย่างนี้กันทั้งนั้น สอนให้พวกเราทำอย่างนี้ด้วยกัน จึงไม่มีทางอื่นที่จะเลือก

หากมีทางเลือก พอผ่อนหนักผ่อนเบาได้ ก็ไม่มีใครที่จะเฉลียวฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า คงจะสานอู่สานเปลให้พวกเรานอกเอกเขนก ฆ่ากิเลสอยู่ในอู่ในเปลเรื่อยไปจนไม่มีเหลือ สมพระนามว่าเป็น ศาสดาที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณาแก่สัตว์โลกผู้อ่อนแอขี้บ่น แต่พระองค์ทรงทำ "ทางลัด ทางตรง" ให้แล้ว เต็มพระปรีชาสามารถ

พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาจนได้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงชำระกิเลสออกจากพระทัยไม่มีอันใดเหลือด้วยธรรมใด จึงต้องทรงสอนไปตามแนวทางที่ถูกต้องนั้น พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเลือกเฟ้นเต็มพระสติกำลังความสามารถแล้ว จึงได้ธรรมที่เหมาะสมแก่บรรดาสัตว์มาสั่งสอนโลก

คำว่า "เหมาะสม" นั้น ไม่ใช่เหมาะสมกับความชอบใจของบรรดาสัตว์ แต่เป็นความเหมาะสมในการแก้กิเลสของสัตว์โลกต่างหาก ธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมมีเท่านี้ ไม่มีธรรมอื่นที่ยิ่งไปกว่า คือ "มัชฌิมาปฏิปทา" ที่ประทานไว้แล้วเท่านั้น นอกจากนี้ไม่มีธรรมใด เครื่องมือใด วิธีการใด ที่กิเลสจะกลัว กิเลสจะหลุดลอยออกไป แม้แต่ผิวหนังถลอก

อนูปวาโท	อย่าไปกล่าวไม่ดีกับผู้หนึ่งผู้ใด
อนูปฆาโต	อย่าฆ่า อย่าทำลาย หรือทำร้ายสัตว์ มนุษย์ ไม่ดี
ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร	สำรวมอยู่ในข้ออรรถข้อธรรมที่จะเป็นเครื่องถอดถอนกิเลส
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ	ให้รู้จักประมาณในการกินอยู่ปูวาย อย่าให้ฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุเกินผลสำหรับนักปฏิบัติ ให้รู้จักประมาณในทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับตน
ปนฺตญฺจ สยนาสนํ	ให้แสวงหาที่นั่งที่นอนอันสงัด เพื่อกำจัดกิเลสด้วยความวิเวกนั้น ๆ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค	พึงประกอบจิตให้ยิ่งในอรรถธรรมด้วยสติปัญญาไปโดยลำดับ

เมื่อขยายความออกก็มีเท่านี้ นี่เป็นพระโอวาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย หรือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ประทานไว้

เวลาประกาศธรรมให้เป็นเครื่องรื่นเริงแก่บรรดาสาวก ท่านประกาศอย่างนี้ เวลาทรงสอนสาวกเหล่านี้ที่ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ท่านก็ทรงสอน "**สพฺพปาปสฺส อกรณํ**" นี้ทั้งนั้น ซึ่งเป็นความจำเป็นที่พวกเราทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตามนั้น มีทางเดียวที่จะทำให้

กิเลสหมดสิ้นไปจากใจได้โดยลำดับ ๆ พระโอวาทนี้ถึงใจพวกเราไหม? หรือมีเฉพาะอู่กับเปลเท่านั้นที่ถึงใจพวกเราน่ะ

ธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ทรงถอดถอนจากพระทัยมาสอนพวกเรา พวกเราถึงใจบ้างไหม? พระองค์ก็ประทานด้วยพระเมตตาเต็มส่วน พวกเรารับด้วยความจงรักภักดี เต็มจิตเต็มใจ มากน้อยประการใดบ้าง? หากว่าการรับธรรมดุจจะทิ้งเสีย ธรรมก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เรา ไม่สมเจตนาที่พระพุทธเจ้าประทานไว้

ถึงวันเพ็ญเดือนหก ก็เป็นวันทรงปลงสังขาร ตามที่ทรงประกาศไว้ ตั้งแต่วันเพ็ญเดือนสาม ซึ่งคล้ายกับวันนี้ จากนั้นมา เรื่องธาตุเรื่องขันธ์สิ่งบังคับก่อกวน ก็หมดสิ้นไปจากพระพุทธเจ้า เป็น "อนุปาทิเลสนิพพาน" ล้วน ๆ หมดความกังวล หมดความรับผิดชอบในสมมุติทั้งปวง ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย นี่เรียกว่า "ธรรมเหนือโลก" "ธรรมสุดส่วน"

โลก คือสมมุติทั้งหลายนั้นเอง สมมุติน้อยใหญ่ มีอยู่ในโลกนี้ทั้งนั้น "สามโลก" คือโลกแห่งความสมมุติแห่งความเสกสรร แห่งความแปรปรวน "โลกแห่ง**อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**" ซึ่งเป็นโลกก่อความวุ่นวายตลอดสาย ไม่ว่าจะเป็นภพใด ชาติใด เป็นโลกที่หมุนไปด้วย **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นเจ้าอำนาจ เป็นทางเดิน ใครจะหักห้ามไม่ได้ พอพ้นจากนี้แล้ว ก็หมดปัญหา!

นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต หมดความหิวโหย ดับสนิท ไม่มีสมมุติใด ๆ เหลืออยู่เลย ธรรมนี้เป็นเครื่องกังวานอยู่ในความจริง ที่พระองค์ตรัสไว้ทุกแห่งหน

ถ้าเราได้น้อมเข้ามาประพฤติปฏิบัติด้วยความซึ้งใจในธรรมเหล่านั้น ธรรมเหล่านั้นก็จะมากังวานอยู่ในจิตของเรา เบื้องต้นก็จะกังวานอยู่ในความสงบร่มเย็นภายในใจ คือสมาธิเป็นขั้น ๆ แล้วก็กังวานอยู่ด้วยปัญญา ความคิดค้นหาเหตุผล เพื่อเปลื้องตนให้หลุดพ้นได้เป็นระยะ ๆ สุดท้ายก็กังวานถึง "ความบริสุทธิ์" หลุดพ้นโดยประการทั้งปวง นั่น! **นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต** ดับความหิวโหยอะไรทั้งหมด เพราะกิเลสทุกประเภทเป็นเชื้อแห่งความหิวโหยทั้งนั้น ไม่มีความอิ่มตัว ไม่มีความพอตัว ก็คือกิเลส เราจะยกน้ำในมหาสมุทรมาทั้งมหาสมุทรก็สู้ความหิวนี้ไม่ได้ "**นตฺถิ ตณฺหาสมา นที**" ความหิวโหยด้วยอำนาจของกิเลสนี้ จะเอาแม่น้ำมหาสมุทรมาแข่งก็สู้ไม่ได้ มีเต็มอยู่ในหัวใจของสัตว์โลก ไม่เคยบกพร่องเลย ตลอดกาลไหน ๆ

น้ำนี้จะเหือดแห้งด้วยวิธีใด เหือดแห้งด้วยการวิดออกโดยทางความเพียรของผู้ปฏิบัติ ให้ค่อยหมดไป หมดไป ถอนทุกวัน พิจารณาทุกวัน เข้าใจทุกวัน ปลดเปลื้องไปได้

ทุกวัน น้ำอันนี้ไม่ใหญ่โตอะไรมากนัก เท่าขันธ์เรานี่แหละ! “รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ มันก็มีเท่านี้ แต่มันเป็นเรื่องใหญ่สำหรับจิตที่ยึดที่ถือแผ่นดินทั้งแผ่น ใจก็ไม่ไปยึด มันมายึดเอาตรงนี้ เรื่องนี้ก็เลยเป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องหนัก เป็นเรื่องร้อน เป็นฟืนเป็นไฟเผาจิตใจ ก็คือธรรมชาติอันนี้ ไฟที่ไหน มันก็ไม่ไหม้ ไม่เหมือนไฟกิเลส ตัณหา อาสวะ ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจ และเผาที่ตรงนี้ไม่มีวันหยุดวันถอย

“น้ำท่วม” เราเคยได้ยิน “น้ำท่วมปอด” ให้หมอช่วยสูบเอาออกได้ น้ำกิเลสตัณหาอาสวะ มันท่วมหัวใจ จะเอาอะไรมาสูบ มาดูดออกล่ะ? ถ้าไม่เอาศรัทธา ความเพียร สติปัญญา มาดูดออก ฉะนั้นจงค้นคิดพินิจพิจารณาให้เห็นชัดตามเป็นจริง มันไปถืออยู่กับอะไร? ไปสำคัญอะไร? ไม่ฟังเสียงอรรถเสียงธรรม เครื่องรื้อถอนบ้างหรือ?

ธรรมดากิเลส มักต้องอวดดีต่อพระพุทธเจ้า มันเป็นคู่แข่งกับพระพุทธเจ้า ต้องอวดดีกว่าธรรม จึงเป็น “คู่แข่ง” ของธรรม ความยึดถือนี้เป็นเรื่องของกิเลส การแก้ไขการถอดถอนกิเลสนี้ คือ ธรรม ถอนด้วยปัญญา คือธรรม หลุดพ้นไปได้เป็นความสุข ก็คือ “นิพพานธรรม” “วิสุทธิธรรม” ที่เป็นคู่แข่งกันอยู่ตลอด

จงพยายาม! อย่าให้แพ้สิ่งเหล่านี้! เวลานี้เราขึ้นเวทีแล้วเอาให้เป็น“แชมเปี้ยน” สู้ไม่ถอย! ตายเท่านั้น จึงจะให้เขาหามลงจากเวที ถ้ายังไม่ตาย ล้มลง พอจะเอาอะไรสู้ได้ สู้ลงไป สู้ไม่ได้ ก็แช่งมันบนเวทีเป็นไร นี่เราเป็นนักสู้ สู้ไม่ได้ก็ด่าพ่อด่าแม่ของกิเลสเข้าไปซิ ก็ฉันมีอาวุธอันนี้น่ะ ฉันล้มลงแล้วต่อยไม่ได้ ปากฉันยังมี ถึงล้มลงก็พูดได้ด่าได้ แช่งได้นี่วะ! สู้กันถึงขนาดนั้นซิ จึงจะเรียก “นักรบ”!

นี่เราพูดเทียบเคียง “นักรบ” ไม่ได้หมายความให้ไปแช่งไปด่าคนอื่นเขา แต่หมายถึงเราสู้กันกับกิเลส ทำขนาดนั้นทีเดียว จึงเหมาะสมกับเราที่เป็นลูกศิษย์พระตถาคตผู้เป็นเลือดแห่งนักรบ

เคยเห็นไหมล่ะ การปฏิบัติของครูบาอาจารย์น่ะ ที่เราได้กราบไหว้บูชาท่าน ท่านมีแต่นักสู้แบบนี้ทั้งนั้นแหละ ท่านได้ชัยชนะมาด้วยวิธีนี้ แล้วจะให้ท่านเอาวิธีไหนมาสอนพวกเรา?

เอ้า! พิจารณา! พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงเรื่องปัญญา ให้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ภายใน ปัญญานี่เป็นความเฉลียวฉลาดแหลมคม สามารถที่จะถอดถอนตนได้จากหล่มลึก ที่ปักจมภายในธาตุในขันธ์นี้ เป็นเวลาหลายกัปนับไม่ถ้วน สุดท้ายก็ปักอยู่ที่จิต ถอดถอนออกให้หมด ถอดถอน “เรา” ออกจาก “รูป” จาก “กาย” จากธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ นี้ ถอนจิตเราออกจาก “ทุกขเวทนา” ที่เข้าใจว่าเป็นตนนี้ การถอนรูป ก็ถอนออกจาก

รูปที่ยึดว่าเป็นตนนี้ ถอนออกจากเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ถือว่าเป็น "เรา" เป็นของเรา พยายามถอดถอนตรงนี้ ด้วยปัญญา เอาให้ทันการณ์

จิตเป็นของละเอียด เป็นของวิเศษวิโส ธาตุขันธ์ไม่ได้วิเศษวิโสอะไร ถึงจะไปแบกไปหามเขา ไปยึดไปถือเขา ถ้าไม่ใช่เราโง่เสียเต็มภูมิ ถึงได้ยอมแบกสิ่งที่หยาบๆ นั้นไม่ยอมปล่อยวาง ถ้าเราฉลาด เราก็ไม่แบกซิ รู้เท่าทัน ปล่อยลงไปตามสภาพของมัน จะไปแบกมันทำไม! ค้นคิดลงไป สติปัญญามี!

เราไม่ต้องไปกลัวหรอกเรื่องตายน่ะ กลัวไปทำไม ความกลัวมันเป็นกิเลส สร้างกิเลสขึ้นมาด้วยความกลัวทำไม จงสร้างความกล้าหาญ ซึ่งเป็นธรรมแก้กิเลสขึ้นมาต่อสู้กันให้เห็นความจริงว่า "อะไรมันตายกันแน่?" ความจริงมันไม่มีอะไรตายนี่ กิเลสมันโกหกเราอยู่ตลอดเวลา เผลอแพล็บเดียว มันย่องเข้ามาและกระซิบว่า "เราจะตายวันไหน ตายวันนั้น ตายวันนี้ ตายที่นั่น ตายที่นี่ และจะตายในไม่ช้า" คิดยุ่งตัวเองเข้าอีกแหละ อยู่ ๆ ก็คิดยุ่ง ธาตุมันก็อยู่เฉยๆ ส่วนเราเป็นคนยุ่งเอง เข้าใจว่าเรารับผิดชอบตัวเอง รับผิดชอบอะไร? นั่นมันก่อกวนตัวเอง มันไม่ได้รับผิดชอบนี่ทำอย่างนั้น!

ถ้าเรารับผิดชอบตัวเองด้วยความจริงใจ ใจเราต้องเต็มไปด้วยสติปัญญา พิจารณาถอดถอน พิจารณาปลดเปลื้องความกังวลวุ่นวายอะไร ที่เกี่ยวกับเรื่องการเป็นการตาย การเจ็บไข้อะไรๆ ออกจากใจ ไม่ลดละ ไม่ให้กิเลสมาหลอกได้ นั่นสมนามของนักธรรมะที่รับผิดชอบตัวเองโดยแท้ อะไรๆ ก็พิจารณาให้รู้รอบขอบชิด และถอดถอนจนหมดสิ้นจากใจ มันก็สบายเท่านั้นเอง!

ความสบายอยู่ที่ตรงนี้ ความรับผิดชอบที่ถูกต้องอยู่ที่ตรงนี้ ชัยชนะก็อยู่ที่ตรงนี้!ได้ยินแต่ข่าว "ท่านเป็นพระอรหัตอรหันต์" เช่นพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ แน่ะ! มีแต่ข่าวว่า "คนนั้นสำเร็จโสดา, คนนั้นสำเร็จสกิทา, คนนั้นสำเร็จอนาคา, คนนั้นสำเร็จพระอรหันต์" ส่วนข่าวของเรา? มีแต่ความอ่อนแอท้อแท้ ท้อถอย ความอับเฉาเบาความคิด ความโศกเศร้า ความวุ่นวาย นี่ข่าวของเรา มันขัดขวางกันกับข่าวของท่านไหมล่ะ?

ข่าวของเราเป็นไปอย่างนั้น ตรงข้ามกับข่าวของท่านที่เป็นเจ้าของ "อริยทรัพย์" หรือ "ธรรมสมบัติ" ครอบครองใจ เมื่อข่าวของเราเป็นแต่อย่างนั้น ความทุกข์ร้อยแปดก็เป็นข่าวของเรานะซี ความ "จมปลัก" ก็เป็นข่าวของเราอีกแหละ สิ่งที่ไม่ปรารถนามันก็มาเป็นข่าวของเรา เพราะเราสร้างข่าวขึ้นมา เรื่องผลมันก็ต้องเป็นของเราอยู่โดยดี!

ธรรมะมีไว้เพื่อใคร? ที่สอนไว้นี้สอนเพื่อใคร? พุทธบริษัท คือ ใครบ้าง? ถ้าไม่ใช่เราคนหนึ่งในพุทธบริษัทนั้นๆ ธรรมนี้สอนเพื่อใคร ถ้าไม่ใช่สอนเพื่อเรา สอนเราเพื่อให้

แก้อะไร และสิ่งที่เราจะแก้มีอยู่กับเราหรือไม่ มันก็มีอยู่ที่นี่ เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงชี้แจงอยู่ต่อหน้าต่อตาเราเวลานี้อย่างสด ๆ ร้อน ๆ ห่างไกลที่ไหน! ธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่กับตัวเรา เราไปคาดไปหมายหาประโยชน์อะไรว่า

"พระพุทธเจ้านิพพานอยู่ที่โน่น นานแสนนานแล้ว พระธรรมท่านสอนแต่ครั้งโน้นนานแสนนาน ธรรมจืดชืดไปหมดแล้ว ไม่มีรสมาถึงสมัยปัจจุบันนี้หรอก" นั่น! ฟังซิ กิเลสมันโกหก พากันได้ยินบ้างไหม!

โปรดทราบ สังขารมาร มันกำลังทำลายผู้คิดแบบนั้น ให้แหลกเป็น "เลน" ก็เมื่อความจริงไม่มีกาลไม่มีสมัย มีอยู่กับบุคคลทุกคนผู้เสาะแสวงหาความจริงอยู่แล้ว ธรรมจะหมดเขตหมดสมัยไปไหน? คิดทำลายความจริงให้ตัวเองฉิบหายล่มจมไปเปล่า ๆ ทำไม? การทำลายตัวเองนั้น ดีที่ไหน?

ใครจะรู้ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าในโลกนี้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ประทับบนเวทีแห่งความจริงอยู่ตลอดเวลา ราวกับท้าทายกิเลส แบบ "อกาลิโก" ฉะนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา จึงไม่ได้ล้าสมัย ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ มีอยู่กับบุคคล ผลิตขึ้นเมื่อไรก็ได้ บำรุงเมื่อไรก็เจริญ ดำเนินตามก็ถึง "มรรค ผล นิพพาน" ตลอดกาลสถานที่ เป็น "อกาลิโก" เช่นเดียวกันกับกิเลส มีอยู่ทุกกาลทุกเวลาในใจของสัตว์โลกนั่นแล

ไม่ว่าครั้งพุทธกาลโน้น หรือครั้งปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นคนมีกิเลสด้วยกัน การแก้กิเลสก็ต้องแก้ด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ด้วยกัน จะห่างเหินเนิ่นนานที่ไหนไม่ได้ห่างนี่ แก้ให้ถูกจุดเถอะ พ้นทุกข์ไปด้วยกันทั้งนั้น จงบุกเบิกออก ตรงไหนมันปิดกำบังใจ มันมีสิ่งมัวหมองตรงไหน จ่อปัญญา จ่อสติ ลงไปตรงนั้น พิจารณาตรงนั้นเป็นอารมณ์ มันเศร้าหมองที่ตรงไหน ความเศร้าหมองเป็นสภาพอันหนึ่งที่ใจเรารู้นี่ เหมือนกับความมืด ความสว่างมันมาสัมผัสดวงตาของเรา มืดก็มองเห็นว่ามืด ผู้ที่รู้ว่ามืดไม่ได้มืดนี่สว่างก็รู้ มืดก็รู้ แม้จะมืดขนาดไหน ภายในใจของเราก็รู้อยู่ อับเฉาก็รู้ ผ่องใสก็รู้นี่!

ผู้รู้ รู้อย่างนี้ จงให้ปัญญาพิจารณาเข้าไป ถือเอาจิต หรือถือเอาสิ่งนั้นเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา อย่าไปตกใจ อย่าไปดีใจ เสียใจ กับความเศร้าหมอง และความอับเฉา ที่ปรากฏขึ้นมาภายในใจ จงเห็นว่าสภาพนี้ เป็นสภาพหนึ่งที่จะต้องพิจารณา เพราะเป็นสิ่งที่เกิด ที่ดับ นอกไปจากใจ เป็นแต่เพียงอาศัยใจเกิดขึ้น แล้วเกาะอยู่ที่ใจเท่านั้น จงพิจารณาให้ทราบ ด้วยความพยายาม จะไปแสดงความวิตกวิจารณ์ไปกับมันทำไม อะไรผ่านขึ้นมาให้รู้หมด ชื่อว่า "นักศึกษา นักปฏิบัติ" ต้องศึกษาให้รู้ สอดส่องด้วยปัญญา ให้เข้าใจกับสิ่ง

ที่ปรากฏกับตน ความรู้แท้ ๆ ไม่ได้มีขึ้นมีลง ไม่ได้เป็นอย่างนั้น นั่นเป็นอาการอันหนึ่ง ที่จะให้ผู้ปฏิบัติทราบ

เมื่ออาการเหล่านี้หมดไป ก็เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วน ๆ เท่านั้น ไม่ได้กังวลกับสิ่งเหล่านี้อีกต่อไป การที่เราได้พิจารณา และได้พบได้เห็นสิ่งเหล่านี้เสมอภายในจิตใจ ก็เพราะสิ่งเหล่านี้ยังมี เขาจะต้องประกาศความมีอยู่ของเขาให้เราทราบ ถ้าต้องการความจริงก็ต้องดู ต้องพิจารณา ตามหน้าที่ และเวทนา ที่ปรากฏขึ้นทั้งความเศร้า ความใส ทั้งความอับเฉา ทั้งความสุข ความทุกข์ ที่ปรากฏขึ้นมา นี่ชื่อว่า "ผู้รู้รอบด้วยปัญญา" เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอาการอันหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในจิต ซึ่งเราต้องรู้ด้วยปัญญากันทั้งสิ้น เรียนจบ จบกันตรงนี้ ไม่ใช่จบที่ไหน!

จบปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ก็ว่ากันไปอย่างนั้น จบมหาเปรียญประโยค ๓ ประโยค ๔ ประโยค ๕ ประโยค ๙ ว่ากันไปอย่างนั้น ตามสมมุตินิยมของสมัยนั้น ๆ สมมุตินิยมของคนมีกิเลสเขาน่ะ มีมาก พรรณนาไม่จบ ไม่เหมือน "ธรรมนิยม" ซึ่งเป็นธรรมชาติตายตัว

ลำดับลำดาเท่าไร ๆ ก็ไม่สิ้นสุด ๑๕ ประโยค ๓๐ ประโยค ว่ากันไปก็ได้ แต่กิเลสไม่ทราบว่ามันมีประโยคไหนซี มันสนุกร้องเพลงบนหัวใจคนตลอดเวลา มันต่ำต้อยน้อยหน้ากว่าคนเมื่อไร อำนาจมันสูงกว่าคน ถ้าเป็นคนโง่! ถ้าเป็นคนฉลาด ก็เหยียบย่ำทำลายมันลงไปได้ นี่เราสร้าง "วุฒิ" ที่ตรงนี้ เรียนความรู้ เรียนที่ตรงนี้

"ปริญญาตรี" ก็รอบตัว ศีล สมาธิ ปัญญา ปริญญาตรี เอาตรงนี้ซิ

"ปริญญาโท" ก็เลื่อนขึ้นไป ขั้น "เอก" ก็ทำให้มี "เอกจิต, เอกธรรม" แต่ไม่ใช่ "เอก" ที่มีนัยน์ตาข้างเดียวนะ นั่นมันจวนจะบอดแล้ว อย่าให้เป็นเอกแบบนั้น

"เอก" ของพระพุทธเจ้าจริง ๆ เอกจิต เอกธรรม

เรียนให้ถึงขั้น "ปริญญาเอก" นี่ซิ ปริญญาก็ต้องรู้รอบซิ ถึงจะเป็นเอก รู้รอบเจ้าของนั่นแหละ เพราะเจ้าของกำลังโง่ นำปัญญาเข้ามาไตร่ตรองพินิจพิจารณา ชำระ ถึง "ธรรมชั้นเอก" "ธรรมแท้" เป็นอันเดียว "จิต กับ ธรรม เป็นอันเดียวกัน"!

"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ" ลงในธรรมอันเดียวทั้งนั้น

"**ธมฺโม ปทีโป**" สว่างกระจ่างแจ้งอยู่ตลอดเวลา "อกาลิโก" นี้คือ ธรรมแท้ ไม่ใช่อาการ แต่เป็น "ธรรมแท้"

เอ้า! สร้างพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้มีขึ้นที่ใจเรา **"พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ"** เราถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ย่นเข้ามาให้ถึง

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในองค์แห่งความบริสุทธิ์ภายในใจนี้ ซึ่งเป็นที่รวมแห่ง "สรณะ" ทั้งสาม ให้เห็นชัดเจนภายในใจ ชื่อว่า "สร้างสรณะขึ้นภายในตัวเอง" "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" เต็มภูมิ ไม่ต้องอาศัยอะไรละ!

"พุทธนี้ฉันใด ธรรมนี้ฉันใด สังฆะนี้ฉันใด พุทธะ ธรรมะ สังฆะ นั้นก็เหมือนกัน เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ไม่ทราบว่าจะไปหากราบพระพุทธเจ้าที่ไหน เอาความบริสุทธิ์ใจในนี้บูชาท่านเลย เอาธรรมทั้งดวงในความบริสุทธิ์นี้ บูชาท่านเลย เข้ากันได้สนิท ไม่มีอะไรสนิทยิ่งกว่า พุทธะของท่านฉันใด พุทธะของเราฉันนั้น ธรรมะนั้นฉันใด ธรรมะนี้ฉันนั้น เป็นอันเดียวกัน ไม่สงสัย พระพุทธเจ้านิพพานไปนานแล้ว หรือไม่นาน ไม่สงสัย! เพราะเป็นอาการนี่ เพราะเป็นเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ท่านปล่อยธาตุขันธ์ต่างหากในสถานที่นั้น กาลเวลานั้น ปีนั้น พ.ศ.นั้น พระสงฆ์สาวก ก็เหมือนกัน ท่านนิพพานไปแล้ว ก็หายไปหมด สูญสิ้นไปหมด อย่างนั้นหรือ? นั้นคือ ความเห็นของ "โมฆบุรุษ, โมฆสตรี" ต่างหาก ไม่ใช่ความจริงของธรรมประเภท "**ปรมํ สุขํ**" อันเป็นเครื่องรับรองผลจากความบริสุทธิ์

"สังโฆ" คืออะไร ก็คือผู้ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ในขณะนี้ นั้นแลคือสังโฆแท้ หาได้ที่ตัวเราเป็น "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" สร้างที่พึ่งให้เพียงพอตรงนี้เป็นจุดสำคัญ สำคัญที่จิตจะปลดเปลื้องตนออกจากสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายให้หลุดพ้น ที่ไหนเป็นที่พอใจเป็นจุดที่เราต้องการ เอาตรงนี้

อย่าไปกังวลกับเรื่องอะไรทั้งหมด โลกเราไม่มีอะไรหรอก มีแต่ใจเราไปกังวลกับเขาอย่างเดียว หาเรื่องหาราวให้มันยุ่งไปเอง ตัดออกด้วยสติ ด้วยปัญญาของเรา อยู่ที่ไหนก็เราคนเดียว คนเดียวเท่านั้นแหละ เกิดก็เกิดคนเดียว ญาติที่มุงล้อมอยู่นั้น ไม่ใช่ผู้เจ็บในขณะนั้น เราเท่านั้นเป็นผู้เจ็บ ตายก็เราเท่านั้นเป็นผู้ตาย คนอื่นตายแทนไม่ได้ เจ็บแทนไม่ได้ เราต้องเป็นคนเจ็บ คนตาย เท่านั้น แล้วต้องเป็นผู้ช่วยตัวเอง "**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ**" ด้วยสติปัญญาของเราเองนั่นแหละ เป็นความถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าท่านทรงปลงชนมายุสังขารในวันนี้ เราก็ปลงกิเลส ตัณหา อาสวะ ให้มันตกเสียในวันนี้ เพราะตัวนี้เป็นตัวสำคัญ ปลงให้ตกเสีย!

การตายเมื่อไรก็ตาม จะไปตายวันนั้นวันนี้ ดังพระพุทธเจ้าท่านว่า ก็ไม่สำคัญสำหรับเราน่ะ มันหมดลมหายใจเมื่อไร วันนั้นเป็นวันตายของเรา เราเอาแต่ลมหายใจหมดนี้เท่านั้น ลมหายใจยังมีอยู่ มันก็ยังไม่ตาย เอ้า! หายใจไปเรื่อย ๆ มันไม่เป็นปัญหาอะไรเรื่องเหล่านี้ เรื่องลม ๆ แล้ง ๆ

ที่สำคัญ ก็คือ สร้างหลักฐาน เตรียมพร้อม เพื่อจิตใจของตน เป็น **“อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ”** อย่างเต็มภูมิ นั่นเป็นที่พอใจ การเป็นการตาย ตายที่นั่น ตายที่นี่ กาลนั้นสมัยนี้ ไม่มีอะไรเป็นปัญหาทั้งหมด เพราะมันเป็นเรื่องสมมุตินี่

เอาละการแสดงธรรม ก็เห็นว่าสมควร ขอยุติฯ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระและฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๘

ถางป่าภายในและล้างป่าช้า

พระพุทธเจ้าท่านสอนพระ ใจความย่อ ๆ ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงตัดป่า แต่อย่าตัดต้นไม้ เพราะสัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย มี งู และ เสือ เป็นต้น ย่อมอาศัยอยู่ในที่รกชัฏ เมื่อตัดป่าออกให้เตียนโล่งแล้วจะอยู่ที่ไหนก็สบาย ไม่มีอันตราย อยู่อย่างผาสุกสบายในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่ต้องระวังภัย

ภิกษุบางรูปไม่เข้าใจความหมายแห่งธรรมที่พระองค์ประทาน จึงคว้าได้มีดและขวาน แล้วเที่ยวถากถางป่าตัดต้นไม้เสียจนเตียนโล่งไปมาก จนเรื่องราวไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์รับสั่งให้เข้าเฝ้า และประทานความมุ่งหมายให้ฟังว่า

ป่าภายนอกที่รกชัฏ เป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย ส่วนป่าอันรกชัฏภายใน เป็นที่อาศัยของกองกิเลส ทั้งส่วนใหญ่ส่วนย่อย เต็มไปหมดบนหัวใจสัตว์โลก เฉพาะอย่างยิ่ง "หัวใจพระ" ไม่ควรให้เต็มไปด้วยป่า คือกิเลสทั้งหลาย ซึ่งเป็นสิ่งก่อกวน ยุแหย่ ทำลายจิตใจ ให้หาความสงบสุขมิได้

เราตถาคตให้ท่านทั้งหลายตัดป่าภายในให้เตียนโล่ง เพื่อความปลอดโปร่งภายในใจต่างหาก มิได้สั่งให้ตัดป่าภายนอกแต่อย่างใด

สถานที่รกรุงรัง สัตว์ย่อมอาศัย ทั้งสัตว์ธรรมดา และสัตว์ที่มีพิษภัย เช่น งู ตะขาบ เสือ เป็นต้น แม้บ้านเรือนเรา ถ้าปล่อยให้รก สกปรก รุงรัง ก็ย่อมเป็นที่มาแห่งภัยต่าง ๆ ได้เช่นกัน

จิตใจถ้าปล่อยให้รกรุกรัง ย่อมเป็นที่อยู่ของกิเลสน้อยใหญ่ได้อย่างผาสุกสบาย แต่ใจเราต้องเดือดร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ ไม่มีที่ปลงวางลงได้ เพราะอำนาจของกิเลสน้อยใหญ่แผ่อิทธิพล พากันเล่นระบำ เต้นรำ ขับกล่อม บำรุงบำเรอด้วยบทเพลงต่าง ๆ และเต็มไปด้วยโรงอาบอบต่าง ๆ ร้อยแปดพันประการ จนไม่อาจพรรณนาให้จบสิ้นลงได้ ฉะนั้นการตัดป่าภายใน คือ การฆ่ากิเลสทั้งหลายด้วยความเพียร จึงเป็นการทำความสะอาดแก่จิตใจ

ใจที่ได้รับการอบรมฝึกฝนอยู่โดยสม่ำเสมอ อารมณ์ชั่ว อันเป็นกิริยาของเหล่ากิเลสออกแสดงตัวยั่วธรรม ย่อมมีทางทราบได้ และมีอุบายกำจัดได้ ไม่ลุกลาม ผิดกับการปล่อยตัวเป็นไหน ๆ

การปล่อยตัวปล่อยใจ ไม่นำพากับการเหลียวแลรักษาจิตใจ และตัวคน นับว่าจะต่ำทรามลงโดยลำดับ จนถึงขั้นเข้ากับใครไม่ได้ ราวกับหมูนอนจมมูตรจมคูถ หาความน่าดูมิได้เลยฉะนั้น เฉพาะภิกษุเมื่อเริ่มบวชในพระพุทธศาสนา ก็ทรงประทาน "กรรมฐานห้า" ให้เป็นเครื่องมือกำจัดโรงงานล่าธรรมบนหัวใจ มีราคะตัณหา เป็นต้น และทรงสอนให้เที่ยวบำเพ็ญสมณธรรมในสถานที่วิเวกสงัด ไม่พลุกพล่านด้วยฝูงชน เช่น รุกขมูลร่มไม้ในป่าในภูเขาในถ้ำ ซอกเขา ไหล่เขา เงื้อมผา ซอกห้วย ลำธาร เพื่อสะดวกในการบำเพ็ญธรรม ปราศจากเครื่องสัมผัสอันเป็นภัยต่อจิตใจ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อันเป็นสาเหตุให้เกิด ธรรมารมณ์ทางอดีตภายในใจ และก่อความไม่สงบขึ้นมาให้ผลเป็นทุกข์ มีเฉพาะสิ่งเกี่ยวข้องตามหลักธรรมชาติ เช่น รูป ต้นไม้ ภูเขา เสียง เช่นเสียงนกเสียงกา ซึ่งไม่เป็นภัยต่อจิตใจ การบำเพ็ญย่อมเป็นไปด้วยความสะดวกในอิริยาบถต่าง ๆ ตลอดเวลา

ใจแม้เคยสั่งสมกิเลสกองทุกข์มานาน ก็ย่อมมีโอกาสซักฟอกกันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ให้เกิดผลเป็นที่พึงใจได้

คำว่า "สิ่งเกี่ยวข้องในป่า" นั้น เป็นทัศนียภาพให้เกิดปัญญา เกิดความสลดสังเวชได้เป็นอย่างดี เพราะความเปลี่ยวกายเปลี่ยวใจในอิริยาบถต่าง ๆ อยู่ด้วยความวิเวกวังเวงอันเป็นสาเหตุให้ระลึกรู้ตัวอยู่เสมอ การอยู่คนเดียว นั่งคนเดียว นอนคนเดียว ความเป็นความตายของคนผู้เดียว ล้วนเป็นเครื่องปลุกสติให้ตื่นตัว ทำปัญญาให้ไหวติง แอบอิงธรรมเครื่องดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์อยู่ตลอดเวลา กิเลสเครื่องก่อกวนย่อมสงบตัวลง ไม่ฮึกหาญ

ส่วนความเพียรเป็นไปไม่หยุดหย่อนอ่อนกำลัง ดังที่เคยอยู่ในสถานที่เกลื่อนกล่นสาละวนวุ่นวาย ความระลึกขณะใดที่เกี่ยวกับตัว มีแต่ความมีสติประคองความเพียรอยู่เป็นนิตย์ อารมณ์ที่เคยสั่งสมมานานภายในใจมีมากน้อยเพียงไร ย่อมแสดงออกให้สติปัญญารับทราบและตามแก้ไข หรือทำลายขาดไปวันละอารมณ์สองอารมณ์ หรือตายไปวันละตัวสองตัว นานวันเข้า กลายเป็นกิเลสตายไปวันละหลาย ๆ ตัว เพราะสถานที่อำนวย

ฉะนั้น สถานที่สงัดจึงเป็นชัยสมรภูมิในการรบกับกิเลสของตนได้ดี สำหรับนักบวชและนักปฏิบัติ ผู้มีความองอาจกล้าหาญ และมุ่งมั่นต่อแดนพ้นทุกข์อย่างเต็มใจ เพราะเป็นสถานที่ปลดปลงกิเลสประเภทต่าง ๆ ด้วยความเพียรไม่ถอยหลัง เนื่องจากเป็นสถานที่ช่วยเตือนสติให้ตื่นตัว ด้วยความอยู่คนเดียวทุกอิริยาบถ ประมาทนอนใจเหมือนสถานที่ทั่วไปไม่ได้

ความอยู่เปลี่ยวเพียงคนเดียวก็เป็นภัย คือ ความกลัวเสียงสัตว์ต่าง ๆ มีเสือเป็นต้น ร้องในเวลาค่ำคืน ก็เป็นภัยให้เกิดความกลัวได้ อิริยาบถต่าง ๆ ของคน ๆ เดียว ที่อยู่กลางป่า กลางเขา ก็เป็นภัย ทำให้เกิดความกลัวได้ อิริยาบถทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่ขณะหลับ มักเป็นอิริยาบถที่อยู่ด้วยความหวาดระแวงแทบทั้งนั้น ผู้มุ่งต่อแดนพ้นทุกข์จริง จึงชอบประมวลเรื่องน่ากลัวเข้ามาเตือนตนให้ตื่นตัวอยู่เสมอด้วยความเพียร ซึ่งเป็นการบำรุงรักษาจิตด้วยการภาวนา มีสัมปชัญญะประจำตัวในอิริยาบถต่าง ๆ ไม่เหินห่างจืดจางในทางความเพียร

เมื่อความเพียรก็พร้อม เพราะสิ่งภายนอกสนับสนุน ใจแม้จะเคยคึกคะนองเหมือนช้างตกมัน ก็พ้นความเพียรอันเข้มแข็งไปไม่ได้ ย่อมแสดงผลเป็นความสงบเย็นขึ้นมา และเห็นคุณค่าของการอยู่ป่าเพื่อความเพียร ฉะนั้นเวลาท่านจะบวชกุลบุตรขึ้นเป็นพระ ท่านจึงบอกอนุศาสน์ซึ่งแยกเป็น "นิสสัยสี่" โดยมีข้อที่เกี่ยวกับการอยู่ว่า ว่า "**รุกฺขมูลเสนาสนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย**" เป็นต้น บรรพชาอุปสมบทแล้วโปรดได้อาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้ ร่มไม้ ชายป่า ชายเขา ในถ้ำ เงื้อมผา และทำความอุตส่าห์พยายามอยู่อย่างนั้นตลอดชีวิตเถิด ดังนี้ เป็นพระโอวาทอันเอกอุสำหรับพระผู้แสวงธรรมเพื่อความพ้นทุกข์จริง ๆ ไม่ใช่ผู้แสวงหาเงิน และอติเรกลาภต่าง ๆ เพื่อนอนจมอยู่ในทุกข์ร้อยแปดพรรณนาไม่สิ้นสุด สมกับคำว่า "ศาสนธรรมแท้" ไม่มีคำว่า "ศาสนเงิน" เข้ามาแฝง ดังกำลังเป็นอยู่ทุกแห่งหน

ทั้งท่านและเราในสมัยปัจจุบัน ซึ่งนานไปจึงน่ากลัว "ศาสนธรรม" จะถูกลบทิ้งด้วย "ศาสนเงิน" ถ้าผู้บวชก็บวชเพื่อแสวงหาเงิน และชื่อเสียงรุ่งเรืองนาม มิได้บวชเพื่อแสวงหาธรรม ฉะนั้นเงินจึงมักเด่นแซงหน้าธรรมไปเรื่อย ๆ ต่อไปเกรงว่า "ศาสนธรรม" จะล้าหลัง จนมองหา "ศาสนธรรม" ไม่เห็น เพราะศาสนเงินแซงหน้าไปไกลลิบลับ และนับวันจะแซงขึ้นครองใจ ไล่ธรรมจากดวงใจไม่อาจสงสัย ถ้าไม่มองธรรมอย่างถึงใจจริง ๆ

สิ่งดังกล่าวไม่ใช่พระประสงค์ของพระพุทธเจ้า ผู้ประทานธรรมไว้ด้วยพระเมตตากรุณาสุดส่วน ผิดกันคนละโลกทีเดียว จึงขอให้ท่านผู้ฟังซึ่งเป็นนักปฏิบัติจงฟังให้ถึงใจยึดไว้สั่งสอนตน จะไม่ลืมตัวมั่วสุมกับสิ่งรกรุงรังในหัวใจ พระผู้มุ่งมหาสมบัติอันวิเศษ คือ มรรค ผล นิพพาน สิ่งเหล่านี้เป็นข้าศึกต่อธรรม แม้เป็นคุณแก่โลก เพราะธรรมกับโลกถึงจะอยู่ด้วยกัน ก็ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน ความรู้สึกนึกคิดของพระ กับของฆราวาสจึงต้องต่างกันตามกฎ ระเบียบ แห่งธรรมวินัยของพระ ผู้เป็น "ลูกพระตถาคต"

ถ้าเป็นลูกศิษย์พระเทวทัต ก็ทำการขัดแย้ง ขัดขวางพระธรรมวินัยที่เป็นองค์แทนศาสดา ก็เราทุกท่านไม่ใช่ผู้เช่นนั้น แต่ก็จำต้องเตือนไว้ เพื่อไม่ให้ลืมตัว และถลำตัวเข้าไปในสิ่งที่เป็นภัยต่อธรรม ทุกท่านที่บวชมาต่างมุ่งแสวงธรรมอยู่ทุกลมหายใจ เพราะเป็น "อริยทรัพย์" ที่ผู้แสวงหาได้มากเพียงไร ยิ่งเบากายเบาใจ ผู้แสวงหาได้โดยสมบูรณ์ก็ยิ่งเบาราวกับตัวจะเหาะลอย เพราะความเบามาก และแปลกประหลาดในจิตใจ ไม่มีอะไรรกรุงรัง กดถ่วง

"อริยทรัพย์" เป็นทรัพย์ที่ยังเจ้าของให้เบาชนิดอัศจรรย์อย่างนี้แล!

ขอทุกท่านทำความพยายามจนสุดความสามารถ แม้หัวใจขาดดิ้นสิ้นซาก แต่ใจขอให้ได้ดื่ม "ธรรมรส" อันโอชา เวลาตายก็หมดห่วงหมดหวง ไม่อาลัยเสียดายบรรดาสมมุติในโลก เมื่อได้ดื่ม "ธรรมวิมุตติ" ประจักษ์ใจอย่างเต็มภูมิแล้ว ย่อมไปอย่างหายห่วง

การอยู่ป่าอยู่เขาเป็นต้น เป็นสถานที่สำคัญ แต่ต้นพุทธกาลมาจนสมัยปัจจุบัน พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมในป่า พระสาวกส่วนมากบรรลุธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมในป่า ครู คือศาสดา และสาวก ผู้เป็นสรณะของโลกทั้งสาม ท่านเป็นอย่างนี้ พวกเราอย่าอวดฉลาดพากันเดินทางลัด เผื่อไปตกเหวตาย จะว่าไม่บอกไม่เตือน จงเดินตามครู คือศาสดา ผู้ทรงดำเนินมาก่อน รู้เห็นธรรมมาก่อน และทรงสั่งสอนสัตว์โลกตามที่ทรงดำเนินและรู้เห็นนั้น ไม่ทรงหาสิ่งแปลกปลอมมาสอนโลก พอให้ผู้ฟังและปฏิบัติตามเกิดความงงงันอั้นตู้ สงสัยไปต่าง ๆ จนหาที่เกาะที่ยึดไม่ได้

"ศาสนธรรม" คือธรรมแก้ความสงสัย อันเป็นกิเลสที่คอยปิดกั้นหนทางเพื่อ มรรค ผล นิพพาน จงยึดหลักที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนิน และสั่งสอนไว้แล้วโดยชอบให้มั่นคง ใจและความเพียรจะมั่นคงหนักแน่นในการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ไปตาม ๆ กัน

คำว่า "สมาธิ" ที่เคยได้ยินได้อ่านแต่ชื่อในตำรับตำราก็จะปรากฏเป็น "สมาธิสมบัติ" ขึ้นมาที่ใจ คำว่า "ปัญญา" ที่เคยเห็นแต่ชื่อในแบบตำรับตำรา ก็จะปรากฏเป็น "ปัญญาสมบัติ" ขึ้นมาที่ใจเราเอง ตลอดถึง "วิมุตติ มหาสมบัติ" ย่อมจะปรากฏขึ้นที่มโนทวาร เพราะความเพียรกล้า และสถานที่อันวิเวกเหมาะสม

คำว่า "ป่า" ตามธรรมดาไม่มีใครอยากอยู่อาศัย แต่ผู้บำเพ็ญเพื่อสังหารทำลายกิเลสและท่านผู้บริสุทธิ์ ท่านชอบอยู่บำเพ็ญตามอัธยาศัย ไม่มีเวลาจืดจาง

ปกติของใจคนมีกิเลส พระมีกิเลส ชอบเพลิดเพลินกับเพื่อนฝูงไม่มีเวลาอิ่มพอ แต่ผู้มุ่งธรรมเป็นที่ตั้งไม่ชอบในความเกลื่อนกล่นวุ่นวายกับเพื่อนฝูง และสิ่งรื่นเริงต่าง ๆ พระผู้ปฏิบัติธรรม เวลาอยู่กับเพื่อนฝูงจิตใจเป็นอย่างหนึ่ง คือลืมตาย ด้วยความประมาทเพลิน

ไปกับหมู่เพื่อน เวลาออกโดดเดี่ยวหาที่วิเวกสงัด จิตใจกลับเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือระลึกถึงความตายได้เร็ว และระลึกอยู่เสมอ เพราะความกลัวตายบังคับ ขณะที่อยู่ในที่เปล่าเปลี่ยวความเพียรก็ดีไม่ต้องบังคับ ความกลัวตายหากบังคับไปเอง สติจดจ้องเหมือนแม่เนื้อกลัวอันตรายจากเสือและนายพรานนั่นแล จิตก็บังคับง่าย ไม่ดื้อดึงฝ่าฝืน กำหนดหรือพิจารณาอะไรก็ได้เหตุได้ผลเป็นอรรถเป็นธรรมขึ้นมา การระงับความกลัวต้องระงับด้วยวิธีสำรวมจิต ไม่ให้ส่งออกไปภายนอก ซึ่งเป็นการส่งเสริมจิตให้มีความหวาดกลัวยิ่งขึ้น คือ สำรวมจิตให้อยู่กับคำบริกรรมบทที่ตนถนัด ไม่ให้พลั้งเผลอแม้ขณะเดียว จนจิตมีกำลังด้วยการบริกรรมแล้ว จิตก็หายกลัว และเกิดความกล้าหาญขึ้นมาแทนที่ และด้วยปัญญาคิดค้นหาสาเหตุที่กลัว ตลอดการแยกธาตุ แยกอาการของสิ่งน่ากลัวออกดู จนเห็นประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว จิตย่อมหายกลัว

ส่วนมากพระกรรมฐาน ท่านใช้สองวิธีนี้มากกว่าวิธีอื่น ๆ

เมื่อจิตก้าวเข้าถึงขั้นว่าง ย่อมรู้ชัดว่าความกลัวเกิดขึ้นจากสังขาร ผู้ปรุงเป็นสัตว์เป็นเสือ เป็นเปรตเป็นผีต่าง ๆ ขึ้นหลอกหลอนตนให้กลัว แล้วก็เชื่อสังขารจอมหลอกหลอนจนหาที่ปลงที่วางไม่ได้ จิตที่ว่างย่อมไม่กลัวเพราะรู้สาเหตุและรากฐานที่ทำให้เกิดความกลัวประจักษ์แล้ว ได้แก่สังขาร ความคิดปรุง ซึ่งเกิด และ ดับอยู่ในใจโดยเฉพาะไม่ถึงกับเป็นมโนภาพ ต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่น่ากล้าหรือน่ากลัว ขึ้นมาหลอกหลอนตน

คำว่า “จิตว่าง” หมายถึง ว่างจากรูปภาพภายนอก ที่เคยคิดปรุงเป็นคู่กับใจอยู่เสมอ เช่น รัก ชอบ หรือโกรธเคืองให้ผู้ใด ใจย่อมคิดปรุงเรื่องและภาพของคนนั้นอยู่เสมอเป็นต้น เรียกว่า ภาพภายนอก

ส่วนจิตว่างทั้งภายนอก ทั้งภายใน แม้ตัวจิตเองก็ไม่ยึดไม่ถือ ทั้งว่าง ทั้งปล่อยวางโดยประการทั้งปวงนี้ คือจิตหมดอุปาทานทั้งภายนอกและภายใน ถ้าเป็นพระหรือใครก็ตามบรรลุถึงธรรมขั้นนี้ ในครั้งพุทธกาลเรียกว่า บรรลุพระอรหัตผล เป็นพระอริยบุคคลขั้นอเสขะ ไม่ต้องศึกษาเพื่อละเพื่อถอนกิเลสใด ๆ อีกต่อไป

แต่สมัยนี้ ผู้แสดงไม่แน่ใจว่า จะไม่ถูกโห่ ถูกรุมอะไรร้อยแปด คงเป็นเพราะเหตุนี้พระกรรมฐานที่ท่านปฏิบัติเป็นธรรม และรู้ธรรมชั้นใดก็ตามภายในใจแล้วเงียบ ๆ ไม่ปริปากพูดอะไรกับใคร ราวกับเป็นใบ้ นอกจากผู้ใกล้ชิดจริง ๆ และอยู่ด้วยกันมานานจนรู้นิสัยใจคอกันดี ถึงเวลาที่ควรพูดท่านจึงพูด แต่พูดวิธีดำเนินของจิตจนถึงธรรมขั้นนั้น โดยไม่จำเป็นถึงต้องพูดการบรรลุ ประการสำคัญท่านผู้หลุดพ้นแล้ว ท่านย่อมหลุดพ้นทั้งความหิวโหย อยากพูดอยากคุยต่าง ๆ ด้วย ท่านพูดไปตามเหตุผลที่ควรเท่านั้น

การอยู่บำเพ็ญในป่า พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นผลอันเลิศในธรรม จึงทรงสั่งสอนให้พระผู้บวชแล้วเสาะแสวงหาธรรมในป่า อันเป็นที่สะดวกสบายแก่การบำเพ็ญ ไม่ล่าช้าและเกลื่อนกล่นวุ่นวาย กับเรื่องส่งเสริมกิเลสนานาชนิด คำว่า ป่า ก็มีทั้งป่าภายนอก มีทั้งป่าภายในใจ ที่รกรุงรังด้วยกิเลสตัณหาอาสวะ จนมองหาใจจริงไม่เจอ เจอแต่กิเลสออกแสดงตัว เวลามีการเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ใจ ของคนมีกิเลส พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้ตัดป่า คือ กิเลสออกให้หมด จิตใจจะได้เตียนโล่งโปร่งสบายทุกอิริยาบถที่ยังครองขันธ์อยู่

คำว่า กิเลส ก็มีทั้งกิเลสภายในใจเรา ทั้งกิเลสภายในใจคนอื่น เวลามาชุมนุมคละเคล้ากัน มักจะนำกิเลสซึ่งเป็นของหยาบ ๆ และสกปรกมาบวกกันให้เพิ่มจำนวนมากขึ้น การอยู่ในป่าเปลี่ยว ไม่ค่อยมีสิ่งเหล่านี้ไปบวกกัน ส่วนมากมีแต่ลบด้วยการขุดค้นอารมณ์ที่เสียออกเรื่อย ๆ ด้วยความเพียรไม่ลดละท้อถอย ได้ชัยชนะเป็นพัก ๆ ไม่มีการบวก ฉะนั้นผู้บำเพ็ญธรรมด้วยความตั้งใจ จึงเป็นผู้มีหวังได้ครอง นิพพานสมบัติ โดยไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรค

การเห็นตถาคต นับแต่การเริ่มแรกเห็นธรรม คือสมาธิ ใจสงบ เป็นต้น ไปเป็นลำดับ เห็นตถาคตด้วยปัญญา เป็นขั้นของปัญญา จนเห็นตถาคต ในแดนวิมุตติ ความหลุดพ้นแห่งใจโดยสมบูรณ์ ผู้เห็นตถาคตด้วยวิมุตติธรรม คือผู้เห็นตถาคตเต็มองค์ ตลอดกาลสถานที่อกาลิโก

ผู้ปฏิบัติธรรมด้วยสามีจิกรรมชอบ คือผู้บูชาตถาคต ผู้เฝ้าตถาคตด้วยข้อปฏิบัตินั้น ๆ จนถึงองค์ตถาคตในแดนวิมุตติ พระนิพพาน

ท่านที่มาจากทางใกล้และทางไกลเพื่อบำเพ็ญตน กรุณานำธรรมที่แสดงนี้ไปพิจารณาเพื่อหาสารคุณแก่จิตใจ จะสมหวังดังใจหมายโดยทั่วกัน เพราะธรรมไม่เลือกกาลสถานที่ ไม่เลือกว่าเป็นหญิง เป็นชาย นักบวชหรือฆราวาส สามารถบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้ด้วยกัน เมื่อบำเพ็ญอยู่โดยสม่ำเสมอ

ใจเป็นสำคัญในธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นที่รวมแห่งธรรมทุกขั้น จงปรับปรุงจิตใจให้สงบเย็น และคิดค้นด้วยปัญญาในธรรมทั้งหลาย ทั้งภายนอกภายใน อย่านอนใจ มรรคผล นิพพานอยู่ที่ใจ ซึ่งเป็นภาชนะอันเหมาะสมอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้า และสาวกตรัสรู้และบรรลุธรรมที่ใจ หลุดพ้นที่ใจ ไม่มีที่อื่นเป็นที่รู้และหลุดพ้น

ขณะนี้ใจของพวกเรากำลังมืดบอด มองดูตัวก็ไม่เจอ เจอแต่กิเลสเต็มหัวใจ ฉะนั้นจึงมีแต่ทุกข์เป็นเจ้าของในร่างกายและจิตใจ จงพยายามถากถางกิเลสที่รกรุงรังในหัวใจ

ออกจนหมดสิ้นไป ความทุกข์ที่ตามมากับกิเลสจะหายหน้าไปเอง ไม่ต้องบ่น และขับไล่กัน เพราะตัวกิเลสไป เงาของกิเลสคือ ทุกข์ต้องไปด้วย จากนั้นเราก็อยู่สบาย เป็นอิสระเต็มหัวใจ ไม่มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจยึดครองเหมือนแต่ก่อน มีวิสุทธิธรรมครองใจ หรือใจกับธรรมเป็นอันเดียวกัน **เอโก ธมฺโม** ธรรมแท่งเดียว คือใจบริสุทธิ์

เมื่อเผาศพกิเลสด้วยตปธรรม สิ้นสุดลงด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ของวีรบุรุษวีรสตรีแล้ว ก็เป็นอันล้างป่าช้าแห่งการเกิดตายไปด้วยในเวลาเดียวกัน จะถูกเผาหรือฝังอยู่เพียงร่างปัจจุบัน อันเป็นผลของกิเลสวัฏฏ์ ยังไม่สิ้นสุดลงเท่านั้น การล้างป่าช้าแบบนี้ โลกอ่อนใจ ไม่อยากทำกัน แขนขามือเท้าอ่อนไปหมด พอคิดว่าจะภาวนา ซึ่งเป็นกิจเริ่มล้างป่าช้า กายกับใจ เริ่มเป็นอัมพาตไปตาม ๆ กัน ทุกเพศ ทุกวัย น่าขบขัน

แต่ผู้เห็นโทษแห่งการเกิดตาย อันเป็นการแบกหามกองทุกข์นานาประการ ไม่มีเวลาปล่อยวางอย่างถึงใจ ย่อมมีความอาจหาญชาญชัยต่อการบำเพ็ญ ไม่ท้อถอย อ่อนแอ สามารถผ่านไปได้ถึงแดนอันเกษม ไม่ต้องกลับมาเยี่ยมป่าช้าอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

ในอวสานแห่งธรรม ขอความสวัสดีมีชัยในการล้างป่าช้า จงสำเร็จแก่ท่านทั้งหลายผู้มีความเพียรเถิด แต่ผู้เกียจคร้านคงไม่คิดอยากมีชัย นอกจากไชโยโห่ร้องตามประสาของผู้ต้องการขยายป่าช้าให้กว้างขวางไม่มีสิ้นสุดเท่านั้น ก็สุดวิสัยที่พระธรรมจะช่วยได้ ตอนขยายป่าช้าต้องนับหลวงตาบัวเข้าด้วยจึงจะสมบูรณ์ เหมาะกับที่ขี้เกียจภาวนา

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๐๘

จิตบริสุทธิ์ได้อย่างไร

การปฏิบัติศาสนากับการปฏิบัติตัวเราเป็นเรื่องเดียวกัน การมีความรู้ความเห็นปลีกแยกจากหลักของศาสนา ก็เท่ากันกับมีความรู้ความเห็นปลีกแยกจากตัวเรา ความเห็นผิดจากหลักศาสนาก็เท่ากับเห็นผิดจากตัวเรา ศาสนาทั้งหมดคือเรื่องของเรา เพราะศาสนาท่านสอนคน สอนเรา ถ้าพยายามปรับปรุงตัวเราให้เข้ากับหลักของพระพุทธศาสนาได้ด้วยดีและสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ความไว้ใจเรา กับความไว้ใจพระศาสนามีคุณภาพเท่ากันหรือเป็นเรื่องอันเดียวกัน จะเป็นชาติชั้นวรรณะใดก็ตาม เมื่อตั้งหน้าประพฤติปฏิบัติพระศาสนา แม้จะไม่รู้จักบ้านรู้จักเมือง ไม่รู้จักโคตรแซ่ของกันและกัน แต่เมื่อจิตใจได้น้อมเข้ามาถึงหลักธรรม ซึ่งเป็นสภาพที่ไว้วางใจได้ระหว่างผู้ปฏิบัติด้วยกัน ย่อมเป็นที่ไว้อกไว้ใจกันได้ เพราะหลักธรรมเป็นเครื่องสมัครสมานจิตใจของแต่ละฝ่าย ให้มีความกลมกลืนกันไปในหลักธรรมอันเดียวกัน ฉะนั้นหลักของศาสนาจึงเป็นเครื่องรับรองโลก และธรรมไปทั่วจักรวาล

ผู้ที่อยู่ใกล้ก็ดี อยู่ไกลก็ดี ที่ต่างมาด้วยความสนใจเพื่อหลักธรรม แม้จะมีอยู่ในตัวของเราบ้าง เราก็ยังไม่ทราบได้ชัดว่า ธรรมที่มีอยู่ในตัวเป็นอย่างไร จึงต้องอาศัยหลักฐานกฎเกณฑ์อันถูกต้อง เมื่อความมั่นใจมีอยู่ในสถานที่ใด และท่านผู้ใด ใกล้หรือไกล ไม่ว่าท่านว่าเราย่อมไม่เห็นแก่ความยากลำบากและสิ้นเปลืองใด ๆ เพราะตัวของเรามีคุณค่ายิ่งกว่าสิ่งเหล่านั้น ย่อมสามารถสละมาได้ ไปได้ ไม่มีสิ่งใดจะเป็นอุปสรรคต่อเจตนาที่มุ่งหวังซึ่งเกี่ยวกับธรรมอย่างแรงกล้า

ในครั้งองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ และทรงเป็นพระศาสดาของโลก ที่ให้ความร่มเย็นแก่บรรดาสัตว์ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับเราทั้งหลาย ที่เสาะแสวงหาครูหาอาจารย์ ผู้ที่มาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าไม่จำต้องอยู่ในบ้านในเมืองเดียวกับพระองค์ ท่านอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ กัน มีไกลบ้าง ใกล้บ้าง เพราะความจำเป็นที่มุ่งหวังไว้แล้วอย่างแรงกล้า เป็นเหตุที่จะให้สาวกองค์นั้น ๆ สละหน้าที่การงานและทุก ๆ สิ่งเพื่อมาสดับธรรมจากพระพุทธเจ้า จนปรากฏเป็นสาวกอันสมบูรณ์ขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจ

แม้ครูอาจารย์ที่ท่านแนะนำสั่งสอนประชาชน สมัยที่ท่านกำลังศึกษาอบรมอยู่ เมื่อทราบว่ามีครูอาจารย์ซึ่งเป็นที่แน่ใจของตนอยู่ในสถานที่ใด ท่านไม่เห็นว่าใกล้หรือไกล ว่าเป็นความลำบากยากเย็นสิ้นเปลืองใด ๆ มีความมุ่งหวังที่จะได้รับโอวาทจากท่านอย่างเต็มใจที่มุ่งหวัง เพราะสิ่งที่ถูกอกถูกใจ แม้เป็นเพียงนิดหนึ่งก็เป็นของมีคุณค่ามาก ไม่จำเป็นต้องมีมากมาย แต่ถ้ามีมากเท่าใดก็ยิ่งเป็นของดีมากขึ้นเป็นลำดับ เช่นเดียวกับอาหารที่ทรงรสอร่อย แม้ได้มาเพียงนิดเดียวก็ถือว่าเป็นที่พึงพอใจสำหรับเรา

เรื่องความจริงแห่งธรรมของพระพุทธเจ้า ท่านผู้ใดที่ทรงไว้ด้วยข้อปฏิบัติทั้งภายในภายนอก ท่านผู้นั้นก็สามารถให้ความร่มเย็นแก่ผู้มาศึกษาอบรมได้เป็นอย่างดีโดยลำดับมาจนถึงสมัยของพวกเรา เราทุก ๆ ท่านไม่ว่าเป็นพระและฆราวาสที่ได้อุตส่าห์บากบั่นมาทั้งทางใกล้และทางไกล จำต้องเสียสละทั้งเวล่ำเวลา ทรัพย์สมบัติ ตลอดทั้งความเป็นความตาย ไม่มีความอาลัยเสียดาย จึงเป็นที่น่าอนุโมทนากับบรรดาท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

การที่เรามานี้ก็เพื่อมีโอกาสอบรมจิตเราให้รู้เหตุรู้ผล ดีชั่ว แน่ชัดภายในใจ จะไม่เป็นที่ข้องใจสงสัยในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน ที่จะให้ถูกต้องตามหลักธรรมโดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นลำดับ การปฏิบัติต่อใจตามที่เรียนให้ทราบมาแล้ว ทุก ๆ เวลาที่เราปฏิบัติ ย่อมจะมีความลำบากไปตามหน้าที่หรือกิจธุระที่ทำ แต่อย่างไรก็โปรดได้มีความมุ่งต่อผล อันเป็นหลักสำคัญ และพยายามดำเนินตามความหวังที่ได้ตั้งไว้แล้วอย่างใด อย่าให้ลดถอยความเพียรลงไป สมบัติอันมีคุณค่ามหัศจรรย์จะปรากฏขึ้นภายในใจในวันหนึ่งแน่นอน

เมื่อปฏิปทาเครื่องดำเนิน ซึ่งมีความเพียรเป็นเครื่องสนับสนุนเป็นไปอยู่ไม่ลดละ เพราะหลักความเพียรนี้ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ไหน ๆ ทรงสรรเสริญมาก ถ้าเพียรในทางที่ถูกต้อง เป็นไปตามหลักธรรมที่พระองค์ประกาศไว้ทั้งส่วนมรรคและส่วนผล โดยไม่นิยมว่าเป็นหญิง เป็นชาย นักบวช และฆราวาส ตลอดชาติชั้นวรรณะใด ๆ ย่อมมีสิทธิที่จะพึงได้รับผลจากการปฏิบัติของตนเท่าเทียมกัน

ธรรมนี้ไม่ล้าสมัย เป็นคู่เคียงกับศาสนาตลอดกาล และตลอดพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ท่านตรัสไว้เป็นหลักยืนตัว คือสติปัฏฐานสี่ อริยสัจธรรมทั้งสี่ นี้เป็นหลักธรรมอันยอดเยี่ยมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ต้องค้นพบจากหลักธรรมทั้งสองประเภทนี้ คือ สัจธรรมประเภทหนึ่ง สติปัฏฐานสี่ประเภทหนึ่ง ถ้าจะพูดถึงเรือนรังของกิเลสทั้งมวลก็รวมอยู่ที่จุดนี้ทั้งนั้น เครื่องมือทำลายกิเลสให้ดับโดยไม่เหลือ จนกลายเป็นวิสุทธิจิตก็อยู่จุดนี้

ทุกข์ไม่เคยปรากฏว่าไปตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาเลากอที่ไหน แม่น้ำมหาสมุทรทะเลกว้างแสนกว้าง ซึ่งควรจะเป็นสถานที่อยู่ของทุกข์ได้อย่างสะดวกสบาย แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าทุกข์แขนงใดไปตั้งบ้านตั้งเรือนอยู่ในมหาสมุทรทะเลอันกว้างแสนกว้าง ลึกแสนลึก ท้องฟ้าอากาศกว้างขนาดไหน ไม่สามารถจะคำนวณได้ เรื่องของทุกข์ ของสมุทัย จะไม่ไปตั้งบ้านตั้งเรือนอยู่ในสถานที่เช่นนั้น ทั้งน้ำ ทั้งบก ถ้าไม่มีเรื่องสัตว์สังขาร อยู่ในสถานที่ใด เรื่องของสัจธรรมจะไม่ไปตั้งบ้านตั้งเรือนอยู่ในสถานที่นั้นเลย เพราะฉะนั้น ศาสนา คือคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงสอนลงที่จุดแห่งสัจธรรมมีอยู่ คือ สติปัฏฐานสี่ ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม อริยสัจสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

นี่เป็นที่รับรองไว้ทั้งทางดีและทางชั่ว ทางชั่วใครจะรู้หรือไม่รู้ ก็ต้องมีอยู่ที่นี่ แต่การดำเนินเพื่อความดี ถ้าไม่พิจารณาความชั่ว ไม่รู้เรื่องของความชั่วแล้ว ก็เท่ากับคนเดินทางไม่รู้ทางผิด อาจจะเดินให้ผิดทางไปได้ แล้วเสียเวลา และความมุ่งหมายที่ตนจะไป เพราะฉะนั้นการชี้บอกทาง ทั้งทางผิดและทางถูกจึงจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับผู้บอกทางแก่ผู้เดินทาง

การชี้เรื่องของทุกข์ ของสมุทัยซึ่งเป็นทางไม่ดี จึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับพระพุทธเจ้า ผู้ทรงสั่งสอนสัตว์ให้ดำเนินไปเพื่อ สุคโต คือไปดี ไปสะดวกราบรื่นเป็นลำดับ ๆ จะต้องสั่งสอนให้รู้ทั้งทางผิดและทางถูก เมื่อเป็นเช่นนั้น สัจธรรมทั้งสี่ประการนี้จึงแยกจากกันไม่ได้ เพราะการก้าวไปเพื่อความสวัสดิภาพ จะต้องก้าวไปตามขวากตามหนาม คือเรื่องของทุกข์ เรื่องของสมุทัย ที่มีเต็มอยู่ในกายในใจของเรา ของท่าน

ฉะนั้น สัจธรรมจึงมีอยู่ตลอดกาล และเป็นธรรมจำเป็นสำหรับผู้จะก้าวไปเพื่อความสิ้นทุกข์ จะต้องพิจารณาให้รู้รอบและทั่วถึง จนสามารถทราบได้ชัดว่า นี่คือทุกข์ นี่คือสมุทัย ด้วยปัญญา เช่นเดียวกับบุคคลผู้เดินทางรู้ชัดในทางผิด และรู้ชัดในทางถูก แล้วปล่อยวางทางผิด ดำเนินไปตามทางถูก ก็ถึงจุดประสงค์ได้ฉะนั้น ถ้าไม่ทราบทั้งทางผิดทางถูก ผู้เดินทางย่อมไม่แน่ใจว่าจะเดินไปถึงไหน โดยมากก็จะเดินไปทางผิด ผู้จะดำเนินไปเพื่อสุคโต เป็นขั้น ๆ จำเป็นจะต้องทราบว่า ส่วนไหนที่พระองค์สอนไว้ว่าเป็นเรื่องของทุกข์ให้กำหนดรู้ ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ให้ถึงใจจริง ๆ

การกำหนดรู้ทุกข์ก็เพื่อจะได้ถอนตัวจากทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการ การกำหนดรู้และละสมุทัย คือสาเหตุที่เกิดทุกข์ขึ้นมา ก็เพื่อจะได้ถอดถอนสาเหตุนั้นออกด้วยสติปัญญา ผลคือทุกข์จะได้หมดสิ้นไปหรือดับไป ที่เรียกว่า นิโรธ ความดับทุกข์ไปโดยลำดับ เพราะไม่มีสาเหตุเป็นเครื่องส่งเสริม ทางนี้จึงเป็นทางเอก ไม่มีสิ่งใดมาเคลือบแฝงให้เป็น

ความจริงขึ้นมาแทนได้ นอกจากทางคือมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นทางสายเอกเพียงสายเดียว ทางสายนี้เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว ไม่มีทางสายใดในโลกหรือในธรรม จะเป็นความจริงอันตายตัวยิ่งกว่าทางสายนี้ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดที่ตรัสรู้ขึ้นมาและไม่ว่าสาวกองค์ใด ๆ ของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ จะต้องเดินทางสายนี้ทั้งนั้น เพราะเป็นทางสายเอก คือหนึ่งไม่มีสอง ถ้าเดินให้ถูกตามทางสายเอกนี้แล้ว ไม่มีสอง ว่าจะมีการผิดพลาดไปได้ ต้องตรงแน่วต่อสันติธรรม คือทางพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว

ฉะนั้นทางนี้จึงเรียกว่า มัชฌิมา เป็นศูนย์กลาง คือเหมาะสมในการแก้กิเลสทุกประเภทเสมอมา ไม่มีความเรียวแหลมสำหรับผู้สนใจปฏิบัติตามทางสายนี้ นอกจากจะเรียวแหลมอยู่กับบุคคลผู้ไม่สนใจต่อธรรมเหล่านี้ เพราะไม่มีการบำเพ็ญ ผลก็ไม่ปรากฏ

เรื่องของทุกข์ ถ้าพิจารณาให้รู้ตามหลักของทุกข์ที่พระองค์สอนจริง ๆ ก็ไม่มีอะไรเป็นปัญหาในกายของเราทุกส่วน จะพิจารณาหรือไม่พิจารณา เรื่องของทุกข์ก็ประกาศกังวานอยู่ภายในกายในใจเราอยู่ทุก ๆ เวลา การเปลี่ยนแปลงและขยับตัวเอียงซ้ายเอียงขวาในอิริยาบถทั้งสี่ ล้วนเป็นการบำบัดทุกข์ บรรเทาทุกข์ พอให้ร่างกายเป็นไปได้ในวันหนึ่ง ๆ จนถึงอายุขัย หากไม่ทำการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายบ่อย ๆ ทุกข์ก็จะบีบคั้นมากขึ้น ชีวิตจะไม่สามารถครองขันธ์อยู่ได้นาน อาจสลายไปในวันใดก็ได้ ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงหรือโยกย้ายไปมาอยู่เสมอ จึงเพื่อบรรเทาทุกข์ที่มีอยู่ในกายนี้ เพราะทุกข์ไม่มีการลี้ลับ เป็นของเปิดเผยอยู่ทั้งสัตว์ทั้งคน ถ้าเราพิจารณาทุกข์ลงไปที่จุดทุกข์นี้แล้ว ต้องเห็นเรื่องของทุกข์โดยชัดเจนด้วยปัญญา แล้วจะเกิดความสลดสังเวชในเรื่องทุกข์ที่มีอยู่รอบด้านภายในกายในใจเราโดยไม่ต้องสงสัย

กายทั้งหมดนี้ไม่ใช่อะไรอื่น ก็คือ สิ่งที่มีอยู่ทั่วไปอย่างเปิดเผย ที่เข้าผสมกัน มีใจเป็นตัวการ เข้าถือเป็นเจ้าของ ได้แก่ ธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เราให้ชื่อว่า เรา ว่า เขา ให้ชื่ออวัยวะส่วนนั้น ๆ เป็นเรา เป็นของเรา ของเขา เมื่อรวมแล้วก็คือ กองทุกข์ ก้อนแห่งทุกข์นั้นแล

ถ้ามีปัญญาพิจารณาลงที่นี้ จะไม่ทราบว่ากองขันธ์อันนี้เป็นกองทุกข์อย่างไรเล่า ต้องทราบ ต้องรู้ ต้องเห็น พระพุทธเจ้าท่านพิจารณาเห็นทุกข์ ท่านพิจารณาอย่างนี้ และเห็นได้อย่างนี้ แล้วปล่อยวางธรรมชาตินี้ได้ด้วยปัญญา ขันธ์ก็กลายเป็นขันธ์ล้วน ๆ ไป ไม่มีอุปาทานเข้ายึดครอง มีจุดใดบ้างในส่วนร่างกายที่เราถือว่าเป็นของเรา โดยการเสกสรรปั้นยอเอาเอง โดยไม่คำนึงว่า ร่างนี้เป็นสถานที่อยู่หรือเรือนของทุกข์เต็มไปหมด ไม่มีอวัยวะส่วนใดจะเป็นอิสรภาพ ปราศจากไตรลักษณ์ คือ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ที่ฝังจมอยู่ในนั้น

และมีอยู่ตลอดกาล ผู้ใช้สติปัญญาพินิจพิจารณาจะไม่เลือกกาล สถานที่แห่งความรู้ที่จะเกิดขึ้นจากการพิจารณา ต้องรู้ต้องเห็นกาย นี่ท่านเรียกว่า ก้อนสัจธรรม หรือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พิจารณาลงที่กายก็ถูกจุดกองทุกข์ จุดกองสมุทัย ที่ใจอาจเอื้อมมายึดครองสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นตน เป็นของตน ความยึดครอง ความถือมั่นนั้นแล ท่านเรียกว่า สมุทัย เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เพราะการปักปันเขตแดนในวัตถุ และอารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่ากว้างหรือแคบ เมื่อปักปันเขตแดนว่านั่นเป็นเรา เป็นของเรา สถานที่นั่นเป็นของเรา ความกังวลความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ปักปันเขตแดนเอาไว้ ต้องมีขึ้นมาทันที ใครจะมารุกล้ำต้องเกิดเรื่องเกิดราวและเกิดทุกข์ขึ้นที่ใจ มากกว่านั้นก็เป็นถ้อยเป็นความกันถึงโรงศาล นี่เราไม่ได้เป็นถ้อยเป็นความกับบุคคลภายนอก แต่ก็เป็นถ้อยเป็นความในระหว่างขันธ์กับเรา โดยทางจิตตภาวนา

ขันธ์ก็เป็นขันธ์อยู่ตามธรรมชาติของเขา แต่เราก็ถือว่า ขันธ์นี้เป็นเรา เป็นของเราไม่อยากให้เกิดทุกข์ขึ้น และทุกข์ก็คือ คติธรรม ไตรลักษณ์ต้องอยู่ได้ในทุกสิ่ง ทุกสถานที่ที่เป็นสมมุติ กายนี้ก็เป็นสมมุติ จึงเป็นเรือนของเขา เขาไม่อยู่ที่นี่จะให้เขาไปอยู่ที่ไหนจำเป็นเขาก็ต้องอยู่ที่นี่ เกิดที่นี่ ดับที่นี่ เข้าที่นี่ ออกที่นี่ เหมือนกับบ้านเรือนที่เราอาศัยอยู่นั่นเอง เราจะออกจากบ้านจากเรือน เราก็ออกไปได้ แต่เราก็กลับมาบ้านเรือนของเรา เวลาทุกข์สงบก็สงบไป เวลาหายก็หายไป เวลาเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นที่นี่ จึงเทียบกันได้กับคนนอนหลับ บางขณะทุกข์สงบไป คนออกจากบ้านไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ แล้วกลับมาบ้านบ้างทุกข์ที่ปรากฏขึ้นแล้วดับไปบ้าง มากบ้าง น้อยบ้าง จึงเป็นเช่นเดียวกับคนออกจากบ้าน คนเข้ามาในบ้าน มากคนบ้าง น้อยคนบ้าง ในเรือนหลังนี้ เรื่องของทุกข์เป็นอย่างนี้

ความกังวลของใจที่มีต่อร่างกายก็ต้องเป็นกังวลอยู่เสมอ เพราะอำนาจแห่งอุปาทานในขันธ์ที่ยึดกันไว้อย่างแน่นหนา ถ้าไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามหลักความจริงของทุกข์ หลักความจริงของขันธ์แต่ละขันธ์ ๆ จริง ๆ แล้ว จะหาทางปลดเปลื้องภาระอันกดถ่วงจิตใจนี้ออกไปไม่ได้เลย ท่านจึงสอนลงที่นี่ ผูกมัดที่ตรงไหน การแก้ไขก็ต้องแก้ไขลงที่จุดนั้น

พระพุทธเจ้าท่านพิจารณาอย่างนี้ สาวกทั้งหลายท่านก็พิจารณาอย่างนี้ จะยากหรือง่ายก็เป็นทางที่เราจะเดินผ่านไปด้วยการพิจารณาที่นี่ ถ้ายังไม่รู้ก็ยังไม่ละ รู้น้อยก็ละได้น้อย รู้มากก็ละได้มาก รู้โดยตลอดทั่วถึงก็ละได้โดยเด็ดขาด ละไปได้มากเท่าไร เรื่องภาระเป็นเครื่องกดถ่วงจิตใจ ก็ลดน้อยลงเป็นลำดับ นี่ขั้นหยาบได้แก่ รูปขันธ์

นามขันธ์เป็นนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ก็เป็นสิ่งที่ปฏิเสธในความรับรู้ของใจไม่ได้ ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อยภายในกายในใจ ที่เรียกว่าเวทนา ใจมองไม่เห็นเป็นภาพ แต่ก็รู้ชัดว่า นี้คือสุข นี้คือทุกข์ นี้คืออุเบกขา ปรากฏขึ้นกับกาย กับใจของตนอยู่เสมอ นี่ท่านเรียกว่า นาม ปรากฏแต่ชื่อ ไม่มองเห็นตัว และรู้อยู่ภายในใจด้วยกัน

แต่ละสิ่ง ละสิ่งนี้ ถ้าจิตมีความลุ่มหลงในสิ่งใด สิ่งนั้นมีโอกาสปกคลุมหุ้มห่อจิตใจให้มืดมิดไปได้ แล้วก่อทุกข์ เผาลนที่ดวงใจให้รับความทุกข์ไปได้เช่นเดียวกันหมด ไม่ว่ากองรูป กองเวทนา ไม่ว่ากองสังขาร วิญญาณ ท่านจึงสอนให้วิดน้ำ คืออุปาทานออกด้วยวิธีพิจารณา อุบายวิธีพิจารณา ไม่ว่าจะพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม หรือพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอุบายวิดน้ำออก เพื่อเห็นตัวปลา คือกิเลสบาปธรรมอย่างชัดเจน

ตามธรรมดาของปลาย่อมอาศัยน้ำ ที่ไหนรก ปลาย่อมซุกซ่อนในสถานที่นั้นได้โดยสะดวกและปลอดภัย กิเลสก็ชอบสิ่งที่รกรุงรัง สถานที่ใดเป็นที่รกรุงรังกิเลสชอบ ทุกข์ก็ชอบอยู่ในสถานที่นั้น ท่านจึงสอนให้วิดน้ำออก ถ้าต้องการอยากรู้ว่าปลาในน้ำนี้มีจำนวนมากน้อยเท่าไร ก็ต้องพยายามวิดน้ำออก วิดน้ำออกมากเท่าไร ปลาก็หมดที่พึ่งเข้ามาเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งวิดน้ำออกหมด ปลามีกี่มากน้อยในบึงในหนองนั้นก็เห็นได้ชัด ตัวเล็กตัวใหญ่เห็นได้ชัด เป็นปลาประเภทใดบ้าง เห็นได้ชัด น้ำหมดจริง ๆ ปลาทั้งหมดก็มารวมตัวกันอยู่ที่จุดเดียว เราจับได้ตามต้องการ จะทำอย่างไรก็ได้ ปลาหมดที่พึ่ง หมดหนทางที่จะเอาตัวรอดไปได้ จับตัวไหนก็ได้ตามความต้องการ เพราะปลาหาที่หลบหลีกไปไหนไม่ได้ เนื่องจากไม่มีทางเดิน เพราะถูกตัดสะพานแล้ว ด้วยการวิดน้ำออก

เรื่องของกิเลสที่มีอำนาจแผ่กระจายไปทั่วขอบเขตจักรวาล ก็เช่นเดียวกับน้ำที่มีมากกิเลสก็แผ่ไปได้ทุกหนทุกแห่ง กว้างแคบไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีปริมาณ สถานที่ท่องเที่ยวของกิเลสอาสวะ ซึ่งเกิดขึ้นจากใจดวงเดียวมีมากจึงสนุกเที่ยว

ท่านจึงสอนให้พิจารณารูป ซึ่งเหมือนห้วย หนอง คลอง บึง เป็นที่อาศัยของกิเลสต่าง ๆ เพื่อเห็นแจ้งชัด พิจารณาเสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แต่ละอย่าง ๆ ซึ่งเหมือนห้วยหนอง คลอง บึง เพื่อความแจ้งชัด ซึ่งเปรียบเหมือนการวิดน้ำออก ด้วยปัญญาต่าง ๆ เมื่อปัญญาเห็นชัดแล้ว จิตก็ถอยตัวออกมา หมดที่ยึดมั่นถือมั่น เช่นเดียวกับน้ำหมดไปแล้วปลาก็รวมตัวเข้ามา วิดเข้ามา ๆ พิจารณาเข้ามา ๆ ในกายของเราทุกส่วน เห็นชัดไปมากเท่าไร อุปาทานความยึดมั่น ซึ่งเป็นตัวกิเลสที่ซุ่มซ่อนอยู่ตามอาการนั้น ๆ ว่านั้นเป็นเราเป็นของเรา ก็ถอยตัวเข้ามา จะไปซุ่มซ่อนอยู่ในเวทนา ก็ทราบชัดด้วยปัญญา พิจารณา

เวทนา พิจารณาสัญญา พิจารณาสังขาร พิจารณาวิญญาณ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับวิดน้ำ แต่ละประโยค ๆ เมื่อวิดเข้ามาก ๆ คือพิจารณาเข้ามาก ๆ เห็นชัดในจิตใจ กิเลสอาสวะซึ่งแผ่กระจายอยู่รอบด้านก็ไม่สามารถแผ่ไปได้ ย่อมหดตัวเข้ามา ๆ ปัญญาก็ตามรู้เข้ามา ๆ จิตมีข้อข้องใจอยู่ที่จุดใด สำคัญว่าอะไรเป็นอะไร ปัญญาสอดส่องมองทะลุเข้าไป จนไม่มีอะไรเหลืออยู่เหนืออำนาจของปัญญาไปได้ กิเลสที่แผ่กระจายไปรอบขอบเขตจักรวาล ก็หดตัวเข้ามารวมอยู่ในใจดวงเดียว

ปัญญาก็ฟาดฟันลงไปที่จุดนั้น เช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย จนเห็นชัดตามความเป็นจริง ไม่มีกิเลสตัวใดที่จะอาจเอื้อมเหนือปัญญาไปได้ ย่อมพิจารณาเห็นชัดได้ตลอดทั่วถึง ไม่ว่ากิเลสประเภทหยาบ ประเภทกลาง ประเภทละเอียด จะรวมเข้าไปอยู่ที่ใจดวงเดียว ใจนั้นเป็นเสมือนก้นบึงก้นหนองที่รวมแห่งปลา ปลาเข้าไปรวมตัวอยู่ที่นั่น ปัญญาฟาดฟันเข้าไปที่นั่น สิ่งใดที่มีความแปลกประหลาด หรือปรากฏขึ้นในจุดใด จุดนั้นถือว่าเป็นเป้าหมายของปัญญา พิจารณาค้นคว้าลงไปจนสามารถรู้เห็นเหตุผลในสิ่งที่ปรากฏนั้น ไม่ว่าจะแสดงขึ้นในทางดี ไม่ว่าจะแสดงขึ้นในทางชั่ว ไม่ว่าจะแสดงความอัศจรรย์ หรือแปลกประหลาดใด ๆ ถ้าเป็นเรื่องแสดงขึ้นมา ต้องแสดงว่า นั้นเป็นเรื่องของสมมุติแสดงตัว เพราะเขายังมีอยู่ ต้องแสดงตัวให้เราเห็น ปัญญาต้องพิจารณาตามจุดที่แสดงหรือปรากฏขึ้น ไม่เช่นนั้นปัญญาจะไม่มีทางเดิน

เรื่องของปัญญา จะต้องหาสิ่งที่เกี่ยวข้อง สิ่งใดที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าเป็นเรื่องดีหรือชั่วเป็นเรื่องของปัญญาจะต้องพิจารณาให้รู้เท่าทันทั้งนั้น นี่อุบายของปัญญา เหมือนกับการวิดน้ำออกเป็นลำดับ ๆ จนเห็นตัวปลาได้ชัด ตัวปลาคือ กิเลสกับใจ รวมเป็นอันเดียวกันในเวลานั้น

อวิชชากับใจ ยังไม่แยกจากกัน ก็ต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปัญญาก็ฟาดฟันลงไปตรงจุดที่ปรากฏนั้น แม้จิตจะแสดงอาการประหลาดหรืออัศจรรย์ขนาดไหน พึงทราบว่านั้นคือเรื่องของสมมุติแสดงตัวทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นธรรมชาติที่แท้จริง ซึ่งจะควรไว้วางใจ และถือว่าเป็นตน เป็นของตน หรือสำคัญว่าตนสิ้นสุดไปแล้วจากสมมุติทั้งหลาย

นี้คือปัญญา ที่กำลังรื้อถอนตนให้เป็นตนของตนทาง วิวัฏฏะ อย่างแท้จริง โดยที่ไม่มีสิ่งใดมาเคลือบแฝงเป็นสมมุติอยู่ในจิตดวงนั้น เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ถ้าเป็นต้นไม้ก็รากแก้วขาด รากฝอยและกิ่งก้านสาขาถูกทำลายไปหมด ยังเหลือแต่ต้น ที่จะนำมาทำประโยชน์เท่านั้น กระพี้ เปลือก ก็ถากลงไปจนเหลือแต่แก่นล้วน ๆ การจะนำมาทำต้นเสา ทำเป็นบ้านเป็นเรือนอะไรได้ทั้งนั้น

นี่เราก็ถากลงไปที่จุดนั้น กิ่งก้านสาขาอวิชชาที่แตกแขนงออกไปทาง หู ตา จมูก ลิ้น กาย แผ่กระจายออกไปถึงรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ถูกปัญญาฟาดฟันเข้ามาเป็นลำดับ ๆ ไม่มีอะไรเหลือ ยังเหลือแต่แก่น คือจิตดวงเดียวนี่เท่านั้น

เราจะเห็นได้ชัดว่า นักท่องเที่ยวคือธรรมชาติอันนี้ ที่แสดงดีขึ้นมาหรือชั่วขึ้นมา อันเป็นเหตุให้แตกแขนงไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ก็ออกจากจุดนี้ จะไปตั้งเป็นภพ เป็นชาติ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในอัตภาพข้างหน้า ก็เชื้ออันนี้เป็นผู้ฝังไว้ภายในใจดวงนี้ มีเพียงจิตกับอวิชชาอันเดียวเท่านั้น ที่จะผลิตผลขึ้นมาเป็นรูปร่างกลางตัว เป็นหญิง เป็นชาย เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เกิดได้ทุกแห่งหน ไม่ว่ากำเนิดใด ๆ สามารถเป็นไปได้จากจิตดวงนี้ เพราะเชื้ออันสำคัญฝังอยู่ในตัว ฉะนั้นท่านจึงสอนให้พิจารณาว่า **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา** นี้แล ที่จะปรุงแต่งเป็นรูปร่างกลางตัวเป็นอะไรขึ้นมา จากอวิชชา คือ เรื่องจิตที่กลมกลืนกันอยู่กับความรู้แกมหลงอันนี้

ถ้าเป็นข้าว แม้เป็นข้าวสารก็ยังไม่ได้จัดว่าเป็นข้าวสุก ซึ่งควรจะรับประทานได้ ต้องเอามาหุงต้มอีกทีจึงจะสำเร็จประโยชน์ นี้จงใช้ปัญญาหุงต้มลงไปอีกที กลั่นกรองลงให้ชัด เมื่อปัญญาได้กลั่นกรองลงอย่างไม่หยุดยั้ง ก็เป็นเหมือนกับเราหุงข้าวหรือต้มข้าว จะกลายเป็นข้าวสุกขึ้นมาในเมล็ดข้าวเมล็ดนั้น นี่ก็จะกลายเป็นจิตที่บรมสุขขึ้นมา จากจิตที่กลมกลืนกันอยู่กับอวิชชาดวงนั้น โดยไม่ต้องสงสัย

นี้เป็นหลักการพิจารณาให้เห็นเรื่องของทุกข์ เรื่องของสุข เรื่องของสมุทัย เรื่องของมรรค เรื่องของนิโรธ จะต้องพิจารณาอย่างนี้ และรู้เห็นในจุดเดียวกันนั้น ทุกข์ก็ดี สมุทัยก็ดี ไม่หนีจากจุดที่ว่านี้ ทุกข์อันละเอียดก็มีอยู่ที่นั่น สมุทัยอย่างละเอียดก็คือจิตดวงนั้น มรรคอย่างละเอียดก็คือปัญญาที่ทำการสอดส่องอยู่ในจุดนั้น นิโรธะอันละเอียดเต็มที่ที่จะแสดงขึ้นมาก็กำลังทำหน้าที่อยู่ด้วยมรรค จะแสดงขึ้นมาในไม่ช้า เมื่อมรรคมีกำลังเต็มที่แล้วนิโรธ ความดับสนิทแห่งทุกข์ เมื่อสมมุติได้ขาดกระเด็นออกจากใจแล้ว ใจจะแสดงตัวขึ้นอย่างเต็มที่ในวาระหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย

เมื่อปัญญาได้ถึงขั้น หรือเต็มขั้นเต็มภูมิของตน สามารถแปรสภาพจิตที่เต็มด้วยอวิชชานั้น ให้ขาดกระเด็นจากกันไปแล้ว นั่นแลเป็นนิโรธอย่างเต็มที่ในขณะที่อวิชชาดับ พอผ่านจากสมัยนั้นแล้วจะรู้ขึ้นมาว่า อวิชชาดับไป นิโรธได้ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ผู้รู้ว่านิโรธเป็นผู้ดับทุกข์โดยสนิทแล้วนั้น ท่านเรียกว่า ความบริสุทธิ์อย่างเต็มใจ ถ้าเป็นปลาก็แสดงว่าหุงต้มหรือแกงเสร็จเรียบร้อยแล้ว เต็มภูมิของผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า จะ

ไม่มีอันใดยิ่งขึ้นไปกว่าจิตที่บริสุทธิ์หมดจด เพราะอำนาจแห่งมรรค คือข้อปฏิบัติ กำจัดสิ่งที่แทรกซึมทั้งหลายให้หมดไปโดยเด็ดขาด

เรื่องมรรคเป็นอย่างไร เรื่องสมุทัยเป็นอย่างไร เรื่องทุกข์เป็นอย่างไร เรื่องนิโรธเป็นอย่างไรนั้น จะหมดปัญหากันในขณะที่สัจธรรมทั้งสี่นี้ได้ทำหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์แล้ว สิ่งที่เหลืออยู่ ท่านเรียกว่าธรรมนอกสมมุติ ในสัจธรรมทั้งสี่นี้ เป็นวงของสมมุติ ดีกับชั่ว อาศัยเป็นเครื่องแก้กันไป เมื่อหมดสิ่งที่แก้แล้ว คำว่า มรรค ก็หมดปัญหาลงในขณะนั้น เช่นเดียวกับเราเดินทางถึงที่แล้ว ทางก็หมดปัญหาไปในทันที แม้จะเป็นทางถูก ก็หมดปัญหาไปเช่นเดียวกับทางผิด ดีหรือชั่วก็หมดปัญหาไป เพราะเป็นเรื่องของสมมุติ

ธรรมชาตินั้นไม่ใช่สมมุติ ท่านให้ชื่อไว้ตามธรรมชาตินั้นว่า วิสุทธิ คือความหมดจดอย่างยิ่ง หรือว่า นิพพาน แล้วแต่จะให้ชื่อให้นาม แม้ให้ชื่อท่านก็ไม่ติด เพราะชื่อท่านก็รู้ ธรรมชาติที่แท้จริงท่านก็รู้ ไม่เหมือนสามัญชนเราให้ชื่อให้นามสิ่งต่างๆ ตลอดถึงให้ชื่อให้นามตัวเอง แล้วก็มีความติดด้วย

แต่ท่านผู้บริสุทธิ์ รู้รอบหมดจดจากสมมุติทั้งหลายแล้ว จะตั้งอะไรไม่มีปัญหา ตั้งไว้ตามอาการ และรู้เท่าตามอาการแห่งการตั้งนั้น ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ท่านก็ไม่หลง ถ้ายังมีหลงอยู่ก็ไม่จัดว่าเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ จะเรียกว่า อัตตา หรือ อนัตตา ก็ไม่มีปัญหา เรียกอะไรก็ได้ เพราะสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ไม่ต้องเอาอะไรมาเคลือบแฝงอีกเพื่อความสมมุติต่อไปหรือเพื่อความยึดมั่นต่อไป รสชาติในความบริสุทธิ์นั้นมีเพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นจะหารสชาติอันใดมาเพิ่มเติมอีกแล้ว

ธรรมที่กล่าวมาทั้งนี้ ทุกๆ ท่านที่นั่งฟังอยู่ในขณะนี้ รับทราบกันมาทุกระยะ ทุกระยะ แม้จะไม่ทราบความหมายก็ตาม เพราะภาษาต่างกัน แต่การรับรู้เสียงที่แสดงอยู่นั้นจะไม่มีทางปฏิเสธ รับรู้มาโดยทั่วกัน ความรับรู้นั้นแล คือพื้นแห่งธรรมอันประเสริฐ หมายถึงใจจะต้องอาศัยนี้เป็นพื้น การชำระให้บริสุทธิ์ก็ชำระนี้ให้บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง

ขณะนี้มีสิ่งใดเจือปนอยู่จึงไม่จัดว่าเต็มภูมิ การปฏิบัติคุณงามความดีทุกด้านจะต้องเป็นเครื่องสนับสนุน เพื่อธรรมดวงนี้ทั้งสิ้น ไม่ว่าการให้ทาน การรักษาศีลทำมากหรือน้อยเป็นคุณงามความดี สำหรับแก้ตนหรือส่งเสริมตนให้ไปถึงจุดนี้ด้วยกัน ความดีทุกประเภทเป็นเหมือนเครื่องมือของใจ ช่วยฉุดลากเราให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง อันเป็นสมมุตินั้นให้ถึงซึ่งวิมุตติอันบริสุทธิ์อย่างถึงใจ ดังที่ได้อธิบายมาก็เห็นว่าสมควร จึงยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๘

พุทธศาสนธรรมขั้นต่าง ๆ จนถึงรื้อภพรื้อชาติ

หลักศาสนธรรม คือเส้นทางเดินของความประพฤติ จะเรียกว่าแบบแผนเครื่องดำเนินของความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ก็ไม่น่าจะผิด

เขาปลูกบ้านสร้างเรือน ปลูกตึก ปลูกห้าง กว้างใหญ่สูงยาวขนาดไหน ย่อมขึ้นอยู่กับแบบแปลนแผนผังเป็นสำคัญ บ้านเรือนตึกห้างนั้น ๆ จึงจะทรงคุณภาพโดยสมบูรณ์ ไม่ทำแบบสุ่มเดาเอาตามใจชอบ ซึ่งผลจะเกิดความเสียหายเมื่อภายหลัง ผู้สร้างต้องถือแบบแปลนเป็นแบบฉบับ จะวางรากฐานลึกตื้นขนาดไหน ต้องการความมั่นคงเพียงไร จะทำกี่ชั้น ต้องคำนวณให้ถูกตามแบบแปลน ซึ่งเป็นที่รับรองไว้แล้ว ไม่เช่นนั้นจะไม่เป็นไปเพื่อความถูกต้องมั่นคง ปลูกขึ้นไม่กี่วันกี่ปีก็ล้มทับคนตาย ดังที่เห็น ๆ กันอยู่ นั่นเพราะความโลภ เห็นแก่ตัว กลัวจะไม่ร่ำรวย ไม่ทำตามแบบแปลน ผลเสียหายจึงเกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ

ศาสนธรรมก็เช่นเดียวกัน ย่อมเป็นแบบฉบับแห่งความประพฤติของผู้หวังความสุขความเจริญ ได้เป็นอย่างดี คำว่า ธรรม ก็มีหลายประเภท หลายขั้นหลายภูมิ เพื่อเหมาะสมกับจริตนิสัยของผู้มาเกี่ยวข้องอบรม เช่นเดียวกับแบบแปลนในการก่อสร้าง ผู้ยังไม่เข้าใจศาสนธรรมก็มีธรรมที่พอเหมาะกับภูมิไว้อบรม เพื่อความเข้าใจในเบื้องต้น ผู้เข้าใจพอปฏิบัติได้ก็มีธรรมเป็นเครื่องอบรมเป็นขั้น ๆ ไป จนถึงขั้นสูงสุดตามภูมิอุปนิสัยสามารถ

ด้วยเหตุนี้ เวลาพระพุทธเจ้าประกาศธรรมสอนโลก จึงทรงหยิบยก **อนุปุพพิกถาธรรม ๕** ประการ ขึ้นแสดงเสมอ เพื่อให้เป็นไปตามนิสัยของผู้รับธรรม ซึ่งมีพื้นเพต่าง ๆ กัน **อนุปุพพิกถา ๕** แปลว่า ธรรมที่ทรงแสดงไปโดยลำดับ นับแต่เบื้องต้นจนไปถึงธรรมขั้นสูง คือ ทาน ศีล สวรรค์ อาทีนพ เนกขัมมะ

ทาน ได้แก่การเสียสละด้วยเจตนาอันดีของผู้ให้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ตลอดถึงประเทศชาติบ้านเมือง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ เหมือนเขาซื้อขายกัน ทานเป็นเครื่องแสดงน้ำใจของผู้ให้ว่า เป็นผู้มีน้ำใจอันกว้างขวาง ไม่ตีบตันและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้รับและผู้อื่น ให้มีความรักความเคารพนับถือได้ดี ใคร ๆ ก็รักชอบ ไปที่ใด คบกับใคร ไม่มีใครรังเกียจ มีบริษัทบริวารเพื่อนฝูงมาก ไม่ค่อยอดอยากขาดแคลน ถึงคราวอับจนย่อมมีผู้ช่วยเหลือ นึกอยากได้อะไรในเวลาจำเป็นมักเห็นผลทันตา

คำว่า ทาน มีหลายประเภท เช่น วัตถุทาน พลทาน วิทยาทาน ซึ่งเป็นสิ่งที่โลกต้องการทั้งสิ้น ฉะนั้นทานจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก เช่น ระหว่างสามีภรรยา ระหว่างพ่อแม่บุตร ระหว่างญาติมิตรเพื่อนฝูง ตลอดสังคมทั่วไป ละเว้นทานเสียมิได้

ขาดทานการเสียสละต่อกันเมื่อไร โลกต้องล่มจม เพราะมนุษย์ช่วยตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยกันและกัน แม้เศรษฐีมีเงินเป็นล้าน ๆ ยังต้องอาศัยคนจนเป็นผู้ช่วยงาน และสนับสนุนรายได้คนละด้านละทาง ตามกำลังและความถนัดของแต่ละราย คนจนก็ต้องอาศัยคนมีเป็นที่เกาะที่อาศัย ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์หมู่สัตว์พวก ต้องอยู่ร่วมกันตลอดไป จะอยู่เพียงคนเดียวไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ทานจึงเป็นเครื่องสมัครสมานความอยู่ร่วมกันให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง คนจนก็ไม่พออดตาย ถ้าไม่เหลือกำลังจริง ๆ ซึ่งสุดวิสัยที่คนอื่นจะช่วยได้

เมืองไทยเราเป็นเมืองพุทธแต่โบราณมา คนไทยจึงมีนิสัยเมตตา ชอบสงเคราะห์ให้ทานไม่เลือกหน้า ไปบ้านใดก็ขอกันรับประทานได้ ในสมัยพ่อ แม่ ปู่ ยา ตา ยาย ทวดของเรา ท่านดำเนินกันอย่างนี้ แต่สมัยนี้รู้สึกเปลี่ยนแปลงไปมาก อาจเนื่องจากการเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะความเหินห่างศีลธรรมก็อาจเป็นได้ แต่ก็ยังมีอยู่ตามหัวเมืองหรือชนบท เวลาไปทำมาค้าขายยังพอเที่ยวขอทานกันกินได้โดยไม่ถือกัน เพราะถือเป็นประเพณีมาจนเป็นนิสัยด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ขอและผู้ให้

ศีล คือ ความสวยงามทางกาย วาจาที่แสดงออก ศีลจึงเป็นเครื่องประดับมนุษย์เราให้สงบเสงี่ยมงามตาไม่จืดจาง ยิ่งกว่าความสวยงามทางรูปร่างที่ปราศจากศีลเป็นเครื่องส่งเสริม ผู้มีศีลเป็นเครื่องประดับกาย วาจา ย่อมสวยงามอยู่โดยสม่ำเสมอทุกเพศทุกวัย

ศีล แปลว่า ความปกติดีงามทางมรรยาท การแสดงออกทางกาย วาจา ไม่แสลงตา แสลงหู แสลงใจ ผู้มีศีลย่อมสงบเสงี่ยมงามตาน่าดู ไม่แสดงอาการคึกคะนอง อันเป็นลักษณะวานร คือสัตว์ชนิดไม่น่าดู

คำว่า สวรรค์ ท่านกล่าวไว้ว่ามี ๖ ชั้น สำหรับเป็นที่อยู่ของคนมีบุญอันได้บำเพ็ญไว้แล้วตามกำลังแห่งพื้นเพของตน ๆ คำว่า สวรรค์ ก็คือ การเสวยวิบากแห่งบุญกรรมที่ตนทำไว้แล้วนั้นแล ผู้จะไปสวรรค์ได้ต้องเป็นผู้มีบุญ เป็นวิบากแห่งกุศลอยู่แล้ว จึงจะไปเสวยผลอันดีในสวรรค์ได้ตามชั้นนั้น ๆ ฉะนั้น ผู้ต้องการไปเสวยผลอันพึงพอใจในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ก็ต้องเป็นผู้รัก ทาน ศีล ภาวนา บำเพ็ญธรรม เหล่านี้ด้วยความสนใจโดยสม่ำเสมอ ต้องได้ไปสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย เพราะพระพุทธเจ้าไม่เคยสร้างบารมีเพื่อโกหก

หลอกลวงโลก โดยการสั่งสอน แต่ชื่อว่าบาป บุญ นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพาน แต่ตัวจริงของ บาป บุญ นรก สวรรค์ พรหมโลก นิพพานไม่มี

ธรรมทั้งมวลที่เป็นศาสนธรรม ล้วนเป็นสวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบทุกบททุกบาทแล้ว จึงขอให้พวกเราชม และเสวยผลของตัวจริงแห่งบุญ สวรรค์ พรหมโลกและนิพพานด้วยตัวเอง โดยการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลายเถิด ดีกว่าได้อ่านแต่ชื่อ จำได้แต่นามของธรรมเหล่านั้น จะสมพระทัยที่เมตตาโปรดสัตว์และรื้อขนสัตว์ เพราะการทรงสั่งสอนด้วยความเหนื่อยยาก นับแต่เริ่มแรกตรัสรู้จนตลอดวันเวลาปรินิพพาน

อาทีนพ คือโทษแห่งกาม ได้แก่ ความรัก ความใคร่ในกาม ธรรมเป็นกลาง ๆ หมายความได้กว้างขวาง เช่น ความใคร่ในวัตถุ อารมณ์ทั้งหลาย อันเป็นที่พึงพอใจต่าง ๆ หาประมาณมิได้ ดังใคร่ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในเครื่องสัมผัส แต่ละอย่าง ๆ อันเป็นที่ถูกเนื้อต้องใจ ย่อมทำให้เกิดความรักความใคร่ ปรารถนาอยากได้มาเชยชิดติดแนบกับอกตกมาเป็นของตนหมดทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดาที่มีอยู่ในโลกทั้งสาม แม้ความรักใคร่ไม่มีวันอิ่มพอ จะขนทุกข์กองเท่าภูเขาใหญ่ มาทับหัวใจให้แหลกละเอียดไปทั้งร่างกายในขณะนั้น ก็ยอมตายไปกับความรักความใคร่นั้น ๆ เพราะความลุ่มหลงไม่มีวันมีคืน ฉุดลากไป

ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้เห็นโทษของมันว่า เป็นก้อนทุกข์อันใหญ่หลวง มิใช่ก้อนเบา ๆ เหมือนก้อนอิฐ พอจะเหวี่ยงไปได้อย่างง่ายดาย ที่จะหลงเพลินกับมันจนไม่รู้จักเป็นจักตาย

ที่สัตว์โลกทุกข์กันอยู่ทุกหย่อมหญ้า ส่วนมากก็เพราะความรักความใคร่นี้แล เป็นเชื้อเพลิงอันสำคัญ นอกจากนั้นยังมีความเกลียด ความโกรธ เพราะความไม่พอใจ ซึ่งเป็นเหมือนหินก้อนใหญ่ตกลงมาทับเพิ่มเข้าอีก

ถ้าใจเป็นวัตถุ ต้องแตกทลายเป็นจุณวิจุณไปนานแล้ว แต่ใจเป็นนามธรรม จึงทนทานมาได้จนป่านนี้ แม้จะได้รับความทุกข์ทรมานมากมาแต่ต้นกำเนิดของภพชาติต่าง ๆ ซึ่งเคยท่องเที่ยวมานานแสนนาน จนถึงชาติปัจจุบันแห่งร่างนี้ตายไปแล้ว ใจยังไม่ยอมตาย ไม่ยอมฉิบหายไปกับร่างนั้น ๆ เพราะทุกข์ทั้งหลาย

เนกขัมมะ คือการออกจากกามโดยทางมัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคแปด ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ จนถึง สัมมาสมาธิ แต่หลักใหญ่ก็อยู่ที่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาสติ อันเป็นเรื่องของปัญญาและสติ ที่จะบุกเบิกขวากหนาม คือกิเลสทั้งมวลไปได้

ด้วยความสะดวกปลอดภัย ดังพระพุทธเจ้า และพุทธสาวก ท่านเสด็จออกและบำเพ็ญด้วยมรรคเหล่านี้

ใครอย่าอวดดีเดินทางลัดโดยตัดมรรค อันพร้อมด้วยองค์แปดนี้อย่างใดอย่างหนึ่งออก เพื่อคล่องตัวไม่พะรุงพะรัง และข้ามทุกข์ได้อย่างรวดเร็วดังใจหมาย ถ้าไม่อยากนอนกอดทุกข์เพราะความขี้เกียจมักง่าย อันเป็นกิเลสชนิดเสือซ่อนเล็บ กล่อมให้หลับทั้งลืมตาอ้าปากพูดได้ อย่าพากันหาญทำแข่งครู คือศาสดา เพราะมรรคทั้งแปดนี้ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญจนได้ตรัสรู้ ประจักษ์พระทัยมาก่อน จึงทรงสอนไว้ สรุปธรรมนั้นลงใน ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ใครจะเดินเพียงสมาธิอย่างเดียวก็ถึงความพ้นทุกข์ หรือเดินทางปัญญาอย่างเดียวไม่มีสมาธิการพักจิตบ้างเลย ก็ถึงความพ้นทุกข์ได้ดังใจหมาย ก็ลองเก่งดู ต้องเป็นเช่นคนเดินทางไกลโดยไม่ต้องพักผ่อนหลับนอนกันเลย มีแต่ตั้งหน้าเดินทั้งวันทั้งคืนเพื่อความถึงจุดที่หมายเร็วเข้า สุดท้ายก็ไปไม่รอด คือตายเสียก่อนจะถึงที่นั่นแล

ผู้ใช้ปัญญาอย่างเดียว ไม่มีสมาธิ เครื่องพักผ่อนจิตบ้างเลยนั้น กลัวกิเลสจะได้เผาศพไปเสียก่อนที่ผู้นั้นจะได้เผาศพกิเลสด้วยปัญญา

อนุปุพพิกถา ที่แสดงมาโดยสังเขปก็เห็นควรยุติ

เราทุกท่าน ทั้งนักบวชและฆราวาสซึ่งเป็นชาวพุทธหรือลูกพระตถาคตด้วยกันได้มาเรียนและปฏิบัติอบรมตนตามหลักวิชาพุทธศาสนา ก็เพื่อรู้เรื่องความผิดถูกชั่วดีที่มีอยู่กับตนด้วยกัน โดยอาศัยใจเป็นผู้นำ ใจถ้าขาดการอบรมในทางที่ถูกก็จะพากาย วาจาเป็นไปในทางผิด จำต้องอาศัยธรรมเป็นเข็มทิศทางดำเนิน ความเชื่อธรรมนั้นแลเป็นถูกต้องดีกว่าเราเชื่อเรา ซึ่งมักทำ มักพูด มักคิด แต่ทางที่ผิดเป็นนิสัย จึงเชื่อไม่ได้

วันเวลาหนึ่ง ๆ ใจเราเป็นอย่างไรบ้าง ควรสังเกตด้วยธรรม คือสติ คิดอ่านตามด้วยปัญญา ปกติจิตถูกกิเลสบังคับให้ตั้งโรงงานผลิตทุกข์ ออกจำหน่ายจ่ายแจกอยู่ตลอดเวลาแต่ขายไม่ขาด เพราะต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างมีจนหาที่เก็บที่ปลงวางไม่ได้ เต็มไปด้วยทุกข์ซึ่งเป็นผลจากโรงงาน ฉะนั้นจงพยายามช่วยจิตทำลายโรงงานวัฏจักรด้วยความเพียรโดยอาศัยสติปัญญาเป็นเครื่องมือทำลาย ถ้าโรงงานวัฏจักรไม่พังทลายลงเสียเมื่อใด จะหาความสุขอันพึงหวังไม่ได้ตลอดไป ไม่เลือกว่าภพไหนก็คือภพที่มีกิเลสและกองทุกข์เป็นนายคุมนักโทษอยู่โดยดี เพื่อความเป็นอิสระจากการคุมขัง จงพากันเผาโรงงานของมันให้ย่อยยับสิ้นซากไปจากใจ นั่นแลคือความสุขอันพึงหวังแท้

ต้องระวังงานแก้กิเลสทุกแขนง ซึ่งมักมีสายลับของกิเลสแอบเข้าไปทำงานอยู่ด้วย โดยไม่เลือกกาลสถานที่ เพราะกิเลสนั้นแหลมคมมากเกินกว่าสติปัญญาธรรมดาจะสอดรู้และจับตัวมันได้ กลมายาของมันมีหลายเล่ห์หลายเหลี่ยม ร้อยสันพันคม และตามติดเราอยู่ทุกขณะในอิริยาบถต่าง ๆ เช่นแอบกระซิบว่า หิวกระหายบ้าง เช้าเกินไปบ้าง สายเกินไปบ้าง เหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลียบ้าง ค่อยทำค่อยเป็นค่อยไปเถอะ เคร่งนักเดี๋ยวขาดกลางคันไม่ทันเห็นผลบ้าง พอเริ่มจะเดินจงกรมชักปวดแข้งปวดขา เดินไม่สะดวกบ้าง จะเริ่มนั่งสมาธิภาวนา ตามองดูนาฬิกาเสียก่อนว่าเวลาเท่าไร เข็มนาฬิกาถึงเลขนั้น ขีดนั้นแล้วจะได้หยุด ราวจะถูกจับไปฆ่าบ้าง เวลาอยู่เฉย ๆ แบบไม่มีสติราวกับคนสิ้นท่า หรือคนบ้า ไม่สนใจดูเวล่ำเวลาบ้าง ขณะเดินจงกรมหาบหามความขี้เกียจอ่อนแอเต็มหัวใจ สติไม่อยู่กับตัว ใจเหม่อลอย เพราะกิเลสสะกดหัวใจระลึกอรรถธรรมอะไรไม่ได้บ้าง

"เอ๊ นี่มันยังไงกัน นั่งภาวนาก็แล้ว เดินจงกรมก็แล้ว ไม่เห็นได้เรื่องอะไร นอนดีกว่า" แล้วก็ล้มตูมลงหมอนเสียงดังราวกับคนล้มตายทั้งยืน ตะวันโผล่ครึ่งฟ้ายังไม่ฟื้นจากตายทั้งหลับ พอตื่นขึ้นมาเผลอผวาตาไม่ลืม "โธ่ วันนี้แย่ วันหลังแก้มือมันอย่างเผ็ดร้อน" พอวันหลังก็อีกนั่นแหละ สุดท้ายไม่ได้อะไรติดมือ เรื่องของธรรมไม่ปรากฏตลอดเวลาเต็มไปด้วยเรื่องกิเลสกล่อมคนให้หลับทั้งสี่อิริยาบถ สุดท้ายก็มาตำหนิธรรมว่าไม่ให้ผลบ้าง มรรค ผล นิพพาน หมดเขต หมดสมัยแล้วบ้าง ตนบุญน้อยวาสนาน้อย ไปไม่ไหวบ้าง เหล่านี้ล้วนเป็นกลอุบายของกิเลส กล่อมคนในวงความเพียรท่าต่าง ๆ ไม่เว้นแต่ละท่า ที่มันจะไม่แอบซ่อนเข้าไปทำการรวนให้ล้มเหลว ฉะนั้น จำต้องระวังอย่างเข้มงวดทุกอาการที่เคลื่อนไหว จงมีสติประคองตัว ประคองความเพียร อย่าให้เสียท่ามัน

ส่วนมากพวกเรามีแต่พวกเสียท่าให้มันทั้งนั้น ในขั้นเริ่มแรกที่ยังไม่ปรากฏผลแห่งธรรมขึ้นที่ใจ นับแต่สมาธิขึ้นไป พอถึงขั้นปัญญาและสติปัญญาอัตโนมัติแล้ว นั่นแลถึงจะทราบว่าถูกกิเลสเอาของดีไปกินหมด ปรากฏแต่ร่างเหมือนเศษคน เศษพระกรรมฐานเคลื่อนที่ และทราบย้อนหลังไปโดยตลอด เพราะสติปัญญาขั้นนี้เป็นขั้นตามเก็บกวาดกิเลสมาเผาด้วย**ตปธรรม** มันขยับตัวออกแง่ใด วิธีใด สติปัญญาขั้นนี้ทันทุกระยะ และตามฆ่าตามเผากิเลสอย่างเพลิดเพลินด้วยความเพียรท่าต่าง ๆ ถึงกับลืมเวล่ำเวลาและความเหน็ดเหนื่อยต่าง ๆ เพราะจิตมิได้ส่งออกนอกวงความเพียร จนกิเลสรวมตัวเข้าไปอยู่ในจุดเดียวคือใจ และนี้แล คืออวิชชาแท้ มีอันเดียว ไม่มีบริษัทบริวาร เพราะถูกสังหารทำลายและเผาด้วย**ตปธรรม**ไปหมดแล้ว

จากนั้นก็เผาตัวอวิชชาเป็นวาระสุดท้าย ด้วยมหาสติ มหาปัญญา

โลกธาตุภายในจิตดับสนิท ไม่มีกิเลสแม้น้อยไหวติงให้ปรากฏเลย นั่นแลแดนพ้นทุกข์ที่ตะเกียกตะกายมาด้วยความล้มลุกคลุกคลานในขั้นเริ่มแรก มาได้ชัยชนะแบบอัศจรรย์ในธรรมบทว่า **โย สหสฺสํ สหสฺเสน สงฺคาเม มานุเส ชิเน เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ ส เว สงฺคามชุตฺตโม** การชนะคนอื่นคูณด้วยล้านก็ไม่จัดว่าเป็นความชนะที่น่าชมเชย นอกจากนั้นยังเป็นเหตุเคียดแค้นก่อเวร ไม่เหมือนผู้ชนะกิเลสของตนเพียงคนเดียว ซึ่งประเสริฐสุดกว่าสงครามเหล่านั้น”

การชนะกันในสงคราม เราเคยทราบมาแต่วันรู้เดียงสา ไม่ปรากฏว่าใครครองความวิเศษเป็นสุขปราศจากภัยเวร นอกจากผู้แพ้ทั้งทุกข์ ทั้งเคียดแค้นและก่อกรรมก่อเวร ต่อกันไม่มีสิ้นสุด แม้ผู้ชนะก็หาความสุขเพราะการชนะไม่ได้ นอกจากเสกสรรกันขึ้นตามประสากิเลส ที่ชอบเสกสรรเท่านั้น

ความจริงนั้นคือ คู่อริกันนั้นแล ทั้งผู้แพ้และผู้ชนะ ที่หาบหามทุกข์หนักยิ่งกว่าใคร ๆ ที่ไม่ได้เป็นสงครามกัน

การแพ้ความโลภ ความโกรธ ความลุ่มหลงงมงาย ปล่อยให้สิ่งสกปรกโสมมเหล่านี้ขึ้นเหยียบย่ำทำลายหัวใจอยู่ตลอดเวลา ทุกภพทุกชาติมา ก็หาความสุขมิได้เช่นกัน ถ้ามีการเคียดแค้นกิเลส และต่อสู้กับกิเลสของตน จะดีกว่าการเคียดแค้นให้คนอื่นและต่อสู้กับคนอื่นด้วยอาการต่าง ๆ เป็นไหน ๆ แต่โลกไม่ว่าท่านว่าเราไม่สนใจคิดแบบนี้กัน พอมีทางออกจากกรงขัง คือวัฏวน และความทุกข์ทั้งหลายที่กิเลสสร้างขึ้นมา อย่างน้อยก็พอมองเห็นความผิดความถูกของตัวบ้าง ก็ยังดีกว่าปล่อยให้กิเลสชนิดต่าง ๆ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น เหยียบย่ำทำลายจิตใจอยู่ตลอดเวลา ดังที่โลกยอมรับกัน ไม่มีทางปฏิเสธ

ต่อไปนี้จะพูดถึงเรื่องรวงรังแห่งภพชาติ ที่พาสัตว์ให้รับความทุกข์ทรมานอยู่ไม่วายเพราะความเกิดแล้วตายเล่าอยู่ไม่หยุด การอยากรู้รวงรังแห่งภพชาติประจักษ์ใจ หากสงสัยต้องค้นคว้าด้วยการปฏิบัติธรรม คือจิตตภาวนาเป็นสำคัญ ดังพระพุทธเจ้าและสาวกดำเนินมา ท่านรู้ภพชาติและตัดภพชาติได้ด้วยการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ด้วยการคิดคาดคะเนหรือด้นเดาเอาเฉย ๆ ดังที่โลกคิดและเดากัน แต่ไม่เคยแลเห็นความจริง เหมือนท่านผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะจิตเป็นของละเอียดมาก ยากที่จะเข้าใจด้วยความคิดเดาเอาเฉย ๆ ต้องปฏิบัติต่อจิตด้วยจิตตภาวนา เนื่องจากจิตซาบซ่านรับรู้ไปทั่วร่างกายแม้เป็นวัตถุความรู้ที่ซ่านอยู่ทั่วร่างกายนั้น คือกระแสของจิต ไม่ใช่ตัวจิตแท้ เช่นเดียวกับต้นไม้มีเพียง

ต้นเดียวแต่กิ่งก้านรากฝอยของต้นไม้มีมาก ยากจะตัดได้ขาดทุกกิ่งทุกแขนง และทุกรากฝอยได้

เบื้องต้น ท่านสอนให้ภาวนาโดยมีคำบริกรรมบทใดบทหนึ่งกำกับจิต ไม่ให้คิดไปอื่น ให้จิตบริกรรมอยู่กับธรรมบทนั้น เช่น พุทโธ หรือ ธัมโม เป็นต้น ด้วยความมีสติควบคุมจิตไปทุกคำที่บริกรรม จิตเมื่อมีธรรมเป็นเครื่องยึดอยู่จุดเดียว สืบต่อกันก็จะสงบตัวเข้ามาอยู่เป็นเอกเทศ ที่ท่านเรียกว่า จิตสงบ หรือ จิตรวม ขณะจิตสงบนั้นแล จะรู้จิตได้ชัด เพราะเป็นความรู้เด่นอยู่เพียงอันเดียว จิตสงบมากเท่าไรยิ่งทำให้รู้จิตได้ชัดเจน หายสงสัย เมื่อสงบบ่อย ๆ เพราะการภาวนาอยู่เสมอ ย่อมเป็นจิตที่มีรากฐานมั่นคงขึ้นมา ที่เรียกว่า จิตเป็นสมาธิ คือ ความแน่นหนามั่นคง ไม่เอนเอียงโยกคลอนไปตามอารมณ์ต่าง ๆ อย่างง่ายดาย และเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนาปัญญาได้ดี

จากนั้นก็เริ่มพิจารณาทางปัญญา คลี่คลายดูส่วนต่าง ๆ ของร่างกายโดยทางปฏิกูลเป็นของไม่สวยงามบ้าง โดยอนิจจัง ความแปรสภาพทุกอาการอยู่เสมอบ้าง โดยทุกขัง มีทุกข์บีบคั้นอยู่ทั่วสรรพางค์ร่างกายบ้าง โดยอนัตตา หาความเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นเขา มีไหมบ้าง โดยทางธาตุว่า นี้คือกองธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ล้วน ๆ บ้าง ตามแต่ความถนัดจะพิจารณาในลักษณะใดได้ทั้งนั้น ไม่ขัดกับธรรม การพิจารณาในอาการต่าง ๆ ของร่างกายด้วยปัญญา ย่อมเห็นตามเป็นจริงไปโดยลำดับ และถอนอุปาทานในร่างกายไปพร้อม ๆ กัน จนถึงขั้นปล่อยวางรูปกายได้

จิตก็นับวันเด่นดวงและเป็นตัวของตัวยิ่งขึ้น เพราะกระแสของจิตรวมเข้าสู่จุดเดียว จำพวก เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นอาการหนึ่ง ๆ ของจิต ก็พิจารณาในลักษณะเดียวกันกับกาย คือ โดยทางไตรลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสามไตรลักษณ์ จนเป็นที่เข้าใจด้วยปัญญา ใจย่อมปล่อยวางได้อย่างหายห่วง

ตอนนี้แล ผู้ปฏิบัติจะทราบได้ชัด เรื่องรวงรังแห่งภพแห่งชาติ และอุปาทานในขันธ์ได้ถูกถอนไปหมดแล้ว ยังเหลือเฉพาะตัวภพ ที่ติดแนบราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจ

สติปัญญาอัตโนมัติที่แหลมคมทุกด้านขุดค้นลงที่จุดอันเป็นตัวภพนั้น ไม่หยุดยั้งราวกับธรรมจักร หมุนรอบตัว และโค่นตัวภพนั้นลงเผาด้วย มหาสติ มหาปัญญา ไม่มีซากสมมุติแม้ปรมาณูเหลืออยู่ภายในใจเลย

ท่านผู้นี้รู้แล้ว รื้อแล้วซึ่งรวงรังแห่งภพชาติ ขาดกระเด็นอย่างไม่มีร่องรอยสมมุติเหลืออยู่เลย ด้วยการพิสูจน์โดยทางจิตตภาวนา ดังพระพุทธเจ้าและพระสาวกพาดำเนินมา เมื่อถึงที่นี่แล้วเป็นอันว่าพ้นภัยทั้งมวล ไม่มีอะไรกวนใจอีกต่อไปตลอดอนันตกาล

ท่านผู้ใดอยากรู้อยากเห็นว่า จิตตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วสูญ กรุณาพิสูจน์ทางด้านจิตตภาวนาอันเป็นหนทางให้เข้าถึงความจริง ความจริงมีอย่างไรภายในจิตจะทราบเองด้วยจิตตภาวนา ซึ่งถึงขั้นที่ควรรู้ควรเห็น ไม่มีใครและอะไรมาปิดบังไว้ได้ นอกจากกิเลสของตัวปิดบังตัวเองเท่านั้น จะไปตำหนิใครได้ลงคอเล่า

ถ้าต้องการรู้ความจริง คือตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วสูญ ที่มีอยู่กับทุกคน จึงควรค้นคิดด้วยทางจิตตภาวนา ไม่ควรฝืนคิดโดยลำพังตัวเอง กลัวจะถูกกิเลสพันหนักเข้า จนกลายเป็นแหพันลิง ลิงตัวคะนองอยู่ไม่เป็นสุข มือคว้าเอาแหเขามาทอดลงในน้ำ สุดท้ายลิงตัวคะนองเลยกลายเป็นปลาที่ถูกแหพันตายเปล่า ๆ

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร จึงขอยุติ

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

นักบวชพึงมุ่งหมุนธรรมจักร

การท่องเที่ยวหาที่วิเวกสงัด เพื่อบำเพ็ญตนด้วยความสะดวกทางด้านจิตใจนั้น มีเยี่ยงอย่างมาแต่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ทรงลดละ ทรงสั่งสอนสาวกแล้วก็เปิดโอกาสให้เสาะแสวงหาที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียรทางด้านจิตใจ เมื่อมีข้อข้องใจขึ้นมาแก่โยคาวจรนั้น ๆ ก็มาทูลถามองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านทรงชี้แจงแสดงให้ได้รับความเข้าใจแล้วก็ออกเสาะหาที่สงัดวิเวกบำเพ็ญตนตามเคย

นี่เป็นประเพณีของนักบวชที่สืบเนื่องมาจากพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นตัวอย่าง เรียกว่า เป็นบุคคลตัวอย่างในการบำเพ็ญเป็นลำดับมา จากนั้นก็สาวกดำเนินตามพระพุทธเจ้า แล้วสืบเนื่องมาเป็นลำดับ จนถึงสมัยปัจจุบันนี้

หากว่าเราผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติด้วย เป็นผู้สนใจใคร่ต่อการดำเนินตามขนบประเพณีอันดีงามของพระพุทธเจ้า ที่พาดำเนินมาแล้ว คำว่า ศาสนธรรมเจริญรุ่งเรืองนั้น จะไม่ต้องไปถามที่ไหน ว่าเจริญอยู่ที่ใด เพียงใด เพราะความเดือดร้อนวุ่นวายซึ่งเป็นความไม่สงบ ก่อเรื่องก่อราวใส่ตัวเราอยู่ทุกวันนั้น ปรากฏขึ้นกับใจโดยเฉพาะ ไม่มีที่อื่นเป็นสาเหตุที่เกิดขึ้น ฉะนั้นศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงชี้ลงที่จุดที่มีเหตุ และระงับกันที่นั่น

การเสาะแสวงหาที่บำเพ็ญ ซึ่งเรียกว่า ชัยสมรภูมิ อันเป็นไปเพื่อความสะดวกแก่การปฏิบัติ เพื่อจะถอดถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ใจนั้น เป็นเรื่องของเราทุกท่านจะต้องสนใจ สิ่งที่เป็นข้าศึกภายในใจก็จะค่อยหมดไปด้วยการกำจัด โดยวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและพาดำเนินมา เมื่อสิ่งที่ปกปิดกำบังหรือเป็นข้าศึกต่อจิตใจค่อยจางหายเป็นลำดับ ๆ แล้ว เรื่องความเจริญของใจนั้น จะไม่ต้องไปหาที่ตรงไหน และคำว่า ความเจริญของพระศาสนา จะปรากฏขึ้นที่ท่านผู้ปฏิบัติโดยถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่พาดำเนินนั่นแล

นี่เป็นหลักฐานที่ยืนยัน หรือเป็นหลักฐานที่รับรองแห่งความเจริญของพระศาสนา ไม่มีที่อื่นเป็นที่เจริญ นอกจากผู้บำเพ็ญตนให้ถูกต้องตามร่องรอยของพระศาสดาที่สอนไว้เท่านั้น จะเป็นผู้เจริญรุ่งเรือง ขอให้ทุกท่านจงทำความเข้าใจไว้ว่า ศาสนาเสื่อมนั้น เสื่อมอยู่ที่ใดแน่ และเจริญอยู่ที่ไหนแน่

ความเห็นของคนส่วนมาก มักจะเห็นว่า เจริญอยู่ที่ประเทศโน้นประเทศนี้ ที่โน่นที่นี่ และเสื่อมอยู่ที่โน่นที่นี่อะไรที่ไหน ก็คือเรื่องของคนเป็นผู้ทำศาสนาให้เจริญและเสื่อมนั่นแล คำว่าศาสนานั้นจึงอยู่ในจุดเดียวกัน คือหัวใจ

เราเคยได้ยินแต่พระศาสนาในครั้งพุทธกาลเจริญรุ่งเรือง แต่เราไม่คำนึงถึงวิธีการที่ท่านดำเนิน ท่านดำเนินอย่างไรบ้างศาสนาจึงเจริญรุ่งเรือง มาบัดนี้เราเจริญอย่างไร ศาสนาภายในใจของเราจึงไม่เจริญ นอกจากมีแต่กิเลสตัณหาอาสวะซึ่งเป็นข้าศึกเท่านั้น เป็นผู้เจริญทับถมจิตใจเรา จนกลายเป็นของไม่มีคุณค่าภายในตนเลย มองเห็นอะไรก็ไม่มีสาระสำคัญ ชื่อว่าเป็นความดีแล้ว แต่จะมองเห็นแต่สิ่งที่เคยชินมา ซึ่งเป็นเครื่องฉุดลากลงไป แม้จะเลวทรามสักแค่ไหนก็ตาม จะถือว่าเป็นของดีเสมอไป นี่เป็นวิสัยของคนเราที่มีกิเลสเป็นเครื่องฉุดลากและยอมจำนนทุกราย เป็นอย่างนี้ตลอดมาไม่ว่าท่านหรือเรา

หลักศาสนธรรมนั้น เป็นเครื่องฉุดลากจิตใจ ให้ฝืนสิ่งที่เป็นข้าศึก ทั้ง ๆ ที่ใจของเราชอบ ให้ออกจากนั้นมาเป็นลำดับ นี่ชื่อว่า การบำเพ็ญตนเอง เราบำเพ็ญศาสนาเราจะบำเพ็ญที่ไหนวิธีใดที่เป็นทางถูกต้อง นอกจากจะมากำจัดดัดแปลงตนเองในสิ่งที่เห็นว่าไม่ควร และแก้ไขดัดแปลงเสมอไป โดยไม่ถือว่าเป็นความลำบากแต่อย่างใด เพราะกิจจำเป็นหรือทางเดินอยู่ที่นี่ เช่นเดียวกับสายทางเราเดินจะไปจากจุดนี้สู่จุดโน้น ทางนี้จะลำบากยากเย็นเข็ญใจเท่าไร ก็ต้องเดินไปตามทางสายนี้ เพราะเป็นจุดหรือเป็นทางที่ถูกต้อง

เราจะเลือกทางเดินไปไม่ได้ จะแดด จะฝน ทางขรุขระกันดาร หรือทางราบรื่น ก็จำเป็นสำหรับผู้เดินทางจะต้องผ่านไปเช่นเดียวกันหมด จะเลือกเฟ้นหรือหยุดยั้งเสียไม่ได้ หยุดก็ไม่ถึง เลือกก็ไม่ได้ แดดออกก็ยอมรับ ฝนตกก็ยอมรับ ทางขรุขระก็ยอมเดิน ทางสะดวกก็เช่นเดียวกัน มีจุดประสงค์ที่จะก้าวเดินให้ถึงจุดหมายปลายทางเท่านั้น นี่สำหรับผู้เดินทางมีเข็มทิศมุ่งไว้อย่างนี้ จะเป็นผู้ถึงจุดหมายปลายทางโดยไม่สงสัย

ผู้เดินทางเพื่อสันติสุขภายในจิตใจก็ย่อมถือคติเช่นเดียวกัน ไม่เช่นนั้นจะไปไม่รอด วันนี้ไม่สะดวก ไม่สบาย เวลานี้ธาตุขันธ์ไม่พร้อม การงานยุ่งเหยิง ง่วงเหงาหาวนอน ธาตุขันธ์แปรปรวน อากาศไม่อำนวย เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ตัดหนามกั้นทางตนเองให้เดินไปไม่ได้ทั้งนั้น มื้อ วัน ปี เดือน ก็คือมืดกับแจ้งเท่านั้น ไม่มีอะไรมาเป็น มื้อ วัน ปี เดือน นอกจากมืดกับแจ้ง นับกันแล้ว บวกกันเข้า ก็เป็นวัน เป็นเดือน เป็นปีเข้าไป นอกจากมืดกับแจ้งนี่เท่านั้น และไม่เคยไปก่อเรื่องก่อราวใส่ผู้ใด ใครจะมีโอกาสไปทางไหน ไม่มีโอกาสไปทางไหน จะมีโอกาสทำดีทำชั่ว มื้อ วัน ปี เดือน เป็นของมืด สว่างอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นอื่น เราจะหาว่ามื้อ วัน ปี เดือนมาเป็นข้าศึกต่อเราได้ที่ไหน

และคำว่าโอกาสก็เหมือนกัน ก็คือผู้จะทำนี้แลเป็นผู้มีโอกาส ถ้าผู้นี้ไม่ทำ แม้ตลอดวันตาย ก็ไม่มีโอกาสที่จะว่าง

การงานนั้นมีทั้งทางโลกทางธรรม เพราะโลกนี้เกิดอยู่ในท่ามกลางแห่งการงาน เนื่องจากธาตุขันธ์เป็นเครื่องบังคับ ไม่ทำไม่ได้ สัตว์เดรัจฉานก็ต้องทำ แต่เราไม่เรียกว่าเขาทำงาน การที่เขาเสาะแสวงหาอยู่หากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของเขา ทั้งกลางวันกลางคืน สัตว์บางประเภทเที่ยวแสวงหาอาหารในเวลากลางคืน สัตว์บางประเภทเที่ยวหาในกลางวัน บางประเภทหาได้ทั้งกลางวันกลางคืน การเสาะแสวงหาเหล่านี้เรียกว่าเป็นงานเช่นเดียวกับมนุษย์เรา แต่ไม่ให้ชื่อว่าเขาทำงานเท่านั้น ความจริงแล้วก็เป็นงานเหมือนกัน เราจะอยู่โลกไหนจึงจะไม่มีงาน ต้องมีงานประจำตัว เป็นแต่เราจะเลือกเฟ้นหรือไม่เท่านั้น

ถ้าเราเป็นผู้ฉลาดเพื่อดัดแปลงตนเอง กาลใด เวลาใด ควรจะแบ่งรับแบ่งสู้กันแค่ไหน หนักเบาแค่ไหน เป็นหน้าที่ของเรา ผู้จะทำตนให้เจริญทั้งข้างนอกข้างใน ต้องเลือกเฟ้น และบำเพ็ญตนไปตามโอกาสอันควร ไม่ประมาทนอนใจ

นี่เราเป็นผู้บวชในศาสนา เราเป็นผู้มีกาลเวลาอันว่างอยู่ตลอดเวลา ไม่มีกาลใดจะเป็นกาลอื่น นอกจากกาลของพระ เพราะเวลานี้เราเป็นพระด้วยกัน เป็นเณรด้วยกัน ปฏิบัติในหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าโดยไม่มีการหลีกเว้น หรือไม่มีวรรคตอน นับตั้งแต่วันบรรพชาอุปสมบทมา ศีลสิบก็จะต้องมีมาตั้งแต่วันบรรพชา ศีล ๒๒๗ ก็จะเริ่มมีมาตั้งแต่วันอุปสมบท แล้วการบำเพ็ญธรรมในเพศของพระก็ต้องเป็นประจำ การบำเพ็ญธรรมในเพศของเณรก็มีเป็นประจำขึ้นมาตั้งแต่วันบรรพชาอุปสมบท มีหน้าที่ของพระ หน้าที่ของเณรที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นไปตาม

ถ้าหน้าที่ของตนทำให้ขาดวรรคขาดตอน เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สม่ำเสมอ เป็นความผิดของเรา แล้วเราจะตำหนิว่ากาลเวลาไม่อำนวยที่ไหน นอกจากตัวเราไม่อำนวยเราเสียเอง ก่อความขัดข้องยุ่งเหยิงใส่ตัวเอง จนหาทางเดินไม่ได้

หลักของพระพุทธเจ้าสอนไว้ทุกอย่างก็เพื่อจะฝ่าฟันอุปสรรค ที่กีดขวางทางเดินของเราเท่านั้น ไม่ใช่มาตัดหนามกั้นทางให้เราไปไม่ได้ ไม่มีข้ออรรถข้อธรรมใดที่จะมาตัดหนามกั้นทางตนเอง จนหาทางเดินไปไม่ได้ นอกจากเป็นสวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบ และเป็น นิยยานิกธรรม รื้อถอนสิ่งที่เป็นขวากเป็นหนาม เป็นทุกข์ เป็นภัย ออกจากจิตใจเป็นลำดับ ๆ ให้เห็นความสุขความเจริญเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปเท่านั้น นี่เป็นพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ชอบ และเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์สำหรับผู้ปฏิบัติตาม ไม่เป็นอย่างอื่น

โปรดมองดูตัวทุกระยะ ถ้าเป็นนักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์จริงๆ อย่ามองดูที่อื่น กองทุกข์ไม่มีอยู่ที่ไหน ภูเขาทั้งลูกจะใหญ่โตรโหฐาน หรือกว้างแคบแค่ไหน ไม่ปรากฏว่ามีกองทุกข์อยู่ที่นั่น พอที่จะไปเป็นกังวลกับสิ่งเหล่านั้น แต่มีอยู่ในตัวของเรานี้ อุปสรรคก็มีอยู่ที่นี่ ความทุกข์ ความไม่สะดวกกายไม่สบายใจ ก็มีอยู่ที่นี่

เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงต้องวางลงที่นี่เพื่อเป็นเครื่องแก้ไข ขัดเกลากันไปหรือชะล้างกันไปให้สะอาด สิ่งเหล่านั้นก็จะค่อยๆ หมดไป หมดไป ความสะดวกสบายก็จะมีขึ้น ทั้งการบำเพ็ญ ทั้งความสุขที่จะได้รับจากการบำเพ็ญของตน วันหนึ่งคืนหนึ่งผ่านไป ผ่านไป ถ้าพูดถึงเรื่องความมืด ความสว่างผ่านไป ผ่านไปนั้น ไม่ได้ผ่านไปไหน มีมืดกับแจ้งหมุนไป เวียนมาอยู่เท่านี้ ไม่นอกไปจากนี้ แต่ชีวิต ลมหายใจ สังขารร่างกายที่ผ่านไป ผ่านไปนั้น ไม่มีวันจะกลับมา ผ่านไปวันละเล็กวันละน้อย สุขภาพลดลง ลดลง ชีวิตเราลดไปทุกวันทุกวัน ความดีที่จะเป็นเครื่องตอบรับกันนั้นมีอะไรบ้าง เราต้องคำนึง นักบวชไม่คำนึง ไม่มีอะไรจะเป็นสาระแก่นสารสำหรับนักบวช ต้องประพฤติตนให้เป็นที่ยับยั้ง ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวของตนได้ จนหาที่ตำหนิตนไม่ได้ แม้จะสอนคนอื่นก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่มีที่ตำหนิตนได้

ศาสนานี้เป็นตัวอย่างของโลกหรือเป็นแบบ เป็นแนวทางชีวิตของโลก ผู้ดำเนินทางโลกก็ต้องอาศัยหลักศาสนาเป็นเครื่องดำเนิน ยกตัวอย่างใกล้ๆ ก็คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา นี่เป็นทางเดินทั้งทางโลกและทางธรรม

ทำการงานอันใดให้มี***ฉันทะ*** ความพอใจ ในหน้าที่การงานของตน อย่าให้จืดจาง ถ้าจืดจาง จิตใจจะท้อถอย การงานจะไม่สำเร็จ และไม่ทำเต็มเม็ดเต็มหน่วย

วิริยะ ให้มีความเพียรต่อหน้าที่การงานนั้น จนสำเร็จลุล่วงไปได้ตามประสงค์

จิตตะ อย่าทำจิตใจให้เหินห่างจากหน้าที่การงานที่กำลังทำอยู่นั้น

วิมังสา ทำอะไรให้ไตร่ตรอง อย่าเห็นแต่สักว่าทำ เห็นแต่สักว่าพูด เห็นแต่สักว่าคิดขึ้นมาตามนิสัยของจิตที่เคยชอบคิด ต้องมีการไตร่ตรองดูความผิด ถูก ชั่ว ดี ในการทำการพูด การคิดของตนเสมอและทุกขณะไปยิ่งดี

นี่แหละอิทธิบาททั้งสี่ โลกถ้าขาดอิทธิบาททั้งสี่นี้แล้ว จะเป็นโลกที่เจริญรุ่งเรืองไปไม่ได้ ธรรมก็เช่นเดียวกัน

เวลานี้เรามีเข็มทิศตั้งไว้กับธรรมอย่างไรบ้าง เราควรจะนำธรรมทั้งสี่ประการนี้เข้ามาสนับสนุนบ้างหรือไม่ หรือเพียงอยู่ลำพังเราแล้วก็เห็นว่าสมควร ถ้าเห็นว่าสมควรผลประโยชน์ที่ได้รับจากคำว่า สมควรนั้นมีแค่ไหน ถ้าไม่มีก็แสดงว่าเราบกพร่องในธรรม

ทั้งสี่ประการนี้ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา โปรดน้อมเข้ามาภายในใจให้ใกล้ชิดสนิทกับตัวอยู่เสมอ อย่าให้ห่างไกล

ผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ต้องกำหนดดูเรื่องของตัวอยู่เสมอ ผิดพลาดอะไร เราอย่าไปตำหนิคนอื่น ให้ตำหนิความเคลื่อนไหวที่ผิดพลาดของตน เพราะผลเกิดขึ้นจากที่นี่ จะเกิดจากที่ไหน พอผลจะไม่ตามมาได้ ผู้ปฏิบัติต้องโอปนยิโก น้อมเข้ามาเสมอ มองเห็นอะไร อย่าให้เป็นภัยท่าเดียว จงพิจารณาให้เป็นคุณ ชื่อว่าผู้ไตร่ตรอง

นักบวช คือ นักพินิจพิจารณา ไม่เช่นนั้นจะสอนโลกให้ดีไม่ได้ ตัวก็เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ทั้งข้อวัตรปฏิบัติ ทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา ได้แต่ชื่อแต่นาม ความจริงแห่งธรรมที่กล่าวเหล่านี้ไม่ปรากฏภายในตัวเลย เราจะเอาอะไรเป็นผลสำเร็จสำหรับเป็นเครื่องพยุงจิตใจเรา แล้วจะนำประโยชน์อะไรไปสอนโลกให้มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นไปไม่ได้หากตัวยังตั้งตัวไม่ได้ การสอนเรานี้เป็นสิ่งสำคัญ ศาสนาท่านสอนบุคคลสอนให้เจริญทางจิตใจ ได้ซึมซาบถึงธรรมะอย่างแน่นแฟ้น หน้าที่การงานจะเป็นไปเพื่อความแน่นแฟ้นและมั่นคงเรียบร้อยทุกอย่าง หากว่าธรรมะได้หยั่งเข้าถึงใจ

ผู้ประกอบการงานทางโลกก็แน่นหนามั่งคง ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน เพราะหลักธรรมเป็นเครื่องสนับสนุน ผู้บำเพ็ญทางธรรมก็เหมือนกัน ศีลก็มีความบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา เพราะความระมัดระวัง เป็นผู้รักใคร่ต่อศีลของตน ไม่ยอมล่วงละเมิดแม้แต่ข้อหนึ่งข้อใด สงวนยิ่งกว่าชีวิต แม้จะตายก็ยอมสละได้ แต่ไม่ยอมให้ศีลขาด นี่คือนักบวชที่มีความใคร่ต่อหลักธรรม พูดง่าย ๆ ก็คือ ใคร่ต่อความพ้นทุกข์ของตนนั่นแล เพราะศีลเหล่านี้เป็นรั้วกั้นสำหรับไม่ให้สิ่งที่เป็นข้าศึกรั่วไหลเข้ามาทางกาย ทางวาจา ตลอดถึงทางใจ

สมาธิก็เช่นเดียวกัน คือ ความสงบใจ ความสงบใจเป็นอย่างไร? เราเคยสงบบ้างไหม? มันเป็นอย่างใด? มองดูจิตเวลาไหน มีแต่ความฟุ้งซ่าน มีแต่ความวุ่นวาย แล้วบ่นกันทั่วโลกทั่วสงสาร ไม่ว่าพระว่าเณร ไม่ว่านักบวช ฆราวาส ไม่ว่าคนมีคนจน ไม่ว่าคนอยู่ในฐานะไหน จะต้องตกอยู่ในความบ่น เพราะวิชาการบ่นนี้ เกิดขึ้นจากตัวเอง ไม่ได้มองดูตัวเองพอที่จะแก้ไขส่วนบกพร่อง จึงปรากฏเป็นทุกข์ขึ้นมา และให้ได้บ่นอยู่ตลอดเวลา เราก็บวชมาเป็นนักบ่นเราอยู่อย่างนี้ จะเป็นประโยชน์ที่ไหน? ถ้าการบ่นเป็นประโยชน์บ้างแล้ว โลกนี้ไม่ต้องทำหน้าที่การงานอะไร เพราะต่างคนต่างมีปาก ต่างคนต่างพูด ต่างคนต่างบ่นได้ บ่นได้ถึงไหนถึงกัน ไม่จำเป็นจะต้องมาอาศัยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องชี้แนวทาง เพียงการบ่นก็สำเร็จได้แล้ว แต่นี้หาเป็นเช่นนั้นไม่

เพราะฉะนั้น เราจึงควรดูจิตของเรา ความฟุ้งซ่านเป็นที่เราไม่ชอบใจ จิตของเราไม่สงบนี่เป็นเหตุให้เราบ่น เหตุใดจึงไม่สงบ กำหนดดูหาสาเหตุของจิตที่ไม่สงบ ก็เพราะว่าเปิดทางให้จิตเดินสู่อารมณ์ที่เป็นภัยแก่ใจอยู่ตลอดเวลา จะหารั้วหรือสติไม่ได้ ถ้ามีรั้วบ้างก็มีประตู และปิดประตูไว้บ้าง มันก็หาทางออกไม่ได้ แต่นี่รั้วไม่มี ประตูจะมีที่ไหน เปิดให้ออกให้เข้าอยู่ตามความสะดวกสบาย อิสรเสรีของกิเลสทุกประเภท มิหนำซ้ำเรายังยอมจำนน พอใจที่จะคิดสิ่งที่เป็นความผิดเสียอีก สิ่งที่เป็นความไม่ดีไม่งาม ไม่ชอบใจ ยิ่งชอบคิด ลองสังเกตดูซิจิตของเรา ถ้าไม่พอใจในผู้ใดนั้น ชอบคิดเรื่องผู้นั้นมาก โกรธให้ใครแล้วคิดได้ทั้งวันทั้งคืน โดยไม่คำนึงถึงเวล่ำเวลา ไม่คำนึงถึงความผิดความถูก ชั่ว ดีเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะเห็นว่าจิตเราฉลาดที่ไหน

ชั่วก็ทราบแล้วว่าคนนั้นเขาเป็นคนชั่ว ไม่เป็นที่พอใจ เหตุใดจึงสนใจคิดเรื่องเขามากไป เราไม่ทำความพอใจให้เรา จนถึงกับโกรธให้เขา ความโกรธให้เขาก็เป็นความผิดอยู่แล้ว ยังต้องไปคิดเสริมความโกรธเกี่ยวกับบุคคลผู้นั้นให้มากขึ้นไปอีก จะสมชื่อว่าเราเป็นผู้ปฏิบัติฉลาดเพื่อแก้ทุกข์ เพื่อแก้ความไม่ดีได้อย่างไร นอกจากจะเห็นความไม่ดีนั้นว่าเป็นของดี จึงพอใจโกรธ พอใจนำเรื่องมาคิดมาอ่านอยู่ตลอดเวลา

นี่ก็ได้เปิดโอกาสให้ท่านที่ต้องการไปเที่ยวหาที่วิเวกสงัด เวลาว่างให้ไปได้ตามสะดวกสบาย สถานที่ใดเป็นที่สงัด เป็นที่บำเพ็ญด้วยความสะดวกสบาย แม้ปัจจัยเครื่องอาศัยจะขาดตกบกพร่องบ้าง อย่าถือเป็นหลักสำคัญยิ่งกว่าสถานที่ที่ตนบำเพ็ญว่าเป็นความสะดวกสบาย ถ้าเห็นว่าเป็นความสะดวกแล้ว โปรดถือสถานที่นั้นแหละเป็นสถานที่สำคัญ จิตใจจะได้รับความสะดวกจากสถานที่สะดวกและมีความเจริญก้าวหน้า ใจที่เคยยุ่งเหยิงก็จะเป็นใจที่สงบ

ธรรมดาของใจที่สงบแล้วต้องเย็นสบาย เห็นเหตุเห็นผล เห็นอรรถเห็นธรรม เห็นเรื่องความทุกข์ ความสุข เห็นโทษ เห็นภัย ถ้าไม่สงบไม่เห็นโทษเห็นคุณ แม้จะบ่นว่าเป็นทุกข์วันยังค่ำ ก็คือไม่เห็นนั่นเอง โดนแต่ทุกข์ เจอแต่ทุกข์ทั้งวันทั้งคืน เช่น คนบ่นว่าทุกข์อย่างนี้แหละ บ่นทั้งวันก็ไม่มีเวลาที่จะพ้นจากความทุกข์ ถ้าไม่แก้ไขต้นเหตุแห่งความทุกข์นั้นให้หมดไปมากน้อยเท่าไร พอที่จะให้ทุกข์ลดน้อยลง เพราะการแก้ไข

การบำเพ็ญธรรมเพื่อความหลุดพ้นยิ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก ไม่ควรจะนอนใจ ในอิริยาบถทั้งสี่ ถ้าเป็นผู้มีสติอยู่ทุก ๆ อิริยาบถ นั้นแลผู้เช่นนั้นจะเจริญรุ่งเรืองภายในใจได้อย่างรวดเร็ว จะก้าวเดินเหินไปไหน ความรู้สึกกับตัวให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่เสมอ ภายนอกเข้ามาสัมผัสก็ทราบ ภายในแสดงออกก็ทราบ อะไรมาเกี่ยวข้อง ดี ชั่วก็

ทราบ เพราะความตั้งใจอยู่เสมอ ความที่ตั้งใจอยู่เช่นนี้แล เป็นอุปกรณ์สำคัญแห่งความเจริญของจิต เราจะทำหน้าที่การงานอะไร ความรู้สึก ความเป็นผู้มีสติ ต้องเป็นเครื่องสนับสนุนหน้าที่การงานนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา ไม่ให้พลั้งเผลอ นี้แลจะเป็นกำลัง เมื่อย้อนเข้ามาสู่ภายใน คือการบำเพ็ญใจโดยเฉพาะแล้ว จะเป็นผู้มีสติและสามารถจะทำจิตใจของตนให้เยือกเย็นไปได้อย่างรวดเร็วกว่าธรรมดาอยู่มาก

ดังนั้นการฝึกหัดอบรมสติปัญญา จึงไม่จำเป็นจะฝึกหัดเพียงเวลานั่งสมาธิอย่างเดียว ยังต้องฝึกหัดกับหน้าที่การงานอีกด้วย เกี่ยวกับผู้มาเกี่ยวข้องกับเรา คิดให้หมดรู้เรื่องให้หมดตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง

สติ เมื่อได้รับการส่งเสริมก็ย่อมมีวันเจริญ ปัญญาเมื่อได้รับการส่งเสริม คือการตั้งใจระวังความคิดความอ่าน ชอบใคร่ครวญเหตุผลเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่เสมอ นี้แลเป็นเครื่องเสริมสติปัญญาให้มีกำลังขึ้น เห็นอะไรก็คิด รู้อะไรก็คิด ดีก็คิด ชั่วก็คิด ไตร่ตรองสติก็ตั้งไว้เสมอ สติก็เจริญ ปัญญาก็รุ่งเรือง

เมื่อย้อนเข้ามาสู่ภายในถึงสถานที่อับจน จนตรอกจนมุมถึงกับจะไม่สามารถแก้ได้ก็มีทางออก เพราะอำนาจของปัญญาที่เคยค้นเคยคิด เคยแก้ไขตนเอง ย่อมจะมีทางออกได้ด้วยอำนาจของปัญญา เพราะฉะนั้นการฝึกสติปัญญาเกี่ยวกับงานภายนอก จึงเป็นอุปกรณ์เพื่องานภายใน คือด้านจิตใจโดยเฉพาะอีกด้วย ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ทุกสิ่งทุกอย่างถ้าหากได้รับการอบรมส่งเสริมอยู่เสมอจะต้องมีกำลัง ถ้าเป็นคนก็เติบโตขึ้นได้ด้วยอาหาร หากขาดอาหารก็ไปไม่รอด เรามองดูเด็กก็รู้ ตกคลอดมาทีแรกตัวแดง ๆ แต่เมื่อได้รับการบำรุงจากบิดารมารดาและพี่เลี้ยงอยู่โดยสม่ำเสมอแล้ว ก็ต้องนับวันเติบโตขึ้นมาอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ

สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เมื่อได้อาศัยความสนับสนุนจากเจ้าของอยู่เสมอก็ต้องมีวันเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ มีกำลังมากขึ้นจนสามารถยกภูเขาภูเราออกจากใจได้

สติแม้จะเคยล้มลุกคลุกคลานมาก็ตาม เมื่อได้รับการบำรุงส่งเสริมอยู่เสมอ ก็จะเป็นสติที่ติดต่อสืบเนื่องไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นสัมปชัญญะและกลายเป็นมหาสติที่มั่นคงขึ้นได้ เราจะตั้งใจรักษาหรือไม่ตั้งใจรักษา ตั้งใจระวัง หรือไม่ตั้งใจระวัง สติต้องเป็นอยู่อย่างนั้นเป็นพื้นฐาน นี้ท่านเรียกว่า มหาสติ โดยไม่ต้องตั้งใจไว้ เพราะเคยสั่งสมตัวมาเป็นลำดับ ๆ จนถึงความเจริญเติบโต เหมือนเด็กที่ได้รับการบำรุงรักษา ผู้เช่นนั้นอยู่ที่ไหนก็มีสติเต็มตัว ปัญญาเต็มใจ

เรื่องของปัญญาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้าชอบใคร่ครวญเป็นประจำนิสัยแล้วก็ย่อมต้องมีความเจริญรุ่งเรือง อะไรมาสัมผัส สติกับปัญญาจะต้องวิ่งตามคิดค้นให้เห็นเหตุเห็นผล แล้วปล่อยวางไว้ตามสภาพไปโดยลำดับ เพราะตามธรรมดาจิตกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องย่อมแสดงความเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ สติกับปัญญา ซึ่งอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกันจะนอนตัวไม่ได้ เมื่อมีกำลังพอที่จะรับทราบทุกสิ่งทุกอย่างและสามารถที่จะค้นคิดได้แล้ว ต้องวิ่งหมุนตัวเป็นเกลียวเช่นเดียวกับกงจักร แต่นี้จัดว่าเป็นธรรมจักร ไม่เรียกว่าเป็นวัฏจักรหมุนรอบตัวไปกับเหตุการณ์ทุกระยะที่สัมผัสรับรู้กัน

การพิจารณาภายในก็เหมือนกัน ภายในร่างกายของเรานี้ แต่ก่อนพิจารณาไม่ชัดเรื่องอนิจจังก็ได้ยินแต่ชื่อ ความแปรสภาพที่เห็นประจักษ์ภายในใจไม่ปรากฏ ทุกขัง ทั้ง ๆ ที่เป็นอยู่ภายในใจของเรา แต่ก็ไม่ปรากฏประจักษ์ภายในใจ ซึ่งพอจะเห็นโทษได้ อนัตตาก็เหมือนกัน ท่านบอกไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา มันก็ถือว่าใช่ อยู่นั่นแล ทั้ง ๆ ที่หลักธรรมชาติบอกว่าไม่ใช่

แต่พอปัญญาแลสติ เราได้พยายามสั่งสมขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ จนมีกำลังแล้ว อนิจจังไม่มีอะไรลี้ลับ มีอยู่ทุกแห่งทุกหน ทั้งข้างนอกข้างใน ในร่างกายของเรา มีอยู่ทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง ด้านขวาง สถานกลาง มีอยู่หมด แสดงความเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในตัวตลอดเวลา คำว่า ทุกขัง ก็เช่นเดียวกัน อนัตตาก็ทราบชัด เพราะสติปัญญาพอตัวแล้วมองดูอะไรไม่เป็นที่สงสัย ใจยอมจำนนตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่สอนไว้ว่า สวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบแล้ว

กิเลสตัณหามีอยู่ที่ไหน จะพ้นวิสัยของสติปัญญาแทรกซึมหรือขุดค้นไปไม่ได้ และต้องทะลายออกมาเป็นลำดับ ๆ จนสามารถถอดถอนได้ถึงรากแก้วแห่งวัฏจักร ซึ่งได้แก่อวิชชา อันแทรกอยู่ที่ใจดวงรู้ ๆ นี้เอง

ใจดวงรู้ ๆ นี้แล เป็นธรรมชาติที่โกหกพกลมที่สุดในโลก ไม่มีสิ่งใดที่จะเสมอเหมือนใจดวงรู้ ๆ ดวงนี้ พระพุทธเจ้าจึงให้นามว่า อวิชชา เมื่อก้าวเข้ามาถึงจุดนี้แล้ว ผู้พิจารณาจะต้องพิจารณาจุดนี้ให้รอบคอบและถอดถอนออกได้ กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์ขึ้นมาทั้งดวง นั่นคืออวิชชาหมดไปแล้ว เมื่ออวิชชาหมดไปแล้ว ความโกหกก็หมดไปพร้อม ๆ กัน ไม่มีอันใดเหลืออยู่ นี้แลคำว่า ศาสนาเจริญ เจริญอยู่ที่นี่ นั่งอยู่ก็เจริญ นอนอยู่ก็เจริญ ไม่ว่าหลับว่าตื่นเจริญทั้งนั้น ในอิริยาบถทั้งสี่ ไม่ปรากฏว่าอิริยาบถใด ศาสนาของตัวจะเสื่อมไป เพราะธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติที่ตายตัว บริสุทธิ์อย่างเต็มที่แล้ว นี่คือความสุขอันไพบูลย์ ไม่ต้องไปหาที่ไหนอีก

ปัจจัยเครื่องอาศัยก็อาศัยไปอย่างนั้นเอง แต่ไม่มีความมุ่งหวัง พอจะให้เกิดสุข เกิดทุกข์แก่ตนเอง เพราะความสุขนั้นอยู่ในจิตนี้อย่างพอตัวแล้ว จิตที่ไม่พอตัวจึงแสดงความระส่ำระสายยุ่งเหยิง ก่อเรื่องใส่ตัวอยู่ตลอดเวลาที่ท่านเรียกว่า กองทุกข์ เกิดจากจิตไม่พอ จิตจึงหิวโหย กระเสือกกระสนวุ่นวาย ราวกับคนไข้ที่จวนจะสิ้นลม

จงพยายามบำเพ็ญจิตให้ถึงความพอดีด้วยอำนาจของสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ชำระซักฟอกให้หมดไป ใจจะกลายเป็นความพอดีขึ้นมา ใจพอดีเพียงดวงเดียวเท่านั้นโลกนี้ประหนึ่งว่าเป็นความพอดีไปทั้งนั้น ไม่มีอะไรจะมาเป็นข้าศึกต่อตนเอง เหตุที่ใจเป็นข้าศึกต่อตนเองและสิ่งทั้งหลาย ก็เนื่องจากใจเป็นสาเหตุแห่งข้าศึกเสียเอง

รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เคยมีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ แต่ตนไม่รู้เท่าก็เหมือนอย่างเด็กไปคว้าเอาไฟ เมื่อถูกไฟไหม้แล้ว ไปตำหนิไฟว่าร้อนก็ไม่ถูก ที่ถูกก็คือเด็กมันโง่ต่างหาก นี่รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นของมีอยู่ดั้งเดิม แต่ถ้าจิตไม่ฉลาดก็ไปคว้าเอามาเผาตน แล้วตำหนิว่าโลกไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะเราโง่ ถ้าเราฉลาดพอตัวแล้วโลกก็ต้องเป็นโลก ธรรมก็ต้องเป็นธรรม เราต้องเป็นเรา ปล่อยได้ตามสภาพแห่งความจริงของเขาด้วยอำนาจของสติปัญญาที่พร้อมมูลแล้ว นี้แลจุดที่ศาสนาเจริญอย่างเต็มที่เจริญที่นี่ ความเสื่อมของศาสนาไม่ปรากฏเพราะสมมุติหมดไปแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์เต็มที่ นั้นแลท่านว่า **ปรมํ สุขํ**

เราจะหา **ปรมํ สุขํ** สุขยอดเยี่ยมจากที่ไหน หาจากอะไร นอกจากจะหาจากภายในตัวเรานี้เท่านั้น ซึ่งเวลานี้กำลังถูกสิ่งที่ปลอมแปลงทั้งหลายปกคลุมหุ้มห่ออยู่จนธรรมชาติคือจิตดวงนี้ไม่สามารถจะฉายแสงความศักดิ์สิทธิ์วิเศษของตนออกมาได้ หากเราไม่คลี่คลายหรือชำระรื้อถอนสิ่งที่ปกคลุมอยู่นี้ออกให้หมดเสียด้วยความเพียร จิตดวงนี้ก็จะแสดงตัวขึ้นมาไม่ได้ แล้วจะไม่เห็นจิตตัวเองเป็นของอัศจรรย์ตลอดวันตาย และยังจะเห็นสิ่งอื่นว่าเป็นของแปลกประหลาด เป็นของอัศจรรย์ ตื่นเต้นไปตามกาล สถานที่ บุคคลตื่นเต้นไปกับโลกสมัยเก่า สมัยใหม่ ไม่มีวันสิ้นสุดยุติลงได้ ไม่มีวันรู้สึกตัว ท่านว่าอะไรดีก็วิ่งเต้นเผ่นกระโดดไปตาม ใจเลยกลายเป็นของไม่มีคุณค่า กลายเป็นผ้าขี้ริ้วไปเสีย เพราะจิตใจนี้ถูกปกปิดความเป็นของมีค่าไว้ จึงกลายเป็นของเหลวแหลกไป แปลกปลอมไป

การฟื้นจิตใจให้เป็นของมีคุณค่าตามหลักธรรมชาติของใจนั้น ฟื้นฟูโดยวิธีนี้ คือโดยวิธีที่กล่าวมานี้และวิธีที่ครูอาจารย์พาดำเนินมานี้ จะไม่หลงโลกหลงธรรม ไม่หลงสุขหลงทุกข์ที่ไหน ไม่ตื่นเต้น เพราะมีหลักความจริงอันแท้จริงแล้ว จะตื่นเต้นไปที่ไหน

จึงขอให้ทุกท่านนำไปพินิจพิจารณา นักบวชต้องเป็นผู้มีความอาจหาญ มีความอดทน มีความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่การงานทุกด้านที่เห็นว่าชอบธรรม ตามเพศของพระ ตามเพศของนักบวช ไม่เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ไม่เห็นแก่หลับแก่นอน จงเห็นแก่ความพากเพียรที่จะเป็นประโยชน์ สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์จะยากหรือง่ายไม่สำคัญ ไม่ถือว่าเป็นอุปสรรค จะต้องทำสิ่งนั้นให้สำเร็จจนได้ ไม่ปล่อยวางกลางคัน

การพยายามยกตัวเราให้พ้นจากทุกข์ซึ่งเป็นข้าศึกอย่างใหญ่หลวง เพื่อประโยชน์สำคัญอย่างยิ่ง อย่าถือเป็นเรื่องเล็กน้อย ให้พยายามทำความเพียร อย่าได้มีเวลานิ่งนอนใจ เราจะเห็นแดนพ้นทุกข์รออยู่ภายในใจ และความเจริญของศาสนาประจักษ์ใจ โดยไม่ต้องถามใคร เพราะความจริงเท่ากับหนึ่งไม่มีสอง รวมอยู่กับสวากขาตธรรม และนิยยานิกธรรมของพระพุทธเจ้าหมดแล้ว จงเป็นที่แน่ใจตามนี้จะไม่ผิดหวังในความหลุดพ้น

การแสดงธรรมนี้เห็นว่าสมควรแก่เวลา จึงขอยุติเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ศาสนธรรมคือเครื่องยืนยันมรรคผลนิพพาน

ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย แม้จะมาจากที่ต่าง ๆ เช่นต่างจังหวัด ต่างภาค และต่างทวีป ตลอดดินฟ้าอากาศ สถานที่อยู่อาศัยมีต่างกันบ้าง อันเป็นธรรมดาของโลกที่ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งโลกยอมรับกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันโดยความเป็นธรรม ก็คือ ต่างท่านต่างคนย่อมเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ อยู่ในแดนมนุษย์ มาจากแดนมนุษย์ด้วยกัน มีจิตใจมุ่งอรรถมุ่งธรรมตามวิสัยของมนุษย์ผู้ฉลาดกว่าสัตว์ และมุ่งความสุขความเจริญแก่ตน และส่วนรวมเหมือนกัน เป็นผู้ควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ เพศ วัย ของผู้เชื่อเลื่อมใสในพระธรรมของพระองค์เหมือนกัน ได้มาบวชปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย เพื่อชำระสะสางกิเลสที่รกรุงรังภายในกาย วาจา ใจ ออกด้วยความพากเพียร ไม่ลดละท้อถอย สมนามว่า เป็นลูกศิษย์พระตถาคต ผู้ปรากฏเด่นในปวงชน ทั้งทางความเพียรพยายามและความอดกลั้นขันติ ตลอดผล คือความรู้ ความฉลาดก็เป็นจอมปราชญ์ฉลาดเหนือมนุษย์มนา เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ ชั้นไตรภพ

ทรงเรียนจบธรรมชั้นโลกวิทู รู้แจ้งแทงตลอดทั้งโลกจิต โลกขันธ์ภายใน คือพระทัยถึงธรรมขั้นบริสุทธิ์ ทั้งโลกภายนอกเกี่ยวกับสรรพสัตว์ทั่วไปตลอดทั่วถึง ไม่มีใครเสมอเหมือน และเป็นคู่แข่งขัดแย้งธรรมของจริงที่ทรงรู้เห็นและประกาศสอนโลก จึงเป็นผู้ควรเทิดทูนสรรเสริญว่าท่านผู้เป็นเอก ศาสดาองค์เอก ทรงแสดงด้วยสวากขาตธรรม ที่ตรัสชอบแล้วทุกบททุกบาทแห่งธรรมทั้งหลาย จะหาใครและศาสดาองค์ใดสั่งสอนให้ยิ่งกว่า ศาสดาและธรรมที่ทรงประกาศไว้แล้วนี้เล่า ปัญหาทั้งมวลจึงรวมลงแห่งเดียวที่จะพอเป็นทาสแห่งธรรมและศาสดาองค์เอกได้ คือ เราแต่ละท่านต้องเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงทุกอาการที่แสดงออกอย่าให้ขัดแย้งหรือปลีกแวะจากพระธรรมวินัย จะเป็นผู้ดีและตรงต่อธรรม ตรงต่อความรู้แจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลาย ซึ่งพร้อมที่จะปรากฏผลขึ้นกับใจของผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงอยู่ตลอดเวลา

คำว่า อกาลิโก ในบทธรรมคุณ ที่พากันสวดอยู่ทุกวัน อย่าสักแต่ว่าสวดไปเฉย ๆ แบบนกขุนทองท่องคำว่า “แก้วเจ้าขา” จนติดปาก และมิได้สนใจในแก้วนั้นว่าเป็นเช่นไร พวกเรานักปฏิบัติอย่าให้มีแต่คำว่า “แก้วเจ้าขา” ด้วยการจดจำธรรมทั้งหลายอยู่เปล่า ๆ

ต้องรู้ธรรมประจักษ์ใจจากการปฏิบัติด้วย ต้องรู้รสชาติของธรรมขั้นนั้น ๆ ภายในใจของผู้ปฏิบัติด้วย อย่าให้มีแต่คำว่าสันทิฏฐิโก อกาลิโก ติดปากเพียงเท่านั้น จะไม่พ้นความเป็นนกขุนทอง

ที่ให้ถูก ต้องทั้งสวดทั้งปฏิบัติเพื่อความเข้าใจในธรรมทั้งหลาย จนปรากฏผลขึ้นกับใจโดยทางสันทิฏฐิโก สมกับธรรมเป็นอกาลิโก ที่รอให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เพราะธรรมเหล่านี้ไม่ใช่ธรรมของพระนกขุนทอง พอจะสวดติดปากขึ้นใจเพียงเท่านั้นก็สำเร็จประโยชน์โดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าไม่ใช่ศาสดาของนกขุนทอง ศาสนธรรมก็ไม่ใช่ประเภทแก้วเข้าขา พอจะเรียนและสวดได้คล่องปากคล่องใจ แล้วคุยอวดกันด้วยภูมิธรรมของนกขุนทอง ซึ่งผิดกับพระประสงค์ที่ทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาทุกส่วน เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมแก่สัตว์โลกจริง ๆ ตั้งแต่เริ่มแรกสั่งสอนจนถึงวาระเสด็จปรินิพพาน แม้ศาสนธรรมที่ประทานไว้ก็คือ ประทานดวงพระทัยที่เปรียบเหมือนดวงประทีบแก้วไว้ส่องทางแก่มวลสัตว์ตลอดมานั้นเอง คำว่า “แก้วเจ้าขา” ไม่เคยมีแทรกในพระโอวาทบ้างเลย

เราผู้เป็นนักปฏิบัติจงพากันระวังให้มาก อย่าปล่อยใจ ลืมตัวให้ “แก้วเจ้าขา” เข้าเป็นใหญ่ในจิต จะลืมความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมว่าไม่มี นอกเหนือไปจากความจดจำเท่านั้น

เรียนธรรมเพื่อเป็นแนวปฏิบัติ ที่เรียกว่า “ปริยัติ” นั้นเป็นคู่เคียงของศาสนธรรมดั้งเดิม “ปฏิบัติ” การทำหน้าที่ตามหลักปริยัติเพื่อ “ปฏิเวธธรรม” เป็นธรรมคู่เคียงกันกับ “ปริยัติ” “ปฏิบัติ” ซึ่งผู้ปฏิบัติผู้นับถือศาสนาจะพึงปล่อยทางใดทางหนึ่งเสียมิได้ ถ้าไม่อยากเป็นนกขุนทองและเป็นแบบลิงทอดแห คือปฏิบัติแบบงู ๆ ปลา ๆ หาหลักยึดไม่ได้ ซึ่งสุดท้ายก็มักอวดตนและยกตนข่มท่านที่โง่กว่าผู้นับถือพุทธศาสนาทั่วไป

ผู้ปฏิบัติทั้งหลายจึงควรระวังสำรวม หลักธรรมวินัยมีอยู่ จงดู จงศึกษาให้เข้าใจวิธีปฏิบัติ ทั้งต่อธรรมและต่อวินัย จะเป็นผู้องอาจกล้าหาญในสังคมทั่วไป แม้อยู่คนเดียวก็อบอุ่นชุ่มเย็นภายในใจ

“ปฏิเวธธรรม” จะพึงเกิดจากแนวทางทั้งสองคือ “ปริยัติ” มีเรียนกรรมฐานห้าเป็นต้นไป และ “ปฏิบัติ” นับแต่ขั้นเริ่มแรก ด้วยจิตตภาวนา มีการเจริญอานาปานสติเป็นแม่บทเป็นลำดับไป

ธรรมเหล่านี้มีความจำเป็นและเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก

ท่านที่มาอยู่ที่นี้ก็นับว่าเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพอสมควร เป็นพระนักธรรมตรี โท เอกก็มี หากต้องการดูพระไตรปิฎกเล่มใด หมวดใด ของปิฎกนั้นๆ ในวัดนี้ก็มีอยู่แล้ว จะเรียกว่ามีขั้นสมบูรณ์ก็ไม่น่าจะผิด เพราะมีเป็นตู้ๆ ทั้งสามปิฎก ที่ศรัทธาสร้างถวายไว้แล้ว แต่ไม่ควรดูมากเกินไปจนจิตใจฟุ้งซ่าน เพราะการดูหนังสือมากสำหรับทางปฏิบัติทำให้จิตใจฟุ้งซ่านได้จริง ผมเคยดู เคยค้นดูหนังสือมากๆ มาแล้ว ใจรู้สึกสงบยากผิดธรรมดา จำต้องงด ดูเป็นคราวๆ ไปเท่าที่เห็นว่าจำเป็น จึงได้เตือนไว้ สำหรับท่านที่ยังไม่เข้าใจก็อาจมี

หลักใหญ่ของการปฏิบัติก็คือ ปฏิบัติจิตตภาวนาให้มีความสืบต่อกันโดยสม่ำเสมอในทางความเพียร อย่านอนใจในธรรมทุกขั้น ในจิตทุกภูมิ เฉพาะอย่างยิ่งสมาธิขั้นต้น ต้องทำกันอย่างหนักมือ ราวกับผู้ต้องหานั้นแลพอดีกัน ยืน เดิน นั่ง นอน เว้นแต่หลับให้มีสติควบคุมจิตอยู่เสมอ การประกอบกิจการอื่นนอกจากจิตตภาวนา เช่น ล้างบาตร เทกระโถน ปัดกวาดลานวัด เช็ดถูศาลา ซักผ้าสบงจีวร พูดกับใครๆ ควรมีสติหรือสัมปชัญญะ ความรู้สึกตัวอยู่เสมอ อย่าให้เผลอไปกับเรื่องนั้นๆ เวลาประกอบกับองค์ภาวนาจะบังคับจิตยากผิดกับที่มีสติติดตามจิตอยู่ตลอดเวลาอยู่มาก

ผู้ปฏิบัติเพื่อมรรค ผล นิพพาน จริงๆ ต้องเป็นผู้เอาจริงเอาจังกับงานจิตตภาวนาของตน อย่าคิดว่างานจิตตภาวนาลำบาก จะทำให้ล้มเหลวไม่เป็นท่า หากจิตจะคิดท้อถอยอันเป็นการทำลายตนเองขึ้นมา พึงระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมาก่อนจนถึงขั้นสลบไสล พระองค์ก็ไม่ทรงลดละความเพียร ทรงเปลี่ยนวิธีการต่อสู้จนได้ชัยชนะนำธรรมมาสั่งสอนพวกเรา และพึงทราบว่าธรรมที่พระองค์มาสั่งสอนโลกมิใช่ธรรมง่ายดายชนิดปอกกล้วยรับประทาน ซึ่งผู้ขี้เกียจก็อาจทิ้งเปลือกของมันเกลื่อนถนนหนทางได้

ส่วนการประกอบความเพียรเพื่อธรรมให้เกิดขึ้นทางใจจะทำแบบนั้นไม่ได้ ต้องเป็นผู้ล้มเหลวไปโดยไม่ต้องสงสัย ทุกท่านไม่ต้องการความล้มเหลวแก่ตน จำต้องตะเกียกตะกายตามสายทางที่พระพุทธเจ้าพาดำเนินอย่าปลีกแวะ โดยเห็นว่าสะดวก ทันใจ ทั้งที่นั่นไม่ใช่ทางเพื่อความรู้เห็นธรรม

สมาธิขั้นเริ่มแรกก่อร่างสร้างจิตให้สงบเย็นเป็นขั้นที่ลำบากกว่าขั้นอื่นๆ เท่าที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เพราะเป็นขั้นเริ่มศึกษาและเริ่มปฏิบัติ จิตต้องผาดโผนโยนตัวราวกับลิงค่าง บ่าง ชะนีหรือราวกับผีตัวหนึ่งนั่นแล เนื่องจากเคยปล่อยตามลำพังให้ความคึกคะนอง ความโลภ ความโกรธ ความหลง ฉุดกระชากลากไปตลอดเวลา ไม่มีการหักห้ามต้านทาน

บ้างเลย เวลาจะให้เข้าด้ายเข้าเข็มจึงลำบากยิ่งกว่าจูงหมาใส่ฝน หรือจูงหมาเข้าหาเสือนั่นแล แต่เมื่อถูกบังคับด้วยเหตุผลหลายครั้งหลายหน จิตก็ค่อยยอมจำนนไปเอง

ยิ่งเห็นผลในจิตตภาวนาด้วยแล้ว จิตยิ่งนับวันขยันขันแข็งยิ่งขึ้น ความขี้เกียจหายไปหมด ยังเหลือแต่คำว่า "จะเอาให้ได้ จะเอาให้ได้" คือจะบังคับจิตให้เข้าสู่ความสงบเย็นให้ได้ เพราะเคยเห็นผลแห่งความสงบมาแล้ว เป็นของอัศจรรย์มากสำหรับผู้ที่ยังไม่เคยพบเคยเจอ ฉะนั้นจิตจึงมีความตื่นเต้นมากผิดธรรมดา หลังจากที่ได้เห็นผลแห่งความสงบมาแล้ว นั่งอยู่ ยืนอยู่ เดินอยู่ หรือกำลังทำงานอะไรอยู่ จิตจะคิดถึงผลแห่งความอัศจรรย์อยู่ไม่ลืม ขณะที่เจอครั้งแรก จึงทำให้อะไร ๆ ภายนอกจืดจางไปหมด ไม่ดูดดื่มเหมือนแต่ก่อนเลย จิตคิดแต่ภาวนาเรื่องเดียว

ขณะนั้นหากจะว่า บ้าธรรมก็น่าจะได้ สำหรับผู้ไม่เคยเจอ เพราะเป็นความตื่นเต้นอัศจรรย์ผิดปกติ คน ๆ นั้น อาการทุกส่วนจะเปลี่ยนไปจนผิดสังเกตของผู้อื่น ฉะนั้น เพื่อความเหมาะสมดีงามทั้งตนและผู้อื่น จำต้องระงับอาการทุกส่วนไว้ด้วยสติปัญญา ไม่งั้นจะทำให้เพื่อนฝูงเกิดความรู้สึกต่าง ๆ ในทางไม่ดี เช่นว่า ไอ้นี่มันเริ่มจะเป็นบ้าแล้ว เป็นต้น นั่งที่ไหนเงียบขรึม ถ้าพูดออกมาก็ราวกับพระไตรปิฎกเคลื่อนที่ แต่ความรอบคอบในคำพูดไม่ค่อยสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะจิตหนักแน่นและหยั่งลงในผลที่เคยรู้เคยเห็นจนฝังใจ จึงไม่อยากคิด อยากพูดเรื่องอื่น ๆ นอกจากพูดเรื่องการภาวนาอย่างเดียว

ยิ่งกว่านั้นถ้าเป็นฆราวาสก็คิดอยากจะบวช หรือออกบำเพ็ญ บางรายถึงกับออกจริง ๆ ก็มี เพราะขาดความยั้งคิดที่ถูกต้อง และทบทวนย้อนหน้าย้อนหลังหาความพอดีด้วยสติปัญญา จนจิตเข้าสู่สภาพปกติ ไม่ผาดโผนข้ามหน้าสติปัญญา และแสลงหูแสลงตาแสลงใจ ผู้ที่ได้พบได้สมาคม ย่อมทรงตัวได้ด้วยความสง่างาม และราบรื่นจีรังต่อไป ไม่มีอาการลุ่ม ๆ ดอน ๆ แสดงออก และประกอบความเพียรไปได้อย่างสม่ำเสมอ จนตลอดรอดฝั่งแต่ธรรมขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุดหลุดพ้นไปอย่างหายห่วง

แต่สมาธิประเภทนี้มีน้อยมาก จึงพูดไว้พอเป็นข้อคิด เวลาเกิดขึ้นมากับตัวเองหรือผู้เกี่ยวข้อง จะได้ปฏิบัติถูก ไม่ผิดพลาด

สมาธิธรรมดังกล่าวนี้มีความเสื่อมได้ง่าย ถ้าขาดสติปัญญาประคับประคอง แลขาดครูอาจารย์ผู้ให้อุบายแนะแนว ทั้งทางถูกและทางผิด ฉะนั้น เมื่อสมาธิประเภทนี้เกิดขึ้นจึงมักทำให้ผู้มีนิสัยไม่หนักแน่น ปากเปราะ มักพูดพล่ามออกมาได้โดยไม่คำนึงว่าสมควรแก่กาลสถานที่และบุคคลเช่นไร เพราะความขาดสติ มีแต่ความอยากพูดเป็นหัวหน้า ในวงปฏิบัติมีแฝงอยู่เสมอ แต่ก็น่าเห็นใจ เพราะเป็นสิ่งไม่เคยพบเคยเจอ พอเจอเข้าก็ตื่นเต้น

และอยากจะเหาะเหินเดินฟ้าบ้าง เพราะความดีใจบวกกันนับแต่เกิดมาไม่เคยเจอ จึงคิดอยากเหาะเหินกับเขาบ้าง เมื่อพอเป็นไปได้ ใครจะยอมเป็นอึ่งอ่างเฝ้ารูอยู่เฉย ๆ ล่ะ ก็ต้องแสดงบ้างตามประสาคนมีหัวใจ จึงเป็นคนที่น่าสงสารและเห็นใจ แต่พอนานไป ก็รู้วิธีปฏิบัติตัวเองไปในตัว เพราะเกิดเรื่อย ๆ เป็นเรื่อย ๆ สติปัญญาก็พอมีทางปฏิบัติต่อกันไปได้

การทำสมาธิภาวนาถ้าปรากฏผลเร็วอย่างนี้ ก็ทำให้ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญเพลิดเพลินในงานของตน แต่ส่วนมากไม่ค่อยปรากฏผลง่าย จึงทำให้ผู้บำเพ็ญทั้งหลายท้อใจ และอ่อนความเพียร ไม่อยากทำกัน การทำสมาธิในขั้นต้นจึงลำบาก ยากที่จะผ่านไปได้ แต่เมื่อเพียรพยายามไม่หยุด ผลก็ทนอยู่ไม่ได้ ย่อมจะปรากฏให้เจ้าตัวได้ชมในวันเวลาหนึ่งจนได้ พอมีความสงบเย็นเป็นพื้นฐานของใจบ้างแล้ว ก็พอถูไถกันไป ไม่นำความว่ายากลำบากมาเป็นมารกีดขวางทางเดินของตนดังที่เคยเป็นมา การบำรุงรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่ว่างานใด ย่อมมีความคล่องตัวและชำนิชำนาญขึ้นเรื่อย ๆ

เหมือนรถที่เริ่มเคลื่อนที่ออกเดินทาง เบื้องต้นก็ย่อมช้าขลุกขลัก เข้าเกียร์นั้นเกียร์นี้ แต่พอได้ที่แล้วก็คล่องตัวไปเอง ผู้บำเพ็ญขั้นเริ่มแรกก็เช่นเดียวกัน ย่อมเต็มไปด้วยความไม่สะดวก และมีอุปสรรคร้อยแปดที่จะทำให้ล้มเหลว บางครั้งหรือบางราย ยังล้มเหลว ให้มารเอาของดีไปกินเสียจริง ๆ นอนเฝ้าอุปสรรคโดยไม่หาทางออกจนถึงวันตายก็มี ฉะนั้น การบำเพ็ญสมาธิภาวนาจึงไม่ใช่งานเล็กน้อย พอจะทำอย่างเล่น ๆ ไม่จริงจัง

ความหมายมั่นหรือความมุ่งหมาย เป็นเข็มทิศทางเดินของการบำเพ็ญ สำคัญที่จะยังผู้บำเพ็ญทั้งหลายดำเนินไปตลอดรอดฝั่งแห่งวัฏวนได้โดยปลอดภัย ปราศจากอุปสรรคที่เคยเป็นมารทำการกีดขวางต่าง ๆ การบำเพ็ญยิ่งมีผลเป็นต้นทุนบ้างแล้ว ความเพียรอันเป็นเครื่องสนับสนุนย่อมจะมีกำลังไปในระยะเดียวกัน ทำให้ผู้บำเพ็ญเพลิดเพลินในหน้าที่ของตนไม่จืดจาง สมาธิก็สงบ ปัญญาก็เริ่มไหวตัวออกทำงานค้นคว้า โดยถือขันธ์เป็นโรงงาน พิจารณา ไตร่ตรอง เทียบเคียง ความเป็นอยู่ ความแปรสภาพ และความแตกสลายไปแห่งขันธ์ มีไตรลักษณ์เป็นที่รวมลง ใจย่อมเห็นเหตุเห็นผลไปตามความพินิจพิจารณา ไม่ฝ่าฝืน

วันนี้เวลานี้เข้าใจธรรมแง่นั้น วันนั้นเวลานั้นเข้าใจธรรมแง่นั้น อิริยาบถนั้นเข้าใจธรรมแง่นั้นแง่นี้ สืบต่อกันไปไม่หยุดหย่อน จนกลายเป็นความเพลิดเพลินในการพักสงบและในการพิจารณาด้วยปัญญา โดยทางความเพียรในท่าต่าง ๆ จนลืม วัน คืน เดือน ปี มีแต่ความเพียรหมุนตัวด้วยปัญญาเป็นธรรมจักร

กิเลสซึ่งเคยนอนจมภายในใจ เริ่มร้อนที่อยู่ ต้องหาทางขยับขยาย แตกขบวนกันไปคนละทิศละทาง เพราะถูกความเพียรและสติปัญญาตามต้อนและสังหาร จะอยู่เป็นสุขสำราญบนหัวใจอย่างแต่ก่อนไม่ได้ ความเพียรนับวันเข้มข้นตลอดอิริยาบถ อิริยาบถต่าง ๆ เป็นท่าของนักรบ เป็นท่าของนักรำพึงเพื่อรื้อถอนตน ซึ่งเป็นการรื้อถอนกิเลสไปในตัว

ท่านนักปฏิบัติดำเนินมาถึงขั้นนี้จะเป็นเพศหญิง เพศชาย เป็นนักบวช หรือฆราวาส วัยใดไม่สำคัญ แต่สำคัญที่ความเพียร ซึ่งฟาดฟันหั่นแหลกกับกิเลสทุกประเภท ไม่มีคำว่าถอย ไม่มีคำว่าขี้เกียจ อ่อนแอ ไม่มีคำว่าหยุดพักผ่อนให้สบายก่อน เพราะงานทำได้มากพอสมควรแล้ว ไม่มีคำว่าสู้ไม่ไหว ไม่มีคำว่าคิดถึงหมู่คณะเพื่อนฝูง ไม่มีคำว่าคิดถึงใคร ๆ ทั้งสิ้น นอกจากสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อันเป็นเพื่อนสอง ผู้พึ่งเป็นพึ่งตาย เพื่อความรู้แจ้งแทงตลอด และจอดเรือที่ฝั่งฟากข้างโน้น คือ**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ** โดยถ่ายเดียวเท่านั้น

จิตดำเนินมาถึงขั้นนี้ สิ่งที่ไม่เคยละก็ละได้ ไม่เคยรู้ก็รู้ขึ้นมา สิ่งที่ไม่เคยเจอก็เจอ ซึ่งส่วนมากเป็นไปตามประเภทของกิเลส และธรรมอันเป็นส่วนละเอียด ด้วยสติปัญญาอัตโนมัติ อันเป็นของละเอียดไปตาม ๆ กัน เมื่อความรู้เห็นในธรรมทั้งหลายเป็นไปอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน เช่นนี้ ใครเล่าจะยอมตนเป็นหมูขึ้นเขียงให้กิเลสสับฟันอยู่แบบคนตาย โดยไม่คิดหาทางต่อสู้เพื่อกู้อิสระเรืองอำนาจวาสนา ซึ่งแสนอาภัพมานาน โดยให้ขึ้นเป็นเจ้าของธรรมอันสง่าผ่าเผย ไม่คำนึงว่าอะไรจะเป็นจะตาย อะไรจะฉิบหายล่มจมไป นอกจากต้องเอาตัวรอดพ้นเพื่อเป็นยอดคนเท่านั้น

เอาซิ ทุกท่านที่นั่งฟังการอบรมอยู่เวลานี้ ต่างก็มีหัวใจ และเป็นนักต่อสู้ด้วยกันอยู่แล้ว เอาให้รู้ ให้เห็นธรรม ดังกล่าวนี้ภายในใจ อย่าเนิ่นนาน

ธรรมดังกล่าวมีสัจธรรม หรือสติปัฏฐานเป็นบันไดเพื่อก้าวขึ้นไปจนถึงยอดธรรมโดยไม่สงสัย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้วทุกประการ สมบูรณ์เต็มที่เรื่อยมา ความบกพร่องจึงไม่อยู่ที่สวากขาตธรรม แต่อยู่กับผู้นับถือและปฏิบัติทำย่อหย่อนอ่อนกำลัง ไม่เหมือนครั้งพุทธกาลที่ท่านดำเนินกันอย่างเอาจริงเอาจัง เอาเป็นเอาตายเข้าประกัน พวกเรามักเอาความขี้เกียจอ่อนแอ เอาความเห็นแก่กินแก่นอน เอาความสั่งสมกิเลสของเพศที่ถอดถอนกิเลสเข้าประกัน สิ่งที่ได้จึงมีแต่กิเลสเต็มตัว หาความอัศจรรย์ไม่ปรากฏในเพศที่สูงส่งและอัศจรรย์ พูดไปมากก็น่าอับอายขยายขี้เท่อตัวเอง

ในโลกมนุษย์เรารวมทั้งสมบัติในแผ่นดินถิ่นมนุษย์อาศัยกัน อะไรเล่าประเสริฐสุดเหนือโลก ถ้าไม่ใช่ธรรมกับใจกลมกลืนกันเป็น เอกจิต เอกธรรม กลายเป็นธรรมแท่งเดียว

ประจักษ์ใจของผู้บรรลุเท่านั้น ตัวอย่างของความประเสริฐ พวกเราชาวพุทธก็รู้กันอยู่และกราบไหว้กันอยู่ทุกค่ำเช้าวันคืน คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์สาวกอรหันต์

หากมีเฉพาะธรรม ไม่มีผู้สามารถสัมผัสได้ ธรรมก็ประเสริฐอยู่โดยลำพัง ไม่มีความหมายแก่ผู้ใด เช่นเดียวกับของมีค่าในแผ่นดิน มีทองคำ เพชร นิล เป็นต้น นอกจากถูกเหยียบย่ำไปมาจากมนุษย์ผู้ไม่รู้คุณค่าของมันเท่านั้น สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีคุณค่าและความหมายแก่ผู้ใด จนกว่าจะมีผู้ฉลาดรู้จักคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น และนำมาทำประโยชน์ตามความต้องการ สิ่งเหล่านั้นจึงมีคุณค่าแก่คนทั่วโลก

ธรรมเมื่อมีผู้สามารถเข้าถึง ดังพระพุทธเจ้าและสาวกเป็นตัวอย่าง ธรรมจึงมีความหมายเต็มพระทัยและใจของพระสาวก และยกความหมายหรือคุณค่าแหงธรรมนั้นออกสอนโลกเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ฉะนั้นการพิสูจน์ธรรมว่าเป็นธรรมชาติประเสริฐเลิศเลอเพียงใด จำต้องพิสูจน์ด้วยวิธีปฏิบัติ มีจิตตภาวนาเป็นสำคัญ เพื่อธรรมกับใจซึ่งเป็นของคู่ควรกันได้สัมผัสกัน จนปรากฏความหมายและคุณค่าขึ้นมาที่ใจโดยลำดับ นับแต่กัลยาณชน ขึ้นไปถึงพระโสดา สกิทา อนาคา และพระอรหันต์ เรียกว่าผู้ได้สัมผัสธรรมเป็นขั้นๆ ตอนๆ ขึ้นไปจนเต็มภูมิจิต ภูมิธรรม ใจกับธรรมกลายเป็นเอกจิต เอกธรรมโดยธรรมชาติ

ท่านเหล่านี้แล คือผู้ทรงไว้ซึ่งความหมายและคุณค่าแห่งธรรมตามขั้นภูมิของตนๆ แม้จะเรียกว่าท่านเป็น ธรรมสามี คือเจ้าของแห่งธรรมขั้นนั้นๆ ที่ตนบรรลุ และถึงความเป็นเจ้าของก็ไม่น่าจะผิด เพราะไม่มีใครมีอำนาจไปแบ่งสันปันส่วนจากท่านได้ ท่านมีธรรมเป็นสมบัติประดับใจและสง่างามตามภูมิจิตภูมิธรรมที่ได้บรรลุอยู่ตลอดเวลา อกาลิโก ฉะนั้นธรรมแท้ ความประเสริฐแท้ จึงสถิตอยู่ที่ใจ มีความหมายและคุณค่าอยู่ที่ใจ ปรากฏอย่างเด่นชัดอยู่ที่ใจ ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่สถิตของธรรม เป็นที่เด่นของธรรม เป็นที่แสดงความหมายและความอัศจรรย์ของธรรม ให้หายสงสัยได้ นอกจากใจ ผู้เป็นคลังแห่งธรรมโดยธรรมชาติ

ใครก็ตามที่เคยรักชอบติดพันอยู่กับสิ่งที่ถือว่าเป็นที่พึงใจใดๆ ก็ตาม พอจิตเริ่มเข้าสัมผัสธรรมมากน้อย แม้ที่สุดความสงบเป็นเพียงขณิกสมาธิ เท่านั้น จิตใจย่อมเริ่มตื่นตัวแสดงความแปลกประหลาดขึ้นกับตนในขณะนั้น และเริ่มเสื่อมคลายจากสิ่งภายนอกไปด้วยในขณะเดียวกัน ความสัมผัสธรรมสูงขึ้นเพียงไร ความละความปล่อยวางสิ่งที่เคยรักพัวพัน ย่อมทำหน้าที่ไปในขณะเดียวกัน เข้าในภาษิตว่า "รสแห่งธรรม ชำนะซึ่งรสทั้งปวง" ไปเรื่อยๆ หรือ "ความเลิศของธรรมชำนะซึ่งความเลิศทั้งปวง" "การยึดธรรม

ชำนะการยึดทั้งปวง” “ความรักธรรม ชำนะความรักในสิ่งทั้งปวง” ไปพร้อม ๆ กัน ขณะที่ใจสัมผัสธรรมไปโดยลำดับ

เมื่อถึงขั้นธรรมเป็นใจและใจเป็นธรรมแล้ว ย่อมมีธรรมเป็นเครื่องสรุปว่า ธรรมทั้งปวงต้องปล่อยวางโดยสิ้นเชิง และสิ่งทั้งปวงก็หมดความหมายไร้ค่า และปล่อยวางโดยสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน ฉะนั้นตามหลักความจริงจึงไม่มีอะไรประเสริฐเลิศเลอยิ่งกว่าธรรมกับใจกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวเกี่ยวโยงกันโดยภาคปฏิบัติพาให้เป็นไป

ถ้าจะเทียบก็ไม่ใช่แบบบัญชีเงินมีเต็มธนาคาร แต่หาตัวเงินตามบัญชีไม่มีสักสตางค์ในธนาคาร แต่เป็นแบบมีทั้งบัญชีเงินที่เต็มธนาคาร มีทั้งเงินตามบัญชีเต็มธนาคารไม่บกพร่อง ต้องการใช้เมื่อไรเบิกออกจากคลังหลวง คือ ใจที่เต็มไปด้วยวิสุทธิธรรม ไม่อัดไม่อั้น สมกับพระพุทธศาสนาบรรจุเต็มทั้งน้ำทั้งเนื้อไม่มีบกพรอง แต่ครั้งพุทธกาลเรื่อยมาจนสมัยปัจจุบัน

ท่านที่ต้องการแสวงธรรมฝากธนาคารใจให้เต็มเปี่ยม จงขยันในงานสมณธรรม มีจิตตภาวนาเป็นงานชิ้นเอก อย่าท้อถอย และอย่าเป็นนักจ่าย นักขายก่อนซื้อ จะเสียใจเมื่อหนี้สินคือกิเลสอันเกิดจากความอ่อนแอท้อแท้ แต่เทศน์ไม่หยุดปากถมหัวใจ จะถูกกิเลสริบทรัพย์ คือ คุณงามความดีที่พึงได้พึงมีไปหมด ไม่มีคุณธรรมเหลือติดตัว เพราะผิดกฎของธรรม อันผู้ปฏิบัติพึงสงวนตัว และรีบเร่งต่องานและผลของงาน คือ สมาธิสมาบัติ อันเป็นธรรมสมบัติประดับใจ ไม่ขุ่นมัวมั่วสุมกับอารมณ์และเพื่อนฝูงประชาชนไม่มีประมาณ

งานใดไม่หนักแน่นสำคัญยิ่งกว่างานการรื้อถอนกิเลสออกจากใจ สำหรับนักบวชและนักปฏิบัติ แม้เวลาจำเป็นจะพึงพูดคุยกันตามกาลสมัย ก็ขออย่าได้ลืม สัลเลขธรรม ๑๐ ประการ เป็นเยี่ยงอย่างประเพณีของพระในครั้งพุทธกาลท่านสนทนากัน ซึ่งเป็นคำชักจูงจิตใจของกันและกันให้รื่นเริงในธรรมทั้งหลาย

ในสัลเลขธรรม ๑๐ ข้อนั้น ขอพูดเพียงย่อ ๆ ใจความว่า

๑. ความเป็นผู้มักน้อย ปล่อยวางปัจจัย ลาภทั้งหลาย ไม่พะรุงพะรังด้วยปัจจัยสี่

๒. สันโดษ ยินดีตามมีตามเกิดแห่งปัจจัย เครื่องอาศัยของสมณะ ไม่ทะเยอทะยาน

๓. ไม่ชอบคลุกคลีกันโดยหาประโยชน์มิได้

๔. ชอบบำเพ็ญธรรมในที่สงัดโดยสม่ำเสมอ

๕. ประกอบความเพียรในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ (อย่าเลือกสถานที่และเวลาจะเสียกาล)

๖. ระวังศีลซึ่งเป็นสมบัติประจำเพศ อย่าให้ด่างพร้อย ขาด ทะลุได้

๗. เร่งรีบทำสมาธิภาวนา อย่าอยู่เปล่า

๘. สติ ปัญญามีได้ด้วยกัน ถ้าขยันค้นคิดในธรรมทั้งหลาย คนเราไม่โง่เสมอไป ถ้าชอบใช้สติ ปัญญา

๙. วิมุตติ คนเราหลุดพ้นได้เพราะสติ ปัญญา และมีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง

๑๐. วิมุตติญาณทัสสนะ ความรู้เห็นในความหลุดพ้นของตัว

นี่คือธรรมเครื่องสนทนาในครั้งพุทธกาล ขอนิมนต์นำมาใช้สืบต่อมรดกท่าน อย่าให้สูญหายไปหมด ปรากฏแต่การบ้านการเมืองในวงพระปฏิบัติสนทนากัน ประหนึ่งจะไปรบข้าศึกกับชาวบ้านเขา อย่าลืมว่าศาสนธรรม คือเครื่องยืนยันว่ามรรค ผล นิพพาน มีอยู่ตลอดเวลาอกาลิโก นิยยานิกธรรมเป็นธรรมเครื่องนำออกเสมอมา แบบคงเส้นคงวา จงปฏิบัติตนตามแบบลูกศิษย์มีครูเถิด จะเป็นเจ้าของธรรมสมบัติขั้นนั้น ๆ โดยไม่ต้องสงสัย เช่นเดียวกับสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จึงยุติการแสดงธรรมเพียงเท่านี้

<<สารบัญ

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๑

เพียรเป็นอัศจรรย์ ผลก็เป็นอัศจรรย์

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **อปริหานิยธรรม** ว่า "หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์"

พึงทราบว่าการประชุมทั้งทางโลกและทางธรรม มีความจำเป็นสำหรับหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก พระเราก็อยู่รวมกันมากในวัดนี้ จึงควรมีการประชุมอบรมอยู่เสมอ ดังที่เคยปฏิบัติมาเป็นประจำ เพื่อเป็นกำลังใจทางด้านปฏิบัติและดำเนินถูกทาง ไม่ไขว้เขว ซึ่งมักมีเคลือบแฝงอยู่เสมอ นานเข้าก็ถือเป็นข้อยืนยันรับรองว่าถูกต้อง ทั้งที่ไม่ถูก ซึ่งมักมีอยู่เสมอในวงปฏิบัติ ดังนั้นจำต้องระวังไว้

การประชุมเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเป็นอันดีต่อกันในทางปฏิบัติ เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาเป็นสำคัญ จะต้องอาศัยครูอาจารย์ที่รู้และเชี่ยวชาญ ทางด้านสมาธิภาวนาทุกขั้น คอยแนะนำอยู่เสมอ

การจำจากตำรามาปฏิบัติ ไม่อาจแก้ความสงสัยทุกระยะแห่งการดำเนินและความรู้ในแง่ต่าง ๆ ได้โดยทั่วถึง เพราะท่านแสดงไว้เป็นกลาง ๆ ไม่อาจหยิบยกมาแก้ตนเองได้ เวลาความสงสัยทางด้านสมาธิภาวนาแง่ต่าง ๆ เกิดขึ้น ไม่เหมือนครูอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติและรู้มาอย่างช่ำชองแล้วในธรรมทั้งหลาย ยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ชำนาญทางธรรมปฏิบัติมาแล้ว ใครขัดข้องตรงไหนแง่ใด บรรดาความรู้ที่เกิดขึ้นทางด้านสมาธิภาวนา ท่านอธิบายให้ทราบได้อย่างรวดเร็ว ไม่เสียเวลานานดังที่เราคิดปลดเปลื้องแก้ไขโดยลำพังตัวคนเดียว

ขณะนั่งฟังการอบรมก็เป็นการปฏิบัติจิตตภาวนาไปในตัว ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา เพราะการแสดงธรรมท่านย่อมแสดงทั้งภาคสมาธิเป็นขั้น ๆ และปัญญาเป็นตอน ๆ ไป เพื่อผู้มาศึกษาอบรมจะได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงกันตามจริตนิสัยและความสามารถในธรรมขั้นนั้น ๆ

ผู้ที่มาอบรมใหม่ ๆ ใจยังไม่สงบ และยังไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นพื้นเพของใจก็จะเริ่มสงบ เมื่อฟังไปนานหลายครั้งหลายหน ประกอบกับการปฏิบัติอยู่โดยสม่ำเสมอ ใจย่อมเกิดความสงบและสร้างฐานของจิตขึ้นมา จนกลายเป็นสมาธิที่แน่นหนามั่นคงได้ เพราะการฟังบ่อย ๆ และจิตสงบบ่อย ๆ จากการปฏิบัติและการฟังอบรมอยู่เสมอ

ผู้ที่มีความสงบได้บ้างหรือผู้มีความสงบเป็นพื้นฐานดีแล้ว การฟังจะทำให้เพิ่มความสงบแนบแน่น และสร้างฐานของจิตให้แน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้น

ผู้เริ่มคิดค้นทางด้านปัญญาหรือผู้กำลังคิดค้นทางด้านปัญญา เวลาฟังการอบรมจะเป็นเหมือนท่านช่วยบุกเบิกทางเดินให้ปัญญาเป็นระยะ ๆ ไป ด้วยความเพลิดเพลินในขณะฟัง

ผู้เริ่มสงบและผู้สงบเป็นสมาธิแล้ว ขณะฟังการอบรมย่อมเกิดความเพลิดเพลินในความสงบเย็นใจยิ่งขึ้น กระแสธรรมที่เข้ามาสัมผัสใจ ซึ่งตั้งไว้เฉพาะตัวไม่พลั้งเผลอส่งไปที่อื่น จะเป็นเหมือนธรรมกล่อมใจให้คล้อยตามและเคลิ้มไปตาม จนจิตหยั่งลงสู่ความสงบในขณะฟัง ราวกับแม่กล่อมลูกด้วยบทเพลงฉะนั้น

ดังนั้น การฟังธรรมภาคปฏิบัติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติทุกขั้นทุกภูมิ เพราะเป็นการช่วยแก้กิเลสชนิดต่าง ๆ ไปในตัว ด้วยอุบายแห่งธรรมที่ท่านแสดงอย่างเต็มภูมิจิตภูมิธรรม

ครั้งพุทธกาลส่วนมากพระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่แสดงเองแก่พุทธบริษัท มีภิกขุบริษัทเป็นแนวหน้า เพราะพวกนี้เป็นพวกกล้าตาย ถวายชีวิตเพื่อพุทธบูชา ธรรมบูชาจริง ๆ การแสดงธรรมย่อมแสดงออกจากการทรงเลือกเฟ้นธรรม ที่เหมาะแก่สถานที่และบุคคลอย่างแท้จริง และแสดงแบบถอนรากถอนโคนกิเลสน้อยใหญ่จริง ๆ

ผู้ฟังก็ฟังเพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมทุกขั้น ผลที่จริงต่อจริงบวกกันเข้าจึงปรากฏว่าผู้ฟังได้สำเร็จมรรค ผล นิพพานต่อพระพักตร์เป็นจำนวนมากแต่ละครั้งเรื่อยมาตลอดวันปรินิพพาน

แม้ในระยะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ และต่อมาก็มีพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายต่างช่วยพุทธภาระ แสดงธรรมแก่พุทธบริษัทในขั้นรองลงมา และสืบทอดพระองค์มามิได้ขาดสาย ผลเป็นที่พึงใจ ที่เกิดจากการฟัง และการปฏิบัติย่อมเกิดแก่พุทธบริษัทเรื่อยมามิได้ขาด

ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี ต่างเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยธรรมปฏิบัติจริง ๆ และแสดงออกจึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรมตามความจริงเข้าสู่ใจ ซึ่งหลายครั้งหลายหน ภาชนะคือใจที่คู่ควรแก่ธรรมทั้งหลาย ก็เต็มเปี่ยมด้วยธรรมตามขั้นภูมิแห่งนิสัยวาสนาของตน ของตนไปเอง นี่แลการแสดงธรรมด้วยความรู้จริงเห็นจริง กับการฟังธรรมด้วยความจดจ่อต่อเนื่องด้วยศรัทธาปสาทะจริง ๆ ผลจริงจึงปรากฏว่า ท่านผู้นั้นสำเร็จโสดา ผู้นั้นสำเร็จสกิทาคา ท่านผู้นั้นสำเร็จอนาคา ผู้นั้นสำเร็จอรหัต ซ้อน ๆ หรือพร้อม ๆ กันไปในขณะฟัง

เหล็กกล้า เหล็กดี กับนายช่างที่ฉลาดจะดัดแปลงให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ชนิดใด ก็ย่อมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่เยี่ยมไปตามคุณภาพของเหล็กของช่าง ผิดกับเหล็กไม่ดี นายช่างไม่ชำนาญอยู่มาก แม้จะมีเหล็กกล้า เหล็กดี และนายช่างที่ดีชำนาญอยู่บ้าง แต่ระหว่างเหล็กดีกับนายช่างที่ชำนาญไม่เจอกัน ไปเจอแต่นายช่างที่เป็นเพชฌฆาตเหล็กหรือนายช่างดี ชำนาญ ไปเจอแต่เศษเหล็กเข้าเสีย จึงไม่เกิดประโยชน์ทั้งสองทาง

ศาสนธรรมก็ราวกับเป็นหมันไป ไม่สามารถทำประโยชน์ให้โลกได้เต็มภูมิของธรรมที่ประเสริฐ เพราะผู้นับถือศาสนาและปฏิบัติธรรมมักมีแต่ชื่อ ส่วนภาคปฏิบัติจริงกลับเป็นการคว้ากิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เข้ามาบรรจุใจเสียจนเต็ม ผลก็คือสำเร็จความโลภ สำเร็จความโกรธ สำเร็จความหลง สำเร็จราคะตัณหาไปตามกระแสของกิเลสไปเสียทั้งท่านและเรา แล้วก็ไปกล่าวตู่ดูหมิ่นศาสนธรรมว่า หมดเขต หมดสมัย มรรค ผล นิพพาน ไม่มี ไปโน่น แทนที่จะดูตัวเองและกล่าวตู่ตัวเองว่า ไม่เป็นท่าเหลวไหลทั้งเพ ไม่ว่าในบ้าน ในวัดของชาวพุทธเรา การแสดงออกเพื่อทำลายกิเลสเหล่านี้ไม่ค่อยมีกัน มักมีแต่การทำลายธรรมเพราะความเห็นแก่ตัวและเห็นแก่กิเลสเหล่านี้เสียมาก แม้ไม่มีเจตนา แต่ความผิดก็เป็นผิดอยู่นั่นแล ไม่มีใครห้ามผลเสียหายได้

เราท่านผู้มุ่งมาอบรมปฏิบัติธรรม มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง? เข้าใจว่าศาสนาทั้งภายนอกตัวเรา และในตัวเราทุกวันนี้เจริญหรือเสื่อม? ถ้าเจริญก็ดีไป ถ้าเสื่อมเฉพาะอย่างยิ่งเสื่อมในตัวเรา ผลเป็นอย่างไร? สุข สบายใจไหม?

การวัดศาสนาเจริญหรือเสื่อม ต้องวัดที่ความประพฤติและจิตใจของตน ว่ามีความเคลื่อนไหวไปในทางใดมาก มีความสุข ความทุกข์ ทางใจอย่างไรบ้าง? ถ้ามีความสุขสงบใจ ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหาแสดงว่าเบาลง ใจจึงมีความสงบสุขได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นข้าศึกต่อใจ คอยก่อกวนใจให้หาเวลาและความสงบไม่ได้ ใจมีสิ่งเหล่านี้มาก สั่งสมสิ่งเหล่านี้มาก ผู้นั้นคือผู้สั่งสมทุกข์มาก ผู้นั้นต้องเป็นทุกข์มาก แม้ไม่แสดงออกให้ใครรู้ แต่ความจริงคือทุกข์นั้น ปิดหรือบังคับไม่ได้ ที่จะไม่แสดงผลแก่ผู้นั้น

การมองศาสนาเจริญหรือเสื่อม ต้องมองที่จิตใจ ซึ่งเป็นผู้นำกาย วาจา ใจให้แสดงออกทางความประพฤติ ยิ่งกว่าการมองทางด้านวัตถุ เพราะสิ่งเหล่านี้โลกทำได้ด้วยกัน ตึกรามบ้านช่องเป็นต้น ถ้ามีเงินจะทำสักกี่ร้อยกี่พันชั้น และกว้างแคบขนาดไหนได้ทั้งนั้น แต่ใครไม่อาจยืนยันได้ว่าโลกจะมีความสงบสุขใจ เพราะวัตถุก่อสร้างเหล่านั้นโดยถ่ายเดียว

ถ้าใจไม่มีธรรม คือ ความพอเหมาะพอดีเป็นพื้นฐานไว้บ้าง อันความทุกข์กาย ทุกข์ใจนั้น ย่อมไม่วายที่มนุษย์ทั่วโลกจำต้องแบกหาม ไม่มีวันและสถานที่ปลงวางได้ด้วยกัน ทั้งคนจน คนมี คนโง่ คนฉลาด คนมีฐานะสูงต่ำ หรือปานกลาง เรื่องความทุกข์บนหัวใจจะไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใครเลย หนักเข้าโรคประสาทมีทางเข้าแทรกได้ โดยไม่จำกัดว่าเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด เพราะหัวใจไม่มีธรรมเครื่องหล่อเลี้ยงพอให้ชุ่มเย็นบ้าง ในบางคราวที่ควรจะมี ซึ่งผิดกับผู้มีธรรมอยู่มาก

ย่นเข้ามาหาตัวเรา ขณะใดเผลอสติ ใจไม่อยู่กับตัว มีแต่ความเมามัวมั่วสุมกับอารมณ์เครื่องทำใจให้หม่นหมองมืดมัว ขณะนั้นแลเป็นขณะที่ใจสนุกสั่งสมกิเลสกองทุกข์เข้ามาทับถมเผาลนตัวเอง มากกว่าเวลาอื่น ที่พอมีสติประคองใจไว้บ้าง ท่านนักปฏิบัติพึงเห็นโทษความขาดสติ ปราศจากการคิดอ่านในธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา เพราะการขาดสติก็คือ การขาดคุณธรรมภายในตัว หาคุณค่าไม่ได้นั่นเอง นักปฏิบัติเราชอบขยันขาดสติในอิริยาบถต่าง ๆ แม้ที่สุดเวลาบำเพ็ญเพียรในท่าต่าง ๆ ก็ไม่พ้นที่จะให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำอยู่บนหัวใจ เนื่องจากส่วนมากกิเลสชอบเกิดขึ้นในขณะเผลอตัวมากกว่าเวลาอื่น ๆ

ถ้าหากรู้ธรรม เห็นธรรมดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงรู้เห็นและรู้เห็นมา สมเจตนาที่มุ่งบวชมาแสวงธรรมด้วยใจจริงละก็ พึงตั้งสติจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับความเพียรในอิริยาบถต่าง ๆ โดยสม่ำเสมอ อย่าให้เผลอตัวปล่อยใจและมอบความไว้วางใจ ฝากเป็นฝากตายกับธรรม อย่าส่งใจไปที่อื่น นอกเหนือธรรมที่จะทำให้พ้นทุกข์โดยทางสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ติดแนบกับตัว จะมีหวังคว้าชัยชนะมาครองเป็นลำดับไป นับแต่ธรรมชั้นต้น คือสมาธิธรรม ชั้นกลางคือปัญญาธรรม และ ขั้นสุดยอดคือวิมุตติธรรมซึ่งพร้อมที่จะแสดงขึ้นที่ใจอยู่เสมอ ด้วยการรื้อฟื้นของสติ ปัญญามีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง โดยปราศจากสิ่งกีดขวางใด ๆ ทั้งสิ้น

อะไรเล่าที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจเราเรื่อยมา นอกจากกิเลสมี ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ตัวมืดดำมาแต่รากเหง้าเค้ามูลของเขาเท่านั้น เป็นเครื่องปกคลุมหุ้มห่อจิตใจ อย่างมืดมิดปิดทวาร จนหาทางออกไม่ได้ ใจทั้งดวงเต็มไปด้วยสิ่งไร้ค่า หาคุณสมบัติติดตัวไม่ได้ เรายังเข้าใจว่าตนมีคุณค่าราคาสูงอยู่หรือ

ทั้งนี้เข้าใจว่า มีแต่ความสำคัญตนไปตามอำนาจของกิเลส ตัวหลอกลวงคนให้หลงงมงายลืมตัวมั่วสุมไปกับมันโดยถ่ายเดียว จนหมดความสนใจเพื่อคิดหาทางออกมากกว่าการคิดเพื่อสารธรรม แบบท่านคิดท่านทำกันในครั้งพุทธกาล ฉะนั้นสมบัติภายในใจท่านจึงเป็นธรรมประเสริฐเลิศเลอ สมบัติที่เราคิดว่ามีในตัว จึงมีแต่กิเลสประเภทต่าง ๆ เต็มหัวใจ

ก้าวไปทิศทางใดมีแต่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แห่หน้าล้อมหลัง ดังคนผู้ต้องหา มองหา ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ติดตัวบ้าง พอเป็นเครื่องหมายของพระปฏิบัติแทบไม่มี พอให้เจ้าตัวและผู้อื่นได้ชื่นชมบ้าง สมกับเจตนาที่มุ่งแบกหน้ามาศึกษาอบรม และปฏิบัติกับครูอาจารย์นั้น เป็นความสวยงามแล้วหรือ?

ดูว่ามีแต่ชื่อพระ ชื่อเณรกรรมฐาน แต่หางานอันจริงจังตามอรรถตามธรรมเพื่อถอดถอนกิเลส พอผิวหนังถลอกบ้างไม่มีในใจ ปล่อยให้กิเลสความเผอเรอเอาไปกินเลี้ยงกันเสียหมด เหลือแต่ร่างกายของพระเณรกรรมฐาน ซึ่งน่าสลดสังเวชใจเป็นอย่างยิ่ง ที่พระเณรปฏิบัติเราแทนที่จะขึ้น แต่กลับตกลงมาบนเขียงให้กิเลสสับยำราวกับผักปลาอาหาร

ธรรมของพระพุทธเจ้าอันเป็นธรรมที่ร่ำลือระบือโลกมานาน มี "มัชฌิมาปฏิปทา" อันเป็นธรรมในแนวรบ จะถูกพวกเราพาไปฉิบหายล่มจมด้วยความไม่เป็นท่า ไม่เอาไหนเสียแล้วหรือ ถ้ายังมีหวังเทิดทูนธรรมท่านไว้ได้ด้วยลวดลายของพระเณรนักปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสตามแบบลูกศิษย์พระตถาคตจริงแล้วไซร้ ผมผู้เป็นหัวหน้าพาดำเนินอยู่ในสถานที่นี้ก็พลอยเบาใจและอนุโมทนากับท่านทั้งหลายอย่างถึงใจ สงสัยอะไรบรรดาธรรมภายในใจอันเกิดจากสมาธิภาวนา ผมพร้อมเสมอที่จะฟังและช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เต็มกำลังความสามารถที่มีอยู่ เพราะหิวกระหายมานานในการฟังปัญหา และผลงานแห่งภาคปฏิบัติของพระผู้บำเพ็ญอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ไม่อยากเห็นความท้อแท้อ่อนแอ อึดอาดเนือยนาย ไม่มีความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญของพระผู้ปฏิบัติทั้งหลาย เพราะเป็นอาการของการสิ้นท่า หาทางออกไม่ได้ ราวกับสัตว์ตัวถูกขังไว้เพื่อฆ่าเป็นอาหาร ไม่ใช่ผู้ดิ้นรนหาทางออก เพื่อความหลุดพ้นอันเป็นที่น่าชมเชย

เอ้า ฟาดฟันลงไป ด้วยดาบอันคมกล้าคือ สติ ปัญญา ศรัทธา ขันติ วิริยะ อย่าถอยมัน เอาให้เห็นคำว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้วอย่างถึงใจ โดยสันทิฏฐิโก ดังนักปราชญ์ท่านเคยปฏิบัติและรู้เห็นมาว่าธรรมเหล่านี้จริงแค่ไหน ขอให้รู้เห็นขึ้นกับใจของผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญกว่าการจดจำ และหมักดองชื่อของกิเลสและธรรมไว้ในใจเฉย ๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ผู้นั้น เพราะธรรมนี้เป็นธรรมเพื่อประโยชน์แก่โลกและผู้ปฏิบัติทั้งหลายโดยแท้ ไม่ใช่ธรรมเพื่อจดจำเอาแต่ชื่อแต่นามมาอวดกิเลสของตัวและโลกเพียงเท่านั้น ก็สำเร็จประโยชน์โดยไม่ต้องปฏิบัติกัน เพราะธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น ทำให้กิเลสประเภทต่าง ๆ หลุดลอยไป เพราะการปฏิบัติค้นคว้าของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญและบำเพ็ญมาก่อนด้วยความเอาจริง ไม่นิ่งนอนใจ

เราเคยผ่านตามตำรับตำรามาแล้วด้วยกันมิใช่หรือ ตำราที่เป็นแบบฉบับอันทรงมรรคทรงผลของท่านซึ่งดำเนินมาก่อนเป็นอย่างไร? ผิดกับพวกเราเวลานี้อย่างไร? ได้คิดบ้างหรือเปล่า?

พระพุทธเจ้าเอง ก่อนเสด็จออกทรงผนวชก็เป็นกษัตริย์ สุขุม ลุ่มลึก ละเอียดลออมาก ยากที่คนสามัญธรรมดาจะเสมอเหมือนได้ พระสาวกบางองค์ก็เคยเป็นกษัตริย์มาก่อน บางองค์เป็นเศรษฐี มีทรัพย์สมบัติมากจนแทบไม่มีที่เก็บ บางองค์ก็เป็นเสนาบดีเป็นข้าราชการชั้นต่าง ๆ กัน เป็นพ่อค้า ชาวนา ลงมาถึงคนธรรมดาเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ กิเลสที่เคยมีในใจท่านก็เป็นประเภทเดียวกันกับที่มีอยู่ในเราเวลานี้ เวลาท่านเสด็จออกทรงผนวชและออกบวชแล้ว ต่างตั้งหน้าประกอบความเพียร เพื่ออริยทรัพย์ โดยถ่ายเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับสกุล สมบัติ เงินทอง ญาติวงศ์ เพื่อนฝูงใด ๆ ทั้งสิ้น ต่างองค์ต่างแสวงธรรมในป่า ในเขา ในถ้ำ เงื้อมผา ที่แจ้ง ลอมฟาง อันเป็นที่สงัดวิเวก เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม งานของท่านเป็นงานเพื่อฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว

คำว่า งานเพื่อสั่งสมกิเลส หรืองานเพื่อเงิน อันเป็นอาการของผู้สิ้นท่า หาทางออกจากทุกข์ไม่ได้ แล้วกลับตั้งหน้าสั่งสมกิเลส ไม่มีในวงของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย

เราผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จึงไม่ควรสนใจและกระตือรือร้นในงานสั่งสมกิเลสดังกล่าว แข่งงานแห่งศาสนธรรมอันเป็นธรรมสอนให้แก้กิเลส จะเป็นข้าศึกกันยิ่งกว่าการตั้งตัวเป็นข้าศึกต่อศาสดา และศาสนธรรมอย่างเปิดเผย เพราะเป็นงานฟักตัว เพื่อทำลายตนและศาสนธรรมอย่างลึกลับ ใครไม่อาจมองเห็นพิษภัยได้อย่างง่าย ๆ เนื่องจากเป็นงานแอบอิงศาสนา และทำลายกันไปในตัว ผลของงานที่ผู้นับถือและปฏิบัติตามศาสนธรรม ทั้งนักบวชและฆราวาส กิเลสที่ปราชญ์ถือว่าเป็นข้าศึกต่อธรรมและหัวใจมนุษยชน ก็คืออย่างน้อย ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แต่ละประเภทต้องเบาลง ยิ่งกว่านั้นก็สิ้นไปจากใจ กลายเป็นวิมุตติหลุดพ้นไปได้ด้วยการนับถือ และปฏิบัติตามศาสนธรรมที่ประทานไว้ ไม่ใช่นับถือและปฏิบัติเพื่อพอกพูนกิเลสทั้งหลาย ดังที่กำลังเป็นอยู่ในพวกเราชาวพุทธเวลานี้

อย่างไรก็ขอให้ใจมีความชุ่มเย็นด้วยธรรมปฏิบัติบ้างเถิด จะสมกับศาสนธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่เย็น ได้อะไร มีอะไร สำหรับนักบวชเรา ไม่เหมือนได้ธรรม มีธรรมครองใจ คือ สมาธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม จากความอุตสาหะวิริยธรรมเป็นเครื่องสนับสนุน

ความสุขใจด้วยธรรมเป็นเลิศกว่าความสุขใดในโลกทั้งสาม อย่างอื่น ๆ พระเรายอมจน จนแบบพระลูกศิษย์ตถาคต อยู่แบบพระมีความเพียรเพื่อฆ่ากิเลสเป็นเพื่อนสองใน

อิริยาบถต่าง ๆ ไม่ประมาทนอนใจในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ ผู้มีสติอยู่กับตัวจะรับรู้และแก้ไขสิ่งสัมผัสได้เร็ว ไม่เข้าปักเสียบหัวใจได้ง่าย เหมือนผู้ไม่มีสติประคองตัว

สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี วิมุตติก็ดี ที่เคยพกแต่ชื่อเต็มหัวใจไม่มีตัวจริง ก็เริ่มปรากฏขึ้นทีละเล็กละน้อย จนปรากฏอย่างเด่นชัดเป็นตัวจริงขึ้นที่ใจ ใจที่เคยวอกแวกคลอนแคลนก็เริ่มมั่นคง ที่เคยโง่เพราะกิเลสกล่อมใจ ก็เริ่มฉลาดขึ้นมาเพราะมีหลักยึด คือ สมาธิ และปัญญา ใจที่มีสติปัญญาเป็นเครื่องป้องกันรักษาอยู่เสมอ ย่อมปลอดภัย

การฝึกสมาธิ ฝึกไม่หยุด ฝึกทุกวันเวลา การหัดคิดค้นด้วยปัญญาในสกลกายทั้งภายนอกภายในตามกาลที่ควร ก็คิดค้นเป็นคู่เคียงกันไปกับสมาธิ แต่ไม่ใช่เวลาเดียวกัน คือผลัดเปลี่ยนกันทำงานโดยสม่ำเสมอ

ขันธ์ห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเคยหนาแน่นปกคลุมใจอย่างมืดมิด จนไม่สามารถมองเห็นความจริงได้เลยนั้น เพราะอำนาจสติ ปัญญาที่ฝึกหัดจนชำนาญย่อมสามารถแทงทะลุไปได้ด้วยความรู้จริง เห็นจริงไม่สงสัย อุปาทานขันธ์ อุปาทานจิต ที่เคยยึดว่าเป็นตัวตนอย่างตายใจก็ทลายลงอย่างไม่มีปัญหา ความที่เคยได้ยินแต่ชื่อ พกแต่ชื่อกิเลสและธรรมไว้ที่ใจ คราวนี้เป็นผู้ชมสมบัติความจริงภายในใจอย่างภาคภูมิ คือได้ชมสมาธิ ปัญญา ในเวลาบำเพ็ญ และได้ชมวิมุตติธรรมภายในใจที่หลุดพ้นอย่างถึงใจ ไม่เสียชาติแห่งความเป็นนักบวช และนักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน อันเป็นงานหนักหนาพรรณนาไม่ถูก นอกจากพูดได้เพียงประโยคเดียวว่า เป็นงานที่เอาชีวิตเข้าแลก เพราะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

ครูอาจารย์องค์ใดพูดขึ้นมาในเรื่องความเพียรเพื่อความหลุดพ้น มักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า เกือบตาย หรือ เกือบเอาตัวไม่รอด

จึงขอนิมนต์ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลที่ท่านดำเนินมาก่อนพวกเราเป็นอัศจรรย์ทั้งสองอย่าง คือเพียรเป็นอัศจรรย์ ผลเป็นอัศจรรย์ สมน้ำสมเนื้อ ซึ่งผิดกับพวกเราอยู่มากเกี่ยวกับความพากเพียร ฉะนั้น จงพากันพากเพียรแบบศิษย์มีครูสอน ผลจะเป็นดังท่านแน่นอน จึงขอยุติ

<<สารบัญ

โอวาท

บรรยายแก่พระนวกะ วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร

เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

วิธีพิสูจน์จิตและพระพุทธศาสนา

ตามที่ได้รับเชิญให้มาบรรยายในวันนี้ จะแสดงในแนวปฏิบัติจิตใจมากกว่าทางอื่น เพื่อท่านที่สนใจทางด้านจิตตภาวนา จะได้นำไปปฏิบัติตามหลักภาวนาซึ่งมีหลายแขนงด้วยกัน ตามแต่จริตนิสัยของผู้ศึกษาอบรมจะเลือกเอาตามใจชอบ

ศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับการปกครอง ทั้งทางโลกและทางธรรม โลกมีอยู่หลายโลกด้วยกัน คือโลกแห่งมนุษย์ โลกแห่งสัตว์และโลกแห่งเทวดา มาร พรหมต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ท่านแสดงไว้เพียงสามโลก คือกามโลก รูปโลก และอรูปโลก จะเป็นสัตว์ประเภทใดก็ตามที่ตกอยู่ในภูมิที่ควรสงเคราะห์เข้าในโลกสาม โลกใดโลกหนึ่ง ท่านก็สงเคราะห์เข้าในโลกนั้น ในที่นี้จึงไม่ขออธิบายไปมากเพื่อให้เหมาะกับเวลาที่มีจำกัด

พระพุทธเจ้าพระองค์เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก่อนที่จะเป็นศาสดาได้ ก็ทรงศึกษาธรรมในหลักธรรมชาติอยู่ถึง ๖ ปี ระยะเวลาที่ทรงศึกษาและปฏิบัติอยู่นั้น ทราบว่าทรงศึกษาอย่างแท้จริงทั้งการศึกษาและการปฏิบัติ ผิดหรือถูกย่อมกระทบกระเทือนสุขภาพทางพระกายและพระทัย ให้ได้รับทุกข์ลำบากเช่นเดียวกัน หากพระองค์จะทรงย่อท้อในการศึกษาและปฏิบัติธรรมเสีย แต่เวลาได้รับความลำบากทรมานก็คงเอาชนะกิเลสภายในพระทัยจนกลายเป็นศาสดานำศาสนามาสั่งสอนโลกไม่ได้

ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงเป็นบุคคลที่จริงจัง ทำอะไรทรงทำจริง มุ่งผลที่พึงปรารถนาเป็นที่ตั้ง จนทรงบรรลุถึงขั้นรู้จริงเห็นจริงตามหลักธรรมชาติที่มีมาดั้งเดิม คือสิ่งที่ทรงเห็นว่าควรละก็ละ สิ่งที่ทรงเห็นว่าควรบำเพ็ญก็บำเพ็ญ ด้วยความจริงพระทัย ก่อนจะทรงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาให้โลกได้กราบไหว้บูชา มิได้เป็นขึ้นมาอย่างง่ายดาย แต่เป็นขึ้นมาด้วยความพยายามอย่างยิ่ง คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปจึงเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ เพราะสมรรถภาพทุกส่วนมิได้เป็นเหมือนพระพุทธเจ้า หลักธรรมเครื่องสนับสนุนให้ทรงเป็นศาสดาของโลกได้โดยสมบูรณ์ คือ อิทธิบาททั้ง ๔ ได้แก่

๑.ฉันทะ ความพอใจในกิจที่จะทำหรือกำลังทำอยู่ เช่นเดียวกับพอใจในผลที่จะพึงได้รับจากงาน

๒ วิริยะ ความพากเพียรในกิจนั้นโดยสม่ำเสมอไม่ลดละปล่อยวาง

๓ จิตตะ ความมีใจฝักใฝ่ในกิจนั้นไม่จืดจาง

๔ วิมังสา ความใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยปัญญา ว่าจะมีการผิดพลาดอย่างใดบ้าง

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมได้ก็เพราะอิทธิบาทเป็นเครื่องสนับสนุน ผู้มีอิทธิบาททั้ง ๔ นี้อยู่ในใจ ไม่ว่ากิจการใด ๆ ที่อยู่ในวิสัยของมนุษย์จะทำได้ ย่อมไม่นอกเหนือธรรมนี้ไปได้ ต้องอยู่ในเงื้อมมือแห่งความสำเร็จ อิทธิบาทแปลอย่างฟังง่าย ๆ แบบธรรมะป่าก็แปลว่า ต้นเหตุหรือพื้นเพแห่งความสำเร็จ หรือรากแก้วแห่งความสำเร็จ รวมอยู่กับอิทธิบาทนี้ทั้งสิ้น

คำว่าศาสนาที่ทรงนำมาสอนโลก คืออุบายวิธีหรือแนวทาง ทรงแสดงไว้ทั้งเหตุและผลโดยถูกต้องและสมบูรณ์ไม่มีที่ต้องติ หรือแปลว่าคำสั่งกับคำสอนที่สงเคราะห์เข้าเป็นพระธรรมวินัย รวมแล้วเรียกว่าพุทธศาสนา แปลว่าคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ คำว่า ธรรมมีมาก เท่าที่รวมอยู่ในตำรับตำรานั้นพอประมาณ แต่ธรรมที่แท้จริงซึ่งมีอยู่ทั่วไปนั้นมีมากมาย ตามแต่ผู้สามารถจะคิดค้นมาทำประโยชน์ได้ตามกำลังของตน ท่านแสดงไว้ในตำรามีแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ นั้นก็ทรงแสดงไว้พอประมาณ มิได้มากมายอะไรเลย ถ้าพูดตามธรรมทั่วไป แต่ถ้าพูดตามกำลังของผู้ศึกษาจดจำ ควรเรียกว่ามีมากจนเหลือกำลังจะจดจำได้อย่างละเอียดทั่วถึง

การปฏิบัติศาสนากับการปฏิบัติตัวเรา นั่นเป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก เพราะความมุ่งหวังของเรากับแนวศาสนาที่สอนไว้ไม่ขัดแย้งกัน เราต้องการความสุขความเจริญก้าวหน้า ศาสนาก็สอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบ ไม่ให้เกียจคร้านในกิจการที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญตามใจหวัง สิ่งใดที่มนุษย์ปรารถนาโดยธรรม ศาสนาก็สอนเพื่อความปรารถนานั้น โดยนัดแนะแนวทางดำเนินให้โดยถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการอบรมจิตใจยิ่งเป็นความมุ่งหมายของศาสนา ที่จะเห็นจิตใจของประชาชนก้าวเข้าสู่ความสงบสุข ทั้งส่วนย่อยส่วนใหญ่ ทั้งหยาบทั้งละเอียด ตามภูมิของผู้ปฏิบัติ

คนมีธรรมหรือมีจิตตภาวนากำกับใจ ทำอะไรไม่ค่อยโอนอ่อนไปตามอารมณ์โดยถ่ายเดียว ยังมีการยับยั้งชั่งตวง มีการคัดค้านต้านทานอารมณ์ไว้บ้าง ไม่เปิดทางให้เป็นไปตามที่ใจชอบ เป็นไปตามอารมณ์จนเป็นนิสัย ไม่เป็นคนฉุนเฉียวหรือโกรธง่าย ก่อนที่จิตจะแสดงอาการไม่ดีออกมา จิตที่ได้รับการอบรมย่อมมีทางยับยั้งไว้ได้ และนำเรื่องไปใคร่ครวญไตร่ตรองจนได้ความเข้าใจว่าอะไรผิดอะไรถูก แล้วเลือกเฟ้นปฏิบัติเท่าที่เห็นว่า

ถูกว่าดี พยายามจำกัดสิ่งไม่ดีออกไปอย่างไม่อาลัยเสียดาย การภาวนาเป็นกิจที่ชอบที่ควรอย่างยิ่งในคนทุกชั้น ผู้มุ่งแสวงหาเหตุผลเพื่อความถูกต้องดีงามแก่ตนและครอบครัวตลอดส่วนรวม เพราะการภาวนาเป็นงานพิสูจน์หาความจริง ทั้งภายในภายนอก ทั้งส่วนหยาบส่วนละเอียด ทั้งวงแคบวงกว้างไม่มีประมาณ

คนมีธรรมหรือมีภาวนาในใจทำอะไรไม่ค่อยผาดโผน ไม่น่าหวาดเสียว ไม่น่ากลัว ไม่น่าเกลียด ไม่น่าเอือมระอา ไม่น่าตำหนิติเตียน เพราะโดยมากออกจากการใคร่ครวญพอสมควร หรือใคร่ครวญด้วยดีแล้วก่อนทำลงไปในกิจทุกอย่าง งานก็เป็นงานที่เย็น ไม่กระทบกระเทือนตนและผู้อื่น ไม่เป็นงานก่อความเสียหาย นอกจากเป็นงานเพื่อความเจริญทั้งส่วนย่อยส่วนใหญ่อันเป็นที่น่าชื่นชมเท่านั้น ไม่มีปัญหาเคลือบแฝงใด ๆ ที่น่าขบคิดวิพากษ์วิจารณ์ การภาวนามีสองนัย โดยหลักธรรมชาติ คือภาวนาลำพังคนเดียวอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะ ดังพระท่านภาวนาหนึ่ง ภาวนาคือการใคร่ครวญหาเหตุหาผลเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ทั้งเรื่องท่านเรื่องเรา ทั้งชั่วทั้งดี จนเป็นที่เข้าใจและปฏิบัติถูกตามความมุ่งหมายที่ชอบธรรม นำมาเป็นประโยชน์แก่ตนและสังคมหนึ่ง แต่จะอธิบายเฉพาะข้อแรกคือจิตตภาวนาพอเป็นแนวทาง เพื่อผลที่เกิดขึ้นจะกระจายเชื่อมโยงไปถึงข้อสองเองโดยไม่ต้องนัดแนะให้กว้างขวางมากมาย

กรุณาอย่าลืมว่าจะทำกิจใดก็ตาม อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งควรนำไปใช้กำกับเสมอเพื่องานนั้น ๆ จะสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยและสมบูรณ์ตามปรารถนา คำว่าภาวนา แปลง่าย ๆ ก็ว่าการอบรมในสิ่งที่ต้องการให้เกิดให้มีขึ้น เช่นภาวนาให้เกิดความสงบเย็นใจขึ้นมา ให้มีเหตุมีผลขึ้นมา ให้มีสติปัญญาความเฉลียวฉลาดรอบคอบในจิตหรือในเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นมา จิตที่มีธรรมดังกล่าวขึ้นที่ใจย่อมเป็นใจที่มีคุณค่า เป็นใจที่สงบเย็น เป็นใจที่มีความฉลาดรอบคอบ เป็นใจที่ทรงไว้ซึ่งเหตุและผล เป็นใจที่มีขอบเขตไม่ผาดโผนโลดเต้นเหมือนลิงค่างบ่างชะนี เป็นใจที่มีทั้งเครื่องเร่งตัวเองในกิจที่ชอบ และเครื่องหักห้ามตัวเองเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ

การฝึกหัดเบื้องต้นโดยมากก็มักถูกกับกรรมฐานบทอานาปานสติ คือกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยมีสติกำกับรักษาจิตอย่าให้เผลอในขณะที่ทำ ทำใจให้รู้อยู่กับลมเข้าลมออกเท่านั้น ไม่คาดหมายผลที่จะพึงได้รับมีความสงบเป็นต้น ทำความรู้สึกอยู่กับลมเข้าลมออกธรรมดา อย่าเกร็งตัวเกร็งใจจนเกินไป จะเป็นการกระเทือนสุขภาพทางกายให้รู้สึกเจ็บนั้นปวดนี้ โดยหาสาเหตุไม่เจอ ซึ่งความจริงสาเหตุก็คือการเกร็งตัวเกร็งใจจนเกินไปนั่นเอง ควรมีสติรับรู้อยู่ธรรมดา ใจเมื่อได้รับการรักษาด้วยสติจะค่อย ๆ สงบลง ลมก็ค่อย

ละเอียดไปตามใจที่สงบตัวลง ยิ่งกว่านั้นใจก็สงบจริง ๆ ลมหายใจขณะที่จิตละเอียดจะปรากฏว่าละเอียดอ่อนที่สุด จนบางครั้งปรากฏว่าลมหายไป คือลมไม่มีในความรู้สึกเลย ตอนนี้จะทำให้นักภาวนาตกใจกลัวจะตายเพราะลมหายใจไม่มี เพื่อแก้ความกลัวนั้น ควรทำความรู้สึกว่า แม้ลมจะหายไปก็ตาม เมื่อจิตคือผู้รู้ยังครองร่างอยู่ ถึงอย่างไรจะไม่ตายแน่นอน ไม่ต้องกลัว อันเป็นเหตุเขย่าใจตัวเองให้ถอนขึ้นจากความละเอียดมาเป็นจิตธรรมดา ลมหายใจธรรมดา ซึ่งทำให้เกิดความเสียใจในภายหลัง

ถ้ากำหนดเฉพาะลมหายใจเป็นอารมณ์อย่างเดียวไม่สนิทใจ จะตามด้วยการบริกรรมพุทโธก็ได้ไม่ผิด ผู้ชอบบริกรรมเฉพาะธรรมบทใดบทหนึ่งเช่นพุทโธก็ได้ตามอัธยาศัยชอบไม่ขัดแย้งกัน สำคัญที่ให้เหมาะกับจริต และขณะภาวนาขอให้มีสติรักษา อย่าปล่อยให้ใจส่งไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ก็เป็นอันถูกต้องในการภาวนา คำว่าจิตใจ มโน หรือผู้รู้เป็นอันเดียวกัน คือเป็นไวพจน์ของกันและกัน ใช้แทนกันได้ เช่น กิน-รับประทานเป็นต้นเป็นความหมายอันเดียวกันใช้แทนกันได้ ตามปกติใจเป็นสิ่งละเอียดมากยากจะจับตัวจริงได้ ใจเป็นประเภทหนึ่งต่างหากจากร่างกายทุกส่วน แม้อาศัยกันอยู่ก็มิได้เป็นอันเดียวกัน ร่างกายที่ตั้งอยู่ได้ย่อมขึ้นอยู่กับใจเป็นผู้รับผิดชอบ ถ้าใจออกจากร่างไปเมื่อใดร่างกายก็หมดความหมายลงทันที โลกเรียกว่าตาย แต่ความรู้คือใจนี้ต้องไม่ตายไปด้วยร่างกายที่สลายตัวไป

เมื่ออยากทราบความจริงจากใจ จำต้องมีเครื่องมือพิสูจน์ เครื่องมือพิสูจน์ใจได้แก่ธรรมเท่านั้น นอกนั้นไม่มีสิ่งใดจะสามารถพิสูจน์ได้ การภาวนาเป็นการพิสูจน์ใจโดยตรง ผู้มีสติดีมีความเพียรมาก มีทางพิสูจน์ความจริงของใจให้เห็นชัดเจนได้เร็วยิ่งขึ้นผิดธรรมดา คำว่าเครื่องมือคือธรรมนั้น โปรดทราบว่า ส่วนใหญ่คือสติปัฏฐาน ๔ และสัจธรรม ๔ เป็นต้น ส่วนย่อยแต่จำเป็นทั้งในขั้นเริ่มแรกและขั้นต่อไป ได้แก่อานาปานสติ หรือพุทโธ เป็นต้น เป็นบท ๆ ไป ที่ผู้ภาวนานำมากำกับใจแต่ละบทละบาท เรียกว่าเครื่องมือพิสูจน์ใจทั้งสิ้น เมื่อใจพร้อมกับเครื่องมือคือธรรมบทต่าง ๆ ได้รวมกันเข้าเป็นคำภาวนา มีสติเป็นผู้ควบคุมให้ระลึกรู้อยู่กับลมหายใจ หรือธรรมบทใดก็ตามโดยสม่ำเสมอ ไม่ให้จิตเผลอออกไปสู่อารมณ์ภายนอก ไม่นานกระแสของใจที่เคยสร้างอยู่กับอารมณ์ต่าง ๆ จะค่อยรวมตัวเข้ามาสู่จุดเดียว คือที่กำลังทำงานโดยเฉพาะได้แก่คำภาวนา ความรู้จะค่อย ๆ เด่นขึ้นในจุดนั้น และแสดงผลเป็นความสงบสุขขึ้นมาให้รู้เห็นได้อย่างชัดเจน

เมื่อจิตสงบตัวจากอารมณ์เครื่องก่อกวนเข้ามาสู่ตัวโดยเฉพาะ ย่อมแสดงความสงบสุขขึ้นกับตัวเองโดยไม่ต้องหาความสุขใดมาส่งเสริม ขณะนั้นแลเป็นขณะที่จิตรู้เห็น

ความสุขและความอัศจรรย์ของตัวอย่างไม่คาดฝัน การรวมสงบของจิตจะนานบ้างไม่นานบ้าง ตามแต่กำลังแห่งเหตุที่หนุนอยู่เบื้องหลัง คือ สติกับความเพียรพยายามที่ทำหน้าที่อยู่เวลานั้น เพียงใจได้รวมสงบตัวลงขณะเดียวเท่านั้น ผู้ภาวนาจะเริ่มเห็นความแปลกประหลาดและอัศจรรย์หลายอย่างที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อิทธิบาททั้ง ๔ ที่เคยพยายามตะเกียกตะกายกับงานมา ก็จะเพิ่มกำลังทุกส่วนขึ้นในตัวเอง ศรัทธาความเชื่อมั่นต่อผลของงานก็เกิดและมั่นคงขึ้นมาเอง โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับบัญชาดังที่เคยเป็นมาอะไรนักเลย จิตย่อมรู้และเข้าใจในธุระหน้าที่ของตนไปเอง เช่นเดียวกับเราที่เคยรู้ผลของงานต่าง ๆ มาแล้ว แม้จะยากหรือง่ายก็พยายามทำไปจนกว่างานนั้น ๆ จะสำเร็จ

ฉะนั้นสำคัญที่เวลาภาวนาควรพยายามทำสติให้สัมพันธ์กับงานด้วยดี จนจิตสงบรวมลงได้กลายเป็นความสุขขึ้นมาในทุกครั้งที่ทำได้ยิ่งเป็นการดี แต่แม้จะไม่ได้รับความสงบทุกครั้งก็ไม่ควรเสียใจ เพราะจิตตภาวนาเป็นงานที่ทำยากอยู่บ้าง ไม่เหมือนงานอื่น ๆ ที่เคยทำกันมา งานนี้เป็นงานสำคัญในบรรดางานทั้งหลาย และเป็นงานที่มีผลมาก จะเรียกว่ารากแก้วของงานทั้งหลายก็ไม่ควรจะผิด เพราะต้องใช้ความพยายามเป็นพิเศษ จึงจะรู้เห็นสิ่งพิเศษอัศจรรย์เกิดขึ้นพอให้ชมบ้างในชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ไม่เสียชาติขาดสาระที่มีอยู่กับตัวไปเปล่า ถ้าพยายามจนใจสงบได้เรื่อย ๆ และกลายเป็นความสงบได้โดยสม่ำเสมอ ก็ยิ่งนับวันจะเห็นความอัศจรรย์ของตัวเกิดขึ้นไม่มีสิ้นสุด

ผู้เห็นความสงบของใจ ชื่อว่าผู้แสวงหาความสุขเจอตามจุดมุ่งหมายที่ปรารถนามานานของการภาวนา พระพุทธเจ้าทรงได้ความสุขมาประกาศสอนโลกจนได้นามว่าศาสนานั้น ทรงได้จากใจ พระพุทธเจ้าทั้งหลายล้วนทรงได้ความสุขจากใจมาเป็นศาสนาสั่งสอนโลกสืบทอดกันมาจนถึงองค์ปัจจุบัน ดังนั้นความสุขที่เริ่มได้จากจิตตภาวนา จึงเป็นความสุขที่จะเริ่มเข้าใกล้ชิดติดกับความสุขอันสมบูรณ์ ตามที่พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงพบและพบมาแล้ว ถ้าไม่ทอดทิ้งปล่อยวางไปเสียโดยเห็นว่า ยากบ้าง วาสนาไม่ถึงบ้าง บุญน้อยวาสนาน้อยยกไม่ขึ้นบ้าง ซึ่งล้วนเป็นกลมารยาของใจที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของความมักง่าย ของความไม่เอาไหนมาจนเป็นนิสัย เวลาจะเจอของดีวิเศษเข้าบ้างสลัดปัดแอกไม่ยอมแบกยอมหาม ปล่อยให้ทิ้งจนตมจมโคลนแห่งความโสมมอยู่อย่างไม่มีจุดหมายปลายทาง จึงเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหมาะกับนิสัยวาสนาของตน ถ้าอย่างนี้ย่อมไม่มีวันเจอความสุขความสมหวังตลอดอนันตกาล

เราผู้เป็นนักสำรวจตรวจตราในทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตน ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งสุขทั้งทุกข์ ทั้งได้มาและเสียไป จึงควรทำการพิสูจน์ให้รู้ความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก เพื่อถือเอาประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ มาประคองตัวไปเป็นลำดับ ไม่ยอมให้ผ่านไปเปล่า

การทำจิตตภาวนาเป็นการเรียนเรื่องตัวเอง พิสูจน์ตัวเองโดยถูกทางไม่มีที่ตำหนิ เพราะเรื่องทั้งมวลอยู่ที่ใจและเกิดจากใจก่อน จะเป็นเรื่องราวออกไปกว้างแคบหรือใกล้ไกลเพียงไร มีใจเป็นต้นเหตุที่พาให้เป็นไป ใจจึงเป็นเหมือนโรงงานผลิตสิ่งต่าง ๆ ออกมา ดี ชั่ว สุข ทุกข์ทั้งหลาย ล้วนแต่ใจเป็นผู้คิดผู้ผลิตออกมาทั้งสิ้น การภาวนาจึงเป็นวิธีการเรียนเรื่องดี ชั่ว สุข ทุกข์ของตัว ลงว่าได้เรียนแล้วต้องรู้ต้องเข้าใจ คือใจฟุ้งซ่านวุ่นวายก็เรียนให้รู้ว่าเป็นเพราะเหตุไร มีอะไรเป็นสาเหตุพาให้เป็นไป จนรู้สาเหตุของใจที่พาให้เป็นต่าง ๆ และเรียนวิธีแก้ไขว่าจะควรแก้ไขด้วยวิธีใด ใจจึงจะปล่อยวางสิ่งไม่ดีนั้น ๆ ด้วยความหมดกังวลเยื่อใย เมื่อเรียนและรู้ทั้งสองวิธี คือ รู้ทั้งความไม่ดีและความดีว่ามีสาเหตุพาให้เกิดแล้ว เรื่องทั้งหลายก็ค่อยสงบไปและสงบไปจนเห็นได้ชัดภายในใจดวงเคยก่อเรื่อง ต่อไปใจก็สงบลงเองโดยไม่จำเป็นกับอะไรภายนอกพาให้สงบ เมื่อเหตุก่อกวนสงบลงด้วยอุบายวิธีของการภาวนา ผลคือความสงบสุขก็เกิดขึ้นมาเอง

การภาวนามีผลประจักษ์ใจตามที่อธิบายมา เพราะเรื่องทั้งปวงมีอยู่กับใจแห่งเดียว เมื่อถูกกับยาคือการอบรมเรื่องก็สงบลงเอง ใจไม่มีเรื่องยุ่งใจก็สบายไปเอง ที่ใจไม่สบายและยุ่งอยู่ตลอดเวลาก็เพราะใจสั่งสมเรื่องขึ้นมาเผาลนตัวเอง จึงหาทางแก้ไขไม่ได้ ถ้าไม่แก้ที่ต้นเหตุ เมื่อแก้ถูกจุดคือต้นเหตุ ผลคือความสุขก็เกิดขึ้นเอง สุขนั้นเรารู้เองเห็นเองอย่างประจักษ์ ไม่ต้องคอยวันคืน เดือน ปีมาให้บำเหน็จบำนาญเพื่อความสุขประเภทนี้

ความสงบที่เกิดจากจิตตภาวนามีเป็นขั้น ๆ ตามแต่กำลังของสติปัญญาศรัทธาความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลังมากน้อยเพียงไร ผลก็แสดงขึ้นตามลำดับแห่งเหตุ เริ่มแต่สงบอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ความสุขก็มีประเภทหยาบละเอียดไปตามขั้นแห่งความสงบ คำว่าจิตสงบคือจิตหยุดคิดหยุดปรุง ไม่คิดปรุงตามนิสัยที่เคยเป็นมา ขณะสงบจิตจะระงับความคิดปรุงชั่วคราว แต่ถ้าสงบเบา ๆ การคิดปรุงก็ยังมีอยู่บ้างเพียงประปราย แต่ไม่พอทำให้ใจต้องเสียความสงบสุขไปด้วยในเวลานั้น ถ้าสงบละเอียด ใจก็หยุดความคิดปรุงโดยสิ้นเชิง จิตไม่ทำงานใด ๆ ทั้งสิ้น ทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุขที่น่าอัศจรรย์เท่านั้น ความสงบประเภทนี้แลเป็นความสงบอย่างถึงใจของนักภาวนาทั้งหลาย เมื่อเจอแล้วหากไม่สามารถทำให้เกิดได้อีก แม้เวลาล่วงไปสิบปีก็ไม่ลืมวันเวลาที่จิตเคยเป็นมานั้นได้

ความสงบที่เกิดขึ้นหลายครั้งหลายหนจากการภาวนา คือสงบซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเกิดความชำนาญในการเข้าออกของจิต นอกจากเป็นความสุขในเวลานั้นแล้ว ยังสามารถสร้างฐานแก่จิตใจให้เกิดความมั่นคงเป็นลำดับอีกด้วย ผู้มีจิตเป็นสมาธิมั่นคงโดยสม่ำเสมอย่อมได้รับพลังมาจากจิตที่สงบบ่อย ๆ นี่แลเป็นบาทฐาน เวลาถอนขึ้นมาจากความสงบแล้วก็ไม่แสดงอาการวอกแวกคลอนแคลนไปตามอารมณ์เหมือนจิตที่ไม่มีฐานแห่งสมาธิเป็นที่รับรอง คิดอ่านหน้าที่การงานอะไรได้สะดวก โดยไม่ทำความรบกวนใจให้เป็นทุกข์วุ่นวาย ข้อสำคัญจะเป็นสมาธิประเภทใดก็ตาม ผู้ภาวนาควรได้สัมผัสด้วยใจตัวเองนั่นแล จะเป็นที่แน่ใจยิ่งกว่าการคาดคะเนหรือเดาไปตามแบบที่ท่านเรียงไว้ อันเป็นความไม่แน่ใจอยู่เสมอ ทั้งที่จำได้และท่องบ่นขึ้นปากขึ้นใจอย่างแม่นยำช่ำชอง ส่วนใจเองไม่เคยลิ้มรสดังที่จดจำได้ ก็ย่อมมีความหิวโหยอยู่ตลอดไป ทั้งที่จำชื่อของธรรมนั้น ๆ ได้อย่างเต็มใจเต็มพุงนั่นแล

ผู้ที่ได้สัมผัสธรรมด้วยใจจริง ๆ จากจิตตภาวนา ไม่ว่าจะเป็นสมาธิขั้นใดหรือปัญญาขั้นใด ตลอดวิมุตติพระนิพพาน ย่อมเป็นที่แน่ใจไปตามขั้นแห่งธรรมที่ได้สัมผัสนั้น ๆ การแสดงออกก็อาจหาญต่อความจริงที่ได้ประสบมา และพูดได้ตามความเป็นจริงไม่สะทกสะท้านต่อความรู้ความเห็นของตัว ผู้ฟังก็พลอยมั่นใจไปด้วย ใครติดขัดอะไรมาศึกษาไต่ถามก็แสดงออกอย่างเป็นอรรถเป็นธรรม ไม่นำความสงสัยว่า “น่าจะเป็นอย่างนั้น คงจะเป็นอย่างนี้” มาช่วยลูบคลำเพื่อเป็นทางออกตัว ผู้ฟังแทนที่จะได้รับประโยชน์กลับแบกหามเอาความสงสัยไม่แน่ใจกลับไป

เพื่อตัดปัญหาเหล่านี้ลงได้บ้างแม้ไม่มาก จึงควรทำด้วยตัวเองนั่นแลเป็นความดีและชอบยิ่ง ถ้าควรจะรู้ได้เพียงไรก็จะต้องรู้ขึ้นที่ใจผู้สร้างเหตุเท่านั้น จะไม่รู้ขึ้นที่อื่น ซึ่งขัดแย้งกับความจริงคือผู้ทำอันเป็นผู้สร้างเหตุ จะเป็นที่หายสงสัยไปโดยลำดับ และระงับความอยากรู้อยากเห็นทั้งหลายลงได้เป็นตอน ๆ จนความอยากรู้อยากเห็นที่เคยออกหน้าออกตาอยู่เป็นประจำหายหน้าไปเลย ยิ่งเป็นความสงบสุขที่พึงปรารถนาและจัดเข้าในประเภท **เตสํ วูปสโม สุโข** แล้ว ไม่ต้องไปถามใครให้เสียเวลา

ปัญญาคือความสอดส่องใคร่ครวญไตร่ตรอง การคิดค้นเหตุผลอรรถธรรมในแง่ต่าง ๆ ตามแต่จะมาสัมผัส เพื่อถอดถอนกิเลสที่ฝังจมอยู่ในดวงใจให้สิ้นไปโดยลำดับภายในตัว ควรยกกายขึ้นพิจารณาหาความจริงที่มีอยู่กับธาตุ ขันธ์ อายตนะ โดยแยกออกเป็นอาการ ๆ นับแต่ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกเป็นลำดับไป ว่าอาการเหล่านี้แต่ละอาการที่เกิดที่อยู่ของมันเป็นอย่างไรบ้าง โดยปกติต้องชำระล้างอยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้นอาการดังกล่าวนี้ ก็จะแสดงความไม่พึงใจแก่ตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องใกล้ชิด ต่าง

จึงระวังรักษาของตนไม่ประมาทในการทำความสะอาดเช็ดถูชำระล้างซักฟอก ทั้งเครื่องนุ่งห่มใช้สอยพอให้ดูได้ เพราะธรรมชาติของสิ่งเหล่านี้เป็นของปฏิกูลไม่สะอาดอยู่ในตัวของมันเอง จึงต้องเป็นไปตามธรรมชาติของตน นอกจากนั้นยังแสดงความผันแปรอยู่ทุกขณะไม่มีเวลานาทีไปบังคับได้ว่า เวลาเท่านั้นสิ่งเหล่านี้ต้องพักนอน เวลาเท่านั้นสิ่งเหล่านี้จึงทำงาน **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** แต่เป็นเวลาทำงานของไตรลักษณ์ในร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลานาที

ถ้าจะพิจารณาเพื่อความเป็นธาตุ ร่างกายทุกส่วนก็เป็นธาตุล้วน ๆ อยู่แล้ว นอกจากไม่พิจารณาจึงหลงสำคัญว่าเขาเป็นนั่นเป็นนี่ อันเป็นการเสกสรรเพื่อก่อความกังวลยุ่งเหยิงใส่ตนโดยใช่เหตุเท่านั้น ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรจากการเสกสรรนั่นเลย การพิจารณาให้รู้ตามหลักธรรมคือไตรลักษณ์ ได้แก่ **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** ด้วยสติปัญญาจริง ๆ ไตรลักษณ์ก็มีเต็มอยู่ในกายในอาการของจิตเราอยู่แล้ว ถ้าไม่หลงก็ไม่ควรลูบคลำไปที่ไหน ดูในกายในจิตก็จะพบว่า ธรรมดังกล่าวเต็มอยู่ในตัวเราเอง

ถ้าลงจิตได้เห็นกายว่าเป็นเพียงธาตุเพียงขันธ์และเป็นไตรลักษณ์ล้วน ๆ จริง ๆ ด้วยปัญญาแล้ว กิเลสอุปาทานทั้งหลายแม้จะเคยตั้งรากฐานบ้านเรือนลงในใจอย่างลึกสุดลึก ก็ทนอยู่ไม่ได้ จำต้องถูกถอนรากถอนโคนขึ้นมาโดยไม่เหลือแม้ปรมาณูเลย จิตที่เคยถูกกดถ่วงด้วยอำนาจกิเลสตัณหาจนกระดิกตัวไม่ขึ้น ก็จะดีดกระเด็นขึ้นมาอย่างฉับพลัน ยิ่งกว่าผู้ต้องหาพ้นโทษโดดออกจากเรือนจำเสียอีก เท่าที่จิตจำต้องอดต้องทนติดจมอยู่กับกิเลสกองทุกข์ ด้วยความขมขื่นฝืนใจเรื่อยมา ก็เพราะไม่มีใครเมตตาช่วยเหลือปลดเปลื้องให้ผ่านพ้นไปได้ จึงแม้จิตจะเป็นของมีคุณค่ามากมายเพียรไร ก็เป็นเหมือนเพชรพลอยที่จมอยู่ในกองมูตรกองคูถนั่นแล ไม่มีความหมายเท่าที่ควรเป็นเลย

ฉะนั้น อุบายแก้ไขหรือปลดเปลื้องเพื่อช่วยจิตให้ได้ขึ้นจากหล่มลึก จึงหนีสติปัญญาไปไม่พ้น และใช้พิจารณาในธาตุในขันธ์ที่มีอยู่ในกายในใจนี่แล โดยกำหนดแยกออกเป็นหมวด ๆ กอง ๆ เช่น กองธาตุกองขันธ์เป็นต้น ธาตุในกายเรามีอยู่สี่ คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ส่วนแข็ง เช่น ผม ขน เล็บ ฟันเป็นต้น เป็นธาตุดิน จะเสกสรรให้เป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ก็ต้องเป็นดินตามเดิมของเขา ส่วนเหลว เช่น น้ำตา น้ำลาย เป็นส่วนธาตุน้ำก็เป็นน้ำตามเดิมของเขา จะเสกสรรให้เป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ส่วนลม เช่น ลมหายใจเป็นต้น ก็เป็นธาตุลมของเขามาดั้งเดิม จะเสกสรรให้เป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร ส่วนไฟ เช่น ความอบอุ่นในร่างกายก็เป็นธาตุไฟมาดั้งเดิมของเขา จะเสกสรรให้เป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร

สรุปแล้วในกายนี้มันเป็นสมบัติของดินน้ำลมไฟเขา จะเสกสรรให้เป็นเราเป็นของเราได้อย่างไร เพราะเป็นธาตุล้วน ๆ หรือเป็นสมบัติของธาตุล้วน ๆ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สมบัติของเรา ทั้งหมดมันเป็นสมบัติของธาตุล้วน ๆ ไม่มีส่วนใดแม้น้อยพอจะแย่งชิงเขาและแย่งชิงของเขา มาเป็นเราเป็นของเราได้ ความสำคัญมั่นหมายที่เคยเป็นมาในใจนั้นเป็นความโกหกล้วน ๆ ไม่มีความจริงแม้นิดแฝงอยู่เลยพอจะเชื่อได้เพียงการแบ่งรับแบ่งสู้ แต่ใจที่ไม่มีสติปัญญาแฝงอยู่บ้างเลย จึงเหมาเชื่อเอาเสียหมดเมื่อถูกของปลอมจอมโกหกเข้าเช่นนั้น จึงเสียใจจนไม่มีที่ปลงวางได้

ถ้าพูดถึงนามขันธ์ก็เพียงเป็นหมวดเป็นกองแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณของใครของเขาอยู่เท่านั้น มิได้เป็นกองเราเป็นกองสมบัติของเรา พอให้ลุ่มหลงจนไม่มีวัน คืน เดือน ปีว่าจะสิ้นเขตให้กลับรู้ตัวเสียบ้างเลยเมื่อไร แต่เพลินหลงอยู่ตลอดเวลาจนกลายเป็นโลกันตะแห่งความลุ่มหลง เพราะความสำคัญมั่นหมายว่าขันธ์เป็นนั่นเป็นนี่เป็นผู้หลอกลวง ความจริงไม่ว่าขันธ์ใดปรากฏขึ้น ขันธ์นั้นก็มีแต่ความดับเต็มตัวของมันอยู่แล้ว ไม่น่าจะมีความหลงความสำคัญแม้นิดเข้าไปแทรกแซงได้อีก ทั้งรูปขันธ์ คือกาย ทั้งนามขันธ์ คือเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มี **อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** เป็นเจ้าของอยู่แล้ว ไม่ควรไปแย่งชิงเขามาเป็นตนเป็นของตน ให้หนักใจไร้ความสุขทนแบกทุกข์ไปเปล่า ๆ ไม่มีวันปลงวางได้เลย

การพิจารณาธาตุขันธ์ทั้งมวล จนเห็นตามความจริงด้วยสติปัญญาดังกล่าวมา เป็นทางปลดเปลื้องเครื่องกดถ่วงออกจากใจได้โดยสิ้นเชิง นอกจากรูปขันธ์และนามขันธ์ที่ถูกสติปัญญาคลี่คลายขยี้ขยำ และสลัดปัดทิ้งออกจากใจโดยเด็ดขาดแล้ว แม้ความสำคัญในดวงใจว่าเป็นเราเป็นของเรา ก็ถูกสติปัญญาแยกแยะคลี่คลายออกดูอย่างละเอียดทั่วถึงและสลัดปัดปอกนำออกวางไว้ตามเป็นจริง ไม่มีจุดใดยังเหลือหลออยู่ที่สติปัญญาเข้าไม่ถึงหรือทำลายไม่ได้ แต่สติปัญญาสามารถกวาดต้อนปล้อนทิ้งออกจนหมด ที่ปรากฏในวาระสุดท้ายก็คือความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ไม่มีจอมมารยาใดเคลือบแฝงอยู่เลย นั่นท่านเรียกว่าวิมุตติพุทโธแท้ ที่เราเรียกร้องหาท่านแต่วันเริ่มแรกภาวนา และหาได้ในตัวเราตัวท่านเองหลังจากกิเลสสิ่งจอมปลอมสิ้นไปแล้วด้วยเครื่องมือ คือสติกับปัญญาที่ทันสมัย ซึ่งถูกอบรมมาแต่ต้นจนเต็มภูมิ

คำว่าปัญญา มีสามขั้น คือ ขั้นต่ำ ขั้นกลางและขั้นละเอียด ที่ท่านให้นามว่ามหาปัญญา ขั้นหยาบใช้พิจารณารูปขันธ์คือกาย ขั้นกลางใช้พิจารณานามขันธ์ทั้งสี่ คือเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ขั้นละเอียดสุดใช้พิจารณาจิต แต่ระหว่างนามขันธ์กับจิต

โดยมาก ปัญญาขั้นกลางกับขั้นละเอียดมักทำงานประสานกันไป ถ้าจะพูดไว้เพียงนี้ไม่พูดถึงปัญญาขั้นละเอียดสุดใช้พิจารณาจิตโดยเฉพาะแล้ว รู้สึกไม่ถึงใจผู้แสดงซึ่งเป็นคนมีนิสัยหยาบ ไม่ยอมเข้าใจอะไรอย่างง่าย ๆ เมื่อได้แยกแยะปัญญาออกใช้เป็นประเภทตามความจำเป็นในขณะทำหน้าที่นั้น รู้สึกถนัดใจและถึงใจ เพราะได้เคยปฏิบัติต่อเรื่องของตัวมาอย่างนั้น ผิดถูกประการใดเรื่องก็ได้เป็นมาอย่างนั้น จึงขอเรียนไว้ตามความจริง

ท่านผู้สนใจอยากทราบความอัศจรรย์ของใจและของพระพุทธศาสนา กรุณาปฏิบัติจิตตภาวนาดูก็จะทราบได้ กรุณาศึกษาจนรู้เรื่องของจิตและสิ่งที่เกี่ยวกับจิต คืออารมณ์ดีชั่วต่าง ๆ ซึ่งจิตเป็นผู้สะสมเอาไว้จนมองหาดวงจิตไม่เจอ เต็มไปด้วยสิ่งปลอมแปลงทั้งหลายหุ้มห่อก่อตัวขึ้นมา โดยอาศัยจิตเป็นที่ยึดครองเพื่อตั้งเนื้อตั้งตัว พอตั้งตัวได้แล้วก็ยึดเอาจิตเป็นบ๋อยคนใช้ จิตจึงกลายเป็นสิ่งไม่มีคุณค่าในตัวเรา และมักมองข้ามไปว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนี้สวยงาม สิ่งนี้ประเสริฐเลิศเลอ น่ารักใคร่ชอบใจ ถ้าเป็นของใครผู้นั้นประเสริฐ มีหน้ามีตามีคนเคารพนับถือและยกย่องสรรเสริญ โดยไม่ทราบว่าใจซึ่งเป็นของประเสริฐ แต่ได้ลดฐานะลงไปสรรเสริญกิเลสซึ่งเปรียบกับนักโทษในเรือนจำ กิเลสซึ่งเปรียบเหมือนกองมูตรกองคูถได้รับความยกย่องเลยลืมตัวไปใหญ่ อวดอำนาจวาสนาเที่ยววางยาพิษให้คนกินล้มทั้งหงายตายพินาศ และเสียผู้เสียคนกลายเป็นคนวิกลจริต ทั้งที่ใจและสติสตังยังมีอยู่เพราะพิษของมัน

การภาวนาเท่านั้นจะรู้ของดีว่าเป็นของดี ของชั่วว่าเป็นของชั่ว ของเทียมว่าเป็นของเทียม ธรรมว่าเป็นธรรม กิเลสว่าเป็นกิเลสได้ดี ไม่หลงเสกสรรยกยอแบบสุ่มเดา นอกจากจะกำจัดให้พินาศขาดสูญจากใจไปเสียเท่านั้นด้วยหลักภาวนา ท่านผู้สนใจภาวนาตามทางของศาสดาผู้วิเศษจริงโดยไม่ต้องยกยอ ผู้นั้นจะเห็นของจริงอันประเสริฐและของปลอมได้อย่างชัดเจนที่ใจตัวเอง ก่อนจะเห็นของจริงและของปลอมภายนอก พระพุทธเจ้าจะนิพพานไปนานสักเท่าไร ไม่เป็นปัญหาขัดข้องทางดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพานของท่านผู้เป็นสุปฏิบัติตามหลักธรรม กาลสถานที่หรือสิ่งใด ๆ ในโลกไม่มีอำนาจมากั้นกางหวงห้ามมรรคผลนิพพานไว้ได้ นอกจากตัวเองจะกั้นกางตัวเองและเปิดทางเดินของตัวเองโดยทางอริยสัจ ๔ นี้เท่านั้น

มีอริยสัจ ๔ ที่มีอยู่ในใจของคนนี้แล จะเป็นผู้มีอำนาจกั้นกางหรือเบิกทางมรรคทางผลได้ นอกนั้นไม่มีอะไรมีอำนาจ อริยสัจฝ่ายกั้นทางเพื่อมรรคผลนิพพานได้แก่ ทุกข์กับสมุทัย ถ้าใครสั่งสมขึ้นมาก ๆ ผู้นั้นมีหวังกั้นทางตัวเองให้เหินห่างจากมรรคผลนิพพานแน่นอนโดยไม่ต้องหาอะไรมากั้น ส่วนอริยสัจฝ่ายเปิดทางเพื่อมรรคผลนิพพานได้แก่

นิโรธกับมรรค ถ้าใครสั่งสมขึ้นให้มาก ๆ ผู้นั้นมีหวังเปิดทางตัวเองให้ใกล้ชิดติดกับมรรคผลนิพพานเข้าโดยลำดับ จนถึงที่สุดจุดหมายปลายทางได้โดยไม่ต้องหาอะไรมาเปิด เพียงอริยสัจคือ นิโรธกับมรรคนี้ก็พอตัวแล้ว พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงบรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้ เพราะนิโรธกับมรรคเป็นเครื่องมือดำเนิน มิได้มีสิ่งใดในโลกมาเสริมช่วยเลย จึงควรมั่นใจในสัจธรรมที่เคยให้ความมั่นใจมาแล้วอย่างมั่นเหมาะ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า

การแสดงธรรมก็เห็นสมควรแก่เวลา ในอวสานแห่งธรรม ขอความสวัสดีมีชัยจงเป็นสมบัติของท่านทั้งหลายโดยทั่วกัน จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้.

<<สารบัญ

เทศน์โปรดคุณเพาพงา วรรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

การปฏิบัติของพระอาจารย์

ศาสนามีอยู่ในที่ใด ที่นั้นก็ร่มเย็น ผู้ปฏิบัติศาสนาบกพร่อง ณ ที่ใด ที่นั้นก็ร้อน ถ้าศาสนาไม่มีเลย ใจก็ร้อนเป็นไฟ ระยะใดมีศาสนา คือมีสติปัญญาพิจารณารักษาใจ ใจก็เย็น การปราบปรามโจรผู้ร้ายภายในจิตใจ เมื่อเริ่มปราบปรามทีแรกก็เป็นทุกข์ เพราะส่วนมากมีแต่แพ้มัน ก็ยังดีที่เรายังมีกำลังพอต่อสู้มัน ถึงจะได้รับความแพ้บ้าง ก็ยังดีกว่าที่ยอมอย่างหมอบราบเลยทีเดียว โดยหมดทางสู้

การปฏิบัติทางด้านจิตใจนั้นเป็นขั้น ๆ ย่อมมีความยุ่งยาก ความลำบากในการปฏิบัติเป็นธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งในเบื้องต้น คือ ยากชนิดไม่เห็นต้นเห็นปลาย ไม่เห็นเหตุเห็นผล ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ข้ออรรถข้อธรรมที่ได้รับจากตำรับตำรา หรือครูบาอาจารย์ท่านสอนให้พองู ๆ ปลา ๆ ก็เอามาปฏิบัติ ถูกบ้างผิดบ้าง ตอนนี้แหละยากมาก ความที่อยากรู้อยากเห็นก็มีกำลังมาก แต่ใจไม่ยอมเป็นไปให้ นี่ก็เป็นความทุกข์เดือดร้อนอันหนึ่งที่เคยเป็นมาแล้ว มันเหลือแต่ใจ พูดง่าย ๆ ความอยากรู้อยากเห็นธรรมภายในจิตใจเหมือนกับจะล้นฝั่ง เวลาปฏิบัติจิตใจไม่เป็นไปตามความที่อยากรู้อยากเห็นก็เดือดร้อนเสียใจ ลางทีนั่งน้ำตาร่วงอยู่ก็มี เพราะการตำหนิตัวเองนั่นแหละ ว่าอำนาจวาสนาน้อย มาบวชให้หนักศาสนาท่านเปล่า ๆ มานั่งภาวนาก็หาทางออกทางเข้าไม่ได้ นั่งจมอยู่กับกองทุกข์ มันคิดไปต่าง ๆ ด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ ว่าตนเป็นคนอาภัพวาสนาน้อยบ้าง วาสนาไม่ถึงธรรมวิเศษนั้นบ้าง ไม่มีวาสนาบ้าง ยุ่งไปหมด

ความจริงการปฏิบัติของเรายังไม่ถูก คือ เรามุ่งแต่ผล คือรายได้ โดยไม่คำนึงถึงงานที่ทำว่าถูกหรือผิด ความอยากก็มีกำลัง เมื่อไม่สมหวังก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา ถ้าคำนึงถึงการปฏิบัติของตนว่า ถูกหรือผิด บ้าง มันก็พอจะได้สติปัญญามาทดสอบกันได้ หาความยึดมั่นถือมั่น หรือลดความอยากอันนั้นลงมาบ้าง ความทุกข์ก็จะเบาบางลง

นี่เวลาภาวนาไป กำหนดอะไร ก็มีแต่จะให้รู้ให้เห็นมรรค ผล นิพพาน ถ่ายเดียว ซึ่งคิดคาดเอาไว้นั่นเอง สวรรค์จะเป็นอย่างนั้น พรหมโลกจะเป็นอย่างนี้ นิพพานจะเป็นอย่างนั้น คาดไปเดาไป ความอยากมันก็รุนแรง อยากรู้ อยากเห็น อยากพ้นทุกข์ แต่การปฏิบัติไม่ก้าวหน้า มีแต่อยากอยู่เฉย ๆ นั่งอยาก นอนอยาก เดินอยาก ยืนอยาก อยู่เฉย ๆ นั่งภาวนาอยาก แต่จิตไม่ทำงานกับภาวนา มีแต่ความอยาก เดินจงกรมอยู่ก็มีแต่ความอยาก

จนลืมงานที่ทำ ก็ไม่เกิดผลอะไร เพราะเหตุให้เป็นไปตามสิ่งที่หมายไม่มีเท่าที่ควร แล้วจะไปถึงจุดที่หมายได้อย่างไร นี่เคยเป็นมาแล้ว รู้สึกงานภาวนานี้ลำบากมากกว่างานอื่นใด

ภาวนาพุทโธ พุทโธ พุทโธ น่ะ แต่ความอยากคอยแทรกเข้ามา เพราะอยากรู้และอยากให้จิตเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จิตก็เลยเพลินไปกับความอยากไปเสีย แล้วก็ลืมงานภาวนาจนไม่ทราบว่าพุทโธหายไปไหน สุดท้ายก็ไม่ได้อะไร จึงบังเกิดความเบื่อหน่ายความเสียใจ เคยเป็นอยู่เสมอภายในจิตใจ

แต่จะเป็นทีไรก็ไม่เหมือนจิตที่เสื่อม จิตเสื่อมร้อนมาก เพราะเคยเห็นเหตุเห็นผลเคยได้รับความสะดวกสบาย สงบ เยือกเย็นจิตใจมาแล้ว ปรากฏเป็นพื้นเป็นฐานอย่างชัดเจน แต่แล้วมาเสื่อมไปเสีย จิตนี่จึงร้อนมากจริงๆ ร้อนจนไม่มีที่ยับที่ยั้ง ดีอยู่อย่างหนึ่งที่ร้อนก็ไม่ถอย มีแต่จะเอาให้ได้ท่าเดียว ถ้าหากจิตถอยหรืออ่อนกำลังลงเสีย หรือทอดอาลัยเสียอย่างนี้ ก็คงหมดท่า หมดหวังเลย แต่นี้ยังดีที่จิตไม่ถอย มีแต่จะเอาให้ได้อย่างเดียว ไม่ยอมท้อถอย ด้อยกำลัง ความเพียร

ที่เสื่อมไปแล้วกลับตัวไม่ได้ ก็เพราะความอยากนั่นแหละไม่ใช่เพราะอะไร จิตอยากรู้อยากเห็นอย่างที่เคยเป็นมาแล้ว แต่ว่าหน้าที่การงานที่ทำไม่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน มีแต่ความอยาก อยากเท่าไรก็ไม่ได้ผล เพราะผิดกับหลักของเหตุ เหตุไม่ทำให้สมบูรณ์เท่าที่ควรจะรู้ได้ตามใจอย่างไร มันก็รู้ไม่ได้ นั่งอยู่ก็ร้อน นอนอยู่ก็ร้อน เข้าในป่า ขึ้นบนภูเขาในขณะที่จิตเสื่อมก็หาชิ้นดีไม่ได้เลย ไม่ทราบเป็นอย่างไร

ความร้อนของเพศนักบวชในศาสนานี้มีครั้งนั้นร้อนมากที่สุด ร้อนเพราะความอยากได้ เสียใจที่จิตเสื่อมลงไป ทำอย่างไรก็ไม่ได้กลับคืนมา เสื่อมไปเพียงเล็กน้อย แล้วก็เสื่อมไป เสื่อมไปจนหมด ไม่มีอะไรเหลือสักสตางค์เดียว ปรากฏว่าเหมือนไม่เคยภาวนามาเลย

เวลานั่งอย่างนี้ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ เพราะความอยากนั้น ความเสียใจที่สมบัติของตนหลุดลอยไป หายไปจากตัว กับความอยากได้กลับมาอีก สองอย่างนี้ประดังกันเข้ามาก็เลยมีกำลังรุนแรง อยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย ไม่เกิดประโยชน์ ถึงทุกข์ก็ทุกข์อยู่อย่างนั้น ไม่รู้ทางออก อยากก็อยากอย่างนั้นแหละ ไม่รู้วิธีการที่จะทำให้สมาธินั้นกลับมาได้ มีแต่ความอยาก ความอาลัยอาวรณ์สิ่งที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ แต่ได้หายไปเสีย มีแต่ความเสียใจ เต็มหัวใจ มีแต่ความอยากเฉยๆ ก็ไม่สามารถจะยังธรรมที่หายไปนั้นคืนมาได้ จนกระทั่งหมดอาลัยตายอยากทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว คราวนี้จิตก็เลยทอดธุระในความอยากนั้น

เรื่องผลอะไรที่เคยอยากได้ ก็อยากมานานแล้ว ทุกข์ก็ทุกข์แสนทุกข์เพราะความอยาก ไม่เห็นได้อะไร กลับมาทีนี้ไม่เอามันแล้ว ปล่อยมันทิ้งให้หมด จะรู้ก็รู้ ไม่รู้ก็ไม่รู้ จะเอาแต่พุทโธเท่านี้ละ จิตมันจะคิดอะไรก็ไม่ยอมให้เผลอ เอามันละ จะไม่รู้จริง ๆ เหรอ เป็นยังไงก็เป็นกัน พอทอดธุระแล้วความอยากก็ไม่รุนแรง ทีนี้ความทุกข์นั้นค่อยเบาลงไป ตั้งหน้าทำงานอยู่ไหนก็บริกรรมพุทโธ ๆ ๆ อย่างนั้นแล นี้เคยเป็นนิสัยเอาจริงเอาจังมาแต่ดั้งเดิม ทำอะไรก็ทำจริง ไม่เหลาะแหละ นิสัยนี้ได้ชม การบริกรรมพุทโธนั้นไม่ลดละปล่อยวาง เดิน ปัดกวาดก็ไม่ยอมให้เผลอ พยายามอยู่อย่างนั้น ปัดกวาดลานวัดก็พยายามระมัดระวังจนจิตเผลอไปชั่วขณะเดียว สติก็ทันกัน ใจรีบกลับมา นี่ถูกต้องดีแล้วทีนี้

พอทอดธุระแล้ว จิตก็ไม่ไปเกี่ยวข้องกับอดีตที่ผ่านมาแล้วนั้นเลย มันอยู่ในวงปัจจุบัน มีแต่สั่งสมหรือภาวนา พุทโธ ๆ นี้อย่างเดียวเท่านั้น ได้หรือไม่ได้อะไรก็แล้วแต่พุทโธจะดลบันดาลให้ จนกระทั่งจิตสงบแล้ว พุทโธก็ไม่จำเป็น ปล่อยคำบริกรรมได้ในขณะนั้น ทีนี้จิตยอมลงแล้ว แต่ก่อนไม่ยอมลง

พอจิตสงบตัวลงแล้ว คำว่า พุทโธ ก็ไม่จำเป็นต้องบริกรรม เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เด่นอยู่อย่างชัดเจน แล้วจิตก็อยู่กับความรู้ล้วน ๆ นั้นแหละ พอถอยออกมาก็เอาพุทโธอัดเข้าไป ไม่หวัง เพราะเคยหวังมาแล้ว จะเกิดอะไรก็ไม่หวัง จะมีผลอะไรก็ไม่หวัง เคยหวังมาแล้วไม่เกิดผลดีอะไรเลย เห็นโทษแห่งความหวังแล้ว ทีนี้ความหวังแบบปาว ๆ แบบไม่มีเหตุมีผล แบบไม่ทำงาน หวังแต่ผลถ่ายเดียว

อ้าว ทีนี้จะทำแต่งาน ๆ คือบริกรรมพุทโธ ไม่ลดละปล่อยวางแม้ขณะหนึ่ง ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาโดยถูกต้องแล้วใจก็สงบ ค่อยสงบขึ้นมา สงบขึ้นมา แนบแน่นเข้าไป แนบแน่นเข้าไป จนถึงระดับเก่าที่เคยเป็นมาแล้ว คราวที่จิตยังไม่เสื่อมให้เห็นเลย

ทีนี้แปลกนะ พอถึงระดับเก่าก็ทอดอาลัยไว้อย่างนั้นว่า เอ้า มันจะเสื่อมไปไหนก็เสื่อมไปเถอะ เราเคยต้านทานไว้พอแล้วด้วยความอยาก ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไรแม้นิดเดียว ฉะนั้นจิตจะเสื่อมอย่างไรก็เสื่อมไปเถิด แต่จะละพุทโธ ฉันไม่ยอมละ จะอยู่อย่างนั้นเป็นประจำ

พอถึงวันที่เคยเสื่อมแล้ว ไม่เสื่อม นั่น แน่ใจต่อเหตุเข้าไปอีกเป็นกอง ยิ่งเร่งเหตุคือบริกรรมพุทโธเข้าไม่หยุด จะหยุดเฉพาะเวลาจิตรวมสงบเท่านั้น ทีนี้จิตแนบแน่นเข้าไปเป็นลำดับ ๆ นั่งที่ไหนก็สว่างไสว เบาจิตเบาใจ โล่งไปหมด คิดแน่ใจตัวเองว่า ทีนี้ไม่เสื่อม นับเป็นวันสองวันก็แล้ว นับเป็นเดือนก็แล้ว สองเดือนก็แล้ว ไม่เสื่อม แต่ก่อนเพียงสองสามวันก็เสื่อม สองสามวันแล้วลดลงฮวบ เลยหมดตัว พยายามบำรุงอยู่ตั้ง ๑๔–๑๕ วัน

กว่าจะถึงที่นั้น พอเข้าไปถึงที่นั้นมันอยู่ได้เพียงวันสองวันแล้วลดลงอย่างปุบปับ หมดตัว ไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความเสียใจ และความแห้งแล้งเท่านั้น

คราวนี้จะเสื่อมก็เสื่อมไปเถอะ เคยหวังแล้วไม่เกิดประโยชน์ จะเอาเท่านี้แหละ เอาอันเดียวเท่านี้ คือพุทโธ

พูดถึงเรื่องความทุกข์ในเวลาจิตเสื่อมนั้น ทุกข์มากจริงๆ ทุกข์จนเข็ดหลาบคาบหญ้า แต่เดชะอย่างหนึ่งที่จิตไม่ถอย มีแต่จะเอาท่าเดียว นี่แหละที่พอทน พออยู่กันได้นะ ถ้าหากจิตท้อถอยเสีย หยุดเสียดีกว่าอย่างนี้แล้ว ก็เป็นอันหมดเนื้อหมดตัว หมดเรื่องสืบต่อไปเลย

แต่นั้นมาใจเจริญขึ้นเรื่อยมา กี่เดือนก็แน่วแน่ ยิ่งมั่นคงเข้าไป มั่นคงเข้าไป ส่วนคำบริกรรมภาวนาไม่ยอมลดละ จะกระทั่งจิตเด่นอยู่ตลอดมา แล้วถึงปล่อย คือความรู้ของจิตนั่นแหละเด่นดวง ความรู้นั้นแหละเป็นที่พึ่งพิงได้แล้ว จนไม่ต้องอาศัยคำบริกรรมใดมาช่วยสนับสนุน จิตรู้จิตและทรงตัวได้อย่างเต็มที่ ทีนี้ไม่บริกรรมก็ได้ เพราะจิตเด่นอยู่ตลอดเวลา กำหนดตรงนั้นเลย ไปไหนกำหนดอยู่ตรงนั้น รู้อยู่ตรงนั้น เหมือนเรากำหนดพุทโธ อันเป็นฐานของจิตได้เป็นอย่างดี แน่ใจเจ้าของว่า

๑. ฐานมั่นคงขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งมั่นคงกว่าที่เคยเจริญขึ้นแล้วเสื่อมลงเมื่อคราวก่อนนั้น

๒. การกำหนดความรู้นั้น เมื่อความรู้เด่นดวงแล้ว กำหนดอันนั้นไม่ลดละ กำหนดเช่นเดียวกับกำหนดภาวนาพุทโธ จนละเอียดลงไป ละเอียดลงไป นี่เป็นฐานของจิตอันเป็นที่แน่ใจ

จากนั้นมาก็เร่งใหญ่ ตอนจะนั่งภาวนาได้ตลอดรุ่งนั้น ก็จากนี่แหละ ทีนี้เริ่มนั่งกำหนด กำหนดลงไปๆ ทีแรกใจก็ลง เพราะมันเคยลง มันลงได้ง่าย เรียกว่ามีหลักมีฐานอันดี กำหนดภาวนาลงไป เมื่อเวทนาอันใหญ่หลวงยังไม่เกิด ภาวนามันก็สงบดี พอถอยขึ้นมาก็เป็นเวลาหลายชั่วโมง เวทนาใหญ่ก็เกิดขึ้น และเกิดขึ้นจนจะทนไม่ไหว ใจที่เคยสงบนั้นก็ล้มไปหมด ฐานดีๆ นั้นล้มไปหมด เหลือแต่ความทุกข์เต็มในส่วนร่างกาย แต่จิตใจไม่ร้อน ชอบกล

ร่างกายทุกข์มากสั่นไปหมดทั้งตัว นี่แหละตอนที่ได้เข้าตะลุมบอนกันในเบื้องต้นแห่งเหตุที่จะได้อุบายสำคัญขึ้นมา ตอนทุกขเวทนากล้าสาหัสเกิดขึ้นโดยไม่คาดไม่ฝัน คืนวันนั้นก็ยังไม่ได้ตั้งใจว่าจะนั่งจนตลอดรุ่งนะ เราไม่ได้ตั้งสัจอธิษฐานอะไรเลย นั่งภาวนาธรรมดาๆ แต่เวลาทุกขเวทนาเกิดขึ้นมามาก "เอ๊ะ นี่ยังไงกันนะ เราจะต้องสู้ให้เห็นเหตุ

เห็นผลกับเวทนานี้เสียวันนี้" เลยตั้งสัจอธิษฐานในขณะนั้นเลย "เอ้า ถ้าไม่ถึงเวลาลุกจะไม่ลุกจริง ๆ เอ้า สู้กันจนถึงสว่างเป็นวันใหม่ วันนี้จะพิจารณาทุกขเวทนาให้เห็นแจ้งเห็นชัดกันสักที ถ้าไม่เห็น แม้จะตายก็ให้มันตายไป ให้รู้กัน ขุดกันลงไป ค้นกันลงไป" นี่แหละตอนปัญญาเริ่มทำงานอย่างเอาจริงเอาจัง

เราไม่ทราบ ไม่คาดไม่ฝันว่าปัญญาจะมีความแหลมคม เวลามันจนตรอกจนมุม ไม่มีทางออกจริง ๆ ปัญญาก็หมุนติ้วเลย ปัญญาออกขุดค้น สู้กันแบบไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้เลย เวลาจนตรอกปัญญาเกิด จึงทำให้เข้าใจว่า คนเราไม่ใช่จะโง่อยู่เรื่อยไป เวลาจนตรอกย่อมหาวิธีช่วยตัวเองจนได้ นี่ก็เหมือนกัน พอจนตรอกเพราะทุกขเวทนากล้าครอบงำ สติปัญญาค้นเข้าไปถึงทุกขเวทนา เมื่อเวทนาเกิดขึ้นมาก ๆ เช่นนี้ มันเป็นไปหมดทั้งร่างกาย ทีแรกมันก็ออกร้อนตามหลังมือหลังเท้า ซึ่งไม่ใช่เวทนาใหญ่โตอะไรเลย

เวลามันใหญ่โตจริง ๆ เกิดขึ้นมา ร่างกายเป็นไฟไปหมด กระดูกทุกท่อนทุกชิ้นที่ติดต่อกัน เป็นฟืนเสริมไฟในร่างกายทุกส่วน เหมือนมันจะแตกไปเดี๋ยวนั้น กระดูกต้นคอมันก็จะขาด กระดูกทุกท่อนทุกชิ้นที่ติดต่อกันมันก็จะขาด หัวจะขาดตกลงพื้นในขณะนั้น เวลาเป็นทุกข์ อะไร ๆ ก็พอ ๆ กัน และทั่วไปหมดทั้งร่างกายนี้ไม่ทราบจะไปยับยั้งพอหายใจได้ที่ตรงไหน ที่ไหนก็มีแต่กองไฟ คือความทุกข์มาก ๆ ทั้งสิ้น เมื่อหาที่ปลงใจไม่ได้ สติปัญญาก็ขุดค้นลงไปที่ทุกขเวทนานั้น โดยหมายเอาจุดที่มันทุกข์มากกว่าเพื่อน อันไหนที่มันเป็นทุกข์มากกว่าเพื่อน สติปัญญาพิจารณาขุดค้นลงที่ตรงนั้น โดยแยกทุกขเวทนาออกให้เห็นชัดเจนว่า เวทนานี้เกิดมาจากไหน ใครเป็นทุกข์ ถามสกลกายส่วนต่าง ๆ อาการต่าง ๆ ต่างอันต่างเป็นอยู่ตามธรรมชาติ หนังก็เป็นหนัง เนื้อก็เป็นเนื้อ เอ็นก็เป็นเอ็น ฯลฯ มีมาแต่วันเกิด ไม่ปรากฏว่ามันเป็นทุกข์มาตั้งแต่วันเกิดติดต่อกันมา เหมือนเนื้อหนังที่มีอยู่ตั้งแต่วันเกิดนี้ ส่วนทุกข์เกิดขึ้นและดับไปเป็นระยะ ๆ ไม่คงอยู่เหมือนอวัยวะเหล่านั้นนี่

กำหนดลงไป อวัยวะส่วนไหนซึ่งเป็นรูป อันนั้นก็จริงของมันอยู่อย่างนั้น ทุกขเวทนาขณะนี้มันเกิดอยู่ตรงไหน ถ้าว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเวทนาทั้งหมด ทำไมมันจึงมีจุดเดียวที่มันหนักมาก แน่ะ แยกมันออกไป สติปัญญาตอนนั้นหนีไปไหนไม่ได้แล้ว ต้องวิ่งอยู่ตามบริเวณที่เจ็บปวด และหมุนติ้วรอบตัว แยกเวทนากับกาย ดูกายแล้วดูเวทนา ดูจิต มีสามอย่างนี้เป็นหลักใหญ่

จิตก็เห็นสบายดีนี่ ถึงทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร จิตก็ไม่เห็นทุรนทุรายเกิดความเดือดร้อนระส่ำระสายอะไรนี่ แต่ความทุกข์ในร่างกายนั้นชัดว่าทุกข์มาก มันก็เป็นธรรมดาของทุกข์ และกิเลสที่มีอยู่ มันต้องเข้าประสานกัน ไม่เช่นนั้นจิตจะไม่เกิดความ

เดือดร้อน หรือกระทบกระเทือนไปตามทุกขเวทนาทางกายที่สาหัสในขณะนั้น ปัญญาขุดค้นลงไป จนกระทั่งกายก็ชัด เวทนาก็ชัด จิตก็ชัด ตามความจริงของแต่ละอย่างละอย่าง

จิตเป็นผู้ไปหมาย ไปสำคัญเวทนาว่าเป็นนั้นเป็นนี้ก็รู้ชัด พอมันชัดเข้าจริง ๆ เช่นนั้นแล้ว เวทนาก็หายวูบไปเลย ในขณะนั้น กายก็สักแต่ว่ากาย จริงของมันอยู่อย่างนั้น เวทนาก็สักแต่เวทนา และหายวูบเข้าไปในจิต ไม่ได้ไปที่อื่นนะ พอเวทนาหายวูบเข้าไปในจิต จิตก็รู้ว่าทุกขเวทนาดับหมด ทุกขเวทนาดับหมดราวกับปลิดทิ้ง นอกจากนั้นกายก็หายหมดในความรู้สึก ขณะนั้นกายไม่มีในความรู้สึกเลย เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ เพราะยังเหลืออยู่อันเดียว คือความรู้และเพียงสักแต่ว่ารู้เท่านั้น จิตละเอียดมาก แทบจะพูดอะไรไม่ได้เลย สักแต่ว่ารู้ เพราะละเอียดอ่อนที่สุดอยู่ภายใน ร่างกายหายหมด เวทนาหายหมด เวทนาทางกายไม่มีเหลือเลย ร่างกายที่กำลังนั่งภาวนาอยู่นั้นก็หายไปหมดในความรู้สึก เหลือแต่ความสักแต่ว่ารู้ จะคิดจะปรุงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่มี ขณะนั้นจิตไม่คิดปรุงเลย ถ้าไม่ปรุงก็เรียกว่า ไม่ขยับเขยื้อนอะไรทั้งนั้น จิตมันแน่ว คือแน่วอยู่โดยลำพังตนเอง เป็นจิตล้วน ๆ ตามขั้นของจิตที่รวมสงบ นี่ไม่ได้หมายถึงอวิชชาไม่มีนะ

อวิชชามันแทรกอยู่ในนั้นแหละ เพราะจิตยังไม่ถอนออกจากอวิชชา มันก็มีจิตกับอวิชชาที่สงบตัวอยู่ด้วยกัน เพราะอวิชชาไม่ออกทำงาน ขณะที่ถูกตีต้อนด้วยปัญญา อวิชชาก็หดตัว สงบลงไปแทรกอยู่กับใจเหมือนตะกอนนอนก้นโอ่งฉะนั้น ขณะนั้นเกิดความอัศจรรย์ขึ้นมา ทุกขเวทนาไม่เหลือ กายหายหมด สิ่งที่ไม่หายมีอันเดียว คือความรู้อันละเอียดที่พูดไม่ถูก คือสักแต่ว่าปรากฏเท่านั้น พูดนอกออกไปจากนั้นไม่ได้ สิ่งที่สักแต่ว่าปรากฏนั้นแล คือความอัศจรรย์ยิ่งในขณะนั้น ไม่ขยับเขยื้อนภายในจิตใจ ไม่กระเพื่อมไม่อะไรทั้งหมด สงบแน่วอยู่อย่างนั้น จนกระทั่งพอแก่กาลแล้วก็ขยับ คือใจเริ่มถอยออกมาและกระเพื่อมแย็บแล้วหายเงียบไป การกระเพื่อมมันเป็นเองของมันนะ เราไปหมายไม่ได้ ถ้าไปหมายก็จะถอน คือจิตพอดิบพอดีของมันเอง กระเพื่อมแย็บอย่างนี้มันก็รู้ พอกระเพื่อมแย็บมันก็ดับไปพร้อม สักประเดี๋ยวกระเพื่อมแย็บอีก หายไปพร้อม แล้วค่อยถี่เข้า ถี่เข้า

นี่ละจิตเวลามันลงถึงฐานเต็มที่แล้ว ขณะที่จะถอนก็ไม่ถอนทีเดียว เรารู้ได้ชัดขณะนั้น มันค่อยกระเพื่อม คือ สังขารมันปรุงแย็บขึ้นมา หายเงียบไป ยังไม่ได้ความอะไร กระเพื่อมแย็บแล้วดับไปพร้อม แล้วประเดี๋ยวแย็บขึ้นมาอีก ค่อย ๆ ถี่เข้า พอถี่เข้าถึงวาระสุดท้ายก็รู้สึกตัว ถอนขึ้นมาเป็นจิตธรรมดา แล้วก็รู้เรื่องร่างกาย เวทนาก็หายเงียบ เวลาจิต

ถอนขึ้นมาแล้ว เวทนายังไม่มี ยังหายเงียบอยู่ก่อน จนกว่าจะถึงเวลาที่เวทนาจะเกิดขึ้นมาใหม่

นี่ได้หลักเกณฑ์ที่นี่และแน่ใจ เกิดความเข้าใจว่า ได้หลักในการต่อสู้กับเวทนาว่า อ๋อ เป็นอย่างนี้เอง ทุกข์มันเป็นอันหนึ่งต่างหากแท้ ๆ กายเป็นอันหนึ่ง จิตเป็นอันหนึ่งต่างหาก แต่เพราะความลุ่มหลงอย่างเดียว จึงได้รวมทั้งสามอย่างมาเป็นอันเดียวกัน จิตเลยกลายเป็นความหลงทั้งดวง จิตก็เป็นผู้หลงทั้งดวง แม้ทุกขเวทนาจะเกิดตามธรรมชาติของมันก็ตาม แต่เมื่อยึดเอามาเผาเรามันก็ร้อน เพราะความสำคัญนี้เองพาให้ร้อน

เมื่อนานพอสมควรแล้ว ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้นอีก เกิดขึ้นอีก เอาอีก ต่อสู้กันอีก ไม่ถอย ขุดค้นลงไปอีก อย่างที่เคยขุดค้นมาแล้วแต่หนก่อน แต่เราจะเอาอุบายที่เคยพิจารณาแก้ไขในระยะก่อนมาใช้ในปัจจุบันนี้ไม่ได้ มันต้องเป็นอุบายสติปัญญาคิดขึ้นมาใหม่ ผลิตขึ้นมาใหม่ ให้ทันกับเหตุการณ์ซึ่งเป็นเวทนาเหมือนกัน แต่อุบายวิธีก็ต้องให้เหมาะสมกันในขณะนั้นเท่านั้น เราจะไปยึดเอาอุบายวิธีที่เราเคยพิจารณารู้ครั้งนั้น ๆ มาแก้ไม่ได้ มันต้องเป็นอุบายสด ๆ ร้อน ๆ เกิดขึ้นในปัจจุบัน แก้กันในปัจจุบัน ใจก็สงบลงได้อีกอย่างแนบสนิทเช่นเคย

ในคืนแรกนั้น ลงได้ถึงสามหน แต่สู้กันแบบตะลุมบอนถึงสามหน พอดีสว่าง โอ๊ย เวลาต่อสู้กันแบบใครดีใครอยู่ ใครไม่ดีใครไป ด้วยเหตุผลโดยทางสติปัญญาจริง ๆ ใจเกิดความอาจหาญรื่นเริงไม่กลัวตาย ทุกข์จะมีมากมีน้อยเพียงไร ก็เป็นเรื่องของมันธรรมดา เราไม่เข้าไปแบกหามมันเสียอย่างเดียว ทุกข์มันก็ไม่เห็นมีความหมายอะไรในจิตเรา จิตมันรู้ชัด กายก็ไม่มีความหมายอะไรในตัวของมัน และมันก็ไม่มีความหมายในตัวเวทนา และมันก็ไม่มีความหมายในตัวของเราอีก นอกจากจิตไปให้ความหมายมัน แล้วก็กอบโกยทุกข์เข้ามาเผาตนเองเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นใดเข้ามาทำให้ใจเป็นทุกข์

ตื่นเช้าขึ้นมาให้รู้สึกห้าวหาญมากผิดธรรมดา อยากจะกราบเรียนความรู้ความสามารถถวายท่านอาจารย์มั่น ทั้งนี้เนื่องจากมันเกิดความห้าวหาญอย่างพูดไม่ถูก ทำไมถึงอัศจรรย์ชนิดนี้ ที่ไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อน ตั้งแต่เริ่มปฏิบัติมาก็ไม่เคยเป็น ใจมันขาดวรรคขาดตอนกับอารมณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น และรวมลงด้วยความองอาจกล้าหาญจริง ๆ รวมด้วยการพิจารณารอบหมดแล้ว มันถึงได้สงบตัวเข้าไปแบบอาชาไนย เมื่อถอยออกมาแล้วก็ยังมีความอาจหาญเต็มตัว ไม่คิดกลัวเป็นกลัวตายอะไรทั้งสิ้น ด้วยความมั่นใจว่า เราเคยพิจารณาอย่างนั้น ๆ มาแล้ว เมื่อทุกขเวทนาเป็นขึ้นคราวหน้าคราวหลัง เราก็ไม่กลัวเพราะเป็นทุกขเวทนาอันเก่า คือทุกข์ก็ทุกข์หน้าเก่า กายก็กายอันเก่า ปัญญาอันเก่าที่เคยใช้อยู่นี้

แหละ ใจจึงไม่กลัวตาย จนถึงเกิดความอะไร ๆ บอกไม่ถูก ถ้าเป็นโลกก็เรียกว่าท้าทายกันอย่างออกหน้าออกตา ไม่มีสะทกสะท้านต่อความเจ็บความตายเลย

นั่นเห็นไหม ใจเมื่อคราวกล้า กล้าเต็มที่ หาญเต็มที่ และสู้ไม่ถอย เอาเถอะ พูดง่าย ๆ แบบตรงไปตรงมาเป็นอย่างนั้น

เมื่อถึงคราวตายก็เอาเถอะ จิตเป็นไม่ถอย เมื่อถึงคราวจะตายน่ะ ความตายจะเอาทุกข์มาจากไหนที่ยิ่งไปกว่านี้ไม่มี ทุกข์ก็แค่ทุกข์ที่มีอยู่ในขันธ์เท่านั้น มีมากมีน้อยก็ได้รู้กันแล้วในขันธ์นี้ ทุกข์จะเกิดมากน้อย หนักเบาขนาดไหนก็ไม่เหนือจากความรู้ความสามารถไม่เหนือจากสติปัญญาไปได้ สติปัญญาเป็นผู้สามารถจะตามรู้ได้หมด ดังที่ได้รู้มาแล้ว ดังที่ได้เคยถอดถอนกันมาแล้ว จึงทำให้เกิดความกล้าหาญมาก

เวลาตายก็ไม่เห็นมีปัญหาอะไร เมื่อสติปัญญามีรอบตัวอยู่เช่นนี้แล้ว จะตายก็ตายเถิด ความเกิดกับความตายเป็นของคู่กัน จะแยกจากการเกิดแล้วไม่ให้ตายย่อมไม่ได้เพราะเป็นความจริงเท่ากัน

คราวต่อไปก็เอาอีก ก็รู้เหมือนนั้น รู้เหมือนนั้นอยู่เรื่อย ชนะทุกที ลงได้ทุ่มกำลังขนาดนั้นแล้ว ไม่มีวันไหนที่จะได้ตำหนิตนว่า นั่งตลอดรุ่งทั้งคืน ไม่มีผลอะไรปรากฏเลย แต่คืนใดที่จิตพิจารณายาก ลงได้ยาก ก็มีความบอบช้ำไปทั่วร่างกาย ปรากฏว่าระบมไปหมด การได้อุบายและกำลังใจนั้น คืนไหนก็คืนนั้น ได้อย่างเด่นทุกคืน จนกระทั่งเรื่องความตายนี้มันไม่กลัวเลย ก็จะเอากลัวมาจากไหน ความตายก็เป็นธรรมดา คือ ปัญญาแยกแยะลงไปจนกระทั่งอันไหนมันตาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อหนังกระดูกนี้ มันเป็นส่วนธาตุเดิม ธาตุดิน

ธาตุดินนี้มันตายเมื่อไร สลายลงไปแล้วเป็นอย่างไร กำหนดตามลงไปก็รู้ว่า ลงไปสู่ธาตุเดิมของมัน ธาตุน้ำก็ลงไปสู่ธาตุน้ำตามเดิมของมัน ธาตุลม ธาตุไฟก็ลงไปสู่ธาตุเดิมของตนเท่านั้น ไม่ได้มีอะไรฉิบหาย มีแต่เพียงว่าธาตุเหล่านี้มาประชุมหรือมาผสมเข้ากันเป็นก้อน อาศัยจิตเข้าไปสิง ตัวเจ้ามหาหลงเข้าไปสิงเท่านั้น ก็ไปแบกเอาหมด นี่เป็นตัวของตน ไปจับจองเอา นี่เป็นเรา นี่เป็นของเรา จึงไปกอบโกยเอาทุกข์ทั้งมวลแบบรับเหมาหมด ด้วยความสำคัญอันนั้นเข้ามาเผาลนตนเองเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่น

ตัวจิตนี้เองเป็นนักโทษ ธาตุขันธ์เขาไม่ได้เป็นนักโทษ เขาไม่ได้เป็นตัวข้าศึกอะไรแก่เรา เขามีความจริงของเขาอยู่อย่างนั้น แต่เราไปแบกไปหาม ไปสำคัญต่างหาก ความทุกข์จึงเป็นเราเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเอง สิ่งเหล่านั้นไม่ได้ผลิตให้เรา ไม่มีอะไรมาให้ทุกข์แก่เรา

แน่ะ มันเข้าใจอย่างนี้ เราเองเป็นผู้สำคัญผิด เป็นผู้ทุกข์ เพราะสำคัญผิดเป็นเหตุ ให้เป็นทุกข์เกิดขึ้นมาเผาลนจิตใจให้เดือดร้อน เห็นได้ชัดว่า ไม่มีอะไรตาย

จิตก็ไม่ตาย มันยิ่งเด่น พิจารณาธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ลงถึงธาตุเดิมของเขาเต็มที่แล้วจิตยิ่งเด่นชัด คำว่าตายที่ไหนตาย อะไรตาย อาการเหล่านี้มันก็ไม่ตาย ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็ไม่ตาย จิตล่ะมันตายอย่างไร จิตยิ่งรู้ ยิ่งเด่น ยิ่งเห็นได้ชัด อันนี้มันก็ไม่ตาย แล้วมันกลัวตายอะไร อ้อ นี่หลอกกัน นั่นแน่ะ หลอกกันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ ความจริงแล้วไม่มีอะไรตาย

คำว่า หลอก นี่ ไม่ได้หมายความว่าด้วยเจตนา หลอกเพราะความหลงพาเป็นต่างหาก กลัวตาย อ๋อ โลกกลัวตาย กลัวอย่างนี้ เมื่อเรียนไม่ถึงความจริงของมันเพราะไม่ทราบอะไรตาย ก็มันไม่มีอะไรตายนี่ ต่างอันต่างจริงอยู่เพียงเท่านี้ รู้ชัดเจน จิตมันประกาศตนโดยธรรมชาติ เห็นความอัศจรรย์ทุกครั้งอย่างเด่นชัด

เวลามันดับหมดจริง ๆ ด้วยการพิจารณา ทั้ง ๆ ที่ทุกขเวทนามันเหมือนจะส่งตัวไปถึงเมฆนั่นแน่ะ ความทุกข์ความร้อนเป็นฟืนเป็นไฟภายในร่างกาย แต่แล้วมันก็ดับลงด้วยอำนาจของสติปัญญาอย่างราบ ไม่มีอะไรเหลือเลย ร่างกายก็ดับไปด้วยกันในความรู้สึก ไม่ปรากฏเลย เลยเป็นความรู้อันเดียว เหมือนอยู่ในกลางอากาศ แต่ก็ไม่ไปเทียบกันเวลานั้นมันว่างไปหมด แต่ความรู้นั้น รู้อยู่ชัดเจน มีอันเดียวเท่านั้น สิ่งที่แปลกในโลกนี้มีอันเดียวคือใจ

ดิน น้ำ ลม ไฟ กับใจ ไม่สัมผัสสัมพันธ์ จึงหมดความรู้สึกจากดิน จากน้ำ จากลม จากไฟ จากร่างกายทุกส่วน เหลือแต่ความรู้อยู่ลำพังตนเองล้วน ๆ เป็นความรู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรเลย เป็นความรู้ที่อัศจรรย์จากการพิจารณารอบคอบแล้วถอนตัวออกมาจากสิ่งเหล่านั้น เด่น ชัดเจน อัศจรรย์

ถ้าลงจิตได้เป็นเช่นนั้นแล้ว แม้จะเป็นอยู่สักกี่วันกี่คืนก็ตาม ก็ไม่มีความหมายถึงทุกขเวทนาว่า ร่างกายจะแตกจะดับ หรือจะเจ็บจะปวดที่ไหน มันไม่มี จะเอาอะไรมามี กาลสถานที่ไม่มีในขณะจิตนั้น นี่ก็ทำให้หยั่งถึงเรื่องพระสาวกหรือพระพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพระพุทธเจ้า ท่านเข้านิโรธสมาบัติ ๗ วัน ท่านถึงออก เข้าเท่าไรก็เข้าได้ ถ้าลงจิตไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรเลยเช่นนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ ซึ่งสักแต่ว่าปรากฏขึ้นนี้เท่านั้น ไม่มีกาล สถานที่เข้าไปเกี่ยวข้อง จะนั่งอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ก็นั่งเถอะ แม้ร่างกายทนไม่ไหว มันจะแตกก็สลายไปเฉย ๆ นั่นแน่ะ โดยไม่กระทบกระเทือนถึงธรรมชาตินั้นเลย

ทีนี้จิตยอมรับแล้ว เชื่อจริงๆ ในการเข้านิโรธสมาบัติ ได้เท่านั้นวันเท่านี้วัน ของท่านผู้วิเศษทั้งหลาย ลงถึงจิตชั้นนี้แล้ว ไม่ถอนตัวออกมาสู่อะไร ๆ เข้าไปกี่วัน กี่เดือนก็ไม่รู้ความหมายอะไร ร่างกายมันมีสุข มีทุกข์ที่ไหน ไม่มีเลย ร่างกายมันไม่มีความรู้สึก เวทนามันก็ไม่มีความรู้สึก เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ นั่งอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ก็นั่งได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ทำให้เชื่อถึงเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านเข้านิโรธสมาบัติ เลยถืออันนี้เป็นหลักฐานยืนยันภายในจิต ใครจะว่าบ้าก็ว่าไป ปากเขามี หูเรามี อยากฟังก็ฟังไป ไม่อยากฟังก็เฉยเสีย เรื่องนี้เรื่องนั้นก็รู้ไปเห็นไป ไม่มีใครผูกขาดนี่

แม้เราจะไม่นั่งไปนานก็ตาม แต่ขณะจิตที่มันสงบตัวขนาดนั้นชั่วระยะเดียว ก็พอเป็นหลักฐานพยานได้กับท่านที่เข้าสู่นิโรธสมาบัติได้เป็นเวลานานๆ เพราะเป็นลักษณะนี้ ลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรเลย ร่างกายก็มีแต่ร่างกาย เปื่อยพังไปหมด มันทนไม่ไหว เพราะร่างกายมันเป็น *อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา* มันก็เปื่อยไปเฉยๆ โดยที่จิตนั้นไม่รับทราบเลย มันเป็นขั้นที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา นี่เป็นขั้นของปัญญาอบรมสมาธิ คือจิตดวงนี้มันเต็มภูมิเต็มฐานของความสงบเช่นนั้น เพราะปัญญาค้นคว้าอย่างเต็มเหตุเต็มผลแล้ว รวมลงไปนี้รวมอย่างองอาจกล้าหาญ รวมอย่างละเอียดมากทีเดียว ลำพังจิตที่เต็มไปด้วยกำลังของสมาธิ กำหนดแล้วลงไปเลยนั้น มันแน่วอยู่อย่างเดียวเท่านั้น ไม่ได้ลึกซึ้ง ละเอียดเหมือนอย่างนี้ แต่จิตที่สงบลงด้วยอำนาจของปัญญานั้นละเอียดทุกครั้งไป ถ้าลงได้ตะลุมบอนขนาดนี้แล้วเป็นผลขึ้นมา จะต้องสงบเต็มที่ ดังที่เป็นอยู่นี้

นี่เป็นรากฐานหรือเป็นต้นทุนแห่งความอาจหาญ หรือเป็นเชื้ออันสำคัญที่ให้เกิดความเชื่อมั่นในเรื่องของจิต อะไรจะสูญสิ้นไปเพียงไรก็ตาม แต่ธรรมชาติที่รู้นี้ไม่สูญ เห็นได้ชัดเจน เห็นก็เห็นกันอย่างชัดเจน ในขณะที่ไม่มีอะไรเข้าเกี่ยวข้องเลยในความรู้สึกนั้น มีสักแต่ว่ารู้อันเดียวเท่านั้น จึงเด่นมาก นี่จะว่าขั้นสมาธิหรือขั้นปัญญา มันพูดไม่ถูกนะ เวลาจิตเป็นจริงๆ เป็นอย่างนั้น

แต่นั้นมาก็เรื่อย ๆ พิจารณาเรื่อย ออกทางปัญญานี้ ขยับขยายออกอย่างกว้างขวาง แล้วก็ย่นเข้ามา พอเข้าใจเป็นลำดับลำดาแล้ว จิตก็ปล่อยเข้ามา ปล่อยเข้ามา ย่นเข้ามา เข้าวงแคบๆ มาเรื่อยๆ ๆ พิจารณาถึงธาตุ ถึงขันธ์ แยกธาตุแยกขันธ์

ทีนี้จะเริ่มเป็น*สมุจเฉทปหาน* คือ จะละกันได้โดยเด็ดขาด จากการพิจารณาในวาระต่อมานั้น มันชนะกันได้ชั่วกาล พอให้เป็นหลักฐานพยานยืนยันได้เท่านั้น ในเวลาที่เรายังพิจารณามันไม่เด็ดขาด ยังไม่เป็น*สมุจเฉทปหาน* เวลาพิจารณาทางด้านปัญญานี้มันเข้าใจ

ได้ชัด ขาดออกจากกัน ถอนออกจากกัน ขาดออกเป็นลำดับ ๆ ขาดไม่มีชิ้นต่อ ขาดไปโดยลำดับ ๆ เหลือแต่ความรู้ล้วน ๆ

รูปก็ขาดจากความยึดมั่น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ขาดจากความยึดมั่นถือมั่น จะว่าใจขาดจากเขาก็ถูก ขาดไปเรื่อย ๆ เหลือแต่ความรู้ คือจิตกับอวิชชาที่ฝังจมอยู่ภายในนั้น ค้นเข้าไป ตีให้แหลก ฟันให้แหลกละเอียดด้วยสติปัญญาอันทันสมัย จิตอวิชชาก็แตก พอจิตอวิชชาแตกไปแล้วก็หมด

ความอัศจรรย์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของอวิชชาทั้งเพ นั่นรู้แล้วที่นี่

นั่นเพียงเป็นฐานที่อยู่ที่อาศัย เป็นเชื้อที่จะให้เกิดความเชื่อมั่นไปโดยลำดับ ๆ แต่ต่อมาเลยเป็น ถ้าจะพูดว่าดีก็ดี ถ้าจะมุ่งถึงธรรมอันละเอียดแล้ว ดีอันนั้นก็เป็นดีอยู่กับอวิชชา ไม่ใช่ดีแท้ ไม่ใช่ดีที่บริสุทธิ์ ดีแต่ปนอยู่กับชั่วกับทุกข์ ทุกข์ยังมีทางเกิดได้อยู่ มันให้เจียระไนเข้าไปอีกที เข้าไปอีกที จนแหลกละเอียดภายในจิต อะไรเป็นเชื้อมีความแปลกปลอมปนอยู่ในจิต ชำระให้หมด ฟอกให้หมด จนไม่มีเหลือแล้ว หมด จิตหมดดวงที่สมมุตินิยมว่า อันนั้น อันนี้ หมด

ในตอนนี้จิตถึงความบริสุทธิ์ล้วน ๆ ถึงไม่มีสมมุติโดยประการทั้งปวง นั่นหมดแท้เป็นอัศจรรย์ ไม่อัศจรรย์ก็ไม่พ้นทุกข์ นี่เป็นธรรมอีกอย่างหนึ่งเป็นธรรมพ้นสมมุติ

การกล่าวมาทั้งนี้มันยากหรือไม่ยากก็ขอให้พิจารณากัน จนถึงขั้นจะสลบไสลบางครั้งเป็นไฟไปหมดทั้งตัวเลย ขณะที่เวทนากล้าสาหัสจริง ๆ เหมือนกับจะเป็นไฟทั้งร่างกายนี้เลย เสร็จแล้วก็ผ่านของมันไปได้ ก็แก้ของมันไปได้ด้วยสติปัญญา เพราะฉะนั้นเรื่องของสติปัญญาแล้วจึงไม่จนตรอก ถ้าเรานำมาใช้ คนเราไม่ใช่จะโง่อยู่เสมอไป เมื่อถึงคราวจนตรอกต้องช่วยตนเองไปจนได้ ใครจะยอมให้จมอยู่เฉย ๆ ทั้ง ๆ ที่สติปัญญาก็มีพอจะแก้ หรือมีช่องทางพอจะเล็ดลอดออกมาได้ พอที่จะบึกบึนออกมาได้ ใครจะยอมตายจมอยู่เฉย ๆ เล่า ต้องหาทางออกด้วยกันจนได้นั้นแล

เมื่อทุกขเวทนามันพอกพูนเข้ามาแล้ว ยังไม่มองเห็นทางใดที่จะแก้ทุกขเวทนาได้ นอกจากสติปัญญาค้นคว้าจนมีช่องออกจนได้ ฉะนั้นปัญญาจึงไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด เมื่อถึงวาระที่จิตจะพิจารณาในคราวจนตรอก หากรวมตัวมาเอง ช่วยกันจนได้

พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ไปอยู่ในที่สำคัญ ๆ ซึ่งเป็นสถานที่จนตรอกนั่นเอง อยู่ง่าย ๆ เพื่อสติปัญญาจะได้ทำงานให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและเห็นความสามารถของตน ดีกว่าคอยให้ผู้อื่นช่วยโดยถ่ายเดียว เมื่อพูดถึงกาล สถานที่ นั่นก็ช่วยให้สติปัญญาเกิดได้ ไปอยู่ในที่กลัว ๆ สติมันดี ปัญญาก็แหลมคม พิจารณาอะไรก็คล่องแคล่วแกล้วกล้า ถ้าได้รับความ

สะดวกสบายละก็มันขี้เกียจ กินมาก นอนมาก แน่ะ เรื่องของจิตเป็นยังงั้น อยู่ตามธรรมดา ขี้เกียจมาก อืดอาดมาก เนือยนายมาก ถ้าอยู่ในสถานที่ไม่น่ากลัว ความนอนใจก็มีขึ้น ก็ประมาทอีกแล้ว นอนเหมือนหมูอีกแล้ว

ถ้าอยู่ในสถานที่กลัว มันตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาจิตนี่ เมื่อความตื่นตัวมีอยู่ ความรู้สึกตัวมันก็มีอยู่ตลอด เพราะความตื่นตัวนั้นคือความมีสติ สติปรากฏอยู่ในตัว มีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นความเพียรอยู่เสมอ อะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ก็เข้าใจ เพราะความไม่นอนใจ เพราะความมีสติประจำตัว สถานที่เหมาะสมต่าง ๆ ท่านจึงสอนให้ไปอยู่ เพราะเป็นเครื่องส่งเสริม หรือเครื่องสนับสนุนความพากเพียรได้ดี

มีกุฏิอยู่สะดวกสบายดังที่อยู่นี้ อะไรมันก็ปรนปรือไปหมด อาหารการขบฉันก็ล้นบาตร ท่วมทั้งวันทั้งคืนด้วยน้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ อาหารหวานคาว ไหลมาจากทิศต่าง ๆ ถ้าผู้ไม่มีสติปัญญาก็นอนกอดอาหารอยู่ราวกับหมูนอนเฝ้ารำ แล้วก็ขึ้นนอนบนเขียง

ส่วนธรรมนั้นไม่มีหวังจะได้ครองละ ขึ้นชื่อว่าพระกรรมฐานที่เก่งแบบนี้มันต้องจบแบบนี้แน่ไม่สงสัย ความมีสติปัญญามันต้องคิด ปัจจัยสี่มีมากมีน้อย จะต้องหาอุบายฟิตตัวเสมอ ระวังตัวเสมอ ไม่นอนใจ เหมือนแม่เนื้อตั้งท่าระวังภัย ในที่ไม่ต้องระวังเรื่องอาหารอย่างนี้ ใจก็คิดของมันไปอีกแบบหนึ่ง ที่ดัดสันดานเช่นนั้นจะเอาอะไรมาเหลือเฟือ อะไร ๆ ก็มีแต่ขาด ๆ เขิน ๆ บก ๆ พร่อง ๆ ข้าวบิณฑบาตมา บางวันก็พอ บางวันก็ไม่พอ อย่างนี้ก็ไม่วิตกกังวล เพราะเคยอดเคยอิ่มมาแล้ว อดเพียงวันสองวันมันไม่ได้ตาย มันคิดแก้ตัวเองอย่างนั้นเสีย ใจก็ไม่เป็นกังวล

อาหารหรืออะไรก็เหมือนกัน มีแต่ข้าวเปล่า ๆ มาฉัน ก็ไม่เห็นเป็นกังวล ก็เรามาสถานที่อย่างนี้นี่ มีอะไรก็กินไปซี จะเป็นอะไร จะหากับที่ไหน ข้าวเคยเลี้ยงกันมาตั้งแต่วันเกิดอยู่แล้วนี่ กินแต่ข้าวจะเป็นไรไป ถ้ากินแต่กับไม่ต้องกินข้าวจะได้ไหม ถ้าเก่งจริง การกินกับก็กินมามากแล้ว ทำไมไม่อิ่มเสียบ้าง นี่เรามาแสวงธรรมนะ ไม่ใช่มาหากิน จะมายุ่งกับท้องอะไรกันนักนี่ เราเคยกินมามากแล้วไม่เห็นวิเศษวิโสอะไร มาหาธรรมอันวิเศษจะมายุ่งกับการอยู่การกินมีอย่างเหรอ นักธรรมไม่ใช่นักกินนี่นะ แก้มันไปได้ปั๊บ ๆ ผลสุดท้ายก็ไม่มีกังวล นั่นวิธีของพระกรรมฐานท่านปราบตัวเอง ซึ่งก็คือปราบความโลภโลเลในปัจจัยสี่นั่นเอง

ผลจากการแก้ไขตนเอง เรื่องฉันไม่ฉัน ใจก็หมุนติ้วอยู่อย่างนั้น นั่งภาวนาก็ไม่เมื่อย อาหารไม่มีในท้อง จะไปง่วงอะไร ยิ่งไม่กินแล้ว ยิ่งไม่ง่วงเลย ภาวนาสบาย

นี่คืออุบายการเสี้ยมสอนพระให้ไปเจริญธรรม **รุกฺขมูลเสนาสนํ** บ้าง ให้อยู่ในป่าในเขาลำเนาไพร ที่เปลี่ยว ๆ ที่น่ากลัวบ้าง อาหารสัปปายะ อาหารเป็นที่สบายบ้าง คำว่าสบายหมายถึงไม่ทำให้ธาตุขันธ์กำเริบ ไม่เป็นโทษเป็นภัย แล้วยังจิตไม่ให้กำเริบ เกี่ยวกับอาหารสัปปายะ อาหารที่สบายนี้ มีข้าวเปล่า ๆ บ้าง อาหารมีเพียงเล็กน้อยภาวนาดี เป็นที่สบาย สำหรับผู้มุ่งธรรม

แต่ผู้มุ่งบำรุงท้องให้กายจะไปทำอย่างนั้นไม่ได้ เดี๋ยวตายจะว่าไม่บอก ธรรมดาแล้วกินมาก ๆ อาหารมีแต่กับดี ๆ กินแล้วนอนเหมือนหมู มันจะเป็นที่สบายอย่างไร มันก็สบายของกิเลสน่ะซี มันไม่สบายในคลองอรรถคลองธรรม สบายเรื่องของกิเลส ของหมูต่างหากแน่ะ

คำว่า อาหารสัปปายะ ต้องหมายถึงเกิดประโยชน์จากการฉัน ฉันน้อย ๆ มันให้เกิดประโยชน์ นั่งภาวนาที่ไหนจิตแน่วไปเลย ถ้าเกี่ยวกับสมาธิ จิตแน่วไปเลย ถ้าเกี่ยวกับปัญญาแล้วหมุนติ้วไปเลย มันคล่องแคล่วผิดกันอยู่มาก

ธรรมมักจะเกิดในที่ขาดแคลน ในที่กันดาร ในที่จนตรอกจนมุม ไม่เกิดในที่เหลือเฟือ ไม่เกิดในที่ปรนปรือ ไม่เกิดในสถานที่สะดวกสบาย มันนอนใจอย่างนั้นแหละ นิสัยคนเราชอบเป็นอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่หอปราสาทราชมณเฑียรมานานเท่าไร แล้วเสด็จออกทรงผนวช ใครจะไปทุกข์ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พุทธะก็เกิดในที่เช่นนั้น สาวกมาจากสกุลต่าง ๆ สกุลพระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี กุฎุมพี ฟังดูซิ

คนมั่งมี เวลาออกมาเป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสของพระพุทธเจ้าแล้ว อ้าว เป็นอย่างไร เป็นตายก็ตาย ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวายกับอะไรทั้งสิ้น นอกจากธรรมอย่างเดียว นั่น ท่านได้รับอรรถรับธรรมในที่กันดาร เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า แน่ะ

เราจะเอาอันไหนทีนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นมาแล้ว ธรรมเกิดในที่เช่นนั้น ในทางคับขัน ลำบากลำบนเช่นนั้น ธรรมมักเกิดกับกองทุกข์ หากกองทุกข์ไม่มี สติปัญญาก็ไม่เกิด ไม่ได้คิด ก็ไม่เกิดสติปัญญา ธรรมก็ไม่เกิด ทุกข์มีมากก็เป็นหินลับปัญญา ค้นคว้าให้เห็นชัดเจนในเรื่องของทุกข์ อย่างนี้ก็เอาตัวรอดไปได้ เลยเป็นยอดคน เอาละ เอวํ

<<สารบัญ